ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3

MERCREDI
3 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.178 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.178

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆՈՐ ՕՐԵՐՈՒ ՀԵՏ ՆՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Եթէ ոչ ամէնէն յատկանշականը, անկասկած, ամէնէն յատկանշական տարիներէն մէկն էր, զոր թաղեցինք առջի օր:

Ոչ մէկ բախտագուշակ յաջողած էր նախատեսել այն վերիվայրումները, որոնք զիրար հրմշտակելով ցնցեցին ամբողջ արեւելեան Եւրոպան: Արեւմտեան աշխարհի քաղաքական ղեկավարները ստիպուեցան օրը օրին ռազմավարութիւն մը կիրարկել, հետեւելով դէպքերու, զորս չէին անօրինած, ջանալով քայլ բռնել աննախընթաց յեղաշրջումի մը հետ: Կորբաչով կը նկատուէր բուն կերտիչը աղատագրական այս յաջորդական չարժումներուն, ինչ որ, սակայն, այնքան ալ բացայայտ իրողութիւն մը չի թուիր: Թերեւս ինք իսկ հետեւորդ մըն է դէպքերու, զորս անխուսափելի դառնելով, նախընտրեց անոնց լուռ նախաձեռնողի դերն ստանձնել, պահպանելու համար խորհրդային ղեկավարի նոր տիպարի մը դիմագիծը, այնքան սիրելի Արեւմուտքի: Բայց, եթէ Վարշաւայէն Պերլին, Փեշտայէն Փրակա, աւելի կրաւորական մեղսակցութիւն մըն էր, զոր Կորբաչով կիրարկեց, չատ աւելի գործօն դեր պէտք է ունեցած ըլլայ Պուքրէշ, մանաւանդ հալճեպ զնդակահարութեան մը մէջ, քանի Չաուչեսկու դարձած էր այն միակ խոչընդոտը, որ կը խանգարէր այնքա՛ն սպասուած happy endը:

Տարիէն ալ անդին, ժամանակաշրջանը զոր կ'ապրինք դարուս կարեւորագոյնը կարելի է սեպել, իր պատմական բնոյթովն իսկ:

Ժամանակաշրջան մը, ուր փոքր չեղաւ նաեւ մեր մինուճարին դերը: Արցախով միջազգային բեմը դրաւեց Հայաստանը:

Տարին որ անցաւ չկրցաւ անչուչտ ամոքել ժողովուրդի մը ցաւը: Քաղաքական իր չլուծուած դաժին փակած աղէտը դեռ չատ թարմ էր, որպէսզի սթափէր եւ այլեւս դադրէր անիծելէ իր սեւ ճակատագիրը: Ժիր մնաց սակայն, քանի Ղարաբաղ Կոմիտէի տղոց բանտարկութիւնը ծառայեց վառ պահելու իր դասը, զոր չթաղեց իր զոհերուն հետ:

Մայիսի վերջին օրերուն անոնք կրկին Հայաստանի արեւը տեսան ու աչքեան կաղմակերպեցին Հայոց Համազգային Շարժումի հիմնադիր համագումարը, եզակի երեւոյթ մը երկրի մը մէջ, որ եօթանասուն տարուան լուծ մը ունէր թօթափելիք: Ան չձախողեցաւ, ինչպէս կը ջանան համոզել չրջաբերական – յօդուածներ: Արդէն ողջմտութիւնը կը պահանջէ մեզմէ, որ նման բան չմաղթենք, եթէ անոր յաջող ընթացքին անհրաժեշտութեան կ'ուզենք դիտակցիլ:

Արեւելեան Եւրոպան պիտի մղէր մեզ ազատութեան տարի որակելու անոր զբնաց, եթէ չըլլային Փեքինի Թիանանմէնն հրապարակը ուսանողներու արիւնով ներկող հրասայլերը, ցամաքէ ցամաք ապատան փնտռող պօթ-փիփըլները, Գոլոմպիոյ սպիտակ մահուան զազրելի վաճառականները, անդոյ հայրենիքի մը կարօտը պայքարի վերածած պաղեստինցիները եւ դեռ Լիբանանը, Կիպրոսը, Հայաստանի ու Արցախի չրջափակումը:

Բայց եւ այնպէս, տարին զոր թաղեցինք, նոյնիսկ իր անկատար իրագործումներով ազատութեան ճամբուն վրայ, բացառիկ տարի մը կը մնայ, ան՝ որ ամբողջ դաշտիարականի մը կիրարկման սքանչելութիւնը հրապարակեց ու անոր մասնակից փլուզումը իրագործեց:

Թող տարին, զոր կ'ողջունենք մարդկութեան բերէ նոր օրերու հետ, նոր հեռանկարներ:

« ՅԱՌԱՋ »

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԱՆՈՐԸ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԵԾԵՐԸ

ՄԻԹԵՐԱՆ
ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
ԿՈՒԶԷ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ
ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՄԱՂԹԷ
ԻՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

Ժաք Տըլոր իսկ անակնկալի եկած է: Խոստովանեցաւ թէ մտքէն չէր անցներ, որ նախագահ Միթերան ամանորեան իր ուղերձին ընթացքին, արտայայտուի եւրոպական համագաշնակցութեան մը մասին, մեկնելով Հելսինքիի համաձայնագրերէն, իննսունական թուականներուն: Անչուշտ, նախ պէտք է որ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն մէջ հաստատուին ազատ ընտրութիւններ, բազմակուսակցական դրութիւն, լրատուութեան ազատութիւն: Իր ելոյթին յատկանշական կէտը այս էր, մնացեալը կը վերաբերէր հակիրճ հաշուեկշիռի մը, ուր ողեկոչեց Ցեղափոխութեան 200ամեակը, զոր կապեց արեւելեան երկիրներու ազատատենչ պոռթկումներուն, թէեւ ռումանական ողբերգութիւնը կը յիշեցնէ, ըսաւ, որ պատմութիւնը եղերական է եւ ազատութիւնը ձեռք կը ձգուի տառապանքի գնով: Կը մաղթէ որ Ֆրանսա հեռու մնայ ցեղապաշտութեան փորձութիւններէն եւ ընկերային բարելաւում գտնէ:

Կորբաչով յոյսով կը դիմագրաւէ Խորհ. Միութեան վաղորդայնները, ցորչափ ալ մեծ ըլլան խոչընդոտները եւ համբերութիւն կը թելադրէ իր ժողովուրդին: Ինք ալ մէկ եւրոպայի մը երազն ունի եւ կը խորհի թէ 90-ական թուականները կը խոստանան դառնալ քաղաքակրթութեան պատմութեան ամէնէն պտղաբեր տարիները: Պերլինի, Սոֆիայի, Փրակայի եւ Պուքրէշի դէպքերը, կ'ըսէ, ուժգնօրէն փաստեցին բացարձակ անհրաժեշտութիւնը ընկերվարութիւնը միացնելու ժողովրդավարութեան: Ներքին ճակատի վրայ, մտահոգ է եւ կը չեշտէ.– «կարգ ու կանոնի եւ կարգապահութեան պակաս կայ: Ազգամիջեան յարաբերութեանց սաստկացումը յաւելեալ մտավախութեանց աղբիւր եղաւ: Բայց, չատ բան որվեցանք եւ յատակօրէն կը տեսնենք հեռանկարը որու պէտք է հասնինք՝ դեմոկրատ եւ մարդկային ընկերվարութեան մը, ազատութեան եւ ընկերային արդարութեան ընկերութեան մը»»:

«ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ՝ ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ»

Լիտերատուրնայա Ռոսիա-ի մէջ է, որ 12 չարժումներ, դլխաւորաբար պահպանողական, մանիֆեստ մը հրատարակած են որ բաւական չչմեղուցած է արեւմտեան թղթակիցները: Մարտ 4ի տեղական ընտրութեանց առընչութեամբ է որ կը պարզուի քաղաքական ծրագիր մը, որու դլխաւոր կէտերն են.– կինը՝ տունը, օտարները՝ դուրս եւ Ռուսաստանը՝ Ռուսերուն:

Կը չեշտուի թէ չատ գիլումներ եղած են անչատողականներուն եւ ամէն տեսակ «ձախ արմատականներու»՝ պատրաստ Խորհ. Միութիւնը պառակտելու, արեւմտեան «ընկերակիցներու» աժան-աժան վաճառելու մեր ազգ. հարստութիւնները: Ներքին ճակատի վրայ, Խորհ. Միութենէն որեւէ Հանրապետութեան անջատման պարագային, Ռուսաստան պիտի պահանջէ իր գերադահութիւնը ռուսական հողամասերուն վրայ, որոնք կամովին բաժնուած են Հանրապետութեանց միջեւ 20-ական թուականներուն:

ԱԴՐԲԵԶԱՆ
ԲՈՒՌՆ ՄԻԶԱԴԷՊԵՐ

Ուրբաթ օր է որ ծանր միջադէպեր պատահած են Իրանի սահմանակից Ադրբեջանի Ճալիլապատ գիւղաքաղաքը: Այս անգամ Ազերիներու գործը մեղի հետ չէ, այլ իրենք իրենց հետ: Ցոյց մը տեղի ունեցած է տեղական իշխանութեանց դէմ, բողոքելով նշանակովի ղեկավարներու գործելակերպին եւ իշխանութեան չահագործումներուն դէմ: Ոստիկանութիւնը միջամտած է եւ մէկ մեռեալ ու 150 վիրաւոր կայ եւ ի վերջոյ պահովութեան ուժերը, ոստիկանութիւնը, վարչական մեքենան պարտաւորուած են քաշուիլ, քաղաքը ձգելով իր 20 հազար բնակիչներուն: Ազերի ժողովրդական ճակատի մէկ բանբերը յայտարարած է «իշխանութիւնը ժողովուրդին ձեռքն է», մինչ ուրիշ մը ըսած է թէ կացութիւնը Ռումանիան կը յիշեցնէ:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ
ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԸ ԿԸ ՎԵՐՆԱՅ

Ամանորը եւ ազատութիւնը միաժամանակ սկսան Ռումանցիներուն համար, որոնք սակայն դեռ այնքան ալ վստահութիւն չունին ապագայի նկատմամբ, Չաուչեսկուի նախկին բազմաթիւ մարդոց

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ»Ի ՀԱՄԱՐ

1989-Ի 12 ԴԷՊՔԵՐԷՆ ՄԷԿԸ՝ ԳԵՏԱՇԷՆ

1989-ի 12 ամիսներուն համար, Լիպերասիոն (Ցունուար 2) խմբագրութիւնը ընտրած է 12 դէպքեր եւ Ցունուարը կը բանայ Գետաչէնով, հայկ. կղզեակ մը ապերի հողի վրայ:

Թերթը կը յիշէ թէ Ցունուար 12-ին, Մոսկուա Լ. Ղարաբաղը կը դնէր կառավարման յատուկ կոմիտէի մը հոգատարութեան ներքեւ, ինչ որ կը բացատրէ, ըստ երեւոյթին, նիւթին Ցունուարի մէջ դետեղումը, քանի Գետաչէնի հարցը այդ ամսուան հետ կապ չունի: Զորս էջեր նուիրուած են Արցախի, չատ մանրամասնօրէն, առանձին կը ներկայացուին չորս անձնաւորութիւններ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան (կազմակերպիչը), Լէյլա Եունոսովա (Ազերիներու կինը), Արկադի Վոլսկի (Մոսկուացին) եւ Սուրէն Յարութիւնեան (հայ համայնավարը):

Կ'անդրադառնանք յետագային:

ԱԶՆԱՒՈՒՐ, «ԿՈՄՍՈՄՈԼՍԿԱՅԱ ՊՐԱՒԴԱ» ԿԱՄ ԱԻԵԼՈՐԴ ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայաստանի մէջ, խոր վրդովում ստեղծուած է «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի մէջ Դեկ· 31-ին լոյս տեսած հարցազրոյցի մը առթիւ Շ· Ազնաւուրի հետ:

Երեք կէտեր կան, որոնք առաւելաբար դէշ տպաւորութիւն գործած են: Անոնք կը վերաբերին երեք հարցումներու եղած պատասխաններուն:

Լրագրողը կը նկատէ որ Ազնաւուրի երեք զաւակները ռուսահնչուն անուններ ունին (Քաթիա, Միչա, Նիկոլա) ու երգիչը կը պատասխանէ ոչ թէ ռուսահնչուն այլ՝ ռուսական, որովհետեւ չատ մօտ կը զգայ, արդէն հօրը անունն ալ Միչա է եւ կը ցաւի որ ռուսերէնն չի գիտեր: Ազնաւուր կ'ըսէ թէ ՄԱՅՐԸ (հոս՝ անկասկած սխալը լրագրողին պէտք է վերագրել, քանի որ պէտք է ըլլայ ՀԱՅՐԸ) վրացական արմատներ ունի, ծնած ըլլալով Սուխումիա, ապա ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի, ըսելով հանդերձ թէ հանրաքուէի պէտք է դիմել, կ'աւելցնէ թէ չուզեր միջամուխ ըլլալ ուրիչ երկրի մը ներքին գործերուն:

Երեքշաբթի առտու (Ցունուար 2) Երեւանի մեր խօսակիցը տալով մեղի այս տեղեկութիւնները զարմանք յայտնեց, քանի Ամանորի դէշ «նուէր» մը կը նկատուէր Հայաստանի մէջ:

Չկարենալով յարաբերութեան մտնել երեքշաբթի առտու Ազնաւուրի հետ, այս լուրերը հաղորդեցինք քրոջը՝ Այտային, որ մեղի հաստատեց թէ Ազնաւուր Հայաստան կը մեկնի Ցունուար 4-ին: Նախատեսած էր արդէն Ծնունդին հոն ըլլալ: Ուրեմն, վստահ ենք որ անճամբ կըրնայ փարատել ծագած թիւրիմացութիւնները:

1990
ՅԱՌԱՋ
Լաւագոյն օրեր կը մաղթէ իր ընթերցողներուն

ԱՆՍՊԱՍԵԼԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

Ինչպէս ճանաչումը կարող է՛եզրի հասնել այնտեղ, որտեղ քնութիւնը չունի սահման:

ԴԱՒԻԹ ԱՆՅԱՂԹ

Տակաւին զինուորական ծառայութեան մէջ եմ: 1944 Թուականի Նոյեմբերի վերջերն են: Անցել ենք Լենհատանի սահմանը ու ծանր կռիւներով մօտենում ենք Արեւելեան Բրուսիային: Ուր որ է պատերազմը կը վերջանայ: Մի ծանր ճակատամարտից յետոյ, որին մասնակցեց նաեւ իմ հրամանատարութեան տակ եղած վաշտը, մենք չատ կորուստներ ունեցանք: Մեզ հանեցին ռազմաճակատից, մի փոքր ետ տարան՝ համալրում ստանալու նպատակով:

Մի օր մեր դիվիզիայի յատուկ բաժնի պետ գնդապետ Թորոսեանը, որին դիտէի արդէն երկու տարի, ինձ կանչեց իր մօտ:

– Կարեւոր գործով չտապում եմ երեւան, հետս արի: Մեր գնալ-գալը կը տեւի չորս–հինգ օր, ոչ աւելի:

Ազնուական մարդ է Թորոսեանը: Գիտէի՝ մեր Զանգեզուրի Բռնակոթ գիւղի զաւակ է, ինձնից երեւի մի տասնըհինգ տարով մեծ: Ծառայել է Բաքուի, ինչպէս եւ Կիրովապատի Չեկայում:

Մութ էր, երբ ռազմական օգնաւը նաեցինք: Թէ ինչ քաղաքներում վայրէջք կատարեցինք, չեմ յիշում: Երկրորդ օրը մենք արդէն Երեւանում էինք: Ես չէարացրի, թէ ինչ գործով է Երեւան եկել այս հին զինուորական չեկիստը, որ այսպէս բարի եղաւ ինձ էլ հետը վերցնելու: Հարցրեց՝ զիչերելու տեղ ունե՞մ: Ունէի: Հաստէն ուղեց: Տուի: Ասաց մի երեք օրից յետոյ ետ ենք գառնալու: Նա ինձ արձակեց:

Կէսօրուայ մօտ էր, երբ մտայ հօրեղբօրս տղայի՝ Արամայիս Խանդպեանի տունը՝ հիմակուայ Թումանեան ու Ալավերդեան փողոցների խաչմերուկի անկիւնում: Դուռը բաց արեց հօրեղբօրս կինը՝ մեր Մեծ Մաման, ինչպէս ասում էինք նրան: Գիտէի, Արամայիսը դումարտակի քաղղկէ է եղել, սպաննուել է Սլիմում՝ կերջում: Նրա չորս երեխաները ու կինը՝ Անտիկան ուրախանալով նաեւ ողբ արեցին: – Արամայիսը չկա՞յ··· – Իրենք թշուառ վիճակում էին: Աւերուած, խանձուած Հայաստան: Փողոցները մըզրկում էին ծեր ու երեխայ մուրացկանների հառաչանքով:

Առաւօտուայ վեցին, իսկ ես սովորաբար այդ ժամին էի արթնանում, մեզնից անկից դուրս եկայ: Մրած, քազցած օրը բացւում էր, երբ մտայ Աբովեանի փողոց: Իշնում եմ ներքեւ: Արովեանի արձանի մօտ, որ դեռ իր հին տեղում էր, մօտս զղրդոցով կանգնեց մի «վիլիս»: Զինուորական վարորդի կողքին նստած էր խիստ բարձրահասակ, լուսաւոր դէմքով մի գնդապետ: Ա՛խ, հա՛, գնդապետը իմ բարեկամ Լեւոն Գալուստի Կարապետեանն է:

– Լաւ է պատերազմում ողջ ես մնացել, եղբայրիկ, – ուրախ ասաց նա: – Ա՛յ նստիր իմ աւտոն: Տեղ տանեմ քեզ: Կռիւը պրծե՞լ է, որ եկել ես:

– Չի պրծել, – ասացի ուրախ, որ նրան հանդիպեցի: – Մի քանի օրով եկել եմ···

Նա իմ Մեծ Տատի՛ այրինքն՝ մօրս տատ Նանախանումի քրոջ տղան է, մեր Ասո դիւղի զաւակ: Նրա մայրն ու իմ Մեծ Տատը Քարահունջ գիւղի Կեալունց – Գալստեան նշանաւոր տոհմից էին: Գիտեմ, Կարապետեանը 16 տարեկանից զինուորական ծառայութեան մէջ է: Առաջնեւրում նրան չատ եմ տեսել մեր տանը: Վերջին անգամ հանդիպել եմ պատերազմից առաջ: Հարցրեց՝ ո՞ւր եմ գնում: Ասացի՝ դուրս եմ եկել քաղաքում մի քիչ չրջադայելու:

– Դէ լաւ է, քեզ հանդիպեցի: Գնում եմ Գարեգին Նժդեհի մօտ:

– Ի՞նչ, – չհաւատացի ես:

– Մի երկու ամիս առաջ Նժդեհը Պուլկարիայում կամովին յանձնուել է մեր զօրքերին: Նրան բերել են Երեւան:

– Կատա՞կ ես անում, մեծ եղբայր: Ասքդ զօրավար Նժդեհի՞ մասին է:

– Այո: Հէնց նրա:

Ախ, Տէ՛ր Աստուած, էս ինչ բան է: Քսաներեք տարի առաջ եմ տեսել Նժդեհին, երբ վեց տարեկան էի: Յաճախ էր գալիս մեր տուն՝ հօրս մօտ: Գիտեմ, հօրիցս երկու տարով մեծ է: Քսանմէկ թուականի Ծննդեան օրերին մեր տանը հօրս ասաց: – Նիկոլայ, էսօր իմ ծննդեան օրն է:

Լեւոն Կարապետեանը, նորից ասաց, թէ Նժդեհին մի երկու ամիս առաջ են բերել Պուլկարիայից: Կրկնեց՝ ինքն է իր կամքով յանձնուել մերոց: Ասել է՝ ես պնդապետ եմ, գնանք տուէք ձեր չարքերում կռուեմ Հիթլէրի դէմ:

Տարիներ յետոյ Ամերիկայից ես ստացայ Գասպար Գասպարեան անունով մի ծերունու յուշերը (պէտք է հրապարակեմ): Նա գրում է, թէ ինքը Նժդեհի հայրենակիցն է՝ Նախիջեւանից, թէ եղել է Լեռնահայաստանի կառավարութեան հետախուզութեան պետը, Նժդեհի մտերիմը, հալածուել է խորհրդային Չեկայի կողմից, Թաքուն ապրել է Ուկրանիայում: 1944–ի սկզբներին փախել է Շեթուիկարթ, այնտեղից էլ՝ Ամերիկա: Նա գրում է, թէ երբ ինքը փախչում հասնում է Սոֆիա, այդտեղ Նժդեհը նրան ասում է: – Մենք ամէն ինչով պիտի օգնենք կարմիր բանակին, որ նա յաղթի: – Հայ ժողովրդի փրկութիւնը, – աւելացրել է Նժդեհը, – Ռուսաստանի յաղթանակի մէջ է:

Ծուլերիս վրայ թաղնած թանձրակարմիր մչուչը գրուեց: Իրականութիւնից ետ գնացի քսաներեք տարով: Ե՛տ, ե՛տ: Ետ դէպի մեր մեռած, ոչ՝ սպաննուած պատմութեան խորերը···

***

1921–ի Փետրուարն է: Ձիւն – ձմեռ:

Կէսօրին մօտ Գորիսի Զաղեճոր թաղի մեր բերդատունը մտան մեր ազգականներ խմբապետ Արտեմ եւ կոռնետ Վանօ Խանզադեանները, հետները զինուորական կապուտա – կեցուածքով, զէնուզարդով կուռ եւ ներչնչող արտաքինով մի սպայ: Հայրս ընդառաջ գնաց նրան, հեզ յարգանքով բարեւեց: – Համեցէք, պարոն Նժդեհ:

Եղբայրս ու ես ցնծացինք՝ ահա, ուրեմն, մեր հիւրն է զօրավար Նժդեհը: Նրա անունը մեր լեռներում բերնէ-բերան է անցնում, նրա անունով մարդիկ երդւում են, եկեղեցում մոմ վառում: Մեր տոհմատունը կարծես տաճար դարձաւ: Մեծ Տատը համբուրեց Նժդեհի ճակատը:

– Օրհնուե՛ս, որդի՛ս, Գարեգին, մեր ազգի փրկիչն ես: Համեցէք:

Մերոնք պատուաւոր հիւրին նստացրին սեզանի գլխին: Ես ու եղբայրս՝ Սուրէնը, որ ինձնից մօտ երեք տարով մեծ է, ահա հմայուած նայում ենք ոտից – գլուխ զինուած մեր հօրեղբայրներին, յատկապէս Նժդեհ զօրավարին: Հէքեաթում եմ, ի՞նչ է: Մեծ Տատը, որ իննսուն տարեկան էր, բայց առոյգ ու եռանդուն, մի կուլա թէյի արագ եւ ուտելիք դրեց հիւրերի առաջ:

– Ա՛յ մեր փեսայ Գարեգին Նժդեհ, կուռդ զալար լինի, արեւդ՝ երկար: Կինդ՝ Գոհարը ո՞նց ա: Նա մեր իշխանական տոհմից է: Դու ո՞ր երկրից ես:

– Կռնատ զիւղից, տատ, – ասաց Նժդեհը: – Նախիջեւանի կռնատից:

– Հա՛, – պայծառացաւ Մեծ Տատը: – Մի վաթսուն տարի առաջ հանդուցեալ ամուսնուս՝ Մուղդուսի Ոսկանի հետ եղել եմ ձեր չէնում: Զիւով գնացել էինք սուրբ Վարդանի վանքը ուխտի:

Նժդեհն ու հօրեղբայրներս ողջ օրը մնացին մեր տանը: Խօսում էին միմիանց յարգելով, իրար ուշադիր: Ոչ այդ օրը, այլ յետագայում հօրիցս, ապա նաեւ մեզ մօտ սաստիկ արգելուած զրահատութիւնից իմացայ, որ Նժդեհ (Պանդուխտ) Գարեգին Տէր–Յարութիւնեանը ժամանակի բարձր մտաւորական, զինուորական է: Քահանայի այդ որդին նախ ստացել է հայրենի Նախիջեւանի քաղաքային ուսական դպրոցը, ապա Թիֆլիսում սովորել, աւարտել Պետերբուրգի Նշանաւոր համալսարանի իրաւաբանական բաժինը: Ապա կրթուել է Պուլկարիայի զինուորական ուսումնարանում, այնտեղ էլ սպայի աստիճանի հասել:

Նժդեհն ու մերոնց այդ օրուայ ասուլիսից ես մի բան հասկացայ՝ Թուրքերը Արաքսի կողմից նորից են յարձակուել Զանգեզուրի Ղափանի վրայ: Մեր զօրքը, Նժդեհի զլխաւորութեամբ, երեք անգամ պատերազմում չախչախել է թուրքական բանակներին:

Արտեմ հօրեղբայրն ասաց, թէ Թշնամու մի խոշոր բանակ նորից է գալիս մեզ վրայ: Մեծ Տատը մօտեցաւ նրան:

– Թո՞ւրքը:

– Թուրքը, Մեծ Տատ, բա էլ ո՞վ: Հայր մի թշնամի ունի՝ Թուրքը:

Նժդեհն ասաց, թէ կապարզողքը նորից վտանգի առաջ է: Յետագայում իմացայ, որ նրա ասած Կապարզողքը Սիւնիքի Կապան, Արեւիք ու Գողթան գաւառների վարչական կազմաւորումն է, իրեն Հայաստանի Հարաւ–արեւելքի ամբողջութիւն: Հայաստանի կառավարութեան, կողմից Նժդեհը նչանակուել էր Կապարզողքի ռազմավարչական մխաւորման գործոյն հրամանատար 1919 Թուականի Օգոստոսին: Նա իր ռազմակայանը նախ տեղաւորել է Ղափան քաղաքում ապա՝ Գորիսում:

***

Զօրավար Նժդեհը էլի մեր տունը եկաւ, այս անգամ, իմ հօրեղբայրներից բացի նաեւ իր զօրապետները զարաքաղցի Ռուբէն Նարինեանի ու մեր քաղաքի զաւակ Զաքար Եոլեանի հետ: Երկուսն էլ գործական բանակի սպաներ են եղել:

Նժդեհը ասաց, թէ մի տարի առաջ Բաքւում Ռուսները, Հրեաները, Հայերը խորհրդիչխանութիւն են առեղծել: Սակայն զրանով հայ ժողովրդի ազէտալի վիճակը չի փոխուել: Ադրբեջանում իշխանութիւնը թուրք բոլշեւիկ կոչուածներն է յանձնուել: Սրանք, մուսաւաթ բեկերի ու ազալարների նման ուզում են զաւթել Հայաստանի Ղարաբաղ ու Զանգեզուր երկրամասերը: Կանգնեց տեղը, աւելացրեց·

– Պէտք է ողջ ժողովրդով դէմ կանգնենք «կարմիր» կոչուած թուրքերի վոհմակներին···

***

Այստեղ ես մի փոքր ընդմիջեմ եւ կարճ ներկայացնեմ այդ տարիներին թուրքական «խորհրդային» կոչուած վոհմակների արիւնոտ ճեռնարկումները՝ հազար տեղից խոցուած Հայաստանի դէմ: Ես չեմնում եմ ոչ հայկական գրաւոր աղբիւրների, այլ՝ ռուսական պաշտօնական մամուլի վկայութիւնների ու պետական հենքերի վրայ, որոնց հետ առընչուելի եմ տպագրում: Այս պատմական տեղեկութիւնները տասնամեակներ չարունակ պահուել են իշխանութիւնների դաղտնաբաններում,

Օսմանեան Թուրքիայի զինուած ազկայութեամբ Հայաստանի հնագոյն Գանձակ քաղաքում ստեղծուեց մուսաւաթ–թուրքական կառավարութիւն: Թուրք-ադրբեջանցի կառավարող սուխնները իսկոյն ուղղուեցին նախ հայկական Ղարաբաղի դէմ: Ահա թէ ինչ է գրել Թիֆլիսում հրատարակուող ռուսերէն «Զնամէա տրուդա» թերթը, 1918 թ· Յունիսի 1–ին:

«Ադրբեջանական իմպերիալիզմի զազափարախօս "Մուսաւաթը" ճնշում է զօրաժողովում Հայերի վրայ, օգտուելով նրանց դժուարագոյն վիճակից, եւ նրանցից պահանջում է անյապաղ փոփոխել սահմանները ու իրենց զիջել Ղարաբաղը, որտեղ Հայերը կազմում են բնակչութեան երկու երրորդ մասը»:

«Կավկազսկայա սլովա» հեղինակաւոր թերթը (ռուսերէն, Թիֆլիս), նոյն այդ 1918–ի Յուլիսի 27–ին գրում է: «Տագնապալի լուրեր են գալիս Ղարաբաղից: Ադրբեջանական կառավարութիւնը նպատակ ունի զինաթափել Ղարաբաղի հայ բնակչութեանը՝ թուրքական ասկերների օգնութեամբ: Այսպիսով չախչախման ու, ոչնչացման վտանգ է այդ միակ մարզի վրայ, որտեղ Հայերը չարունակել են ապրել ու զոյութիւն ունենալ համեմատաբար տանելի պայմաններում··· Ակամայ ծագում է հրէչատուր ենթադրութիւն, որ թուրք – ադրբեջանական իշխանութիւնները հայ բնակչութեանը զլխատել, մեռցնել են ուզում նաեւ նրա այդ միակ պատմական ապաստարանում, որտեղ նա մի կերպ տակաւին պահպանում է իր զոյութիւնը եւ դրանով կոստանդնուպոլսի

ԲՌՆԱԿԱԼՆԵՐԷՆ ՄՆԱՑԱԾԸ

«Ոճիրները չատ անգամ անհատոյց կը մնան» կ'ըսէ պատմութեան դասը, եթէ նկատի ունենանք օրինակ Անգլիոյ Հանրի Ը. թագաւորը որ մեռաւ ակադեմականի մը նման. Աստիպոս ժպիտը չբծնեռուն, թաղուած գինիի մչուչին ու քունին մէջ, իր երիտասարդ կնոջ զիրկը: Այսուհանդերձ, չատ չեն այն բռնակալները, որոնք մահացած են առանց վախ զգալու: Ցայտնի է Հիթլէրի եւ Ռոպէսպիէռի վախճանը. Մուսոլինիի հաշիւը փակուեցաւ ոտքերէն կախուելով: Մարքոս եւ Իրանի չահը մեռան ընդհանուրէն լքուած:

Այսօր, երբ ամէնէն աւելի սպասուածն էր Չաուչեսկուի մահուան լուրը, պատմական Հոմը զուգահեռ օրինակներ կը բերէ: Յուլիոս Կեսար դաչունահար ինկաւ Պոմպէի անխօս արձանին ոտքերուն տակ: Ներոն, երբ Մեսալոյին կողմէ կը դատապարտուի որպէս հայրենիքի դաւաճան, խոյս կու տայ իր քարտուղարին եւ երիտասարդ կնոջ հետ: Թաքստոցին մէջ ան կ'ողբայ իր ճակատագիրը, գոչելով «ի՛նչ կորուստ աշխարհին համար»:

Որպէս պետութեան թշնամի ան պէտք է կրէր հետեւեալ պատիժը. սիրտ մերկացուէր ու վիզէն կապուած խարազանուէր մինչեւ որ մահանար. ապա դիակը պիտի նետուէր Տիբերիս գետը: Ձերբակալուելու պահուն ան կը սկսի ողողել ու քարտուղարը կ'օգնէ իրեն որ դաշոյնը մխէ կոկորդը:

Աբրիւնի ծով դարձած երկրի մը ներկան կոնֆերանսը կանգնեցնել կատարուած վտասի առջեւ»:

Նոյն թերթի 1918 Թուականի 17–ի Հոկտեմբերի համարում գրուած է: «Մեզ հասած վստահելի տեղեկութիւնների համաձայն, Ադրբեջանի կառավարութիւնը պատրաստում է գրաւել Ղարաբաղը թուրքական սուխնների օգնութեամբ եւ իր պաշտօնեաներին նչանակել այնտեղ: Ադրբեջանական կառավարութիւնը նախքան այդ քայլին դիմելը հայ բնակչութեանը նախազգուչացում է արել, պահանջելով առանց առարկութեան ենթարկուել իրեն, Հակառակ դէպքում, դիմադրութեան դէպքում, եթէ սպաննուի թէկուզ մի տղան, Ադրբեջանի կառավարութիւնը լիապատում է Ղարաբաղը հաւասարեցնել հողին:

«Հարկաւոր է փրկել Ղարաբաղը նրան սպառնացող վտանգից: Հարկաւոր է Հայաստանի այդ կենդանի մնացած օազիսը փրկել պատերազմի ահռելարարիչ ու կործանումից:

«Ադրբեջանի պաշտօնական անձինք ցանկանում են իրենց կամքը փաթաթել Ղարաբաղին ու Բաքուին, նորից մասսայական կոտորած կամ նոր Միջազետք ստեղծելով: Անընկճում Ղարաբաղին նրանք սպառնում են «քեասարախ» (կը կոտրենք): Ահա թէ ինչ են պատասխանում նրանք անընկճում Ղարաբաղին··· Այդ բաչիբոզուկային սկզբունքը հանդիսանում է նրանց սիրած տերմինը»:

Ղարաբաղի հայ զիւղացիութեան պատգամաւորների համագումարները վճռականօրէն մերժել են Ադրբեջանի այս բարբարոս դերքորոչումն ու ապօրինի պահանջը, որ արւում էր օսման–թուրքական զօրքերի կողմից: Հայ զիւղացիութեան պատգամաւորների համագումարներ են դումարուել 1918 թ· Յուլիսի 22–ից 24–ին (Առաջին): Երկրորդ համագումարը՝ 1918 Թուի Սեպտեմբերի 6–ին, երրորդը՝ 1918–ի Սեպտեմբերի 17–ին···

Պարտուած Թուրքիան իր զօրքերը իսկոյն ետ է քաչում Ադրբեջանից, Ադրբեջանի կառավարութեանը թողնելով մեծ թւով թուրք սպաներ, զէնք ու թնդանօթներ: Թուրքի հեռանալուց յետոյ Բաքու է ներխուժում Անգլիան: Սա իր ռազմական կարողութիւնը յանձնեց Ադրբեջանի կառավարութեանը եւ Լեռնային Ղարաբաղը հռչակեց պետերալ–նահանգապետութիւն՝ Ադրբեջանի կազմում: Սկսուեց մի նոր բարբարոսութիւն, այս անգամ «քաղաքակիրթ» Անգլիայի ձեռքով: 1919ի Յունուարին:

(Շար· 1)

այս յիշատակները կ'արթնցնէ. երկիր մը ուր լեռներ կան, գետ մը ու ծովափներ: Ք. Ա. Է. դարուն հոն զանազան ազգութիւններու խառնուրդ մը կ'ապրի: Նախ Յոյները կու գան տիրելու Սեւ Ծովու չրջանին, յետոյ Կէթերը պետութեան մը դազափարը կը յղանան, ուրուագծելով ապագայ Ռումանիոյ առաջին պատկերը: Այդ քայլը արդէն կը խանգարէ Հռոմի հանգիսաը որ 101–106 թուականներուն կը հպատակեցնէ ամբողջ չրջան մը:

Յետոյ իրարու կը յաջորդեն զոթական արշաւանքները, Հուններու, Աւարներու, Պուլկարներու տիրապետութիւնները ո– րոնք կը տեւեն մինչեւ Թ. դար:

Այս իրարանցումին մէջ զոյութիւնը կը պահէ ռումաներէնը, որ լատինական լե– զու մըն է. ռումանացի պատմաբանները այս երեւոյթին կ'առընչեն ժողովուրդին մշակութային ինքնութեան անվթար պահ– պանումը:

Աւելի ետք, ԺԴ. դարուն երկու թա– զաւորութիւններ կը առեղծուին. Վա– լաչիան եւ Մոլտավիան. երկուքն ալ ուղ– զափառ եկեղեցւոյ դաւանող են, քանի որ Թ. դարուն Պուլկարները Բիւզանդիոնի կրօնքը տարածած են չրջանին մէջ: 1417– ին Վալաչիա կ'ենթայ Թրքական տիրապե– տութեան տակ, ձեւական ինքնավարու– թեան մը պայմանին ներքո. Մինչեւ 1714 կը չարունակուի այս կացութիւնը, ու Թուր– քերը կ'անկայացնեն վերջին դիմադրա– կանները:

Զուգահեռ անցքեր ալ կը պատահին Մոլտավիա. հոն Լեհերը կը պարտադրեն իրենց օրէնքները:

ԺԸ. դարուն կը հասնին Ռուսերը: Կա– տարինէ թագուհիին զօրքերը կը գրաւեն Վալաչիան եւ Մոլտավիան:

1848–ին, Փարիզ ուսանած ռումանացի երիտասարդները կը փորձեն իրենց յե– ղափոխութիւնը. հետեւանքը արիւնալի պարտութիւն մը կ'ըլլայ: Թուրքերն ու Ռուսերը տէր կ'ըլլան կացութեան, մին– չեւ 1858: Այս թուականին եւրոպական եր– կիրները կը պարտադրեն Ռումանիոյ ճա– նաչումը: Աւստրիա երկու անջատ Պե– տութիւն կը պահանջէ: Նափոլէոն Գ. հետեւեալ խորհուրդը կու տայ. կ'ըսէ որ Վալաչներն ու Մոլտավացիները նոյն կա– ռավարիչին քուէ տան: Այսպէսով, 1859– ին կ'ընտրուի Ալէքսանդր Քիւզա երկու, չրջաններուն կողմէ:

1878–ին Պեռլինի վեհաժողովը կը ճանչ– նայ Ռումանիոյ անկախութիւնն ու բնա– կիչներուն հաւասարութիւնը: 1916–ին Ռումանիա պատերազմ կը յայտարարէ Աւստրեհունգարիոյ դէմ: Իր յեղափո– խութեան պատճառով երբ Ռուսիա կը լքէ պինդը, Ռումանիա յորձանքով տար– ուելու վտանգին կ'ենթարկուի, 1918ի փո– թորիկով կը փրկուի: Բախտը կ'օգնէ նաեւ 1919–ին, երբ հունգարացի համայնավար բռնակալ Պէլա Քուն կ'որոշէ պատերազմ մղել Ռումանիոյ դէմ. ռումէն զօրքը կը յաղթանակէ ոսկեայ ու երկրին տարածքը 130 հազար քառակուսի քմ.էն կը բարձ– րանայ 295 հազարի:

1924–էն համայնավար կուսակցութիւն

ԳՐԱՂՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԼՈՑ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ ոգեկոչուած է Էսաեան վար– ժարանի նախկին տնօրէնուհի Հերմինէ Գալուստեանը, Դեկտեմբեր 15–ին, մահ– ուան քառասունքին առթիւ: Ժապլին էր– մէնի հանդիսավարած երեկոյթին Հ. Գալուստեանի մասին յիշատակի խօսքեր ըսած են տոքթ. Հերմոն Արաքս, Ռիթա Արաքս, նախկին ուսուցչուհի Փ. Տէ– միրսու: Կարդացուած են նախկին տնօ– րէնուհիին նամականիէն ու իր մասին գըր– ուած յօդուածներ: Հուսկ բանքը արտա– սանած է Շնորհք Արք. Գալուստեան:

***

ՊԻՔՐՈՒԹի «Ե. Տէր Մելքոնեան» թա– տերասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 1–ին, երգչուհի Արմինէ Մարտիրոսեան՝ մաս– նակցութեամբ դաշնակահար եւ երգիծա– հար Մ. Մալխասեանի ու իր նուագախում– բին համերգ մը տուած է: Ժողովրդական ու էսթրատային երգերէ բաղկացեալ յայ– տագիրը կրկնուած է նաեւ Դեկտեմբեր 2–ին եւ 3–ին:

***

ՊՈԼՍՈՑ կեդրոնական Սանուց Միու– թեան մէջ, Մաուլէն Թէքթրատլըեանի նկարչական նոր գործերուն նուիրուած ցուցահանդէսը բացուած է, Դեկ. 16-ին՝ ձեռամբ Շնորհք Արք. Գալուստեանի: Մեծ թիւով արուեստասէրներու ներկայ եղած բացումին աչքի զարկած է յատկապէս արուեստագիտուհիին կողմէ կիրարկը– ւած զոլաժի թէքնիքը:

մը կը սկսի խռովել երկիր մը որ կը տա– տանի սահմանադրական միապետութեան եւ հանրապետութեան միջեւ:

1941–ին Ռումանիա Գերմանիոյ դիմ պատերազմի կը մտնէ ու 1945–ին Խորհ. Միութիւնը կը պարտադրէ համայնավար տիրապետութեամբ կառավարութիւն մը:

Ահա ամփոփ պատմութիւնը երկրի մը որ քանի մը օրուան մէջ վերադարձաւ արեւմտեան աշխարհին: Լատինական մի– ակ ազգը, չրջապատուած սլաւական աշ– խարհէն: Այսօր, ճակատագրական այս անկիւնադարձին, իր խառնակ պատմու– թիւնը չի կրնար յատակ քաղաքականու– թեան մը աւանդութիւնը բերել որպէս հիմնաքար: Այսուհանդերձ, բացառիկ տուեալ մը ունի Ռումանիա. այն որ հա– մայնավար միակ ժողովուրդն է որ զէնքով փրկած է օձիքը իր վարչաձեւէն, առանց արտաքին նեցուկի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼՈՒՐԵՐ ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

● ՀԻՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Կիրակի, Դեկ. 17–ին, Ս. Ցակոբայ տա– նին առթիւ տեղի ունեցած հաւաքական ճաշին ներկայ էին Հայաստանցի հիւրեր. բժշկուհի մը եւ ճարտարապետ մը՝ որոնք եկած էին Ֆրանսա, Ֆրանսահայ Բժիշկ– ներու Միութեան հովանաւորութեամբ, ընտելանալու համար կարգ մը բժշկական գործիքներու գործածութեան. նաեւ հինգ հոգինոց խմբակ մը, որ Ֆրանսա է Նոյ. 18–էն ի վեր: Նպատակ՝ ծանօթանալ փրո– թէֆիոն սիվիլին աշխատանքի ձեւերուն եւ բաղդատել այստեղի գործելակերպը ի– րենց դիտացածին հետ: Այս չոկատը – «ըս– պիտակ փրկարար չոկատ» – Նավէլ – լէ – Ռօշ, Պրինեոլ եւ ի վերջոյ Լիոն աշխա– տած է:

Հարցուցինք իրենց պետին թէ օգտա– ւա՞ծ են իրենց ունեցած չփումներէն: «Ա– յո» ըսաւ, «տեսանք թէ ինչ որ գիտէինք արդէն, ճիշդ էր»: Այսպէսով, երբ պէտք ըլլայ, չոկատը պիտի գործէ աւելի վրա– տահութեամբ:

Այս խմբակին Ֆրանսա ժամանումը ա– նակնկալ եղած է. բարեբախտաբար Փը– րանսական պատկան մարմինները, անգամ մը եւս, չատ բարեացակամ գտնուած են. Տէր Մինասեան (Փարիզ) եւ Տօնապետեան (Լիոն) ընտանիքներուն դիմումները, քա– նի մը օրուան մէջ, յաջող ելք ունեցած են եւ հիւրերը լաւ ընդունելութիւն գտած են «փրոթէֆիոն սիվիլ»ի դանազան կեդրոն– ներուն մէջ:

Այդ կազմակերպութեան գլխաւոր պե– տերէն մէկը, հրամանատար Ռիւօ, պա– տասխանատու Ֆրանսայի հարաւային մա– սին, հրաւիրուած էր ճաշին, իր կողքին հետ՝ հաւանաբար առաջին անգամն էր որ կը մտնէր հայկական չրջանակի մը մէջ: Ճաշակեց «չիյ էօֆքէ»ն եւ ժպիտը դէմքին, մասնակցեցաւ անհատնում ծա– փահարութիւններու՝ որոնցմով համե– ուած կ'ըլլան ընդհանրապէս մեր ճաշե– րը...

● Ի ՆՇԱՆ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Լիոնի Ֆրանսական թերթերէն տեղե– կացանք թէ երեքշաբթի, Դեկ. 19–ին, հայ տիկիններ, գործելով Ազգ. Միու– թեան հովանաւորութեան տակ, կերա– կուր –հաւեղէն– պատրաստած եւ տարած յանձնած են քաղաքին ոէսթորան տի– էէօրներէն մէկուն:

«Ըրած են այդ» կը գրէ թերթը «առ ի երախտագիտութիւն Լիոնի քաղաքապե– տութեան եւ իր բնակիչներուն, Հայաս– տանի ընծայած օգնութեան, ապէտէն յե– տոյ»:

Ահա գնահատելի ձեռնարկ մը, գլխա– ւորութեամբ Տիկնանց Միութեան, զոր կ'արժէր մատնանչել:

● ՀԱՑ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԵՄԱԴՐՈՒԱԾ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

Հալիւ վաթսուն հոգի ներկայ էին, Կիրակի Դեկ. 17 ժամը 17–ին, Վիկտոր Հիւկօ սրահին մէջ, երբ, ներկայացու– մին սկիզբէն առաջ, Ժերալտ Փափազ– եան եւ Նորա Արմանի, վազելով վար իւ– ջան բեմէն, բարեւելու համար մի առ մի հանդիսատեսները:

Այդպէս սկսաւ Séjour à Ararat–ը: Ձեռ– նարկ՝ Հ.Բ.Ը.Մ.եան:

Ներկայացուածքը անգլերէն լեզուով էքսետըրի եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ արդէն յաջողութիւն գտած ստեղծա– գործութեան մը ֆրանսերէն տարբերակն էր:

Երբ աւարտեցաւ ներկայացումը –տե– ւողութիւն՝ գրեթէ ժամուկէս– հանդիսա– տեսները, խանդավառ, խուժեցին, դէպի բեմ, չնորհաւորելու համար երկու մեկ– նաբանները:

Անոնք մեկնաբանեցին, արտասանեցին հայ բանաստեղծներու գրութիւններէն չարք մը, երբեմն պարզ, երբեմն ապա– ւորիչ բեմադրութեամբ մը: Անդամ մը եւս, վստահ չենք թէ ներկաները ամբող– ջովին հասկցան, ինչ որ ըսուեցաւ բե– մին վրայ, բայց երկու դերասանները յա– ջողեցան յուզել ժողովուրդը իրենց խա– ղով, իրենց չեչտերով. արժանացան գնա– հատանքի նաեւ իրենց տարած աշխատան– քին համար՝ սորվիլ, յաճախ իրարմէ տարբեր բնոյթի, երկար գրութիւններ, երկու լեզուներով: Ճիշդ է որ Ժերալտ Փափազեան եւ Նորա Արմանի սերտողներ չեն եւ ոչ ալ սկսնակներ. ունին, Ամերի– կայի մէջ մանաւանդ, բեմական արդէն հասուն ասպարէզ: Երկուքն ալ անդամ են Լոս Անճելըսի Սթիւտիօ Թատրոնին:

Դժբախտաբար, այս տեսակի մշակու– թային ձեռնարկներու չուրջ, դժուար է բոլորել կարեւոր թիւով հանդիսականներ գոնէ Լիոնի մէջ: Անդրանիկ Քէչիչեան, որուն նախաձեռնութեամբ կազմակերպը– ւած էր հանդէսը, մեղի յայտնեց թէ նա– խորդ դիշեր, Վալանսի մէջ, երեք հա– րիւր հոգի ծափահարած են ամերիկահայ երկու ժիր դերասանները, նոյն յայտա– գրերին մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ասանայէն Մարտինի Թրքական Օրեանօցը 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ
ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒԼ ԱՅՆԻ

Մեր եղին ձգած այս անկուշտ հրէշը՝ կը սուրանք կիսամութի անեզրին մէջ: Տակաւ ձեւ ու մարմին կ'առնեն արշալոյ– սի չողերուն տակ՝ չրջապատի տարա– ծութիւնները ու խուճապի մատնուած խոյս կուտան արշաւող գազանին: Տիւ– զերքի ոգին կը թրթռայ կենդանութեամբ ու նօսրացող մէգին մէջէն կը նշմարենք հորիզոնին վրայ՝ արեւի հրեղէն դուն– ը: Քամին գնացքին հետ մրցումի եւած մեր գլխուն կը մաղէ անինայօրէն՝ մո– խիր ու բոցեր: Մինչ յառաջացող ժամե– րուն հետ կը նեղուին կապոյտէն վար՝ կրակէ չամփուրները արեւի:

Կ'անցնինք Միջագետքի խոպան ու ան– ծայրածիր դաշտերու մէջէն, ուր քաղա– քակրթութիւնը կանգ առած է դարեր ա– ռաջ: Բնութիւնը գաժան մօր մը պէս կը խնայէ իր զաւակները՝ այս անհիւ– րընկալ հողերուն վրայ, ուր ապաստան գտած են անհամար լիժեր: Ցախերով եւ ուղտափուշերով ծածկուած այս անջրդի տարածութիւնները կը սպառէին թերեւս հանճարեղ ցեղի մը կորովի բազուկնե– րուն դուրս տալու համար իրենց ծոցին մէջ թաքնուած գանձերը: Ոչ մէկ թարմ չունչ կու գար հովահարել այս կիզիչ ա– նապատները եւ ոչ ալ քաղցր երգ մը կը թրթռար օդին մէջ:

Պէտէվի Արաբները մեզ կը դիմաւորեն սաղայէլեան ժպիտով եւ իրենց զարչա– հոտ ձեռքերը իրարու կը քսեն հասկցնե– լու համար թէ պիտի մօրթեն մեզ: Անոնց զանգրահեր գլուխները ծածկուած էին կոչտ կտաւէ չինուած էֆֆիէյով եւ օճա– ձեւ էգիլիճ տակէն նայող սեւ սրթէ աչ– քերը կախարդական բան մը ունէին: Հայր. Արրահամի օրերէն մնացած այս ցեղը կը պարապէր խաչնարածութեամբ:

Շատոնց արեւը իր գէնիթը ձգած կ'ար– շաւէր դէպի արեւմուտք: Սպիտակ ոչ– խարներու հօտեր մակաղած կ'ունկրնդ– րէին չուներուն հաչոցը: Մինչ տեղ – տեղ՝ անապատի չարժուն բուրգեր՝ ուղ– տերը ծալապատիկ նստած կ'որճային

խոր ննջած կարաւանը աքսորականներու՝ գանգաղօրէն սկսաւ բարձրանալ բլրակին ի վեր, մինչ երկինքը ամէնուն ճակտին գետեղած էր՝ Մարտիրոսի լուսեպսակ:

24.– ՔՈՒՐՋԷ ՎՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱՇԽԱՐՀԸ ԱՆԱՊԱՏԻ ՄԷՋ

Որքի մենաւոր ու տխուր կեանքին սեւ տարիները իրենց մէջ կը պարփակեն ա– մէնէն վառ յիշատակներ, որոնցմէ մին է՝ Ռաս – Իւլ – Այնը: Դեռ այսօր ալ՝ այդ ոճրապատ վայրը կը գոռայ աշխարհի երեսին իր չփոթարինուած վրէժներով:

Այդ մեծ եղեռնին ո՞ւր էին արդեօք ար– դարութեան ու փրկութեան խաչակիր ասպետները: Միթէ անոնք նոյն ընդու– նայն մարդիկը չէի՞ն, որոնք կամովին իրենց ականջները գոցեցին՝ չլսելու հա– մար որբացած մանուկներու ազեխարշ լացերը եւ մայրերու սրտամորմոք ճի– չերը: Այդ յուշանները իրենց խիղճը ծախած էին մամոնային եւ ձգած էին որ Հայը երթար սպանդանոց՝ որպէս քա– ւութեան նոխազ: Ձեր ձեռքերը որոնք դեռ անմեղներու արեան մէջ թաթախ– ւած կը մնան, ո՛վ դուք հզօրներդ այս անցաւոր աշխարհի, դուք ալ փառքի դա– դաթէն օր մը թաւալգլոր պիտի իյնաք, վկայ՝ ազգերու հին թէ նոր պատմու– թիւնը:

(Շար. 36)

Պ. Ֆէլիքս Նարկիզեան (Պրիւսէլ),
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հաճեան (Նիս),
Տէր եւ Տիկին Բաղդալ Ռոժէ–Հաճեան եւ զաւակները (Փարիզ),
Տէր եւ Տիկին Մանուէլ–Վահան Հաճեան եւ զաւակները (Փարիզ),
Տէր եւ Տիկին Շահէն Հաճեան եւ զաւակները (Մեքսիքօ),
Այրի Տիկին Մաննիկ Զարդարեան (Ուաշինկթըն),
Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Զարդարեան (Պոլիս),
Այրի Տիկին Նուարդ Սուրեան եւ զաւակը Ափրիի (Ուաշինկթըն),
Տէր եւ Տիկին Պետրոս Զարդարեան (Սթոքհոլմ),
Այրի Տիկին Ասրինէ Հաճեան (Մեքսիքօ),
ինչպէս նաեւ Մարկոսեան (Ռումանիա), Զաքարեան (Նիւ–Եորք), Հաճեան (Տրակինեան) եւ Գըլըճեան (Նիս) ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն մահը իրենց կնոջ, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՆՆԻԿ-ՄԱՐԻԱՄ ՆԱՐԿԻԶԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Հաճեան)

որ հանդչաւ ի Տէր, Դեկտեմբեր 28–ին, ի Պրիւսէլ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յունուար 5, ժամը 10·30–ին Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, եւ մարմինը կ'ամփոփուի Նիսի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Նարկիզեանի եւ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հաճեանի:

(Շար. Ա. էջէն)

ներկայութիւնը իշխանութեան մէջ, կը մտահոգէ:

Ամէն պարագայի մէջ, արագօրէն, կարգ մը որոշումներ տրուեցան: Այսպէս ընդունեցաւ մահապատիժը (Ջաուչեսկու եւ կինը վերջիններն են), աշխատանքի 5 օրուան շաբաթ հաստատուեցաւ, պետականացուած հողերը կրկին կը բաժնուին գիւղացիներուն· ասոնք են երեք կազանդչէքները ազգ· փրկութեան ճակատի խորհուրդին նախագահին:

Մտահոգութիւն կը պատճառէ նաեւ այն լուրը, ըստ որուն դեռ կան Ջաուչեսկուի քաղաքացիները, որոնք կ'ուզեն քաղաք մը գրաւել եւ հռնկէ վարել հակայարձակում մը:

Ինչէ՛ր, ինչէ՛ր կը յայտնաբերուին: Այսպէս, նոր նկարագրութիւնը կայ Ջաուչեսկու ամոլին փախուստին, հոս ալ սակայն քանի մը վարկածներ կան եւ ինչպէս պատասխանատուութիւնը, չատ բան դեռ յստակ չէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՑ նորընտիր նախագահը՝ Վաքլաւ Հաւէլ պաշտօնական իր առաջին այցելութիւնը կը կատարէ արեւելեան Գերմանիա, ուրկէ կ'անցնի արեւմտեան Գերմանիա:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ Թուրքերը ազատ են այլեւս ընտրելու իրենց անունը, լեզուն, կրօնքը: Որոշումը տրուեցաւ համամասնական կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի լիակատար նիստին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին առեւտուրի բացը բոլոր մրցանիշները կոտրեց Հոկտեմբերին 8,67 միլիառ ֆրանքի հասնելով: Պատճառները պարզ են, արտածումները տեղքայլ կ'ընեն եւ ներածումները կը չատնան:

ԱՆԹՈՒԱՆ ՓԻՆԷ 98–րդ տարեդարձը տօնեց Դեկ· 30–ին եւ այս առթիւ հարցազրոյց մը տուած է Ֆրանս – Սուարի, ուր չատ տեղին հաստատումներ կ'ընէ: Այսպէս, կը նկատէ որ· –«այս միջոցին քաղաքական մեծ դէմքեր չատ չկան, դոնէ Թարաիէօլի եւ Փուէնքարէի մակարդակով»: Ուրախ է որ մեռնելէն առաջ մարքս – լենինիզմի տապալումը կը տեսնէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ բարձրագոյն ուսման խորհուրդը ջնջեց լաչակ կրելու արգելքը համալսարաններու մէջ: Այս ձեւով, իշխանութիւնները կ'ուզեն վերջ տալ ծագած բանավէճին, քիչ մը հետեւելով Ֆրանսայի լուսաւորութեան Նախարարութեան չրջաբերականին: Այսինքն՝ արգելքը կը վերնայ, ինչ որ չի նշանակեր թէ կ'արմօնուի:

ՊԵՐԼԻՆԻ ամանորեան ուրախ դիչերը սուգով խանգարուեցաւ: Մինչ տասնեակ հազարաւոր Գերմանացիներ, արեւմտեան եւ արեւելեան կոզմերէն, եկած էին ողջագուրուելու Պրանտըպուրկի հռչակաւոր Դուռը, հեռատեսիլի հսկայ պաստառ մը տապալեցաւ, մէկ հոգիի մահուան եւ քանի մը հարիւր հոգիի վիրաւորուելուն պատճառ դառնալով:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՒԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ·–
Ժաք եւ Մաուլէն Գարփանթիէ 400 ֆր·:

***

Տիկին Շէնոլէը – Թոմասեան 200 ֆր·:

***

ԷՔՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ·– Ազաքսէ Տօնապետեան 200 ֆր·:

***

ՍԷՆ – ՔԼՈՒ·– Ժաքլին Գանարեան 200 ֆր·:

***

ՓԱՐԻԶ·– Տիկին Զարուհի Տէմիրեան 200 ֆր·:

***

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Պապիկեան 200 ֆր·:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ· Խաչէ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է·– Եէտիլպարտաչեան ընտանիք 500 ֆր· Սիրարփի Թորոսեանի (Մարսէյլ) մահուան առթիւ: Տիկին Մելինէ Օսմանճեան 200 ֆր·, Տիկին Լ· Մարկոսեանի (անդամ Անիէռի մասնաճիւղին) յիչատակին, Մարի Գորգիկեան 1000 ֆր·, Տիկին Սեդա Պահարեան 500 ֆր·, Տիկին Ն· Վարդանեան 400 ֆր·, Տիկին Արփինէ Սերոբեան 250 ֆր·, Տիկին Վ· Գորգիկեան 50 ֆր·, Տիկին Մ· Նալպանտ 58 ֆր·:

NOEL ARMENIEN

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section de Saint-Jérôme
organise un

DINER DANSANT

SAMEDI 6 JANVIER à 21 h
dans la salle Vasbouragan de la
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille

animation assurée par le DISC-JOCKEY VANICK

renseignements et réservations :
91 66 08 03 - 91 66 96 39 - 91 70 12 49

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, très touchée par les évènements dramatiques qui se déroulent en Roumanie, lance une collecte de fonds au profit du peuple roumain.

Adresser les chèques à l'ordre de :

CBAF AIDE ROUMANIE
CONSEIL D'ADMINISTRATION
DE LA CBAF
17, rue Bleue
75009 Paris

- ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ -

ՈՒՐԲԱԹ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5

ՃՐԱԳԱԼՈՑՑ ԾՆՆԴԵԱՆ
ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՑԱՑՏՆՈՒԹԵԱՆ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17·15–ին:
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Վ.ԴԻ· ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս· ՓՕՂՈՍ–ՓԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Սկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 16·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17·30–ին:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18·15–ին:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն եւ Թղթերու ընթերցում՝ ժամը 16·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17·30–ին:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ճրագալոյց՝ ժամը 17–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18–ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՑԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 17–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18–ին:
Կը պատարագէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎԱՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ· ՕՍՍՕ — Ս· ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 17–ին:

ՍԷՆ–ԺԵՐՄԱՆ Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 18–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18·30–ին:

Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 18–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Վ.ԴԻ· ՊԵՊՃԵԱՆ

ՊՕՄՈՆԻ Ս· ԳՐ· ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ճրագալոյց եւ պատարագ՝ ժամը 17–ին:
Ներկայ կ'ըլլայ «Պաղտասարեան» վարժարանի աչակերտութիւնը ուսուցչական կազմով:

Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

Ճրագալոյց՝ ժամը 16–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17–ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ՝ ժամը 17–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա· ՔՀՆԾ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 17–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17·30–ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ· ՔՀՆԾ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Ճրագալոյց՝ ժամը 18–ին:

S.O.S. ARMENIE LYON
COMMUNIQUE
CONVOI DU 21 DECEMBRE 1989
POUR L'ARMENIE

Nombre de camions : 6
— 4 camions mixtes soit :
2 camions de vêtements :
19 tonnes 1320 colis
2 camions de nourriture :
16 tonnes 950 kg
(1 tonne 200 kg lait maternisé 1er âge)
(450 kg lait maternisé 2ème âge)
(2 tonnes de savon)
(15 tonnes 300 kg compote de pêches)
Valeur totale de la nourriture : 210 000 F
— 2 camions de vêtements soit :
20 tonnes 400 kg 1380 colis
TOTAL :
39 tonnes 400 kg 2700 colis (vêtements)
16 tonnes 950 kg (nourriture)

CROIX BLEUE
ARNOUVILLE-SARCELLES
Section «Astrig»

DINER DE NOEL ARMENIEN

SAMEDI 6 JANVIER à 21 heures
RESTAURANT SCOLAIRE
175, avenue Jean-Jaurès
Arnouville-lès-Gonesse
— *Musique* — *Animation* —
— *Menu Franco - Arménien* —
Réservations 39 85 29 71
39 87 08 73

ՏՕՆԱԾԱՌ

Շաւիլի եկեղեցւոյ դպրոցին տօնածառը կ'բակի, Յունուար 7, ժամը 15·30–ին եկեղեցւոյ կից սրահը, Կոմիտաս փողոց:

Բոլոր ծնողքները եւ հայրենակիցները հրաւիրուած են:

ՏՕՆԱԾԱՌ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը կը կազմակերպէ ճոխ ճաշ – համերգ Ծնունդի եւ աւանդական Տօնածառի առթիւ, Կիրակի, Յունուար 7, ժամը 13–էն սկսեալ:

Այս տարի բացառապէս, տեղի կ'ունենայ Լը Ռէնսիի Թիէրի Լը Լիւրօն մեծ Սալ տէ Ֆէթին մէջ՝ 9, պուլվար տիւ Միտի:

- Հայկական համադամ ճաշեր,
- Երգ, պար, արտասանութիւն՝ աչակերտներու մասնակցութեամբ,
- Գեղարուեստական բաժին, դասական երաժչտութիւն:

Տօնածառ, խաղալիկներու բաշխում:

Մուտքը ազատ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՐՇԱԿ Բ·–ի
Ֆրանսա վերադարձը
կազմակերպութեամբ՝
Հայ Կարմիր Խաչի

Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 18–ին՝
au CINEMA COSMOS
76, rue de Rennes, 75006 Paris

***

Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի «էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի երեկոյթը Մարտ 9ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 4

JEUDI
4 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.179 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.179

ԱՐՑԱԽ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ, ԵՐԵՔ ՎԻՐԱՒՈՐ

ԾԱՆՐ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԸ

Լուր տալու զանազան ձեւեր կան անշուշտ: Կարելի է թութակի պէս արձագանգել գործակալութեան մը լուրին, կարելի է նաեւ, եւ աւելի պարկեշտ գործ է, լուրին արուած ձեւին եաին տեսնել յետին մտքեր: Եթէ, Զորեքշաբթի օր, Լիպերասիոն առաջին ձեւն ընտրած էր, բարեբախտաբար, Ֆիկարօ–ի թղթակիցը –փէչը Պոսեւ– նախընտրած է եղածին պէս չվերացնել ԹԱՍ–ի լրատուութիւնը:

Ի՞նչ կ'ըսէ ԹԱՍ.– «Մէկ հոդի մեռած է եւ երեք ուրիշներ վիրաւորուած, երէկ (իմա՝ Յունուար 1) հանրակառքի մը յարձակման ընթացքին, Լ· Ղարաբաղի հարաւը, մեծամասնութեամբ Հայերէ բնակուած շրջան մը, պարփակուած Ադրբեջանի Հանրապետութեան մէջ»: Գըլխաւորաբար Ազերիներ փոխադրող հանրակառքը լինած է թակարդ մը, երեւութապէս լարուած Հայերու կողմէ: Քարեր նետուած են հանրակառքին վրայ: Կրակ բացուած է եւ քանի մը ճամբորդներ վնասուած են: Ոստիկանութեան կրասերները, որոնք կ'ընկերանային հանրակառքին, հակազդած են, սպաննելով Սահիանակերտի բնակիչ մը եւ վիրաւորելով երեք ուրիշներ: Այս լուրին խորագիրն է, Լիպերասիոնի մէջ.– «Ազերիներ փոխադրող հանրակառք մը յարձակումի ենթարկուեցաւ Լ· Ղարաբաղի մէջ: Մէկ մեռեալ կայ եւ 3 վիրաւոր»:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս անորոշ ձեւով, այն տպաւորութիւնը կը տրուի թէ զոհերը ազերի կրնան ըլլալ, բայց եթէ Սահիանակերտի բնակիչ է, պարզ է որ Հայ է, բայց այս պարագային չի ճշդուիր, մնաց որ ԹԱՍ–ի կամ խորհրդային մամուլի տուած լուրերու խեղաթիւրում մը, երբ հարցը Հայերու կը վերաբերի, նորութիւն չէ եւ բաւական բազմքի ալ առիթ տուած է 23 ամիս է: Նոյն լուրը տալով, Ֆիկարօ կը գրէ.– «Մէկ մեռեալ եւ երեք վիրաւորի մասին խօսք եղաւ, Հայաստան, պաշտօնական աղբիւրէ: Անդամ մը եւս, կառավարչապետ Լ· Ղարաբաղի ճառատարները է: ԹԱՍ գործակալութեան մեկնաբանութիւնը, կարդացուած իրիկունը հեռատեսիլէն ոգեբերկանացման առաւելագոյն մտահոգութեամբ, կը պնդէ որ Ազերիներու հանրակառք մը որ կ'երթեւեկէր Աղդամի եւ Շուշիի միջեւ, ազերի մեծամասնութեամբ երկու քաղաքներ հայկ· հոդամասի մէջ, հայկական թակարդ մը լինած է: Զինուորներու ուղեկից խումբը «կրակ բացաւ ինքնապաշտպանութեան համար» կրակոցներու ենթարկուելէ ետք: Անոնք են որոնք «վիրաւորած են Ստեփանակերտէն չորս հոգի, որոնցմէ մէկը մեռած է յետագային»:

ԹԱՍ–ին հաւատք ընծայելով, որ միակ աղբիւրը կը մնայ, կը չարունակէ թերթը, խռովութիւնները կրնային բոլորովին այլ տարողութիւն առնել: Յարձակումէն ետք, երբ հանրակառքը Շուշի հասած է, խընդրոյ առարկայ չրջանին պատմական մայրաքաղաքը, «50 հազար հոգինոց ամբոխ մը հաւաքուած է եւ ուզած է Սահիանակերտ երթալ Հայերուն հաշիւը մաքրելու համար»: Մ'իայն Ներքին Նախարարութեան ուժերը կրցած են արգելք հանդիսանալ:

Այս օտար աղբիւրները երբեք արձագանգ չեն այն տեսական դրդռւթեանց, որոնք կը գործուին Ազերիներու կողմէ: Ոչ մէկ տող, օրինակ, Բաքուի Հայոց եկեղեցիին յարձակման եւ «հրապատիժ»ին մասին: Դեռ Յունուար 2–ին է որ Արմէնփրէս հետեւեալը կը հաղորդէ.–

«Ադրբեջանական ազգութեան ծայրայեղականները փորձեր կ'ընեն յարձակելու հայկական գիւղերու վրայ: Նման լուրեր կը ստացուին Լ· Ղարաբաղի տարբեր շրջաններէն: Քանի մը օր առաջ, իրիկուան մօտաւորապէս ժամը 20–ին, Շուշիի շրջանին Ղուշչուլար ադրբեջանական գիւղին կողմէ խումբ մը Ադրբեջանցիներ, ռոնիւ զինուած էին տարբեր տեսակի հրաձգենով ու հանդերձաւորուած լուսարձակներով, անարգել ներխուժած են Ասկերանի շրջանի հարաւը հայկական գիւղի հողամասը եւ կրակ բացած բնակելի տուներու ուղղութեամբ: Ապա կրակը դադրեցուցած են եւ լուսարձակներ ուղղած դէպի գիւղը: Հարաւայինները չեն ենթարկուած բացայայտ գրգռութեան, մնացած են տուները, ուստի ադրբեջանցի ազգայնամոլները ձգած հեռացած են»:

***

ԻՐԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԸ ԵՒ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ

Ինչ որ պատահած է սակայն, նոյն օրը, Նախիջեւան, պարսկական սահմանին երկայնքին, աւելի քան 137 քիլոմեթրի վրայ, այնպիսի բնոյթ մը ստացած է, որ պարսիկ սահմանային իշխանութիւնները բուռն բողոք մը բարձրացուցած են խորհրդային իշխանութեանց մօտ, ըսելով թէ«ծայրայեղ այս արարքները իրենց երկրին համար նախատական են եւ կը ծանրացրնեն սահմանին կացութիւնը»: Իշխանութիւնները «համապատասխան միջոցներ» կը պահանջեն:

ԹԱՍ այս արարքները կը վերագրէ «ամբոխի մը որ թմրեցուցիչի եւ ալքոլի ազդեցութեան տակ էր», որպէսզի թալանի տայ բոլոր հաստատութիւնները, քարուքանդ ընէ 137 քիլոմեթրի վրայ: Վնասները 20 միլիոն Ֆր· կը դնահատուին, ինչ որ կը գրէ Ֆիկարօ ենթադրել կու տայ թէ դործուած վնասը գժուար է լակոտներու (վուայու) վերագրել ինչպէս պաշտօնապէս կ'ըսուի: Այս միջադէպերը կրնան ազերի ծայրայեղ կրօնամոլներու դործն ըլլալ, մինչ հանրակառքին թակարդը Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ տիրող լարուածութեան հետեւանք է:

Դեռ Ուրբաթէն կիրակի ալ, միջազգային միջադէպերը բաւական ծանր էին, այլ խօսքով Կորբաչով փափուկ կացութեան մէջ է, այս անդամ ներքին ճակատի վրայ, եւ դեռ, կը թուի որ ծայրըն ենք ծրարոց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԻԼ առաջին առաւ քաղաքական տպաւորի մը, որ անխուսափելի կը նկատուէր Գիտութեան նախարար Էղէր Վայցմանի պաշտօնազրկումէն ետք: Շատ մը ուզած էր պատժել նախարարը, որ չփումներ ունեցեր է ՊԱԿ–ի հետ: Ի վերջոյ միջին ճամբայ մը գտնուեցաւ. նախարարը չի ճամբուիր Նախարարութենէն, բայց այլեւս մաս չի կազմեր սահմանափակ դահլիճին, ուր Լիքուտի վեց նախարար եւ Աշխատաւորականներու 6 նախարար իրական իշխանութիւնն ունին: Կառավարութիւնը 23 նախարարէ բաղկացած է: Վայցման կ'ընդունի դիտողութիւնը, բայց տեսակէտը չի փոխեր, կոմմնակից է բանակցութեանց Պաղեստինի Ազատագրութեան Կազմակերպութեան հետ:

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ յաւելումը տեղի պիտի ունենայ Յունուար 11–ին: Այդ թուականէն սկսեալ նամականերու առաքումը 2 Ֆ· 20–ի տեղ 2,30 պիտի արժէ:

ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԻՐՆԻԵՐՆԻ կը դատապարտէ Իսրայէլի բանակին գործած սպարտէ իրաւունքները զրաւեալ չրջաններուն մէջ: Հրատարակած տեղեկագրին մէջ, կազմակերպութիւնը կը յայտնէ թէ 560 պաղեստինցի սպաննուած են Ինթիֆատայէն ի վեր (2 տարի է, որ Պաղեստինցիք քարամարտի ձեռնարկած են) եւ 130 զոհերը 16 տարեկան չկային, 35 ուրիշներ ալ՝ 12: Էմնըսթի կը ձաղկէ նաեւ իշխանութեանց քննութիւնները, որոնց արդիւնքները չեն իսկ հրապարակուիր· միայն 4 զինուոր դատապարտուած է, ինչ որ ծիծաղելի է, կ'ըսէ Էմնըսթի գործուած բռնութեանց բաղդատմամբ:

ՔԱՆԱՌ ԱՆՇԷՆԷ, որ երգիծանքէն անդին, չատ ալ հետամուտ է զգայացունց դաղտնիքներ հրապարակելու մարդին մէջ, այս անդամ կը յայտնէ թէ զոր· Աուն (Վիրանեան նշանակովի նախարարապետ եւ քրիստոնեայ ուժերու պարագլուխ) 90 միլիոն Ֆր· ունի Փարիզի Պ· Էն· Փ դրամատունը: Թերթը կը հրատարակէ երկու հաշուեցոյցերը, մէկը՝ ընթացիկ կէս միլիոն տոլարով, միւսը՝ պայմանաժամով 15 միլիոն տոլարով, որ ամիսը 100 հազար տոլար տոկոս կը բերէ: Աուն չուրանար, բայց յայտնեց թէ պիտի քաշէ դրամը Ֆրանսայէն: Թերթին համար դրամը Ֆրանսայէն: Թերթին համար դրամը չատ է անհատի մը համար, եւ քիչ՝ ռազմական գործողութեանց, քանի 90 միլիոն Ֆրանքով հազիւ կարելի է AMX 30 երեք հրասայլ դնել:

ՊՈՒՔՐԻՇԻ նոր իշխանութիւնները յայտարարեցին թէ քաղաքական բիւրոյի բոլոր անդամները, չուրջ 60 հոգի, Զաուչեսկուի գործակիցները, ձերբակալուած են: Բայց եւ այնպէս, չատ բան կայ, տակաւին, որ յստակ չէ: Օրինակ՝ ապստամբութիւնը յանպատրաստի՞ց էր թէ երկար աուն է պատրաստուած: Ազգ· փրկութեան ճակատի գինուորականներէն մէկը կ'ըսէ թէ չատոնց պատրաստ էր ճակատը, մինչ նախարարապետ՝ Ռոման կ'ըսէ նախապէս ոչինչ կար: Բանավէճեր կան նաեւ զոհերու թիւին մասին, որ ցարդ չէ ճշդուած՝ 5–էն 10 հազար եղած է, ամէն պարագայի մէջ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԱՆԴԻՍԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 26/30)

ԱՐՑԱԽ ՍԱՀԱՐՈՎ ՓՈՂՈՑ

Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունիի քաղաքապետարանը որոշած է քաղաքին Ապրիլ 28 փողոցը վերանուանել ակադեմիկոս Անդրէյ Սախարով: Որոշումը տըրուած է քաղաքի բնակչութեան ցանկութեամբ:

***

ՆՈՒԷՐ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ

Պատրաստ է Դանիոյ շինարարներուն կառուցանած Լենինականի «Մանկական աւան»ը: «Դանիոյ ժողովրդական օգնութիւն» կազմակերպութեան հանդանակած միջոցներով ստեղծուած, 25 տուներէ բաղկացեալ այս աւանը դեռ պիտի ունենայ իր մանկապարտէզը, ինչպէս նաեւ դպրոց ու այլ շինութիւններ:

***

«Հ· ՄԱԼԵԱՆ» ԹԱՏՐՈՆԻ «ԸՆԿ· ՓԱՆՋՈՒՆԻ»Ն

Երեւանի «Հենրիկ Մալեան» թատրոնը ներկայացուցած է Երուանդ Օտեանի «Ընկեր Փանջունի» եռադրութեան Ա· մասը՝ «Ընկեր Փանջունի ի Ծապլվար»: Բեմադրութիւնը կատարած են Նարինէ Մալեան՝ Հ· Մալեանի աղջիկը եւ թատրոնին դեղարուեստական դեկավար Գրիգոր Բաբայեան:

– Ե· Օտեանի «Փանջունի»ն, յիրաւի, մարդարէական գործ է, եւ թերեւս տասնամեակներ պիտի անցնէին որպէսզի մենք՝ սոցիալիստական համակարգին մէջ ապրողներս, կարենայինք զայն խորապէս հասկնալ եւ դնահատել, – ըսած է Գ· Բաբայեան: – Մեր դառն փորձը մեզի օգնեց հասկնալու, թէ ինչ ըսել է կուսակցական ճամարտակութիւն: Փանջունիներ մեր օրերուն ալ կան, եւ դանոնք ճաշակելը նաեւ թատրոնին դործն է: Բեմադրութեան դաղափարը ծնած էր տակաւին մեր ուսուցչին՝ Հ· Մալեանի ողջութեան օրերուն:

Այս տարեշրջանին թատերախումբը կը ներկայացնէ Հրաչեայ Քոչարի «կարօտը», Յ· Թումանեանի «Հէքեաթները»: Ամրան ամիսներուն խումբը այս վերջինով հանդէս եկած է Սեւ Ծովի քաղաքները, ուր ապաստան գտած էին ազէտեալ չրջաններու հայ մանուկները: Փետրուարին թատերախումբը Սուրիա պիտի մեկնի Թէքէեան մշակութային Միութեան հրաւէրով: Գարնան անոր ներկայացումները պիտի կ'ունենան դիտելու Ֆրանսահայ արուեստագէտները· Թատրոնը Փարիզ կը մեկնի «Հայաստանի չրջանառարտներու Միութեան» հրաւէրով:
Թեամբ:

***

ՓԵՏՐՈՒԱՐԻՆ ՎԵՆԵԹՈՅԻ ՕՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Վենեթոյի նահանգային խորհուրդի փոխնախագահ Ճուլիանօ Վառնիէրիի դլխաւորած պատուիրակութիւնը երեք օրով Հայաստան գտնուած է: Հանդիպումներու ընթացքին խօսուած է Իտալիոյ ու Հայաստանի միջեւ մշակութային, գիտական ու տնտեսական կապերու ընդլայնման կարելիութեանց մասին:

Երկու տարի առաջ Վենեթօ նահանգին մէջ տեղի ունեցած Հայաստանի օրերու նմանութեամբ, Փետրուարին Հայաստանի մէջ Վենեթոյի օրեր կը կազմակերպուին: Այդ առթիւ կը բացուին վենետիկեան դեղանկարչութեան եւ իտալական օփերայի ազդագրերու, Ս· Ղազար կղզիի Մխիթարեան Միաբանութեան Հաւաքածոյին դանձերու ցուցահանդէսներ, հնադիտութեան եւ ճարտարապետութեան ցուցադրանքներ, կը կազմակերպուին «Իտալական խոհանոցի չաբաթ» եւ համատեղ դիտաժողով՝ նուիրուած դինեդործութեան թէքնոլոժիին:

Անցեալ ամառ Վենեթոյի մէջ հանդիսացած ու երկրաչարժի ազէտեալներու ֆոնտին յանձնուած էին նիւթական չօշափելի միջոցներ· անոնց մէկ մասը պիտի տրամադրուի դեղանկարչութեան դպրոցի մը չինութեան:

ԱՆՍՊԱՍԵԼԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

Հայաստանի կառավարությունը 1919-ի Ապրիլի 16-ին դիմում է յղում Բաքուի նավթահորերի վրայ նստած բրիտանական հրամանատարությունը:

«Բրիտանական ռազմաուժերի հրամանատար գնդապետ Շտաեղորտը, Ապրիլի 3-ին, բրիտանական միսիայի անունից յայտարարություն է արել, որով Շուշիի, Ջանդեզուրի, Ջերրայիլի եւ Ջեւանչիրի հայկական գաւառների բնակչությունից պահանջում է «անառարկելիօրէն կատարել այն «հրամանները ու կարգադրությունները», որոնք արւում են ազրբեջանական կառավարության կողմից գեներալ-նահանգապետ Նշանակուած գոկտոր Սուլթանովի ու նրա չինովնիկների կողմից:

«Դեռեւս Յունուարին Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը բողոք ներկայացրեց Ազրբեջանի կառավարությանը՝ Զանգեզուրը եւ հայկական Ղարաբաղը ազրբեջանական գեներալ-նահանգապետության մէջ յայտարարելու կապակցությամբ:

«Բրիտանական հրամանատարությանը, Հայաստանի կառավարության ներկայացրած դիմումի մէջ ասուած է, որ ինչպէս տեղական բնակչությունը, այնպէս էլ Հայաստանի կառավարությունը չեն կարող համաձայնուել այն բանի հետ, որ ինչպէս Զանգեզուրը, այնպէս էլ Հայաստանի Ղարաբաղը ենթարկուեն ազրբեջանական կառավարության նշանակած իշխանութիւններին: Սրանից խնդրում ենք բրիտանական հրամանատարությանը ներողնել իր հեղինակաւոր ու հաշտեցնող միջամտությունը եւ ազդեցությունն այդ չրջաններում»:

Բրիտանական ռազմական միսիայի պահանջին Ղարաբաղի դիւզացիական Համագումարը պատասխանել է այսպէս: «Ղարաբաղի Հայութեան Հինգերորդ Համագումարը անհրաժեշտ է գտնում յայտնել, որ Ազրբեջանը միշտ եղել է Հայերի, մանաւանդ Ղարաբաղի Հայութեան դէմ Թուրքիայի կազմակերպած ազգանուիրների մասնակից ու միջնորդ, ինչպիսին նա հանդիսանում է այժմ եւս:

«Մենք համոզուած ենք, որ այսօրուայ Ազրբեջանը, հետեւելով իր աւազ եղբայր Թուրքիայի օրինակին, ձգտում է լիովին ոչնչացնել Հայերին, որոնք մինչեւ օրս պաշտպանել են իրենց ազատութիւնը եւ չեն ենթարկուել բարբարոսութիւնների ու քանդումների:

«Սրանից բացի, Համագումարը գտնում է, որ քաղաքական, պատմական, կուլտուր-իրաւասիութեան եւ յատկապէս անտեսական պայմանները Հայկական Ղարաբաղի համար չեն կարող հիմք լինել հայ ժողովրդի վրայ փաթաթելու նոյնիսկ Ազրբեջանի վարչական իշխանութիւնը:

«Հիմնուելով այս բոլորի վրայ, Ղարաբաղի Հայութեան Հինգերորդ Համագումարը գտնում է անընդունելի Ազրբեջանի որեւէ վարչական իշխանութիւն:

«Սրա հետ միասին Համագումարի միաձայն ընդունած ու բոլորի կողմից ըստորագրուած բանաձեւը մերժում է գեներալ – նահանգապետության ստեղծելը: Ղարաբաղի Հինգերորդ Համագումարը յայտնում է, որ նա իր որոշումը հիմնել է իր ընտրողների անները ու ամուր կամքի վրայ, որին անգլիական հրամանատարությունը կարող է, եթէ ցանկանում է, համոզուել համաժողովրդական հանրաքուէ անցկացնելով»:

Ղարաբաղի ժողովրդական 9-րդ Համագումարը իր 1920 թուի Ապրիլի 22-29-ի նստաշրջանի որոշումն ուղարկել է ՈՒՓՍՀ արտաքին գործերի ժողկոմ Չիչերինին: Ահա դա.

«1.– Նկատի ունենալով ազրբեջանական զօրքերի կազմակերպուած յարձակումները Ղարաբաղի հայկական խաղաղ բնակչության վրայ, Շուշիի ու գիւղերի Հայերի կոտորածը»,

«2.– Լեռնային Ղարաբաղը միացուած յայտարարել Հայկական Հանրապետութեանը, իբրեւ նրա անբաժանելի մաս»,

1920 թ. Յունիսի 29-ին Չիչերինը Լենինին գրել է.

«Ընկեր Նարիմանովը... պահպանել է Վրաստանի եւ Հայաստանի դէմ յարձակողական գործողութիւնների տակտիկա:

«Այդ կոնֆլիկտի վերջին փաղիան Ազրբեջանի պրեսենդիաներն են մշտապէս Հայաստանին պատկանած օկրուգների նկատմամբ... ազրբեջանական կառավարութիւնը պահանջ է դրել Ղարաբաղի, Զանգեզուրի, Շարուր – Դարալագեազի գաւառների, դրանց հետ նաեւ Նախիջեւանի, ինչպէս եւ Օրդուբաթի ու Ջուլֆայի նկատմամբ: Այդ տարածքների մեծագոյն մասը գտնւում է Հայաստանի մէջ... Բաքուի խորհրդային իշխանութիւնը... ուզում է կաշառել արտասահմանեան նացիոնալիստ էլէմէնտներին՝ Ազրբեջանի համար ձեռք բերելու այդ տերիտորիաները... Մեր դերը պէտք է լինի բացարձակ օբյեկտիւ եւ խստագոյնս զուսպ»:

ՈՒՓՍՀ արտաքին գործերի ժողկոմատի «Պիւլլետենում» 1920 թ. Սեպտեմբերի 20-ին Օրջոնիկիձէն գրել է. «Ղարաբաղի աշխատաւոր դիւզացիութիւնը, իր ազատութիւնն ու անկախութիւնը պաշտպանելու համար, զէնքը ձեռին կռուել է ինչպէս Թուրքական իմպերիալիստների դէմ, այնպէս էլ, յետագայում Անտանտի ու ազրբեջանական մուսաւաթական կառավարութեան իմպերիալիստական արշաւանքների դէմ: Ղարաբաղն ու Զանգեզուրը բռնութեամբ Ազրբեջանին միացընելու քաղաքականութիւնը եղել է Թուրքիայի, Անտանտի ու Մուսաւաթի քաղաքականութիւնը»:

Զանգեզուրը ահա քաղաքական ու ռազմական այս ծայրայեղ վտանգաւոր չրջափակման մէջ էր, որ Գարեգին Նժդեհը, մեծ զօրավարի համառութեամբ, եկել էր Զանգեզուր՝ կազմակերպելու նրա փրկութիւնը:

Նորից անդրադառնամ այն օրերին:

***

Մի օր մեր Գորիս քաղաքի հրապարակում Նժդեհը հաւաքուած ժողովրդի ու իր փոքրաթիւ զօրքի առաջ կրակոտ խօսք ասաց: – Ես բռնեմ Աստծու փէշից, դու բռնիր իմ փէշից, ժողովուրդ Հայոց: Եւ կը յաղթենք թշնամուն, ինչպէս միշեւ օրս: Զանգեզուրը Թուրքին չենք տայ: Զանգեզուրը կ'ապրի:

Մի երկու չաթաթ յետոյ մեր փոքրիկ քաղաքն ու նրան կից մեր մեծ, չատ մեծ ժայռապիւղը դղրդաց: – Գալի՛ս են... Եղբօրս ու մեր Զաւեճորի տոհմատոհմ բոլոր տղայ-պատանիների հետ, որ երեւի մի երեսուն հոգի էին, վազեցի քաղաք: Զորից եկող խճուղու գլխին փոշու երկրուկ ամպ երեւաց: Խիտ չարուած հեծելազօրի առջեւից, սպիտակ նժոյգի վրայ, գալիս էր Նժդեհ սպարապետը: Նրա կողքին, կապոյտ ձիու թամբին հաղիւ էր երեւում գինուորի զգեստով, 12 տարեկան Թուխ տղայ Զոն Բաբայեանցը: Ուսերին կապիտանի «պոդոններ» էին: Մօրթէ կապոյտ զգակի լայնքով եռագոյն ժապաւէն էր կապած: Ձեռքին բարձր պահում էր Լեռնահայաստանի պառլամենտի դրօշը: Նա երբեմն հնչեցնում էր պղնձէ փողը ու գիլ ձայնով գոչում.– Ցաղթանա՛կ...:

Զոն Բաբայեանցը մեր քաղաքում չատ յարգուած Գուրջունց տոհմի Պրիստաւ Ազալոյի տղան էր: Ցետագայում ես իմացայ, որ նրա մեծ եղբայր Սուրէնը այդ օրերին եղել է կարմիր բանակի զօրապետներից մէկը Մ/Լին Ասիայում: Շատ տարիներ յետոյ աքսորից վերադարձած Ազօ Ազոյեանն ինձ ասաց, թէ ինքն ու Զոնն էլ են մասնակցել հայ պատանիների «Սկաուտ» կոչուող յեղափոխական կազմակերպութեան ստեղծմանը: 1929 թուին Գուրջունց դերդաստանը եւս Զեկայի պահիճները աքսորեցին մեր քաղաքից: Նժդեհի սիրելի Զոնը Մ/Լին Ասիայում ամուսնանում է Սիբիր աքսորուած իմ տղայական Արտեմ Խանզադեանի դեղեցկուհի դուստր Լեռնիկի հետ: Վերջին անգամ մեր փեսայ Զոնին տեսայ 1964-ին, երբ եկել էր Երեւան՝ մեր տուն: Վախճանուել է 1968-ի Մայիսին:

Ողջ ժողովուրդը ցնծալով ողջունում էր Նժդեհին ու զօրքին: Ռուբէն Նարինեանի, Նիկոլայ Մելիք-Յովսէփեանի, հօրեղբայրներիս ու էլի զօրապետների հետ Նժդեհը մտաւ հրապարակը եղրող Պետրոս Բագրիեանի երկյարկանի տունը, երեւաց ցածրիկ պատշգամբում: Ասաց:

Կողքիս կանգնած մեծերը երեսներին խաչ էին հանում, ասում.– Փառքդ չա՜տ, Աստուա՛ծ, այս անգամ էլ են մեռոնք յաղթանակով եռ եկել:

Չինուորները հրապարակում ռազմական ներկայացում ցուցադրեցին, սրաթափ բերով, սուինամարտի յանգերով: Ես բերանս բացած մերթ նայում էի ռազմախաղին, մերթ ցածրիկ պատշգամբում կանգնած Նժդեհին: Ի՜նչ սիրելի մարդ է: Ճանաչեց ինձ ու ձեռքով արեց: Նրա հագին զինուորական կանաչ բլուզ էր, կըրծքին փայլփլող խաչ չքանչաններ: Ուսերից պիրկ իջնում էին թրի ու ատրճանակի կաշէ գօտիներ: Կրում էր կաշուէ ականջակալ գլխարկ: Նա մեզ՝ երեւի մի հինգ հարիւր տղայ-պատանիներս պատուիրեց հաւաքուել ի մի: Երբ կուտակուել էինք, ձեռքը վեր պարզելով գոչեց.– Ահա մեր ապագան: Այս սերունդը կ'ապրի ու կը մեծանայ ազատ Հայաստանում: Փառք մեր ապագային: Մենք՝ տղաներս մեծելի ու զօրքի հետ գոչեցինք «Փա՛ռք» չատերս չիմանալով էլ, թէ դա ինչ է նշանակում:

***

1921 թուականի գարնան առաջին օրերն էին: Մեր Արտեմ հօրեղբայրը հօրս ասաց, թէ Նժդեհը կանչել է գնում ենք Տաթեւ: Կապարգողթը, Զանգեզուրը եւ Ղարաբաղը պիտի զարձնենք մի վարչական միաւոր պետութիւն՝ Լեռնահայաստան տիտղոսով: Տաթեւի վանքում պառլամենտ ենք ստեղծելու:

Հայրս մեր Ոսկեկը հանեց ախոռից, հեծաւ ղէնք ու զարդով: Մեր տոհմատոհմ բոլոր տղամարդիկ եւս ձիաւորուեցին, գնացին: Մեծ Տատը նրանց եռեւից ջուր ցանեց.– Ծովերը ցամաքեն ձեր առաջ, գաւակնե՛րս:

Մեծ Տատը մեզ՝ փոքրերիս տարաւ քաղաքի եկեղեցին՝ Հայոց ժամը: Այնտեղ պատարագ էր կատարում Տէր Յոհրէն քահանան: Կանայք, այդ թուում նաեւ Նժդեհի կինը՝ Գոհարը, մայրս խմբուած «Գանձ»էին երգում: Երեւաց մի բարձրահասակ մարդ՝ չլեպպայով ու կապոյտ փողկապով, կիրթ ու բարեհաս: Մեծ Տատը մեզ ասաց այդ մարդը Տիգրան վարժապետ Սազանդարեանն է: Բոլորը յարգանքով ընդունեցին նրան: Նա չլեպան հանեց, կանգնեց եկեղեցու բեմում:

– Լսի՛ր, ժողովուրդ: Զանգեզուրը Ղարաբաղի ու Գողթան գաւառի հետ հրեչակուել է հայկական անկախ պետութիւն՝ Լեռնահայաստան: Նա պէտք է ունենայ իր պետական հիմնը: Պարոն Նժդեհի պատուէրով ես ստեղծել եմ այդ հիմնը:

Նա մեատքէչ սեւ պարկից հանեց իր թաւը, նուագեց ու երգեց.

Իշխան սարից մինչեւ Հարամ
Թուրբեր եկան դիրբեր առան:
Թուր ու ռումբով սպառնացին,
Հպատակուել պահանջեցին...
Ելաւ Հայը իր զենիի հետ,
Զար թշնամուն ջարդեց յաւէտ...

Երեւի մի երկու – երեք ժամ տեւեց, մինչեւ Տիգրան վարժապետը եկեղեցում հաւաքուած ժողովրդին սովորեցրեց մեր պետական հիմնը:

***

Ամառ էր, Յուլիս: Եղբայրս քաղաքից հեւհեւ բարձրացաւ մեր բերդաթաղը.– Պարոն Նժդեհը հեռանում է Զանգեզուրից,– աղաղակեց նա: Նրա հետ վազեցի քաղաք: Լայլպարանց տան մօտի հրապարակում չատ մարդ կար, չատերը զինուած: Նժդեհը զօրքով չէր, այլ քսան – երեսուն զօրապետների հետ: Նա սեղմեց նաեւ հօրս ձեռքը:

– Ես իմ Պառլամենտի կազմով հեռանում եմ Հայաստանից,– բոլորին լսելի ձայնով ասաց նա:– Շնորհակալ եմ ձեզնից, զանգեզուրցիներ, դուք անճնազոհ հայրենասէրներ էք: Զանգեզուրը, վերջապէս, հռչակուել է Հայաստանի մաս: Ազդարարութիւնը յաղթեց: Մեր կռիւը յաղթեց:

Նա թռաւ իր ձիու թամբին, տեղաւորուեց յարմար, նորից ասաց.

– Երեքուկէս տարի մենք մեր փոքրաթիւ ուժերով ճակատամարտ տուինք օսմանցի թուրք եւ Ազրբեջանի թուրք բանակների դէմ, որոնք փորձում էին կործանել Զանգեզուրը, ոչնչացնել մեզ: Կռուեցինք մէկս քսանի դէմ ու յաղթեցինք: Զանգեզուրը, որ ապօրինաբար ուզում էին դնել Ազրբեջանի երախը, մենք պահեցինք մեր արեամբ: Բաքուն ու Մոսկուան ստիպուած եղան Զանգեզուրը ճանաչել իր մօր՝ Հայաստանի զաւակ: Զանգեզուրը մնում է Հայաստանինը: Կատարուել է մեր իղձը: Հիմա Ղարաբաղի կողմից Զանգեզուր է գալիս Կարմիր Ռուսը: Հայը չի կռուել ու չի կռուի Ռուսի դէմ, ինչ գոյնի գրօշակ էլ որ ունենայ նա: Զանգեզուրը մնաց իր մօր՝ Հայաստանի գրկում: Այլեւս մենք անելիք չունենք այստեղ: Մեր նպատակը կատարուեց: Մնաք բարո՛վ...

Նա ձին ուղղեց դէպի Տաթեւ տանող ճանապարհը: Նրան հետեւեցին երեւի մի յիսուն ձիաւոր, նրանց մէջ նաեւ մեր Արտեմ ու Վանո Խանզադեանները:

Զորը պապանձուել էր: Բերդաժայռից հզօր արձիւ պոկուեց, դանդաղ ու վեհ ճախրեց հեռացող հեծելախմբի յետեւից...

Ցիշողութիւնը չի մեռնում: Ցիշողութիւնը արեգակ է, մայր է մտնում՝ ծագելու համար:

***

Նորից ես գնդապետ Կարապետեանի հետ եմ, նրա ծառայական «վիլիս»ի մէջ: Ցօսում ենք դեսից-դենից, սակայն իմ միտքը մի կէտի է՝ ուրեմն Գարեգին Նժդեհին նորից պիտի տեսնեմ:

«Վիլիս»ը կանդնեց Երեւանի բերդ-բանտի զարպասներից մէկի առաջ: Զարմացայ՝ ինչո՞ւ հէնց այստեղ: Սակայն ամէն մի զարմանք իր վերջը, իր պատասխանն ունի: Լեւոն Կարապետեանն ասաց, թէ Նժդեհի խնդրանքով եկել եմ իրեն մանածելու քաղաքում:– Նա մտաւ բանտի նեղ դռնակը, գնաց: Եկաւ մի կէս ժամ յետոյ, ասաց, թէ բանտի պետերն ասացին հիմա ցերեկ է, չի կարելի բանտարկեալին դուրս հանել, դիւերը եկէք: Մենք պայմանաւորուեցինք, թէ որտեղ եւ որ ժամին հանդիպենք: Նա խնդրեց ոչ ոքի չասել թէ Նժդեհին տեսել եմ:

Ամբողջ օրը ես ցնցուած մնացի: Դադար չունեմ: Նժդեհն այստեղ երեւանո՞ւմ: Հէքեաթ է: Երա՞զ է... օրը օր չէր, այլ տարի:

Վերջապէս հասաւ մեր պայմանաւորուած ժամը: Գիշերուայ երեքն էր: Ես դուրս եկայ մերոնց տնից ու մի քիչ քայլելով հասայ որոշուած տեղը՝ Օպերայի չէնքի աջ թեւին: Ահա եւ Կարապետեանն իր «վիլիս»ով: Գնացինք: Ես իմ արիւնակից գնդապետին հարցրի՝ կարո՞ղ եմ խօսել Նժդեհի հետ, ես նրան տեսել եմ: Լեւոն Գալուստովիչը բարձր ծիծաղեց:

– Ի հարկէ, կը զրուցես հետը, կը խօսես, եղբայր իմ: Միայն, կրկնում եմ, քո նրա հետ հանդիպման մասին ուրիշի չասես: Ժամանակները խառն են...

«Վիլիս»ը կանգնեց այս անգամ բանտի մեծ մուտքի առաջ, հէնց դարպասին կպչելով: Ոչ մեծ, այլ նեղ դարպասը բացուեց: Այն կողմին այլ աշխարհ է, նորին մեծութիւն Դժոխքը: Ով այդ Դժոխքը չի տեսել, նա երջանիկ է: Թէ քանի սերունդ է քչուել այս դարպասից ներս, ոչ ոք չգիտի: Թէ քանի քանի հազար մարդ են գլխատուել այս դարպասից ներս, այդ էլ միայն աստուած գիտի:

Այս դարպասից ներս միայն մահն է տէր ու անօրէն: Նոյնիսկ մահուան դահիճներն են ստորացուած այստեղ:

Ես երեսիս խաչ հանեցի: Տէ՛ր աստուած, մի քիչ հեռու տար քո դժոխքը ինձնից՝ հաւատացեալիդ:

Դարպասից դուրս եկաւ մի ռուս չեկիստ, առաջն առած Հայոց սպարապետին՝ Նժդեհին: Ես՝ պատերազմի սպաս, ես՝ Լենինգրադի ճակատամարտը չահած վաչտի հրամանատարս ցնցուեցի՝ ա՞յս է իմ արեան գինը, չունենամ ինքս ինձ: Ո՞ւմ եմ ծառայում, ո՞ւմ համար արիւն թափում:

Ռուս չեկիստ սպան Նժդեհին առաջ հրեց ինչպէս չունը թուլացած գառնուկին: Նրան խոթեց «վիլիս»ի ետնամասը, իբր թէ ողորմութիւն անելով: Ինքը նստեց Նժդեհի աջ կողմին: Պահակում է նրան... Ես չտապեցի տեղաւորուել քաղքենատարկեալ, «ժողովրդի թշնամի» Նժդեհի ձախ կողմին: Մեր այս բռնապետութիւնն այդ չնչին զիջումն արեց ինձ: Գնդապետ Կարապետեանը, որ այս ռուս չեկիստի հարիւր արժէքն ունէր, նստեց վարորդի մօտ, Ասեմ նաեւ, որ Նժդեհը աւտոյին մօտեցաւ առոյգ, հպարտ քայլերով, համարձակ ու ինքնավստահ: Այդպէս խաչասիւնն են մօտենում միայն հաւատի ու ազնուութեան զոհերը, անմեղ զատապարտուածները: Նստեց երկաթեայ աթոռակին համարձակ ու վեհ: Ես նայում էի նրան, զարմանում՝ սա է Նժդեհ զօրավարը: Հաւատացի՝ սա է: Ցիշեցի թէ նա ինչպիսի վստահութեամբ էր մեր տանը նստում աթոռակին: Այն աթոռակին, որի վրայ նստել ու հաց են վայելել մեր տանը ինքը՝ Դաւիթ – Բեկ Սիւնեցին եւ Մխիթար Սպարապետը: Նաեւ նրանցից յետոյ եղած մեծերը՝ մերոնք: Եւ ես, որ այդ մեծերի ժառանգն եմ, եւ գնդապետ Կարապետեանը, որ նոյնպէս այդ մեծերի յետնորդն է, մեզ զգացինք չընչին գոյութիւն:

Ես նստած եմ առասպելի կողքին՝ Գարեգին սպարապետ Նժդեհի կողքին: Ի՜նչ երջանկութիւն... Երջանկութիւն համազգային այս դժբախտ օրերին:

(Շար. 2)

«ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԻ ՀԱՅ...»

Տարիներ առաջ ազգբնջանցի երախայ մը կը մեռնի Մասիսի լերանի մէկ գիւղին մէջ: Նախկնեւանէն Թադման համար հրաւիրուած մոլլան արարողութենէն եաք կը պատուիրէ որ զոհուածին վոխարէն գիւղի բոլոր ընտանիքները մէկական երախայ աւելի ունենան. ու տարի մը չանցած գիւղին բնակչութիւնը 162 հոգիով կ'աւելնայ:

Այս իրաւն ու ցոյց տրուած հնազանդութիւնը մեծապէս կը ապաւորեն ներկայիս Արեւշատ գիւղին «Արեւշատ» կոոպերատիւին նախագահ Պարգեւ Գրիգորեանը: Ան ներբնչուած իր տեսածէն, կ'ըսէ· «Մեզ համար գոյապահպանութեան ամենաառաջին ճանապարհը բազմազաւակութիւնն է: Ազգը երեխաներով է հարուստ եւ ուժեղ: Դրանով կը փրկուի եւ Արցախը: Կարծում ես Նախիջեւանն ինչո՞ւ վերջնականապէս ձեռքից գնաց: «Սպիտակ ջարդը»՝ այո, բայց երբ մենք մեր միութեան վրայ էինք դողում, մեր դրկիցներն արդէն կորցրել էին իրենց լամուկների հաշիւը···»:

Այդ օրէն ասդին Պարգեւ Գրիգորեան կը դառնայ «բազմազաւակութեան կրճռոտ պրոպագանդող»: Ան կ'ըսէ· «բոլոր աւերուած շինութիւնները, նիւթական վնասները կը վերանորոգուեն, պակաս-պրոատը մի երկու տարում կը լրացուի··· բայց ի՞նչպէս ետ բերել մեր ժողովրդի տասնեակ հազարաւոր զոհերին»:

Ու Պ. Գրիգորեան իր յաւէնն ծնած պատգամը ամբողջ ժողովուրդին հաղորդելու պարտականութիւնը կու տայ իրեն հետ զրոյցի նստած լրագրողին, «Ազանդարդ»էն Եուրի Կարապետեանի· «Գրի՛ր, եկող տարի լրանում է հայկ· ցեղասպանութեան 75ամեակը: Ի յիշատակ ցեղասպանութեան եւ երկրաշարժի զոհերի, թող 1990 թուականը Հայերիս համար նշանաւորուի ծննդաբերութեան աննախադէպ աճով: Գրի՛ր, Պարգեւ Գրիգորեանն ասում է որ բոլոր վիժեցնողները ե՛ւ բժիշկները, ե՛ւ իրենց ապագայ զաւակներից հրաժարուող կանայք ազգի դաւաճաններ են, մարդասպաններ են··· Թէ՛ Հայաստանում եւ թէ ներքին ու արտաքին Սփիւռքում»:

Միայն թելադրութիւններով, խրատներով չի բաւականարար Պ. Գրիգորեան, իր գլխաւորած կոոպերատիւը Յունուար 10-էն ղրամական օժանդակութեան դրութիւն մը հաստատած է այն մայրերուն համար, որոնք երկու երախայ ունին կամ աւելի, ու կը սպասեն նոր զաւկի մը: Այսպէս երրորդ երախային ծնողքը կը ստանայ 50, չորրորդին՝ 70, հինգերորդին՝ 90 եւ վեցերորդին ծնունդին 140 ռուբլի: Երկուորեակ ունենալու պարագային գումարը կը կրկնապատկուի, իսկ այն կիները որ կը մայրանան 37 տարեկանէն եաք, կը ստանան 500 ռուբլի: Այդ կոոպերատիւը նաեւ ամէն ինչ կ'ընէ նորածին ունեցող մայրերու լրացուցիչ օժանդակութիւն ցոյց տալու համար:

Բազմածնութեան այս քարոզիչը երրորդ խնդրանք մըն ալ կը ներկայացնէ Ե. Կարապետեանի. «ամաչում եմ, ցաւում եմ երբ Ռուսաստանիներում, ասէք նաեւ մեզ մօտ, մեր ազգի պատիւը ոտնահարող Հայ եմ տեսնում: ···Թող թերթերը թղթակից գործուղեն Մոսկուա, Լենինգրադ, ուրիշ բազաքներ, իրենց անտաշութեամբ ուշադրութիւն գրաւող, վերավաճառելու համար ապրանք գնող, մի խօսքով այլասերուած Հայերին նկարելու, երբանց մասին մեր թերթերում գրելու համար: Տարեկան 1000 ռուբլի միայն ես կը տամ այդ գործի համար»:

Իր բնորոշումով, «Հայը պէտք է կուլտուրական լինի, ազնիւ· իր ազգի պատիւն իմացող ու նրան արժանի»:

Ո՞ՆԹ մըն է այդ մարդը· չէ, առիկա դիւրին վերլուծում մը պիտի ըլլար· պարզապէս հասարակ Հայ մըն է ան· Հայ մը որ «չի կարողանում անտարբեր մնալ· իրեն պատասխանատու է զգում ամէն հայկականի, ամէն Հայի համար»:

Հասարակ Հայ մը որ ինքզինք պատասխանատու կը զգայ նաեւ վաղուան Հայաստանին ու անոր յաւերժութեան, հզօրութեան երաշխիքին:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ԵՐԲ ԾՆԱԾ ԷՔ, ԻՆՉ Է ՁԵՐ «ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՇԱՆԸ»

Արեւելեան աստղագուշակութեան դրութիւնը կը նմանի արեւմտեանին: Միակ տարբերութիւնը որ կայ, այն է թէ՝ արեւմտեանը ունի 12 ամիսներ, իսկ արեւելեանը՝ 12 տարիներ: Նշանները կը կոչուին կենդանիներու անուններով, ինչպէս՝ առնէտ, եզ, վագր, նապաստակ, վիշապ, օձ, ոչխար, կապիկ, աքաղաղ, շուն եւ վարազ: Արեւելեան դրութեան հետեւելու պարագային նկատի կ'առնէք անձին ծնած տարին, որպէսզի ճանչնաք անոր յատկութիւնները, երջանկութիւնը եւ անձնականութիւնը:

Արեւելքցիներ, յատկապէս Ճափոնցիներ մեծ հաւատք ընծայած են այս դրութեան եւ անբախտ տարիներու ծնած աղջիկներէն չատեր չեն ամուսնացած (կարծելով թէ դժբախտ պիտի ըլլան) եւ կամ անձնասպան եղած են: Ծնողքներ փոխած են իրենց աղջկան ծննդեան թուականը անձնաթուղթերու մէջ, նոյնիսկ սպանած են զանոնք, հետու անցեալին, երբ ամբողջութեամբ կը փարէին աստղերու եւ կը վախնային չար բախտէ:

– Առնէտի տարիներն են՝ 1900, 1912, 1924, 1936, 1948, 1960, 1972, 1984 թուականները:

Այս տարիներուն ծնողները կ'ունենան քաշողական ուժ եւ հմայք: Կ'աշխատին մինչեւ որ հասնին իրենց նպատակին եւ ինչքեր ապահովին: Երբ բան մը ընեն, լաւը կ'ընեն եւ անկարեւոր մանրամասնութիւններով չեն զբաղիր: Դրամը խնայելու ժխտաբութիւն չեն ունենար, սակայն եթէ անձ մը սիրեն, չատ դրամ կը մսխեն անոր համար: Առնէտի անձերը չուտ կը ջղայնանան, բայց իրեց ջղայնութիւնը չեն արտայայտեր չուտով: Կրնան նեղմիտ ըլլալ, սակայն մեծ տեսչեր կ'ունենան: Ընդհանրապէս յաջող, պարզ եւ համեստ են, եւ կը սիրեն բարեսէր:

Առնէտին ամենայարմար անձերը՝ վիշապը, կապիկը, եզը, օձը, առնէտը, վագրը, չունը եւ վարազը, բոլորովին անյարմար՝ ձին:

– Եզան տարիներն են՝ 1901, 1913, 1925, 1937, 1949, 1961, 1973, 1985 թուականները:

Այս անձերը համբերող են, քիչ խօսող եւ վստահութիւն ներչնչող: Ցամենայնդէպս, քիչ մը անսովոր կ'ըլլան եւ չուտ կը բարկանան: Հետու կեցէք ջղային եղանձէ մը: Եթէ պատահի որ խօսին, պերճախօս կ'ըլլան: Շատ ուշիմ եւ արթուն են, այնքան մը որ՝ բացառիկ կրնան կոչուիլ թէ ֆիզիքապէս եւ թէ մտային կարողութեամբ: Ցարմարող են, քիչ յամառ, ձախողիլ չեն սիրեր որեւէ մարզի մէջ, եւ չեն ուզեր հակասուիլ: Կարգ մը անձեր, որոնք այս աստղին կը պատկանին, կը կարծեն թէ կնոջ եւ այր մարդուն միջեւ գոնուող սէրը տեսակ մը խաղ է: Այս պատճառով, յաճախ համաձայնութեան պակաս կ'ունենան ընտանիքի եւ սիրային կապերու մէջ: Եզին ամենայարմար անձերը –օձը, աքաղաղը, առնէտը, եզը, վիշապը, նապաստակը, կապիկը եւ վագրը: Բոլորովին անյարմար՝ ոչխարը:

– Վագրի տարիներն են՝ 1902, 1914, 1926, 1938, 1950, 1962, 1974, 1986 թուականները:

Վագրի անձերը զգայուն են, խոր մտածող եւ սիրող: Կրնան անհամբեր ըլլալ: Մարդիկ իրենց հանդէպ մեծ յարգանք կը ցուցաբերեն, սակայն իրենք, յաճախ անհամաձայն կ'ըլլան տարիքոտ հեղինակութիւն ունեցողներու հետ: Երբեմն չեն կրնար որոշում առնել չուտով եւ կասկածամիտ կ'ըլլան, թէեւ քիչ մը անձնասէր, վագր-անձերը կ'ըլլան ուժեղ եւ յանդուգն: Վագրը, Ասիոյ մէջ կը ներկայացնէ ամենամեծ երկրային ուժը եւ մարդկային վերապրումի խորհրդանիշը: Այս անձերը ժժուար կեանք մը կ'ունենան, բայց մինչեւ այն ժամանակ որ յաջողած են, երջանիկ կը զգան: Վագրին ամենայարմար անձերը՝ վիշապը, չունը, առնէտը, եզը, նապաստակը, վագրը, ոչխար եւ աքաղաղն են: Բոլորովին անյարմար՝ օձն ու կապիկը:

– Նապաստակի տարիներն են՝ 1903. 1915, 1927, 1939, 1951, 1963, 1975 եւ 1987 թուականները:

Այս տարիներուն ծնողները անուշ լեզու կ'ունենան, տաղանդաւոր եւ խաղասէր են: Առաքինի, ճաշակաւոր եւ պահպանողական են: Ուրիշներ զանոնք կը հաւնին եւ կը վստահին անոնց: Նիւթական դեռնի վրայ բախտաւոր են: Կը սիրեն բարբասել, սակայն ուշադրութեամբ: Շատ կը սիրեն՝ երբ կը սիրեն, միեւնոյն տեն հետաքրքրութեան վրայ կը մնան իրենց ընտանիքներուն հետ: Կրնան իրենք զիրենք զսպել ու իշխել իրենց ջիղերուն վրայ: Շատ խղճամիտ են եւ խելացի՝ գործի մէջ: Երբեմն մելամաղձոտ կը դառնան: Նապաստակին ամենայարմար անձերը՝ ոչխարը, վարազը, չունը, առնէտը, նապաստակը եւ վիշապը: Բոլորովին անյարմար՝ աքաղաղը:

– Վիշապի տարիներն են՝ 1904, 1916, 1928, 1940, 1952, 1964, 1986 թուականները:

Վիշապ անձերը առողջ, աշխոյժ, ըղձըղձուող, անհամբեր եւ յամառ են: Միեւնոյն տեն՝ համեստ եւ քաջ: Կարող անձեր են եւ անկեղծ: Մարդիկ կը սիրեն զիրենք, բայց իրենք ի զուր կը մտահոգուին համակրութեան մասին: Կ'ամուսնանան կա՛մ կանուխ եւ կամ երբեք: Վիշապին ամենայարմար անձերը՝ առնէտը, օձը, կապիկը, աքաղաղը, վագրը, ձին, ոչխարը եւ վարազը: Բոլորովին անյարմար՝ չունը:

– Օձի տարիներն են՝ 1905, 1917, 1929, 1941, 1953, 1965, 1977 եւ 1989 թուականները:

Խորունկ բնոյթով անձեր: Սակաւախօս եւ իմաստուն: Պէտք չէ մտահոգուին դրամական հարցերով, որովհետեւ բախտաւոր են: Կրնան բաւական անձնասէր եւ անապարձ ըլլալ, միեւնոյն տեն համակրելից: Վճռական են եւ չեն սիրեր ձախողիլ: Օձին ամենայարմար անձերը՝ եզը, աքաղաղը, առնէտը, նապաստակը, վիշապը, օձը եւ ոչխարը: Բոլորովին անյարմար՝ վագրն ու վարազը:

– Ձիու տարիներն են՝ 1906, 1918, 1930, 1942, 1954, 1966, 1978, 1990 թուականները:

Այս անձերը լաւ ժողովրդականութիւն կը դտնեն կեանքի մէջ: Վարպետ են դրամի հետ եւ զուարթ: Իմաստուն եւ տաղանդաւոր են, յատկապէս ձեռային աշխատանքի մէջ: Այսուհանդերձ, ցուցամոլ են չարժուձեւերով եւ հագուածքի մէջ: Վստահելի են, սակայն տկար՝ հակառակ սեռին հանդէպ: Եթէ սիրեն, ոչինչ նկատի կ'առնեն: Համբերատար չեն, անկախ են: Ձիուն ամենայարմար անձերը՝ վագրը, չունը, ոչխարը, վիշապը, օձը, կապիկը, աքաղաղը եւ վարազը: Բոլորովին անյարմար՝ առնէտը:

– Ոչխարի տարիներն են՝ 1907, 1919, 1931, 1943, 1955, 1967, 1979, թուականները:

Այս անձերը վայելուչ, արուեստագէտ եւ կրքոտ են, բայց ունին ամչկոտութիւն եւ յոռետեսութիւն: Չեն հաշտուիր կեանքին հետ: Վախկոտ են, հաւատացեալ եւ առաջնորդուող: Անոնց կարողութիւնները իրենց կու տան կեանքին լաւագոյն պարգեւները, թէ ուտելիքի, թէ հագուելիքի եւ թէ հանդիստ ապրելակերպի մը համար: Ճաշակաւոր, իմաստուն եւ աղնիւ են: Ոչխարին ամենայարմար անձերը՝ նապաստակը, վարազը, ձին, վագրը, վիշապը, օձը, ոչխարը, աքաղաղն ու կապիկն են: Բոլորովին անյարմար՝ եզն ու չունը:

– Կապիկի տարիներն են՝ 1908, 1920, 1932, 1944, 1956, 1968 թուականները:

Բացառիկ անձեր: Խելացի, հնարամիտ, ինքնաստիպ եւ ճարտար: Շատ քիչ մարդերու մէջ այս անձերը անյաջող կ'ըլլան: Լաւ որոշում կու տան եւ սուր յիշողութիւն ունին: Կրքոտ են եւ կրնան հոչակաւոր դառնալ՝ եթէ հետապնդեն իրենց նպատակները: Կապիկին ամենայարմար անձերը՝ վիշապը, առնէտը, նապաստակը, ոչխարը եւ չունը: Բոլորովին անյարմար՝ օձը, վարազն ու վագրը:

– Աքաղաղի տարիներն են՝ 1909, 1921, 1933, 1945, 1957, 1969, 1981 թուականները:

Ճարտար, կարող եւ խորախոհ անձեր: Կը նուիրուին իրենց գործին եւ կը սիրեն զբաղած ըլլալ: Կ'ուզեն իրականացնել ամէն նպատակ եւ չուտ կը յուսահատին, եթէ ձախողին: Անոնց արտաքին տեսքէն դատելով կը կարծենք, թէ արկածախնդիր անձեր են, մինչդեռ ներքինով բնաւ այդպէս չէն: Այս անձերուն բախտն ու զգացումները երկու ծայրայեղութիւն ունին: Միջակ չեն ըլլար որեւէ ժամանակ: Աքաղաղին ամենայարմար անձերը՝ եզը, օձը, վագրը, ձին, ոչխարը եւ վիշապը: Բոլորովին անյարմար՝ առնէտը, աքաղաղը, չունը եւ նապաստակը:

– Շունի տարիներն են՝ 1910, 1922, 1934, 1946, 1958, 1970, 1982 թուականները:

Այս տարիներուն ծնած անձերը օժտուած կ'ըլլան մարդկային ամէն նրբութիւններով: Վստահելի, համեստ եւ հաւատարիմ են, բայց երբեմն՝ յամառ, տրտնջունակ եւ անձնասէր: Հոգ չեն ըներ հարստութեան մասին, բայց միշտ ալ դրամ կ'ունենան: Կրնան պազ զգացումներու տէր ըլլալ եւ սուր լեզու ունենալ: Շատ լաւ զեկավարներ կ'ըլլան եւ չատ ալ արդարամիտ: Շունին ամենայարմար անձերը՝ ձին, վագրը, նապաստակը, առնէտը, օձը, կապիկը, չունն ու վարազը: Բոլորովին անյարմար՝ ոչխարն ու վիշապը:

– Վարազի տարիներն են՝ 1911, 1923, 1935, 1947, 1959, 1971, 1983 թուականները:

Այս անձերը կնամեծար, վեհանձն ու առասպելական են: Թէեւ չատ բարեկամներ չեն ունենար, սակայն մի քանի ընկերներ կը պահեն ցկեանս եւ կը մնան հաւատարիմ: Սակաւախօս են եւ միշտ կ'ուզեն զարգանալ: Դիւրագրգիռ են, սակայն չեն սիրեր կռուիլ: Եթէ սիրեն չատ աշխատին եւ գորովալից կ'ըլլան: Ընդհանրապէս ամուսնական դժուարութիւններ կ'ունենան, սակայն չուտով կը գտնեն լուծումներ եւ կը հարթեն դժուարութիւնները: Վարազին ամենայարմար անձերը՝ նապաստակը, ոչխարը, առնէտը, եզը, վագրը, վիշապը, ձին, աքաղաղը եւ չունը: Բոլորովին անյարմար՝ կապիկը, վարազն ու օձը:

«Ա. Փ.»

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԻԿՈՄԻՈՑ Մելգոնեան կրթական հաստատութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 18-ին, նչուած է Յովհաննէս Թումանեանի 120ամեակը: Օրուան բանախօսը՝ Ա. Պապեան անդրադարձած է Թումանեանի կենսագրութեան ու ապա անցած՝ անոր ստեղծագործութիւններուն արժեւորման: Աչակերտները արտասանած են բանաստեղծին գործերէն եւ հանդէս եկած՝ մեներգներով ու խմբերգներով:

***

ԹԵՀՐԱՆի «Վահդաթ» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 9-ին, տեղի ունեցած է «Ս. Ներսէս Շնորհալի» երաժշտական հաստատութեան երիտասարդական երգչախումբին համերգը՝ Հրաչուհի Մակարեանի ղեկավարութեամբ: 37 հոգիէ բաղկացեալ երգչախումբը համերգը սկսած է Մեծասցուցիչով, որուն յաջորդած են 26 կտորներ՝ ընտրուած Կոմիտասի, Կանաչեանի, Գ. Սիւնիի, Կարա Մուրզայի, Ա. Լէմճահի, Է. Յովհաննիսեանի ու Ա. Տիգրանեանի ստեղծագործութիւններէն: Երգչախումբը նոյն սրահին մէջ հանդէս եկած է նաեւ Դեկտեմբեր 15-ին: Կոմիտասի 120-ամեակին նուիրուած երաժշտահանդէսին յայտագրին մաս կազմած են Կոմիտասի ու Կանաչեանի ստեղծագործութիւնները:

***

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Մայր Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 17-ին, պատարագէն ու հոգեհանգստեան պաշտօնէն եաք, տեղի ունեցած է մատաղօրհնութիւն ու սիրոյ սեղան ի նպաստ Կեդրոնական Վարժարանի: Պ. Նալպանեան հանդիսավարած ճաշին ընթացքին եղած նուիրատուութիւններուն չնորհիւ հաւաքուած է ակնկալուած դումարը: Տօքթ. Արման Զաքըրօղլուի կողմէ վարժարանին տեղեկագրութեան ընթերցումէն եաք գործադրուած է երգի ու արտասանութեան ճոխ յայտագիր մը: Շահան եպիսկ.ի եւ Գէորգեան ու Կեդրոնականի այս տարուան 18 շրջանաւարտներու նուէրներու բաշխումէն եաք, Շնորհք Պատրիարք օրհնութեան իր խօսքը ըրած է:

Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան եւ զաւակները,
ընտանեկան պարագաները
եւ բարեկամները
յաւուվ կը ծանուցանեն՝
ՕՐ. ԷԼՄՈՆԷ ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 1–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երկուշաբթի, Յունուար 8, ժամը 13·45ին Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ եկեղեցին, 15, ռիւ Ժան–Կուժոն։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«ՕԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՁՍԱՐՍԱՓԻՆ ԽՐՏՈՒԻԼԱԿՆԵՐԻՆ» վէպի հրատարակութեան առիթով, Մովսէս Պէլաքճեան շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ալեք Մանուկեան Մշակութային Հիմնադրամին եւ Տէր եւ Տիկին Եղիա Ասուրեանին՝ իրենց օժանդակութեան համար։

Շնորհակալութիւն նաեւ նկարիչ Արշակին, Սեւան Անետեանին, Խաչիկ Քէշիշեանին, Արթօ Մանուկեանին եւ Ժորժ Գալբաքեանին՝ երկի ապագրութեան իրենց բերած նպաստին համար։

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Դ. Դաւթեան ղպրոցի, կիրակի, Յունուար 7, ժամը 15–ին։

Maison des Syndicats
17, rue G. Bizet, Valence

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս Ռումանիոյ ժողովուրդին պարզած ժինդակ պայմաններէն մեկնելով, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը պարտականութիւն համարեցաւ 5·000 –ինդ հազար– Ֆրանք տրամադրել իրրեւ եղբայրական օգնութիւն, անմիջական կարիքներուն համար այն ժողովուրդին, մանաւանդ որուն դառն փորձառութիւնը ունի հայ ժողովուրդը։

Վերոյիշեալ դումարը յանձնուած է Մարսէյլի քաղաքապետարանին։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ
Տ. Մ. ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Քրիստոսի Յայտնութեան եւ Մկրտութեան տօնին առիթով՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց
Հայրապետական պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Փարիզի Ս. Խաչ Ա.Թոռանիսա եկեղեցւոյ մէջ, կիրակի, Յունուար 7, ժամը 11–ին եւ ապա կը կատարէ Քրիստոսի Մկրտութեան արարողութիւնը։

***

Յետ պատարագի, ժամը 13–ին, Ընտանեկան ճաշ կը տրուի եկեղեցւոյ սրահին մէջ։

Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք, հետաձգելով՝
43 26 50 43 կամ 42 78 31 93 *թիւերուն։*

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարզրիտ Գրիգորեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Օր. Սիրարփի Ամիրայեանի մահուան առթիւ։

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

ՏԷօմիւրսոլ (*Հայրապետեան հայր եւ որդի*) *տարեվերջի առթիւ կը նուիրեն.–*

Տիկին Վերժին Գալենեանի մահուան առթիւ Հանդստեան Տան 500 Ֆր.։

Արմենակ Գույումճեանի մահուան առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ 500 Ֆր.։

Ամանորի առթիւ.– «Աչխարհ»ի, «Յառաջ»ի, Médecins sans Frontièresի, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, Կապոյտ Խաչին 500–ական։ UNICEFի եւ Secours Populaire Françaisի 200ական Ֆր. (առանձին «Յառաջ»էն)։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՁՕՍԱԿԻ

Տիկին Ալիս Աբաճսի Ձերահեանի մահուան առթիւ, Տիկին Արշալոյս Մխիթկվեանի 1000 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (առանձին «Յառաջ»էն)։

votre réveillon de Noël au Yan's

5, avenue Reille, Paris 14e
Vendredi 5 Janvier à 20 h 30
ORCHESTRE TZIGANE
Réservations : 45 89 20 48

NOEL ARMENIEN

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section de Saint-Jérôme
organise un

DINER DANSANT

SAMEDI 6 JANVIER à 21 h
dans la salle Vasbouragan de la
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille

animation assurée par le
DISC-JOCKEY VANICK

renseignements et réservations :
91 66 08 03 - 91 66 96 39 - 91 70 12 49

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +

présente ses meilleurs vœux pour l'année 1990
et souhaite une bonne fête de Noël

ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
յաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

- ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ -

ԾՆՈՒՆԴ
ՇԱԲԱԹ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ
ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ
ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ԾՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։
Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք կը կատարուի։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։
Յաւարտ պատարագի՝ Ջրօրհնէք։

ՎԱՐԱԳԱՁ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·45–ին։
Յաւարտ պատարագի՝ Ջրօրհնէք։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԽՍԻ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին,
Ջրօրհնէք՝ ժամը 12–ին։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։
Յաւարտ պատարագի՝ Ջրօրհնէք։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՑԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8–ին,
Պատարագ՝ ժամը 9·30–ին։
Կը պատարագէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Ընթերցում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին քարոզին՝ ժամը 11·15–ին,
Ջրօրհնէք ի յիշատակ Քրիստոսի մկրտութեան՝ ժամը 11·30–ին։

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ՝
ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, très touchée par les évènements dramatiques qui se déroulent en Roumanie, lance une collecte de fonds au profit du peuple roumain.

Adresser les chèques à l'ordre de :

CBAF AIDE ROUMANIE
CONSEIL D'ADMINISTRATION
DE LA CBAF
17, rue Bleue
75009 Paris

CROIX BLEUE
ARNOUVILLE-SARCELLES
Section «Astrig»

DINER DE NOEL ARMENIEN

SAMEDI 6 JANVIER à 21 heures
RESTAURANT SCOLAIRE
175, avenue Jean-Jaurès
Arnouville-lès-Gonesse
— *Musique* — *Animation* —
— *Menu Franco - Arménien* —
Réservations 39 85 29 71
39 87 08 73

ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Հաղորդութիւն մանուկներու եւ ժողովուրդին՝ ժամը 11·30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Ընթերցում Կաթողիկոսի քարոզին։

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Ընթերցում հայրապետական քարոզի եւ քարոզ՝ ժամը 11–ին,
Ջրօրհնէք՝ ժամը 11·45–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Երգեցողութիւնը կը կատարէ զպրաց դասը, ղեկավարութեամբ՝ զպրապետ Խաչիկ սրկ. Գաբրիէլեանի։

ՊՕՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ժամերգութիւն եւ Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄՈՎՍԷՍ ԱՒԱԳ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ
Երգեցողութիւնք եկեղեցւոյ երկսեռ զպրաց դաս երգչախումբին կողմէ, ընկերակցութեամբ երգէոնի։

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Ջրօրհնէք՝ ժամը 11·30–ին։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Յետ պատարագի Ջրօրհնէք։
Երգեցողութիւնը կը կատարէ Շնորհալի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Յակոբ Աբրահամեանի։

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

ՏՕՆԱԾԱՌ

Շաւիլի եկեղեցւոյ ղպրոցին տօնածառը կիրակի, Յունուար 7, ժամը 15·30–ին եկեղեցւոյ կից սրահը, Կոմիտաս փողոց։

Բոլոր ծնողքները եւ հայրենակիցները հրաւիրուած են։

ՏՕՆԱԾԱՌ

Ղպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը կը կազմակերպէ ճոխ ճաշ – համերգ Ծնունդի եւ աւանդական Տօնածառի առթիւ, Կիրակի, Յունուար 7, ժամը 13–էն սկսեալ։

Այս տարի բացառապէս, տեղի կ'ունենայ Լը Ռէնսիի Թիէրի Լը Լիւբօն մեծ Սալ տէ Ֆէթին մէջ՝ 9, պուլվար տիւ Միտի։

- *Հայկական համադամ ճաշեր,*
- *Երգ, պար, արտասանութիւն՝ աշակերտներու մասնակցութեամբ,*
- *Գեղարուեստական բաժին, դասական երաժշտութիւն։*

Տօնածառ, խաղալիկներու բաշխում։

Մուտքը ազատ է։

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5

VENDREDI
5 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.180 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.180

ԱՐՑԱԽ

ՄԵՌԵԱԼԸ՝ ՓԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾ

ԱՐՄԷՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՕՐ ՍՈՒՔ

ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿ ԳԵՏԱՇԷՆ

Հինգշաբթի առաւս, Երեւանէն մեր առած լուրերը կը հաստատէին թէ կացութիւնը չատ ծանր է Գետաշէնի եւ մթնոլորտն ալ լարուած՝ Սաեփանակերտ:

Երէկ, գրած էինք թէ միջադէպ մը պատահած էր Աղդամ – Շուշի ճամբուն վրայ, որու հետեւանքով մէկ մեռեալ կար եւ 3 վիրաւոր: Աղբիւրը ԹԱՍ եւ եւրոպական գործակալութիւններն էին, արձագանգողներն ալ՝ Լիպերասիոն եւ Ֆիկարօ: Հինգշաբթի առաւօտ կրցանք ճշդել բուն պարագաները:

Ծանօթ է որ չարասիւներ կ'երթեւեկեն այդ ճամբուն վրայ եւ իշխանութեանց ըսուած է որ զգուշանան, նախապէս լուր տան Սաեփանակերտ, ուր այլեւս ժողովուրդը աւելի քան կատղած է ազերի նման դրգռութիւններէ: Հակառակ այս թելադրանքին, Երկուշաբթի օր 5–6 կառքերով չարասիւն մը կ'անցնի Աղդամ-Շուշի ճամբուն վրայ եւ ոչ թէ «հայկ. թակարդ» մը կ'իյնայ, ինչպէս ըսուեցաւ, այլ քարկոծութեան մը կ'ենթարկուի, աւելի ճիշդ քանի մը հոգի քարեր կը նետեն: Անմիջապէս զինուորական մը կը կրակէ, հաղիւ 2 մեթրէն ու տեղն ու տեղը կը սպանէ սաեփանակերտցի քանդակագործ՝ Արմէն Յակոբեանը, 52 տարեկան, հայր 3 զաւկի: Երեք ուրիշ Հայեր կը վիրաւորուին, մէկը՝ չատ ծանր վիճակի մէջ է: 70–ամեայ կին մըն ալ յուզումէն սրտի կաթուած կ'ունենայ եւ հազիւ հիւանդանոց փոխադրուած, հոգին կ'աւանդէ: Ասոր հետեւանքով երեք օր սուգ հռչակուած էր Ղարաբաղ: Հոկ· 10-էն ի վեր, 4–րդ դէպքն է:

Կացութիւնը սակայն չատ ծանր է Գետաշէնի, որ ինչպէս ծանօթ է, հայկ· գիւղ մըն է Աղբրեջանի մէջ: 3000–ի չուրջ Հայեր կ'ապրին հոն, Լիպերասիոն 4 էջ նուիրած էր Գետաշէնի Յունուար 2–ի թիւով, Ըստ Երեւան հասած տեղեկութեանց 2000 զինուած Ազերիներ մուտք գործած են Գետաշէն, որ բոլորովին կղզիացած է: Հեռաձայնի գիծերը կարուած են, հեռատեսիլը նոյնպէս չի սփռուիր եւ ոչ մէկ թռան կրնայ հասնիլ, աննպաստ օդի հետեւանքով: Ուրեմն հոն 3000 Հայեր բոլորովին առանձնացած են, հազիւ կարելի է հաստատկենտ տեղեկութիւններ քաղել հաղորդիչի միջոցաւ: Այս է գլխաւոր մտահոգութիւնը, այս օրերուն, մինչ ամբողջ Հայաստանը կը պատրաստուի Ծնունդը տօնելու, որ առաջին անգամ ըլլալով ընդունուած է որպէս պաշտօնական տօն: Այս առթիւ արդէն, արտասահմանէն բազմաթիւ անձնաւորութիւններ կը հասնէին Յունուար 4–ին, ինչպէս Ազնաւուր, Հ·Բ· Ը·Մ·-ի նախագահուհին՝ Տիկին Լուիզ Սիմոն եւլն· եւլն·:

× Ամէն օր ժամը 18–ին կէս ժամուան միթինկ տեղի կ'ունենայ Նայիրիտ գործատան առջեւ, ուր արդէն մնայուն կերպով համախմբում կայ:

× Յունուար 3–ին լոյս տեսած է «Լուսաւորիչ»ի առաջին թիւը, դասական ուղղագրութեամբ: Գթութիւն բարեգործական ընկերութեան այս պաշտօնաթերթին մէկ թիւը լոյս տեսած էր արդէն Նոյեմբերին, բայց թիւ 1 չէր գրուած :Ներկայիս պաշտօնապէս լոյս տեսած է, թիւ մէկը փակագիծի մէջ 2 արձանագրութեամբ:

Հաւանաբար, ի մտոյ լոյս կը տեսնէ նաեւ ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթին «Հայք»ի նոր թիւը,

ԱԶԳԱՅՆԱՄՈԼ ԱԶԵՐԻՆԵՐԸ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԸ ՋՆՋԵԼ Կ'ՈՒԶԵՆ

Այս նոր ճակատը նոր հարցեր կը ստեղծէ Կորբաջովի, որ արդէն ամանորեան իր ուղերձին մէջ, չէր ծածկած իր դժգոհութիւնը ազդամիջեան հարցերու կապակցութեամբ: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ կը պարզուի այս առթիւ այն է որ Ադերինները չատ լաւ զինուած են: Ի վերջոյ 137 քիլոմեթրի վրայ քարուքանդ ընելու համար հսկայ հաստատութիւններ, չի բաւեր «ալքոլի եւ թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ ըլլալ», ինչպէս կը ջանար բացատրել ԹԱՍ:

Հինգշաբթի (Յունուար 4) օրուան մամուլը չատ լայն տեղ կու տայ այս նոր հարցին, Մոնտ նաեւ առաջին էջի իր բրոնիքը նուիրած էր, ուր լաւ վերլուծութիւն մը կ'ընէր բուն կացութեան: Կը չեշտէ որ անգամ մը եւս Ստալինէն ժառանգուած հոգային կարդն է որ խնդրոյ առարկայ է: Այսօր Աղրբեջանի ժողովրդական ճակատի ազդայնամոլ տարրերը կը պահանջեն բաց սահման պարսկական Աղրբեջանի հետ (Ատրպատական): Բանբերներէն մէկը՝ Սամէտօղլու յայտարարած է Ուաշինկթըն Փոսթ–ի «Ստալինի օրէն պաշտօնական պեւրինի պատ մը կայ հիւսիսի (Խորհ· Միութիւն) 7 միլիոն Ազերիներու եւ հարաւի (Իրան) 20 միլիոն Ազերիներու միջեւ»: Այս վերջին թիւը բաւական չափազանցուած կը նկատուի:

Բուն պատահարներու մասին ԹԱՍ սակաւախօս է: Գերասիմով հազիւ կ'ընդունի թէ զինուի այս արտքները ներչնչուած էին ծայրայեղներու կողմէ, ըստ որոնց Իրանի հետ սահմանը անհրաժեշտ չէ: Ճիշդ է, որ ազերի ժողովրդական ճակատի մէկ անդամը՝ Նէմատ Պանախով (որ ծանօթ է մեզի, քանի 88–ի վերջ, ամբոխը կը լարէր իր ճառերով Ղարաբաղի առթիւ), Շաբաթ օր կոչ ըրած էր որպէսզի «դործի անցնին յաջորդ օրը, բողոքելու համար ազերի ժողովուրդին երկուքի բաժնուելուն դէմ սահմանադրութիւնով մը»: Շատ տրամաբանական հասատատում մը, պայմանաւ որ քարթեզեան այս տրամաբանութիւնը միայն Աղրբեջանի չվերաբերի եւ կիրարկուի նաեւ Արցախի...:

Մէկ մեռեալ կայ այս բռնկումին ընթացքին, բայց յայտնի չէ թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ մեռած է: Մոսկուա ցօրք դրկած է անմիջապէս: Զօր· Բրիւվին, որ ԿԱ – կի – Պէ–էն կախում ունեցող սահմանապահներու քաղաքական բաժանմունքին պետն է, ոչ մէկ մանրամասնութիւն տուած է ցուցարարին մահուան մասին, ճշդած է միայն թէ յաւելեալ զօրք ղըրկած է: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ յստակ է այն է որ Թեհրան որեւէ ձեւով չի քաջալերեր նման չարժում մը, ընդհակառակն: Դեւ, Դեկտեմբերի վերջերը Փարիզի մէջ, դասախօսութիւն մը տուած էր Օլիվիէ Ռուա, պատասխանատու մը Սի – Ին – Էն – Էս–ի (կազմակերպիչ՝ Քարիւղի Թեքնիփիէններու Ֆրանսական Ընկերութիւն) որ չատ առարկայական վերլուծումով մը, կ'անդրադառնայ Խորհրդային Միութիւն – Իրան նոր յարաբերութեանց եւ կը չեշտէ գլխաւորաբար թէ ինչ որ Ռաֆսանճանի դացած խնդրած է Մոսկուայէն, այն է որ անկախութիւն չտրուի Աղրբեջանի, եթէ այս վերջինը իր կացումը ուղէր Իրանի հետ, նոր ամբողջութիւնը յստակօրէն թրքախօս մեծամասնութիւն մը կ'ըլլար:

Այս առընչութեամբ: խիստ չահեկան յօդուած մըն ալ ստորագրած է Ալեքսանդր Ասլէր (Լիպէ, Յունուար 4), ուր ամբողջ պատմականը կ'ընէ չրջանին, եւ ստեղծուած կացութեան: Մեկնելով Թիւրքմէնչայի դաշնագրէն (19–րդ դարու սկիզբը) որ կը բաժնէր Աղրբեջանը Իրանի եւ Ռուսիոյ միջեւ, յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ Իրան ճուլումի քաղաքականութիւն մը կը վարէ այդ ուղղութեամբ: Արդ, Ազերիները արեւմտեան Թրքերէն կը խօսին (օսմաներէնի մօտ պատառարարբառ մը), որ պաշտօնական լեզուն է Թուրքիոյ: Բայց, Թուրքերը լսելիութեան կը զրկեն Ադաթիւրքէն ի վեր, մինչ Ազերիները արաբերէն այբուբեն կը գործածեն Իրան եւ իրենց պարտադրուած է կիւրեղեան գիրեր Աղրբեջան, Ստալինի կողմէ: Ասլէր, ապա կը խօսի Բաքուի մասին, ուր կը տիրէին Հայերը գարուս սկիզբը, կը ծանրանայ Լենինի ի նպաստ Թուրքիոյ քաղաքականութեան վրայ, որու իսկական զինակցութիւն մը կ'առաջարկուի եւ որպէսզի զինքը (իմա՝ Խորհ· Միութիւն) հանդիսա ձգէ, Աղրբեջանին նախապատուութիւն տուող քաղաքականութիւն մը կը վարէ ի վնաս Հայաստանի, Կարս եւ Արտահանն ալ նուէր կու տայ եւ Ղարաբաղը Աղրբեջանի կը կոչէ: Միայն մէկ դրդապատճառ հողային այս բոլոր փոփոխութեանց· – Աղրբեջանի կայունութիւնը եւ լաւ յարաբերութիւններ մը չահել քեմալական Թուրքիոյ հետ: Թերթին քաջատեղեակ աշխատակիցը դեռ կը քննէ ամբողջ չրջանին պարզած պատկերը այդ թուականէն մինչեւ այսօր, նկատելու համար որ՝ «Բաֆուի կարեւորութեան նուազումը (բարիւղը կը սպառի), Թուրքիոյ ՕԹԱՆ–ի գիրկն իյնալը, Սուրիոյ եւ Իրաքի հետ արաբական նոր զինակցութիւնները քնաւ չեն մղեր խնայելու, ինչպէս անցեալին եւ այս շրջագծիին մէջ է, որ բրեժնեւեան խորհ· Միութիւնը երթալով աւելի բաղաճական և գաղափարական դիւրութիւններ պիտի տրդուր հայկական յեղափոխական ազգայնականութեան՝ զինակից Թուրքիոյ դէմ եւ Իսրայէլի արաբական ազգայնականութեան դէմ, իր սահմաններուն մէջ, ինչպէս դուրսը, ստեղծելով Ղարաբաղի հողային բախտումներու նախանշանները աւելիպակս որ պերեստրոյկան արտայայտելու եւ ցոյց ընելու ազատութիւն շնորհէ»:

Այս պայմաններու մէջ է, որ Ասլէր կը տեսնէ ազդայնական զարթնումը Աղբրիներու, որու դիտակից ըլլալով, Մոսկուա կիսամիջոցներու ձեռնարկած է, ինչպէս Թրքական ֆիլմեր ներածել կամ իզմիր – Բաքու գուգորդ քաղաքներ ընել: Վէզիրով տէրը չէ կացութեան, կ'եզրակացնէ Ասլէր, եթէ նոյնիսկ Կորբաջովէն ձեռք ձգած է Ղարաբաղի վերադարձը, առանց դործնական հետեւանքի: Ու վտանգաւոր կը նկատէ դէպքերու ընթացքը:

× Ֆիկարօ Սաեփանակերտի նկար մը հրատարակած էր, Քոթիտիէն աւելի երկար կ'անդրադառնար սահմանային դէպքերուն, Մարքովիչի ալ իր խմբագրականը կը նուիրէր խորհ· քաղաքականութեան Ռումանիայէն Կովկաս:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 26/30)

ՏԱՐՕՒԱՆ
ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ

Մարզական լրագրողներու Հայաստանի Դաչնակցութիւնը եւ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթը տարուան լաւագոյն 10 մարզիկները հռչակած են Իսրայէլ Յակորկոխեանը (կռփամարտ), Իսրայէլ Միլլիոսեանը (ծանրամարտ), Գագիկ Ղազարեանը (սամբօ ըմբշամարտ), Գուրգէն Թումթխալեանը (սամբօ ըմբշամարտ), Հերաչեայ Պետիկեանը (դնդակային հրաձգութիւն), Գնէլ Մելքումեանը (ազատ ոճի ըմբշամարտ), Նշան Մուսեանը (կըռփամարտ), Սաեփան Սարգսեանը (ազատ ճի ըմբշամարտ), Լեւոն Զուլֆալակեանը (դասական ոճի ըմբշամարտ), Լիւբով Քոչարեանը (պասքէթպոլ):

Հայաստանի լաւագոյն ակումբ ճանչցուած է Աբովեանի «Հատիս»ը (իզական պասքէթպոլ), որ խորհրդային ախոյեանութեան 5–րդ տեղը գրաւած է:

Տարուան լաւագոյն 10 մարզիչներու դասակին առաջին երեք տեղերը գրաւած են Հայաստանի սամբօ ըմբշամարտի ազգային խումբին գլխաւոր մարզիչը՝ Գուրգէն Գէորգեան, Ռազմիկ Կարապետեան (ազատ ոճի ըմբշամարտ), Ռոպէր Յովհաննիսեան (կռփամարտ):

ՏՒՐՈՒՆԻ

ՄԱՀ ԹՈՍՐՈՎ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ
(ԳԻՍԱՒՈՐ)

«Հայրենիք»ի Դեկ· 28–ի թիւէն իմացանք թէ Դեկ· 24–ին իր մահկանացուն կնքած է թերթին խմբագիրներէն՝ Խոսրով Ներսէսեան, ծանօթ մանաւանդ «Գիւսաւոր» իր ծածկանունով, զոր կը գործածէր ստորագրելու համար իր տոմսերը:

Ծնած 1917–ին, Թրակիոյ մայրաքաղաք Ադրիանապոլսոյ Օրեսթիաս արուարձանը, պարտիզակի հօրմէ եւ պոլսեցի մօրմէ, Խ· Ներսէսեան ընտանեօք հաստատուած էր Տէմօթիքա եւ յաճախած տեղւոյն Արամեան ազգ· վարժարանը: Քեսապային, անտեսագիտութեան հետեւած է Ֆրանսայի մէջ եւ եղած նաեւ հայերէնի ուսուցիչ՝ Լիոն:

«Հայրենիք»ի խմբագրական կազմին մէջ մտած է, նախ որպէս օգնական խմբագիր, ապա՝ խմբագիր 1949–էն 1976:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Դեկ· 27–ին, Պոսթընի Ս· Սաեփանոս եկեղեցին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐԻԼԿԱ, որ ապաստանած էր Փանամայի Վատիկանի դեսպանատունը, խնկական փոթածանք մը ըլլալով Պապին զըլխուն, ի վերջոյ «խօսք հասկցաւ» եւ կամովին դուրս ելաւ, յանձնուելու համար Ամերիկացիներուն, որոնք զինքը Միացեալ–Նահանգներ տարին եւ բանտարկեցին,

ԱՆՍՊԱՍԵԼԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

Սկսեցինք պատուել դիչերային Երեւանի փողոցներում: Զգիտեմ ինչ կը զգայ ուրիշ ոեւէ մէկը նման պահին, սակայն ես զգում էի, որ ես չեմ այս աշխարհի՝ Հայոց այս քաղաքի տէրը, ո՛չ, ինչ եմ ասում՝ այս քաղաքի զաւակը, ոչ էլ դրա տէրը պարոն Նժդեհն է, ոչ էլ քաջահամբաւ զնդապետ Կարապետեանը, այլ, ո՛վ Աստուած, այս կապտաերես, տափակաքիթ Ռուսը:

Գնդապետ Լեւոն Կարապետեանը Նժդեհին ներկայացնում էր Երեւանը, յաճախ կրկնելով «պարոն Նժդեհ» երբեմն՝ «պարոն սպարապետ»: –Սա, – ասում էր նա Սահեան Շահումեանի արձանն է: Սա Լենինի հրապարակն է: Սա մեր կառավարութեան Տունն է: Սա...

Նժդեհը սկսեց յուզուել: Նոյնը, ինչ երբ նա մեր տանն էր ու Մեծ Տաղը նրա առաջ Քարահունջի արագ էր զնում կամ իր ձեռքով թխած լաւաշ հաց· կէր, քեզ մատաղ... Անձս, որի մէջ աստուածացին «մեղք» էր ճնշել ու կամենում էի յօրինել, ո՛չ, ինչ եմ ասում, կամենում էի գտնել «Մխիթար սպարապետ» վէպիս երկն ու իմաստը, շատ երջանիկ էի: Ախր նստած եմ հէնց Մխիթարիս կողքին: Ինչ տարբերութիւն, 250 տարի առաջ, թէ հազար երկու հարիւր յիսուն: Դու, Նժդեհ սպարապետ, ապրիր այնքան, որ հասու լինես իմ «Մխիթարին»: Ախր դա դու ես: Դու ես:

Սպասածիս հակառակ Նժդեհը սկսեց յուզուել:

– Փառքդ չա՛տ, աստուա՛ծ, – ասում էր նա՝ երեսին խաչ հանելով: – Հայը ահա պետութիւն ունի, որ հիմնուել է 1918ի Մայիսին, կառավարութիւն ու կառավարական Տուն ունի:

Մեքենան ցնցւում էր փողոցների անհամար խորդուբորդներում: Ես ակամայ յաճախ էի կպչում Նժդեհին: Ամէն անսպասելի կպչելուց ուզում էի երեսիս խաչ հանել՝ առնչւում եմ Հայի հազար տարուայ ռազմական հոգու հետ: Դարձեալ հաւատս չէր գալիս, թէ նստած եմ հոգակատար Նժդեհի՝ Գարեգին Տէր–Յարութիւնեանի կողքին, որին, ասել եմ, քանիերեք տարի առաջ եմ հանդիպել հում կաւիս էութեամբ: Մեղք ունեմ, զուցէ թէ մի ուրիշ անձի մօտ եմ նստած, անունը Նժդեհ: Սիրտ արի, հարցրի՝ պարոն Նժդեհ, զուք Գարեգին Տէր–Յարութիւնեա՞նն էք, Նժդեհ սպարապետը, այո՞:

– Ձիշդ այդպէս, լեյտենանտ, սեւեռուն նայելով ինձ, իմ ուսադիրներին ու չքանշաններին, պատասխանեց նա:

– Հօրս հոգու ականջը կանչի, – ասացի ես: – Նա ձեզ պաշտում էր:

Հարցրեց՝ ո՞ւմ տոհմից եմ: Պատասխանեցի՝ Յանզադեան եմ, Գորիսից: Լեւոն Կարապետեանը աւելացրեց·

– Սերօն մօրս զծով իմ ազգականն է, ռազմաճակատային՝ քոչ օֆիցեր:

Նժդեհը կրկնակի հետաքրքրութեամբ նայեց ինձ: Ես ասացի, թէ զուք քանի–մէկ Յուլիսին յաճախ էք եղել մեր տանը: Ցիչեց հօրս, ազգականներիս:

– Հայրդ՝ Նիկոլայը կո՞յ:

– Ոչ, – ասացի, – գնդակահարել են 1937–ի Նոյեմբերին, հէնց այն բանտում, որտեղ զուք էք ձերբակալ նստած:

– Ինչդ ինչպէ՞ս ողջ մնացիր, – հարցրեց նա:

– Հօրս չնորհիւ, – ասացի: –Ինձ ուսուցչութիւնից հեռացրին իբրեւ «ժողովրդի թշնամի», իբրեւ «դաշնակցական»: Գիշերը զալիս են, որ ինձ ձերբակալեն, հայրս լմանում է ու մի կէս ժամ առաջ ինձ փախցնում Ղափան, այնտեղից փախայ Միջին Ասիա...

Մենք այսպէս զրուցում էինք «վիլիս»ում, իրար կողքի նստած: Ինձ, այո, թւում էր, թէ չիւում եմ Մխիթար սպարապետի հետ: Արդէն գլխիս մէջ եռում էր «Մխիթար սպարապետ» վէպիս կրակը: Հարցրեց՝ Նիկոլայ Մելիք–Յովսէփեանը կո՞յ: –Ոչ, – ասացի, նրան: Մերաքեան Կարապետին, Արշակ Տոռոսեանին միասին մի գիշերում գնդակահարեցին Շորի ձորում, 1931–ին... Ասաց հօրեղբայրներդ Արտեմ ու Վանո Յանզադեանները հիմա ապրում են Թեհրանում: Հեռները զրաւոր կապեր ունէին: Հարցրեց՝ նրանց զաւակների մասին: Ասացի Արտեմ հօրեղբօրս չորս աղջիկները եւ երկու տղան որոնց կուլակաթափ արին 1929–ին եւ աքսորեցին Միջին Ասիա, հիմա կան, այնտեղ են: Տղաները կրել են նաեւ աքսորի ադէտները:

– Կապիտան Զոնի մասին ի՞նչ կ'ասես:

– Ողջ է, – ասացի: Քսանիններն նրան եւս աքսորեցին: Տասը տարի տառապել է Սիբիրում, ողջ է մնացել: Հիմա ապրում է Միջին Ասիայում, ամուսնացել է իմ հօրեղբայր Արտեմի աղջկայ՝ Լեռնիկի հետ:

– Արտեմ հօրեղբայրդ հրաշալի երգում էր «Զախորդ Օրեր» – յիշեց Նժդեհը: – Վանս հօրեղբայրդ չատ քաջ կռուող էր:

Էլի մարզկանց յիշեց՝ Զանզեզուրը թշնամուց պաշտպանած–փրկած քաջազարմների: Ասացի նրանցից ոչ մէկը չը–կայ: Ներանց, ովքեր պաշտպանել են իրենց տունն ու տեղը, Զանզեզուրը, իրենց երեխաներին ու մայրերին, բոլորին ոչնչացրին 1922–ին, 1929–31–ին, 1937–ին:

Նժդեհին հսկող ռուս չեկիստը ննջում էր: Դժբա՛խտ մարդ, երեւի անքուն է մնացել իր «զգօնութեան պատասխանատուի»:

Անցանք Օպերայի չէնքի մօտով: Նժդեհն անվերջ կրկնում էր· «Փառքդ չատ, Աստուածն, մեր ազգն ապրում է»: Խօսեց ոգեւոր:

– Երբ ստեղծեցինք Լեռնահայաստան՝ Զանզեզուրի, Ղարաբաղի, Գողթանի ու Վայոց Ձորի միաւորումով, հէնց այսպէս մայրաքաղաք էինք երազում, ինչպիսին ահա մեր Երեւանն է:

Հարցրեց՝ իր հայրենի Կղնուտ գիւղը չէ՞ն է: Ասացի՝ ոչ: Ռուս–Թուրքական 1921 թուականի Մարտի պայմանագրի համաձայն, Մոսկուան մեր Նախիջեւան նահանգը յանձնեց Ադրբեջանին: Սկսուեց Նախիջեւանի Հայութեան ոչնչացումը: 1929–ին եղել եմ Կղնուտում, մի երեսուն տուն Հայեր դեռ մնում էին այնտեղ: Հիմա ոչ մի Հայ չկայ: Այնտեղ հիմա զանազան տեղերից եկած Թուրքեր են ապրում:

– Մենք մտադիր էինք նաեւ Նախիջեւանի զաւառը միաւորել Լեռնահայաստանի հետ: Այս արդար զործին նախ խանգարեց Բաքուն զաւթած անգլիական միսիայի պարագլուխ զեներալ Թոմ Թոմսոնը, Հայի այդ նոր զահիճը: Ապա Կարսի ռուս–Թուրքական պայմանագրի համաձայն Նախիջեւանը տուին Ադրբեջանին: Ղարաբաղը մեզնից խլեցին Բաքուին տէր զարձած բոլշեւիկները:

Պատում ենք փողոց–փողոցի եռեւից: Նոյեմբերեան զիչերուայ քամին լռել է՝ չի ուզում խանգարի մեր զրոյցը: Իսկ ռուս չեկիստը մէ՛ լեզուն, երեւի, չզիմի ու չարունակում է ննջել: Միայն երբեմն–երբեմն նայում է Թեւի ժամացոյցին: Երեւի չտապում է: Վարորդի մօտ նստած զնդապետը չի խանգարում մեր զրոյցը: Ինչ ազնիւ մարդ է... իսկ ես կ'ուզենայի այս պահը երկարէր, երկարէր մինչեւ աշխարհի վերջը...

Վերեւից մտանք Աբովեանի փողոցը: Լեւոն Գալուստովիչը Նժդեհին ցոյց տուեց Ղուկաս Ղուկասեանի արձանը: Գնդապետ Կարապետեանը մի երկու րոպէ պահեց աւտօն: Նժդեհին ցոյց տուեց արձանը եւ ասաց սա Ղուկաս Ղուկասեանի արձանն է, որին, ասաց դաշնակները սպանել են Արզինեի ձորում: Նժդեհի ակնարկով ես խնդրեցի վարորդին, որ մեքենան պահի: Պահեց: Առանց մեքենայից դուրս զալու Նժդեհը երեւի մի երեք րոպէ ուշադիր նայեց քարէ պատուանդանին կանգնած քարեղէն Ղուկասեանին: Թռիչքի մէջ է, ալեկոծուող զրօշակ, զէնքը զրկին, զլխարաց պատանի:

– Արձանը լաւ է արուած, – ասաց Նժդեհը: – Իրեն՝ Ղուկաս Ղուկասեանին հանդիպել եմ: Ազնիւ տղայ էր: Բայց զուք, ընկեր Հայեր, հայաստանցիներ, ի զուր էք զրում, թէ Ղուկասեանին ըսպանել են հայ դաշնակցականները: Ո՛չ այդպէս, ո՛չ: Նրան սպանել են Թուրքերը...

«Թուրք», «Թուրքեր» բառը լսելով ռուս չեկիստը սթափուեց:

– Զտո՞: Զտո՞: Տո՞ւրկի...

Շտապեցի նրա բերանը փակել: Ասացի՝ Թուրքի մասին չէ խօսքը, այլ՝ քաղբի, քարեղէն արձանի: Ինքը՝ Նժդեհը, որ ռուսերէն աւելի լաւ գիտէր, քան հէնց այս ռուս չեկիստը, հայերէն ասաց.– Դիժբախտ ժողովուրդ, ե՞րբ պիտի ուչքի գաս: Ե՞րբ պիտի արձնանաս խաբէութեան թմբիրից:

Նրա այս ասածը յաւիտեան մնաց մէջս:

***

Իջնում ենք Աբովեան փողոցով: «Արմենիա» կոչուող հիւրանոցի մուտքի աջ կողմին, պատի վրայ չրջանակով ազդ է փակցրած՝ «Կինօ Զանզեզուր»: Նժդեհը նայեց այդ խոչորատառ ազդը, զառնացաւ, թթուեց:

– Այդ «Զանզեզուր» կինօն տեսել եմ Պուլկարիայում, – ասաց նա զլուխը չրջելով մի կողմ: – Ամօթ է: Նման կեղծիք, կը ներէք, նոյնիսկ Թուրքը չի անում: Կինոյում ցոյց է տուած, թէ ես վիչապային Հալիձն եմ ու Զանզեզուրում կազմակերպել եմ բանդիտական խմբեր Ռուսաստանի, խորհրդային զօրքերի դէմ: Ցոյց է տուած, թէ Թուրքերը օղնել են Զանզեզուրի հայ զիւղացիներին, որ, իբր թէ, ազատագրուեն «դաչնակ զազաններ»ի ձեռքից: Դրանցից մէկն էլ, իբր թէ ես եմ: Ցոյց է տրուած իբր ես անգլիական զօրք եմ բերել Զանզեզուր՝ Ցեղկոմի դէմ կռուելու: Նման բան չի՛ եղել, մարդիկ, ինչո՞ւ էք կորցրել ձեր խիղճը: Անգլիան միչտ թշնամի է եղել հայ ժողովրդին, է՛ւ այն ժամանակ, է՛ւ հիմա: Բոլորովին հակառակն է կատարուել: Անգլիական զեներալ Թոմ Թոմսոնը Բաքուից զրահամեքենաներ, թնդանօթներ, զօրք ուղարկեց Զանզեզուրի վրայ, պահանջելով, որ Զանզեզուրը ենթարկուի Ադրբեջանի մուսաւաթ կառավարութեանը: Մենք մերժեցինք բրիտանական ագուէսի այդ պահանջը: Զանզեզուրը քաջութեամբ կռուելով իր հողից քշեց անգլիական զրահապատ զօրքին: Սա է իրականութիւնը: Իսկ կինոյում ցոյց է տրուած, թէ է՛ս եմ այդ թշնամի զօրքին հրաւիրել, բերել Զանզեզուր եւ հէնց այդ անգլիական զրահամեքենաների վրայ էլ փախել...

Նժդեհը տեղում պարզապէս այրւում էր:

– Ամօթ է ձեզ, – աւելացրեց նա: – Մինչեւ ե՞րբ սուտը, կեղծիքը պէտք է ուղեկցի ձեզ, ձեր զաղափարին: Անհրաժեշտ է, որ սթափուէք դուք, Հայաստանի Հայեր: Դուք պէտք է յստակ անելիք ունենաք՝ ո՞ւր էք գնում, որտեղի՞ց էք զալիս, ի՞նչ պիտի անէք...

Ես ուղղակի ամօթից զետինն էի մըտնում: Այո, այդ «Զանզեզուր» նկարը, որ արուեց հիմնականում մեզ մօտ՝ Գոբիւսում, 1937–38 թուականներին, պարզապէս ամօթալի կեղծիքի ու սուի կուտակում է:

Երկար ժամանակ լուռ էր Նժդեհը: Վերջապէս, երբ արդէն արեւելքը չառագունում էր, նա Կարապետեանին խընդրեց իրեն տանել իր կնոջն ու աղջկանը թէկուզ հեռուից տեսնելու: Կարապետեանը մերժեց, ասաց կինդ ու աղջիկդ քաղաքում չեն: Տեսայ՝ Նժդեհը չհաւատաց նրան, ես՝ եւս: Ասել եմ, որ Գարեգին Նժդեհի տիկնոջը՝ Գոհարին լաւ գիտեմ: Նա մեր քաղաքի Մելիք–Դադայեան հին, իշխանական տոհմից է, մօրս բարեկամներից: Գրագէտ, ազնուական կին է, վաղուց ապրում է Երեւանում, կարծեմ դրագարանի աշխատող է: Գիտեմ նաեւ նրա աղջկանը՝ Լիլիթին: Պատերազմից առաջ եմ հանդիպել, ուսանողուհի էր Պետհամալսարանում: Նեղացայ՝ ինչո՞ւ սիրելի զնդապետը մերժեց Նժդեհի խընդրանքը: Մարդ է, թող տեսնի կնոջը, աղջկանը: Գուցէ թէ զգուչանում էր չեկիստ Ռուսից: Երեւի այդպէս: Ահա չեկիստը նայեց ժամացոյցին ու խռպոտ ասաց·

– Ժամանակն է: Վերադառնանք բանտ:

«Վիլիս»ը սլացաւ դէպի բերդը: Լոյսն արդէն բացւում էր, փողոցներում վախուորած քաղաքացիներ երեւացին: Դարպասի մօտ մենք հրաժեշտ տուինք Նժդեհին: Ես ամուր սեղմեցի նրա ձեռքը – Ցոյսով եմ, նորից կը հանդիպենք, –ասացի: Վաղը– վերադառնում եմ ռազմաճակատ: – Հազիւ թէ հանդիպենք, – ասաց Նժդեհը: – Ի՛, տղաս... Շարունակիր ազնիւ ծառայել այս երկրին: Երթաս բարով...

***

Երեկոյեան զնդապետ Թորոսեանը զըտաւ ինձ: –Գիչերը մեկնում ենք, – ասաց: Ես իմ զործը պրծայ: Գո՞հ ես, որ քեզ հետս բերի: – Ի հարկէ, զոհ եմ, այն էլ անչափ: Երբ ռազմական օդանաւում էինք, զնդապետը յանկարծ զարձաւ ինձ:

– Կարծում ես չեխիե՞մ, որ հանդիպել ես զօրավար Նժդեհին: Գիտեմ:

Ես ցնցուեցի: Այո, այս մեր երկիրը ամէն մարդու վրայ չոած հազար աչք ունի: Ցեռո՞յ...

– Նժդեհը ազդափրկիչ զործ է արել, – ասաց Թորոսեանը: Նժդեհը ազգային հերոս է: Նժդեհը Անդրանիկ է: Ոչ ոքի չասես, որ հանդիպել ես նրան: Բայց յիշիր, ամէն ինչ յիշիր: Օր կը զայ, որ մեր այս քաղաքում կը զնենք Նժդեհի արձանը: Այդպէս: Պախարակութիւն այս աերընդին, որ կը մոռանայ նրան:

Մեր զիվիզիան արդէն հասել էր Լեհաստանի Ավգուստովա փոքրիկ քաղաքի անտառները՝ ավգուստովեան անտառները: Ես նորից իմ վաչկի հետ եմ, նրա հրամանատարը:

***

Տարիներ յետոյ սիրելի Լեւոն Կարապետեանը յաճախ էր ինձ ասում: – Խիզճս տանջում է: Ախր ինչո՞ւ վախեցայ այն չեկիստից ու Նժդեհին չտարայ իր հնոչն ու աղջկան տեսնելու: Սասլինեան սուր էր մեր զլխին կախուած: Վախեցայ ոչ ինձ կամ քեզ համար, ոչ: Վախեցայ որ վնաս կը տան Նժդեհի հնոչն ու աղջկան: Է՛, չատ չատ բաներում սխալ ենք ապրում:

1946–ին Նժդեհի աղջիկն ու ես միասին էինք աչխատում Հանրապետական Ժողովրդատեձագործութեան տանը: Լիլիթը այդ մեր հիմնարկի մեքենագրուհին էր: Պարծանքով էր ասում, թէ ինքը Նժդեհի աղջիկն է: Իրաւունք ունէր:

Զմոռանամ ասել՝ իմ զրառումների տետրակում հէնց Նժդեհի հետ հանդիպման օրը զրել եմ – «Այսօր հանդիպեցի Պանդուխտին»: Հասկանանք՝ հանդիպեցի Նժդեհին, Զէ որ Նժդեհ նչանակում է Պանդուխտ:

Աւելացնեմ՝ համազանգեզուրեան ժողովրդական համագումարը, որն ստեղծեց Լեռնահայաստան անկախ Պետութիւնը, գումարուել է 1920 թուականի Դեկտեմբերին, ինչպէս ասացի՝ Տաթեւի վանքում: Ահեղ րոպէ բարձրացրի «Զանզեզուր» կինօնկարի դէմ: Ընկերներիս հետ նամակ զրեցինք կենտկոմ՝ «Այդ նկարը պէտք է վառել»: Հիմա էլ եմ զրնցըւում, երբ յիչում եմ այդ նողկալի կինոյի մի զրուագը: Տաթեւի վանքում, պատմամեհան չէնքի մէջ իբր թէ Նժդեհի հրամանով սպանում են մի խեղճ ռուս մարդու: Ի՞նչ ահաւոր կեղծիք, ի՞նչ հայատեաց խարդախութիւն: Պատմամեհանում ոչ մի Ռուս չի եղել: Ուրեմն՝ Հայը Ռո՞ւս է սպանել:

Լեռնահայաստանի ժողովրդական երկրորդ համագումարը կայացել է 1921 թ. Ապրիլի 26–ին: Ժողովրդական այս համագումարն է Զանզեզուրը – Լեռնահայաստանը հռչակել անկախ, որպէսզի Զանզեզուրը փրկի Ադրբեջանի հայակուլ երախից: Լեռնահայաստանի պետական զինանչանը եռանկիւնի վահան զրահ էր, ուզահայեաց մեխուած կարճ թուր, զլխին թեւատարած արծիւ:

Հին բոլշեւիկ, հին զինուորական ու ազնիւ չեկիստ Յոյլուից Արսէն հայրիկը մի անզամ ինձ ասաց: – Որ հիմա Զանզեզուրը Հայաստանինն է, նրա կազմում, զօրավար Նժդեհի չնորհիւ էր:

Իմացայ, որ Նժդեհին Երեւանից աքսորել են Սիբիր: Մահացել է կալանավորութիւում: Պէտք է զտնել նրա չիրիմը, ածիւնը բերել Հայաստան: Այլապէս մեր կերած հացը հարամ կը լինի:

1960–ական սկզբներին սիրելի Լեւոն Կարապետեանը, տարիքի բերումով, անցաւ կենսաթոչակի: Եկաւ զրանցուեց զրողների Միութեան մեր կուսակազմակերպութեան մէջ: Դրա բիւրոյի քարտուղարը ես էի ու չատ ուրախացայ նրան մեր ընտանիքում տեսնելով: Ցաճախ էինք յիչում Նժդեհին: Հարցրեց՝ որ Պարսկաստանից անցել է Պուլկարիա, ինչ է արել այնտեղ մեր ազգի համար: Ասացի՝ չատ բան: Նժդեհը եռանդուն զործել է, որպէսզի Սփիւռքում արթնացնի Հայի ազգային ոգին, նրան փրկի ուծացումից: Շատ դէպքերում դա նրան յաջողուել է:

Ես Կարապետեանին տուի Նժդեհի ծրագրային զործունէութեան սկզբունքային մի քանի զրոյթները, որ ինքը է իր ձեռքով կազմել, հրապարակել: Ահա դրանք:

«Ցեղականութիւն՝ ահա համազարմանը, առանց որի Հայութիւնը կը մնայ մարդկութեան քաղաքականապէս ամենանանուկ մասը»:

«Մի ժողովուրդ, որն իրեն պէտք եղած ուժն իրենից դուրս է փնտռում, կուրծրէն իր պարտութիւնն ու անկումն է նախապատրաստում»:

«Թուրքը դեռ ծանօթ չէ մեր ցեղի բազկի ուժին... Նրա մի յանցանքը նեբել, ասել է՝ երկու նորերը արտօնել»:

«Իր անցեալի դէմ մեղանչող ժողովուրդը մեղանչում է իր ապագայի դէմ, նա ապագայ չունի»:

«Ցաղթում է ուժեղը եւ ոչ թէ արդարը»:

«Ցոյս չկայ, թէ մեր զարում սուրը կը վերածուի արօրի»:

«Ազգայնութի՞ւն ես ուզում, պատրաստուիր կռուի»:

«Պայքարի պատրաստուող ժողովուրդ–

Օրուան հարցեր

ՌՈՒՄԱՆԻԱ ԿԱՄ ԿԷՍ ԴԱՐՈՒ ԲՐՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

—■—

Իր սահմանակից երկիրներուն հակառակն ըլլալով, Ռումանիա արիւնով ու մահով բացաւ իր պատմութեան նոր գլուխը: Երեւոյթ որ մինակը չէ երկրին վերջին կէս դարու պատմութեան մէջ:

1938–ին, արդէն, ծագած խառնակութիւնները պատրուակելով, թագաւորը, Գարոլ Բ. իր բռնատիրութիւնը հաստատած էր, լուծելով 1931–ին հիմնուած «երկաթեայ պահակները» հակահրեայ չարժումը: Սակայն 1940–ին սահմանակից կարգ մը շրջաններու –Պեսարապիա, Պուքովին, Տրանսիլվանիոյ հիւսիսակողմը եւ Տոպրուճայի հարաւը – կորուստը պատճառ կ'ըլլայ որ թագաւորը զահը ձգէ իր զաւկին, Միխէլ Ա.ի:

Յետոյ, երբ երկիրը կը սկսի գրաւուիլ, «երկաթեայ պահակներ»ը կրկին կը յայտնուին, քաղաքական դէմքեր կը սպաննեն ու կը լծուին Հրեաներու հալածանքին: Զօրավար Անտոնէսքու եւս գործօն մասնակցութիւն կը բերէ հալածանքին, մինչեւ իսկ Մոլտաւիոյ մէջ 12 հազար Հրեայ ջարդելով:

1944 Օգոստոս 23–ին ժողովրդական ապստամբութիւն մը ծայր կու տայ. բռնակալ զօրավարը կը ձերբակալուի, խառն կառավարութիւն մը կը կազմուի, որ պատերազմ կը հռչակէ Գերմանիոյ դէմ: Սեպ. 12–ին Մոսկուայի մէջ երբ զինադադարի համաձայնութիւնն կը գոյանայ, արդէն Սաալինի եւ իր զինակիցներուն կողմէ վճռուած է Ռումանիոյ ճակատագիրը. ան զետեղուած է խորհրդային աղեցութեան գօտիին մէջ:

Երկրին մէջ կը հզօրանայ համայնավար կուսակցութիւնը որ հիմնուած էր 1921–ին ու 1924–ին իսկ արգիլուած: Կուսակցական երեւելիներէն Վալթէր Ռոման նախ պաշտօն կը ստանձնէ պաշտպանութեան Նախարարութեան մէջ, ապա կը դառնայ հաղորդակցութեան նախարար:

Կուսակցութիւնը որ հիմնուած տասրիներուն հազիւ հազար անդամ ունէր, 1945–ին բարգաւաճ պատկեր մը կը պարզէ, մօտ 800 հազար անդամագրեալներով. այս թիւը քանի մը տարուան ընթացքին կը կրկնապատկուի: Հզօրացած կուսակցութիւնը քայլ առ քայլ իր տիրապետութիւնը կ'տարածէ. 1945–ին, Հողամշակներու ճակատին նախագահին՝ Կրոզայի գլխաւորութեամբ կառավարութիւն մը կը պարտադրէ, իր ձեռքը պահելով գլխաւոր նախարարութիւններուն հակակշիռը: Կը ձեռնարկուի հողամշակութեան յեղաշրջումի մը ու վարչարարական կազմերու մաքրագործումին: 1946–ի ընտրութիւններէն եռք որոնք կ'տարաբին ժողովրդավար կուսակցութեան յաղթանակով եւ որոնք խարդախուած կը նկատուին ընդդիմադիրներու կողմէ, կրոզա մեծ մասով համայնավարներէ բաղկացած կառավարութիւն մը կը կազմուի: Յաջորդ տարին իրեն ընդդիմացողները ցրկեանս բանտարկութեան կը դատապարտուին, իսկ 1947 Դեկ. 30–ին Ռումանիոյ ժողովրդական Հանրապետութեան հռչակումը, զահէն հրաժարելու եւ աքսորի կը պարտադրեն թագաւորը:

1948 Մարտ 28–ի ընտրութիւնները կատարեալ յաղթանակ կ'ըլլան համայնավարներուն համար, որոնք միացած են ձախակողմեան ընկերվարականներուն հետ: Որպէս միահեծան իշխանութիւն, անոնք կ'ընդունին նոր Սահմանադրութիւն մը ու խորհրդային օրինակով կ'տարածեն երկրին ժողովրդավարացումը: Կը մաքրագործուին չարքերուն մէջ տեղ գրաւած «մեղմ»երը: Այս չարժումը նաեւ հակահրեայ բնոյթ կը ստանայ. պատերազմէն վերապրած 400 հազար Հրեաներու մեծ մասը երկրէն կը հեռանայ:

1952–ին կեդրոնական կոմիտէին մաս կը կազմէ Ն. Զաուչեսկու, որ երեք տարի եռք Պոլիտբիւրոյի անդամ կը դառնայ, իսկ 1957–ին օգտուելով հալածանքներու նոր հանդրուանէ մը, կը գրաւէ կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարի աթոռը: Իր նախորդին, Ճորճիու Տէյի նման իր վրայ կը կեդրոնացնէ ընդհ. քարտուղարի ու Պետութեան նախագահի պաշտօնները: Իր շրջանին ծայրագոյն կատարելագործումի կը հասնին ստալինեան սկզբունքները: Զաուչեսկու ոչ մէկ առարկութեան կը հանդուրժէ. իր աշխատակիցները պարտաւոր են կատարելապէս համակարծիք գտնուելու անոր հետ, եթէ չեն ուզեր մէկդի դրուիլ:

Տարեց չարքային մը բռնակալը քննադատելու համարձակութիւնը կը վճարէ իր ծննդավայր գիւղին ճամբան բռնելով: Անձի պաշտամունքը հետզհետէ աննախընթաց չափերու կը հասնի:

Մեծդի չինուհիներու ախտը որ ընկճած է իր նախորդին շրջանին, Դանուբը Սեւ Ծովուն միացնելիք ջրանցքի մը օրինակով, կը չարունակուի, յանգելով Պուքրէշի կեդրոնական շրջանին մէջ փարաւոնավայել կառոյցներու:

Եթէ Զաուչեսկու յաջողեցաւ աւելի քան քառորդ դար գործի վրայ մնալ, պատճառը այն է որ առանձին չէր: Կուսակցութեան բոլոր դիրքերը գրաւուած էին իր ընտանիքին անդամներուն կողմէ. ընտանիք, որ ծարաւ էր իշխանութեան:

Բոլորովին վարկաբեկուած կուսակցութիւնը այսօր փուլ եկած է խաւաքարտէ դղեակի մը նման: Դէպի ազատ երկրող ճամբուն սկիզբին չատ ընելիք կայ երկիրը խրած ճահճախուտէն դուրս քաշելու համար: Պէտք է վարչական կառոյցները վերահաստատել ու ժողովրդավարութիւն սորվիլ, այս անունին վայել կազմակերպութիւններով ու հիմնական ազատութիւններու վերահաստատումով: Դժուար պարտականութիւն մը. Ազգ. փրկութեան ճակատի մը համար որուն երիտասարդ նախարարապետը մեծցած է իշխանութեան չրջապատին պատկանող ընտանիքի մը մէջ:

Ա. Թ. Թ.

ՄՇՈՅ ԱՇԽԱՐՀԸ ԻՐ ԵՐԳԵՐՈՎ

—■—

Այս գլուխին տակ պարբերաբար կը կարդանք գունագեղ կուռ ոճով կտորներ, առնուած Տիկին Արմենուհի Գեւոնեանի յիշատակարանէն, որպէս Մշոյ հանճարեղ հողէն բեկորներ:

Իմ որը ու խոնարհ ծնողքներու բարի հոգիներուն գիտակցութեամբ կը հիանամ, մտաւորական եւ գաղափարական աշխուժագոյն խաւերու մէջ մեծցած, զօրեղ, անհատապաշտ նկարագրով ու յամառօրէն հայրենասէր այս տիկնոջ:

Ան մեծցուցած է երկու բացարձակ հանրանուէր գաւակներ. աշխարհի դէմ մեր երեսը ճերմկցնող Անահիտը, հայ հողը վերակենդանացնող լուռ Գեղամը:

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան կը գրէ եւ կ'երգէ. ան տարիներ չարունակ աշխարհացրիւ հայ գաղութներու բեմերէն ներկայացուցած է իր հաւաքած Մշոյ հարազատ երգերը: Վերջերս լոյս տեսաւ այս երգերուն սալը, չնորհիւ Երեւանի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ Արք. Նազարեանի քաջալերանքին, ինչպէս նաեւ կարգ մը հայրենասէր ազգայիններու եւ Ֆրանսահայ Կազոյա Մաչին:

Սալը ներկայացուց ինքը, վերջերս իր դաւկին՝ Գեղամի օգնութեամբ, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան բարեկամներով լեցուն սրահին առջեւ, ուր կար նաեւ մօտ տասը երախայ, որոնք զարմանալիօրէն լուռ մինչ ըրին Մշոյ ողկոյզումն ու երգերը, զուցէ հմայուած այս մեծ տիկնոջ խոր հաւատքէն ու անոր անչահախնդիր արուեստէն: Հաղուագիւտ, սրտբաց, խորասուզեալ մթնոլորտ մը կար այդ դիշեր: Իսկ մենք որպէս աղքատ ժառանգորդները հայ մշակոյթին, տեսանք լոյսը Գրիգոր Լուսաւորիչին:

Մեղմէ աւելի, հաւանաբար սալին կողքին հետեւեալ ծանօթութիւնը կու տայ հարկ եղած բացատրութիւնները. –

«Այս հաւաքածոն հանրութեան կը ներկայացնէ ժողովրդական երգեր, զանոնք իր ծննդավայրին մէջ լսած Հայուհիի մը հարազատ ձայնով: Կու գան անոնք Տարօնի Աշխարհէն՝ Մշոյ բաղաքէն եւ դաշտէն, Սասնոյ լեռներէն, եւ դրոշմուած են երգչուհիին հոգւոյն մէջ իր մանկութեան օրերէն: Այս նշխարները առած է ան նահապետական ընտանիքէն, գեղչկան կեանքէն, հայրենի խրախճանքներէն եւ սրբավայրերէն. արձագանգն են շինականի առօրեային, ժողովրդեան խինդ ու ծիծաղին եւ ցաւերուն, իր անհուն երկիւղածութեան, հերոսական կռիւներուն:

Երգերը կը պահեն իրենց բնական երաժշտականութիւնը: Շատերը միօրինակ յօրինուածք ունին. ուրիշներ բաժնուած են տուներու, որոնց պարագային միայն եղած են հոս կրճատումներ: Կան բանի մը կցումներ ալ եւ, տեղ տեղ, կորսուած տողի մը փոխարէն մշակուած է նորը: Կը տրամութեան մէջ սուզուած կը ննջէ հիմա իր մղձաւանջներով, մինչ չարը՝ արթուն կը հսկէ ինչպէս առասպելական դեւը ստորերկրեայ աշխարհին:

Ցանկարծ խոր դիշերուայ լռութիւնը կը խանգարուի Պէտվի յելուզակներէն: Սրտաճմլիկ աղաղակներ կը լսուին՝ օգնութեան կանչելով: Բանի մը քայլեր կը փութան ոճիրին վայրը, մինչ Արարներ դողնին հետ կը հեռանան՝ տանելով իրենց հետ դեռատի դեղուհի մը, որուն արտայոյզ կանչերը տակաւ կը մարին որպէս մէկ հեռաւոր կոծ: Վերջէն պիտի տեսնէինք որ նոյն ողբերգութիւնը պիտի կրկնուէր ամէն դիշեր, անպաչտպան օճախներէ ներս:

Այդը աւետող ոչ մէկ աքլոր կը խանգարէ այս վայրերու լռութիւնը: Մեր ժամացոյցը երկինք է, որուն վրայ կը մարին աստղերու հոյլերը եւ կը զգանք որ արեւածագը հեռու չէ: Ցանկարծ կայարանին մօտ կը հնչեն չեփորներ. զինուորական բանակներ կը քալեն ընդառաջ՝ չընդալից փողերու եւ թմբուկներու ընկերակցութեամբ՝ դէպի մարզադաշտ:

Առաւօտեան մէկը իր կապոյտ չղարչը տարածած է մօտակայ ծծումբապատ բլրակներուն վրայ: Խալուտ ճառագայթները կը փորձեն ծակել այդ քօղը: Դաշտագետինը հագած է իր սպիտակ եղեամէ պարեզօտը եւ խայթող ցուրտը կը թափանցէ վրաններու ճեղքերէն: Բնութիւնն անդամ իր վրէժը կը լուծէր հէք աքսորականներէն. այս կիզիչ հողերը որոնք երբեք ճանչցած չէին ո՛չ եղեամ եւ ոչ ալ ձիւն, այժմ կը սառէին քամիներու պաղ չունչէն:

Քուրջէ վրաններ կը նմանէին գոյնզգոյն խրտուիլակներու, կարծես վախ ազդելու համար դիշատիչ թռչուններու, բայց անզօր էին իժերու, կարիճներու եւ միլճաններու ազատ մուտքին: Ինչպէս Գաթմա, հոս ալ ամէն ընտանիք իր վրանը ճանչնալու համար կապած էր քուրջի կտոր մը: Անոնք կը յիշեցնէին զերեվարուած ազգի մը արիւնաթաթախ դրօշակները:

Մեր վրանը աւելի ապահով եւ հանգըստաւէտ դարձնելու համար, հայրս չուրջը կապերտով մը զօրացուց: Մերինին կից՝ կնքահօրս վրանն էր, իսկ քիչ մը անդին՝ հօրս հօրեղբօր աղջկան վրանը:

Այրերը առաւօտ կանուխ զացած էին վառելանիւթ եւ ջուր ճարելու: Իրարու եռեւէ հապճեպով չինուած ակուռներ կը վառին, որոնց վրայ կ'եռան պղինձէ կաթսաներ: Հարկ է մտածել առամոքին վրայ. այս անողոք պարտատէրը ոչ սուզ եւ ոչ ալ վիշտ կը յարգէ: Կմախքացած անտէր մանուկներն ու կիները, որոնք դրկուած էին այս բարօրութենէն, վրանաքաղաքին նեղ արահետներուն մէջ կը թափառէին քաչկռտելով իրենց սովալուկ մարմինները՝ պատառ մը հացի համար:

(Շար. 37)

Գրականութիւն եւ գրականութ

Նիւ Եորքի «Եուսուֆեան» կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 10–ին, տեղի ունեցած է «Թէքէեան»ի տեղւոյն մասնաճիւղին կազմակերպած սեմինէրը, որուն ընթացքին բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան գլխաւոր դէմքերէն Հրաչեայ Սեդրակեան: Անդրադարձ է լայն բացատրութիւններ վերջերս Հայաստան կատարած այցելութենէն, Ռ.Ա.Կ.ի պատուիրակութեան Հայաստանի գլխավարութեան հետ ունեցած տեսակցութիւններու չուրջ: Զեկուցումներ կարդացած են նաեւ Հայկ Մսրլեան, Յարութ Տիրացուեան ու Ներսէս Պապայեան:

—

բաղկանան սիրերգներէ, պարերգներէ, ողբերէ, աշուղական եւ յեղափոխական երգերէ: Ձայնագրութիւնը, դէպերու բերմամբ, կատարուած է գլխաւորաբար 1961–էն 1971, երբեմն աւելի ուշ, եւ հետեւաբար տպագրութեանս համար չանախօգտագործուած են հին կամ անյայտ ժապաւէններու ընդօրինակութիւններ, առանց սակայն նուազի յաւելեալ ընկերակցութեան:

«Տուածուրիկ» երգչուհիին հետապնդած նպատակն եղած է ոչ միայն փրկել անհետացումէ, այլ ամենայն հաւատարմութեամբ փոխանցել արդէն պատմական արժէք ստացած ժառանգ մը: Ձեր կրնար անշուշտ ներկայ ձեռնարկը շեղիլ նոյն սկզբունքէն: Արդ լսելի դարձնելով Տարօնի իճիաթիպ ձայնի հարազատութիւնը եւ արտայայտութեան ոճը, կ'ուզենք գոնէ բար մը աւելցուցած ըլլալ մոխրակոյտի վերածուած աշխարհի մը վերականգնման գործին»:

Շնորհաւորելի գործ մը, քանի ան կը ծառայէ պահպանելու ինչ որ ունէինք:

ՆԱՋԵԼԻ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

—

ԵՐ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս
ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒ ԱՅՆԻ

—

Մութին մէջ հիմա կը լսուին՝ անէծք, հայհոյանք, լաց ու հեծկլտուք: Սպիտակ թէ գորշ ուրուականներ դուրս կուգան հողին չոր ծոցէն եւ իրենց վախտ թեւերը երկարած իրարու՝ պար կուգան: Ցերեկուայ տօթին յաղորդած է զով դիշեր. տեղ – տեղ բացօթեայ ակուռներ իրենց պղպղացող լոյսով ճամբայ կը բանան մեղի: Խաւարը հետզհետէ իր ցանցը կը տարածէ վրանաքաղաքին վրայ. ան

(Շար. 3 եւ վերջ)

Պ. Նուրհան Իփլիքճեան,
Տէր եւ Տիկին Ճուզեփփէ Ատամօ եւ զաւակը՝ Մէճէֆանօ,
Տէր եւ Տիկին Տինօ Մանտամենկօ
Պ. Նչան Մուրթաֆեան (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Մուրթաֆեան եւ զաւակները՝ Ալուսեակ եւ Մարալ (Պոլիս)
ընտանեկան պարագաները եւ բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝
ՏԻԿԻՆ ՍՈՆԱ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Մուրթաֆեան)
յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 3-ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Յունուար 9, ժամը 10·15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անթոնիի գերեզմանատունը:
Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ, փոխան ծաղիկի նուէրները՝ Հայաստանի աղէտեալներուն եւ որբերուն:
Յաւակցութիւն՝ տոմարով:

«ՅԱՌԱՋ»-ը- Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Իփլիճեանի եւ ընտանիքին:

Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան եւ զաւակները,
ընտանեկան պարագաները
եւ բարեկամները
ցաւով կը ծանուցանեն՝
ՕՐ. ԷԼՄՈՆԻ ՃԻՎԻԼԷԿԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 1-ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յունուար 8, ժամը 13·45ին Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին, 15, rue ժան-Կուժոն:
Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ՄԿՐՏՈՒԹԻԻՆ
Տ. Մ. ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Քրիստոսի Յայտնութեան եւ Մկրտութեան տօնին առիթով՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց
Հայրապետական պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Փարիզի Ս. Խաչ Աթոռանիստ եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Յունուար 7, ժամը 11-ին եւ ապա կը կատարէ Քրիստոսի Մկրտութեան արարողութիւնը:

**

Յետ պատարագի, ժամը 13-ին, Ընտանեկան ճաշ կը տրուի եկեղեցւոյ սրահին մէջ:
Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք, հետեւեալներով՝
43 26 50 43 կամ 42 78 31 93 թիւերուն:

ՏՕՆԱԾԱՌ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ
Դ. Դաւիթեան դպրոցի, Կիրակի, Յունուար 7, ժամը 15-ին:
Maison des Syndicats
17, rue G. Bizet, Valence

CROIX BLEUE
ARNOUVILLE-SARCELLES
Section «Astrig»
DINER DE NOEL ARMENIEN
SAMEDI 6 JANVIER à 21 heures
RESTAURANT SCOLAIRE
175, avenue Jean-Jaurès
Arnouville-lès-Gonesse
— *Musique* — *Animation* —
— *Menu Franco - Arménien* —
Réservations 39 85 29 71
39 87 08 73

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Թոթոյեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ամարաս»ի, իբրեւ հարազատին՝ Ս. Պապիկեանի յիշատակին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Յովհաննէս Թաբթալեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի, Ալեախս եւ Յովհաննէս Տօնէլեան 1000 Ֆ. կը նուիրեն *Aznavour pour l'Arménie*-ի (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷԼ.- Վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Նունուսմ Պարէեանի, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Պարէեանի եւ զաւակներուն, Պ. Ալեախս Պարէեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Փանոսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Գրիգորեանի եւ զաւկին եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, հօրեղբօր, աղգականին, խնամիին, վարչութեանս անդամներէն Գառնիկ Պարէեանի մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները կ'ընէ.- 200ական Ֆր. «Յառաջ»ին եւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ին, 100 Ֆր. Պօմոնի եկեղեցւոյ:

FRANCE — CULTURE

Երկուշաբթի, Յունուար 8, ժամը 12·45ին հրատարակութիւններ Հայաստանի մասին: Կը մասնակցի Անահիտ Տէր-Մինասեան:

---

votre réveillon de Noël au Yan's
5, avenue Reille, Paris 14e
Vendredi 5 Janvier à 20 h 30
ORCHESTRE TZIGANE
Réservations : 45 89 20 48

NOEL ARMENIEN
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section de Saint-Jérôme
organise un
DINER DANSANT
SAMEDI 6 JANVIER à 21 h
dans la salle Vasbouragan de la
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille
animation assurée par le
DISC-JOCKEY VANICK
renseignements et réservations :
91 66 08 03 - 91 66 96 39 - 91 70 12 49

PRINTEMPS

COMMUNIQUE DE PRESSE

7 Décembre 1988, l'Arménie était frappée par un terrible tremblement de terre.
4 Janvier 1990 — 6 h 30 Roissy —

Opération *Printemps* — Un Noël pour l'Arménie
— Aznavour pour l'Arménie
— Croix Bleue des Arméniens de France
— S.O.S. Arménie

Pour que l'année 1990 commence dans la joie, pour que le samedi 6 janvier 1990, jour du Noël arménien soit un vrai Noël avec des cadeaux pour les enfants d'Arménie.
Charles Aznavour et son organisation, ainsi que les 3 associations: Aznavour pour l'Arménie, Croix Bleue des Arméniens de France, S.O.S. Arménie ont affrêté un convoi de deux avions cargos qui quittera l'aéroport de Roissy à 7 heures du matin, heure française, à destination d'Erevan, capitale de l'Arménie.
240 m3 de frêt seront ainsi acheminés: jouets, vêtements chauds, médicaments, radiateurs électriques, machines à coudre, tissus etc...
— Charles Aznavour a affrêté un avion 737 de la compagnie Aéromaritime Charter filiale d'UTA plein de marchandises et voyagera dans cet avion cargo accompagné de 20 personnes de son organisation.
— Un deuxième avion d'Aéroflot affrêté par les 3 associations : Croix Bleue des Arméniens de France, S.O.S. Arménie et Aznavour pour l'Arménie transportera des milliers de jouets. Ces jouets ont été achetés grâce au produit de l'opération «Un Noël pour l'Arménie» organisée par le *Printemps* avec les trois associations, les 7, 8 et 9 décembre dernier. Cette opération a permis de vendre 30.000 bougies pailletées or arborant le sticker «Un Noël pour l'Arménie».
Trois représentants du *Printemps* et 9 membres des associations arméniennes seront à bord de l'avion de l'Aéroflot.
Pour que les enfants arméniens puissent recevoir ces cadeaux le 6 janvier 1990, l'ensemble des accompagnateurs du convoi acheminera et assurera la distribution dans les écoles des villes et villages d'Arménie.

Paris, le 3 Janvier 1990

ՏՕՆԱԾԱՌ

Շաւիլի եկեղեցւոյ դպրոցին տօնածառը կիրակի, Յունուար 7, ժամը 15·30-ին եկեղեցւոյ կից սրահը, Կոմիտաս փողոց:
Բոլոր ծնողքները եւ հայրենակիցները հրաւիրուած են:

ՏՕՆԱԾԱՌ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը կը կազմակերպէ ճոխ ճաշ - համերգ Ծնունդի եւ աւանդական Տօնածառի առթիւ, կիրակի, Յունուար 7, ժամը 13-էն սկսեալ:

Այս տարի բացառապէս, տեղի կ'ունենայ Լը Ռէնսիի Թիէրի Լը Լիւբօն մեծ Սալ տէ Ֆէթին մէջ՝ 9, պուլվար տիւ Միտի:

- Հայկական համադամ ճաշեր,
- Երգ, պար, արտասանութիւն՝ աշակերտներու մասնակցութեամբ,
- Գեղարուեստական բաժին, դասական երաժշտութիւն:

Տօնածառ, խաղալիկներու բաշխում:

Մուտքը ազատ է:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՅՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՄԵՌԵԼՈՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10·30-ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ԲՀՇՑ. ՊԱԼՃԵԱՆ
Յետարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՓԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ցետ պատարագի հոգեհանգիստ:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին, որու աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:
Յետարտ պատարագի հոգեհանգիստ:

ՍՐՔՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30-ին,
Պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ցետ պատարագի հոգեհանգիստ:

ՍԷՆ-ԺԵՐՄԱ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Տէրհայրը կէսօրէ վերջ ժամը 2-էն 5 ներկայ կ'ըլլայ դերեզմանատունը:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին:

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·30-ին:
Աղարաղութեան կը նախապահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ, Թաղիս Հոգեւոր Հովիւ՝
ՄԱԿԱՐ ԽԶԿՐ. ԲՀՇՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Յետարտ պատարագի հոգեհանգիստ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
SAMEDI
6 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.181 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.181

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6 – ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Յաւուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ· ամէն:

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՒԱՏԱՑԵԱԼՆԵՐ Ի ՀԱՑԱՍՏԱՆ ԵՒ Ի ՍՓԻՒՌՈՍ ԱՇԽԱՐՀԻ,

Մեր Մայր Եկեղեցին առաքելական, այսօր աւետում է լոյս ծնունդը եւ աստուածայայտնութիւնը Յիսուսի, Որդւոյն Աստուծոյ, որ մարմնացաւ որպէս մարդ Սուրբ Կոյս Մարիամից, աշխարհին բերելու համար խօսքը Հօր Աստուծոյ, որի մասին վկայում է Ղուկաս աւետարանիչը, թէ՝ «Աստուած իր Որդուն ուղարկեց աւետարանելու աղքատներին, բժշկելու սրտով վիրաւորներին, ազատելու գերիներին, քարոզելու կոյրերին տեսողութիւն, ազատ արձակելու կեղեքուածներին» (Ղուկաս Դ· 18–19):

Այս երազանքներով, այս սուրբ սպասումներով է, որ մարդիկ դիմաւորեցին ծնունդը Յիսուսի, հրաշալի պատկերացումներով:

Յիսուսի ծնունդը աւետուել էր աշխարհին, պատգամով հրեշտակների «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն», երբ երկնքի բարձունքներից ծագել էր մի ճառագայթող աստղ իբրեւ մեծ ու սքանչելի խորհուրդ, ծանուցելու, թէ ծնուել էր Փրկիչը մարդկութեան:

Այսպէս է որ Յիսուս եղաւ եւ մնաց մինչեւ այսօր Իշխան խաղաղութեան ու արեգակ արդարութեան, ինչպէս դուշակել էր եսայի մարգարէն, ինչպէս երգել էին հրեշտակները Բեթղեհէմի երկնքի բարձունքներից:

Արդարութիւնը եւ խաղաղութիւնը նաեւ մեր օրերին մնում են հրաշք երազանքներ, սուրբ սպասումներ աշխարհի ժողովուրդների համար, որոնք իրենց յուսացեալ հայեացքները դէպի երկինք յառած, աղերսում են Աստծուց, որ Յիսուսի ծնունդով ծանուցուած վերկարար պատգամները իրապէս կեանքի ուղեցոյց դառնան մարդկանց ու պետութիւններին:

Աշխարհում եղել են ու կան անարդարութիւններ անհատ մարդկանց նկատմամբ, եղել են ու կան անարդարութիւններ հասարակութիւնների եւ մանաւանդ ազգութիւնների նկատմամբ, որոնք պատճառում են այնքան տառապանքներ, այնքան տագնապներ, այնքան արհաւիրքներ ու ողբերգութիւններ:

Յիսուս աշխարհ եկաւ բերելու իր երկնային խաղաղութիւնը, որ պտուղն է արդարութեան. իսկ խաղաղութեան արդիւնքն է անդորրութիւն, ներդաշնակութիւն եւ ապահովութիւն: Մինչ անարդարութիւնը խափանում է՝ թէ՛ խաղաղութիւնը, թէ՛ անդորրութիւնը, եւ թէ՛ ի մարդիկ հաճութիւնը:

Սիրելի հաւատացեալներ, Յիսուսի Սուրբ ծննդեան մեծ ու սքանչելի խորհուրդը, այս օրերին, մեր հայրենի վիրաւոր ժողովրդի համար, արդարութիւն տենչալու, արդարութիւն որոնելու մի լուսոյ ճանապարհ է, յոյս եւ մխիթարանք ներշնչող թէ՝ Հայոց աշխարհում, մեր կեանքի հորիզոնի վրայ, պիտի չտայ վերջապէս արեգակը արդարութեան եւ խաղաղութեան:

Մեր ազգի պատմութեան ընթացքում, այն երանելի օրերից, երբ Քրիստոսի լոյսը իջաւ ի Հայաստան աշխարհ, եւ մանաւանդ Աւարայրից մինչեւ Սարդարապատ, արդարութեան ու խաղաղութեան ծարաւի Հայերը, մարտնչել են միշտ վասն հաւատոյ եւ վասն հայրենեաց, աստեղային ժամերին նախընտրելով ազատ մեռնել քան ստրուկ ապրել, ինչպէս հին աշխարհում Տերմոպիլէյների Հելլէնները եւ այնուհետեւ այլ հերոսական ազգեր դարերի ընթացքում:

Քրիստոսի սուրբ ծննդեան այս առաւօտեան Մեր յորդորն է, որ մեր հաւատաւոր ժողովուրդը պահելով հանդերձ մեր նախնեաց հերոսական այդ ոգին, դէպի արդարութիւն ու ազատութիւն տանող ճանապարհին, մնայ միաժամանակ յոյժ զգոյշ ու խորամիտ՝ դէմ յանդիման այս անիրաւ աշխարհի փոքրամասնութիւնների ու որոգայթների, որոնք կարող են սպասնալ մեր ազգի գոյատեւմանն իսկ:

«Ով Տէր ցոյց տուր մեզ Քո ճանապարհները, սովորեցրու մեզ Քո շաւիղները, առաջնորդիր մեզ Քո ճշմարտութեան մէջ եւ սովորեցրու մեզ, քանզի դու ես մեր փրկութիւնը Աստուած» (Սաղմոս ԻԵ 4–5):

Արդ, սիրելի հաւատացեալներ, մեր այս տագնապալի տխուր օրերին, երբ միզգայատ է հորիզոնը մեր հայրենի աշխարհի, մեր դէմքը դարձնենք դէպի Յիսուս, արեգակը արդարութեան եւ մըննանք անսասան մեր լոյս հաւատքի վէմի վրայ, առանց տկարանալու, առանց վհատուելու:

Այո՛, հարազատներ Մեր «քաջալերուէք ու ձեր սրտերը թող զօրանան, դուք որ յուսացեալ էք ի Տէր» (Սաղմոս 31–25):

Նոր Տարուայ այս լուսաբացին, Մենք խոր յուզումով ողջունում ենք երկնառաք աւետիսը մեր Փրկչի Քրիստոսի սուրբ ծննդեան, հաւատքով լի, որ մեր Մայր Եկեղեցին ու համայն մեր ժողովուրդը վերստին լուսաւորուած երկնառաք չնորհներով, պիտի կարողանան հոգւով վերանորոգուել, արիանալ ու մշտնորոգ եռանդով բուժել իրենց վիրաւոր մարմինը եւ հասնել մեր բոլորիս արդար սպասումների իրականացման ափին, խաղաղութեամբ:

Մայր Հայրենիքից և Սուրբ Էջմիածնից ձեզ բոլորիդ ու բոլորին Մեր հայրական սէրն ու քաջալերանքը, Մեր օրհնութիւնն ու բարի մաղթանքները:

Շնորհք, սէր եւ խաղաղութիւն Փըրկչին մեր Քրիստոսի ընդ ձեզ, ընդ ամենեսեան· ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ԱԶՆԱՒՈՒՐ, ՈՒՐԻՇՆԵՐ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԲԵՌՆԱՏԱՐ ՕԴԱՆԱՒԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ՀԱՍԱՆ

«ՆԱՅԻՐԻՏ»Ի ՀԱՐՑԸ ԿԸ ԿՆՃՌՈՏԻ

ԳԵՏԱՇԷՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԴԵՌ ՄՏԱՀՈԳԻՉ

ՄԷԿ ՁՈՀ

Ուրբաթ առաւօտ Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն Գետաշէնի կացութիւնը միշտ մտահոգիչ կը մնար եւ նոյն առաւօտը (Յունուար 5) ՀՀՇ յատուկ նիստ ունէր այս եւ «Նայիրիտ»ի առընչութեամբ: Ինչպէս ծանօթ է, շուրջ 200 (ոչ՝ 2000 ինչպէս տպուած էր երէկ, թիւերի մացուցեամբ), զինեալ Ազերիներ յարձակում գործած էին հայարնակ գիւղին վրայ: Որքան ալ յարաբերութիւնները դժուար ըլլան, կարելի եղած էր հասատել, Հինդշաբթի իրիկուն, թէ արդէն մէկ մեռեալ կար: Հայաստանի իշխանութիւններն ալ դիմում ըրած էին, որպէսզի միջոցներ ձեռք առնուէին օգնութեան փութալու համար Գետաշէնի բնակիչներուն եւ ըստ վերջին լուրերուն, կիրառապատէն խորհրդային զինեալ ուժեր դրկուած էին: Օգնութեան կը փութային նաեւ Մարտունաշէնէն, Մարտակերտէն, նաեւ Ղարաբաղէն:

Հինդշաբթի, (Յունուար 4) վաղ առաւօտեան Փարիզէն մեկնած երկու բեռնատար օդանաւերը (մէկը Ազնաւուրի, միւսը՝ Փրէնքաճ, ԷՍ – Օ – ԷՍ Արմէնի, կապոյտ Ֆաչ, Ազնաւուր՝ Հայաստանի համար) Երեւան հասած են նոյն օրը խաղալիկներով եւ նուէրներով լեցուն: Ազնաւուր, որուն կ'ընկերանան չուրջ 15 հոգի, ջորմ ընդունելութեան արժանացած է: Երկու օդանաւերու բոլոր ապրանքները, երախաներու համար նախատեսուած Ծննդեան առիթի յանձնուած են Գիւմրիի ընկերութեան (Ֆաչիկ Ստամբոլցեան), Սօս Սարգսեանի իսկ առաջարկով որ հրաժարած է իր բարեսիրական կազմակերպութեան սահմանուած մէկ երրորդ բաժինէն, քանի որ դիմաւորարար երախաներու համար էր ինչ որ կար:

***

Շատ ծանր ընթացած է Նայիրիտ գործատան հարցը, քանի որ չի յարգուիր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի իսկ որոշումը, գործատունը փակելու Դեկ· 31–ին: Ներկայիս քաղաքական հարցի վերածուած է եւ շատ լուրջ հանգամանք առած:

***

Առնոց կողքին, բարերախտաբար, կը չարունակուին խրախճանքները, որոնք սկսած էին Դեկ· 24–ին: Յունուար 4–ին, ալ Քասքատի հրապարակն է, որ ժողովուրդը ուրախ օր մը անցուցած է, ամբողջ օրը՝ խորովածով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ջնջած է Յունուարի իր բոլոր ժամադրութիւնները օտար պաշտօնական դէկավարներու թէ անձնաւորութեանց հետ, դրաղելու համար «ներքին հոդերով»: Առաջին «զոհը» Մեծն-Բրիտանիոյ ընդդիմութեան պարագլուխն է եւ Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը հաստատելով լուրը, ըսաւ թէ «Խորհ· Միութեան քաղաքական դէպքերը կը պահանջեն նախապահին ուշադրութիւնը եւ անձնական մասնակցութիւնը»: Կը կարծուէր թէ Գորպաչով Ուաշինկթոն պիտի երթար Փետրուարին, սակայն Ուաշինկթոնի կողմէ ըսուած է թէ Նախագահ Պուշ չի կրնար Փետրուարին Մոսկուա երթալ, քանի որ Ամերիկայի մէջ նախագահական ընտրութիւններ կան Նոյեմբերին եւ ինք պիտի ուզէ ընտրական արշաւին մասնակցիլ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՕԳԵՐՈՎ

«Թէրճիւման» օրաթերթին Յունուար 4–ի թիւին մէջ հարցազրոյց մը հրատարակուած է հանգստեան կոչուած զօրավար Հ· Սաղլամի հետ: Ան 1974–ի Կիպրոսի յամաքահանումին հրամանատարն էր ու Տէմիրէլի եւ Էճէվիթի շրջաններուն վարած է վարչապետութեան խորհրդականի պաշտօնը: Իրեն հետ կատարուած զրոյցին առանցքը կը կազմեն Թուրքիոյ պաշտպանական խնդիրները, Կիպրոսի հարցը, զինաթափումի հարցերը եւլն·:

Զօրավար Հ· Սաղլամ մտահոգ է յատկապէս զինաթափումի պարագաներով· հակառակ ներկայի աղատութիւններու չարժումներուն, ան կը չեշտէ թէ սըխալ կ'ըլլայ կարծել թէ խաղաղութեան շրջան մը սկսած է: Սխալ, քանի որ Թուրքիոյ համար միշտ կան շրջակայ ըսպառնալիքները. Սուրիան, Իրաքը, Իրանը, Յունաստանը եւ Կիպրոսի հարցը բոլորն ալ կրնան գործ բանալ Թուրքիոյ դլխուն: Հ· Սաղլամ անորոշ կը նկատէ նաեւ Ռուսիոյ վիճակը: Ու կ'ըսէ թէ ընդհանուր պատերազմներէ խուսափիլ, կ'աւելցնէ շրջանային բախումներու սպասկութիւնը· կայ նաեւ ահաբեկչութիւնը: Այս բոլորին մէջ Թուրքիան կը նկատէ կըրակէ չապիկի մը մէջ բանտուած: Այս կացութեան մէջ պատմական սխալ պիտի ըլլայ մտածել զինաթափումի մասին, կամ զօրքը քաշել Կիպրոսէն: Նման որոշում մը պատճառ պիտի ըլլայ որ կղզիէն Թուրքերը անհետանան ու Կիպրոս գործնապէս միանայ Յունաստանի:

Պատասխանելով այն հարցումին թէ արդեօք շրջանային բախումներու հաւանականութիւնը այսօր աւելցա՞ծ է, Հ· Սաղլամ կը պատասխանէ· «այո, այսօր դերպետութիւններու շահերուն համար մղուած պատերազմները պիտի փոխադրուին դանազան շրջաններ: Վաղը, միւս օր Մէյին Աւիոյ մէջ այնպիսի դէպքեր պիտի պատահին, որոնց ետին դերպետութիւններ պիտի գտնուին: Օրինակ Հայաստան, վաղը որոշ անկախութեան մը տիրանալէ ետք Ամերիկայէն կամ ուրիշ տեղէ գնուելիք նեցուկով արեւելքէն պիտի կրնայ դէպի Կարս ու Արտահան չարժման անցնիլ: Մտածեցէք պահ մը որ արեւմուտքի հետ կնճիռներ ունենանք օր մը, Իրաքէն, Յունաստանէն սպառնալիքներ պիտի յայտնուին: Ռուսերու հետ ծագելիք խնդիր մը պատճառ պիտի ըլլայ որ Սուրիա Հաթայի պահանջով կամ Ջուրի հարցով մը մեր դէմ կանգնի: Պիտի կարծէք թէ Սուրիոյ հետ է ձեր գործը, մինչդեռ պիտի տեսնէք թէ ետին Խորհ· Միութիւնը կայ: Երբ այս է կացութիւնը, անհեթեթ բան է զօրքին թիւը նուազեցնելու մասին մտածել»:

Հ· Սաղլամ մտահոգ է նաեւ ՕԹԱՆ–ի դինուորական ուժին տկարացումին պատճառով· ու անհրաժեշտ կը նկատէ որ այս հարցերը օրակարգի նիւթեր ըլլան Թուրքիոյ կառավարութեան, Զինեալ ուժերու հրամանատարութեան, Արտաքին գործոց նախարարութեան, նոյնիսկ նաեւ Ազգ· մեծ ժողովին համար: Լուռ ու կրաւորական կեցուածք մը կրնայ վնասել Թուրքիոյ ապագային ու եւքի դլխուն ոչ մէկ բանի կը ծառայէ:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՓԵՐԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՐՋԱՊՏՈՒՅՏԸ ԵՒ ՀԱՐՑՈՒՄ ՄԸ՝ «ՈՐՎ ՇԱՀԵՑ ԵՒ ՈՐՎ ՏԱՆՈՒԼ ՏՈՒԵՑ»

Մայիսի վերջաւորութեան Երեւանի Ալ. Սպենդիարեան օփերան ունէր քան 150 հոգինոց անձնակազմով ճեռնարկեց ամերիկեան շրջապտոյտի մը: Կարեւոր ու յանդուգն այս քայլը կ'առաջնորդէր «Էրեբունի» հրատարակչութեան տնօրէն Վարդերես Գարակէօզեան: Նշելի այս իրադարձութեան Սփիւռքը առեներ տեղեկացաւ հայատառեան լրատուիւներէ, գլխաւորաբար «Արմէնփրէս»էն, ապա առնոր պաշտօնական արձագանգները մնացին հայ մշակութային կեանքին առընչուած լուրերու պարագայական սինականերուն կամ էջերուն մէջ: Իսկ ուելի «զուտաւոր» բնոյթով հասան անպաշտօն կամ անգիր արձագանգները, որոնք ներկայացումներու որակէն, դատ ընդունելութենէն անդին, կը վերաբերէին ուելի հայկական երեսակներու, բերելով վերանորոգումը անյայտացած կարծուած ախտերու. նեղմտութեամբ դարբնուած այլամերժութեան կաղապարներ կային միշտ ու անոնք ոչինչով դիմջած էին ներկայի նորբարարութեան: Զարմանքէ զարմանք առաջնորդեր էին խումբին մաս կազմած ծանօթ երգիչի մը այս մասին պատմածները. մարդիկ իրենց զժգոհութիւնը յայտներ էին երեն, առարկելով որ կարելի չէր հրաւէր ղրկել թէ՛ կապոյտ չապիկ հագուողներու խումբին եւ թէ դեղին: Ու պատճառը համար գործուած աննեբելի սխալը, յայտարարեր էին թէ ներկայ պիտի չգտնուին Երեւանի օփերային ելոյթներուն. վճիռը յարդուած էր ճշդապահութեամբ ու ծանօթ երգիչին տեղեկատուութիւնը չէր տարբերեր ուրիշներու վկայութենէն. խումբին ներկայացումները տեղի ունեցեր էին հազիւ մէկ քառորդով լեցուած սրահներու առջեւ:

Այս պրեթէ մոռցուած չրջապտոյտին ու անոր պարագաներուն անդրադառնալու պատճառ եղաւ «Արուեստ» (նախկին «Սովետական Արուեստ») ամսաթերթին Սեպտեմբերի թիւին այս հարցին վերաբերող «Ո՞վ չահեց եւ ո՞վ տանուլ տուեց» խորագրուած էջը, որուն կը հետեւին օփերայի դեղարուեստական դեկավար Յ. Ոսկանեանի, «Էրեբունի»ի տնօրէն Վ. Գարակէօզեանի ու երգիչ Բ. Թումանեանի տըպաւորութիւնները:

Ինչպէս կը պատմէ Յ. Ոսկանեան, «հիւրախաղերին մասնակցեցին 155 արտիստ՝ մեներգիչներ, պարողներ, նուագախումբ, երգչախումբ: Համերգներում Գեղամ Գրիգորեանի, Բարսեղ Թումանեանի, Արաքս Մանուրեանի, Էմմա Պապիկեանի, Յասմիկ Պապեանի, Վալերի Յարութիւնեանի եւ Գոհար Գասպարեանի կատարմամբ հնչեցին արեւմտաեւրոպական եւ ռուս դասականների, նոյնպէս եւ հայ դասական ու ժամանակակից երգահանների ստեղծագործութիւններ. Կոմիտաս, Տիգրան Չուխաճեան, Ալ. Սպենդիարեան, Ա. Խաչատրեան, Հ. Պէրպէրեան, Է. Յովհաննիսեան, Խ. Աւետիսեան, Վ. Կոտոյեան եւայլն»:

Յ. Ոսկանեան ապա կ'անդրադառնայ ներքին խոհանոցի հարցերու որոնք եւս իրենց յուսացածէն տարբեր ելք ունեցած են. «մեր պայմանն Էմիրէսարիոյի հետ այն էր, որ հիմնականում օփերային ներկայացումներով հանդէս գանք բոլոր բաղաքներում: Իսկ մինչեւ օփերային ներկայացումները, տանիք ռեկլամային համերգ. «եկէք լսէք, ինչ երգիչներ ունենք»: Յետոյ կամաց – կամաց այս ամէնը փոխուեց, մի գեղեցիկ օր յայտնի դարձաւ որ հինգ ներկայացում ենք խաղալու՝ միայն Լոս Անճելըսում, իսկ մնացած բաղաքներում՝ դարձեալ Լոս Անճելըսում, Նիւ Եորքում, Սան Ֆրանսիսքոյում մէկական, Պոսթընում սէնֆոնիկ երկու համերգ»: Ան կը խօսի նախապատրաստական փորձ կատարելու եւ այլ դժուարութիւններու մասին, ու կ'եզրակացնէ. «կարծում եմ որ մանր–մունր անյաջողութիւնները կը մոռացուին եւ յիշողութեան մէջ կը մնայ գլխաւորը՝ թատրոնի յաջողութեամբ պսակուած հիւրախաղերը»:

Գալով այս հիւրախաղերուն տեղւոյն վրայ դատ արձագանգին, «Լոս Անճելըս Թայմզ» կը գրէ. «Երբ մարդ ուզէ անուանել Օփերայի մեծ կեդրոնները, մտքին կը ներկայանան Վիէննա, Փարիզ, Միլանօ, Մոսկուա, Նիւ Եորք, Լոնտոն, բայց ոչ մէկուն մտքին կու գայ Խորհ. Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանի անունը: Մինչդեռ Երեւան ունի արժէքաւոր եւ բեղուն կազմ մը, որ կը կոչուի Սպենդիարեան Պետական Օփերա:

Զորեքշաբթի գիշեր (Մայիս 24), առանց մեծ աղմուկի, խումբը իր առաջին ելոյթը ունեցաւ Լոս Անճելըսի Ուիլթըրն սրահին մէջ»:

Այս «առանց մեծ աղմուկի» բացատրութիւնը ապահովաբար կ'ակնարկէ կէսգն ալելիով պարապ սրահին հանդարտութեան ու լռութեան. որովհետեւ սրահէն դուրս աղմուկը զոյութիւն ունեցած է...: «Լոս Անճելըս Թայմզ»էն եաք կը բաւէ ականջ տալ տեղւոյն հայ մամուլին, լսելու համար գայն: «Նոր կեանք»ի մէջ Ա. Մուրատեան կը գրէ. «Դեկ. 7–ի ազէտը ոչ միայն աշխարհը ցնցեց. բոլորը ճանչցան մեզ: Եւ ահա այդ արհաւիրքէն Հայու հպարտ ճակատով կու գային մեր «փոքրիկ» վիրաւոր հողի պատուաբեր մշակոյթը, կատարողական արուեստը ներկայացնելու: Ինչպէ՞ս չհիանալ եւ չհպարտանալ:

Հայը ճանչցուած է որպէս մշակութասէր ժողովուրդ... ի՞նչպէս հաւատալ: Սիրտս կու լար երբ տեսայ թափուր աթոռներով ներկայացումները, 300 հազար հաշուող մեր գաղութը չկրցաւ գնահատել եւ արժէքաւորել այս բացառիկ առիթը»:

Իսկ նոյն առիթով նոյն պաղութին «Հայ կեանք» չաբաթաթերթը բոլորովին տարբեր դնահատական ունի. «մեր համոզումով, 150 անհատներէ կազմուած պատուիրակութեան ճիշդ վայրը աւերեալ շրջանները երթալն է, արագօրէն վերակառուցելու էանդուած շրջանները»:

«Ազմուկ»ին խժաճայնութեան բաժինով հանդէս եկող այս խմբագրականը հիւրախաղերը «անիմաստ շրջապտոյտ» կ'որակէ որ «զուտ նիւթական, շահադիտական եւ առեւտրական նպատակներ կը հետապընդէ: Չիրենք բերողները պէտք է գիտակցին որ պէտք է յարգել ժողովուրդին զգացումները: Հայ ժողովուրդն ալ պէտք չէ բաջալերէ նոյնանման զուտ անձնական առեւտրական ելոյթներ»:

Արուեստի վայելքը, ժողովուրդի մը մշակոյթը ծանօթացնելու գործը չիտնթելէ եաք չորրորդական, տասնորդական գործօններու հետ, թերթը կը վճռէ. «Անուշ օփերա ունկնդրելու ժամանակը չէ հիմա»: Այս պատճառն ալ արտասպելէ եաք «Արուեստ» կը ներկայացնէ առեւտրական այս ձեռնարկին հաշուեփակը, որով «Էրեբունի» հրատարակչութեան վերնաններու սինականին մէջ արձանագրուած է 280 հազար ռուբլի եւ 220 հազար ամերիկեան տոլար...:

Օփերայի խումբի մը, փոխանակ ամերիկեան բեմերէ երգելու, ազէտեալ գոտին վերակառուցելու պարտականութիւն ճեւող մասնութեան անուղղակի պատասխան մը կու տայ Վ. Գարակէօզեան «Արուեստ»ի նոյն թիւին մէջ տեղ գտած զրնահատութեան իր էջին մէջ. «Այդ հարցը մեզ մօտ էլ ծագեց: Բարոյական սկզբունքներով սուգի մէջ գտնուող մի երկրին օփերան ինչո՞ւ պիտի ներկայացնէինք: Բայց սուգը ժողովուրդներին երբեմ չի պահում եւ ուզեցինք այդ բայլով սուգից հանել առնուազն մեր ժողովուրդը. մեր ողբի մէջ պիտի ներկայացնենք ընկածնեբին. ուելի ճիշդ, մեզ պէտք է քարձր ցոյց տանք»:

Ապա ան կ'անդրադառնայ պարապ սրահներուն, այդ երեւոյթը ջանալով բացատրել ձախաւեր խաչաձեւումով մը. նոյն օրերուն Հայաստանէն ժողովրդական գործիքներու խումբ մըն ալ նոյն վայրերը կը ղրկուի. եւ կ'երեւի այդ խումբին անդամները «Հայ կեանք»ի կողմէ անատակ կը նկատուին աղէտեալ գոտին վերակառուցելու, որ առարկութիւն չըլլար անոնց ելոյթներուն եւ ունկնդիր հասարակութիւնը կը բաժնուի երկուքի, ի վնաս Երեւանի օփերային:

Այս «ի վնաս»ը արձագանգ կը գտնէ նաեւ տեղական մամուլին մէջ, ինչպէս կը չեչտեն թէ՛ Վ. Գարակէօզեան թէ՛ խումբէն երգիչ Բարսեղ Թումանեան. առաջինը կը գրէ. «ամերիկեան մամուլը կարողացաւ ճիշդ գնահատելուց յետոյ նաեւ խնդրել որ խումբը նորից բերենք, որովհետեւ իրենք չէին իմանում որ այսպիսի ձայներ կան այսպիսի փոքրիկ երկրին մէջ»: Երկրորդը գրեթէ կը կրկնէ նոյն միտքը. «"Լոս Անճելըս Թայմզ"ում եւ "Նիւ Եորք Թայմզ"ում եղան յօդուածներ, ուր ափսոսանք էին յայտնում որ ամերիկեան հասարակութիւնը մասամբ զրկուեց նման գեղեցիկ, չճնաղ համերգից»:

Բ. Թումանեանի տպաւորութիւններուն մէջ ուշադրաւ է հետեւեալ պարբերութիւնը. «հինգ ներկայացում ունեցանք Լոս Անճելըսում. բոլորն էլ շատ լաւ անցան: Այն որ դահլիճները լեցուն չէին, մեր մեղքով չէր: Լոս Անճելըսում ուելին ըսպասել անհնարին էր, բանի որ այդ քաղաքի բնակիչների մեծ մասը կազմում են մեքսիկական, ամերիկեան, թրքական վկայութիւններով ու վաւերագրերով: Արդի թրքերէնին ինչպէս նաեւ օսմաներէնին քաջատեղեակ դիտնականը Հայոց ցեղասպանութեան կանխամտածուած ըլլալու իրողութիւնը փաստելու համար կ'օգտուի յայտնի ու նորայայտ աղբիւրներէ: Առանձնայատուկ կարեւորութիւն ներկայացնող զերմանական ու աւստրիական աղբիւրներուն կողքին փրոֆ. Տատրեան առաջին անգամ կը հրատարակէ թրքական դաշտնի վաւերագրերը:

Աշխատասիրութիւնը, որ իրրեւ առանձնատիպ հրատարակուած է բազմահազար օրինակներով, կանդ կ'առնէ յատկապէս Թ. զարու Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ ապրող փոքրամասնութեանց դէմ կիրարկուած խտրականութեան վրայ, կ'ակնարկէ հայկական հարցին ծագումին, ցեղասպանութեան նախորդած տասնամեակներու հալածանքին, 1894 – 96 ու 1909–ի Ջարդերուն:

Եւրոպական Պետութեանց «մարդասիրական միջամտութիւններ»ուն ապարդիւն բնոյթին մասին խօսելէ եաք, Վ. Տատրեան չատ կարեւոր մասնանչում մը կ'ընէ: Իթթիհատականներու 1910–ի Սելանիկի համագումարին պաշտօնական նիստերուն ղեղահեռ, զաղտնի ժողովներու ընթացքին կը ծրագրուէր «լրիւ կերպով օսմանացնել բոլոր թրքահպատակները»(էջ 253): Օղոստոսին՝ համագումարին նախորդող այդ օրերուն է որ ներքին նախարար Թալաաթ զաղտնի ճառ մը կ'արտասանէ: Եբիտթուրքերու պարագլուխը հոն կը հաստատէր թէ սահմանադրութեամբ ապահովուած հաւասարութիւնը (ոչ–մահմետականներու եւ մահմետականներու) անիրագործելի է: «Հաւասարութեան մասին չի կրնար խօսք ըլլալ, կ'ըսէ Թալաաթ, մինչեւ որ կայսրութիւնը օսմանացնելու մեր պարտականութիւնը չենք կատարած»:

Նախքան փրոֆ. Տատրեանի հետազօտութիւնը, այս ճառը միայն մէկ՝ բրիտանական աղբիւր ունէր –Մոնասթիրի փոխ հիւպատոսը– եւ այդ իսկ պատճառով վստահութիւն չէր ներշնչեր: Այնուամենայնիւ, հետազօտողը յայտնաբերած է եւս երեք տարբեր ֆրանսական եւ մէկ աւստրիական աղբիւր (էջ 254):

Ուրեմն 1910–էն իսկ երիտթուրքերու մտադրութիւնները յայտնի էին: Եթէ ձուլարանը իր գործը չընէ, բանի ուժը կ'ընէ այդ:

«Փաստօրէն, կը հաստատէ Վահագն Տատրեան, Հայաստանի քնաջնջման որոշումը տրուեցաւ Անգարա, յետ երկարատեւ կշռադատումներու, որոնք յանգեցան այն հաստատ եզրակացութեան, որ ոչ Անգլիան, ոչ ալ միւս դաշնակից Պետութիւնները յանուն Հայաստանի միջամտելու մտադրութիւն ունէին»:

Փրոֆ. Տատրեան Բ. եւ Գ. բաժիններ դարձ, իմ պատկերացմամբ, գիւղ էր, մեծ, հսկայական գիւղ, որտեղ մարդիկ արուեստով չեն զբաղւում, արուեստից հեռու են: Եթէ Երեւան են հիւրախաղեր գալիս, ապա հայ ժողովուրդը գնում է լսելու, թէեւ մենք էլ շատ հարցեր ունենք, ընկերային հարցեր շատ ունենք լուծելու, բայց մեր ժողովուրդը սիրում է արուեստ, հետաքրքրւում է, իսկ Լոս Անճելըսում դա բացառուած է»:

Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնները վերջապէս ճիշդ հիմերու վրայ դնեղելու անհրաժեշտութեան ճառ ու խրատականներու սա շրջանին, այս մարզին իրապաչա էջ մըն է Երեւանի օփերային շրջապտոյտի պատմութիւնը. յաւատես դիրքերէ աւարտելու համար գայն, կարելի է օգտագործել օրինակ, խումբին դեղարուեստական դեկավարին հետեւեալ տողերը. «կարծում եմ որ մանր – մունր անյաջողութիւնները կը մոռացուեն եւ յիշողութեան մէջ կը մնայ գլխաւորը՝ թատրոնի յաջողութեամբ պսակուած հիւրախաղերը»:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

«YALE JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW»

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻԻՆ

Վ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՆՈՐ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻԻՆԸ

Հայոց ցեղասպանութիւնը իր պրպըտումներուն առանցքը ըլած փրոֆ. Վահագն Տատրեան, վերջին տարիներուն հետեւողականօրէն դիտական լինքնատիպ աշխատանք կը հրատարակէ՝ ցեղասպանութեան զանազան երեսակներուն չուրջ: Ձէնիզէօ զանուող Նիւ–Եորքի պետական Համալսարանի ընկերաբանութեան դասախօսը յօդուածներ կը հրատարակէ մասնաւորաբար ամերիկեան դիտական հանդէսներու մէջ:

1986–էն ի վեր փրոֆ. Տատրեանի հրատարակած չարք մը մենագրութիւններուն մաս կը կազմեն «Նայիմ – Անտոնեանի վաւերագրերը», «Թուրք բժիշկներու դերը ցեղասպանութեան մէջ», «Ցեղասպանութեան հայկական ու հրէական պարագաներուն համամէտ կողմերը», «Միջազգային ընդհարումներու նախատեսումը եւ կանխումը. դասեր պատմութենէն» աշխատութիւնները:

Կ'արժէ նաեւ յիշատակել Պոսթըն հրատարակուող «Արմինիըն Ռիփորթըր» եամսեայ հանդէսին Հոկտեմբերին լոյս տեսած վերջին թիւին մէջ (յապաղած թիւ՝ ձմեռ, 1988) Վ. Տատրեանի տասրադրած մէկ այլ յօդուածը, ուր ան կը քննարկէ 1909–ի Ատանայի Ջարդերուն բնոյթը: 1908–ին է որ տեղի կ'ունենար օսմանեան սահմանադրական յեղափոխութիւնը՝ Հայերու գործօն մասնակցութեամբ: Ասիկա հայ յեղափոխական չարժման նպատակներուն իրագործումն էր նաեւ. կայսրութեան տարածքին վրայ կրօնական կամ ազգային խտրականութիւն պիտի չըլլար այլեւս...

Այդ օրերուն իշխանութեան ղլուխը անցած «Իթթիհատ վէ Թէրաքքի» կուսակցութեան՝ Երիտթուրքերուն գործը չէ՞ր արդեօք Ատանայի կոտորածը: Ցետագային մեծ աղէտին նախանչանը չէ՞ր արդեօք ան: Արդարեւ այդ կուսակցութիւնն էր որ վերջնապէս յղացաւ եւ գործադրեց Հայոց ցեղասպանութիւնը:

Ատանայի Ջարդերուն կապուած նման այլ հարցեր արծարծող այս յօդուածը միայն մէկ մասն է յառաջիկային հրատարակութենէ մը, ուր փրոֆ. Տատրեան 1909–ի կոտորածը կ'ուսումնասիրէ իր ամբողջութեան մէջ:

***

Ուղղակի Մեծ Ոճիրին առընչուող, ԵՏՀ համալսարանի Միջազգային Իրաւաբանութեան Հանդէսին 1989–ի ամրան թիւին մէջ հրատարակուած աշխատասիրութիւնը հետեւեալ վերնագիրը կը կրէ. «Ցեղասպանութիւնը իբրեւ ազգային եւ միջազգային օրէնքի հարց. Ա. Աշխարհամարտի հայկական պարագան եւ անոր ընթացիկ իրաւաբանական նշանակութիւնը»:

Երկար հետազօտութիւններու արդասիքը եղող, հարիւրէ աւելի էջերէ բաղկացեալ մենագրութիւնը հարուստ է եւրոպական, ամերիկեան, թրքական վկայութիւններով ու վաւերագրերով: Արդի թրքերէնին ինչպէս նաեւ օսմաներէնին քաջատեղեակ դիտնականը Հայոց ցեղասպանութեան կանխամտածուած ընթացքը փաստելու համար կ'օգտուի յայտնի ու նորայայտ աղբիւրներէ: Առանձնայատուկ կարեւորութիւն ներկայացնող զերմանական ու աւստրիական աղբիւրներուն կողքին փրոֆ. Տատրեան առաջին անգամ կը հրատարակէ թրքական դաշտնի վաւերագրերը:

Աշխատասիրութիւնը, որ իրրեւ առանձնատիպ հրատարակուած է բազմահազար օրինակներով, կանդ կ'առնէ յատկապէս Թ. զարու Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ ապրող փոքրամասնութեանց դէմ կիրարկուած խտրականութեան վրայ, կ'ակնարկէ հայկական հարցին ծագումին, ցեղասպանութեան նախորդած տասնամեակներու հալածանքին, 1894 – 96 ու 1909–ի Ջարդերուն:

Եւրոպական Պետութեանց «մարդասիրական միջամտութիւններ»ուն ապարդիւն բնոյթին մասին խօսելէ եաք, Վ. Տատրեան չատ կարեւոր մասնանչում մը կ'ընէ: Իթթիհատականներու 1910–ի Սելանիկի համագումարին պաշտօնական նիստերուն զուգահեռ, զաղտնի ժողովներու ընթացքին կը ծրագրուէր «լրիւ կերպով օսմանացնել բոլոր թրքահպատակները»(էջ 253): Օղոստոսին՝ համագումարին նախորդող այդ օրերուն է որ ներքին նախարար Թալաաթ զաղտնի ճառ մը կ'արտասանէ: Եբիտթուրքերու պարագլուխը հոն կը հաստատէր թէ սահմանադրութեամբ ապահովուած հաւասարութիւնը (ոչ–մահմետականներու եւ մահմետականներու) անիրագործելի է: «Հաւասարութեան մասին չի կրնար խօսք ըլլալ, կ'ըսէ Թալաաթ, մինչեւ որ կայսրութիւնը օսմանացնելու մեր պարտականութիւնը չենք կատարած»:

Նախքան փրոֆ. Տատրեանի հետազօտութիւնը, այս ճառը միայն մէկ՝ բրիտանական աղբիւր ունէր –Մոնասթիրի փոխ հիւպատոսը– եւ այդ իսկ պատճառով վստահութիւն չէր ներշնչեր: Այնուամենայնիւ, հետազօտողը յայտնաբերած է եւս երեք տարբեր ֆրանսական եւ մէկ աւստրիական աղբիւր (էջ 254):

Ուրեմն 1910–էն իսկ երիտթուրքերու մտադրութիւնները յայտնի էին: Եթէ ձուլարանը իր գործը չընէ, բանի ուժը կ'ընէ այդ:

«Փաստօրէն, կը հաստատէ Վահագն Տատրեան, Հայաստանի քնաջնջման որոշումը տրուեցաւ Անգարա, յետ երկարատեւ կշռադատումներու, որոնք յանգեցան այն հաստատ եզրակացութեան, որ ոչ Անգլիան, ոչ ալ միւս դաշնակից Պետութիւնները յանուն Հայաստանի միջամտելու մտադրութիւն ունէին»:

Փրոֆ. Տատրեան Բ. եւ Գ. բաժիններ

«ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ» ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս համառօտակի անդրադարձանք կինք Յունուար 3-ի մեր թիւով, նոյն օրուան «Լիպերասիոն» օրաթերթը 1989-ի յատկանշական դէպքերուն նուիրուած չարք մը հրատարակած էր. անցնող տարուան Յունուար ամսուան համար ընտրուած պատահարը Գեղաչէնի ինքնորոշման խնդիրն է, որ կ'առընչուի ամբողջ արցախեան դատին: Գեղաչէն կը դառնայ Լեռնային Ղարաբաղի հիւսիս-արեւելեան սահմանին կից, հայկ. վանքերով հարուստ շրջան մըն է որուն պատկանելիութեան հարցը յաւերժալ կնճիռ մըն է, արցախեան հարցին բարդուած: Գեղաչէն, եթէ նոյնիսկ պաշտօնապէս մաս չի կազմեր խորհ. իշխանութեան կողմէ սահմանուած «ինքնավար» հոզամասին, հայերու համար հայկ. հող է ու կը պատկանի Լեռնային Ղարաբաղին: Անոնց այս պնդումը տարածքը վերածած է յարձակումներու, բախումներու վայրի մը:

«Լիպերասիոն»ի թղթակիցը կը պատմէ թէ տեղւոյն հայերը հին մավզէրներով զինուած, կանոնաւոր ինքնապաշտպանութիւն կազմակերպած են: Երիտասարդ չարքային մը Երեւանի մէջ կ'ըսէ, խօսելով այս մասին. «Գեղաչէնը խորհրդանշանն է սկսող պատերազմին: Եթէ հայերը մատ մը հոզ յանձնեն, բոլորն ալ պիտի կոտորուին»:

Գեղաչէն ցեխոտ, նեղ փողոցներով շրջան մըն է, որուն համեստ նպարավաճառատունը զարմանալի կերպով հարուստ կ'երեւայ. ըմպելիի շիշեր, պահածոյի տուփեր...: Տեղացի մը կը բացատրէ. «ապրանքը Թրքական ըլլալուն, ոչ ոք կը գնէ»:

Գեղաչէն վերջերս ընդլայնած է իր կապերը Հայաստանի հետ. վերջապէս կարելի կ'ըլլայ հեռատեսիլի սփռումները ստանալ ու Ակրոֆլոթի թռան մը շրջանը կը կապէ Վարդենիսին, այնքան ատեն որ վառելանիւթ կայ ու օդը շատ ամպոտ չէ:

Չինեալներու ղեկավարներէն մէկը կը բացատրէ թէ Թուրքերը իրենցմէ շատ աւելի լաւ զինուած են Թուրքիայէն ու Իրանէն ստացուած զէնքերով: Սակայն անոնք կարդապահութեան վարժուած չեն. առանց վաղորդայնի յարձակումները զիրենք կը հետաքրքրեն ամէնէն աւելի: Վերջերս յաճախ կը շեշտուի Ղարաբաղի եւ Լիբանանի նմանութեան պարագայ մը. Հայերն ալ, Ազերիները ալ կը մերժեն այս նմանութիւնը. հոս ցեղային, աղգային, կրօնական բախումէ մը աւելի, երկու ազգային տրամաբանութիւններու առճակատումն է խնդրոյ առարկան, նոյն հողին չուրջ:

Լրագրողը ապա սկսելով 1921-ի համայական կարգադրութենէն, ամփոփ կերպով կը ներկայացնէ հարցին պատմականը, վերջին շրջանի պատահարներու թուարկումը. ամէն բան կ'ընթանայ այնպէս որ ՀՀՇ-ի պարագլուխներն ալ այսօր կը խոստովանին որ Հայաստանի կատարուած միջազգային օժանդակութիւնը աննդեղէնէ ու զգեստեղէնէ աւելի պէտք է վերածուի հրացանի:

Գեղաչէնցի ծերունի մը որ հակառակ չրջափակումին, լեռներուն, անանցանելի ճամբաներուն, հիանալի կերպով կը հետեւի խորհրդային առօրեային, հետեւեալ խօսքերով կ'ամփոփէ ներկան. «Տարիներով ապրեցանք 1915-ի ցեղասպանութեան յիշատակով. հիմա, երիտասարդները իսկական հայ ժողովուրդ մը կ'ուզեն. առանց ոեւէ մէկուն հովանաւորութեան»:

Գեղաչէնի ժողովուրդը իր հողերուն չուրջ ապահովութեան գօտի մը ստեղծած է. թշնամին հոն է ու ամէն վայրկեան կրնայ յարձակիլ:

Սակայն Պետութեան կողմէ լքուած երկու ժողովուրդներու ճակատումը Մոսկուայի լռութեան դիմաց կրնա՞յ չարունակուիլ այսպէս, առանց աւելի ծանր բախումներու: Ղարաբաղէն անճնաւորութիւն մը դժգոհ է երիտասարդներու հակառուս կեցուածքէն. «Եթէ ռուսական գօրքը հեռանայ, 140 հազար Հայեր դէմ յանդիման կը մնան 7 միլիոն Ազերիներու հետ: Ամէն կողմէ շրջապատուած ենք: Մոսկուա պէտք է համոզէ Ադրբեջանը որ իր կեցուածքը ապագայ չունի, փոխանակ ձեռքի տակէ օգնելու անոր որ շրջափակէ Հայաստանն ու Ղարաբաղը»:

Ղարաբաղ Կոմիտէի 1988-ի մթինկներով Հայաստան քաղաքական նոր երիտասարդութիւն մը ճանչցաւ. ու Հանրապետութիւնը որ Դեկտեմբերի երկրաշարժով խորապէս ցնցուած է, կ'ապրի միայն դրացի հողամասին համար: Կը պատմեն հոն չզացողներու թէ ղարաբաղցի երիտասարդութիւնները ամէնէն դեղեցիկներն են, թէ օդին ամէնէն բարին է ու լեռներէն կը լսուին բնանկարին դեղեցկութեան ձօնուած երգեր: Վերջապէս ամէն բանի վրայ կը տիրէ Ղարաբաղը որ պակաս ժամանակի ընթացքին խթան մը ըլլալէ աւելի կը վերածուի Հայաստանի կողին վրայ բացուած թարախոտած վէրքի մը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան թատերասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 9-ին, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է տնտեսագէտ Աբէլ Աղանպեկեան: Հ.Բ.Ը.Մ.ի առենապետ Վ. Հայրապետեանի բացման խօսքէն ու Ա. Եուսուֆեանի տուած կենսագրական դիծերէն ետք, կորրէկտովի խորհրդատուն խօսած է (ռուսերէն) մասնաւորապէս երկրաշարժի աղէտեալներուն ու Ադրբեջանի փախստականներուն մասին: Ան յատկապէս մտահոգութիւն յայտնած է Բաքու մնացած հինգ հազար Հայերու ապագային մասին: Ան ըսած է թէ «Ադրբեջանը արդէն կորսնցուցած է Արցախը: Հիմա պէտք է գործնականացնել միացման որոշումը»: Ան կանգ առած է ընտանեկան խնդիրներուն վրայ եւ անհրաժեշտ համարած՝ «Նայիրիտ»ի փակումը, որուն դէմ կու գայ սակայն կեդրոնական կառավարութիւնը: Խօսելով Հայաստանը անտեսական ապատ գօտիի վերածելու ծրագրին մասին, Ա. Աղանպեկեան անհրաժեշտ դտած է տուրքերու նուազումը, աւելի ազատական սահմանադրութեան մը որդեգրումը, միջազգային դրամատուն մը բացումը, «Զուարթնոց» օդակայանին միջազգայնացումը, Հայերուն զոյգ հպատակութիւն տալը, մուտքի արտօնագրերը ազատօրէն տալը եւ մինչեւ իսկ հայաչատ գաղութներու մէջ հիւպատոսական մակարդակի ներկայացուցչութիւններու ստեղծումը: Բանախօսը յայտնած է նաեւ թէ այս ծրագիրը Մոսկուայի մէջ չեմ պաշտպան մը ունի՝ յանձին փոխ-վարչապետ Ստեփան Սիտարեանի:

PUBLICATIONS REÇUES

L'ART ET LES PSYCHOLOGIES

Prémices, préludes et conditions

sous la direction de
ANDRE GUILLAIN
et HOVSEP TUTUNDJIAN

Par : *D. N. Abrahamian — D. Bertrand — A. Guillain — A. S. Hodjoïan — R. V. Ohantchanian — F. Olivier — M. Richard — H. M. Tutundjian.*

Préface par *G. Dedeyan*

Université Paul-Valéry — Montpellier, 1989.

րու մէջ կը քննարկէ իթթիհատականներուն կազմակերպած ու գործադրած ցեղասպանութիւնը, կը խօսի Պոլսոյ դատավարութեան՝ յանցաւորները պատժելու եւ հատուցում պահանջելու ձախող փորձերուն մասին: Այս ամէնը բազում քաղուածքներով ու ծանօթագրութիւններով՝ նոյնքան երկար, որքան բուն շարադրանքը:

Հեղինակը կը թելադրէ դասեր քաղել հայկական օրինակէն, որպէսզի յետագային նման ոճիրները չկրկնուին: Դժբախտաբար Պանկլատէշի, Գամպոճի ու Քիւրտիստանի օրինակները մեր առջեւ են: Հերեաններու օրինակը այլ ելք ունեցաւ. Նիւրըմպերկի դատավարութիւնը կրցաւ յանցաւոր ճանչնալ Գերմանիան ու հատուցում պահանջել: Ան ունէր իր պատճառները, տարբեր էին դատավարութեան պայմանները, որոնց լրագրային յօդուածի նեղ սահմաններուն մէջ կարելի չէ անդրադառնալ:

Եզրակացութեան մէջ (էջ 327), փրոֆ. Տատրեան կը քննարկէ իր յայտնաբերած երկու ծածկագիրը հեռագրերը՝ թաղուած 1200 էջնոց պետական վաւերագրերու հատորի մը մէջ, զոր կազմած է զօրավար Գ. Թարապէքիր (*): Այս վերջինը 1920-ին ներխուժած էր Արեւելեան Հայաստան եւ կը պատրաստուէր խաղաղութեան պայմանագիր առորագրել Հայաստանի կառավարութեան հետ: Վ. Տատրեան կը մերկացնէ 1920 Նոյեմբերի որոշումը, որով Անգարա գաղտնի հրամանով մը զօր. Թարապէքիրի լիազօրութիւն կու տայ «խաղաղականապէս ու փիզիքապէս քանդելու Հայաստանը»: Երկրորդ հեռագրով մը զօրավարին կը թելադրուի Հայերուն բարեկամօրէն մօտենալ, կ'ապահովի անոնց չարժունակութիւնը, կ'ուսումնասիրէ անոնց ռազմարկուի տնտեսական օժանդակութիւն՝ Հայաստանը վերականգնելու նպատակով:

Երկու հեռագրերը Թարապէքիրին ղրկուած էին նոյն օրը՝ Նոյեմբեր 8-ին, արտաքին նախարար Ահմէտ Մուհթարի կողմէ: Անոնցմէ մէկը հանրային կարծիքին համար էր անշուշտ, իսկ միւսին մէջ նըշուած է թէ «այս հրահանգները կ'արտացոլեն Անգարայի կառավարութեան կամքը, անոնք գաղտնաբար պտի է գործադրուին եւ նախատեսուած են միայն մեր աչքերուն համար»: Նոյն առիթով Թուրք զօրավարին կը թելադրուի Հայերուն ու եւրոպացիներուն բարեհաճոյ ու խաղաղասէր երեւալ, եւ առանց յայտնի ընելու Թրքական Թաքուն գերադաս նպատակը, դանդաղ «խարելով» հետապնդել այդ նպատակը:

Թրքական կառավարութեան մնացած Հայերը բնակչելու որոշումը ձախողեցաւ կարմիր Բանակին միջամտութեամբ, – կ'ըսէ Վահագն Տատրեան: Այսուհանդերձ հինգ ամիս չարունակ զրաւման տակ գտնուած Ալեքսանդրապոլի շրջանը քար ու քանդ եղաւ, 60 հազար հոգի սպաննըւեցաւ, 18 հազար գերի առնուեցաւ, մըննացածն ալ, քիչերու բացառութեամբ, սովամահ եղաւ:

Ռ. ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

(*) Գ. Գարապէքիր, «Անկախութեան մեր պատերազմը» թրքերէն, էջ 844-45, (Բ. հրատարակութիւն, , 1969): 1960-ի Ա. հրատարակութեան մէջ ծածկագիրը 961-րդ էջը կը գտնուի: Վ. Տատրեան կ'ենթադրէ թէ գաղտնի վաւերագրին հրապարակումը անուշադրութեան հետեւանք պէտք է ըլլայ:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ասանայէն Մարտինի Թրքական Օրեանոցը 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵԼԻԱՑԵԱՆ

ԵՐ Ո Ր Դ Մ Ա Ս
ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻԻ Ա Յ Ն Ի

Շոգեկառքը ամէն օր կը փոխադրէր աքսորեալներու նոր կարաւանները: Այս հոծ բազմութիւնը նման ծովու՝ յաւիտենական չարժի մէջ էր: Թշուառութիւնն ու տառապանքը իրարմէ անբաժան, անդադրօրէն կը հիւծէին բոլորը: Ո՞րքան էր անոնց քանակը. ըստ ոմանց՝ երկու – հարիւր-չիւռուն-հազարի կը հասնէր այս խեղճերուն թիւը: Կարելի՞ է երեւակայել գլխապտոյտ տուող տարածութիւնը այս վրանաքաղաքին:

Մեր չրջապատին ծանօթանալու առաջին փորձերը չանցան դեռեն անդին, որուն ծծումբահամ գաղջ ջուրերը կը հոսէին հանդարտօրէն իր կանաչորակ հունին մէջէն, բոլորովին անտարբեր՝ մահուան ճիրաններուն մէջ մաքառող ժողովուրդի ահաւոր ցաւերուն:

25.- ՊԱՇՏՊԱՆ ԱՀՄԷՏ ԷՖԷՆԴԻՆ

Մեր աքսորականի օրերը կ'անցնին առանձնկալներով յղի: Մեր ամէնօրեայ տենդն է անստգութիւնն ու անծանօթին վախը. չենք գիտեր թէ վերջ ի վերջոյ ո՞ւր պիտի յանգի մեր դառնալի կեանքը: Մա՞հ թէ ազատութիւն: Դէպքերը այնպէս ցոյց կուտան որ պիտի առաջնորդուինք սպանդանոց: Առանց անոր ալ արդէն՝ զրկանքներով ու հիւանդութիւններով անխընայելի իր զոհերը կը հնձէ մահը: Եւ այդ մեռելները իրարու վրայ նետուած հսկայ փոսերու մէջ՝ վերջապէս կը գտնեն իրենց յաւիտենական հանգիստը. իսկ ողջ մնացողները երանի կուտան անոնց որ ընդմիշտ ազատած են այս գեհենէն:

Անորակելի թշուառութեան մատնուած այս ժողովուրդը դեռ կը պահէր վառ հաւատքին բոցը իր վշտակոծ սիրտին մէջ եւ չէր դադրեր աղօթելէ այն Աստծոյն որ զինքը լքած էր: Ինչո՞ւ աղօթել, երբ Թուրքը յենած իր ամենազօր Ալլահին՝ որպէս նոխազ կը մորթէ ամբողջ ազգ մը, առանց խնայելու մանուկին ու ծերին: Ինչո՞ւ փնտռել արդարութիւն, երբ լ'նքն է անարդար եւ վրիժառու՝ ազգի մը հանդէպ որ հակառակ իր դարերու տառապանքին եւ խողխողումներուն՝ միշտ պաշտած է զինք: Ինչո՞ւ Ան չպատժեց այս դիւային ծրագիրը պատրաստող դահիճը եւ ձգեց զայն չարունակելու իր ոճրապատ քաղաքականութիւնը:

Թաս-Իւլ-Ամն. ո՛րքան ողբերգութիւն կայ այդ անունին մէջ: Բաղդատելով դէժոխքին հետ՝ բառերը անզօր են նկարագրելու համար զայն: Ստուդարանութիւնը այս անունին, «Ջուրերու Ակ» ըսել է. իսկապէս ալ տեղ – տեղ տաք ջուրերու ակեր կային, որոնք մօտակայ ծծումբէ բլրակներու հետ՝ միջոցին մէջ կ'արձակէին անախորժ հոտեր: Կառավարութիւնը. ոչ մէկ ջանք թափած էր զանոնք օգտագործելու համար: Անոնք բնութեան քմայքին ձգուած կը հոսէին անխնպատակ, վերածուելու համար դետակի մը:

Հոն էր որ առաջին անգամ ըլլալով աչքի հիւանդութեան բռնուեցայ ես. Տրաֆոմա. ուռած կոպերուս տակ կը զգայի աւազի հատիկներ եւ թարախը կը հոսէր աչքերէս վար: Ցաւին սաստկութենէն կուլայի անդադար, հէք ծնողքիս հոգեկան տանջանքները աւելցնելով: Օր մը նորէն երբ բարձրաձայն կուլայի, ծեր մամիկ մը ներս մտաւ վրանէն, հասկնալու համար լացիս պատճառը: Երբ տեսաւ կոպերուս ուռեցքը, մօրս դառնալով ըսաւ: «Աղջիկս, այս պզտիկին կուրութիւն կը սպառնայ. քանի դեռ ուշ չէ, անմիջապէս դէպ դղումի՛ ծաղիկները, եւ հալած կարագին մէջ քիչ մը ձգելէ ետք դրէք կոպերուն վրայ. երեք օր կը բաւէ»: Անողոքութիւն եւ չուտափոյթ բուժում մաղթելով հեռացաւ ան: Երբ հայրս վերադարձաւ, մայրս պատմեց ծեր մամիկին ըսածները: Հայրս ամէն վտանգ աչք առնելով դնաց մօտակայ գիւղը Չէչէններու. աչունը յառաջացած չըլլալով, պարտէզներու մէջ դեռ կը գտնուէին ծաղիկներ: Գտնէ մը գտած ըլլալու չափ ուրախ էր: Եւ իսկապէս երեք օրէն աչքերս բուժուեցան, առանց հետք մը ձգած ըլլալու: Անկարօյժ այդ ծաղիկները սպեղանի մը ըլլալէ աւելի, կարծես կախարդական ուժ մը ունենային իրենց մէջ: Բժիշկներուն կը մնայ գտնել այդ ուժին գաղտնիքը:

Ժամանակին՝ այս ամայութիւնները մաս կը կազմէին Աւորական հսկայ կայսրութեան, չէչէններու գիւղին մօտ դեռ կը մնար աւերակ քաղաք մը: Կը պատմէին թէ ան իր ծոցին մէջ կը պահէր թանկագին զանձեր: Գերման երկրախոյզներ զբաղած էին ճոյղ ոսկիէ չաստուած մը, զանազան առարկաներու հետ: Կը յիշեմ օր մը, երբ տղաքս խաղալու համար փոսեր կը բանային հողին մէջ, Տիգրան Մեծի ոսկեդրամ գտանք. հայրս անմիջապէս մեր ձեռքէն առաւ զայն: Աւելի ապացոյց մըն էր որ մեր մեծ թագաւորը դէպի արեւմուտք իր արշաւանքի ընթացքին անցած էր անկէ:

(Շար. 38)

(Շար· Ա· էջէն)

ծուխ սակայն, թէ անմիջականին համար, հիւսիսի – հարաւի Ազերիներու հարցէն աւելի, Կրեմլինը մտահոգ է պալթեան Հանրապետութիւններու պատճառով, ի մասնաւորի Լիթուանիոյ, որու կուսակցութիւնը իր անկախութիւնը հռչակեց:

ԱԴՐԲԵՋԱՆի եւ Իրանի սահմանային ծանր դէպքերը «ներքին հարց մը կը նկատուին եւ արտաքին Նախարարութեան բաները՝ Գերասիմով չհշտեց թէ հարցը որեւէ ձեւով չի բացատրուիր «կրօնամոլութեան (էնթէկրիզմ) շրջապատին մէջ»: Տարբեր է Իրանի մամուլին կարծիքը եւ «իսլամական Հանրապետութիւն» թերթին համար՝ «Իսլամական արեւուն լոյսը կը լուսաւորէ ամբողջ շրջանը»: Բաքու գացած են Գերագոյն Խորհուրդի պաղտութեանց Ժողովի նախագահը՝ Նշանով եւ կեդր· կոմիտէի ընդհ· քարտուղար՝ Կլուէնկո: Մոնտ կը գրէր որ «կացութիւնը սկսած էր վատթարանալ Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան մէջ, ազերի հողամաս մը պարփակուած Հայաստանի մէջ («Ցառաջ»·– անշուշտ՝ ճիշդ հակառակն է)»: Այս դէպքերը հեռուէնք են, կ'ըսուի, ժողովրդական ճակատին ներքին պառակտումին: Զափաղուններու համար՝ գրգռութիւններ են, չարժուամին համակիրներուն համար՝ ազգային ոգիի զարթնում է:

ԼԱՋէ է, Միթերանի անձնական ապրանքը, որ տեղի ունեցաւ Ֆրանքեւեռերմանական նոր հանդիպումը: Կը հաստատուի որ Քոհլ համամիտ է Միթերանի «եւրոպական Համագործակցութեան» գաղափարին:

ՆՈՐԻԷԿԱ չի ճանչնար այն դատարանը, որ զինքը պիտի դատէ եւ յայտարարած է թէ ինքզինքը քաղաքական բանտարկեալ կը նկատէ: Ուրեմն իբրեւ «ոչյանցաւոր» կրնայ դատուիլ: Կը թուի որ Վատիկան վերջնագիր մը ուղած էր իր դեսպանատունը ապաստանած բռնակալին եւ իր իսկ ժողովուրդին ցոյցերն ալ պատճառ եղած են որ տեղի տայ այլեւս:

ԱՑՄ ՍՈՖԻԱՆ, որ 1934–էն ի վեր Աթաթիւրքի պատմական որոշումով եկեղեցիթանգարանի վերածուած էր, կրնայ կըրկին մզկիթ դառնալ եւ Անգարայի կառավարութիւնը կը պատրաստուի այդ ուղղութեամբ հրովարտակ – օրէնք մը հռչակել: Մզկիթի վերածուելու պահանջը եկած է ծայրայեղ մահմեդականներէն եւ կառավարութեան «իրաւապետական խորհրդատուներն» ալ «թեքնիք նպաստաւոր կարծիք» մը յայտներ են: Հարցը մեծ յուզում առեղծած է Թուրքիոյ մէջ, ուր ազատականները կը խորհին թէ նման որոշում մը կրնայ դէշ հետեւանք ունենալ Թուրքիոյ անդամակցութեան համար, Եւրոպական Հանրապետութեան: Պոլսոյ աշխարհահռչակ այս եկեղեցին բիւզանդական ճարտարապետութեան մէկ գլուխ գործոցն է: Կառուցանուած է 532 – 537–ին Ցուստինիանոսի հրամանով, Անթիմիոս ազ Թրալի եւ Իզիտոր ազ Միլէի կողմէ: Թուրքերը մզկիթի վերածած էին մինչեւ Քէմալի որոշումը:

ԱՆԻՍ ՆԱԳԱՇԻ վիճակը չատ ծանր է, ըստ իր շրջապատին: Ծանօթ է որ ահաբեկիչը, որ Պախթիարի դէմ մահափորձի գլխաւոր պատասխանատուն է, ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած էր եւ չորս ամիս է կամաւոր ծոմի դիմած է: Բանավէճը այն է որ Ֆրանսական կառավարութիւնը (Շերաքի վարչապետութեան օրով) խոստացած կ'ըլլայ ազատ արձակել Լիբանանի Ֆրանսացի պատանդներու փոխարէն եւ ահերը չէ իր յանձնառութեան: Փասքուա միշտ հերքած է: Բանտային վարչութեան բժիշկին համաձայն, չատ հազուադէպ է հացադուլի հետեւանքով մահը եւ կը պատահին չատ աւելի ուշ (18 ամիս...) երբ մարմինը այնքան տկարացած է, որ որեւէ արկած ճակատագրական կ'ըլլայ: Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսա ծանր ապառնալիքի տակ է եթէ որեւէ բան պատահի:

ՎԱՂԸ՝

«ՑԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Ցառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (145) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ·–

«Ցառաջ»ի հարցազրոյցը Սէն Արեւշատեանի հետ — Ա· Թ·
Վահէ Օշական — Մ· ՆՇԱՆԵԱՆ
արձակագիր
Papken, dialogue ami — J.-P. BODOSSIAN

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր Փարիզի շրջանի 8 մասնաճիւղերով կը հրաւիրէ բոլոր երախաները, ներկայ գտնուելու Սամուէլ Մուրատ Վարժարանին մէջ, միասնաբար ուտելու Հայկական Ծնունդը,

որ տեղի կ'ունենայ

Ցունուար 14, ժամը 14·30–ին

Collège SAMUEL MOORAT

26, rue Troyon, SEVRES

— Տղաքը պիտի հրամցնեն գուարճալի ժամեր:

— Կաղանդ Պապան պիտի այցելէ անուշեղէնով լեցուն տոպրակով:

U. M. A. F. PARIS

Soirée d'information au profit de l'aide médicale au Karabagh

Jeudi 11 Janvier à 21 heures
au YAN'S CLUB, 5, avenue Reille, 75014 Paris

PROJECTION D'UN FILM
SUR LA MISSION SANITAIRE UMAF - MDM
EFFECTUEE AU KARABAGH DU 10 AU 15 DEC. 89

avec le Professeur BERNARD ANDREASSIAN
et les Docteurs KEVORK APKARYAN et SERGE SIMONIAN
Participation : A partir de 200 francs, destinée intégralement à l'achat de matériel et de produits médicaux de première nécessité pour le Karabagh.

Պ· Նուրհան Իփլիքճեան՝
Տէր եւ Տիկին Ճուպեփէկ Ատամօ եւ զաւակը՝ Սթեֆանօ,
Տէր եւ Տիկին Տինօ Մանամենկօ
Պ· Նչան Մուրթաֆեան (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Մուրթաֆեան եւ զաւակները՝ Արուսեակ եւ Մարալ (Պոլիս)
ընտանեկան պարագաները եւ բարեկամները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ–մօր, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՍՈՆԱ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆի
(ծնեալ՝ Մուրթաֆեան)

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Ցունուար 3–ին:

Ցուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ցունուար 9, ժամը 10·15–ին Փարիզի Ս· Ցովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անթոնիի գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ, փոխան ծաղիկի նուէրները՝ Հայաստանի աղետեալներուն եւ որբերուն:

Ցուակցութիւն՝ տոմարով:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝
ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ
«ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի, Ցունուար 14, ժամը 15–ին,
Espace Tonkin - Centre Léo Lagrange
1, rue S. Allende, 69100 Villeurbanne

Գեղարուեստական բաժինը կ'ապահովեն Վիոնի, Տէսինի եւ Սէն–Մօրիսի մանուկ հայկ· վարժարաններու աշակերտները եւ Մարսէյլի «Գարուն» մանկանց երգչախումբը, բաղկացած 80 երգիչ եւ նուագողներէ, գեկավարութեամբ՝ Ֆ· ԵՂԼՄԱՋեԱՆ–ի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Ժ· ԵՂԼՄԱՋեԱՆ–ի:

Եւ անշուշտ՝ Կաղանդ Պապան նուէրներ պիտի բաշխէ ներկայ բոլոր երախաներուն:

– Մուտքը ազատ է –

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը, իր մշակութային ձեռնարկներուն իբր մասնակցութիւն եւ քաջալերութիւն չնորհակալութեամբ ընտացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները·– Տէր եւ Տիկին Ս· Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Ժ· Էքմէքճեան, Սքէճան էֆսիրէս 1·000–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ա· Պահատուրեան 500 Ֆր·:

REPAS DE NOEL ARMENIEN

DIMANCHE 7 JANVIER à 12 h
A LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
15 rue du 24 Avril 1915, Decines
— *MENU ARMENIEN* —
— *AMBIANCE FAMILIALE* —
Participation aux frais 60 F
enfants 40 F

ՏՕՆԱԾԱՌ

Շաւիլի եկեղեցւոյ զպրոցին տօնածառը կիրակի, Ցունուար 7, ժամը 15·30–ին եկեղեցւոյ կից սրահը, Կոմիտաս փողոց:

Բոլոր ծնողքները եւ հայրենակիցները հրաւիրուած են:

FRANCE — CULTURE

Երկուշաբթի, Ցունուար 8, ժամը 12·45ին հրատարակութիւններ Հայաստանի մասին: Կը մասնակցի Անահիտ Տէր–Մինասեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Պիւրթէկ իր եղբօր՝ կարապիս կարապետեանի յիշատակին 1·000 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՒԹԻՒ «ՑԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Փ0·– Ազատն Պետիկեան իր մօր յիշատակին 1·000 Ֆր·:

***

ԿՐՃՆՈՊՂ·– Տէր եւ Տիկին Պետրոս Մանուկեան 200 Ֆր·:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ռոպէր–Պաթիսթ–Մկրտիչ Շահինեանի յանկարծական մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Անուշաւան Շըտիկեան 250–ական Ֆր· կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին (առանձ «Ցառաջ»էն) եւ «Ցառաջ»ին:

ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ցունուար 14, 1990

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Ընտրողական Ցանձնաժողովը ընտրողներու ուշադրութեան կը ներկայացնէ 61 երեսաոյ թեկնածուներու պաշտօնական ցանկը, Դեկ· 3 1989–ին կազմուած:

Անոնք են·–

Ադամեան Տիկին Սոնա, Պարէտ Բամպուճեան, Բարսեղեան Արմէն, Գազանճեան Սերժ, Գասարճեան Յակոբ, Գավէզեան Տելեմագ, Գաւուճեան Ակօ, Գործունեան Տիկին Մարի, Գույումճեան Արմէն, Գույումճեան Տիկին Սիլվա, Երուանդ ժագ, էքիեմէզեան Արտաւազդ, Թիւթիւնճեան Անտրէ, Թիւթիւնճեան ժան, Թորոսեան Գեղամ, Թորոսեան – Պալաքր Տիկին ժանին, ժամկոչեան Օննիկ, Իչգալացեան Օրիորդ Լորա, Կազէրեան Էտմոն, Կարապետեան Կարօ, Կարապետեան Վիգէն, Կէնճեան Պատրիկ, Կէվրէկեան Յակոբ, Հայրապետեան Արքիւր, Մասլաճ Պերճ, Մավեան Տիկին Տօրիս, Մարկոսեան ժագլին, Մարկոսեան Նշան, Մարկոսեան Ռոլան, Մոմճեան Համազասպ – Կապրիէլ, Մոմճեան Ռաֆֆի, Յովակիմեան Ռուբէն, Շահպէնտէրեան Անդրանիկ, Ոսկերիչեան Տիրան, Զաքմաքճեան Կարպիս, Զիլինկիրեան Վահէ, Պագըրճեան Գէորգ, Պագըրճեան Ռաֆֆի, Պալեան Սերժ, Պայրամեան Օննիկ, Պետիրեան Մովսէս, Պետոյեան Սարգիս, Պետրոսեան ժերար, Պէյլէրեան Արքիւր, Պչաճճեան Մովսէս, Պողոսեան Անթռան – Տարօն, Ջրբաշեան Կարպիս–Ռոժէ, Սամուէլեան Նշան, Սիմոնեան Սերժ, Սողոմոնեանց Տիկին Մարիա, Տանտիկեան Արա, Տարագճեան Խաչիկ, Տէյիրմէնճեան Մանուէլ, Տէրվիշեան Միշէլ, Տէրտէրեան Կարպիս, Փափազեան Երուանդ, Քէպապճեան Լեւոն, Քիլիճեան Պերնար, Քիլիճեան – Ազիզպան Սիրան, Օհանեան Աղեքսանդր, Ֆօվ Տիկին Լուիզ:

Այս ցանկէն իրաւունք ունիք ընտրելու միայն 35 անուն: Հետեւաբար, պարտաւոր էք ջնջել 26 թեկնածուի անուն:

Ընտրողներու անուանացանկը պիտի դեռեզուի բոլոր եկեղեցիներու մուտքին:

Միւս կողմէ, կը տեղեկանանք, թէ համայնքիս մէջ, այս օրերուն, կը շրջի անանուն նամակ – շրջաբերական մը, որուն կցուած են 24 անուններ՝ «Թեկնածուներու Ցանկ» որակումով:

Ընտրողական Ցանձնաժողովը կ'ուզէ չհչտել, թէ յիշեալ ցանկը պարզապէս ինքնուրոյն անձանօթ խումբի մը ընտրապայքարին մաս կը կազմէ եւ պատրաստ չէ չփոթել ընտրութեան պաշտօնական ցանկին հետ:

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Փարիզ, Ցունուար 3, 1990

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7

DIMANCHE
7 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 145

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

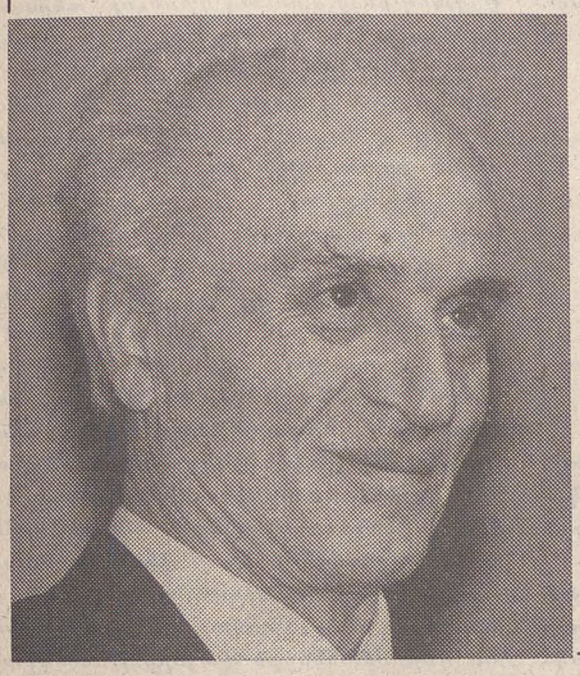
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.182 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.182

«ՅԱՌԱՋ»Ի տեսակցութիւններ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆ ՍԷՆ ԱՐԵՒՇԱՏԵԱՆ Ի ՀԵՏ

Պարզ արտաքինով, փոքրամարմին անձ մը խաղաղութեան արձանի մը նման, հանդարտ քայլերով կը բարձրանայ Փարիզի Շայեոյի պալատին թատերասրահին ընդարձակ բեմը: Հոն, խորքին պարզուած հսկայ պաստառին վրայ լուսարձակուած է Երեւանի Մատենադարանին պատկերը որ պատկառելի հեղինակութեան մը նման կանգնած է սրահը լեցուցած աւելի քան 1500 հոգիներ բազմութեան դիմաց:

Հանդարտ քայլերով դէպի բարձրախօսը գիմող անձին մասին այդ բազմութենէն քիչեր միայն հանդիսաւարին ըսածէն կամ օրուան յայտագրին մէջ գրուածներէն աւելի բան գիտեն: Քիչեր միայն կըրնան նշմարել, զգալ, ապրիլ այդ խաղաղ արտաքինին պարակած ամեհի փոթորկումները որոնք կը պատկանին ամբողջ ժողովուրդի մը որուն ներկայացուցիչն է այդ փոքրակազմ մարդը: Երկկ տառապած, այսօր մարտնչումներու դրօշին տակ պատմութիւն դրող նոյն ժողովուրդը կը ներկայացնէ ան: Շայեոյի բեմին վրայ երբ ան կը կանգնի բարձրախօսին առջեւ, իր վախճ ուսերը կը կրեն ժողովուրդին ամբողջ տառապանքը, պայքարին հեւքը ու անվերջ յոյսը: Հայաստանի, հայ ժողովուրդին մասին ամէնէն քիչ բան գիտցողն ալ, հոն, այդ երեկոյեան հանդիսութեան, Խաղաղութեան մրցանակին Ա· դափնեկիրին ընդմէջէն ողջունեց ամբողջ հայ ժողովուրդը· միայն ու պարզապէս Մատենադարանի անօրէն Սէն Արեւշատեան չէր որ ուղերձով մը իրեն եղած պատիւին համար չնորհակալութեան խօսք կ'ուղղէր կազմակերպող ու զատող մարմիններուն, այլ ամբողջ ժողովուրդ մը: Յուզումով ու հատիկ հատիկ հայերէնով արտասանուած իր ուղերձին մէկ պարբերութիւնն իսկ աւելի մեծ տպաւորութիւն կը գործէր, քան երդերով, լոզունգներով, ճառերով կատարուած բազմաթիւ միթինկներ: Ու ճառին Ֆրանսերէն թարգմանութեան ընթերցումին աւարտին երբ պատմութեան ամենածանր փորձառութիւնը ապրած ժողովուրդին չիշողութիւնը պահպանած ըլլալու դնահատանքով Գիշողութեան մրցանակը կը տանար Սէն Արեւշատեան յանուն Մատենադարանին, խուռներամ բազմութիւնը վայրկեաններով խելայեղօրէն կը ծափահարէր գինքը· կը ծափահարէին, անոր անձէն ծաւալած խաղաղութեան տակ շչշող փոթորկումներն ու խռովքը բաժնողն ալ, Մատենադարանին, Հայաստանին, հայ ժողովուրդին մասին քիչ բան գիտցողն ալ հաւասարապէս:

Մրցանակակիր այդ դանձատունին աւանդութիւնը կու գայ Մեսրոպ Մաշտոցէն, որուն անունը կը կրէ ան: Հայաստան այցելող ո՞ր անձը –մշակոյթի, գրականութեան մարզին մօտէն կամ հեռուէն առընչուած–, չէ բարձրացած Մատենադարանի բլուրը մագլցող սանդուխներէն, ողջունելու համար 15 դարու անցեալ մը ու նաեւ այսօրուան մեր պայքարին անմիջական մասնակից Մատենադարանը:

Հոն, ինչպէս կը պատմէ Սէն Արեւշատեան, կը պահուին հարիւր հազարէ աւելի արխիւային փաստաթուղթեր որոնք կը վերաբերին պատմական հետազօտութիւններու: Հոն է աշխարհի 27 հազար հայկական ձեռագիրներուն գրեթէ կէսը՝ 13 հազար հատը· իսկ 16·500 ձեռագիրներու մնացած մասը կը բաղկանայ օտար լեզուներով –ինչպէս՝ յունարէն, արաբերէն– մատեաններէ:

Անոնց ամէնէն հինները կու գան Ե·–Զ· դարերէն· առոնք պատառիկներ, էջեր են միայն· իսկ ամբողջական հատորներու ամէնէն հիներէն առաջինը 887 թուականէն Լազարեան ճեմարանի աւետարանն է, եւ երկրորդը՝ 989 թուականի էջմիածնի աւետարանը, որուն հազարամեակը լրացաւ այս տարի:

Հ·– Կ'ըսէք թէ մեզի հասած հայերէն ձեռագիրներու ընդհանուր թիւը 27 հազարի շուրջ է· կրնա՞ք մօտաւորապէս գրեանահատել դարերու ընթացքին կորսուածներուն թիւը:

Պ·– Ինչպէս մենք մեր հայրենի պատմական տարածքի 10 տոկոսը միայն ունենք այսօր, այնպէս էլ մեր ձեռագրերի տասը տոկոսն է միայն պահպանուած: Մօտաւորապէս 200 հազար ձեռագրեր պէտք է ունենայինք, եթէ կեանքը ընթար ինչպէս օրինակ Ֆրանսայի մէջ· այսինքն՝ առանց արշաւանքների, առանց դաղթերի, առանց թալանների: Բայց Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը այնպիսին է, որ մեծ պետութիւնները իրար բախուել են մեր բարձրաւանդակի վրայ· ու հոն տուժել են մեր վանքերը, եկեղեցիները, մատենադարանները:

Հ·– Մատենադարանը, ինչպէս յաճախ կ'ըսենք, կը շեշտենք, մատեաններու թանգարան մը, գործօն կեանքէ դադրած հաստատութիւն մը չէ· պահելու, պահպանելու պարտականութեան առընթեր մասնակից է ներկայի մշակութային ու նաեւ գաղափական կեանքին: Քանի՞ հոգինոց անձնակազմ մը ունիք հոն, ի՞նչ աշխատանք կը տարուի:

Պ·– Անձնակազմը 120 հոգի է: Ճիսուները դիտնականները են –դիտաշխատողները, տոքթէօրները, պատմաբանները, փիլիսոփաները, բանասէրները–: Շատ բազմազան են աշխատութեան մարզերը· մանրանկարչութիւն, միջնադարեան երաժշտութիւն, բանասիրութիւն, դրականութիւն... մի խօսքով, արուեստի այն ամէն մարզերը որոնք ներկայացուած են Մատենադարանում: Մատենադարանը ընդդրկում է այն ամէն ճիւղերը որոնք թեւաղրուում են ձեռագրերից:

Հ·– Իսկ կատարուած աշխատանքներու բնոյթը՞:

Պ·– Աշխատանքի երեք կարեւոր մարզ ունենք· ձեռագիր մատեանների հաւաքչական գործը···

Հ·– կա՞ն տակաւին հաւաքուելիք ձեռագիր մատեաններ:

Պ·– Ի հարկէ: Միջին հաշուով ամէն ամիս ձեռագրեր ստանում ենք թէ՛ Հայաստանից եւ թէ Սփիւռքի տարբեր շրջաններից: Մատենադարանի համբաւը մեծապէս նպաստում է այս հաւաքին:

Հ·– Իսկ աշխատանքի ձեր մի՞ւս մարզերը:

Պ·– Կայ այդ ձեռագրերի պահպանութեան գործը· մեր անձնակազմից 10–11 հոգի աշխատում են նորոգութեան բաժնում: Անոնք խնամում են, առողջացնում վնասուած մատեանները:

Հ·– Ինչպէս տեսանք «Մատենադարան» ժապաւէնին մէջ:

Պ·– Այո· եւ ունենք ուսումնասիրութիւնների, հրատարակումների գործը: Պէտք է կատարուած ուսումնասիրութիւնները դնել գիտական շրջանառութեան մէջ: Սա Մատենադարանի գլխաւոր տարբերութիւնն է անցեալի ու ներկայի միջեւ· հոս, նա այլեւս միայն հաւաքող, պահող չէ: Ուսումնասիրում է նաեւ ու արդիւնքը դնում շրջանառութեան մէջ:

Հ·– Ի՞նչ կապեր ունի Մատենադարանը նման այլ հաստատութիւններու հետ:

Պ·– Շատ ուժեղ են կապերը այդ առումով· եւ ոչ միայն Խորհրդային· Մխութեան տարբեր Հանրապետութիւնների, այլեւ օրինակ Ֆրանսիայի, Պելժիայի, Իտալիայի ու այլ երկրների հետ: Կատարում ենք մանրաժապաւէնների փոխանակում· ունենք յատուկ արհեստանոց· տեղի են ունենում փոխադարձ այցեր, դիտական դործուղումներ ալ: Գանատայից, Անգլիայից գալիս են հայկական նիւթեր ուսումնասիրողներ, մանագէտներ: Մեր բնագրերի թարգմանութիւնները են հրատարակում:

Հ·– Բոլոր ձեռագիր մատեանները վերածուա՞ծ են մանրաժապաւէնի:

Պ·– Ոչ բոլորովին: Ծրագրուել է փարդում ստեղծել հայկական մշակութային կեդրոն· ծրագրուել է ստեղծել Մատենադարանի մի ճիւղը:

Ներկայիս արդէն հինգ համակարդիչ սարքեր ունենք· նուիրուած են բոլորն ալ: Թէքնիքի զարգացումը հասել է նաեւ Մատենադարան: Մի քանի բոպէում կարելի է անել այն ամէնը, որի համար մարդիկ մի ողջ կեանք անցընում էին: Այսօր մեր համակարդիչները մենք օգտագործում ենք մեր հրատարակութիւնները չարելու համար: Որովհետեւ մեր հրատարակութիւնները չահութաբեր չեն, այլ հրատարակչութիւններ չեն ցանկանում նրանք լոյս ընծայել:

Հ·– Մատենադարանը միայն մեր մշակոյթին երէկուան ու մեր ներկային չադրնչուիր: Ան ունի նաեւ ապագային մոտահոգութիւնը: Ասոր ամէնէն շօշափելի ու հոյակապ ապացոյցն է այն հսկայ պահեստանոցը որ վերջին շրջանին կառուցուած է Մատենադարանի բլուրին ընդերքներուն մէջ: Այս մասին ի՞նչ ունիք ըսելիք:

Պ·– Այդ պահեստանոցի կառուցումը տեւել է 8–9 տարի· աւարտել է 1985 թ·–ին: Այն նախատեսուել է դարերի համար: Ծրագրուել է այնպէս որ ո՛չ հիւլէական ռումբը, ոչ էլ հզօրագոյն երկրաշարժը կամ հեղեղները կարողանան վնասել այնտեղ ապաստան գտած մեր մշակոյթի դանձերին: Շինարարութիւնը կատարել է Արփա - Սեւան ջրատարը կառուցանող կազմակերպութիւնը: Այդ մեծդի կառոյցը Հայաստանի կառավարութեան դնահատումը ցոյց կը տայ Մատենադարանի հանդէպ:

Հ·– Մատենադարանը մշակութայինէն ետք եղաւ նաեւ մեր քաղաքական կեանքին բեմը· երբ Օփերայի հրապարակը փակուեցաւ իր առջեւ, ժողովուրդի բազմութիւններ իրենց բայլերը ուղղեցին դէպի Մատենադարանի բարձունքը· հոն էր որ Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէին տղաքը վեցամսեայ արգելափակումէն ետք առաջին անգամ խօսք ուղղեցին իրենց սպասող բազմութեան:

Պ·– Այո· Մատենադարանը ժողովրդի կողմից ընկալուեց որպէս ազգային մի խորհրդանիշ· նրա համար էլ Օփերայի հրապարակից յետոյ բնական մղումով եկան հոն, խմբուեցին, որպէսզի հոգեկան իրենց մղումները կապեն ազգային անցեալին, ներկային:

Հ·– Մատենադարանին ազգ· խորհրդանիշ ըլլալէն զատ, այդ ամենաժուարին, փափուկ օրերուն, մենք գիտենք որ դուք նաեւ անձամբ գործնապէս մասնակից եղած մղուած պայքարին:

Պ·– Ոչ միայն ես, Մատենադարանի անձնակազմը չէր կարող անտարբեր մնալ ողջ ժողովրդին համակած հարցերին:

Երբ Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանեան Կոմիտէի հետ բանտարկուեց մեր ամենաեռանդուն մէկ աշխատակիցը, որոշեցի այդ քայլը առնել: Արեցի այն բանի համար որ գործը արդար է ու իսկապէս այն յաղթանակով աւարտուեց:

Հ·– Ներկայէն պարտադրուած պայքարը կ'արդիւնաւորի նաեւ մշակոյթի մարզին: Ծանօթ է որ Արցախեան հարցին զուգահեռ, վերջին երկու տարուան ընթացքին ազերի «գիտնական»ները մղուած են պատմութիւնը խեղաթիւրելու, ձեւագեղծելու արշաւի մը, որպէսզի յիշողութիւնները մոլորեցնելով տիրանան անցեալի ու պատմութեան մը որ իրենց չի պատկանիր: Հակադարձելու համար այս բոլորին, ի՞նչ կ'ընէ մեր Մատենադարանը:

Պ·– Մատենադարանը Ադրբեջանի խեղաթիւրելու ջանքերին հակադրուելու գործում դեր է կատարել դեռեւս քսան տարի առաջ· այս նպատակով հայերէն ու ռուսերէն լեզուներով լոյս է ընծայուել Աատուր Մնացականեանի գործը· «Արեւելից կողմանց գրականութեան հարցերի մասին»: Աղուանքի մասին է գործը· Արցախ, Ուտիքի մասին: Նոյն ժամանակին նաեւ Ա· Մնացականեանը պարոյր Սեւակի հետ յօդուած է հրատարակել Զ· Բունիաթովի դէմ, «Պատմա–բանասիրական հանդէս»ի էջերում:

Այսօր եւս ծրագրուած աշխատանք ենք տանում մերկացնելու համար այդ խեղաթիւրումները, յօդուածների եւ բնագրերի հրատարակութեան ձեւով: Առաւելապէս ջանք ենք թափում ռուսերէն լեզուով հրատարակել, որպէսզի մեր խօսքը հասնի աւելի լայն հասարակայնութեան:

Հ·– Իսկ ի՞նչ է ընդհանրապէս ռուս մտաւորականութեան դիրքը այս հարցին մէջ:

Պ·– Ռուս արեւելագէտները բոլորն էլ շատ լաւ իմանում են իրականութիւնը· դրում են, հրատարակում, բայց միշտ զգոյշ պահելով իրենք իրենց: Մենք կը ցանկանայինք որ աւելի վճռական խօսք ասէին: Նրանք գիտեն թէ Հայերը խօսում են ճշմարտութեան դիրքերից, իսկ Ադրբեջանները յենուելով կոպիտ ուժին, ջանք չեն խնայում ձեւափոխելու համար իրականութիւնները:

Հ·– Մեր գրական – լեզուական շրջանակները յուզող ներկայի այլ հարց մըն է ուղղագրութիւնը· հետզհետէ աւելի շատ կը գրուի դասականին վերադառնալու տրամադրութեան մասին: Ի՞նչ կ'ըսէք այս ուղղութեամբ:

Պ·– Որպէս Մատենադարանի մարդ որ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԱՐՋԱԿԱԳԻՐ

1

Հոս սլիմի տամ Վահէ Օշականի արձակ գործունէութեան անդրադարձող դասախօսութեան մը բարեփոխուած պատճէնը (1)։ Դասախօսութեան պայմանները չէին թոյլատրեր որ ընդարձակ ու հանդամանաւոր ընթերցումի մը ենթարկեմ Վահէ Օշականի բոլոր արձակ գրութիւնները, ուսումնասիրական մօտեցում։ Ուզած էի միայն ամփոփել առաջին ընթերցումի մը տպաւորութիւնները, ինչպէս թէ առաջին անգամ ըլլալով կարդայինք Վահէին արձակները, եւ փորձէինք միասին ընդհանուր գաղափար մը կազմել անոնց մասին։ Այս քննութեան առիթը կու տային ինծի Վահէ Օշականի նոր լոյս տեսած հատորները, «Փախստականը» (2), և «Թակարդին շուրջ» (3)։ Աւելցնեմ որ մտերիմ չեչա մը պիտի ըլլար հոս ընթերցողը, երբ կը խօսիմ տեղ տեղ՝ «Վահէ»ին մասին։ Մտերմութիւնը տարիքի, կուսակցական պատկանելիութեան կամ արտաքին յարաբերութիւններու ճամբէն չանցնիր։ Սիրած եմ միշտ Վահէն որովհետեւ ամբողջական առումով գրող մըն է, որուն կեանքը նոյնացած է ակիզբէն ի վեր Սփիւռքի հայ գրականութեան հետ։ Ու սիրած եմ դինք նաեւ որովհետեւ ամբողջական մըն է։ Ըմբռնում մը ըլլալը լաւ գրող ըլլալուն գրաւականը չէ անշուշտ, բայց երբ մէկու մը գրականութիւնը մէկ ծայրէն միւսը՝ ըմբռնութեան արարք մըն է, չատ բան կ'ըսէ ատիկա մարդուն եւ իր գրածին ներքին խըմորին եւ խմորումին մասին։ Ըմբռնութիւնը իրրեւ գրական արարք, կամ՝ գրականութիւնը իրրեւ ըմբռնութեան արարք։ Երկուքին յարակցութիւնը եւ ասոր լաւ ու դէշ հետեւանքները պիտի տեսնենք քիչ յետոյ Վահէ Օշականի արձակ գործերուն մէջ։

2

Երկար տաեն Վ. Օշական ինքզինքը ուզած է տեսնել ու ցոյց տալ իրրեւ բանաստեղծ, ու թէեւ ունէր մամուլին մէջ ցրուած հաբիւրաւոր արձակ էջեր, հատորով՝ միայն ու միայն բանաստեղծութիւն հրատարակած էր։ Իր առաջին գիրքը լոյս կը տեսնէր Պէյրութ 1954–ին, «Պատուհան» վերնագրով, երկրորդը 1963ին, նոյնպէս Պէյրութ, «Դաղաթը» խորագրուած։ Այս մէկը այն գործն է, որ ընդ յաւիտեան իր անունին կապուած պիտի մընայ, ու եթէ Սփիւռքի մէջ երկու կամ երեք հատ կարեւոր գիրքեր լոյս տեսած են, «Դաղաթը» ասոնցմէ մէկն է անկասկած։ Ասկէ յետոյ կու գան 1972ին՝ «Դարուղի»ն, 1980ին՝ «Ահազանգ», և 1984ին՝ «Խուճապ»։ 1980–ի հատորէն սկսեալ՝ Վահէ Օշականի հատորները կը հրատարակուին Ամերիկա, ուր կայք հաստատած է ինքը 1975–էն ի վեր։ Ուրեմն 5 հատոր բանաստեղծութիւն, եւ հիմա 2 հատոր արձակ գրութիւններ, որոնք մեծ մասամբ ու առաջին ընորոչումով՝ պատմուածքի ժանրին կը հպատակին։

Ջանց կ'առնեմ կենսագրական տուեալները։ Իր գրականութեամբ՝ Վ. Օշական ո՛չ մէկ խումբի, ո՛չ մէկ դպրոցի կը պատկանի, ո՛չ մէկ բաժանմունքի մէջ կը դետեղուի։ Սփիւռքի գրականութեան պատմութիւնը գրողը պիտի ստիպուէր յատուկ գլուխ մը յատկացնել իրեն։ Վ. Օշական, թէեւ 20 տարի Պէյրութ մնացած է, դժուար կը համընկնի իր գործին ընոյթովը՝ այդ քաղաքին ընդհանուր ոգիին հետ։ Վ. Օշականի դիմագիծը ամբողջական պիտի չըլլար, եթէ չնչէի նաեւ գրականին առընթեր՝ իր մնացեալ գործունէութիւնը։ Ինքը քիչերէն է ի հարկէ Սփիւռքի մէջ՝ որոնք ցոյց տուած ըլլան մտաւորական լայն ախորժակներ։ Քիչերէն է, որոնք ծանօթ եղած ըլլան, յանձնառու ծանօթութեամբ մը, ժամանակակից մշակոյթի իրադարձութիւններուն, ու փորձած ըլլան քայլ պահել անոնց հետ։ Անշուշտ ծանօթութեան հարց ալ չէ այնքան, որքան իմացական լրջութեան հարց մը։ Գրական դեմքի վրայ յետպատերազմեան գործ մը դժուար երեւակայելի է առանց իմացական լայն ախորժակներու։ Միայն Հայ՛ը այս աշխարհին վրայ կը հաւատան տակաւին թէ մխիթարական միամտութիւնը բաւական է գործ մը տալու համար։ Վ. Օշականի մօտ՝ իմացական լրջութիւնը զգալի է ո՛չ միայն իր գրական գործին մէջ, այլեւ քննադատական գործունէութեան մէջ, լայնահուն ու համակողմանի։ Այս մէկը մինչեւ երէկ տակաւին՝ իր արձակին ամէնէն ծանօթ երեսն էր նոյնիսկ։

1974–ին գրուած ու Մ իմ Սբեւելքի բանաստեղծներուն նուիրուած քննադատական չարքի մը մէջ կը կարդանք իմացական անկրկնութեան գործած աւերներուն մասին հետեւեալ հատուածը, զոր կը մէջբերեմ միայն իրրեւ նախաճաշակ ու քննադատական բնաբան — «Լեզուական հրաշագործութիւնը... դրեթէ միշտ կը ծառայէ մոռցնել տալու ժամանակի հրամայականը։ ...Ինչ որ ալ ըլլայ քննադատին որդեգրած սկզբունքը, անկարելի կ'ըլլայ մեր օրերուն որեւէ իմաստալից բան ըսել, նոր գաղափարներ երեւան բերել քննադատութեան առթիւ, եթէ գրութիւնը ինքը ազատ է իմաստներէ»։

Բանաստեղծութիւն, արձակ, քննադատութիւն, բանասիրական հետազօտութիւն. ասոնք են Վ. Օշականի կալուածները։ Այս կալուածներու մէկտեղումը ուրիշի մը պարագային՝ չափազանցուած պիտի թուէր։ Վ. Օշականի պարագային՝ լման դրագէտի մը բազմակողմանի հետաքրքրութիւնները կը ցուցաբերէ ան, եւ մանաւանդ՝ «բան»ին ու իմացականութեան հանդէպ իր պատասխանատուութեան յարգործօն զգացումը, որ կու տայ իրեն «վարպետ»ի մը հանդամանքը։

«Վարպետ» բառը կրնայ հնարաւոր ու հնամեայ հնչել չատերու ականջին։ Շըռայլօրէն կը գործածուի ան, երբ գրող մը քիչ մը համբաւ չինած՝ կը հասնի ծերութեան ափերուն։ Միակ գրողը որ իմ աչքիս Սփիւռքի մէջ այդ յորջորջումին արժանի է՝ մեր բոլոր գրիչ չարժողներէն աւելի երիտասարդ մնացած Վահէ Օշականն է։ Ինչպէս հայրը եղած էր առեղին՝ Վահէն այսօր Սփիւռքի խղճմտանքը կը ներկայացնէ, Սփիւռքի կենդանի դիտակցութիւնը, եւ վերջապէս՝ Սփիւռքի խելքը։ Ձինքը սիրենք կամ չսիրենք, սպիտուած ենք դինքը յարգելու ու ճանչնալու իր գործին ընդմէջէն, ստիպուած ենք իր ձայնը լսելու։ Ստիպուած ենք մանաւանդ իր ըմբռնողութեան թարմ ու յարատեւ ոգիէն դասեր քաղելու։

Ցարդանքի տուրք մը չէ որ կը վճարեմ այս ըսելով։ Հեղինակներ կան մեծ կամ պզտիկ ազգերուն մէջ, որոնք իրենց ժամանակակիցներուն մօտ՝ տեւական չահագրգռութիւն մը կը ստեղծեն, որոնք կը կարդացուին յափշտակութեամբ միշտ, որոնց գործերը վէմ կը յարուցանեն, սէր կամ ատելութիւն կ'առթեն, բայց կը մընան գրական կեանքին առանցքին, իրրեւ չափանիշ։ Չափազանցուցած չեմ ըլլար Վահէ Օշականի անձին ու գործին նկատութիւնը, եթէ ըսեմ որ ինքը Սփիւռքի միակ գրողն է այսօր որ այդ դերը կը կատարէ։ Աւելի ճիշդ՝ միակը որ այդ դերը պիտի կատարէր, եթէ Սփիւռքի Հայերը քիչիկ մը կապ ունենային գիրքերու եւ իմացականութեան աշխարհին հետ, փոխանակ ըլլալու անբանութեան մէկ մէկ նմոյշներ։ Եթէ հասկնային որ ազգ մը իր իմացական արժէքներովը կ'ապրի։ Եթէ սորվէին իրենց ներկան հետապընդել, ներկային համը առնել, փոխանակ անընպատակ այլուրութիւններու եաեւէն երթալու, որոնք միշտ ու առանց բացառութեան՝ «ալիպի»ները են։ Ըսի որ սիրած եմ Վ. Օշականի մօտ մարդկային խմորը, սիրած եմ իր մօտ լման դրագէտ մը ըլլալու իրողութիւնը, սիրած եմ ըմբռնաւութեան ոգին։ Բայց սիրած եմ նախ՝ իր գրածները, որոնք միշտ ինծի անոպատեղի թարմութիւն մը, նորոգութիւն մը բերած են։ Թերեւս ծիծաղելի թուի խոստովանութիւնս, բայց երբ Վահէ Օշական կարդամ, ինքզինքս հաշտ կը զգամ Հայ ծնած ըլլալուս հետ, այսօր, 20–րդ դարու երկրորդ կիսուն, Սփիւռք ըսուած խառնիճաղանճին մէջ։ Քիչ բան չէ՛։

3

Վ. Օշական չատ կանուխէն սկսած է արձակ գրել։ Երկար արձակ կտորներ կան իրմէ Պէյրութի Ակօսին մէջ։ Ո՛չ միայն պատմուածքի ժանրով, այլեւ՝ թատրոն։ Օրինակ Ակօս–ի մէջ, 1955–ին հատորի չմտած «խաղ» մը ունի, «Մեռնողները» վերնագրով, երկու արար, 15 պատկեր։ Իրրեւ բանաստեղծութիւն տպուած

Գրեց՝

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

դիրքերուն մէջ ալ, Դաղաղիէն սկսեալ, միշտ կան արձակ կամ արձակի նման կտորներ։ Այդ արձակին մէկ մասը վերբստին՝ թատերգութիւն է։

Վերջին գիրքին՝ «Թակարդին շուրջ»ի մէջ նոյնպէս թատերական երկար կտոր մը կայ, «Աւարայր 80», որ կը մասնակցի Վահէ Օշականեան սովորական ճգնումին, Հայութեան պատմական առասպելները կամ առասպելացած պատմութիւնը վերակենդանացնելու, այժմէականացնելու, ժամանակաչրջանները իրար խառնելով։ Այս թատերական գրուածքին «Թուական»ն է Ապրիլ 20, 451, Աւարայրի ճակատամարտին Թուականը, բայց անշուշտ Վ. Օշական պատմական ոճմանթիք թատերգութիւն մը պիտի չգրէր։ Առաջին տեսարանը՝ սենեակ մը, դրամեքենայ մը, թէլեֆոնի գործիք մը։ Ու եղիշէն մէկդեղ կ'ելլէ, լրագրողի մը հարցազրոյց մը տալու։ Բայց այս նոյն թէքնիքը ասկէ քսան տարի առաջ գործածուած էր Վ. Օշականի կողմէ, Դարուղիի մէջ տպուած «Խանդարուած Վերելակը» թատերախաղին մէջ, որուն հերոսը Մեսրոպ Մաշտոցն է – «Հոս՝ Վաղարշապատի ձայնասփիւռի կայանն է, կարճ ալիք 19 մեթր 24։ Կը սկսինք մեր այսօրուան վերջին հաղորդումները... Այսօր մեր ժողովուրդի պատմութեան մեծագոյն դէպքին՝ Հայ Գրերու Գիւտին 30ամեակն է...»։ Նոյնպէս Դարուղիին մէջ՝ «Պրիսմակ» անունով բաժին մը կայ, որուն մէկ մասը Աբան ու Նուարդը քեմ հանող պզտիկ կտոր մըն է, ուր հայ պատմութեան առասպելական հերոսն ու հերոսուհին 1960–ին կամ 1970–ին Պէյրութ ապրող քոյր եղբայր զոյգ մըն են, աշխարհ չտեսած, յաւակնոտ բայց խեղճ ու կրակ, իրարու, մարմիններուն հոտին մէջ ապրող։ Սքանչելի կտոր մըն է «Խանդարուած Վերելակը» եւ այս «Աբա ու Նուարդ»ը իրապէս պզտիկ գանձեր են, մանր գլուխ –գործոցներ, որոնք իրենց նմանը չունին ո՛չ մէկ տեղ։ Ստարեալ նմոյշները այն բարոյական ան ֆրազանցելի յատկանիշին, զոր Ֆրանսացիները կը կոչեն irrespect։ Վ. Օշական, արձակագիր ըլլալէ առաջ, իր այս երկու կտորներով՝ Սփիւռքի միակ լուրջ թատերագիրն է։ Անտեսուած անշուշտ իրրեւ այդ, բայց այդ մէկը նորութիւն չէ։

4

Վ. Օշական հրատարակուած վէպ չունի։ Իրմէ կարդացած եմ անտիպ վէպ մը, Պէյրութի կեանքէն առնուած, մօտաւորապէս 150 էջնոց, զոր երբեք հրապարակին չէ հրամցուցած, չեմ գիտեր ո՛ր զաղանի վերապահութեան, վարանումին պատճառաւ։ Մտերմութեան մէջ՝ կը խոսի երբեմն հօրը ծրագիրը վերստին ձեռք առնելու, ու 1915–էն առաջ ու վերջ վերապրելի Հայութեան պատմութիւնը գրելու մասին, բայց չեմ գիտեր թէ ո՛ւր հասած է վիպական այդ ծրագիրը։ Տըպուած ունի միայն 1968–ի Ահեկան հանդէսի 3–4 համարին մէջ «Կայսրան թիւ Զորս» անունով արձակ կտոր մը, որ կը կրէ իրը խորագիրը «Հատուած համանուն վէպէն»։ Այսօրուան պէս կը յիշեմ, քանի տարի առաջ էր, Սէնի ափերուն, Պէյրութցի ընկերներս, որոնցմէ կը սորվէի ապրող հայ գրականութեան իսկութիւնը, այդ արձակ էջերուն մասին կը խօսէին, դղջալով Սփիւռքի հայ գրականութենէն ներս իսկական առումով իրապաշտ կամ դոնէ՝ իրականութեան մէկ պատկերացումը հրամցնող էջերու բացակայութիւնը, մանաւանդրաբար՝ Պուրճ Համուտի պարագային, որ բացակայ էր մեր գրականութենէն, ու բացակայ է մինչեւ այսօր, իր խաւ խաւ Հայութեամբ, իր հում տեսարաններով, իր աղքատութեամբ, իր օրինաւոր անօրինականութեամբ։ Վ. Օշականի այս քանի մը էջերը սկզբնաւորութիւն մը, յոյս մը կը նկատէին այդ ուղղութեամբ։ Չեմ գիտեր որքան ճիշդ էր։ Այդտեղ ցոյց տրուած կարեւոր տեսարանը փլատակ օթոյի մը մէջ տեղի կ'ունենայ, ուր մէկը, կէս խենթ, կէս խելօք, բնակութիւն հաստատեր է, խելապար չրջմոլիկ մը, թէ Վահէ Օշականեան նախատրած տիպա՞րը, այն մէկը որուն ինք գիւրութեամբ եւ յօժարակամ կը նոյնանայ – քաղաքին եզերքները թափառող ու վերջնաշխարհային, յայտնութենական, ափոքալիփթիք վայրերու մէջ, օրինակ՝ օթոներու դերեզմաններոցի մը մէջ կայք հաստատող եւ կեանքին վերջին անհմատ իմաստը փնտռող խուճապի մատնուած կերպարը, զոր Վահէն առաջին դէմքով կը խօսեցնէ բանաստեղծական իր վերջին հատորներուն՝ «Ահազանգ»ին ինչպէս «Խուճապ»ին մէջ։ Այս փորձերուն ճշմարտութիւնը ի վերջոյ՝ «Խուճապ»ի վերջին տեսարաններուն մէջն է, ուր «ես» բսող կերպարը կ'իյնէ օթոներու դերեզմաննոցին կայսրութեան վրայ։

Այդ եղած է թերեւս Վ. Օշականին դժուարութիւնը երկար տաեն՝ վէպ կամ արձակ գրելու արարքին մէջ։ Նկարագրած կամ նկարագրել ուզած աշխարհը չատ մօտ էր, չափազանց մօտ իր բանաստեղծական գործին մէջ ընդլայնուած թեմաներու աշխարհին, ահազանգի աշխարհը, ըզկուտած, կոտորակուած քաղաքը, որուն մասին «Դաղաթը»ին մէջ կ'ըսուի՝ «Քաղաքը ամէն ինչի եղերքն է»։ Առաջին ակնարկով՝ այս խօսքին մէջ հասկցո՛ք որ քաղաքը պիտի նկարագրուի իրրեւ հըսկայական zone մը, անսահման արուարձան մը, միայն ու միայն կեանքի մը փլատակներով լեցուն, քաղաքակրթութեան մը մնացորդը կամ մնացորդացը։ Եւ հասկցէք որ Վ. Օշականի հարցը պիտի ըլլայ՝ ի՞նչ կայ քաղաքակրթութիւն ըսուածին տակ, երբ անոր չնարակը քիթս ու վերցնես, ի՞նչ աղբ կայ, ի՞նչ մըննացուք կայ։ Հոսկէ Վ. Օշականի հսկայ ըրջութիւնը – քերել, քերել միշտ, հանել նեաել քաղաքարթութեան չնարակը։ Բայց ատկէ նաեւ՝ իր մօտ ոգերզականին burlesque հանդամանքը – քանի որ քաղաքակրթութեան տակը, եղերքը գտնուղը, ապրողը, քաղաքակիրթ մարդոց աչքով դիտուած՝ հոպիտ մը միայն կրնայ ըլլալ։

5

«Փախստականը»ի պատմուածքները թուականներ կը կրեն, 1971–էն մինչեւ 1977, եւ վերջինը՝ 1980, եւ ուրեմն վայրերու հետ կապուած են – Պէյրութ, Ֆիլատելֆիա։ Բայց այս վայրերուն գով կայ անվայր վայր մը, որ կրնայ որեւէ տեղ ըլլալ, եւ ո՛չ մէկ տեղ, քաղաքակրթութեան եզերքը անդամ մը եւս։ Հատորին մէջ՝ «Ածու», «Փարոս», «Կղզի» անունները կրող պատմուածքները այս տեսակին կը պատկանին, կը բեմադրեն անիրական աշխարհի մը բնակիչները, եւ խորքին մէջ՝ հէքեաթներ են աւելի քան թէ պատմուածքներ։ Բան մը կը պատմե՞ն, բան մը կ'ըսե՞ն։ Անշուշտ։ Բայց ասոնցմէ առաջ կան պէյրութեան պատմուածքները, բոլորն ալ կատարելապէս հեղձուցիչ մթնոլորտի մը մէջ վիժած կեանքներու վերջին պահերը պատմող, նկարագրող։ Այս է Վ. Օշականի պատմուածքներու առաջին գլխաւոր թեման – վիժած կեանքեր։ Ինչ որ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար արտայայտել վերացական բանաձեւումով մը՝ կեանքը ինքը վիժում

մըն է: Առէ՛ք «Աքսոր»ը: Էրիկ մարդ մը, ծերութեան սեմին հասած, հիւանդանոցէն կը վերադառնայ անդամալոյծ, եւ կ՚անդրադառնայ յանկարծ որ կեանքը վերջացած է, չատնոց վերջացած էր, որ էրիկ կնիկ անզաւակ՝ պիտի մնան դէմ դիմաց ինչ կեանք որ կը մնայ իրենց ապրելիք: Ծուղակին, թակարդին մէջ լինկած է: Ասոր դեռ յոյս մը կար: Դեռ տեղ մը ուրիշ կեանք մը կրնար ըլլալ, եւ ո՛չ թէ այս անսէր, խաբկանքի վրայ հիմնուած ժխտային կապը, չորս պատերու մէջ ընդ յատիեան բանտարկուած: Փախի՛լ, փախի՛լ՝ առաջին չրջանի կերպարներուն միակ մտասեւեռումն է: Մինչեւ վերջին վայրկեանը, մինչեւ մահուան պահը, փախելու յոյսը, անկարելիութիւնը:

«Անհաղորդ մինակութիւններու կեանկցութիւններ», ա՛յս է հաւանաբար այդ պատմուածքներուն բնաբանը: «Ժամ առաջ վերջացնելու էր ասիկա, սա անհանդուրժելի երկարաձգուող, անապրելի ի՞նչը··· ի՞նչը, որ անդամալոյծ դամուած մնալու պատկերասփռուելն առած սարսափին առի՛լ զօրաւոր, դալիք մղձաւանջի մը նախազգացումն էր: Տարաժամօրէն կը դղար որ ապագան, ապագայի յոյսն էր, որ արդէն կը հառնէր ափերուն մէջէն···» («Փախստականը», էջ 58): Վ. Օշականէ մօտ միշտ եղած է «նկատողութենապաշտ», կամ «յետ–դիտողութենապաշտ» երանգ մը, ապսիւրտին, անհեթեթին չուրջ ամբողջ իմաստասիրութիւն մը, որ խորքին մէջ՝ յենք մըն է, յենարան մը, կանգնած այս պատմուածքներուն եռին, որոնց մէջ կը պատմուի ապագային յոյսը, անհաւին մէջ ծուարած, եւ որեւէ յոյսի կատարեալ բացակայութիւնը:

Առաջին չրջանի պէյրութեան այս պատմուածքներուն մէջ սակայն, անչէզելի մթնոլորտը, ուր ներկայ չկայ, ապագայ չկայ, ուր կայ միայն մահուան միապաղաղ սպասումը, դեռ իրական կացութիւններու ընդմէջէն կը բացատրուի: Կայ նաեւ, ինչպէս ըսի, անիրական կացութիւններու ամբողջ չարքը: Ասոնցմէ օրինակ պիտի վերցնեմ «Փարոս» խորագրուած հէքեաթ – պատմուածքը: Հայր ու տղայ հոս փարոսի մը մէջ կ՚ապրին, աշխարհէն բացարձակապէս կտրուած, ծովային անանուն քաղաքի մը եզերքը, չունենալով ուրիշ պատականութիւն եթէ ոչ ամէն իրիկուն փարոսին լոյսը վառել –

«···Բացարձակապէս ոչ մէկ պէտք կար այդ լոյսին, փոթորիկը մարդ ու նաւ մաքրած էր աշխարհի երեսէն, բայց այդ չէր կարեւորը:

– Ան չէ ամա, որո՞ւն համար կը վառի կոր:

– Անանկ:

– Ի՞նչ ըսել է անանկ:

– Պէտք է վառի: Չես հասկնար, տղայ ես տակաւին:

– Գոնէ ներսը լուսաւորէ:

– Գոյէ սա պատուհանը, սառեցայ:

– Պատուհանը բաց չէ՛ որ»:

(«Փախստականը», էջ 101):

Օր մը տղան կ՚երթայ, չի դիմանար, հօրմէն իրեն անցած այդ ժառանգութիւնը իր ուսերուն ծանր կու գայ, կ՚ուզէ իր կեանքը չինել, կը մեկնի, կ՚ամուսնայ, ու ինքն ու կինը «երջանիկ էին անչուչա, ամէն մարդու պէս, բոլորին հետ նոյն մայթէն կը քալէին···» (էջ 104): Արկած մը, երջանկութիւնը վերջ կը դնէ, տղան կը կուրնայ, կը դառնայ թափառաշրջիկ, ու օր մըն ալ հօրը կը հանդիպի, կը վերադառնայ փարոս մեծազոյն տառապանքներու մէջ, հայրը կը սպաննէ ձեւով մը, ու ինքը պիտի մնայ փարոսին պահակը: Քիչ մը չատ թափանցիկ խորհրդանչականութեամբ գրուած հէքեաթ – պատմուածք մըն է սա մէկը, որուն կրնաք տալ ի՛նչ մեկնաբանութիւն որ կ՚ուզէք: Այդ անպէտ լոյսը, որ բանի մը չի ծառայեր քանի որ քովը աւելի զօրաւոր փարոս մըն ալ կայ, պէտք է վառի սակայն, ամէն իրիկուն: Եղածը մէկ խօսքով՝ allégorie մըն է: Պատմուածին մէջ կայ նոյն անչնչելի մթնոլորտը ինչպէս նախորդներուն մէջ, նոյն կատարեալ յուսահատութիւնը, առանց ո՛չ մէկ ճառագայթի, լոյսի ծուէնի մը: Հետաքրքրականը սակայն հայր – տղայ յարաբերութիւնն է հոս, կ՚երեւի՝ միակ իսկական յարաբերութիւնը աշխարհի երեսին, մարդկայնութեան յետին բջիջները իր հետ տանող, բայց ահաւոր նաեւ, քանի որ հօր մը, պարտադրածը, տղային սպասածը՝ ասոր կրցածէն միշտ անդին կ՚անցնի, ու կը ստեղծէ ատելութիւն մը, որ կը մնայ հօր եւ տղուն միջեւ ամէնէն անքակտելի կապը: Հայր – տղայ այս կապին ծանրութիւնը Վ. Օշականի աշխարհին մնայուն հարցերէն մէկն է:

Ասոնց համար՝ հէքեաթ – պատմուածք կ՚ըսեմ, նախ որովհետեւ Զօհրապէն կամ նոյնիսկ Յակոբ Օշականէն մեզի հասած պատմուածքի ժանրին չեն պատկանիր այս պատմումները: Երկրորդ՝ որովհետեւ իմաստի մը փնտռտուքը միշտ ներկայ է Վ. Օշականի մօտ, սկիզբը իրրեւ թեմա (պէյրութեան չրջանի պատմումներուն մէջ), յետոյ՝ իրրեւ allégorie: Ֆանթաստիք պատմուածքի ժանրը կայ, ճիշդ է, ուր իրականն ու անիրականը կը խառնուին իրարու, անճանաչելի ու անդանդաղելի կերպով: Բայց այս խառնուրդը յաճախ անյաջող է Վահէին մօտ, ճիշդ այն պատճառով որ անիրականը իմաստով մը, կամ իմաստի փնտռտուքով մը խցուած ու թրծուած է: Այսպէս նաեւ «Կղզի» վերնագիրը կրող պատմումը ընկիզը չատ յաջող է, փախուստ մը, արկած մը, կորուստ մը կը նկարագրէ, ամբողջովին անիրական: Եւ յանկարծ անհասկնալի կերպով՝ կը դառնայ չատ անյաջող, որովհետեւ Վ. Օշական պատմումին մէջ կը մտցնէ իրր թէ իրական տուեալներ ու մանրամասնութիւններ, որոնք սակայն սպասուած արդիւնքին հակառակ՝ վերացական կը դարձնեն ամէն ինչ:

Ահաւասիկ ուրեմն դատումի եւ ընորոշումի ձեւով երեք յատկանիշ – իմաստի բացակայութեան անչնչելի ապրումը, առաջին չրջան· allégorieին ծանր ներկայութիւնը, երկրորդ չրջան· եւ այս վերջինին մէջ՝ իրապաշտ մանրամասնութիւններու աւելորդ ներմուծումը, որ կը մատնէ անորոշութիւն մը հեղինակին մօտ: Մնաց որ երկրորդ չրջանին ալ՝ անչնչելի, հեղձուցիչ աշխարհի մը մէջ տեղի կ՚ունենայ ամէն ինչ: Բան մը որ անկեղծօրէն՝ Վ. Օշականի արձակին ընթերցումը կը դարձնէ փորձանաւոր ու երբեմն դժկամութեամբ առաջ տարուող գործառնութիւն մը:

Այս առաջին հատորին մէկ հատ պատմուածք կայ, որ տարբեր է միւսներէն իր համեմատաբար թեթեւ ոճով, ու իր չատ յաջող կառոյցով: Կը կոչուի «Ֆէրընհայթ», կը գրաւէ դիրքին 10 էջը, ու այդ 10 էջին մէջ կը պատմէ իրարու անծանօթ երեք անձերու կեանքին մէջ մէկ աննչան պահը, կառավարի մը վրայ, ուր մէկը սեւամորթ պահակն է, որ կ՚երազէ Ֆոլքսվակընը մը ունենալ, երկրորդը՝ կեանքէն դժգոհ բայց իր ունեցած Ֆոլքսվակընէն չատ գոհ հայ կին մը, եւ երրորդն ալ՝ իր ուժի զգացումովը տարուած Ամերիկացի մը, որ կ՚արհամարհէ բոլոր Ֆոլքսվակընի տէրերը, ու պատրաստ է նոյնիսկ զանոնք իր խոշոր օթոյովը կոխելու անցնելու: Կարճ, ամփոփ, խելացի, առանց ալլեկորիք աւելորդարանութիւններու, առանց չափազանցուած չատախօսութեան, այսպէս է որ կը հասկընամ յաջող պատմուածքին ժանրը:

6

Երկրորդ դիրքը չատ տարբեր է առջինէն: Այս երկրորդ հատորին պատմուածքները նորագոյն չրջանին կը պատկանին, բոլորը Ամերիկա գրուած, 1980–էն ետք, այս անգամ սակայն առանց թբեան եռք, այս անգամ սակայն առանց թբեական, ինչ որ կը նչանակէ հաւանաբար որ Վ. Օշական ամբողջապէս կը ստանձնէ զանոնք դիրքը հրատարակուած պահուն, մինչդեռ առաջին հատորին պատմուածքները արդէն իսկ անցեալի մը կը պատկանէին իր աչքին: Երկրորդ հատորի պատմուածքներուն մէջ՝ ոճը չատ աւելի զուսպ է, չկայ գոյութենապաշտ կամ ֆրանսական nouveau romanին չատ նման ծանր մթնոլորտները (որոնք երբեմն կը յիչեցնեն Նաթալի Սառոթը): Առաջին գլուխ–գործոց մը կայ հոս, որ կը վերադառնայ նորէն ալ քիչ մը Պէյրութի սկզբնական չրջանի թեմաներուն: Կը կրէ նախ չատ գեղեցիկ վերնագիր մը – «Վիպային հերոսին ծնունդն ու մահը» –, զոր պիտի չփորձեմ վերլուծել հոս, ու զոր պիտի կրնայ լուռ մնալ, այնպէս մը ընել ինչպէս թէ ոչինչ պատահած ըլլար: Բայց ամբողջ հարցը հոս է· ի՞նչ է գրագէտին յատուկ խօսքը, ահաբեկչութեան նման ընկերային ու պատմական երեւոյթի մը հանդէպ: Ահաբեկչութիւնը դէպք ալ չէ, ինչպէս Աղէտը, որ կը պահանջէ գրողին ամբողջ ուժերուն պրկումը: Ահաբեկչութեան երեւոյթը կը ստեղծէ անվերջանալի փոխանակումը կարծիքներու, թեր ու դէմ հակազդեցութիւններու: Ահաբեկչութեան մասին գրելու ամէնէն թոյլ ձեւը այդ կարծիքներուն եւ հակազդեցութիւններուն արձագանգ տալն է: Վ. Օշական միշտ չէ որ կը յաջողի աստկէ խուսափիլ: Աւելին պիտի չըսեմ այս մասին:

Կը մնայ հիմա մէկ պատմուածք, որ ամբողջ չարքին մէջ՝ ամէնէն ցնցիչն է, եւ ամէնէն համարձակը: Այս մէկը 130 էջնոց «Օծումն»ն է: Ամէն տեսակէտով լաւ է այս մէկը, ե՛ւ իր ոճով, պատմողական իր ներքին կառոյցով, ե՛ւ իր չօչափած հարցերով, ե՛ւ վերջապէս այն իրողութեամբ որ հոս՝ Վ. Օշական կը ստանձնէ մինչեւ որոչ կէտ մը՝ բուն ահաբեկչութիւնը, որ հաւանաբար՝ մարդիկ մեռցընելուն մէջ չի կայանար, այլ Վ. Օշականի բառերով՝ հայկականութեան միթոսը պայթեցնելուն մէջ: Այս պատմուածքին մէջ ի հարկէ՝ հեղինակը չի հակազդեր, չի մեկնարաներ արտաքին երեւոյթներ, կը գործէ ահաբեկչական արարքը իր գրութեան մէջ իսկ: Ինչ որ բացառիկ ուժով կեցուածք մըն է: Կը նչանակէ որ դէմ առ դէմ կու գար ներկային մէջ յանկողմ մահուան հետ – էջ 27 –

«Ո՞ղջ էին, մեռա՞ծ դատապարտուած են ապրելու··· յոյս չունին, բարկութիւն հաճոյք ցաւ չունին, կենդանիի պէս, խոտի պէս հոն պիտի սպասեն··· գինը կը վճարեն կոր հարկաւ···»

Վ. Օշականի մօտ թեմա մը կայ, որ պատահական մուտք մը կը գործէ առջին հատորին մէջ (այդ պատճառով չխօսեցայ անոր մասին), ու կը ծաւալի մանաւորապէս այս երկրորդին ներս: Ահաբեկչութեան թեման է: «Փախստականը»ին մէջ՝ «Ահաբեկիչը» անունով պատմուածք մը կար, բայց երկրորդ դիրքին մէջ՝ գրեթէ բոլոր պատմուածքները մօտէն կամ հեռուէն առընչուած են ահաբեկչութեան թեմային: «Օծումը» 130 էջ երկարութեամբ կարեւոր գրութիւն մըն է, որուն պիտի անդրադառնամ քիչ ետքը, եւ որուն առանցքը կայ ի վերջոյ ահաբեկչական արարք մը: «Թէլեֆոնը» խորագրուած կտորին մէջ՝ Վ. Օշական կը փորձէ երեւակայել ու պատկերացնել մէկին տարիքով մէկին հասակով մէկին Ամերիկահայ մը, որ թերթին մէջ Լիբանոնի հինգ զոհերուն լուրը կը կարդայ, եւ կը հեռաձայնէ պատահական Հայու մը, որուն անունը կը գտնէ հեռաձայնի դիրքին մէջ, հեռը պահ մը այդ մասին հաղորդուելու համար, իր յուզումը արտայայտելու, մարդկային ձայն մը լսելու, մէկու մը կապուելու համար որ դինքը այդ պահուն հասկնար, ու դէմը կ՚նայէ անձ մը որ արտօնուած չէ այդ նիւթերուն մասին ընտանեկան յարկէն չատ խորհելու ու խօսելու: Օշական անշուշտ իր անձնական յուզումն է որ կ՚արտայայտէ «Լիբանոնի Նահատակներուն» ձօնուած այս պատմութեամբ: Միեւնոյն ատեն՝ կը չօչափէ սակայն իր անձէն անդին սփիւռքահայ լայն հատուածներու կրած ցնցումը իրենց առօրեայ կեանքին մէջ: Յետոյ կայ «Թուրք Շօֆէօրին Օրագրէրէն» անունով կտորը, ուր խակապէս հրաւիրուած ենք Օթթաուա սպաննուած Թուրք դեսպանի Թուրք չօֆէօրին օրագիրը կարդալու: Եւ վերջապէս՝ «Անկախութեան Հանդիպումը», ուր Ամերիկա հաստատուած հայ ուսանող մը հանդիպում մը կ՚ունենայ Թուրք ուսանողուհիի մը հետ: Հարցը – պիտի կարենա՞ն անցեալի դէպքերէն ու ներկայի հերքումներէն եւ տարակարծութիւններէն անդին անցնիլ:

Ահաբեկչութիւնը 1977–էն ի վեր տեւական հարց մը եղած է ուրեմն Վ. Օշականին համար: Հոս հարկաւ աղգային արժէքներով մտահոգ անձն է որ կը խօսի, իր դերակատարները թեր ու դէմ կը խօսեցնէ: Գրագէտի իր զէնքերով ու կարողութիւններով, կը փորձէ հասկնալ իրողութիւնը, կը փորձէ հասկնալ իրողութեան առջեւ մարդոց հակազդեցութիւնը, եւ կը փնտռէ նաեւ պատմողական կառոյցներ, որոնց մէջ զրահանութիւնը կարենար փրկուիլ, չօչափելով իրմէ վեր դտնուող հարց մը: Օշականի խիղճն է, գրագէտի խղճմտանքն է որ գործի վրայ է հոս: Գրագէտը չի կրնար, այնպէս չէ՞, իր խօսքը չըսել, գրագէտի՛ իր խօսքը չըսել, երբ ամբողջ ազգը յուզող դէպքեր կը պատահին, չի կրնար լուռ մնալ, այնպէս մը ընել ինչպէս թէ ոչինչ պատահած ըլլար: Բայց ամբողջ հարցը հոս է· ի՞նչ է գրագէտին յատուկ խօսքը, ահաբեկչութեան նման ընկերային ու պատմական երեւոյթի մը հանդէպ: Ահաբեկչութիւնը դէպք ալ չէ, ինչպէս Աղէտը, որ կը պահանջէ գրողին ամբողջ ուժերուն պրկումը: Ահաբեկչութեան երեւոյթը կը ստեղծէ անվերջանալի փոխանակումը կարծիքներու, թեր ու դէմ հակազդեցութիւններու: Ահաբեկչութեան մասին գրելու ամէնէն թոյլ ձեւը այդ կարծիքներուն եւ հակազդեցութիւններուն արձագանգ տալն է: Վ. Օշական միշտ չէ որ կը յաջողի աստկէ խուսափիլ: Աւելին պիտի չըսեմ այս մասին:

Կը մնայ հիմա մէկ պատմուածք, որ ամբողջ չարքին մէջ՝ ամէնէն ցնցիչն է, եւ ամէնէն համարձակը: Այս մէկը 130 էջնոց «Օծումն»ն է: Ամէն տեսակէտով լաւ է այս մէկը, ե՛ւ իր ոճով, պատմողական իր ներքին կառոյցով, ե՛ւ իր չօչափած հարցերով, ե՛ւ վերջապէս այն իրողութեամբ որ հոս՝ Վ. Օշական կը ստանձնէ մինչեւ որոչ կէտ մը՝ բուն ահաբեկչութիւնը, որ հաւանաբար՝ մարդիկ մեռցընելուն մէջ չի կայանար, այլ Վ. Օշականի բառերով՝ հայկականութեան միթոսը պայթեցնելուն մէջ: Այս պատմուածքին մէջ ի հարկէ՝ հեղինակը չի հակազդեր, չի մեկնարաներ արտաքին երեւոյթներ, կը գործէ ահաբեկչական արարքը իր գրութեան մէջ իսկ: Ինչ որ բացառիկ ուժով կեցուածք մըն է: Կը նչանակէ որ հեղինակը ամբողջութեամբ կրցած է նոյնանալ բուն ահաբեկչութեան անիշխանական խորագոյն կեցուածքին, ու անդին անցնիլ բոլոր հրամայուած մարդասպանութիւններէն եւ ասոնց առջեւ համայուած պաչտամունքի կամ քննադատութեան կեցուածքներէն:

Ինչպէ՞ս կը գործուի ահաբեկչական արարքը գրութեան մէջ իսկ: Վ. Օշական խմբակ մը կ՚երեւակայէ, որ որոչեր է հայկական եկեղեցի մը պղծել: Հոյակապ դաղափար մը, որ ո՛չ մէկուն միտքէն պիտի անցնէր անչուշտ, բացի ի՛ր խեղաթիւրուած պատակէն: Պղծումի առաջին հանդրուանը եկեղեցւոյ մէջ թռանդիսթոր մը վառելը կ՚ըլլայ, ու ճաղ հնչեցնելը: Երկրորդ հանդրուանը՝ աղջիկ ու տղայ համբուրուիլը: Երրորդ հանդրուանը՝ քահանան ժողովուրդին առջեւ մերկացնելը: Հայկական առասպելը ներսէն պայթեցնելու ծրագիրն է հոս էականը: Ահաւասիկ օշականեան «ահաբեկիչ»ին խօսքերը այդ ուղղութեամբ. «էն դժուարը սկսիլն է, եկեղեցի մտնելէն եռք առաջին հարուածն է, ցնցումը··· եթէ չկրցանք չիտակ տեղը եւ առենը զտնել՝ պիտի չկրնանք առասպելը քանդել, «մխիթը» պայթեցնել»(«Թալարդին շուրջ», էջ 70):

Որո՞նք են այդ առասպելին բաղադրիչները: Ի մէկի այլոց՝ լեզուն եւ սեռականութիւնը: Կրնաք աւելցնել նաեւ Հայրենիքը իրրեւ դաղափար, Աւանդութիւնը իրրեւ ներքին լաստակերտ: Բայց մնանք լեզուին վրայ· «Լեզուն ալ, ան ալ պարտականութիւն է, հեռը խաղ չըլլար, վայ որ սխալ խօսիս կամ գրես, կամ հէչ չգրես չխօսիս··· Հայ չես: Հայերէնը՝ (···) պաչտօնական սառած բան մըն է, էրիկ կնիկ իրար չի մտերցներ···: Կարծես թէ Հայերը կոչմար մը կ՚ապրին, կախարդուած են···» (էջ 95): Քննադատութեան թիրախը հոս մէկ խօսքով՝ տարրական տուեալները արժէքի վերածելու, հետեւաբար՝ սրբազան դարձնելու եւ անչարժացնելու, անչնչելի բանի մը վերածելու անժխտելի ձգտումն է: Աւելի պիտի չըսեմ այս տողերուն պայթուցիկ ուժը: «Մեր գործը այդ կախարդանքը փչրելն է, քակելն է···» (անդ), այսինքն՝ քակել քարացած սրբազնութիւնները, որոնք բոլոր Հայերը կը մատնեն կատարեալ ամլութեան: Ասոնց եռին կայ զանգուածային ինքնայատներու եւ նոյնացումներու ամբողջ երեւոյթը: Այնքան աստեն որ «զանգուածայում»ի այս պրոցէսին մէջն ենք, պիտի մնանք ամուլ, պիտի չարունակենք զանդաղիլ պատմութեան եզերքին:

«Մէկ հոգի չէ կրցած կամ չէ ուզած կամ չէ արտօնուած դուրս դալ զանգուածէն՝ զանգուածին նայելու համար, որ չըլլայ թէ···» (անդ):

Վ. Օշական անիշխանական մըն է: Մինչ այն ինքը կրնայ երթալ մինչեւ ծայրը այս տեսակի ահաբեկչութեան մը, գրութեան մէջ իսկ, Իսկական գրողը կրնամ երեւակայել միմիայն անիշխանականի դիմագիծերով: Իսկական գրողը կը նոյնանայ ըմբոստութեան: Ճիշդ է որ վերջաւորութեան՝ Վ. Օշական կը փրկէ կացութիւնը, ընթացք տալով այս անդամ ազգային արժէքներով մտահոգ մարդու մը իր ախորժակին: Պայթեցնել հայկական միթոսը, ճաթեցնել սրբութիւնները, բայց իրրեւ փորձ, որպէսզի վերածնին աւելի ուժով, փորձին տակաւին եռքը: Այնպէս որ վերջին հաշուով՝ պատմութեան բուն հերոսը քահանան է, որ կը դիմանայ ու կը դիմացնէ աւանդութիւնը իր արուս, անդիջող կեցուածքով: Վ. Օշականի մօտ ծայրագոյն անիշխանականի եւ բարեխառն աւանդապաչտի հոյակապ խառնուրդն է, պիտի ըսէի մինչեւ իսկ՝ մեղսակցութիւնն է, որ վ՚արտայայտուի այս ձեւով: Ակէ անդին սակայն, ես պատասխանատուութիւն չեմ ստանձներ անչուշտ իր գրածներուն եւ իր խորհածներուն համար:

---

(1) Դասախօսութիւնը կարդացուեցաւ 1989 Մայիսին, Գրողներու Միութեան կողմէ կազմակերպուած երեկոյթի մը ընթացքին, Փարիզի մէջ:

(2) 1987–ին Անթիլիաս հրատարակուած:

(3) Նիւ Եորք, Ոսկետառ հրատարակչատուն: Կողքին կը կրէ 1988 թուականը: Գրութեանս մէջ բոլոր ճշումները այս երկու հատորներուն կը յղուին:

Papken, dialogue ami

par
J.-P. BODOSSIAN

— Voilà longtemps que nous n'avons pas bavardé. Depuis notre virée sur le plateau du Contadour tu as l'air insaisissable. Arrête-toi un moment. Viens boire un coup.

— Tu as raison. L'été c'est toujours la folie avec ce labo photo. Tu comprends, en même temps il y a plus de travail, les employés vont en vacances et il fait plus chaud. Tout pour être crevé. De l'individu il ne reste rien, on devient une machine. Il faut préserver la flamme vaille que vaille en attendant début septembre où je me retrouve, et tu l'as senti.

— Il y a tout de même de bonnes choses dans ce travail sinon tu ne continuerais pas.

— Si l'on veut. Tu sais je suis dans la quarantaine et je commence à regarder les choses autrement. Au fond peu importe le sujet, ce qui compte c'est la manière. Je découvre quelque chose d'insoupçonné à l'origine. Voir les photos des gens est comme un incroyable confessionnal muet des âmes. Tout y passe. Depuis les joies sempiternelles des mariages et des naissances jusqu'aux recherches artistiques ou exploratives des uns, aux obsessions d'un pépé qui se paye un luxe sexuel tardif. Tout y passe vraiment, les apparitions, les fantômes photographiés, les aberrations de la nature comme ses splendeurs.

Alors je trouve que c'est une assez extraordinaire matière pour comprendre la vie et l'espèce humaine. L'image est sans commentaire : brute. A toi de situer. Pas d'obligation à suivre une interprétation, pas de verbiage toujours para-publicitaire à notre époque. Rien que la vie qui se montre pour ce qu'elle est et sans fard, sans paraître. Pour moi de plus en plus, une information pure.

— Tu es très général et philosophique. Moi j'aime bien les exemples. Illustres moi ça sur un fait précis.

— Par exemple cette image qui est un bon sujet de toile. Une pellicule d'une vingtaine de photos raconte le chemin parcouru pour aller dénicher un chateau cathare. Dans un lieu superbe, rocheux, inaccessible par la route, isolé. On voit une fille qui marche. Aucune photo du photographe. Elle avance dans des points de vue et des paysages superbes. On grimpe. Une porte, elle y entre dans l'ombre. Puis d'un seul coup on la retrouve nue, projetée dans le ciel, allongée sur un rempart, son corps forme un arc tendu les pieds retombant dans le vide, la tête et les cheveux en arrière, tout le corps tendu comme un autel face aux nuages blancs qui défilent dans un ciel bleu polarisé. Inoui de beauté. Célébration de la terre, offerte à la beauté, offrande à l'esprit.

— Te voila bien parti, tout est toujours de cette qualité ?

— Tiens je vais te raconter autre chose. Pas une image. Une situation où je me suis trouvé il y a quinze jours.

Un type arrive et demande si on peut aller photographier une personne qui ne peut se déplacer. J'hésite un peu car en général cela fait perdre pas mal de temps. Enfin ce n'est pas trop loin, nous définissons les conditions. J'irai l'après-midi même. C'est en plein centre de Marseille. Le quartier de la Palud. Les indications sont : sonner cinq fois à Georges pour se faire ouvrir, puis quatre étages avec ascenseur et encore un à pied. J'imagine une chambre de bonne, ou plusieurs aménagées sous les toits, qui donnent parfois de très beaux habitats avec des vues sur la ville. Des vues comme tu les aimes bien. Je ne me suis pas trompé. Sur le palier des chambres de bonnes m'attendent, et là je suis pour le moins surpris, deux gaillards passablement gris à deux heures de l'après midi, qui commencent à vociférer des propos tout aussi convulsifs que leurs visages. Il fait très chaud, ils sont en short, le corps bedonnant de la cinquantaine fatiguée.

Heinrich veut se faire faire le portrait. Il a une raideur de la jambe, mais se déplace. Je ne lui pose pas de question, il me semble qu'il aurait très bien pu venir, j'en aurai la confirmation plus tard. La chambre fait trois par trois, papier délavé, parfois décolé et arraché, sur le lit d'une couleur douteuse une vieille couverture, un tout petit passage entre la table sur laquelle traînent des couverts de midi, et une télé qui marche sans son où l'on voit une infirmière japonaise faire de curieux soins. Je me demande si c'est une cassette vidéo.

Je place Heinrich devant une porte de placard seul fond un peu uni et commence à le photographier, moi de l'autre côté du lit. Le fond est trop noir; je lui demande un tissu pour le suspendre sur la porte. Il me sort une serviette de bain qui devait être bleue. J'essaye de trouver un morceau sans trop de tâches, et je termine. Un peu méfiant je demande un acompte. Il me paye le tout, m'affirmant qu'avec lui il n'y avait pas de problème, et il commence à manipuler mon matériel disant qu'il s'y connaît. Manifestement je représente un évènement. L'autre arrive à la réscousse, sortant de la chambre voisine, toutes portes grandes ouvertes et demande si la gueule de l'autre n'a pas cassé l'appareil. J'élude et laisse ma carte pour venir retirer les photos. Ah me dit-ils on connaît bien, vous êtes à côté de notre permanence. Je me souviens en effet qu'il y a pas très loin le siège d'un mouvement d'extrême droite. Nous voilà tous rassurés. Ils trouveront sans problème et je m'en vais, sous leurs propos qui m'accompagnent jusqu'à l'ascenseur. J'ai échappé au petit verre de «l'amitié».

— Quel monde. Tu penses que ce sont d'anciens légionnaires ?

— Je ne vois rien d'autre. Ils doivent avoir une retraite, vivent sans famille une vie de soudard tout en servant là où ils sont demandés. C'est logique quand on sort de la légion en poste à Marseille. Sans cette expérience je n'y aurais jamais songé. Il y a toutes sortes de strates humaines dans une ville, surtout dans un port.

— Tu n'a pas le temps de t'ennuyer.

— Non et en plus il faut faire face à toutes les formes de mendicité en ce moment. C'est en pleine recrudescence. Depuis la mendicité politique à celle plus classique de l'ivrogne qui peut être odieuse.

— Je n'arrête pas de parler aujourd'hui. Tu n'en as pas assez ?

— Continue. Ton histoire de mendicité politique, je veux voir ce que c'est. Cela me fait penser à la mendicité internationale des Turcs. Bien entendu il ne faut pas en parler. Arzi en a fait les frais. Je te raconterai ça après.

— Oh! rien de bien sorcier. Tu sais ce sont les présidentielles l'an prochain. Alors, très poliment, et systématiquement les commerçants et toutes les entreprises sont «sollicités». Je reçois un appel téléphonique. «Allo ici Monsieur Pierre Bernois du club "x", je suis chargé de trouver des aides pour le soutien du candidat aux élections. Je voudrais savoir quel effort vous pourriez nous consentir». Ma réponse fut tout aussi directe. Il me semble que créer une entreprise par les temps qui courent me semble un effort largement suffisant. Par contre si vous êtes en mesure de réduire la taxe professionnelle de la société, les impôts forfaitaires et autres taxes, je suis tout à fait en mesure de revoir la question.

J'ai entendu comme un étouffement et un remerciement glacé. Cela n'a pas empêché d'avoir un deuxième appel d'un autre membre du club deux jours plus tard.

Les demandes sont permanentes. Je t'ai déjà dit qu'avoir une porte ouverte sur la rue, c'était l'entrée dans la cour des miracles du Moyen Age. Je te passe toutes les associations privées ou religieuses dont les mobiles sont souvent louables. Mais il est impossible de dire oui à tous, sauf à en mourir. Et il y a les demandes ignobles qui deviennent agressives en cas de refus, tel ce type qui entre en titubant l'haleine vineuse demandant de l'argent pour nourrir son fils puisque lui est au chômage. Ou encore l'argumentaire un peu déri-

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆ ՍԷՆ ԱՐԵՒՇԱՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Շար. Ա. էջէն)

ամէն օր գործ ունի գրաբարի հետ, ես կոմնակից եմ անշուշտ դասականին. ե՛ւ պատմական, ե՛ւ քաղաքական առումով դասականը արդարացնում է իրեն: Դա որպէս գրաբարագէտ մեզ համար որեւէ դժուարութիւն չի ներկայացնում. բայց դպրոցների, մամուլի, հրատարակչութիւնների համար ահագին հարց է: Սակայն ասացի որ սկզբունքօրէն ես դէմ եմ որ ճիշդը դասական ուղղագրութիւնն է: Եւ եթէ ընդունուի, որոշ բարեփոխումների կարիքը կը լինի:

Հիմնականը չ – յի եւ վ – իւ խնդիրներն են: Դեռեւս յեղափոխութիւնից առաջ վիճում էին Ադայեանը, Թումանեանը... Թէ որոշ բարեփոխումներ հարկաւոր է անել: Այսօր այլեւս պէտք է անել այդ բանը:

Օսար հայագէտներ եւս գտնում են որ պէտք է դասականը ընտրել: Մաշտոցեան սկզբունքը միանգամայն ճիշդ էր: Մէկ հնչիւնին՝ մէկ տառ: Բայց բնական է որ դարերի ընթացքին փոփոխութիւնները կատարուեն:

Դասական ուղղագրութեան վերադառնալ կը նպաստէ նաեւ մեր ազգի միաձուլման:

Հ.- Ալեյցելիք բան մը ունի՞ք խպաղութեան մրցանակին մասին, որպէս զայն առաջին ստացող երեք անձնաւորութիւններէն մէկը:

Պ.– Կ'ուզենայի անգամ մը եւս չեշտել որ այս մրցանակով գնահատւում է հայկական ձեռագրերի արժէքը, ո՛չ միայն ազգային, այլ աւելի լայն առումով: Մատենադարանի համար պատուաւոր մրցանակ է որ աւելի եւս ճանաչում կը տայ նրան, ոչ միայն մանուկներէ նեղ շրջանակում, այլեւ Մորհ. Միութեան ներսում ու արտասահմանում:

Հ.– Հիմա որ համեմատաբար հանդարտած է Հայաստանի քաղաքական փոթորկումը ու ՀՀՇ–ն թարգմանն է հայ ժողովուրդին իղձերուն, ևպատակներն ու այդ բնագաւառի պայքարը առաջնորդողը, դուք ու ամբողջ Մատենադարանի անձնակազմը աւելի հանգիստ սրտով կրնաք վերադառնալ ձեր աշխատանքին: Կրնա՞ք մեզի խօսիլ ներկայի ձեր անձնական զբաղումին մասին:

Պ.– Հայոց փիլիսոփայութեան անթոլոգիայի վրայ աշխատում եմ: Այդ աշխատանքը ընդհատումներով կը լինի իմ պաշտօնի բերումով: Մատենադարանի վերակազմութիւնից առաջ երկու տարի վարիչ էի Հայկական մշակոյթի Ֆոնդը:

Իմ մասնագիտական գործը չեմ ուզում երբեք թողնել, չնայած որ տուիծի բաժինը Մատենադարանն է վարում:

Սէն Արեւշատեան Հայաստան վերադարձաւ հետը տանելով Խաղաղութեան մրցանակին խորհրդանշան – արձանիկը. Մատենադարանին լուսապատկերը մարեցաւ Շայեցի բեմէն, յարդանքի, հիացումի, հպարտութեան ծուխներու վերածուած, գրաւելէ եւք հազարաւոր սիրտեր:

Ա. Թ.

Լուսանկար՝ Յ. երեմեան

soire de la grand-mère qui vient en bigoudis couverts d'un bonnet plastique tansparent et qui veut une pièce de cuivre pour ses cartes postales anciennes, du pont transbordeur sur le vieux port, la dernière! la même qu'elle m'a vendue six mois avant. Dix francs une fois n'est-ce pas suffisant ?

Suis-je plus sensible qu'avant ? J'ai l'impression que la détresse va croissant.

— Il y a des périodes comme ça. Le monde nous sollicite toujours. A nous d'ouvrir ou de fermer la porte suivant nos possibilités.

— Et ton histoire d'Arzi ?

— C'était avant guerre. Harout et moi, nous avions un ami turc, un écrivain. Un jour je le rencontre et il me dit qu'il est invité à un congrès littéraire à Istanbul, qu'il part la semaine prochaine. Il est très heureux. Depuis le début de ses études il n'est pas retourné en Turquie.

Arzi, lui dis-je, je peux te demander un service ?

Tout ce que tu veux, je ne peux rien refuser à un ami.

A deux heures d'Istanbul, vers le nord-est il y a un village qui s'appelle Ovadjik. Tu y vas et tu me ramènes un peu de terre de là-bas et si tu peux, tu m'en fais une photo. C'est mon village natal.

Aucun problème monsieur. C'est comme si c'était fait, tu peux absolument compter sur moi.

Le temps passe. Pas de nouvelle d'Arzi Je pense de temps en temps à lui et à ma demande. Rien, silence.

Longtemps après, six mois au moins, peut être un an, nous étions Harout et moi assis à la terrasse du Dôme à Montparnasse. C'était notre quartier général. On voit arriver un type avec un regard terrible, maigre, les yeux profonds et noirs. On le regarde sans le reconnaitre.

Mais c'est Arzi ! me dis-je.

Viens t'assoir, que t'es-t-il arrivé ?

Que Dieu soit béni, dit-il. Il reste encore des amis et quelque chose de bon à boire sur cette terre. Payez moi un Pernod et je vous raconte.

Bien sûr. Et ma terre et ma photo ?

Rien du tout. Ces fils de chien ne m'ont même pas laissé sortir de Constantinople. De là bas je n'ai vu que la prison. Quand je suis arrivé la police politique m'attendait. Ils m'ont demandé si c'était bien moi qui avait écrit tel article, dans telle revue méconnue, il y a bien longtemps. Oui c'était moi. Ils ont commencé à me tabasser. J'ai les dents cassées. J'ai perdu tout mon sang. Si mes amis du congrès littéraire n'étaient pas intervenus et n'avaient pas fait l'impossible pour me faire sortir de là et me renvoyer en Europe, je ne serais plus qu'une moisissure au fond d'un cachot.

Alors tu sais, ta terre, ta photo, ne compte pas sur moi pour te les ramener.

C'est l'histoire d'Arzi. Il était fichu. Il n'avait plus de joie de vivre. Je crois qu'il est mort quelques temps après. Nous l'avons très peu revu.

— Un type au regard terrible, profond. Tu parles ! Il ne faut pas dire la vérité au sujet des grands. Silence sur les tares. Ce n'est pas acceptable.

— Tu as raison. Mais ca coûte souvent cher de rester libre.

Le soir descend doucement sur notre toit provençal, il fait bon être dehors, après la chaleur de la journée et entendre les bruits de la nuit qui s'installe. J'ai envie que Papken me parle à nouveau de Mytilène, de son enfance. Envie de reprendre l'histoire de sa vie.

— Alors Papken. A Mytilène,la suite ?

— Non, pas aujourd'hui. La prochaine fois. Après la coupure de l'été il faut que je reprenne le fil. Comme dit grand père dans la vie il y a la voie droite qu'il ne faut pas oublier ni perdre de vue et de temps en temps des petits chemins. Aujourd'hui nous avons pris un petit chemin. La prochaine fois nous reprendrons la voie.

Avec le recul je ne crois pas que la vie soit si continue que ça. De temps en temps on traîne, ou on retourne en arrière. Des fois on est en avance. Le temps c'est comme un marcheur qui marche à pas réguliers, les chaussures bien attachées aux pieds. Il y a quelque chose d'implacable dans la marche de ces chaussures. Moi pourtant il m'arrive de les laisser aller toutes seules. Pieds nus je vais à gauche à droite, je retourne en enfance. N'oublie pas que jusqu'à treize ans, jusqu'à mon arrivée à Venise chez les Pères Mékhitaristes je vivais pieds nus. En tout cas moi je ne l'ai jamais oublié. Je sens encore les cailloux, la terre, les rochers d'où je plongeais à Mytilène, une magnifique vie de sauvage.

A treize ans on m'a coulé dans le moule des choses comme il faut. Les pères m'ont solidement lacé les chaussures des choses régulières, et je leur en serai éternellement reconnaissant, c'est nécessaire dans la vie de tous les jours. Mais pour moi, et je ne veux rien imposer à personne, l'essentiel est de laisser la vie se dérouler naturellement. Je veux dire qu'il faut rester libre. J'ai souvent laissé seules les chaussures du temps marquer la cadence. pour retrouver mon univers aux pieds nus.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 9
MARDI
9 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.183 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.183

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

ՀԱԿԱԹՈՒՐՔ ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ՆՈՐ ՄԱՐԴԻԿ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Ցաչորդական ցոյցերէ ետք չաբաթավերջին, կիրակի օր աւելի քան 10 հազար հոգի փողոց իջած էին բողոքելու համար թուրք փոքրամասնութեան իրաւունքներու վերահաստատման դէմ: Ծանօթ է որ վերջերս, Պուլկարիոյ կառավարութիւնը կրկին կ'արտօնէր որ Թուրքերը իրենց մականունը պահեն եւ իրենց ազգային իրաւունքները զործադրեն («Յառաջ», Յունուար 3): Այս որոշումին դէմ է որ բուռն չարժում մը ծագած է երկրին մէջ եւ այն դեկավարները, որոնք կը փորձեն մաքերը հանդարտեցնել սուլոցներու կ'արժանանան, ինչպէս պատահած է Կիրակի օր վարչապետ՝ Ադանասովի, Ներքին նախարարին եւ Ազգային Ժողովի փոխնախագահին: Անոնք փորձած են բացատրել Դեկտեմբեր 29–ի որոշումը, որ կը ջնջէր «պուլկարականացման» օրէնքը: Վարչապետը կը ջանար հասկցնել որ երբ մարդ ազատութիւն կ'ուզէ, չի կրնար զայն մերժել ուրիշներուն: Հիմնուած է նոյնիսկ «Ազգ· չահերու պաշտպանութեան ճակատի գործադիր կոմիտէ» մը, որ կ'ընդդիմանայ մահմետական փոքրամասնութեան իրաւունքներու վերահաստատման:

Ցիշենք որ ինչպէս չատ մը ազգամիջեան խռովութիւնները Խորհրդային Միութեան մէջ Ստալինի ձգած ժառանգն են, հոս ալ Օսմանեան կայսրութեան անբաղձալի ժառանգն է: Մէկ միլիոն մահմետականներ «կը թունաւորուին» Անգարայի եւ Սոֆիայի յարաբերութիւնները: Քուէյթի մէջ, Արտաքին երկու նախարարները՝ Մեսութ Եըլմազ եւ Պոյքօ Դիմիտրով պիտի փորձեն ելք մը գտնել: Բայց, Պուլկարիոյ մէջ, Թուրքերու դէմ զգացումները, ինչպէս ըսինք, պատմական դրդապատճառներ ունին, որոնց առաջինը՝ անխուսափելի է, քանի բնական հակազդեցութիւնն է կայսերական նախկին Պետութեան դէմ: Կայ նաեւ կրօնական տարբերութիւնը եւ «Անհատուած համայնավարութեան» հաստատումը կացութիւնը չէր կրնար բարելաւել: Թրքական հարցերու մանագէտ մը որ Պուլկարիա գտնուած է, անցեալ տարի, կ'ըսէ թէ իր կարգ մը խօսակիցները ըսած են իրեն· – «Կ'ատենք Թուրքերը: Ուզեցին խախտել մեր տնտեսութիւնը, հունձքէն առաջ ելան գացին»: Անգարա կ'ուզէ որ Պուլկարիոյ Թուրքերու իրաւունքները երաշխաւորուին: Հայրենադարձներու մէկ կարեւոր մասը – 300 հազար – վերադարձան Պուլկարիա, որովհետեւ Պոլսոյ կամ Իզմիրի իրենց հայրենակիցները չատ լաւ աչքով չէին նայիր այս «մրցակիցներուն»: Մըննաց որ, ինչպէս դիտել կուտայ Ֆլօռ Լօրիէօ «Ֆիկառօ»ի մէջ (Յունուար 8), քրտական հարցը կը սահմանափակէ Անգարայի «բողոքները»· ատենին Ժիվկովի մէկ նախարարը դատապարտած էր Ֆիլըտերու «անհնայ ձուլումը» Թուրք կառավարութեան կողմէ եւ Անգարայի մէջ չատ փափաք չկայ, որ զուգահեռ մը ըլլայ: Բայց, ինչ որ կը պատահի ներկայիս Պուլկարիոյ մէջ ազգայնամոլութեան կը հասնի եւ չատեր պաեճ մըն ալ ունին իրենց կուրծքին՝ «Պուլկարիա»: Որեւէ անձնատուութիւն Թուրքերու աղէտալի կը նկատուի, որովհետեւ Թուրքերը չատ ալ զաւակ կ'ունենան եւ կրնան օրին մէկը անկախութիւն կամ ինքնավարութիւն պահանջել իրենց ապրած այն չրջանները, ուր մեծամասնութիւն են: «Պուլկարիան քրիստոնեայ էր եւ քրիստոնեայ պիտի մնայ» կամ «զտարիւն ազգ մը կ'ուզենք, մէկ դրօշակով եւ մէկ լեզուով» պատասխաններն են, որոնք ցոյցերու ատեն կրնայ տեսնել, հոն է նաեւ հսկայ նըկարը Վասիլի Լեվսկիի, հերոսը որ կըռուած է Օսմանեան լուծին դէմ եւ կախաղան հանուած Թուրքերու կողմէ: Դուխներները բաւական տաքցած են, ըստ թղթակիցներու, եւ որոշ չրուկներ ալ քիչ մը աւելի իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ: Օրինակ, Թուրքերը ցոյցեր ըրած են եւ դիւղերէն անցած հսկայ դանակներով, պոռալով՝ «ձեր կեավուրի արեան մէջ պիտի լուացուինք»:

Ամէնէն աւելի չզպզրդուութիւն ստեղծող Թուրքերը անոնք են, որոնք ետ եկած են: Դատարան պէտք է քաչել կ'ըսեն:

ՊՈՒԽՔԻՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՁՈՒՆԻՆ

Ամէն ինչ յստակ չէ, ոչ ալ կացութիւնը վերջնապէս խաղաղած Ռումանիոյ մէջ: Ուսանողներու ցոյցերը կը չարունակուին, նաեւ դիւղացիական կուսակցութեան: Կասկածամտութիւնը ծագած է անկէ, որ նոր դեկավարները այնքան ալ նոր չեն թուիր· Ջաուչեսկուի մարդիկը չատ են, կ'ըսուի: Ոչ ոք «մարդկային դիմագիծով» համայնավարութիւն կ'ուզէ, այլ՝ համայնավարութիւն չուզեր:

Հինգ հազար ուսանողներ, Կիրակի օր, միթինկ մը ըրած են, չեչտելու համար թէ արեան պիտի մնան մինչեւ այն օրը, որ իսկական ժողովրդավարութիւն մը հաստատուի Ռումանիոյ մէջ:

Խորհրդային Արտաքին նախարարը՝ Շեվարնատզէ Պուքրէչ ժամանած է, կրկնելու համար թէ Մոսկուա զօրավիգ է Ռումանիոյ:

Ըստ զրադէտ Վիրկիլ Թանաչէի, պէտք է վստահիլ Իլիէչքուի, Փրկութեան ճակատի գլխաւոր առաքինութիւնն այն է որ դործի կ'ուզէ վերածել ինչ որ կը մտածէ: 7/7 յայտագրէն (Անն Սէնքլերի հետ) վարչապետը փեթրէ Ռոման պնդեց որ ոչինչ կար նախատրագրուած: Ցեղափոխութիւնը ժողովուրդին կը պատկանի եւ ոչ ոք կրնայ իւրացնել եւ անոր «կնքահայրութիւնը» ստանձնել: Եթէ այդպէս չըլլար, ինք կը քաչուի: Ռոմանի համար Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը «ամբողջական վերլուծումը չըրաւ իր ատալինականութեան»:

Ֆրանսայի ծնողքներու որդեգրած ռումանացի 62 որբեր Փարիզ հասան: Տարիներէ ի վեր Ջաուչեսկու արդելք էր որ այս որբ կամ լքուած երախաները ընտանիք մը ունենան, Ֆրանսայի մէջ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՆԳԱՐԱ ԳՆԱՑ

ՀՈՍ ԱԼ ՍԱՀՄԱՆԸ
ԲԱՆԱԼՈՒ ՀԱՐՑ

Շաբաթ օր, Անգարա ժամանած է Ադրբեջանի նախարարապետը՝ Այազ Նիազիօղլու Մութալիպով, որու առջեւ, կը դրեն թերթերը, Թուրքիոյ կառավարութիւնը «կարմիր գորգ» փռած է: Իրանէն զատ, հոս ալ սահմանային հեռանկարներ կան, նաեւ առեւտրական: Խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթն է խորհրդային Թրքախօս Հանրապետութեանց հետ Անդարայի յարաբերութեանց սերտացումը: Աչիկա հետեւանք է նաեւ Թուրքիոյ անդամակցութեան ցնոր տնօրինութիւն յետաձգման Հասարակաց Շուկային: Աքեաքայի սահմանային կայանին բացումը Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան հետ ծրագրի մէջ է, բայց, ձեւականութիւնները ծանօթ չեն: Կը կարծուի որ ձեւով մը «բաց չուկայ»ի մը նոր գօտին ստեղծելու նպատակ կայ Արարատի եւ խորհրդային ու ազերի սահմաններուն հետ:

Այս կապակցութեամբ «Հիւրրիյէթ»ի Յունուար 8–ի թիւին մէջ հարցազրոյց մը հրատարակուած է Խորհրդային Միութեան Անգարայի դեսպանին՝ Ալպէռ Զերնիչեւի հետ: Ան պատասխանելով լրագրողին մէկ հարցումին, կը հաստատէ թէ Խորհրդային հանրապետութիւններէն Ուկրանիա, Մոլտավիա, Ռուսիա, Վրաստան, Ադրբեջան եւ Հայաստան սահմանային առեւտուրի պիտի ձեռնարկեն Թուրքիոյ հետ: Ադդէն ստորագրուած են Ուկրանիոյ եւ Վրաստանի համաձայնագրերը:

Լրագրողը հարց կուտայ· – «Այսինքն, Հայաստան ընդունեցա՞ւ Թուրքիոյ հետ առեւտուրի սկզբունքը· ե՞րբ հոս պիտի դայ հայկական պատուիրակութիւնը»: Զերնիչեւ կը պատասխանէ·– «այո, անշուչտ ընդունեցաւ· ժամանակը որոշ չեմ դիտեր սա պահուս, բայց պիտի դան: Լաւ առաջարկներ պատրաստած են ու յայտնեցին թէ պիտի դան»:

Հայաստանի եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն կը վերաբերի լրագրողին յաջորդ հարցումը եւս· – «որպէս Թուրք հայրենակիցի մը հետեւեալ կարծիքը ունիմ· սրբագրեցէք, խնդրեմ, եթէ կը սխալիմ· Խորհրդային հանրապետութիւններուն մէջ մեղի ամէնէն բարեկամը Ադրբեջանը, իսկ ամէնէն թշնամին Հայաստանն է ··· ճի՞շդ է»: Զերնիչեւ կը պատասխանէ·– «կը ներէք, սակայն ըստիս ձեր հարցումը բոլորովին նախնական է· նման կարծիք կրնայ ունենալ հասարակ հայրենակից մը: Քաղաքագէտները լաւ դիտեն թէ կարգ մը կացութիւններ միչտ անփոփոխ չեն մնար: Եզրակացութիւններու համար պէտք է համբերել ու ողջախոհ ըլլալ: Ես հոս ձեզ քաղաքագէտ մը կը նկատեմ, այլ պատճառով ալ անհաճոյ կը գտնեմ ձեր հարցումը: Միջազգային յարաբերութիւններու մէջ այս ակնարկով մի դիտէք հարցերը: Ինդրեմ, քաղաքակիրթ ըլլանք ու համաձայնինք սա կէտին վրայ թէ ազգայնական հոսանքները որքան մեծ վնաս կը պատճառեն»:

Զերնիչեւ, նոյն դրոյցին ընթացքին կը յայտնէ թէ Խորհրդային Միութիւնը Թուրքիոյ ՕԹԱՆ–ի անդամակցութենէն առաջ հրաժարած է անկէ հողային պահանջ ունենալէ: Կը չեչտէ· «ներկայիս, մեր նախագահը կորբաչով յատկապէս նըշած է թէ այլեւս հողային ոչ մէկ պահանջ ունինք ու չենք սպառնար մեր դրացիներուն: Կ'ուզենք լաւ յարաբերութիւններ մչակել»:

Ինչ կը վերաբերի Ադրբեջանի եւ Իրանի սահմանային հարցերուն, կը թուի որ մթնոլորտը աւելի հանդարտած է, Մոսկուա տեղի տուած ըլլալով, գոնէ մասամբ:

Ազգութեանց Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին ժամանումը Բաքու մտքերը հանդարտեցուցած է, որոչ չափով: Ան ընդունած է որ տասնեակ տարիներու երկայնքին հարցերը դիզուած են, կարգ մը ժամանակավրէպ որոշումներ ի գործու կը մնան: «Յաւելի է ըսել, աւելցուցած է Նշանով, որ այլեւս ընթացիկ դարձած է հարկ եղած որոչումները տալ միայն, երբ տագնապը կը ծագի»:

Միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, որպէսզի ընտանիքները կարենան պէրար տեսնել մէկ սահմանէն միւսը, կամ դերեզմանատուն այցելել:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ, ԱՑԱ ՍՈՖԻԱՑԻ ՀԱՐՑԸ ԵԻ ՀԱՐՑՈՒՄ ՄԸ

Այս Սոֆիայի տաճարը վերստին պաշտամունքի բանալու հարցը կը զբաղեցնէ Թուրք հանրային կարծիքը: Մամուլը դըրեթէ ամէն օր կ'արձագանգէ կողմնակիցներու եւ ընդդիմադիրներու միջեւ զարգացող վէճին: Հատնարար խորքին մէջ չախչախիչ մեծամասնութիւն պիտի ներկայացնէ առաջինները համեմատութիւնը, եթէ չըլլայ կրօնամոլ, չետադիմական նկատուելու վախը: Այսուհանդերձ, ուշագրաւ մօտեցում մըն է «Միլլիյէթ»ի Յունուար 5–ի խմբագրականով Ալթան Էօյմէնի ցուցաբերածը: Ան հարցին մասին կը բերէ երկրին Հանրապետութեան նախագահին՝ Թ. Էօզալի կարծիքը: Զայն կը քաղէ վերջերս Փարիզի

(Շար.ը Դ· էջ)

դի ընտանիքները կարենան պէրար տեսնել մէկ սահմանէն միւսը, կամ դերեզմանատուն այցելել:

ԳԵՏԱՇԷՆ՝ ՀԱՆԴԱՐՏԱԾ

Երկուչաբթի առտու, Երեւանէն մեր ստացած լուրերու համաձայն, կացութիւնը խաղաղած է Գետաչէն, չնորհիւ Ղարաբաղէն ալ հասած օժանդակութեան:

Մնունդը, Շաբաթ օր, մեծ խանդավառութեամբ ծանուած է Հայաստան: Ժողովուրդը հաւաքուած է Մատենադարանի հրապարակը: Արարողութիւնը կատարած է Ցուսիկ Վարդապետ, եւ ամբողջ օրը ժողովուրդին փիլաւ բաժնուած է:

Նայիրիի հարցը միչտ առկախ կը մնայ եւ երկուչաբթի օր կրկին միթինկ կար եւ երթ ամբողջ օրը: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստը կը վերաբացուի Երեքչաբթի օր, Յունուար 9–ին: Կը թուի, սակայն որ կառավարութիւնը տրամադիր չէ զործադրելու Գերագոյն Խորհուրդի տուած որոչումը (Յունիսին) Նայիրիոյ փակելու համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԹԵՐԱՆ յայտնեց թէ ըստ պատնէշի տակ ներում չի չնորհեր եւ Անկա Նազպաշ իր հացադուլով ճնշում չի կրնար բանեցնել: Եթէ մեռնի՝ իր պատասխանատուութեամբ է: Հասկցուց սակայն թէ ներում մը անկարելի չէ, այլ պայմաններու տակ:

«ՀԷԶՊՈՒԼԱՆ ՁԵԶ ՊԻՏԻ ՁԱՐԴԷ» եւ այլ սպառնալիքներ տեղացին Փարիզի դատարանին դլխուն, Ուրբաթ, Յունուար 5–ին, Ֆուատ Ալի Սալեհի կողմէ: Թունուզցին պատասխանատուներէն մէկը կը կարծուի 1986–ի Փարիզի ռճրափորձնեբուն: «Արեւմուտքը պիտի սատկի իսլամի ձեռքին: Ձեր դադաղները պատրաստեցէ՛ք, մահմետականներու զահիճներն էք, մա՛հ ռճրագործ Արեւմուտքի» եւլն· եւլն· միակ խօսքերը եղան մեղադրեալին, որ լռել ալ չուզեց քանի՝ «Հրեաները եւ քրիստոնեաները խօսելու իրաւունք չունին, երբ մահմետական մը կ'արտայայտուի»:

ՈՂՋՈ՛ՅՆ «ԱՐՑԱԽ»

Խորագիրը մեր հպարտ հոգեմասը չէ որ կը նշէ այս անգամ, այլ անոր Գրողներու Միութեան երկամսեայ հանդէսը: «Անոր Գրողներու Միութեան» բացատրութիւնը կ'արժէ ընդլայնել քիչ մը. արդարեւ, այս կազմակերպութեան վերջին շրջանին ենթարկուած փոփոխութիւնը ինքնին վկայութիւն է այն իրողութեան թէ Արցախի հարցը հեռու է անել իրավիճակ մը պարզելէ: Եթէ կան այդպէս մտածող ուխտեալ յոռետեսներ, Արցախի գրողներու կազմակերպութեան վերջին շրջանի հոլովոյթը հերքումի զօրութեամբ կը դիմէ անոնց:

Ինչպէս ծանօթ է, կամ դժուար պիտի չըլլար ենթադրել, Լեռնային Ղարաբաղի գրողները որպէս կեդրոն, որպէս միութիւն, մաս կը կազմէին Ազրբէջանի Գրողներու Միութեան: Բաւ քուէն կ'որոշուէր թէ ո՛ր հայ բանաստեղծին կամ արձակագրին հատորը լոյս պիտի տեսնէ, քանի տպաքանակով, ինչ պայմաններով եւայլն: Ու դարձեալ դժուար չէ ենթադրել թէ որպէսզի արցախցի գրող մը իր գործը հրատարակուած տեսնելու երջանկութեան արժանանար, ո՛րքան համբերութիւն, ի՛նչ տոկուն ջիղեր ու չյուսահատելու ի՛նչպիսի կամք պէտք է ունենար:

Այսօր այլ է իրավիճակը. ինքնուրոյնութեան քայլ առած են նաեւ Արցախի գրողները: Ու կազմակերպութիւնը այսուհետեւ կը կոչուի «Ժողովրդային Գրողների Միութեան Լեռնային Ղարաբաղի մարզային կազմակերպութիւն»: Այս-ինքն, ան մէկ ենթաբաժանումն է ոչ թէ Ազրբէջանի Գրողներու Միութեան, այլ ուղղակի խորհրդային, կեդրոնական Գրողներու Միութեան:

Հատնաբար այս նոր նուաճումը գլխաւոր ազդակը եղած է «Արցախ» երկամսեայի հրատարակութեան. անոր առաջին թիւը կը կրէ Յուլիս – Օգոստոս 1989 թուականը: Արտաքինով կը յիշեցնէ Հայաստանի «Գարուն» ամսաթերթը: Գլխաւոր խմբագիրն է կազմակերպութեան նախագահը, բանաստեղծ Վարդան Յակոբեան, իսկ խմբագրական խորհուրդը կը բաղկանայ Մնացական Ադիղեանէ (պատասխանատու քարտուղար), Գեղամ Պաղտասարեանէ, Հրաչեայ Բեզլարեանէ, Գուրգէն Գաբրիէլեանէ, Կիմ Գաբրիէլեանէ, Սահակի Դաղալեանէ, Միխայիլ Դուդինէ, Սոկրատ Յանեանէ, Արմէն Յակոբեանէ, Արմէն Յովհաննիսեանէ, Եդուարդ Ղազարեանցէ, Դաւիթ Մխքայէլեանէ, Փիլոթը Վեղինէ, Ալպէռ Օհանեանէ:

Առաջին թիւին խմբագրականը կը յանձնայ թերթին հրատարակութեան ժամանակին վրայ. ժամանակ, որ կը յատկանշուի մաքառումով, տառապանքով, պայքարով: Հոն կ'ըսուի նաեւ որ «Արցախ» անունը կրող առաջին պարբերականը լոյս տեսած է Շուշիի մէջ, 1917 թուականին. եւ որպէսզի պահպանուի արցախեան անմեռ աւանդութիւնը, «զոհուածները ապրեն մեզ հետ», մեռածներու անունները կը տրուին նորածիններուն. այսպէս վարուած է նաեւ նոր երկամսեայի խմբագրութիւնը, զայն անուանելով «Արցախ». «անուն, որն մեր արմատներն ու դեղնշող վերադարձի կանչ է, լինելութեան ուժ ու կորով, անպարտելիութեան ու արդարութեան խորհրդանիշ»:

Արցախի գրողները իրենց նոր թերթին էջերէն խօսք ուղղած են նաեւ աշխարհի գրողներուն. յիշեցնելով Լեռնային Ղարաբաղի հարցին ծագումի պարագաները, անով ներկայացուած արդարացի պահանջը, ու մեկնելով այն սկզբունքէն որ «ամէն մի իսկական գրող անչուշտ ազնուութեան, արդարութեան ջատագով է», արցախցի գրողները կ'ըսեն աշխարհի գրողներուն. «կոչ ենք անում այս դժուարին ժամանակաշրջանում սատար կանգնել արդարութեանը, ձեր ձայնը միացնել Արցախը մայր Հայաստանին վերամիաւորելու համար»:

Թերթին ծնունդը ողջունողներու գիրերը հրատարակուած են յաջորդական էջերու մէջ. անոնք գրկուած են Խորհրդային Գրողներու Միութեան, Հայաստանի Գրողներու Միութեան քարտուղարութիւններուն, Խորհ. Գրողներու Միութեան Հայ գրականութեան խորհուրդին նախագահին, Ս. Ղազարէն «Բագմավէպ»ի խմբագրութեան, Վազգէն Ա.ի, Զօրի Բալայեանի, Ս. Կապուտիկեանի, Հայաստանէն թերթերու խմբագրութիւններու, հայ եւ օտար գրողներու կողմէ:

Ուշագրաւ էջերէն մէկն է Վարդան Յակոբեանի «Երբ յուշարարը ցաւն է» խորագրուած գրութիւնը, ուր 70 տարուան ցաւերու ապրումին մէկ յաչուելյարդարը կը ներկայացուի, յետնահայեացքով մը. «գրեթէ 70 տարի կործանարար բաղաքականութիւն տեսանք միայն կ'ըսէ Վ. Յակոբեան, անդրադառնալով Անարներու, Բունիաթովներու եղծումի, խեղաթիւրումի հետեւողական աշխատանքին. իսկ այսօրուան իրավիճակը յատակ է. «մեր ամէն քայլը գնահատելու չափանիշ ունենք միայն՝ որքանով է այդ քայլը մեզ մօտեցնում մայր Հայաստանի հետ վերամիաւորելուն: ...Որովհետեւ մենք կը լինենք միայն այն դէպքում, երբ կը լինենք միասնական, ամբողջական, չբաժանուած, վերամիաւորուած»:

Թերթին էջերուն մէջ տեղ գտած են բանաստեղծութիւններ, արձակ էջեր, հերոսապատումներ. այս վերջիններէն է Անդրանիկի կեանքէն առնուած հատուած մը որ տրուած է դասական ուղղագրութեամբ: Անահիտ Զարենցի տատրագրութիւնը կրող էջեր կը պատմեն բանաստեղծին վերջին շրջանին մասին. Ա. Զարենց «Արցախ»ի առաջին թիւին համար անտիպ էջ մըն ալ տրամադրած է հօրը ժառանգութենէն: Արցախի պատմութեան վերաբերող 1919 թուականի փաստաթղթերու էջեր, մշակութային կեանքի արձագանգներ, նոր հրատարակութիւններու յատկացուած բաժիններ ու երգիծական էջ մը կը լրացնեն երկամսեայի Ա. թիւին պարունակութիւնը: Հոս, հետաքրքրական է թերեւս նշել թէ նոր հրատարակութիւններու մասին մէջ համառօտ ներկայացումով մը յիշուած է Արմէն Մութաֆեանի ու Պատրիկ Տօնապետեանի «Ղարաբաղ՝ հայկական հողմամաս մը Ազրբէջանի մէջ» անուն հատորը:

6032 տպաքանակով «Արցախ»ը լոյս տեսած է Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէի հրատարակչութեան տպարանէն, Սահմանակերտէն սատարած պատճէնով:

Հանդէսին կողքին ներսի կողմը զետեղուած Ա. Աբովեանի մայրենի լեզուի ներքոյն մինչեւ սա վերջին տեղեկատուութիւնը մէկ եւ նոյն բանը կ'ըսեն. Արցախը, արեւածագին նման մէկ ուղղութեան դարձած է. անոր որ մայր է եւ կեանատու: Ու արցախցի երիտասարդ բանաստեղծներէն Դաւիթ Մխքայէլեանի հետեւեալ տողերը կ'ամփոփեն հիմնական այս տրամադրութիւնը.

«Նոր մարդ է ծնուել Արցախ յարկիս տակ:
Ուղեկցեմ նրան
Օջախն իմ պապի»:

Ա. ԹՈՒՈՅԵԱՆ

4 ԹԻԻՐ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Թուղթի եւ թիւի երկիրը է այս երկիրը: Ուր որ ալ երթաս քեզի թուղթ մը կու տան կամ թիւ մը կ'առնեն: Բայց կրնայ հակառակն ալ պատահիլ՝ թիւ մը կու տան եւ թուղթ մը կը առնեն:

Անգամի մը համար մոռնանք թուղթը եւ մէյ մը դիտենք թիւերը: Գրեթէ ամբողջ կեանքերնիս թիւերու վրայ կ'անցընենք:

Այսպէս՝ բախտ, տօնախմբութիւն, վճռակահանութիւն, տարիք եւ տակաւին շատ բաներ, կախում ունին թիւերէ: Կը փորձենք թիւերով խաղալ, թիւերով ըմբռնել, թիւերով հաշուել... եւ այսպէս ամէն օր մեզ զրաղեցնողը կամ մեր մտածումներուն ու խօսքերուն զուգահեռ ընթացողը կը դառնան այս թիւերը:

Թիւեր ու անհատնում թիւեր...

Թերեւս ասկէ մեկնելով է, որ մարդիկ ունեցած են իրենց սրտին խօսող թիւը, թուանշանը: Շատերուն համար նման ընտրութիւն մը արդէն պաշտամունքի վերաբերած է ու ամէն առիթներով այդ թիւն է, որ կը փնտռեն:

Խախտադուշակները, աստղադուշակները, մարդագուշակները եւ այլ տեսակի դուշակները թիւերով կը խաղան, կը խաղցնեն, կը զբաղին:

Վերջերս, պատահմամբ թղթատած էի չինացի բարեկամիս թիւերու շուրջ զրած մէկ յօդուածը: Առաջին իսկ առիթով՝ իր հետ խօսեցայ այս մասին:

Այսպէս ամիսը անգամ մը իրարու կը հանդիպինք ու անդրադարձը իրրեւ միջնորդ մեր մտահոգութիւնները կը փոխանակենք, մեր հարցերը կը փորձենք լուծել եւ քննել, շատ յաճախ միայն քննել...

Ձեմ յիշեր, երբեք, որ մեր խօսակցութիւնը օր մը փոխուած ըլլայ վիճաբանութեան... բայց եւ այնպէս, ամէն մէկս կը վիճի ազգային իր հարազատ նկարագրի արտացոլացումով:

Բարեկամս միլիոնատէր թիւերուն մէջն ընտրած էր 4-ը, իր հետաքրքրական ներկայութեան, կապուածութեան եւ կամ գործածութեան համար:

Մարդիկ, անհատներ եւ ընութիւն թիւ չորսին, կամ չորս թիւին հանդէպ տարբեր համակրանք յուցաբերած են: Հետաքրքրուողներուն գոհացում տալու համար կը թուեմ օրինակներ, որոնք երկար խորհրդածութիւններէ եւ մտածումներէ ետք յայտնուեցան.-

Այս մէկն ալ պէտք է աւելցնել, թէ վարի տողերով յիշուածներուն շատ հատնաբար բոլորդ ալ, զանազան մէկնոցներով տեղեակ եղած էք. մեր մօտեցումը ձեր յիշողութիւնն ալ կը փորձէ թարմացընել:

Այսպէս. այդ չնորհալի չորսին -4 թըւանչանին՝ չնորհքները.-

չորս գործօղութիւն ունի թուաբանութիւնը,

չորս կողմ ունի աշխարհը,

չորս թեւ ունի խաչը,

ըսելու ձեւ մըն է.- չորս աչքով նայիլ,

արտայայտութեան եղանակ մըն է.- չորս ոտքով վազել,

դնահատանքի տեսակ մը որդեգրում է... ինքզինք չորս կտոր ընել եւ տակաւին.-

չորս ոտք ունին սոնասուր կենդանիները,

չորս ոտք ունին սեղանն ու աթոռը -հատնաբար չէիք գիտեր-

չորս ակռայ ունի պատառաքաղը -մըտէք խոհանոց եւ հաստատեցէք,

չորս պճեղ ունի ընկոյզը:

Չինացի բարեկամս աւելցուցած էր նաեւ թէ.-

չորս անիւ ունի կառքը,

չորս մաս՝ աշխարհիս նուիրական Մատեանը,

չորս եղանակ՝ տարին,

չորս քառորդ՝ ժամը

եւ եզրափակած թէ՝

չորս հանդրուան ունի մարդուս կեանքը:

Որոշեցի իր հետքերով պրպտումներ կատարել ու ես ալ ձեւով մը իր ցանկին վրայ յաւելեալ «չորս»եր չարել.-

Այսպէս

չորս հիմնական կրօնք ունի մարդկութիւնը,

չորս խոռոչ ունի մարդուս սիրտը,

չորս խումբ են մարդուս ակռաները եւ

չորս տատմոքս ունին եզն ու կովը:

Այս կէտին վրայ բարեկամս ճշդում մը կատարելու միտումով յիշեցուց, թէ չորս տատմոքս ունեցող մարդիկ շատ կան:

Եւ աւելցնելով այս բոլորին վրայ, շարունակեց, թէ

չորս յիմարութիւն յատուկ է մարդուս.-

Նշանառութ – պատկ – ամուսնալուծում եւ կրկնամուսնութիւն:

Մեծ զազանիք մը ըսած չեմ ըլլար, եթէ յայտնեմ թէ ինք՝ այս չորսն ալ ունեցած էր:

Ապա.-

չորս պահ ունի օրը

եւ տակաւին

չորս երեւոյթ ունի Լուրը,

չորս անգամ երեք են՝ տարուան ամիսները,

չորս անգամ երեք են՝ օրուան ժամերը,

չորս անգամ երեք աշակերտ ունէր Յիսուս:

Մեր վերջին հանդիպումին հետեւեալը աւելցուցի բարեկամիս ցանկին վրայ.

չորս ձայն ունի մեր պատարագը,

չորս հարստութիւն ունի Հայոց պատմութիւնը

եւ

միայն չորս տատիճան համբերութիւն՝ Արցախի մեր ժողովուրդը:

Ու միայն Աստուած գիտէ, թէ այսօր այդ համբերութիւնը որ աստիճանին հասած է...

ԳԷՈՐԳ ՊԵՏՐԿԵԱՆ

«Ասպարէզ»

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽՄԶ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի ձեռնարկած գործունէութեան տեղեկագրութիւն Հայաստանի ի նպաստ 1988, Դեկտեմբեր 7էն մինչեւ 1989, Դեկտեմբեր 6.-

Տարի մը անցաւ այն չարաղէտ թուականէն, որ աւերներ գործելով՝ հողին հատասարեցուց երկրի 1/3-ը, ձգելով իր յետին 500.000 հոգի սգակիր, անտուն եւ անօթեւան:

Դեկտեմբեր 7-ի ապէտին յաջորդող ժամերէն անմիջապէս յետոյ, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի վարչական խորհուրդը իր 20 մանգամիզները զօրաշարժի ենթարկելով, ստեղծեց նուիրատուաքի եւ հանգանակութեան աշխատավայրեր Ֆրանսայի տարբեր քաղաքներուն մէջ:

Որոշ կեդրոններ կը բանէին ամբ ու գիշեր:

Այս չտապ օգնութեան գծով եւ օժանդակութեան գործունէութիւնը համակարգուած ըլլալու համար, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը անյապաղ հանդիպումներ ունեցաւ եւ ժողովներ գումարեց հետեւեալ կազմակերպութիւններուն հետ.- S.O.S. Arménie, Aznavour pour l'Arménie:

Մեր մարդասիրական կոչին արագօրէն պատասխանելով ամէն կողմէ, ունեցանք առատաձեռն նուիրատուութիւններ, ըստ որուն, ցարդ հանգանակուած գումարը 18.669.025 Ֆր.-ի հասած է յաւելեալ 5.000.000 Ֆր.-ի ալ նուիրատուութիւն, ապրանքով (en nature):

Տրամադրութեան տակ ունենալով AEROFLOT-ի, եւ տեղական հաւաքակատուութեանց օդանաւները եւ Միութեանս կողմէ վարձուած բեռնակառքերով, կըրցանք 2.000 թոն անհրաժեշտ եւ ամէն տեսակի չտապ օգնութիւն, - ինչպէս վրաններ, դեղօրայք, խաղալիկ հաշմանդամ երախաներուն (որոնք հիւանդանոցն էին), հագուստեղէն, անդամներ, բժշկական օժանդակութիւն եւ prothèse-ներ ղրկել ապէտեալ գօտիի վերապրողներուն եւ Ազրբէջանէն գաղթողներուն համար:

Հայաստանի չէջափակման օրէն ի վեր, միութիւնս չարունակաբար կը ղրկէ երկրին անհրաժեշտ կարիքները: Սննդեղէնէ եւ հագուստեղէնէ զատ առողջապահական նիւթեր, բժշկական օժանդակութիւն, դպրոցական պիտոյքներ ուղղուած թէ՛ Հայաստանի ապէտեալ շրջաններուն, եւ թէ Ղարաբաղ:

Նոյեմբերէն ի վեր առաքուած են 6 բեռնակառքեր 150 թոն ապրանքով:

Ինչպէս նախորդ առաքման, Նոյեմբերին ղրկուած բեռնակառքերուն ընկերացած են երկու հոգի բաշխումին համակարգման աշխատանքները տանելու:

Երկարատեւ ժամանակաշրջանի հեռապատկերին ծիրին մէջ, զուգահեռ մեր ըստատ օգնութեան եւ ընթացիկ ծրագիրներուն, ունեցանք նաեւ անմիջական տպնակներ ղրկելու եւ ապէտեալներէ մաս մը ապաստանելու դադափարը:

Եւ ահա հլլելով այս ծրագիրին S.O.S. Arménie Lyon-ի ընկերակցութեամբ 30 bungalows տնակ ղրկեցինք Ծաղկահովիտի շրջանը տեղաւորելու եւ ապաստանելու 56 ընտանիք, այսինքն 280 հոգի մօտաւորապէս: Շնորհիւ մարդասիրական գործունէութեան Նախարարութեան եւ Courly-ի սոյն գործօղութեան արժէքը եղաւ միայն 800.000 Ֆր.:

Սոյն նպատակով Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը պայմանաւորուեցաւ իրականացընելու 50 տնակներու (76 քառ մ.) ծրագիրը, Ղուկասեանի շրջանին մէջ, ուր պիտի կարենան բնակութիւն հաստատել 400-էն 600 հոգի:

Սեպտեմբեր ամսուն Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչէն պատուիրակութիւն մը Հայաստան գնաց, պեղումի վրայ գնահատելու ժողովուրդի անհրաժեշտ կարիքներն ու պահանջները եւ համաձայնագիր մը առորագրեց պատկան մարմիններուն հետ, ըստ որուն Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը պիտի հայթայթէ մանկապիտական դպրոցի մը բոլոր կրթական սարքաւորումներն ու մանկավարժական պիտոյքները: Դպրոցը նկատի առնուած է 140 աշակերտներ

րու համար եւ կը գանուի Ղուկասեանի չրջանը:

Ըստ մասնագէտներու, արժէքը պիտի հասնի 1·200·000 Ֆր.–ի:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը միանալով S.O.S. Arménieի առիւղողական բլիթին, 80·000 Ֆր.–ով իր Ֆիլթական նպաստը բերաւ հացի 10 փուռի գնման գծով:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի առաջնահերթ մտահոգութիւններէն եղած է երախաներու պաշտպանութեան եւ օդնութեան խնդիրը եւ այս գծով Օգոստոս ամսուն իր կայանը ընդունեցաւ 40 երախաներ, մեծ մասամբ Լենինականի Ֆրանսական Դըպրոցէն, որու տնօրէնն է Մարթէն Փաշայեան, օժտելով զանոնք մէկական պայուսակով, առօրեայ անհրաժեշտ պիտոյքներով եւ ճերմակեղէնով:

Երախաները ունեցան բժիչկ մասնագէտներու եւ հոգեբոյժի մը այցելութիւնը եւ ընդհանուր առմամբ բժչկական հսկողութիւն մը, եւ անոնք որոնք բուժման ու խնամքի, ըլլայ ակռայի կամ այլ կարիք ունէին, առ որ անկ է ղրկուեցաւ եւ խնամք տարուեցաւ: Կայանէն յետոյ, երախաները ընդունուեցան Փարիզի չրջանի խաչուհիներու ընտանիքներուն մէջ եւ առիթ ունեցան զբօսաչրջելու Փարիզը մեծ դոհունակութեամբ:

– Ընդառաջելով Սպիտակէն եւ Լենինականէն 11 որբերու ցանկութեան, որոնք հրաւիրուած էին Secours Populaireի կողմէ, յանձն առնելով ծախքերը կրցաւ քանի մը օրով անոնց կեցութեան ժամանակաչրջանը երկարեցնել, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով խումբին, որ կրցաւ այցելել նաեւ այնքան բազմալի Փարիզը:

– 50·000 Ֆր.ի նպաստով օժանդակած է Գոգարանի մանկապարտէզի կառուցման մթերանոցին (Chantier Terre et Culture):

– 60·000 Ֆր. արամադրած է Սպիտակի եւ Լենինականի երախաներու համար վրաններ գնելու, որոնք մասնակցած են Տիլիջանի երիտասարդներու ամառնային ճամբարին:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը տակաւին կը չարունակէ իր օժանդակութիւնը եւ այս գծով որոշած է գործակցիլ Equilibre–Amitié–Arménieի հետ:

Զուգահեռ իր ընթացիկ ծրագիրներուն, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը իր 20 մասնաճիւղերով միչտ պատրաստ է ընդառաջելու Հայրենիքէն եկողներու կարիքներուն եւ ի հարկին զրաղելու անոնց բուժման խնդիրներով:

Ներկայիս Ալֆորվիլի եւ Սեվրանի մասնաճիւղերը կը զրաղին խումբ մը հաչմանդամ երախաներով, որոնք վալ ու Մարն կը դարմանուին:

Հաւատարիմ մեր առաքելութեան, Հայրենիքի մեր եղբայրներուն օդնութեան գըծով, ձեռնարկները կատարուած են մեծ բծախնդրութեամբ՝ խուսափելով ամէն տեսակի մսխումներէ:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(կնիք)

Յունուար 3

BILAN OPERATION ARMENIE
au 30/12/1989

RECETTES

Dons CCP	1 165 300
Dons *Société Générale*	15 565 616
Dons *Sté Marseillaise de Crédit*	136 170
Vente de lithos *Fassionos*	13 600
Remboursement *Aéroflot* (avions)	760 211
Remboursement *S.O.S. Arménie:*	
frais de meeting du 23/12/88	8 529
Recette «Requiem de Mozart» du 7/12/89	35 520
Produits financiers	984 079
	18 669 025

DEPENSES

Transports, acheminements (avions et route)	1 997 095
Achats de médicaments	570 637
Achats bungalows, tentes matelas	853 700
Part. achats fours à pain (avec *S.O.S.Arménie et Cellule de Crise*)	80 000
Achats denrées alimentaires	927 877
Achats produits d'hygiène (savons, détergent, coton)	121 918
Achats vêtements plus Moon Boots	304 675
Achats fournitures scolaires	10 805
Frais de fonctionnement siège + points de collecte	198 670
Cerfa + papéterie siège + points de collecte	75 411
Annonces journaux	53 546
Réalisation des lithographies	10 322
Prestations (salaires + recherches enfants déplacés, assurances, déplacements pour Opération Arménie)	135 452
Accueil enfants d'Arménie, séjours de 6 semaines (40 enfants plus 4 accompagnateurs)	366 569
Frais «Requiem de Mozart» du 7 Décembre 1989	38 228
Provision pour équipements scolaires pédagogiques pour l'école professionnelle de Ghoukassian	1 200 000
Provision pour mise en place de 50 bungalows	7 000 000
Somme restante affectée aux projets :	
—soins enfants handicapés	
—fourniture ou équipement scolaire pour l'école française de Leninakan	
—maintien du pont routier	4 724 120
	18 669 025

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Հայ կեդրոնի «Մելքոն Փափազեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 8-ին, նչուած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 99-ամեակը: 1919-ի աչնան ամերիկեան միսիոնին Թուրքիա եւ Հայաստան կատարած այցելութեան վերաբերող, ժամանակին ամերիկեան կառավարութեան կողմէ նկարահանուած ֆիլմի մը («Մանուկներ ֆոր Արմենիա») ցուցադրութենէն յետոյ ելոյթ ունեցած է օրուան բանախօս՝ Միւնիխէն հրաւիրուած Լեւիկ Յովհաննիսեան: Ան, կանդ առնելէ եւթ կորբաչովի քաղաքականութեան հետեւանքով Արեւելեան Եւրոպայի ու Խորհ. Միութեան մէջ ծայր առած չարժումներուն վրայ, անդրադառնալով Արցախի հարցին, յայտնած է թէ Մոսկուայի վերջին որոշումը (Նոյեմբեր 28) կը պարունակէ կէսեր, որոնք չատ ծանր պարտաւորութիւններ կը դնեն Ադրբեջանի վրայ: Բանախօսը այն կարծիքին եղած է թէ ներկայիս Դաշնակցութիւնը «ներկայութիւն» պէտք է ըլլայ Հայաստանի մէջ:

***

ԿԼԻՆՏԻՑԻ միջնակարգ դպրոցին հանդիսասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 3-ին, Հայ մաղդային Մչակ· Մշութեան տեղւոյն մասնաճիւղին «Անոյչ» երգչախումբը տըւած է տարեկան իր համերգը: Յովիկ Գասպարեանի զեկավարած երգչախումբը կատարած է հատուածներ Ա· Տիգրանեանի «Անոյչ» եւ «Դաւիթ Բէկ» օփերաներէն, երգեր Վ· Կոտոյեանէ, Յ· Գասպարեանէ Ա· Յարութիւնեանէ, ինչպէս նաեւ մչակումներ՝ Թ· Ալթունեանէ: Համերգին Բ· բաժինը մասնաւորաբար յատկացուած է Պոսթընէն հրաւիրուած երգահան Ռուբէն Գրիգորեանի գործերուն:

***

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան մէջ, Դեկտեմբեր 22-ին, տեղի ունեցած է թատերական հարցերու նուիրուած հրապարակային ասուլիս մը՝ մասնակցութեամբ Թուրք արդի թատրոնի ծանօթ արուեստագէտներէն Անի Իփէքքայի եւ պոլսահայ թատերական աչխարհի երկու բեմադիրներ՝ Արթօ Պէրպէրեանի եւ Միհաք Թորոսեանի: Ասուլիսին հանդիսավարը եղած է «Մարմարա» թերթին խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեան: Վերջաւորութեան տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն:

***

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՑԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Դեկ· 5-ին, դասախօսութիւն մը տըւած է Եու· Սի· Էլ·Էճ համալսարանի դասախօսուհի, Հ·Ց·Դ· Հայ Դատի Յանձնախումբի անդամ Ռուբինա Փիրումեան: «Արմէն Գարօ» կոմիտէէն՝ Տիգրան Պալիկեանի բացումը կատարած երեկոյթին դլխաւոր նիւթը եղած է «Հայոց Համազգային Շարժում»ին անդրանիկ համագումարը, որուն ներկայ գտնուած էր դասախօսուհին: Ան յատկապէս նչած է թէ ՀՀՇ–ն «դեռ եւս մեծ դեր ունի կատարելիք Հայաստանի մէջ եւ վերջին իրադարձութիւնների մէջ էլ զդալի է, եթէ ոչ չարժումը ինքը, այլ՝ առնուազն զեկավարութիւնը, որն է նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէն»: Իր խօսքին վերջին բաժինով, Ռ· Փիրումեան պատմած է Ադրբեջանի սահմանամերձ չրջանները իր այցելութեան մասին, մատնանչելով Գորիսի ու Մարտունիի չրջաններուն զեկավարներուն տարած աչխատանքը ժողովուրդին պաչտպանութեան ուղղութեամբ: Հարցում-պատասխան բաժինէն ետք ցուցադրուած է «Հորիզոն» հեռատեսիլի պատրաստած «Հայաստան այսօր» տեսերիզը, ուր կարեւոր մաս մը յատկացուած է ՀՀՇ–ի համագումարին:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Ս· Թադէոս – Բարթողիմէոս եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ներկայիս կը տեղեկացնէ իր չրջանի բարեպաչտ ժողովուրդին՝ թէ իր եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 60-րդ տարեդարձին առթիւ՝ Գիւտ Սրբ· Նազդաչեան, Հայրապետական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց, պատուիրակ Ս· Բարթողիմէոս ոսկի Խաչով եւ պատուգրով, – զոր ստորագրած էին Յակոբ Եպիսկ· Վարդանեան, Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց եւ եկեղեցւոյս առենապետ՝ Պ· Հարոն Թաչհան– եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Վաչէ Ծ· Վրդ· Իղնատիոսեանը իր քան տարիներու ժրաչան ծառայութեան եւ սուրբ զրական եւ մանրանկարչական աչխատանքներուն համար:

Ինչպէս նաեւ սոյն ոսկի Խաչով ու պատուգրով պարգեւատրուց Պ· Մկրտիչ Տէլիզազարեանը, եւ զայն հռչակելով ցկեանս նախազահ Ս· Թադէոս – Բարթողիմէոս եկեղեցւոյ, իր անչահախնդիր գործունէութեան համար:

ԹԱՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Աստանձէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ
ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻԻԼ ԱՅՆԻ

Հեռաւոր անցեալին՝ Ռաս Իւլ – Այնը իսկապէս կարեւոր քաղաք մը եղած ըլլալու էր իր ջերմուկներով· ո՛վ գիտէ ո՛րքան ցաւատանջ հիւանդներ կուգային հոն՝ բուժում գտնելու համար: Այս ծծումբահամ ջուրերը տաք ըլլալուն՝ կարելի չէր խմել· առողջութեան համար լաւ՝ բայց հաճելի չէր քիմքին: Կուժերու մէջ պաղեցնելէ յետոյ կը խմէինք եւ կեբակուր եփելու համար ալ կը գործածէինք: Թէեւ չէչէններու գիւղին ստորոտը ժայռի մը խոչոր փապարէն դուրս կը ժայթքէր աղբիւր մը, որուն ջուրը սառնորակ էր եւ չունէր հոտ: Կիները չէին կրնար երթալ, վախնալով առեւանգումէ, իսկ այրերն ալ կը խուսափէին խոչտանգումէ: Այս արիւնկղակ ցեղը հողի աչխատանքէն կը խրտչէր, նախընտրելով իր զէնքն ու ձին: Ագատաչարժ ու միանգամայն ստրկամիտ, անոնք աքսորականներու դլխուն դարձան իսկական պատուհաս: Երբ ընդհանուր ջարդի հրաման արձակուեցաւ, անոնք անողորմաբար կոտորեցին կին ու երեխայ, միաժամանակ զաղդարելով իրենց հարէմները դեռատի դեղուհիներով: Ո՛վ գիտէ, անոնցմէ քանիներ իրենց վշտակոծ սիրտին մէջ թաղելով ազգին ու հաւատքին սէրը՝ մեռան աչքերնին բաց:

Այսօր ալ կը յիչեմ յոյժ կարկառուն դէպք մը որ խորապէս տպաւորած է զիս: Մեր վրանէն ոչ չատ հեռու կը գտնուէր Տէօրթեօղլի բազմանդամ ընտանիք մը· աղջիկներէն ամէնէն գեղեցիկին մոլեղնօրէն սիրահարած էր երիտասարդ Չէչէն մը: Ան չէր վարանած ամէնէն զաղիր միջոցներու դիմել՝ փախցընելու համար աղջիկը· բայց չէր յաջողած իր նպատակին մէկ, քանի որ 7 ժամուհար եղբայրներն փոխն ի փոխ պահակ կը կենային իրենց քրոջը վրայ հսկելու: Նենդամիտ Չէչէնը կը խորհէր միջոցով մը հեռացնել եղբայրները, որպէսզի ազատօրէն գործէ: Այս եղբայրներուն յանձնեց իր ազարակը, եւ ամէնէն դոյգն կասկածը չբացնելու համար՝ պահ մը կորսուեցաւ հրապարակէն: Միջոցով մը վեց եղբայրները սպաննել տուած էր արդէն եւ վերջինին կեանքն ալ սպառնալիքի տակ էր· եթէ ան ալ սպաննըէր, ո՞վ պիտի հսկէր ընտանիքին պատիւին վրայ: Ճարահատ, մայրը ու տղայ դացին, չոգեկառքի կայարանին զերման տնօրէնին խօսելու, որուն կինը Ջարդերէն ճողոպրած հայուհի մըն էր: Պաղատագին խնդրեցին որ պարմանուհին ազատէ անպատուութեան ճահիճէն: Աղնուասիրտ Գերմանացին խոստացած էր իր կարելին ընել, եւ օր մըն ալ ահա իբր մանչ ծըպտելով ճամբեցին զայն Հալէպ:

Հայրս կարեւոր գործի մը համար Չէչէններու գիւղը գացած էր· հեռուէն ճայն մը կը կանչէ զինք· եաին դառնալով կը գտնէ իր դիմաց Ատանայի հին բարեկամներէն Թուրք ոստիկանապետ՝ Ահմէտ Էֆէնտին, որ տեղւոյն վրայ նոյն պաչտօնը կը վարէր: Ուրախութեամբ կ'ողջագուրուին· ոստիկանապետը գոհ էր հին ծանօթ մը գտած ըլլալուն համար, իսկ հայրս կրկնակի գոհ՝ այս անակնկալ հանդիպումէն: Երկուստեք հազիւ հանդարտած իրենց յուզումէն, Ահմէտ Էֆէնտին կը յարէ, – «Պօղոս, ուրկէ՞ ուր այս անիծեալ սպանդանոցը ինկար: Կ'երդնում պատուոյս վրայ, ոչ մէկ ջանք պիտի խընայեմ քեզ եւ ընտանիքդ ազատելու համար այս դէհենէն»: Անցեալէն եւ ներկայէն բաւական խօսելէ վերջ, կը խնդրէ հօրմէս թէ իր կինը կրնա՞յ իրեն համար պէօրէէ չինել: Հայրս սիրով կ'ընդունի իր այս առաջարկը: Մայրս հիմա անուզակիօրէն խոհարար դարձած էր ոստիկանապետին: Հայրս ամէն օր բեռնաւորուած կը տանէր պէօրէէները, որմէ նաեւ կ'օգտուէինք մենք· ալիւրը, միսն եւ իւղը կը հայթայթէր Ահմէտ Էֆէնտին:

Բարի եւ ազնիւ մարդու համբաւ կը վայլէր Ահմէտ Էֆէնտին, ինչպէս նաեւ տեղւոյն գայմագամը, Եուսուֆ Զիյա Պէյը, որովհետեւ երկուքն ալ թիւրու սպանմանները չէին: Խոհուն դէմքով այս երիտասարդ ոստիկանապետը ճարպարին ներհակ բնաւորութիւնը ունէր· ան կատաղի, իսկ այս՝ մեղմ: Սեւ կամարներու տակէն զոյգ մը ժպտուն աչքեր կը դիտէին քեզ՝ առանց անհանգիստ ընելու: Կը կրէր դէմքին վրայ կիզիչ խարանը Միջագետքի արեւին, եւ ակօսուած խոր կնճիռներ՝ ճակատին վրայ: Սակայ մեր վրանը կ'այցելէր, եւ խորատուզուած անցեալի յիչատակներու մէջ՝ մորմոքած սիրտով երկար ժամեր կը խօսէր հօրս հետ: Իր խռոված հոգին կ'ափսոսար աքսորականներու դժխեմ ճակատագրին վրայ: Երբ կը խօսէր գալիք նախճիրներու մասին, տխրութեան ամպ մը կ'անցնէր աչքերուն մէջէն եւ արագ քայլերով կը հեռանար վրանէն: Ուրախ էր հայրենակից մը գտած ըլլալուն, հոգ չէր թէ ան կը պատկանէր տարբեր ազգի եւ կրօնքի: Սմէն անոնք որ կամայ թէ ակամայ կը ձգեն իրենց բնակավայրը, երբ հանդիպին հայրենակիցի մը՝ եղբայր մը գտած ըլլալու չափ կը հրճուին:

(Շար· 39)

(Շար. Ա. Էջէն)

մէջ հրատարակուած, անոր «Լա Թիւրքի ան Լօրոփ» հատորէն: Ծանօթ է որ այդ հատորը դրի առնուած էր Եւրոպան համոզելու համար թէ տեղին դիմում մըն էր Թուրքիոյ կողմէ կատարուածը, անդամագրուելու համար Եւրոպայի Հասարակապետութեան:

Լօյմէն հետեւեալ տողերով կը ներկայացնէ Լօզալի դերը. «252 էջնոց այս պատումին հիմնական կէտը կը կազմէ այն իրողութիւնը թէ Թուրքիա զանազան քաղաքակրթութիւններու օրրան եղած է: ... Լօզալ երկար կանգ առած է ամէն մէկուն վրայ, ու այդ քաղաքակրթութիւններու կուտակումը մերը նկատելով, տէր կանգնած է բոլորին: Այն ատիճանի որ քիչ մը երգիծական ոճով, նոյն ածականը գործածած է թէ՛ Մեվլանայի, թէ՛ Հոմերոսի համար, ըսելով. – «Մեր հայրենակիցը Մեվլանա», «մեր հայրենակիցը Հոմերոս»:

Գալով Այա Սոֆիային, հետեւելով Թ. Լօզալի կողմէ գործածուած ոճին, ան ալ մերը կը նկատուի: Ան կը գրէ. – «Բիւզանդական ճարտարապետութիւնը Կ. Պոլսոյ մէջ իր գագաթնակէտին հասաւ ու վերջնական ձեւը ստացաւ Այա Սոֆիայի տաճարով»: Այսօր, պետական հրատարակութեամբ ամբողջ աշխարհի ցրուած գիրքերու, դրքոյկներու մէջ, կը չարունակէ Սլթան Լօյմէն, Սուլթան Ահմէտի մզկիթին ու Թոփքափուի պաալային քով կը տեսնէք նաեւ Այա Սոֆիայի լուսանկարը, «Այա Սոֆիայի թանգարանը» մակագրութեամբ: Այս հրատարակութիւններէն մէկն ալ կը մէջբերէ հետեւեալ օրինակը. «Այա Սոֆիա որ բիւզանդական արուեստին մէկ գլուխ գործոցն է, մինչեւ Խթանպուլի գրաւումը Թուրքերու կողմէ, եկեղեցի էր: Գրաւումէն ետք մզկիթի, իսկ 1935–ին Աթաթիւրքի կողմէ թանգարանի վերածուեցաւ: Նշանաւոր է ճարտարապետական կատարելագործութեամբ ու դեղեցիկ որմնանկարներով»:

Այս յատկանիշներուն նշումը 50 տարիէ ի վեր, Լօյմէն կը նկատէ այլ քաղաքակրթութիւններու եւ կրօնքներու հանդէպ Թուրքիոյ աւանդական լայնախոհութեան ու ինքնավստահութեան մէկ ապացոյցը: Սակայն կը խոստովանի նաեւ որ այսօր անկարելի է այս բաները հասկցնել կարգ մը նախարարներու որոնք հետամուտ են հապճեպով հրապարակելու Այա Սոֆիան կրկին մզկիթի վերածելու որոշումը: Ու այս հաստատումէն ետք լրագրողը հարց կուտայ. «Եթէ յաջողին իրենց նպատակին մէջ ու Այա Սոֆիայի որմնանկարները կրաչուրով ծեփուին, ի՞նչ պիտի ընենք Պետութեան կողմէ 50 տարիէ ի վեր հրատարակուած ու ցրուած այդ գիրքերուն, դրքոյկներուն վերոյիշեալ բացատրութիւնները»:

Ասիկա ալ մէկդի, ի՞նչ պիտի ընենք մեր երկրին նախկին վարչապետ, ներկայի Հանրապետութեան նախագահ Լօզալի տակաւին անցեալ տարի 252 էջնոց գիրքին մէջ գրածները»:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Փիէր Թերճանեան 500 ֆրանք:

***

Պր. Ռուբէն Գրիգորեան 500 ֆր.:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 13–ին, Տօն է Ա. Ուսուցչապետաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Յաւարտ պատարագի եպիսկոպոսական Տնօրինէք կը կատարուի:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Հաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր Փարիզի շրջանի 8 մասնաճիւղերով կը հրաւիրէ բոլոր երախաները, ներկայ գտնուելու Սամուէլ Մուրատ Վարժարանին մէջ, միասնաբար տօնելու Հայկական Ծնունդը,
որ տեղի կ'ունենայ

Յունուար 14, ժամը 14.30–ին

Collège SAMUEL MOORAT
26, rue Troyon, SEVRES

— Տղաքը պիտի հրամցնեն զուարճալի ժամեր:
— Կաղանդ Պապան պիտի այցելէ անուշեղէնով լեցուն տոպրակով:

ՎԻԷՆ

Կաթոլիկ Հաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ Կիրակի, Յունուար 14, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին, Թէաթր Մինիատիւրի մէջ: Երգ, պար, զուարճ՝ զպրոցի աշակերտներուն կողմէ:

Կաղանդ Պապան կ'այցելէ եւ նուէրներ կը բաշխէ ներկայ եղող պզտիկներուն:

Կը հրաւիրուի զգուշութիւն քաջալերելու զպրոցին աշակերտները:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ
ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝
ԿԱՊՈՒՑ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ
«ԱՐԱՔՍ» ՄԱՄՈՒԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Espace Tonkin - Centre Léo Lagrange
1, rue S. Allende, 69100 Villeurbanne

Գեղարուեստական բաժինը կ'ապահովեն Լիոնի, Տէսինի եւ Սէն–Մօրիսի մի–օրեայ հայկ. վարժարաններու աշակերտները եւ Մարսէյլի «Գարուն» մանկանց երգչախումբը, բազկացած 80 երգիչ եւ նուագողներէ, դեկավարութեամբ՝ Ա. ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Ժ. ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի:

Եւ անշուշտ՝ կաղանդ Պապան նուէրներ պիտի բաշխէ ներկայ բոլոր երախաներուն:

– Մուտքը ազատ է –

ESPOIR POUR L'ARMENIE
et
L'Eglise Evangélique Arménienne
organisent un

CONCERT en faveur des sinistrés d'Arménie

DIMANCHE 14 JANVIER à 15 h
en l'Eglise Saint Etienne
d'Issy les Moulineaux
CHORALE DE L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
Direction : JEAN BORANIAN
Orchestre de Chambre et Chœur sous la direction de :
Benjamin BORANIAN
Eglise Saint Etienne, Place de l'Eglise
92130 Issy les Moulineaux
M° Mairie d'Issy
Prix des places : 100 F
moins de 16 ans : 30 F
Réservation: 46 05 09 24 47 36 02 50

U. M. A. F. PARIS

Soirée d'information au profit de l'aide médicale au Karabagh

Jeudi 11 Janvier à 21 heures
au YAN'S CLUB, 5, avenue Reille, 75014 Paris

PROJECTION D'UN FILM
SUR LA MISSION SANITAIRE UMAF - MDM
EFFECTUEE AU KARABAGH DU 10 AU 15 DEC. 89

avec le Professeur BERNARD ANDREASSIAN
et les Docteurs KEVORK APKARYAN et SERGE SIMONIAN
Participation : A partir de 200 francs, destinée intégralement à l'achat de matériel et de produits médicaux de première nécessité pour le Karabagh.

Pour la ROUMANIE

L'UCFAF APPELLE...

Le peuple de Roumanie a payé un lourd tribut pour conquérir sa liberté et sa démocratie, en détrônant le dictateur et sa famille.

Les Arméniens, qui ont éprouvé il y a un an la valeur inestimable de la solidarité et de l'aide internationale, auront à cœur de n'être pas en reste.

C'est pourquoi l'UCFAF appelle tous nos compatriotes de France à participer au mouvement de solidarité envers un peuple qui vient de connaître privations et guerre civile.

Les associations caritatives ne manquent pas, qui se sont mobilisées pour cette bonne œuvre.

Comité Directeur UCFAF

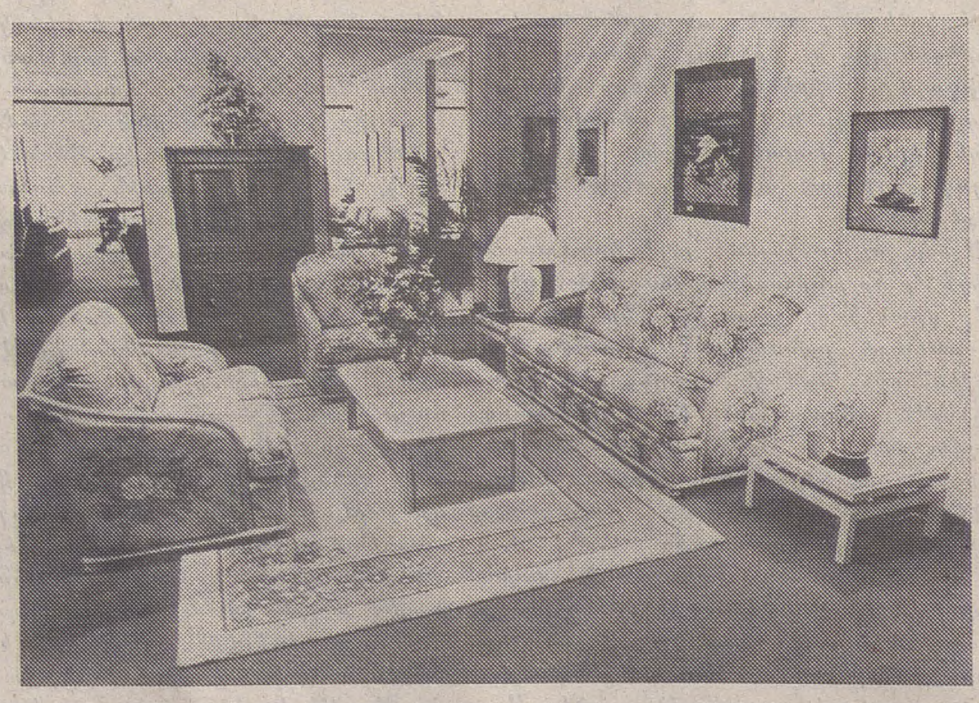
ԿԸ ՓՆՏՌՒԻ

Լեհինականէն Սամուէլ Շապեան
19 · 37 · 75 · 19
Խորհ. Միութիւն
կը փնտռէ Զաքարիա Մելիքեան արեւմտահայ (Ձէյնէ՞ս) կամ զաւակները Արուս եւ Ազատ, որոնք Ֆրանսա կը բնակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին վարդանոյշ Իլչէրի մահուան առթիւ Իսիի Ս. Մարիամ Ասուածածին եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է.– Օրիորդ Անահիտ Ղուկասեան 200 Ֆր., Պ. Ժապ Ղուկասեան 300 Ֆր., Մարսէյլէն Ծերուկեան ընտանիք 1·000 Ֆր., Մխալ Նահանդներէն Իլչէր – Եանկըն ընտանիք 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Քայմաքճեր 1·000 Ֆր., Պ. Մուրատ Ծերուկեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Կոստանեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գազանճեր, Տիկին Էլպիս Քամիւ, Տէր եւ Տիկին Արթին Արթինեան 500–ական Ֆր., Տիկին Սրբուհի Հանչէրլի 400 Ֆր., Տիկին Ա. Կալբինար 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քարթալեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յ. Քարթաչեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յ. Իլչէր 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պարկեւ Սայըին 150 Ֆր.:

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ՃԱՇ

Անկէնի Նարեկ զպրոցին ի նպաստ պարանցիկ — ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Անկէնի Սալ տէ Ֆէթը:

Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝

34 – 17 – 29 – 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10

MERCREDI
10 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.184 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.184

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԴԵԿ· 30 / ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5)

ԱՄԱՆՈՐՆ ՈՒ ԾՆՈՒՆԴԸ

Առաջին անգամ Երեւանի մէջ ամանորը նշուեցաւ ազգովին: Հայոց Համազգային Շարժման նախաձեռնութեամբ Դեկտեմբեր 24–էն մինչեւ Յունուար 6 տեղի ունեցան համաժողովրդական տօնական արարողութիւնները: Դեկտեմբեր 23–ի երեկոյեան յատուկ ծիսակարգով Դիլիջանէ Երեւան տեղափոխուեցաւ մեծ եղեւնի մը, որ հազարաւոր Երեւանցիներու ներկայութեամբ տեղադրուեցաւ Օփերայի հրապարակը: Յաջորդ օրը ըստ կրօնական դարդարման հանդիսաւոր արարողութիւնը: Հազարաւոր երախաները բերած էին իրենց խաղալիկները՝ զարդարելու համար տօնածառը եւ փոքրիկ նուէրները՝ Արցախի, աղէտեալ գօտիի ու Ադրբէջանէն փախած հասակակիցներուն համար:

Ամէն օր տօնախմբութիւն էր տօնածառին չուրջը, կը պարէին ու կ'երգէին փոքրերն ու մեծերը՝ մինչեւ ուշ գիշեր: Կարապի լիճին չուրջ կազմակերպուած էր բարեսիրական տօնավաճառ: ՀՀՇ–ի «Տօնածառ Կոմիտէ»ն բազմապիսի ծրագիր պատրաստած էր տօները ուրախ տրամադրութեամբ անցընելու համար:

Տեղւոյն վրայ պատրաստուած խորովածէն եւ Արցախէն ղրկուած գինիէն համտես կ'ընէին բոլորը: Կազմակերպուած միջոցառումներէն գոյացած գումարը կը փոխանցուի «Գթութիւն» բարեգործական Միութեան հաշիւին:

Տօնահանդէսներ տեղի ունեցած են նաեւ այլ քաղաքներու ու շրջաններու մէջ: Տօնախմբութիւնները աւարտած են Յունուար 6–ին՝ բոլոր եկեղեցիներու մէջ Ծննդեան պատարագով ու ջրօրհնէքով:

***

ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ԱՐՑԱԽԸ

Անկախ Հայաստանի եռագոյն ազգային դրօշն էր որ կը պահէր Ստեփանակերտի գլխաւոր տօնածառին կատարը, ինչ որ բնաւ պատահական չէր, քանի որ այլեւս Արցախն ու Հայաստանը միասին պիտի ըլլան ուրախութեան ու վիշտի պահուն: Աւոր վկայութիւններէն է Հայաստանի Արհեստակցական միութիւններու Խորհուրդին Արցախի երախաներուն ղրկած 30 հազար նուէրները: Տօնական հանդիսութիւններ տեղի ունեցան Արցախի զրեթէ բոլոր շրջաններուն մէջ: Ստեփանակերտի մարզադաշին մուտքին մօտ հանդիսատեսները դիմաւորեցին արցախեան բանահիւսութեան կենդանի տիպարներ: Երգեր, պարեր, Հայաստանէն ժամանած համոյթ, տօնավաճառ· ահա ամանորեան երեկոյթի կազմակերպիչներուն հրամցուցած զուարճալիքներուն ոչ լրիւ ցուցակը:

***

ԼՈՒՐԵՐ ԱՐՑԱԽԷՆ

Մարտունի քաղաքը լեցուած է Ադրբեջանի քաղաքներէն ու գիւղերէն ապաստանեալներու համար նախատեսուած, կառուցման մէջ եղող անհատական տուներով: Շուտով, «Կարվին» թաղամասին մէջ 30 տուներ կը յանձնուին իրենց բնակիչներուն: Ապաստանեալներու համար

(Շար·ը Դ· Էջ)

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

ԱՆԹԷՆ 2-Ի ԱՐՁԱԳԱՆԳԸ

Ազնաւուր, որ ինչպէս գրեցինք օրին, բեռնատար օդանաւով եւ 19 ընկերակիցներով Հայաստան դնաց Հինգշաբթի օր (Յունուար 4) վերադարձաւ երկուշաբթի օր: Նոյն իրիկունը, ժամը 20–ի իր լրատուութեան ընթացքին, Անթէն 2, որու երկու թղթակիցներն ալ ընկերացած էին Ազնաւուրի, հաղորդում մը տուաւ, այլապէս հետաքրքրական: Յաջորդաբար տեսանք ժամանումը, տեսակցութիւնը պաշտօնական անձնաւորութեանց հետ (Ս· Յարութիւնեան եւայլն, եւայլն) ուր պահ մը ջազդրգռուած, հրաժարեց թարգմանէ եւ ուղղակի հայերէն արտայայտուեցաւ, այցելութիւնը Լենինականի թիւ 2 մանկանց հիւանդանոցը եւ Երեւանի հեռատեսիլէն ուղիղ վայրկեաններով իր յայտարարութիւնը: Ֆրանսացի լրագրողը ճշդեց թէ բաւական դժուար եղած էր արտօնութիւն ձեռք ձգել, որ Ազնաւուր ուղղակի արտայայտուի, ուշագրը ըսելու համար (նախընտրած էր ֆրանսերէն խօսիլ եւ Հայր Ռաֆայէլ կը թարգմանէր): Ազնաւուր յայտարարեց թէ բոլոր միութեանց տրամադրութեան տակ պիտի դնէ ինքզինքը, անոնց տրամադրելով· – «Ինչ որ ունիմ» ըսաւ «la grande gueule»:

Զգալի էր որ պաշտօնական անձնաւորութիւնները այնքան խանդավառ չէին, որ Ազնաւուր նախընտրէ այլ հանդիպումներ եւ ընկերակիցները: Ամբողջ տարածը յանձնեց Գթութեան (Խաչիկ Ստանբոլցեան): Ներկայացուեցաւ նաեւ ջերմ ընդունելութիւն մը (Բարդէն Արարքցեանի բնակարանը) ու տասնեակներով կը շրջապատէին Ազնաւուրը (կարելի էր ճանչնալ Հ·Հ·Շ·–ի վարչական անդամները) եւ տանտէրը՝ Բարդէն Արարքցեան բաժակ ի ձեռին կ'ողջունէր Ազնաւուրը:

Ազնաւուր հրապարակային չատ սուր քննադատութիւնը ըրաւ շրջափակումին, Ղարաբաղի եւ Հայաստանի: Բնական դասաւ իր «հայութիւնը» որովհետեւ, չեշտեց, «մարդը՝ մարդ է, երբ չուրանար իր արմատները, չուրանար ոչ մէկ բան»:

«Յառաջ»ի համար այս այցելութեան մանրամասն նկարագրութիւնը պիտի ընէ Հայր Ռաֆայէլ Անտոնեան, ի մօտոյ:

«LE MONDE»

«LE GOUT DE REVIVRE»

Յունուար 9–ին, «Լը Մոնտ» ամբողջ էջ մը նուիրած էր Հայաստանի Ծնունդին: Իր յատուկ թղթակիցը՝ Տանիէլ Շնայտըրման չատ յաջող յօդուած մը տորադրած է, ուր լատագոյնս կը ներկայացնէ ժողովուրդին վիճակը, ցաւն ու վերապրելու ջանքը, Լենինականի թիթեղաթաղերը, Հայոյն հիւրասիրութիւնը, չինարարութեան յապաղումը, անկազմակերպութիւնը, իշխանութեանց ապիկարութիւնը եւ Ծնունդը, որ նոր յոյսեր բերած է այս տարի: Զուսպ այլ սիրտ ցաւցնող տողերով կը նկարագրէ դահուկ ընող հաշմանդամ պատանիները, հուսկ առն – ձին՝ կը յիշէ վերջովեցուցիչ լիւքս պանդոկի մը գոյութիւնը բարձրացած Սպիտակ, ծանո–ով եւ լոգատազանով խորհըրդային այցելու նախարարներուն համար:

Աւելի մանրամասն կ'անդրադառնանք յետագային:

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՆԵՐԿԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կիրակի, Յունուար 14–ին, տեղի կ'ունենան Փարիզի եւ շրջակայից կրօնական ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովի ընտրութիւնները:

Ինչպէս ամէն անգամ, այս անգամ ալ առարկութիւնները, դիտողութիւնները, դժգոհութիւնները չեն պակսիր: Մէկը մեր ուշադրութեան կը յանձնէ որ 3 – 4 տարի է արձանագրուած է, անդամավճարը կանոնաւոր վճարած ու չէ ստացած իր քուէաթուղթը: Իր բողոքին ի պատասխան, ըսուած է թէ անունը չկայ անդամացանկին վրայ, կը փնտռուի ու ··· չի գտնուիր: Ուրիշ մը դիտել կուտայ որ ընդհ· ժողով չէ դումարուած, հաշուետուութիւն չէ եղած, թեկնածուներու արհեստն ու հանդամանքը չէ ճշդուած եւայլն, եւայլն: Ու հարց կը տրուի՝ ինչո՞ւ «Յառաջ» չտրտայայտուիր: Ամբողջ հայաշխարհի լուրերուն կ'արձագանգէ ու քիթին տակ կատարուող օրինազանցութեանց չանդրադառնար իսկ:

Ձիշդ է: Մեղադրանքը հաւանաբար տեղին է, քանի որ հարցը կը վերաբերի մեր դաղութին տղոյին կեանքին հետ ու սերտ հասկցուի, թերեւս, եթէ «Յառաջ» խոստովանի թէ չուզէր զբաղիլ բանկալի հարցերով, ինչպէս պիտի ըսէր մեր ողբացեալ խմբագրապետը: Ինչո՞ւ, պարզապէս փորձառութեամբ: Շաւարշ, իր օրով (33 տարի է մեռած է), անդամ մը զբաղեցաւ, չունէ ալ հատցուց, ապարդիւն: Ոչ այն առեն, ոչ ալ ցայսօր բան մը փոխուած է ու բոլոր քննադատութիւնները կը մնան ձայն բարբառոյ յանապատի: Ըստ երեւոյթին դեռ կան բաներ միտք լատատեաներ կամ լատատես բարեմիտներ, որոնք տեղեկատուութիւններ, բացատրութիւններ, հաշուետուութիւններ կ'ակնկալեն: Երա՞նի իրենց:

Եթէ դեռ հարկ է, մէկ օրինակը – ամէնէն ծանրակշիռը մեզի համար – պիտի բաւէր: Փարիզի Ազգ· Տան հարցն է: 1985 Փետրուար 16–ի մեր թիւով «Ծախուեցաւ» խորագրին տակ կ'արձագանգէինք ձկնիկ ոսկւոյ տը Թրեվիզի ազգային (?) Տան ամուրդով վաճառքին տասը միլիոն 100 – հազար ֆրանքի (հապա տարի մը եաք գնորդները փատաւոր չէնքի մը վերածած էին, ինչ որ մենք 1948–էն ի վեր chef - d'œuvre en péril վիճակէն դուրս չհանեցինք) ու կը գրէինք· – «Հաւանաբար պաշտօնական հաղորդագրութեամբ մը հանրութեան տրուին հարկ եղած լուսաբանութիւնները այս վաճառքին առթիւ»:

Դեռ կը սպասենք:

Ուրեմն, ի՞նչ կարելի է սպասել ընտրութիւններէ, որոնք ըստ երեւոյթին, ամրոտամարտի ալ բնոյթ առած են: Արդարեւ, ընտրողական յանձնաժողովը կը ներկայացնէ 61 հոգինոց ցանկ մը 35 հոգի ընտրելու համար ու Յունուար 3 թուակիր հաղորդագրութեամբ կը տեղեկացնէ թէ·– «···Համայնիքիս մէջ, այս օրերուն կը շրջի անանուն նամակ – շրջաբերական որու կցուած են 24 անուններ՝ «Թեկնածուներու ցանկ» որակումով: Ընտրողական յանձնաժողովը կ'ուզէ շեշտել, թէ յիշեալ ցանկը պարզապէս ինքնուրոյն անձանձօք խումբի մը ընտրապայքարին մաս կը կազմէ եւ զայն պէտք չէ շփոթել ընտրութեան պաշտօնական ցանկին հետ»: («Յառաջ», Յունուար 6)

Աւոր իրրեւ հետեւանք, եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահը, հրատարակութեան խնդրանօք, մեզի կը յանձնէ «Լուսարանութիւն» մը (տես՝ Դ· էջ), որու նպատակը կը թուի ըլլալ անուն մը տալ՝ «անանունին»: Եւ որովհետեւ համայնքիս մէջ չրջելով հանդերձ, այդ նամակ – շրջաբերականը մեզի չհասաւ, չենք կրնար աւելի արտայայտուիլ այս մասին: Ի դէպ, չհասկցանք թէ ինչո՞ւ 24 թեկնածու կայ, երբ պէտք է 35 հոգի ընտրել: Բայց, անցնինք, այս ալ այնքան կարեւոր չէ:

Կարեւորն այն է, որ մարդիկ կրնան փոխուիլ, հիներ՝ երթալ, նորեր՝ գալ, բոլորն ալ եկեղեցասէր, անձնուէր, պարկեշտ մարդիկ եւ սակայն ոչինչ կը փոխուի: Թերեւս, պարզապէս անոր համար, որ «փտած բան մը կայ Դանիոյ թագաւորութեան մէջ»: Նախ՝ այդ է որ պէտք է փոխել, եթէ կարելի է···

ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՄՈՍԿՈՒԱ յայտարարեց թէ Ազերիները, որոնք Իրանի իրենց ազգականներուն կամ ընտանեկան գերեզմաններուն կ'ուզեն այցելել, կրնան ազատօրէն երթեւեկել: Մինչ կողմէ իրանեան պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ արտաքին փոխ նախարարին Մոսկուա հասած է, երկու երկիրներու հարցերու մասին խօսելու համար:

ՕՍԼՕ մը սպանուած է առջի օր, ռմբափորձի մը ընթացքին: Ծանօթ է որ հոս ալ ազգամիջեան հարցեր կան· Օսլոյի ինքնավար մարզ մըն է Վրաստանի ենթակայ: Վրացական մամուլի կրուզինֆորմ գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ 9 ամսուան մանուկ մը, վրացի հօրմէ եւ օսէթ մօրմէ ծնողքին աչքին առջեւ սպանուած է ծպտուած անձերու կողմէ:

ԿԱՐՄԻՐ ԽՄԵՐՆԵՐԸ կրկին մէջ տեղ եկած են, սարսափ տարածելով: Քամպոճի կառավարական ուժերը կը չանան դէմ դնել յարձակման: Ներկայիս, թիւրախ է երկրորդ քաղաքը՝ Պաթմպանկ:

ՍՈՖԻԱՅի մէջ, կլոր սեղան մը տեղի ունեցած է նուիրուած տեղւոյն Թուրքերուն: Հանդիպումը մկրտուած էր «Ընկերային խորհուրդ»:

ՎՐԱՍՏԱՆի իր ծննդավայրին մէջ՝ Գորի, նոր ընկերութիւն մը հիմնուած է պաշտպանելու համար Ստալինի յիշատակը: Նոր միութիւնը ծնունդ առած է Դեկտեմբեր 21–ին, որ 110–րդ տարեդարձն է Ստալինի, որու կարօտախտէն տառապող կայ, ըստ երեւոյթին: Որոշած են Խորհրդային Միութենէն ալ դուրս, արտասահման ալ գործել: Լենինգրադի ծանօթ քիմիագէտ ակիկինը՝ Նինա Անդրէյեւա յայտարարած է ի մէջ այլոց· – «Ստալինի օրով, մարդիկ ամէն օր կը զգային թէ ինչպէս իրենց կեանքը աւելի լաւ եւ աւելի զեղեցիկ կը դառնար»: Գիտնական տիկինը այդ մարդոց անունը չի տար, բայց, հաւանաբար կ'ակնարկէ 1937–ին Սիբիր ղրկուած միլիոնաւոր երանելիներուն···:

ԿՈՒՉՆԵՑՈՎ, որ երեք տարուան բանտարկութեան դատապարտուած էր հակախորհրդային, աւելի ճիշդ՝ «ՔՍ–ԿԷ–ՊԷ–ն դրպարտած» ըլլալու մեղադրանքով, ազատ արձակուեցաւ: Ցաղթանակ մը կը նկատուի «Կլաղնոստ»ի խմբագրին այս ազատագրումը, որու մէջ դեր ունեցան արեւմտեան մեխանները եւ «առանց սահմանադրութիւն թղթակիցներ» կազմակերպութիւնը:

ՓԷՐՈՆի մէջ (Սոմի նահանգ) Թուրքիայէն եկած բեռնատար կառքի մը մէջ 22 քիլօ հէրոյին գտնուած է: Վարորդը եւ երկու հոգի ձերբակալուած են:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ՁԱՐԹՕՆՔ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՆՈ՞Ր «ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ»

Հրապարակայնութեան և վերակառուցման կոբրաջովեան քաղաքականութիւնը որ ծնունդ առաւ 1985–ի գարնան արտօնեց անտեսական, ընկերային, ազգային եւ քաղաքական կարգ մը վոխախութիւններ: Աբեմտեան մամուլը եւ հանրային կարծիքը հետացած, չըսելու համար հմայուած, պրեթէ ամէն օր նոր առիթ մը կ'ունենան ծափահարելու «կոբրաջովեան յեղափոխութիւնը» (1): Ինչ մը պինոթափութիւն, քիչ մը ժողովրդավարականացում, քանի մը անտեսական հրապուրիչ խոստումներ եւ մանաւանդ վարպետօրէն կազմակերպուած լրատուական մեքենայ մը բաւական են թաքցնելու համար կայսրութեան անչարժութիւնը: Իսկական հարցը հոս է, վերջին հաշուով: Ի՞նչ փոխուած է այսօր Խորհ. Միութեան մէջ:

Շատերը կ'առարկեն թէ այդպիսի հարցումի մը պատասխանը դժուար է տակաւին եւ վաղահաս:

Ուրիշներ չեն վարանիր ըսելու թէ ընդհանուր պատկերը յուսահատական է: Այս վերջիններուն խումբին կը պատկանէր ակադեմական Ա. Սախարով (2): Աչխարհահռչակ դիտնականին համաձայն Խորհրդային Միութիւնը կեցած է անդունդին եղրը: Իրօք՝ անտեսական եւ ընկերային վիճակը ծայր աստիճան մտահոգիչ է: Ներքին, քաղաքական կացութիւնը նոյնպէս անկայուն: Կեդրոնը, Մոսկուա, կը մնայ դերիշխող եւ «արուարձան» Հանրապետութիւններուն կը պարտադրէ իր օրէնքները թելադրելով հնազանդ եւ հաւատարիմ մնալ «բազմազգ խորհրդային մեծ ընտանիքին»: Միւս կողմէ սակայն, Կոբրաջովի վարած քաղաքականութիւնը «պանդորայի տուփ» մը բացաւ որուն անունն է «Ազգութիւններու հարցը»: Այս տուփէն ելած անակնկալներէն առաջինը եղաւ Արիմէն տեղահանուած Թաթարներուն հարցը որուն անմիջապէս յաջորդեց Ադրպատականի պահանջատիրութիւնը եւ շատ ուրիշներ (3):

Վարակուած երկիրներուն ցանկը սկսաւ երկարիլ՝ Էստոնիա, Լիթուանիա, Լատվիա, Վրաստան, Ուզբեկիստան, Ուկրանիա, Հայաստան... ամէնուրեք տեսարանը մէկ էր... ազգային զարթօնք: Սակայն Մոսկուայի համար, եւ զարմանալիօրէն արեւմտեան մամուլին համար ալ, բառերը նոյն նշանակութիւնը չունէին եւ չուտով, այս ընդհանրական ազգային զարթօնքը վերածուեցաւ «ազգայնական զարթօնք»ի:

Այս բոլորին զուգահեռ ականատես եղանք Սումգայիթի եւ Ֆերկանայի ահաւոր սպանդներուն: Ողջ աչխարհին համար անբացատրելի եղաւ, եւ կը մնայ մինչեւ այսօր, խորհրդային բանակին անչարժութի՞ւնը ըսենք, անտարբերութի՞ւնը կամ անզօրութի՞ւնը: Ոմանց համար այս երկու դէպքերուն ետին պէտք է տեսնել Մոսկուան: Ուրիշներու համար, կեդրոնը ի վիճակի չէ այլեւս զսպելու ազգային կիրքերը: Այդ ժամանակ ինչպէ՞ս բացատրել նոյն բանակին արիւնոտ «միջամտութիւնը» Թիֆլիսի մէջ: Չո՞ս ալ պէտք է արդիօք զործածել «ազգամիջեան բախումներ» ասանդական դարձած այս նոյն կեղծ դարձուածքը: Եթէ այս՝ ապա յստակ թող ըսուի որ մէկ կողմը Վրացիներն էին եւ միւս կողմն ալ ոչ թէ խորհրդային, այլ ռուս զինուորները, որոնք «ազերբէջանավայել» վայրագութեամբ սպաննեցին խումբ մը Վրացիներ: Սումգայիթ, Թիֆլիս եւ նոյնիսկ Ջուարթնոց, նպատակը նոյնն էր՝ մէկ անգամ ընդ միշտ սարսափեցնել զուլա բարձրացնող վրացի եւ հայ «ամբարտաւան ազգայնամոլները»: Կը տեսնէք թէ բիրմացութիւնը կը ծագի լեզուական բարդութիւններէն...

Այս բոլոր երեւոյթներէն անդին կայ անհերքելի իրականութիւն մը՝ ոչ «խորհրդային հայրենիք»ի, ոչ ալ «խորհրդային ժողովուրդ»ի բռնիծրէն պարտադրուած հասկացողութիւնները յաջողած են ջնջել ազգային նկարագրերը: Ոչ իսկ Ռուսաստան –մանաւանդ Ռուսաստան– ուր «Պամիաթ»ի նման ազգայնամոլ եւ նոյնիսկ ցեղապաշտ չարժումները կը բազմանան օրէ օր: Այսօր, կարելի է ըսել որ «ազգային զարթօնքի ընդհանրական է, եւ հաւասարապէս տարածուած ամբողջ Խորհ. Միութեան սահմաններուն մէջ: Ազգային զգացումներու եւ արժէքներու վերելքին կողքին կայ նաեւ հոգեւոր զարթօնք մը որուն մասին քիչ կը խօսուի կամ հարեւանցի կերպով, յաճախ զայն նկատելով ազգային զարթօնքի մէկ երկրորդական արտայայտութիւնը կամ արդիւնքը:

ՄԱՐՔՕԻԶՄ – ԼԵՆԻՆԻԶՄԻ ԵՒ ԿՐՕՆՔԻ ԴԺՈՒԱՐԻՆ ՀԱՄԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

1978–ին, առաջին անգամ ըլլալով դուցէ, հանրածանօթ խորհրդայնագէտ էլէն Քառէռ տ'Անգոս կ'ուսումնասիրէր եւ լայն հասարակութեան մը կը ներկայացնէր Խորհ. Միութեան «մէջ – ազգային» եւ կրօնական խնդիրները: Գիրքը մեծ ազմուկ հանեց իր ժամանակին. իր բովանդակութեամբ մինչեւ այսօր կը մընայ այժմէական: Հեղինակը այս ուսումնասիրութեան մէջ, լայն տեղ մը կու տար կեդրոնական Ասիոյ իսլամ ժողովուրդներու կրօնական զարթօնքին: Իր եզրակացութիւնն էր որ այս Հանրապետութիւններուն ժողովրդագրական ազդը եւ կրօնական զարթօնքը մեծ վտանգ մը կը ներկայացնեն Խորհ. Միութեան համար: Սպառնացող այս վտանգը կրնար նոյնիսկ երկիրը քաղաքական քայքայման հասցնել: Այս իսկ պատճառով հեղինակը իր գիրքը խորագրած էր «l'Empire éclaté» (4):

Տասը տարի վերջ, զուգադիպութի՞ւն կամ մտածո՞ւած քաղաքականութիւն, Ռուս Ուղղափառ եկեղեցին բացառիկ չուքով կը ծանչ «Ռուսաստանի մկրտութեան Հազարամեակը» (5): Այս առթիւ, կեդրոնական կառավարութիւնը կ'որոշէ եկեղեցւոյ վերադարձնել քանի մը տաճարեակ սրբավայրեր որոնց չարքին Սուրբ Դանիէլ Համբաւաւոր վանքը: Պիմէն Պատրիարքը պաշտօնապէս կ'այցելէ Կրեմլին եւ կը տեսակցի Մ. Կորբաջովին հետ: Ռայիսա Կորբաջովա անձամբ կը մասնակցի «Հազարամեակ»ի հանդիսութեանց: Ներկայ են նաեւ բոլոր եկեղեցիներու ներկայացուցիչները եւ յանուն Հայ եկեղեցւոյ՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, նուիրապետական միւս երկու աթոռներու գահակալները:

Եւրոպական մամուլի «խորհրդայնագէտները» եւ կրեմլինագէտները այս անգամ «Սրբազան Ռուսաստանի» հրամցուցած տարաչխարհիկ -exotique- արարողութիւններէն «չչմած», մէկ վանքէն միւսը կը վազեն եւ առիթ մը չեն կորսնցներ ընդգծելու նոր ղեկավարին ազատամտութիւնը:

Աւելի «անհաւատալի» – Ֆրանսացին պիտի ըսէր այստեղ՝ sans jeu de mots – նոյն ղեկավարը բացառիկ յայտարարութիւն մը կ'ընէ եւ մեզմ ձայնով կը խոստովանի թէ... «մայրս շատ հաւատացեալ եւ բարեպաշտ կին մըն է... եւ ես ալ մը-կըրտուած եմ»: (Փակագիծի մէջ ալ կըրելի է աւելցնել թէ մկրտութիւնը անպայման Աստուածային Շնորհք չի պարգեւեր: Ստալին ոչ միայն մկրտուած էր, այլեւ դպրեվանքի չրջանաւարտ եւ ապագայ քահանայացու էր: Զօր. Փինոչէն ալ ամէն օր եկեղեցի կ'երթայ եւ հաղորդութիւն ալ կ'առնէ...): Ուրեմն ի՞նչ նըշանակութիւն ունի այս խոստովանանքը: Ռազմավարութի՞ւն կամ անկեղծ զղայութիւն մը արտայայտութի՞ւն: Ինչ որ ալ ըլլայ, դէպքը կարեւոր է: Մ. Կորբաջովէն առաջ, խորհրդային բոլոր ղեկավարները Լենինէն մինչեւ Խրուչչով, նոյն «մարզարէական չունչով» յայտարարած են թէ «կրօնը արդէն հոգեվարքի մէջ է»: Առաջինը կրօնքին վախճանը կ'աւետէր 1929–ին, երկրորդն ալ 1980–ին (6): Խորհրդային բոլոր սահմանադրութիւնները, առաջինէն մինչեւ վերջինը (7) սակայն «երաչխաւորած են խղճի ազատութիւնը, այսինքն՝ ցանկացած կրօնքը դաւանելու կամ ոչ մի կրօնք չդաւանելու, կրօնական պաչտամունքներ կատարելու կամ աթէիստական փրոփականտ մղելու իրաւունքը» (8): Արդիւնքը բոլորին յայտնի է...

1920–ին Ռուսաստանի նախկին կայսրութեան տարածքին վրայ գտնուող 1025 վանքերէն, 673–ը արդէն գոցուած են (9): Թիխոն Պատրիարքը (ընտրուած 1917ին), «սրտաբուխ ինքնաքննադատութիւն» մը կատարելէ վերջ կալանքի տակ կ'առնուէր 1922–ին: Հազարաւոր հոգեւորականներ, արքեպիսկոպոսէն մինչեւ պիղծ ծխատէր քահանան կ'ազատորուին եւ կը նահատակուին առանց դատ-դատաստանի:

Այս քաղաքականութիւնը, քանի մը տարբերակներով, կը չարունակուի մինչեւ երկրորդ համաչխարհային պատերազմ: 1942/43–ին հասկնալի պատճառներու բերմամբ Ստալին կ'որոշէ հակակրօնական հալածանքները մեղմացնել: Սակայն զազարը կարճ կը տեւէ: Հալածանքներու նոր չրջան մը կը բացուի «ազատամիտ» Խրուչչովի օրով, աւելի սաստիկ այս անգամ: 1961–էն մինչեւ 1964, Խորհ. Միութեան 20·000 եկեղեցիներուն կէսը կը փակուի: Նոյն քաղաքականութիւնը կ'որդեգրեն Բրեժնեւ եւ իր երկու յաջորդները՝ 1965–էն 1985– այսինքն մինչեւ կոբրաջովի ընտրութիւնը–, 1300 եկեղեցի եւս կը գոցուի (10):

ՀԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԽՈՐՀ. ԿԱՐԳԵՐՈՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԷՆ ՑԵՏՈՑ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին նոյնպէս հազարաւոր սրբավայրեր կորնցուց ըլլայ Հայաստանի մէջ, ըլլայ իրմէ խլուած Տայքի, Գուգարքի, Գանձակի կամ Արցախի պատմական չրջաններուն մէջ (11): Քայքայուեցան Ռուսաստանի, Ուկրանիոյ, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի հին եւ բարգաւաճ դաղութները՝ Պետերբուրգ, Մոսկուա, Լվով, Եալթա, Ռոստով (նոր Նախիջեւան), Թիֆլիս եւ Բաքու:

Մայր երկրին մէջ, մէկիկ մէկիկ, պարաւոր վանքեր եւ եկեղեցիներ Արեւմտեան Հայաստանի վանքերուն պէս թալանուեցան եւ գոցուեցան: Միչնադարեան գոհար տաճարները կոլխոզի պահեստի, չարժանկարի սրահի կամ մչակութային ակումբի վերածուեցան: Ուրիշներ «Աթէիզմի եւ կրօնքներու թանգարան» դարձան: Ուրիշներ վերջապէս, քանդուեցան... Բարեբախտաբար կան տակաւին հին երեւանցիներ վկայելու համար որ Ամբրեան փողոցին վրայ, դպրոցին տեղը ժամանակին «ժամ մը» (եկեղեցի) կար: Հրաչքով փրկուած է Աբովեան պղոտայի ԺԴ. դարէն մնացած «կաթողիկէ»ի փոքրիկ մատուռը, բայց հին պատկերներու վրայ միայն կարելի է տեսնել Ս. Շահումեանի արձանին տեղը կանգնած Ս. Պօղոս–Պետրոս ռուսական եկեղեցւոյ գունաւոր գմբէթները:

Այս բոլորը չէր բաւը... հարկաւոր էր խեղդել հոգին: Ուրեմն եկեղեցին «ներսէն»քանդելու նպատակով, 1924–ին ռուսական «կենդանի եկեղեցւոյ» օրինակով եւ իչխանութեանց հրահանգով՝ Մելեան անունով քահանայ մը կը հիմնէ «Ազատ եկեղեցի» կոչուած չարժումը (12): Իր նպատակին չի հասնիր՝ գործը կը ձախողի: Հակակրօնական հալածանքները կը սաստկանան ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ 1925–էն վերջ: Հայաստանի մէջ եւս հարիւրաւոր հոգեւորականներ եւ աչխարհականներ կ'աքսորուին եւ կը նահատակուին յանուն իրենց հաւատքին: Ջեկան –քաղաքական գաղտնի ոստիկանութիւնը– քանի մը առիթներով Ս. Էջմիածնի դռները խորտակելով կը մտնէ կաթողիկոսարան: Ամենայն Հայոց «նահատակ» Կաթողիկոս Խորէն Ա. Մուրադբէկեանի մահուան պարագաները մինչեւ այսօր կը մնան մութ եւ կասկածելի (13):

Էջմիածնի վանքը երեսունական թուականներուն կը դառնայ «որբ եւ այրի», զրկուած իր բոլոր զաւակներէն եւ վանքերէն: Բայց Գրիգոր Լուսաւորչի կանթեղը չի մարիր երբեք:

1929–ի Փետրուար 28–ին, Հալէպի մէջ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Սահակ Բ. Խապայեանց կը յայտարարէ՝ «այս ամէն տարակաւոն զրկումներուն եւ կաշկանդումներուն հակառակ՝ Սուրբ Էջմիածնի Հայրապետութիւնը հաւեմատաբար աւելի ապահով է քան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը: Նախ որ իր աթոռը Հայաստանի մէջ անսասան կը մնայ: Երկրորդ խորհրդային կառավարութիւնը, յոյս ունինք, որ օր մը բարեշրջումով ազգային տիպ ու կերպարան հագնի ու կարմիր էգամիդը մէկ կողմ նետէ եւ ցիրուցան Հայութիւնը մասեաց հովանիի տակ համախմբէ»:

1988–ին, մօտ վաթսուն տարիներ յետոյ եւ գրեթէ օրը օրին, Սահակ Բ. Կաթողիկոսի «մարգարէութիւնը» կը մարմնաւորուի: Հայաստանը կ'ապրի աներեւակայելի եւ անդարձելի ազգային եւ հոգեւոր զարթօնք մը:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) La Révolution Gorbatchev.- N° 1 - Spécial - «des *Cahiers de l'Express*», Décembre 89.

(2) Տես հանգուցեալ ակադեմականին Սեպ. 30–ի հարցազրոյցը «*Մոնտ*»ի հետ: Հայերէն թարգմ. «Գրական Թերթ», Երեւան, 1989, Նոյ. 3, էջ 3:

(3) Ճշդում մը՝ յաճախ կը մոռցուի որ շարժումը սկիզբ առաւ 1987 ամրան Ղազարեանի բաց նամակով որ հանրային բողոքագրի վերածուեցաւ: Այս մասին տես «Les rêves d'espace des Arméniens soviétiques» յօդուածը. A.Adler - *Libération* - Juillet 87.

(4) H.Carrère d'Encausse «*L'Empire Eclaté*», Flammarion, Paris 1978.

(5) Հայերէն պիտի ըսէինք «Ռուսաստանի դարձին հազարամեակը»:

(6) «Le retour des Icônes» - Bernard Lecomte - *La Révolution Gorbatchev*, pp. 44 - 46.

(7) Այսինքն՝ 1918 – 1924 – 1936 եւ 1977–ի:

(8) *Հայկական Ս.Ս.Հ. Սահմանադրութիւն* – 6–րդ գլուխ, 50–րդ յօդուած. Երեւան, 1978, էջ 24: (Խորհրդային Սահմանադրութեան մէջ 52–րդ յօդուածին համապատասխան):

(9) «Etat et Christianisme en Union Soviétique» - Katy Rousselet - in *Historiens et Géographes*, N° 325 - Nov. 89, Paris, pp. 195 - 210.

(10) Նոյնը՝ էջ 196:

(11) Այս մասին տես՝ Արցախի Առաջնորդ Պարգեւ Եպիս. Մարտիրոսեանի եւ բանաստեղծ Վարդան Յակոբեանի վկայութիւնները.–

«Ծառաչ» օրաթերթ, Փարիզ, Օգոստոս 24, 1989, էջ 3 / Դեկտեմբեր 9, 1988, էջ 2:

(12) Շարժումը կը հրատարակէ «Ազատ եկեղեցի» անունով շաբաթաթերթը: (Առաջին թիւը լոյս կը տեսնէ Երեւանի մէջ 1924–ի Նոյեմբեր 27–ին): Թերթը թիրախ կ'առնէ ճուիրապետական կարգերը –եպիսկոպոսաց դասը– եւ յատկապէս Խորէն Եպիսկոպոսը – յետոյ՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

(13) «Les Problèmes Religieux en Union Soviétique : La Situation de l'Eglise Arménienne».

եւ՝

«*La Documentation Française*», N° 2239, Paris, 8 Déc. 1956, p. 11.

Այս մասին, կ'ուզենք յուսալ որ «հրապարակայնութեան եւ վերակառուցման» պայմաններուն մէջ այս հարցը կ'արժանանայ լուրջ ուսումնասիրութեան մը:

ԻՆՉ ՀԵՏԵԻԱՆՔ ՈՒՆԵՑԱԻ ԱԼՔՕԼԻ ԱՐԳԵԼՔԸ

Ամերիկայի մէջ 13 տարի, տասը ամիս եւ 20 օր տեւած է ոգելից ըմպելիներու արգելքը· 1920 Յունուար 16–էն 1933 Դեկ· 5: Արգելքին դէմաւոր մղիչ ուժը ալքոլին թեր կամ դէմ պռնուիլը չէր, այլ ամերիկեան ընկերութեան վիճակը: Ինդիրը հոն էր որ ալքոլամոլութիւնը մարդկային ցեղին համար տառապանքի աղբիւր էր ու անտեսական վնաս: Դարասկիզբին, Ամերիկայի մէջ ալքոլի առեւտուրը կապուած էր ընտրական զեղծարարութեան, կաշառակերութեան ու ամէն կարգի ապօրինի առուծախի:

Ոգելից ըմպելի հրամցնող սրահները միեւնոյն ատեն մութ գործերու բոյներ էին: Քաղաքական առաջնորդող դէմքերը հոն կը պատրաստէին ընտրութիւնները խարդախելու միջոցները: Զարգացածները հոն կը կազմակերպէին իրենց մութ գործերը: Հակառակին ըլլալով անգլիական փապերուն եւ Քրանական պիսքօներուն, ամերիկեան սալոնները ոճիրի, կաշառակերութեան բոյներ էին: Ա· աշխարհամարտի նախօրեակին եթէ կար մարդ մը որ բարոյական լուրջ սրբագրութեան կը կարօտէր, Միացեալ Նահանգներու ալքոլի առեւտուրն էր: Եկեղեցին ալքոլը անբարոյականութեան աղբիւր կը նկատէր, կնոջական կազմակերպութիւնները անոր մէջ ընտանիքին ուղղուած սպառնալիք մը կը տեսնէին: Իսկ զինտական ու բժշկական աշխարհը ալքոլը պատասխանատու կը նկատէին ոճրագործութեան ու ցեղին վատթարացումին: Տակաւին, գործատէրերու դասը չէր ուզեր զինով բանուորներ ունենալ ու բոլորը զոդմնակից էին ալքոլի առեւտուրին, եթէ ոչ արգելքին, կանոնաւորութեան:

1917–ին, երբ Ամերիկա պատերազմի կը մտնէ, արգելքի չատագովները կը կրկնապատկեն իրենց ճնշումները: **Զինուորները** պէտք է փիլիքականով ու բարոյականութեամբ լաւ մակարդակի մը վրայ ըլլան, որպէսզի տնտեսութիւնը առողջանայ: Պէտք է ամերիկացի ժողովուրդը արժանի ըլլայ ժողովրդավարութեան վրկիչի իր առաքելութեան: Ու կ'արգիլուի ալքոլի վաճառքը: Գոնէ որպէս սկզբունք: Իշխանութիւնները արտակարգ միամտութեամբ մը ոչ մէկ դժուարութիւն կը տեսնեն այդ արգելքին գործադրութեան մէջ: Սակայն չուտով յայտնի կը դառնայ որ հարցը չատ պարզ չէ: Արգելքը ալքոլի դնումին կամ սպառումին չի վերաբերիր, այլ պատրաստութեան, փոխադրութեան եւ վաճառքին: Ապահովելու համար հրապարակուած արգելքին կիրարկութիւնը, կը ստեղծուի յատուկ դրասենեակ մը:

Այդ դրասենեակը 4500 պաշտօնեայէն աւելի չունենար, ինչ որ նկատի առած երկրին մարածքը, ծիծաղելի բան է: Վերահարումը դժուացուցիչ էէ, այնպէս որ միջոց մը եաք գործի կ'առնեն բոլոր ձախողածները, դատարան ներկայացած մարդիկ···: Զեղծարարներ կամաւոր կերպով կը մասնակցին Արգելքի դրասենեակին վարժընթացին, մաքսանենգութեան արհեստը տորվելու յաւակոյն միջոցը նկատելով զայն:

Անչուշտ եղած են ազդեցիկ ու պատուաւոր պաշտօնեաներ ալ· անոնցմէ մէկն է Իդի Ա.նչթայն որ ծպտուած կը չրջի, հալածելով օրէնքը անսաստողները: Ա.սուհանդերձ, ոգելից ըմպելիներու տարածումը կը չարունակուի սա կամ նա կերպով ու ժամանակագրութիւնները կ'ըսեն թէ Ամերիկայի մէջ երբեք այդքան առատ ալքոլ սպառած չէ, որքան արգելքի տարիներուն:

Արգելքին հետ կը բազմանան բժշկական սպառումի համար ալքոլ արտադրող ձեռնարկութիւնները· ձեռքէ ձեռք կը խլուին խոհարարական հատորներ, ուր պատուիրէ ըմպելի պատրաստելու բացատրութիւններ տրուած են: Տուներու մէջ ալքոլի պատրաստութիւնն ալ կը փոխարինէ պարտիզպանութեան ու կարի նման զբաղումներ: Նոյնիսկ զալոնի ճամբաներով ալքոլ կը ներմուծուի, օրինակ Գանատայէն: Թէեւ Գանատայի պատասխանատուները ամէն անգամ որ բեռնատար նաւ մը կամ կառք մը ճամբայ կ'ելլէ տեղեակ կը պահեն ամերիկացի իրենց պաշտօնակիցները, սակայն անոնք միշտ յապաղումով կը հասնին· ու անշուշտ լայնօրէն կը վարձատրուի այս յապաղումը:

Ալքոլ հայթայթելու այլ ձեւեր ալ կան· իւրաքանչիւր հրեայ ընտանիք ոաբունապետէն վաւերաթուղթ մը ներկայացնելով տարեկան 23 լիթր ալքոլի իրաւունք կը ստանայ· ու Լոս Անճըլըսի մէկ սինակոկը որ 1919–ին 180 հաւատացեալ ունէր, քանի մը ամսուան ընթացքին կրօնափոխութեան 1000 պարագայ կ'արձանագրուի:

Արգելքին ամէնէն ծանր հետեւանքը ամբողջ ընկերութեան մը ապաբարոյացումը կ'ըլլայ: Զուսպ եւ լուրջ մարդիկ ալքոլամոլներու, աւազակներ հերոսներու կը վերածուին. իսկ ոստիկանները կը վարուին աւազակներու պէս:

1929–ի սակարանի անկումն է որ վերջ կը դնէ այս տարօրինակ սանձարձակութեան: Խնեթ տարիներու պոռթկումը կը փոխարինուի թշուառութեան չրջանով մը: Տնտեսական տագնապին ներկայութեան, արգելքը կը դադրի ընկերային կեանքի առաջին մտահոգութիւնը ըլլալէ· ըմպելի ունենալ կամ ոչ, ծիծաղելի հարցի մը կը վերածուի երբ մարդ չի դիտեր թէ ի՛նչ պիտի գոնէ ուտելու:

ՔԱՂՀԱՆ

ՉԵԿՈՑՑ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

1990–1991 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿՆԵՐ

1·– Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը 1990-91 ուսումնական տարեշրջանին համար, վերանորոգելի կրթաթոշակներէն զատ, պիտի յատկացնէ նաեւ՝ որոշ թիւով նոր կրթաթոշակներ արժանաւոր ուսանողներու:

2·– Հիմնարկութեան ներկայ ծրագիրը կը վերաբերի միմայն այն ուսանողներուն՝ որոնք համալսարանական լրիւ մակարդակ ունեցող ուսումնական հաստատութեան մը մէջ կը փափաքին կանոնաւորաբար հետեւիլ մասնագիտութեան մը: Գիշերային, մասնակի կամ ոչ-ակադեմական դասընթացքներ մաս չեն կազմեր ներկայ ծրագրին:

3·– Կրթաթոշակներու յատկացումը կը կատարուի ընտրութեամբ, հայկական ծագում ունեցող ուսանողներու՝ որոնք բարձրագոյն ուսման հետեւելու համար դրամի են նիւթական անհրաժեշտ միջոցներէն: Սկզբունքով՝ Հիմնարկութիւնը չի քաջալերեր ուսանողներ, որոնք իրենց ուսումը կ'ուզեն չարունակել իրենց բնակավայրէն դուրս գտնուող համալսարաններու մէջ:

4·– Թեկնածուները պարտին ունենալ ուսումնական բարձր մակարդակ, լրացնել անհրաժեշտ բոլոր պայմանները եւ ընդունուած ըլլալ նուազագոյն «Սոֆոմօր» դասարանը ամերիկեան համալսարաններու մէջ, կամ համապատասխան դասարան մը այլ համալսարաններու պարագային:

5·–Ներկայացող թեկնածուներէն կ'ընտրուին Հիմնարկութեան դատողութեամբ արժանաւորագոյն նկատուածները միայն· Միեւնոյն ընտանիքին պատկանող երկու անդամներ միաժամանակ չեն կրնար օգտուիլ Հիմնարկութեան ներկայ ծրագրէն: Նախընտրութիւնը կը տրուի արժանաւոր այն ուսանողներուն որոնց ընտանեկան անմիջական պարագաներուն մէջ օգտուող չէ եղած անցեալին Հիմնարկութեան համալսարանական կրթաթոշակներէն:

6·– Բոլոր թեկնածուները, ուր ալ բնակին անոնք, իրենց ձեռագիր դիմումնադիրը պէտք է ներկայացուած ըլլան բաւարար նշանակուած հասցէին, Փետրուար 1–էն մինչեւ Ապրիլ 30 1990 ամէնէն ուշ (Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն՝ ինչպէս նաեւ Աւստրալիոյ համար այս թուականները պիտի ըլլան Սեպտեմբեր 1–էն, ամէնէն ուշ մինչեւ Նոյ· 30 1990):

CALOUSTE GULBENKIAN
FOUNDATION
Department of Armenian Affairs
Avenida de Berna, 45-A
1093 Lisboa Codex
Portugal

կ ա բ ե ւ ո ր

Ա· Դիմումները պարտաղդօրէն պէտք է կատարուին թեկնածուներու կողմէ անձնապէս եւ ձեռագիր:

Բ·– Իր ուղարկած դիմումնագրի թուղթին ու պահարանին վրայ՝ թեկնածուները պարտին յատակօրէն նշել իրենց ինքնութիւնն ու հասցէն լատինատառ:

Գ·– Դիմումնագրին մէջ նաեւ դիմող – ուսանողը պարտի հակիրճ տեղեկութիւններ տալ ուսման ընթացքի ու տեւողութեան մասին:

Վերոյիշեալ կէտերը չյարգող թեկնածուներու դիմումները նկատի չեն առնուիր:

Առ է պատասխան՝ թեկնածուներուն կը զրկուին հարկ եղած տեղեկութիւնները, հարցաթերթիկներն եւ կանոնագիրը:

7·– Այն ուսումներու պարագային որոնց տեւողութիւնը կ'ընդգրկէ հինգէն աւելի տարիներ, ուսանող մը կրնայ օգտուիլ հինգ տարի միայն:

8·– Շեղթութիւններ կանխելու համար, դիմողները պարտին իրենց անունն ու մականունը թղթակցութեանց եւ հարցաթերթիկներուն մէջ գրել նոյնօրինակ ձեւով, այնպէս ինչպէս կ'երեւին անոնք ենթակայի ինքնութեան թուղթին կամ անցագրին մէջ:

9·– Հիմնարկութիւնը չատ սահմանափակ թիւով կրթաթոշակներ պիտի յատկացնէ որոշ թեկնածուներուն որոնք արդէն տիրացած են համալսարանական վկայականի մը եւ կը փափաքին առաւելագոյնը 3 տարուան ընթացքի մը մէջ առանց ընդհատումի պատրաստել Փի· Հ· Տի – Տոքթորական աստիճանը ստանալու համար աշխատասիրութիւն մը, իրենց բնակած երկրի կամ արտասահմանի բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններէն մէկուն մէջ: Նախապատրաստական կամ արուեստի մարզերէն մէկուն: Դիմումնագրերը պէտք է կատարուին վերոյիշեալ ձեւով դարձեալ, նկատի ունենալով նոյն պայմանաժամերը: Այս ծրագրէն չեն կրնար օգտուիլ ուսանողներ որոնք Հիմնարկութեան կրթաթոշակէն արդէն նպաստաւորուած են անցեալին: Որեւէ նպաստ չի յատկացուիր հետազօտական կամ մասնագիտական աշխատանքներ (research) կատարելու համար:

10·– Ներկայացուած բոլոր թղթածրարները ի վերջոյ կը կեդրոնացուին Լիզպոն՝ ուր արժանաւոր թեկնածուները կընտրութիւնը կը կատարուի Յունուար – Օգոստոս ամիսներու ընթացքին (Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն եւ Աւստրալիոյ պարագային՝ Յունուարի վերջը):

11·– Ներկայ ուսումնական տարեշրջանին Հիմնարկութենէն համալսարանական կրթաթոշակ ստացող ուսանողներն իրենց կրթաթոշակները 1990 – 91 տարեշրջանին վերանորոգել տալու համար՝ պարտին իրենց դիմումնագրերը յղել ուղղակի Հիմնարկութեան կեդրոնին՝ Փետրուար 1–էն մինչեւ Ապրիլ 30 1990, (Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն եւ Աւստրալիոյ համար՝ Սեպտ· 1–էն մինչեւ Նոյ· 30, 1990) ստանալու համար վերանորոգման հարցաթերթիկները: Նշանակուած պայմանաժամերը չյարգող ուսանողներու դիմումնագրերը նկատի չեն առնուիր:

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Լիզպոն, Յունուար 1 1990

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ԵՐՈՐԴ ՄԱՍ
ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒ ԱՑՆԻ

Հօրս խնդրանքներուն վրայ, ոստիկապետ Ա.ՀմԷտ էֆէնտին սկսաւ մօտէն հետաքրքրուիլ աքսորականներու կեանքով: Նախ՝ անոնք որ բոլորովին զուրկ էին վրաններէ եւ զիշերուայ խայթող ցուրտին ղէմ ունէին միայն իրենց մաշած հագուստները, անոնց համար զինուորական վրաններ լարուեցան, ուր ապաստան զտան այս թշուառ խլեակները: Անոնց սնունդն ալ որոշ չափով ապահովուած էր, զի ամէն օր կը բաշխուէր հաց: Ապա՝ զիշերային հսկողութեան համար՝ հայ պահակներ դրուեցան վրանաքաղաքին չուրջ, եւ անոնց հրաման տրուեցաւ թալանի եկող չելուզակներուն վրայ զէնք քաշել: Քանի մը օր վերջ, երբ կրկին վրանաքաղաքը յարձակումի ենթարկուեցաւ, զնդակները սուլեցին օդին մէջ եւ թաւալգլոր իննկաւ օրինազանց պէտվին: Սպանուողին զլուխը կտրուեցաւ եւ ձողի մը վրայ անցուած ցուցադրուեցաւ պէտվիի համայնքին, որպէս ազդանչան:

Այսպէս, չնորհիւ Ա.ՀմԷտ էֆէնտիի ճիգերուն եւ Գայմագամ Եուսուֆ Պէյի բարեկամեցողութեան, հայ աքսորականները սկսան լայն չունչ մը քաշել:

26·– ԴԱԺԱՆ ԱՏԻՆ ՊԷՅ
ԵՒ ԱՋԳՈՒՐԱՑ ՆՈՒՐԻ

Հայրս իր նախկին չէնութենէն ոչինչ կորսնցուցած էր, գոնէ արտաքնապէս· անիկա միշտ կը չարունակէր յուսադրել իր ծանօթներն ու բարեկամները: Կը հաւատար Դաչնակից Պետութեանց յաղթանակին եւ Հայերու փրկութեան: Սիրելի հայր, տարիներ վերջ սպասած յաղթանակի օրը եկաւ, բայց դուն աւա՛ղ, յուսավառ աչքերդ փակած էիր ընդմիշտ կեանքի լոյսին, ձգելով մեր մանուկ սիրտերէն ներս՝ ահաւոր պարապութիւն: Գիտե՞ս հայր, «Դաչնակիցները» իրենց բարեկամութեան երաշխիքը տուին մեզի՝ զարձընելով Հայը ասպանդակին, դեռ աւելին՝ անոնք մեզ նշաւակ դարձուցին իրենց ծիծաղին,

Օտարութիւնն ալ նոյնքան մեծ հարուած եղաւ մեր գոյութեան դէմ· ճերմակ ջարդն է որ կը չարունակէ անարիւն զարձընել մեզ: Ան հիմա կը սպառնայ սպանել մեր ամէնէն կենսունակ տարրը՝ երիտասարդութիւնը, որը այլասէր զգացումներէ տարուած՝ տակաւ կ'ուրանայ: Այս աղէտաւոր արդիւնքի՞ն հասնելու համար է որ նահատակուեցաք բոլորդ:

Մեր աքսորականի օրերը կը թուին մեզի դարեր· անոնք կը պարունակեն յոյսի եւ վհատութեան պահեր: Դալկադէմ աչուները՝ ծարաւի մարդկային նորանոր զոհերու՝ կը քառապատկէ փոսերուն լայնութիւնն ու երկարութիւնը: Մահ կը բուրէ ամէն մէկ վրանէն ներս· անվերջանալի սգոցները կը լսուին, եւ մանուկները՝ որոնց փորերը մէյ մէկ տիկերու կը նմանին՝ հազիւ կրնան կենալ իրենց վտիտ սրունքներուն վրայ· անոնց աչքերը իրենց կոպիճներէն դուրս ինկած՝ կը յիշեցնեն դժոխքի բաց դուռները: Ամենաղօր մահը իր մանգաղով կը հնձէր անդուլ ո՛չ միայն զեռատի ծաղիկները, այլ կը տապալէր հաստաբուն կաղնիները:

Հայրս օր մը վրաններու արահետներէն մէկուն մէջ կը նշմարէ երիտասարդ հիւանդ մը որ պառկած չոր հողին վրայ կը սգար: Կը մօտենայ անոր, եւ ան կը յայտնէ հօրս՝ թէ Իզմիրի մէջ ուսանող էր եւ թուրքերը աքսորած էին զինք ուրիշ ուսանողներու հետ: Անօգնական ու անտէր այս հիւանդին հայրս տէր եղաւ· տեղ չունենալով մեր վրանին մէջ, զայն տեղաւորեց կառավարութեան յատկացուցած վրանին տակ: Ամէն օր հայրս կը հոգար անոր ուտելիքը, մասամբ թեթեւցընելու համար քաղցին ու հիւանդութեան տառապանքը: Սիրտով ու հոգիով կապուեցաւ այս երիտասարդին· չէ՞ որ ան կը յիշեցնէր իր բացակայ մանչ զաւակը: Օր մըն ալ բեռնաւորուած երբ զնաց այցի, մեռած գտած էր զայն: Գլխիկոր վերադարձաւ· հօրս լացը որ չէի տեսած, այդ օրը տեսայ՝ յուսահատութեան եւ ընդվզումի զառն արցունքներ որոնք կը հոսէին աչքերէն վար:

(Շար· 40)

Այրի Տիկին Փեփրոնէ Սարեան,
Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Սարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Սարեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐՏԱՇԷՍ ՍԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 7–ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 15–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի (ժամը 16·30) ՊԱՆԼԵՕ – ՔՈՄԻՒՆԱԼ գերեզմանատունը:

Որեւէ մահագդ զրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ԼՈՒՍԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԿԱՑՈՒՑՉՈՒՀԻՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Ընտրողական յանձնաժողովի հաղորդագրութիւնը (տես՝ «Յառաջ», Շաբաթ, Յունուար 6) – կը թելադրէ հետեւեալ պարզումը:

Այդ 24 թեկնածուներու ցանկը, սա կամ նա հակումով անձանօթ խումբ մը չէ, այլ 61 պաշտօնական թեկնածուներու մաս կազմող, 24 ծանօթ անհատներ են որոնց նպատակը պարզապէս եկեղեցիին եւ համայնքին լաւագոյնս ծառայել է:

ՏՕՔԹ. ՍԵՐԺ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

(Շար. Ա. Էջէն)

տուներ կառուցանուած են նաեւ Բերդաձէն, Սօս եւ այլ գիւղերու մէջ:

***

Արցախ այցելած է Երեւանի «կոմիտաս» Երաժշտանոցի ուսանողներու խումբ մը, որ երաժշտական դործիքներ, ուսումնական ձեռնարկներ բերած է: Խումբը համերգներ տուած է Մտեփանակերտի պետական ուսումնարանին, մարզային հիւանդանոցին, դպրոցներու մէջ: Երաժշտանոցը առանձնած է Հայրենիքի ջրջանի մշակութային սպասարկումը:

***

Նոր ալպոմ մը լոյս տեսած է Հայրենիքի ջրջանի Քարապլուխ գիւղը, իսկ Բինեաթլու գիւղը ունեցած է գրադարան մը, որուն երեք հազար կտոր գեղարուեստական գրականութեան կէսը վերջերս հասած է Երեւանէն:

***

Հայրենիքի մշակոյթի տունը ստեղծած է աղջկերական երգի – պարի խումբ մը, որ շուտով իր առաջին յայտագիրը կը ներկայացնէ արուեստասէրներուն: Խումբին նպատակն է տարածել հայ ազգագրական երգերը, որոնց համար մինչեւ վերջերս փակ էին Արցախի բոլոր ճամբաները:

***

ԱԻՍՏՐԻԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Աւստրիացիները Լենինականի մէջ կը կառուցանեն 120 մահճակալնոց հիւանդանոց մը: «Աւստրիական մանկական հիւանդանոց»ին առաջին հիմնաքարի զետեղման հանդիսաւոր արարողութիւնը տեղի ունեցած է «Հայաստանի օգնութեան Ընկերութիւն» բարեգործական կազմակերպութեան պատուիրակութեան ներկայութեամբ: Ապագայ հիւանդանոցին տարածքին վրայ տեղադրուած ու օծուած է խաչքար մը: Այդ օրը պատուիրակութեան անդամները Լենինականի հիւանդանոցները եղած են, ուր ամանորի առթիւ երախաներուն նուէրներ յանձնած են:

Հիւանդանոցին կառուցման ու անոր կահաւորման միջոցները՝ աւելի քան 10 միլիոն տոլար, հանդանակուած են Աւբսպրրիոյ կառավարութեան նախաձեռնու-

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունուար 13, Ը. օր Ծննդեան: Տօն է Աւուրնակոչութեան տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10–ին:

Յաւարտ պատարագի Առաջնորդարանին Տնօրհնէքը կը կատարուի:

Կիրակի, Յունուար 14, Ա. Կիրակի Ջկնի Ծննդեան:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10·30–ին:

Վաղուան՝ Սուրբ Յովհաննու – կարապետի տօնին առթիւ, որ նաեւ Անուանակոչութեան տօնն է Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցւոյ, պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցւոյն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ-ի եւ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքի նահատակներուն համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները.– Տէր եւ Տիկին Մարզար եւ Արփինէ Մարզարեան 10·000 Ֆր., Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Դպրոցի բարգաւաճման համար, Տէր եւ Տիկին Ճէպրայէլ Ն. եւ Ագաւուհի Պահաւուրեան, 10·000 Ֆր. եկեղեցւոյ, Սէն Ռաֆայէլի մէջ վերջերս մահացած Յակոբ Միհասեանի յիշատակին: Ինչպէս նաեւ 5·000 Ֆր. Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Դպրոցին: Այրի Տիկին Եաղուպեան Դպրոցին, եկեղեցւոյ եւ մատաղի 3·200 Ֆր.: Կարմիր Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը 500 Ֆր. Դպրոցին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷԼ. – Վասպուրականի Հայր. Միութեան հրաւէրով, Մարսէյլ կը ժամանէ Հայաստանի ձայն – հեռատեսիլի մեծ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Երուանդ Երզնկեանի (40 երաժիշտ) փետրուար 10, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8·30–ին, Քանըպիէռի Օքօճ Սինեմայի սրահը:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ ՃԱՇ
ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

Նախաձեռնութեամբ Վիէնի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, Յունուար 14–ին, դպրոցական հանդէս եւ ճաշ Ա. Աբովեան Մշակութային տան մէջ, ժամը 13–էն սկսեալ:

Հանդէսին կը նախագահէ Վիէնի հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժինին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Զօրեքչարթի օրուան աշակերտները:

Լուսարձակ նկարներու (տիապոզիթիւ) ցուցադրութիւն Հիւսիսային Հայաստանի աւերուած հոյակապ ջրջաններու մասին:

Տեղերը ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

Ճաշագին՝ 75 Ֆր.:

10 տարեկանէն վար փոքրիկներուն համար 35 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Թ'Էթիէնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վարչութիւնը, Գրիգոր Այանեանի մահուան առիթով, փոխան ծաղկեպսակի, շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները.– Այրի Տիկին Շաքէ Այանեան 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժաք Դաւիթեան (Լիոն) 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ջաւէն Քիւլհա, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պահաւուրեան, Տիկին Անահիտ Պօտիկեան 250–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահան Սահակեան 200 Ֆր.:

***

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ առացած է.– Տիկին Աղաւնի Վարդանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Տիկին Գայեանէ Տէրվանեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Գարագեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Նազլաչեան 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Տէրվանեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէրվանեան, Տիկին Ալիս Գոլար 300–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հ. Թաղուորեան 250 Ֆր.:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր Փարիզի շրջանի 8 մասնաճիւղերով կը հրաւիրէ բոլոր երախաները, ներկայ գտնուելու Սամուէլ Մուրատ Վարժարանին մէջ, միասնաբար տօնելու Հայկական Ծնունդը,
որ տեղի կ'ունենայ

Յունուար 14, ժամը 14·30–ին

Collège SAMUEL MOORAT
26, rue Troyon, SEVRES

— Տղաքը պիտի հրամցնեն գուարճալի ժամեր:
— Կաղանդ Պապան պիտի այցելէ ամուշեղէնով լեցուն տոպրակով:

ՎԻԷՆ

Կաթոլիկ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ Կիրակի, Յունուար 14, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին, Թէաթր Մունիսիփալի մէջ: Երգ, պար, զաւեշտ՝ դպրոցի աշակերտներուն կողմէ:

Կաղանդ Պապան կ'այցելէ եւ նուէրներ կը բաշխէ ներկայ եղող պզտիկներուն:

Կը հրաւիրուի գաղութը քաջալերելու դպրոցին աշակերտները:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Սէն Մարթէն տ'Էռի
Սալ տէ Ֆէթ–ի մէջ:

Կաղանդ Պապան պիտի բաշխէ նուէրներ ներկայ բոլոր երախաներուն:

ՎՐԻՊԱԿ

«Յառաջ»ի Յունուար 6–ի թիւին մէջ (Բ. էջ) «Յեղասպանութիւն» յօդուածին, Ա. սիւնակ, Գ. պարբերութեան Բ. տողը պէտք է ըլլայ՝ «Արմինիըն Ռըվիու» (եւ ոչ՝ Ռիփորթըր, ինչպէս մեր ընթերցողները ինքնաբերաբար ճշդած պէտք է ըլլան):

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 13–ին, Տօն է Աւուրնակոչութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Յաւարտ պատարագի եպիսկոպոսական Տնօրհնէք կը կատարուի:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝
ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ
«ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Espace Tonkin - Centre Léo Lagrange
1, rue S. Allende, 69100 Villeurbanne

Գեղարուեստական բաժինը կ'ապահովեն Լիոնի, Տէսինի եւ Սէն–Մօրիսի մէջ հայկ. վարժարաններու աշակերտները եւ Մարսէյլի «Գարուն» մանկանց երգչախումբը, բաղկացած 80 երգիչ եւ նուագողներէ, ղեկավարութեամբ՝ Խ. ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Ժ. ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի:

Եւ անշուշտ՝ Կաղանդ Պապան նուէրներ պիտի բաշխէ ներկայ բոլոր երախաներուն:

– Մուտքը ազատ է –

ESPOIR POUR L'ARMENIE
et
L'Eglise Evangélique Arménienne
organisent un

CONCERT en faveur des sinistrés d'Arménie

DIMANCHE 14 JANVIER à 15 h
en l'Eglise Saint Etienne
d'Issy les Moulineaux
CHORALE DE L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
Direction : JEAN BORANIAN
Orchestre de Chambre et Chœur sous la direction de :
Benjamin BORANIAN
Eglise Saint Etienne, Place de l'Eglise
92130 Issy les Moulineaux
M° Mairie d'Issy
Prix des places : 100 F
moins de 16 ans : 30 F
Réservation: 46 05 09 24 47 36 02 50

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
59-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի Մարտ 4
Կէսօրէ վերջ ժամը 14·30–ին՝
Salle de la Chimie — 75007 Paris

***

Ալֆորվիլի Կաթոյա Խաչի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի երեկոյթը Մարտ 9–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 11

JEUDI
11 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ք ր ա ճ ս ա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Ա ր տ ա ս ա հ մ ա ն : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.185 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.185

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3 / 9)

ԼՂԻՄ-Ի ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի մէջ «Հոկիչ – վերահսկիչ յանձնախումբ»ի նախագահ նշանակեց երեսփոխան Վլադիմիր Ֆոտէեւը:

⁂

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏ

Քանի մը ամիս առաջ ստեղծուած Հայաստանի Գթութեան եւ Առողջութեան Ֆոնտը կազմակերպած է սեմինար մը, որուն մասնակցած են Ֆոնտին օժանդակող հիմնարկներու ներկայացուցիչները: Զեկուցումով հանդէս եկած է Ֆոնտի նախագահ, Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի թղթակից անդամ՝ Ալեքսանդր Միքայէլեան:

Իր ստեղծման օրէն Ֆոնտը մօտ քսան թոն աննպատակներ ղրկած է Արցախի «Ամարաս» Բարեգործական Ընկերութեան: Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է Ստեփանաւանի մէջ բանալ 250 հոգինոց «Գթութիւն» անունով առողջարան մը, որուն կառուցման վայրը վերջերս յայտնաբերուած են հանքային ջուրի պաշարներ:

Սեմինարին ելոյթ ունեցողները յատկապէս ընդգծած են բոլոր բարեսիրական կազմակերպութեանց՝ Հայ Կանանց Միութեան, Մանկական Ֆոնտի, «Գթութիւն» ընկերութեան եւ այլոց հետ փոխգործակցութեան անհրաժեշտութիւնը:

⁂

«ՍԱԽԱՐՈՎ» ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Լենինականի Շիրակացի եւ Լենինգրադեան փողոցներու հատման կէտին, հին ու նոր քաղաքներուն սահմանագիծին վրայ գտնուող հրապարակը կոչուած է ակադեմիկոս Ա· Սախարովի անունով: Այս առթիւ յուշաքար մը դրուած է հրապարակին վրայ, որ չուտով կը բարեկարգուի ու կ'ընդարձակուի:

⁂

ՕԴԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՊԵՏԸ

Քաղաքացիական օդագնացութեան հայկական վարչութեան աշխատողները խորհրդաժողովի մը ընթացքին միաձայնութեամբ վարչութեան պետ ընտրած են 48–ամեայ օդաչու Յովհաննէս Երիցեանը:

Յ· Երիցեան որ ծնունդով ղարաբաղցի է, 1964–ին աւարտած է Կրասնոկուտսկի օդաչուներու դպրոցը, ապա՝ Երեւանի համալսարանի տնտեսագիտական բաժինը, այնուհետեւ պատրաստած Քաղաքացիական Օդագնացութեան Ակադեմիայի տոքթորան: Ան միեւնոյն ժամանակ հոգեբանական դիտութեանց թեկնածու է, առայժմ միակը խորհրդային օդաչուներէն:

Նոյն օրը խորհրդաժողովը միահամուռ որոշում տուած է Ստեփանակերտի օդակայանը ընդունիլ հայկական վարչութեան կազմին մէջ:

«ԷՖԻԼԻՊՓԻՆ» ՎԱՃԱՌՔԻ ԱՍՏՂԻՍԸ

Ինչպէս ծանօթ է, «Էֆիլիպփր» կազմակերպութիւնը յատկապէս պատրաստի տնակներու փոխադրութեան դործով, առաջին օրերէն իսկ կարեւոր օժանդակութիւն կը բերէ Հայաստանի աղէտեալ շրջանին: «Էֆիլիպփր»ի պատասխանատուները պարբերաբար մամուլի ասուլիսներով հետաքրքրուած հանրութիւնը տեղեակ կը պահեն իրենց գործունէութեան: Այս կարգի ասուլիս մը կազմակերպուած էր երեքշաբթի, Յունուար 9–ին «Փոմփիտու» Մշակութային Կեդրոնին մէկ սրահին մէջ:

Նախ ցոյց տրուեցաւ աղէտեալ շրջաններէն առնուած ժապաւէն մը, ուր ինչպէս մեկնաբանողը կ'ըսէր, «աղէտն տարի մը ետք իսկ, դժուար էր ընկալել նկարները»: Ժապաւէնը կ'աւարտէր Լենինականի Ֆրանսական դպրոցէն դասարանի մը պատկերով, ուր պատանիները կ'երդէին, ու մեկնաբանողը կ'աւելցնէր թէ հակառակ չանքերու, տակաւին կարելի չէր եղած դպրոցի շինարարութեան ձեռնարկել ու դասերը տեղի կ'ունենային վրանի մը տակ:

«Էֆիլիպփր»ի նախադահը Ա· Միչէլ յայտնեալ տեղեկութիւններ տուաւ տեղւոյն կացութեան մասին· աղէտի գօտիին մէջ – 25, – 30 աստիճան է ջերմութիւնը եւ բնակչութեան 80%ը ջերմութեան ոչ մէկ միջոց ունի: Ան չեշտեց թէ այս ձմեռը երկրորդ աղէտ մը պիտի ըլլար տեղացիին համար:

Ան խօսեցաւ իրենց նոր ծրագրին մասին որ կը վերաբերէր յատկապէս մանուկներուն· աղէտի շրջանի տղաքը կ'ապրէին փլատակներու անմիջական ղրացնութեան մէջ, ուր յաճախ իրենց ընտանիքէն անթաղ անդամներ մնացած էին: Տղաքը, անոնց հոգեկան ծանրակշիռ ու մտահոգիչ վիճակը դլխաւոր ցաւն էր ծնողներու, որոնք կ'ուզէին ամէն բանէ առաջ փրկել զանոնք: «Էֆիլիպփր» ետ բաժնելով այս մտահոգութիւնը, կիրառականի մէջ մանկական կեդրոնի մը կառուցումին ձեռնարկած էր· այդ կեդրոնը զանազան բաժիններ պիտի ունենար ու տղաքը իրենց ազատ ժամերը պիտի կրնային հոն անցընել, ղրաղելով իրենց նախասիրած ժամանցով – գծագրութիւն, երդ, պար, եւայլն-:

Այս շրջանակին մէջ «Էֆիլիպփր»ի համագործակցութիւն խոստացած է «Փրէյժդաժ» պարախումբը, որ պիտի ստանձնէ պարի բաժնի մը դեկավարութիւնը:

Ա· Միչէլ նման կեդրոնի մը կարեւորութիւնը չեշտելու համար աւելցուց թէ աղէտի գօտիին բնակարանները անտանելի խճողումներու պատկերներ կը պարդէին· մէկ ընտանիքի սահմանուած տարածութեան մէջ կ'ապրէր երկու – երեք ընտանիք, ինչ որ կը նշանակէր օրինակ, որ 9 հոգի դիպուած կ'ըլլար 40 քառակուսի մեթրի մէջ:

«Էֆիլիպփր»ի նախադահը յիշեցուց թէ կը չարունակուէր «Հայաստանի համար սուրճ» խորագրուած իրենց ձեռնարկը, որուն հասոյթը պիտի յատկացուէր նման ծրագիրներու իրագործումին: Իրենք նաեւ ծրագիրներ ունէին Արցախի համար, ինչպէս միսի մթերանոցի մը չինութիւնը, քանի որ չրջափակումը արդելք էր որ անդամթերքը արտածէին:

Աւարտին Ա· Միչէլ կրկին անդրադառնալով երկուուկէս ամիս առաջ պատրաստուած փաստաթղթական ժապաւէնին, ըսաւ թէ ծայրագոյն լաւատեսութեամբ մը տեսած էր ան, մինչդեռ կարելի էր չատ աւելի մռայլ պատկերներ արձանագրել· «սակայն ուզեցինք տխրութիւններու էջը դարձնել, բաւ ան, թոյլ չտալ որ աշխարհ միայն գթայ, յաւակից ըլլայ այս ժողովուրդին»:

«ԱԶՆԱՒՈՒՐ՝ ՄԱՐԳԱՐԷ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ»

«Ֆրանս – Սուար» չատ լայն տեղ կուտայ (Յունուար 9) Ազնաւուրի հայաստանեան այցելութեան: Առաջին էջը հրատարակ դունաւոր նկար մը վերոյիշեալ խորագրով եւ հակիրճ տեղեկութիւններ այցելութեան առթիւ, ապա ամբողջ 3–րդ էջը թղթակցութեամբ եւ դունաւոր նկարներով, ուր կը տեսնուի Ազնաւուր բազմաթիւ մանուկներով, ուրիշ մը պաշտօնական անձնաւորութիւններու հետ եւլն·: Աւերակներ ցոյց կուտան Սպիտակը 13 ամիս ետք···:

Ընկերացող թղթակցութիւնն ալ կը նկատարդէ թէ իր՝նչ ոդեւորութիւն առեղծած է Ազնաւուր Հայաստանի ժողովուրդին մօտ:

⁂

Յունուար 10–ին ալ «Ռոթիտիէն տը Փարի» 19–րդ էջին վրայ նկար մը հրատարակած է, ուր Ազնաւուրը կը տեսնուի չրջապատուած երախաներով, Լենինականի մէջ:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՐԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Թեհրանի մեր պաշտօնակիցը «Ալիֆ», Դեկտեմբերը 28–ի իր թիւով հետեւեալը կը դրէ·–

«Հարեւան երկիրներէ հետ սահմանային առեւտուրի ընդարձակման ծրագրի չարքում, Իրանի առեւտրականներին արտօնել է Մազանդարան նահանգից առեւտուր ունենալ Խորհրդային Հայաստանի հետ:

Լուրը նահանգի կենտրոն՝ Սարի քաղաքում, հաղորդել է Մազանդարանի առեւտրական հարցերի դծով օդնական Իհսանին եւ յայտնել է թէ՝ սահմանային առեւտրի հիմունքով Մազանդարան նահանգի դործարանների արտադրանքը կ'արտածուի Հայաստան եւ դրա փոխարէն կը ներածուին Իրանին անհրաժեշտ ապրանքներ:

«Սոյն փոխանակութիւնը նախատեսուած է կատարել Նոշահր նաւահանգստից: Իրանի կառավարութիւնը վերջերս արտօնութիւն է տուել սահմանային նահանգների բնակիչներին առեւտուր ունենալ հարեւան եւ բարեկամ երկիրների հետ: Մազանդարան նահանգը իրաւասու է տարեկան 15 միլիոն տոլարի սահմանում ապրանք փոխանակել Խորհրդային Հայաստանի հետ:

Այս մասին լուր է հաղորդել նաեւ Երեւանի ռատիօն, յայտնելով թէ՝ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը որոշում է ընդունել ակտիւացնել սահմանային առեւտուրը՝ Իրանի հետ»:

ԲԱՔՈՒԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԴԷՄ ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Յունուար 3ի մեր թիւով, հաղորդած էինք թէ Դեկ· 25–ին ազերի «Սեւ չապիկները» յարձակում գործած էին Բաքուի Հայոց Եկեղեցւոյ վրայ եւ հրդեհած սրբանկար եւ այլ եկեղեցական առարկաներ: Այս առընչութեամբ Մայր Աթոռի Դիւանը հեռեւեալ հեռագիրը ղրկած է Գիւտ Արք – եպիսկոպոսի· –

«Մայր Աթոռս խոր վշտով յայտնում է որ անիծեալ Դեկտեմբերի 25–ին մի մեծ խումբ ադբբեջանցի ծայրայեղ ազգայնականներ յարձակած են Բաքուի Հայոց Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիի վրայ եւ, ներսի բոլոր սրբանկարները, ծխական գրքերը, գորգերը ու ամբողջ գոյքը եւ կահոյքը եկեղեցիին ատեանը հաւաքած ու հրդեհած են ամէն ինչ մոխիրի վերածելով: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը բռնդոհագիր ուղարկած է Մոսկուայի եկեղեցական գործերու Պետական Խորհուրդի նախագահին պահանջելով պատասխանատուութեան կանչել այդ սրբապիղծ արարքը կատարողները:

Դիւանը
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ԴԱՇԻՆՔԸ՝ ՓԱՍՔՈՒԱ – ՍԷԿԷՆ ԿԱՄ՝ ԴՈՒՆ ԱԼ ՊՐՈՒՏՈՍ...

Յունուար 9–ի քաղաքական սխուփն էր, Փասքուայի եւ Սէկէնի համատեղ յայտարարութիւնը ՀՀՀ–ի (Էմ – Փէ – Էմ) հիմնական վերանորոգման համար: Արդարեւ, անկարելի չէր խորհիլ թէ կոլխոզներու չարժումին ծագը տարակարծութիւններ կան, Շիրաք – Ժիսկէ դեկավարութեան դէմ դժդոհութիւններ, բայց ինչ որ ընաւ չէր նախատեսուեր այն էր որ նման «անբնական» դինակցութիւն մը հրապարակ ելլէ: Արդարեւ Սէկէն կուսակցութեան ձախ թեւը կը նկատուի, Փասքուա՝ աջ, յաւելեալ այս վերջինը մտելիմ բարեկամը կը նկատուէր ցարդ Շիրաքի, որ կրնայ ըսել իրեն այսօր՝ դո՞ւն ալ Պրուտոս: Ճիշդ է որ բարեկամութիւն չկայ, հո՛ն ուր քաղաքականութիւն կայ, բայց եւ այնպէս այս «դաւը» բաւական անակնկալ է: Ճիշդ է որ ՀՀՀ–ի մէջ հակասութիւնները չեն պակսիր, հատ՞մը եւս:

Երեքշաբթի առտու, ժիսկէ որ հրաւիրած էր զանազան հոսանքներու պարագլուխները կուսակցութեան կեդրոնատեղին, փորձած էր միացեալ հիման մը վրայ համաձայնութիւն դոյացնել, բայց ապարդիւն: Աւելի ուշ Շիրաք իրեն պիտի հաղորդէր հեռաձայնով թէ Սէկէն եւ Փասքուա «բան մը» կը պատրաստեն, քիչ հետ մամուլի ֆրանսական դործակալութիւնը հեռագրով մը կը յայտնէր.– «Պ.Պ. Փասքուա եւ Սէկէն կ'որոշեն միացնել իրենց ձիդերը վերանորոգելու համար ՀՀՀ–ն (Համախմբում Հանրապետութեան Համար):

Միացեալ յայտարարութեամբ, Շիրաքի երկու նախկին նախարարները (մէկը՝ Ներքին, միւսը՝ Ընկերային հարցեր եւ տարեցներ) կ'ըսեն թէ իր համազումարի նախօրեակին (Փետ· 11) Շարժումը չէ վերապտած վստահութիւնը ինքն իրեն հանդէպ եւ ուրեմն՝ երբեք այսքան հեռու չէ եղած Ֆրանսայիներու վստահութիւնը չահելէ: Պատճառը պարզ է: Ծագումէն իսկ, կոլխոս չարժումը կրցաւ ինքզինքը զանազանել քաղաքական կուսակցութիւններէն յստակ հատատումներ ալ չունենալ հետագային կարներուն, որոնց չուրջ կ'ուզէր համախմբել: Արդ, անկարող է այսօր նոր հեռանկար մը դծելու, այսինքն՝ հաւաքական տենչալի ծրագիր մը առաջարկելու Ֆրանսայիներուն: Ընդունելով հանդերձ, թէ այդ երեւոյթը յատուկ չէ ՀՀՀ–ի, կը խորհին որ աւելի կը վնասէ իրենց: Պէտք է հակազդել, ուրեմն իրենց նախաձեռնութեան խմասը յստակ է·.– «Կ'ուզենք որ մեր չարժումը,

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ԶԱՐԹՕՆՔ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(Ե. եւ վերջին մաս)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ՆԵՐԿԱՅ ԶԱՐԹՕՆՔԸ

Այս ազգային զարթօնքին մասին չատ դրուեցաւ եւ հոգեւորին մասին քիչ ըսինք։

Ի՞նչ էր պատճառը։

Շատերուն համար այս հոգեւոր զարթօնքը ոչ նորութիւն մըն է եւ ոչ ալ անակնկալ մը։ Օտար դիւանագէտներ, յաճախ հոգեւորականներ, զարմանքով կ'արտայայտուին տարիներէ ի վեր Հայաստանի հոգեւոր մթնոլորտին մասին։ Եւ իրօք պէտք է ըսել որ չնորհիւ Գէորգ Զ. եւ վազուն Ա. Կաթողիկոսներուն իմաստուն քաղաքականութեան։

Անահիտ Տէր – Մինասեան կ'օգտագործէ «դիւանագիտութիւն» բառը (13՛), Հայաստան բացառութիւն մը կը նկատուի Խորհրդային Միութեան մէջ, գոնէ իր «պաշտամունքի ազատութեան» համար։

Այդ չի նշանակեր որ զազափարախօսական եւ վարչական սեղմումներ կամ ճնշումներ չեն եղած։ Հայաստանի մէջ ալ հակակրօնական մթնոլորտ մը ստեղծելու նպատակով տարիներ չարունակ քայլերուած է «Աթէիստական զրականութեան – Մասսայական – զանգուածային – զարգացումը»։ Սակայն այդ զրականութիւնը միշտ մնացած է անորակ չբսելու համար մինչակէն վար ինչպէս որ կը վկայեն քանի մը զրքոյկներ (13՛՛)։ Բոլոր թերթամատներուն մօտ կը գտնուի – բայց քիչ կը գնուի – «Նաուկա ի Ռելիգիէ» – (Գիտութիւնը եւ կրօնքը) հակակրօնական պարբերաթերթը։

Այս հանդէսը ռուսերէն լեզուով կը հրատարակուի Ռուսաստանի մէջ, եւ «ընդհներուն» չատերուն համար կը մնայ անմատչելի եւ «դուրէն բերուած – նեբածուած – ապրանք մը»։ Ուրեմն՝ անբաղձալի։

Օրինական գետնին վրայ Հայաստանի կրօնական օրէնսդրութիւնը կազապարած է Դաշնակցային օրէնքներուն եւ Սահմանադրութեան վրայ եւ մինչեւ այսօր կը մնայ նախնական եւ աննպաստ եկեղեցւոյ համար (14) ներկայիս նոր օրէնսդրութիւն մը կը պատրաստուի ոտուն հետ չատ յոյսեր կը կապուին (14՛)։ Եկեղեցւոյ, իրականութեան մէջ՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի, եւ իշխանութեանց յարաբերութիւնները միշտ դիւրին չեն եղած։

Սակայն աղնիւ եւ հայրենասէր զեկավարներ գտնուած են յաճախ այս «դժուար երկխօսութիւնը» չարունակելու համար։ Եկեղեցին իր կողմէն չհրաժարեցաւ իր համեստ եւ ազգային առաքելութենէն։ Ի դին մեծ զոհողութիւններու եօթանասուն երկար տարիներ ան եղաւ ազգային արժէքներու ապաստանը։ Զափազանցութիւն չէ ըսել թէ ան ալ կրնար Մատենադարանին հետ «Ցիշողութեան մրցանակին» արժանանալ։ Կ'արժէ յիշել միայն թէ՝ երբ ոչ մէկ կառավարական թերթ կը համարձակէր Արցախ, Նախիջեւանի կամ Հայքի մասին գրել, «Էջմիածին» ամսաթերթին մէջ միայն կարելի էր կարդալ անոնց մասին (16)։ Եկեղեցին մինակ չէր անշուշտ։ Ազգային ոգին նոյնպէս կենդանի մնաց երկու ուրիշ հաստատութիւններու մէջ՝ Մատենադարանը եւ համալսարանը։ Հայկականութեան այս երկու օճախները եւս արժանացան զոյգ հայրապետներուն եւ իրենց՝ առաջ Գարեգին Կաթողիկոս Ցովսէփեանցին հոգատարութեան։ Պատմութիւնը այս մասին ալ ըսելիքը կ'ունենայ։ Եւ մանաւանդ այս բոլորէն վեր՝ լման մնացին ժողովուրդի անխորտակելի հաւատքը եւ հաւատարմութիւնը։

Եօթանասուն տարի եկեղեցին լռեց։ Չլռեց։ Լռեցուցին։

«Մարքսիզմ – Լենինիզմի» սկզբունքներուն վրայ հիմնելով իրենց քաղաքականութիւնը, խորհրդային զեկավարները միշտ յայտարարած են թէ «Կրօնքը անհատական խնդիր» մըն է։ Արդ, չէր կըրնար ո՛չ հանրային եւ ո՛չ ալ ընկերային արտայայտութիւններ ունենալ։ Ուրեմն առօրեայ եւ հանրային կեանքէն ջնջուեցաւ ինչ որ կրօնական էր։ Պարզ օրինակ մը, բանանք Հայաստանի Ակադեմիայի հրատարակած «Հայ Ժողովուրդի Պատմութիւնը», ընթերցողը զարմանքով պիտի անդրադառնայ որ 1955–ի Ազգային – Եկեղեցական Մեծ Ժողովին եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ընտրութեան հետքն անգամ չկայ (17)։ Եօթանասուն թուականներու Խորհրդային Միութեան մէջ, կրօնքը եւ եկեղեցին պարզապէս գոյութիւն չունէին։

Հոս ալ պատմութիւնը լրացնելիք «ճերմակ էջեր» ունի։

Բայց վերադառնանք այսօրուան։

– Նոյեմբեր 1989 – Երեւան։

Աբովեան պողոտայի «Մանկական Աշխարհի» հանրախանութին մէջ, երկա՛ր հերթ։ Սովորական տեսարան։ Բայց սովորական չեն այս անգամ ծախուածները։ Զիւրաքանչիւր հրմշտկող յաճախորդները ո՛չ միս կ'առնեն, ոչ ալ կարագ։ «Մէ հատ Աննդրանիկ տուր, մէ հատ Քրիստոս, մէ հատ էլ Աստուածածին»։ Երեւանցիք հերթի կեցած են գնելու համար ... Սբբ. Հայրապետներ եւ Զօրավար Անդրանիկի մեծածաւալ պատկերները (փոսթէր)։

Դեռ չատ աւելի տպաւորիչ է մամուլին ապրած յեղաշրջումը։ Յատկապէս կառավարական մամուլը։ Բոլոր թերթերը, «Ավանդարդէն» մինչեւ «Խորհրդային Հայաստան» եւ «Գրական Թերթ» կը հրատարակեն Ամենայն Հայոց Հայրապետին նկարները, կոնդակները, Մայր Աթոռի հաղորդագրութիւնները։ Գրեթէ օր չանցնիր որ վեղարի մը ծայրը չերեւայ հեռատեսիլէն։ Հոգեւորականները կը հրաւիրուին, եւ կը մասնակցին, հանրային բոլոր ծեսերուն եւ հաւաքոյթներուն (18)։

Այս յեղաշրջումին «Առաջին Ծիծեռնակը» եղաւ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան երիտասարդական միութեան «Պիոներ կանչ» թերթը։ Արցախեան չարժումին առաջին օրերուն իսկ ան դարձաւ Հայաստանի պատանիներուն պահանջատիրութեան բանբերը։ Այս նոյն թերթին մէջ քանի մը չարաթներէ ի վեր, «Աթէիստ – Անաստուած — պատանիի անկիւն – նը» (19) կը փոխարինեն Ռափայէլ Իշխանեանի գրած զրոյցները Աստուածչունչի մասին (20)։

Պաշտօնական մամուլին կողքին կայ նաեւ «ինքնաբուխ» եւ անկախ մամուլ մը։ Այս նոր թերթերը՝ «Հայք» (Հայոց Համազգային Շարժում), «Անկախութիւն» (Ազգային Ինքնորոշման Մխաւոր) եւայլն ... լայն տեղ մը կը յատկացնեն հոգեւոր եւ եկեղեցական նիւթերուն։ Ուրիշներ «զուտ կրօնական» են, ինչպէս «Փրկութիւն» քարոզչաթերթը։

Հաւատքը ամէն տեղ է։ Ընկերութեան մաս կազմող բոլոր շրջանակներուն մէջ՝ դիւզացի, բանուոր, մտաւորական, ծեր, երիտասարդ։ Հաւատքը ներկայ է «Գիտութիւն»ի նման բարեգործական կազմակերպութիւններուն մէջ եւ մինչեւ պետական գործոցներուն մէջ ուր ծնողքներուն եւ աշակերտներուն խնդրանքով, ռնօրէնները կրօնական դասընթացքներ կը կազմակերպեն։

Այս հոգեւոր զարթօնքին պատճառները բազմաթիւ են։

Կայ Պատմութիւնը եւ Աւանդութիւնը, կան մանաւանդ Արցախեան պահանջատիրութիւնը եւ երկրաշարժը։ Իւրաքանչիւրին դերը եւ կարեւորութիւնը սահմանելը դժուար գործողութիւն մըն է։ Կարելի է սակայն այս պատճառները երկու մեծ մասերու բաժնել՝ մին ընկերային, միւսը զուտ ազգային։

Նախ՝ ընկերային պատճառները։ Սախարով չափազանց մտահոգ էր եւ յոռետես տեսնելով «խորհրդային ընկերութեան» (եթէ այդպիսի ընկերութիւն մը գոյութիւն ունի) տնտեսական եւ քարոյական անկումը։ Հայաստանի պարագային տագնապը կրկնակի պէտք է համարիլ եթէ ընդհանուր – համախորհրդային – վիճակին զումարենք երկրաշարժի ծանր հարուածը։

Երկրորդ՝ «ազգային» պատճառները։ Հայաստանին իւրայատուկ են անոնք եւ կապուած են գլխաւորաբար արցախեան հարցի – ժամանակաւոր – ձախողութեան հետ։ Այստեղը արդէն յայտնի կ'ըլլայ որ մէկը միւսէն զանազանելը անկարելի է։ Հարցը քաղաքական է, ընկերային եւ հոգեբանական։ Հայերը գիտեն այլեւս որ Հայաստանը 50 տարի վերջ կրնայ խեղդամահ ըլլալ եթէ իր սահմանները չընդլայնէ եւ եթէ արտագաղթին հոսքը չդադրեցնէ։

Այսօր Հայաստանի ժողովուրդը իր յոյսը կտրած թէ տեղական, թէ կեդրոնական իշխանութիւններէն, կ'ուզէ հաւատալ միայն իր սեփական ուժերուն եւ Աստուծոյ։ Այս նոր զարթօնքի լաւագոյն պաշտպաններէն տեսադէտներէն մէկն է Ռ. Իշխանեանը (21)։

ՀԱԻԱՏՔԸ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ

Երթալէն կը տարածուի գաղափարը ոտուն համաճայն հաւատքը եւ կրօնքը լուծումներ կրնան առաջարկել այս տագնապալի վիճակէն դուրս գալու համար։ Փաստ՝ Արեւելեան Գերմանիայի եւ Լեհաստանի օրինակները։ Այդ երկիրներու «անաստուած» զեկավարները ստիպուեցան ձեռք երկարել քրիստոնէական համայնքներուն, եկեղեցիներուն։ Խորհրդային զեկավարները, Մ. Կորբաչովը առաջինը, կ'ուզեն կրօնքը «օգտագործել» ընկերային չատ մը հարցեր լուծելու համար։ Այդ պատճառով եկեղեցիներուն այսօր նոր հնարաւորութիւններ կը տրուին ընկերային, բարեգործական եւ նոյնիսկ կրթական ձեռնարկներուն մէջ։

Մ. Կորբաչովին յայտարարութիւններուն չափ զարմանալի է Հայաստանի կրթական նախարարութեան պաշտօնեայ՝ Լեւոն Զաւախեանի յօդուածը «Գրական Թերթ»ի մէջ։ Այստեղ պաշտօնատարը կը նշէ թէ «Մարդկային բարոյականութիւն հաստատելու դաժան պայքարում Աւետարանը եղել է անփոխարինելի։ Ամէն դէպքում՝ կարծեցեալ փոխարինելիները կըրկին փոխարինուել են Աւետարանով։ Սուրբ Գիրքը ոչ միայն մարդկային համակեցութեան խաղաղ գոյակցութիւնն ապահովող վարդապետական կուռ ընտրանի է, այլեւ դաստիարակութեան հզօր միջոց՝ մեր սրտերից մեղքի որոմը բաղհանելու համար»։ (Պատկերացուցէք պահ մը մեծն Լենինի վիճակը իր դամբարանին մէջ պառկած ...)։ Եւ Զաւախեան այսքանով չի գոհանար եւ կ'առաջարկէ պետական գպրոցներուն մէջ կրօնական դասընթացքներ կազմակերպել՝ «դասաւանդումը կարող են իրականացնել եկեղեցու սրբազան հայրերն ու վարդապետները ինչպէս նաեւ կրօնական յատուկ դասընթացք ունկնդրած միջանակարգ դպրոցների պատմութեան ուսուցիչները։ Հայ ժողովուրդի ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ դաստիարակութեան եւ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑի վերաստեղծման շահը պահանջում է արմատապէս վերակառուցել բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնների գիտական Աթէիզմի ամբիոնների գործունէութիւնն այնպէս որ այն եւս ծառայի նոյն գործին» (22)։ (Փափաքելի պիտի ըլլար որ նոյն առողջ մօտեցումը ունենային նաեւ Սփիւռքի կարգ մը ղեկավար շրջանակներ – հասկցողին ... բարեւ)։

Եզրակացնելով կրնանք ըսել որ բացառիկ պայմաններ ստեղծուած են ամբողջ արեւելեան Եւրոպայի մէջ – Մինչեւ Ռուսական եկեղեցիներու ազատ գործունէութեան համար։ Ուրեմն քրիստոնեաներուն կը մնայ դործի անցնիլ։

Հայաստանի պարագային երկու վերջին տարիներու ընթացքին մօտ քսան նոր եկեղեցիներ բացուեցան։ Ուրախալի է։ Բայց եկեղեցի բանալը չի բաւեր։ Ժողովուրդին պէտք է հրամցնել այն հոգեւոր սնունդը որուն կը ձգտի տասնեակ տարիներէ ի վեր։ Ասոր համար պէտք են ուսեալ եւ նուիրուած հոգեւորականներ։

Հայաստանի մէջ կատարուող իւրաքանչիւր ձեռնադրութիւն ուրախանալու նոր առիթ է (մանաւանդ եթէ նկատի ունենանք Սփիւռքի թեմերուն վիճակը)։ Ցոյս ունինք որ այդ օծումները դեռ կը բազմանան ապագային (23) եւ նոր ձեռնադրուող հոգեւորականները կ'ուղարկուին Հայաստանի եւ Սփիւռքի –ներքին եւ արտասահմանեան– թեմերուն մէջ ծառայելու համար։

Նոր եկեղեցիներ բացուեցան կամ բացուելու վրայ են՝ Լենինգրատ, Ռիգա, Եալթա, Լվով։ Պահանջները չատ են կեդրոնական Ասիայէն մինչեւ Սիբերիա։ Մինչեւ Ֆրանսա եւ Ամերիկա։

Այս օրերուն, երբ հայ ժողովուրդը անգամ մը եւս կը մղէ ճակատագրական պայքար մը, եկեղեցին կը սպասուի որ ան էր ըլլայ իր հօտին։ Բայց եկեղեցին ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ԲՈԼՈՐ քրիստոնեաներուն հաւաքականութիւնը։ Ուստի մեր բոլորին, հոգեւորական եւ աշխարհական, հայրենաբնակ կամ Սփիւռքահայ, կը մընայ զօրավիղ ըլլալ անոր, ամէն ձեւով։ Զինայենք մեր ջանքերը մասնակից դառնալու համար այս հոգեւոր եւ ազգային հրաչալի զարթօնքին։ Զափացնենք մեր հաւատքը նորոգելու այս գեղեցիկ առիթը։

ՍԱՀԱԿ ՕՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Լիոն, Դեկ. 89

(13՛) *Nation et Religion*, A. Ter-Minassian, Londres, 1980.

(13՛՛) Գեղանոյշ Արծրունի՝ *Մասսայական Աթէիզմի զարգացումը Հայաստանում 1920 – 1930 թ.*, Երեւան, 1982, (47 էջ)։

Ա. Սարգսեան՝ *Կրօնական մտեռնիզմը փակուղում*, Երեւան, 1984, (54 էջ)։

(14) *Հայկական ՍՍՀ–ի Օրէնքների Հաւաքածոյ* – հատոր 1, էջ 492 – 504, Երեւան։

(14՛) Տե՛ս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի յայտարարութիւնը՝ *Էջմիածին*, Փետրուար – Մարտ 1985 – էջ 19։

(15) Խորհրդային օրէնքներուն համաձայն եկեղեցիները իրաւական անձի հանգամանք – personnalité juridique – չունին։ Ուրեմն Մայր Աթոռը եւ իր գահակալը յատկապէս, Հայ Եկեղեցւոյ միակ պատասխանատուն եւ օրէնքով ընդունուած Մարմինը կը համարուին։

(16) Տե՛ս օրինակի համար՝ «Շուշիի պատմական յուշարձանները» – Ե. Մկրտչեան, *Էջմիածին*, Մարտ 1979, էջ 50։

(17) *Հայ Ժողովրդի Պատմութիւն* – ՀՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի հրատարակութիւն – Հատոր Ը., Երեւան, 1970։

(18) Մինչեւ իսկ Հայոց Համազգային Շարժումի հիմնադիր համագումար –Նոյ. 4, 5, 6 1989, Երեւան։

(19) *Պիոներ կանչ*, Երեւան, թիւ 5096, Դեկտեմբեր 18, 1987, էջ 3։

(20) Նոյն, *թիւ* 5287, Հոկ. 25, 1989, էջ 4։

(21) «Երրորդ Ուժի Բացատրական Օրէնքը» «*Ցառաջ*», Հոկ. 21 – 22, 1989, էջ 2, 4–րդ եւ վերջին մաս։

(22) «Գրական Թերթ»էն առնուած, «*Հորիզոն*», Մոնրէալ, Գանատա, Հոկ. 16, 1989, էջ 4 եւ 10։

(23) 1989 – 90 տարեշրջանի սկիզբին Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանը 70 սան ունէր։ Այսինքն, նախորդ տարիներուն թիւը գրեթէ երկուքով բազմապատկուած է։ (Վեհափառ Հայրապետի Հոկ. 1–ի խօսքէն, արտասանուած Էջմիածնի տաճարին մէջ)։ Տե՛ս «Ցառաջ», Հոկ. 7 – 8, 1989, էջ 1։

1980 1990
ԱԿՆԱՐԿ

Բռնակալներու, մենաւէրներու համար 1980-ական տարիները ճակատագրական եղան:

Պարսկաստանի Շահը կանխեց տանամեակը, լքելով Թեհրանը եւ ապաստան ու վերջին հանգիստ գտնելով եգիպտական հողին վրայ: Իրեն հետեւեցաւ Նիքարագուայի բռնատէրը, վերջինը «քաոտիկյաններու» հարուստներէն՝ Սոմոզա:

Ամին Տատա, հրացաններու զնդակներէն աւելի արագ վազողը, թանզանական բանակէն պարտուեցաւ եւ բռնեց աքսորի ճամբան: Հոն ժամանակը անցուց եւ թախայ «վինեելով», բայց ոչ բաւարար թիւով, վերաթափեցնելու համար իր երկիրը՝ Ուկանտան, ուր արիւնարբու յիշատակը անխնայ ջարդած էր աւելի քան չորս հարիւր հազար հոգի: Հրէշ մը:

Այլ բռնակալ մը, դուցէ նուազ արիւնարբու, բայց նոյնքան խեղկատակ, նոյնինքն Ժան Պեակլ՝ զաղթավայրի բանակին նախկին յիւսնապետը, որ զարմանալի վեհափառութիւն՝ Պոքասա Ա. ինքզինքը կեդրոնական Աֆրիկէի կայսր թաղադրելով: Իր բացակայութեամբ դատուեցաւ եւ դատապարտուեցաւ մահուան 1980, Դեկտեմբեր 25-ին: Սպրեցաւ դաղտնազողիութեան մէջ, եւ ի վերջոյ 1986-ին վերադարձաւ եւ յանձնուեցաւ իր երկրի արդարութեան: Տեղի ունեցաւ արտակարգ դատավարութիւն մը, երկրորդ անգամ մահուան դատապարտուեցաւ եւ ապա ներում չնորհուեցաւ:

Իր բնական մահով մեկնեցաւ Թիթօ, 1980, Մայիս 4-ին եւ հինդ տարի յետոյ իր հարեւանը՝ Էնվէր Հոճա, Ալպանիոյ մենաւէրը, ստալինական ուղղափառ, անզիջող, անողոք եւ անգութ զեկավարը որ երկիրը վերածելով բերդի մը, ժողովուրդը ճեւաւորեց ու յարմարցուց վարչակարգին: Սակայն, դեռ այսօր, հինդ տարի յետոյ, «արծիւներու երկիրը» դեռ չէ ուրացած իր ստալինական հաւատամքը:

Բնական մահ մը եւս, որու այլեւս չէր սպասուեր, 1989, Յունիս 3-ին՝ Այաթոլա Խոմէյնիի: Իր տասը տարիներու տիրապետութեան հաշուեկշիռը չատ ծանր է՝ հարիւր հազարներով սպաննուածներ, քաղաքական բանտարկեալներ, որոնցմէ չատ չատեր դնդակահարուած կամ կախուած:

1986, Փետ. 7-ին, Հայիթիի մենաւէրը՝ Ժան – Քլօտ Տիվալիէ (Պէպէ Տոք) կ'ապաստանի Ֆրանսա եւ կը լքէ 450 միլիոն տոլար «համբերութեամբ խնայուած» իր թագաւորութեան ընթացքին: Քանի մը օր յետոյ, Փետրուար 25-ին, Ֆերտինան Մարքոս ընտանիքով եւ զօրակիցներով կը քշուի Մանիլլայէն: Այս տարուան վերջաւորութեան է որ կը բաժնուի վերջնականապէս Արցունքի հովիտէն եւ Փիլիպպեաններէն:

Տիվալիէի եւ Մարքոսի տապալումէն ետք մտահոգութիւնը պատեց համախոհ պաշտօնակիցներէն ամէնէն խորհրդանշական դէմքերէն Օկիւսթօ Փինոչէ, որուն աջակիցները դարձած՝ Օկիւսթօ Փինոչէ, որուն աջակիցները ժողովրդավար երկիրներու մէջ փոլքլորիք խումբեր կազմելին եւ մասնակցեցան ձախակողմեան քաղաքական հանրաժողովներուն: Փինոչէ, կրցաւ տակաւ երեք տարի: Այս վերջին չարաթներուն տեղի ունեցած ազատ ընտրութիւնները նոր հորիզոն մը բացին Զիլիի համար, տասնըվեց տարուան մենաշնորհութենէ մը յետոյ:

Երկար է ցանկը համայնավար մենաւէրներու, որ Արեւելեան Եւրոպայի վերջին տարիներուն ամէն ամիս, ամէն չարաթ, ամէն օր կուսակցութեան մը դերիշխանութիւնը եւ մենաշնորհը տապալեց, պատ մը քանդեց, դէմքեր փոխեց, երկիրներու վերադարձուց իրենց պատմական անուններն ու ազգային դրօշակները եւ որպէս վերջին եւ վերջնական ծաղկեփունջ զնդակահարեց մենաւէրներէն ամէնէն խելագարը, բարբարոսն ու դաժանը՝ Ճաուչեսկու:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹի Թէքէեան կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 24-ին, գումարուած է Համակվար Ազատական Կուսակցութեան «Ա. Եկարեան» ակումբին ընդհանուր անդամական ժողովը, որմէ ետք զեկուցումով հանդէս եկած է ակումբի առենապետ Յովհաննէս Թապաղեան՝ երկար տարիներու իր գործակից Գերսամ Ահարոնեանի մասին: Բանախօսը ներկայացուցած է մանուկ ու պատանի Գերսամը, կուսակցականը, Հայոց պատմութեան ու Հայաստանի աշխարհագրութեան ուսուցիչը: Գերսամ Ահարոնեան 1948-ին ստանձնած է «Զարթօնք»ի խմբագրութիւնը, որուն գլուխը եղած է չուրջ երեսուն տարի: Յ. Թապաղեան անդրադարձած է Հայ Դատի գծով Գ. Ահարոնեանի մատուցանած ծառայութեանց՝ թէ՛ ռամկավար մամուլի էջերէն եւ թէ առանձին հրատարակու – թիւններով – «Մեծ երազի ճամբուն վրայ», «Յուշամատեան Մեծ Եղեռնի», «Մոհեր չիանամեակի աւարտին» եւ արբերէն գործ մը՝ «Հայկական հարցը արար հանրային կարծիքին առջեւ»:

***

ՈՒԱՇԻՆԿԹՕՆի մէջ Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը գրասենեակ մը բացած է, որ միաժամանակ պիտի ծառայէ իբրեւ Հայկական Տեղեկատուութեան Ծառայութեան կեդրոնատեղի: Լուրերու հաւաքման ու տարածման Հայաստանէ դուրս հայկական առաջին այս կեդրոնը կը սպասարկէ Միացեալ – Նահանգները, Գանատա, Հարաւ Ամերիկա, Եւրոպա ու Միջին – Արեւելք լոյս տեսնող հայկական թերթերը, ինչպէս նաեւ կապ կը հաստատէ Հայաստանի ու ըմիփիւռքի միջեւ: Ուաշինկթընի Մամուլի հաստատուած գրասենեակին վարիչն է Եու – Փի – Այ· մամուլի գործակալութեան նախկին թղթակից Դաւիթ Զէնեան: Ամերիկեան գործակալութեան Միջին – Արեւելքի նախկին թղթակիցը, որ աւարտած է Պէյրութի Հայկազեան Գոլէճը ու Լոնտոնի Բազմարհեստոցը, երկար տարիներ ծառայած է Հ. Բ. Ը. Միութեան մէջ:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԷՍԻ Պոլսահայ Միութեան կեդրոնատեղիին մէջ, Դեկտեմբեր 17, հանդիսաւոր կերպով նշուած է պոլսահայ բանաստեղծ Զահրատի ծննդեան 65-ամեակը ու գրական գործունէութեան 45-ամեակը՝ միացեալ կազմակերպութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան եւ Պոլսահայ Միութեան: «Թէքէեան»ի կողմէ Վահէ Սեմերճեանի բացման խօսքէն ետք ելոյթ ունեցած է օրուան դլխաւոր բանախօս Վահէ Օշական, տալով Զահրատի գրական վաստակին գնահատումը: Ողջոյնի խօսքերով ելոյթ ունեցած են բանաստեղծ եւ արձակագիրը Երուանդ Պարսումեան ու բանաստեղծուհի՝ Ալիսիա Կիրակոսեան: Երգի ու արտասանութեան գեղարուեստական բաժինէ մը ետք տեղի ունեցած է գնահատագրերու տուչութիւն. Ամերիկահայ Մշակութային Գոլէճին կողմէ՝ տոքթ. Կարպիս Տէր – Եղիայեան, իսկ յոբելեական յանձնախումբին կողմէ՝ զոյգ միութեանց վարչութեանց տաղենապետները Գ. Քիւրքչեան ու Գ. Սուրի: Մեծարեալին խօսքէն ետք, երեկոյթը փակած է Գ. Սուրի:

***

ՊԷՅՐՈՒԹ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 10-ին, Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան քահանայական կարգ ու օծում չնորհած է Դպրեվանքի քահանայից դասարանէն Աբրահամ սարկաւագ Ճերմակեանի, զայն վերահոչելով Տէր Ներսէս Քահանայ: Կոչման արարողութիւնը տեղի ունեցած է նախորդ օրը, Ս. Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ մէջ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՈՁՆՁԱՅՆԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

«Իֆիպինէ Տօղրու» չաբաթաթերթը այս խորագրով կ'անդրադառնայ երեւոյթի մը, որ մեզ ալ մօտէն կը հետաքրքրէ· ոչ Թրքական յուշարձաններու հանդէպ ցոյց արուած վերաբերումն է առիկա, այլօրեան Թուրքիոյ տարածքին վրայ:

Թերթին մէկ թղթակիցը կ'երթայ այցելել Պոլսոյ պարիսպներուն տակ կատարուած պեղումներէ յայտնուած բիւզանդական զերեզմանները: Զանոնք կը գտնէ թալանուած ու ջարդուած· որմնակարները խղճալի վիճակի մէջ ու անյայտանալու աստիճանին հասած են· հակառակ մասնագէտներու նորոգութեան անհրաժեշտութեան պնդումներուն, իշխանութիւնները ոչինչ կ'ընեն այդ ուղղութեամբ: Արդէն լրագրողը մեծ դժուարութիւն կ'ունենայ պատասխանատու ճարելու մէջ:

Ապա կ'այցելէ այսօր մզկիթի վերածուած նախկին եկեղեցի մը, նոյնպէս բիւզանդական: Ժբ. դարուն կառուցուած վանքի մը այս տաճարը ուշադրաւ կառոյց մըն է· սակայն կարելի չըլլալով հոն 15 վայրկեանէն աւելի մնալ· պատերուն ծեփին մեծ մասը թափած է ու անխնամ վիճակ մը կը պարզէ:

Նախկին այլ եկեղեցի մը որ այսօր նոյնպէս մզկիթ կը ծառայէ, աւելի խըզնամուած կը թուի· սակայն հոն ալ 1937ին յայտնաբերուած արբանկարները տեղւոյն իմամին թելադրութեամբ ներկ ու ծեփով պատուած են: Իսկ արտաքին ճակատին վրայի յարդարանքներուն մէկ մասը չազախով ծեփուած է ու կարելի չէ մաքրել:

Միւս բիւզանդական յուշարձանները չէ որ նման ճակատագիր կ'ունենան: Լրագրողը կը թուէ պարագաներ ալ ուր Օսմանեան չրջանէն մզկիթներ, մեորէսէներ անխնամ վիճակի մէջ են, կամ չատ անտեղի, աժան միջոցներով իբր թէ նորոգուած:

«Իֆիպինէ Տօղրու»ի լրագրողը հետեւեալ տողերով կ'աւարտէ իր դրութիւնը· «պատմական յուշարձաններու հանդէպ մեր կեցուածքով կը բացատրուի նաեւ պատմութեան ու կեանքի մեր ընկալումը: Փրկել այսօրն ու մենք մեզ ... անցածին համար Աստուած մեծ է...»:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ԵՐԲՈՐԴ ՄԱՍ
ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒԼ ԱՅՆԻ

Կեանքը կ'ընթանար իր յարափոփոխ ընթացքներով· ժողովուրդը օրէ օր քիչ մը աւելի կը հիւծէր ու ջարդի վտանգը գահավիժման սուրի պէս կախուած կը մնար մեր վերեւ:

Ահմէտ Էֆէնտին ու Գայմագամը որքա՞ն մնացին Ռաս – Իւլ – Այն՝ չեմ գիտեր: Օր մըն ալ, Ահմէտ Էֆէնտին եկաւ հօրս յայտնելու՝ թէ վերին իշխանութիւններու հրամանով կը կանչուի այլ պաշտօնի, ինչպէս նաեւ Գայմագամը: Վերջէն հասկըցուեցաւ որ Հայերու ի նպաստ գիրք բռնած ըլլալնուն համար կը փոխարին – ուէին երկու հայատեաց պաշտօնեաներով:

Նոր ոստիկանապետը կը կոչուէր Ատիլ Պէյ, եւ իրեն անբաժան արբանեակը՝ ազգութացի եւ դաւանափոխ հայ կաղ բժիշկ մը՝ Նուրի Պէյ անունով: Սերտասիա ծնած այս Հայը Ատանա եկած էր իր ապարէզին նուիրուելու: Հայրս լաւ կը ճանչնար այս վատահամբաւ բժիշկը: Նիւթի ու դիրքի ծարաւի այս դաւաճանը օր մըն ալ անհետացեր էր Ատանայէն: Ուրեմն, հայրս կը տեսնէր զայն կրկին՝ Ռաս – Իւլ – Այնի մէջ, եւ հակակրանքէն դատ ուրիշ զգացում չէր տածեր անոր հանդէպ: Դաւանափոխութիւնը եւ ազգութիւնը ամէնէն սոսկալի ոճիրը կը նկատէր հայրս, նզովուած՝ Աստուծոյ եւ մարդոց կողմանէ: Նենգամիտ ու գետնաքարշ այդ իժը, իր գիտութիւնը աղնուօրէն գործածելու տեղ, երբ հիւանդի մը կը կանչուէր, թոյն կուտար անոր: Իրիկուն մը հայրս ըսաւ մօրս· «Այիւէլ, չեմ գիտեր թէ ապագան ինչ վերապահած է մեզի· կրնամ ես ալ օր մը հիւանդանալ, բայց չըլլայ որ այդ հըրէշածին մարդուն դիմես»: Ահմէտ Էֆէնտիի անակնկալ հեռացումով, մեր ղէպի Հալէպ փախուստն ալ ջուրը ինկած էր: Հայրս ամէն նախազգուշութիւն ձեռք առած էր չհանդիպելու համար այդ դաւաճանինձ սակայն ան աւելիներ կը փնտռէր հօրս հետ բարեկամական կապեր հաստատելու, մինչեւ իսկ չէր վարաներ՝ մեր վրանը այցելելու:

Այս արիւնռուշտ գայմագամին ու ոստիկանապետին ժամանակով բոլորովին փոխուեցաւ ղէպքերուն ընթացքը: Վրանները կրկին յարձակումներու ենթարկուիլ սկսաւ, մ'ըլ սովորական դարձած էին ազջիկներու առեւանգումներն ու կողոպուտները, ըլլայ Չէչէններու, ըլլայ Պէտէվիներու կողմանէ:

Ձմեռը կը մօտենար իր բոլոր արհաւիրքներով, արեւը թէեւ կը փայլէր, բայց ցուրտը օրէ օր աւելի զգալի կը դառնար, մանաւանդ վիշերները իր խայթող չունչը զող կուտար մարդոց՝ ազազուն տեղերու պէս: Աղջէն զրկանքներն ալ իրենց մահատիպ կնիքը դրած էին ամէնուն դէմքին վրայ: Վրաններէն ներս՝ մարդիկ կը փնտռէին ախորժելի ջերմութիւնը կրակին, եւ խորասուզուած իրենց մօտաւոր անցեալի քաղցր յիշատակներուն մէջ, կ'ափսոսային ներկայ անյուսալի վիճակնին: Անսուաղութենէ բթացած իրենց միտքը ի զուր կը փորձէր լուծել այս հարցը· չէին կրնար հասկնալ՝ թէ ո՞ր մեղքի համար հասած էին այս սեւ օրան: Ցեղճ անտէր ժողովուրդ, չհասկըցա՞ր տակաւին որ միամտութիւնն ալ թերութիւն մըն է բարի կամ տկար հոգիներու:

27· – ՍԿԻԶԲ ՍՊԱՆԴԻ ԵՒ ՄԱՀ ՀՕՐ ՈՒ ՄՕՐ

Օդին մէջ սպառնալիք կայ նորէն, արտատրուի կը սպասենք անակնկալ դէպքերու, մութին մէջ կը սարքուին նոր դաւեր եւ մեզի կը թուի թէ կը մօտենան սպանդի օրերը: Վրանաքաղաքին չուրջ կը բարձրանան խարոյկներ, եւ զինուորներ պատրաստ կը սպասեն իրենց պէնքերով: Բերնէ բերան կը չրջին չչուկներ· վախը համակած է նաեւ փոքրերս: Հրէշը պէտք ունի նորէն արեան՝ յագեցնելու համար իր անկուշտ ծարաւը, կամ ալ՝ երիտասարդացնելու իր անարդ մարմինը: Անմօտոր երթեւեկները կը նչմարուին, Չէչէններու եւ Պէտէվիներու միջեւ, իսկ զինուորները վերին հրամանի կը սպասեն՝ իրենց դրօհը տալու: Մեր չուրջը ամէն ձայն սարսափի ալիքներ կը տարածէ մեր ցաւատանչ սիրտերէն ներս: Գիշերը եղերամայրի պէս կը յօրինէ մահուան երգեր: Բարեններ կը թափառին բակ փոսերու չուրջ, ուտելու համար նեխած դիակներ, չուները կը կաղկանձեն զզալով մահուան մօտիկութիւնը: Աբչալոյսը կը յամենայ դեռ, բայց զինուորական բանակումի ձայները կը նուազին տակաւ, կարծես թեւատարած չարը չատպով հեռացած ըլլայ վրանաքաղաքէն: Առտուան արտմաթաթաւ լոյսին տակ ոչ մէկ զինուոր կը նչմարուէր, մոզական դաւազանի մը հպումէն բոլորովին չքացած էին անոնք· բայց ո՞ւր ...

Վերջէն խնդիրը պարզուեցաւ· բանին թէ պաղատանի ճակատամարտը գացող զինուորներու ընդհանուր հրամանատարը այդ միջոցին, Ռաս – Իւլ – Այն կը գտնուէր: Գայմագամը երբ իր ծրագիրը կը յայտնէ անոր թէ վրանաքաղաքին կրակ պիտի տայ եւ փախչող մարդիկն ալ հրացանադարկ ընել տայ՝ բնաջնջելու համար բոլորը:

(Շար· 41)

(Շար. Ա. էջէն)

վերանորոգուած, այլափոխուած, ընդլայնուած, բնական չէջատօրին դառնայ, ուր Ֆրանսացիք պիտի վերադառնան, որովհետեւ հոն պիտի տեսնեն Ֆրանսայի վերածնող համբ»:

Շիրաքի ձախողութիւնը նախապահման ընտրութեանց արդէն ծանր հարուած մըն էր կուսակցութեան համար: Զըմառնանք սակայն, թէ ընտրապայքարի խորհրդականն էր Փասքուա, որ այսօր Շիրաքը կը մեղադրէ կուսակցութեան նահանջին համար:

Այսուհանդերձ, Շիրաք յայտարարեց թէ թեկնածու պիտի ըլլայ նախագահութեան համազումարին առեն, այսինքն քաչուելու միտք չունի:

Կօլիսա կուսակցութեան այս ծանր տագնապը կը ծագի այն տարին, երբ ծրագրուած են ոդեկոչել աք Կօլի ծննդեան 100ամեակը եւ մահուան 20ամեակը:

Կուսակցութիւնները չեն դիմանար, ընդհանրապէս, ոչ պատուութեան, ոչ ալ՝ յաղթանակի, քանի ընկերվարական կուսակցութեան վիճակն ալ աւելի փայլուն չէ: Հարցն հոն է, որ բոլորն ալ կ'ուզեն համոզել –աչ թէ ձախ– որ զաղափարներու բախում է, ինչ որ անշուշտ գեղեցիկ բան է, մինչդեռ իրականութիւնը չատ աւելի հասարակ է, քանի աթոռամարտի սահմանները չանցնիր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆի եւ ԻՐԱՆի միջեւ սահմանային անցքերը պիտի դիւրանան եւ նոյնիսկ կարելի պիտի ըլլայ ազատ երթեւեկի արտօնութիւն տալ անոնց որոնք ազգական ունին Իրան: Միւս կողմէ, բաքու դումարուած նիստի մը ընթացքին, Մոսկուայէն ժամանած կեդր. կոմիտէի եւ Ազգութեանց Գերագոյն Խորհուրդի ներկայացուցիչներու եւ Ազրբեջանի կուսակցական պատասխանատուներու միջեւ, այս վերջիններուն չատ բուռն քննադատութիւնները ըրած են Խորհ. Միութեան կեդր. կոմիտէին եւ կառավարութեան հասցէին: Նիստը նուիրուած էր ոչ միայն Նախիջեւանի այլեւ Լ. Ղարաբաղի, ըստ ԹԱՍ–ի:

L'Association pour la Reconnaissance
Politique des Droits Nationaux
du Peuple Arménien
AZADAKROUTIOUN
organise un séminaire d'information
et de formation
avec la collaboration
de *Anahide TER - MINASSIAN*
sur le thème «analyse politique
de l'Histoire arménienne du XXeme siècle;
de la préparation du génocide
à la formation du mouvement national
arménien».
Le Dimanche 14 Janvier
à l'IN HOTEL (les Relais Bleus)
13, rue Lafon — 13006 Marseille
(M° Estrangin-Préfecture
ou Notre Dame-du-Mont)
de 9h à 18h
P.A.F.: 250 Frs. comprenant la formation,
le repas de midi, 2 pauses café, ainsi que
la remise du certificat de participation.
Inscriptions à envoyer avec règlements,
dans les plus brefs délais,
au siège de
l'Association AZADAKROUTIOUN
17 D, ave. du Bousquetier, 13012 Marseille
Tél. : 91 - 88 - 14 - 33

**
*

AZADAKROUTIOUN
organise une CONFERENCE - DEBAT
sur
«La Mémoire arménienne dans l'Histoire»
avec *Alfred GROSSER*,
auteur du livre «Le Crime et la Mémoire»
et des journalistes de la presse
arménienne et française.
le Jeudi 18 Janvier à 21 heures
dans la salle «ARTSAKH»
de la maison des associations
93, La Canebière, 13001 Marseille
Dédicace de l'auteur, Alfred GROSSER
après débat.

**
*

Tous les premiers et troisièmes mercredi
du mois, l'émission «*Arméniques, rouge,
bleu, orange*», l'expression de l'association
AZADAKROUTIOUN sur *Radio J. M.*,
102,3 Mhz de 21h à 22h.

ՅՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Մարկոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մարկոսեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի, Յունուար 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 13–ին, Տօն է Անուանակոչութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Յաւարտ պատարագի եպիսկոպոսական Տնօրհնէք կը կատարուի:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ
ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՕՐ
կազմակերպութեամբ՝
ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ
«ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Espace Tonkin - Centre Léo Lagrange
1, rue S. Allende, 69100 Villeurbanne

Գեղարուեստական բաժինը կ'ապահովեն Վիոլն, Տէսինի եւ Սէն–Մօրիսի մանուկներու հայկ. վարժարաններու աշակերտները եւ Մարսէյլի «Գարուն» մանկանց երգչախումբը, բաղկացած 80 երգիչ եւ նուագողներէ, ղեկավարութեամբ՝ Խ. ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Ժ. ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի:

Եւ անշուշտ՝ Կաղանդ Պապան նուէրներ պիտի բաշխէ ներկայ բոլոր երախաներուն:

– Մուտքը ազատ է –

ESPOIR POUR L'ARMENIE
et
L'Eglise Evangélique Arménienne
organisent un
CONCERT
en faveur
des sinistrés
d'Arménie
DIMANCHE 14 JANVIER à 15 h
en l'Eglise Saint Etienne
d'Issy les Moulineaux
CHORALE DE L'EGLISE
EVANGELIQUE ARMENIENNE
Direction : JEAN BORANIAN
Orchestre de Chambre et Chœur
sous la direction de :
Benjamin BORANIAN
Eglise Saint Etienne, Place de l'Eglise
92130 Issy les Moulineaux
M° Mairie d'Issy
Prix des places : 100 F
moins de 16 ans : 30 F
Réservation: 46 05 09 24 47 36 02 50

ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ՃԱՇ

Անկէնի Նարեկ ղպրոցին ի նպաստ պարանցիկ — ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Անկէնի Սալ տէ Ֆէթը:

Կարելի է արձանագրուիլ հետաձայնելով՝

34 – 17 – 29 – 26

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունուար 13, Ը. օր Ծննդեան: Տօն է Անուանակոչութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10–ին:

Յաւարտ պատարագի Առաջնորդարանին Տնօրհնէքը կը կատարուի:

Կիրակի, Յունուար 14, Ա. Կիրակի Ջկնի Ծննդեան:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10·30–ին:

Վաղուան՝ Սուրբ Յովհաննու – կարապետի տօնին առիթով, որ նաեւ Անուանակոչութեան տօնն է Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցւոյ, պատարագի ատեն Հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցւոյ հոգեհանգստեան բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ–ի եւ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքի նոյնեցեալներուն համար:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍ
ԵՒ ՃԱՇ
ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՒԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Վիէնի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, Յունուար 14–ին, ղպրոցական հանդէս եւ ճաշ Խ. Աբովեան Մշակութային տան մէջ, ժամը 13–էն սկսեալ:

Հանդէսին կը նախագահէ Վիէնի հոգեւոր հովիւ՝

ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Զօրեքչարթի օրուան աշակերտները:

Լուսարձակ նկարներու (տիապոզիք-իւ) ցուցադրութիւն Հիւսիսային Հայաստանի աւերուած չրջաններու մասին:

Տեղերը ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

Ձաշագին՝ 75 Ֆր.:

10 տարեկանէն վար փոքրիկներուն համար 35 Ֆր.:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր Փարիզի շրջանի 8 մասնաճիւղերով կը հրաւիրէ բոլոր երախաները, ներկայ գտնուելու Սամուէլ Մուրատ Վարժարանին մէջ, միասնաբար տօնելու Հայկական Ծնունդը,
ուր տեղի կ'ունենայ

Յունուար 14, ժամը 14·30–ին

Collège SAMUEL MOORAT
26, rue Troyon, SEVRES

— Տղաքը պիտի հրամցնեն զուարճալի ժամեր:
— Կաղանդ Պապան պիտի այցելէ աւուշեղէնով լեցուն տոպրակով:

ՎԻԷՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ Կիրակի, Յունուար 14, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին, Թէաթր Միւնիսիփալի մէջ: Երգ, պար, զուարճ՝ ղպրոցի աշակերտներուն կողմէ:

Կաղանդ Պապան կ'այցելէ եւ նուէրներ կը բաշխէ ներկայ եղող պզտիկներուն:

Կը հրաւիրուի զազութը քաջալերելու ղպրոցին աշակերտները:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Սէն Մարթէն տ'Էռի
Սալ տէ Ֆէթ–ի մէջ:

Կաղանդ Պապան պիտի բաշխէ նուէրներ ներկայ բոլոր երախաներուն:

ՀԱՅԱՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչը Aznavour pour l'Arménie–ի հետ միասնաբար օգտնաւ մը վարձեցին, Հայաստան տեղափոխելու հագարաւոր խաղալիքներ որոնք, գնուած էին Printempsի ձեռնարկած դրամահոգութեան «Noël pour l'Arménie» շնորհիւ:

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչը չփախցնելով՝ օգնաւի պարապ տեղերը լեցուց հետեւեալ առարկաներով, – տաք մուճակներ (կանացի եւ երախաներու) առողջապահական արտադրութիւններ, քաղցրեղէններ, antibiotiques եւ կրկին խաղալիքներ:

Օգնաւը մեկնեցաւ Յունուար 4–ին եւ նոյն օրը երեւան հասաւ:

Յարդ բաշխումը կատարուած է հետեւեալ տղերը՝–

– Երեւանի հաչմանդամ երախաներու հիւանդանոցը:

– Լենինականի ծննդաբերական եւ մանկական հիւանդանոցը:

– Լենինականի մօտ գիւղի մը մէջ:

– Սպիտակի Նորաչէն գիւղի եւ գպրոցի մը մէջ:

ՇԻՐԱ. ՎԱՐԶԱԽԻՒՆ
(կնիք)

SEMAINE DU CINEMA
SOVIETIQUE
10 - 14 Janvier

Auditorium - Louvre
Tél. :40 20 52 99 renseignements
réservation : 40 20 52 29
Courts metrages de fiction :

Vendredi 12 Janvier

19h. *Là-bas où il repose dans la terre*, 60 minutes. Réalisation : Boris HAÏRAPETIAN (VGIK, 1988)
sujet : l'errance, superbe et définitive, d'un vieillard à Erevan.

Dimanche 14 Janvier

20h30. *Le bouton*. 10 minutes. Réalisation: R. SAHAKIANZ (Armenfilm, 1989)
sujet : Satire féroce du pouvoir à propos de sa réaction au tremblement de terre en Arménie, sous forme de dessin animé.
Séance : 20 Frs. — Tarif réduit : 15 Frs.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 12
VENDREDI
12 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.186 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.186

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԿԱՑՈՒԹԻԻՆ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԵՒ ԳԵՏԱՇԷՆ

Ստեփանակերտ.- **ՋՕՐՔԸ ԿՐԱԿ ԿԸ ԲԱՆԱՅ՝ ԵՐԵՔ ՎԻՐԱՒՈՐ**

Երեւան.- **ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ**

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ԲԵԿԱՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԳԵԿՏԵՄԲԵՐ 1-Ի ԵՒ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 9-Ի ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Հինգշաբթի առաւօտ (Յունուար 11) երեւանէն մեր առած լուրերը խթախուսիչ ոչինչ ունէին:

Նախ, կացութիւնը խիստ լարուած է Գեղաչէնի և Շահումեան (Հայաշատ շրջանները, Ադրբեջանի ենթակայ, Ղարաբաղի տարածքէն դուրս՝ հիւսիսը): Գրած էինք առջի օր (Յունուար 6) թէ Գեղաչէնի վրայ Ազերիներու յարձակման հետեւանքով մէկ Հայ հովիւ սպաննուած էր: Երեքշաբթի օր, Շահումեանէն երբ Գեղաչէն թաղումին կ'երթային տեղւոյն պատասխանատուները՝ Շրջ· Կոմիտէի քարտուղար, Շրջ· Խորհուրդի նախագահ եւ այլ պաշտօնական անձնաւորութիւններ, յարձակման ենթարկուած են Ազերիներու կողմէ, որոնք ցայսօր – Հինգշաբթի – զիրենք պատանդ բռնած են: Կարելի էչ եղած ճչդիլա թիւը դիտնալ, 10 կամ 14 հոգի են (ըստ «Ցայգաճնշիլը Թաշմզ»ի, փոխարէն Հայերն ալ 40 Ազերի առեւանգած կ'ըլլան): Կարելի էչ նաեւ ուղղակի լուրեր ունենալ: Հ·Հ·Շ·-ի պատասխանատու քանի մը անդամներ Շահումեան փութացած են (Վազգէն Մանուկեան եւ այլն), բայց կարելի էչ ուղղակի լուրեր առնել, երեւան:

Այլ միջադէպ մըն ալ պատահած է Ստեփանակերտ: Ծանօթ է որ Նախիջեւանի դէպքերու պատճառով (Ադրբեջան – Իրան սահմանին վրայ) Մոսկուայէն Բաքու փութացած էին Ապտութեանց Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Նիշանով եւ Կեդրոնական Կոմիտէի պատասխանատուներէն Կիրենկօ: Արդ, Բաքուէն եւթ, կ'ըսէն Ստեփանակերտ երթալ, բայց Ղարաբաղի ժողովուրդը կը մերժէ իրենց ժամանումը: Ղարաբաղցիներու տեսակէտն այն է որ Մոսկուայէ պատասխանատուները եթէ կ'ուզեն Ստեփանակերտ երթալ, թող Մոսկուայէն դան, ոչ՝ Բաքուէն: Ուրեմն, օգակայանը, կը փոքձեն արդելք հանդիսանալ անոնց ժամանման եւ զօրքը կրակ կը բանայ: Երեք ծանր վիրաւոր կայ: Մոսկուայի պատասխանատուները Շուչի գացած են:

***

Երեւանի Գերագոյն Խորհուրդը կը չբունակէ իր նստաշրջանը, որ սկսաւ Երեքշաբթի, Յունուար 9-ին: Վիճաբանութեան գլխաւոր հարցը կը մնայ Նախիջեւան գործատուները, բայց կան անչուշտ այլ հարցեր ալ: Նիստին մասնակցած է նաեւ Ղարաբաղի պատուիրակութիւնը եւ համատեղ նիստը եղած է, որ տուած է նաեւ նոր որոշում մը՝ Արցախի պիւճճէի եւ Պլանի հարցերը մտցնել Հայաստանի կազմի մէջ:

Յունուար 10ին, Երեքշաբթի իրիկուն, Մոսկուայի հեռատեսիլի Վրէմիա (ժամանակ) յայտագիրը հաղորդած է թէ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը բեկանած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Դեկտեմբեր 1-ի եւ Յունուար 9-ի որոշումները, Առաջինը կը վերաբերէր Արցախի հետ միաւորման եւ «Միացեալ Հայկական Հանրապետութեան» հռչակման, երկրորդը՝ Պլանի եւ պիւճճէի հարցին, որու արձագանգեցինք քիչ վեր: Միաժամանակ, Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը բեկանած է Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդի Դեկտեմբեր 4-ի որոշումը, որ կը մերժէր Նոյեմբեր 28-ի որոշումը Ղարաբաղի մասին, զէմ ըլլալով մասնաւորապէս չորս կէտերու· – Ա.) Ինքնավարութեան յաւելում: Դրամական ինքնամատակարարում, տնտեսական եւ մշակութային կապերու ազատութիւն: Բ) Ներքին նախարարութեան գործերու պահպանում: Գ) Ժողովրդական կացութեան ոչ մէկ փոփոխութիւն: Դ) Հուսկ՝ հսկողութեան նոր մարմնի մը հաստատումը Ստեփանակերտ:

Բաքուի մէջ, միթինկները կը շարունակուին: Մոսկուայի կառավարական պաշտօնաթերթը՝ «Իզվեստիա», երկու օր է կը գրէ Նախիջեւանի միջադէպերու կապակցութեամբ, որ հարկ է նաեւ ժամ առաջ որոշում տալ Ղարաբաղի մասին (իմա՝ ի նպաստ Ադրբեջանի): Արդարեւ կը պարզուի, որ Ադրբեջանցիք չատ դիպուկ եւ քաղաքականօրէն խելացի գործ մը տեսան Նախիջեւանի սահմանային միջադէպերով, որոնց նպատակը չատ յստակ էր եւ յայտնուեցաւ՝ ճնշում եւ ըսպառնալիք Մոսկուայի վրայ, Ղարաբաղի հարցին առընչութեամբ:

*Այս լուրերու մասին, չատ բան չկար Հինգշաբթի օրուան փարիզեան մեր տեսած օրաթերթերուն մէջ: Իւմանիթէ 3 տողով կը հաղորդէր Ստեփանակերտի 3 վիրաւորներու պարագան, առանց ճչդելու դրդապատճառը: Լիպերասիոն կ'արձագանգէր 43 Ազերիներու առեւանգման, որու մասին, կ'աւելցնէր, Լ· Տէր-Պետրոսեան յայտարարած է թէ փոխադարձութեան արարք էր, Շահումեանի 19 Հայերու առեւանգման ու կու տար նաեւ խորհ· հեռատեսիլի լուրը, ըստ որուն զաղտնաբար Ղարաբաղ ղրկուած են սղ – սղ հրթիռներ եւ ձեռնառումբեր, Հայաստանէն բեռնատար կառքի մը միջոցաւ: Ինչպէս կը տեսնուի, անդամ մը եւս կը խօսուի մեր (չ)ունեցած զէնքերու մասին, բայց երբեք Ազերիներու ունեցածներուն մասին, որոնք սակայն բացայայտ կերպով ալ կը գործածուին, ինչպէս քրտնքով ալ կը գործածուին, ինչպէս քրտնքով ալ կը գործածուին, ինչպէս քրտնք

ՍՊԱՍԵԼՈՎ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Հրապարակախոսութեան չրջանին սկիզբն ի վեր հայաստանեան մամուլի էջերուն մէջ ով գիտէ քանի հազար անգամ չեչառուեցաւ երկխօսութեան կարեւորութիւնը, որպէս ժողովրդավարացումի, ազատ մտածողութեան անհրաժեշտ ու անհրաժարելի գործօն: Եթէ ոչ միայն խօսքով փոխուած էին ժամանակները, եթէ ժողովուրդը իսկական ծարաւը ունէր ազատ, անկաշկանդ կենսաճեւի մը, եթէ փոփոխութիւններու արամադրութիւնը հիմնուած չէր մխիթարական նկատուելու փաստաբրութեան վրայ, միակ արժեչափը գործնական ապացոյցներով կարելի էր հաստատել: Մանաւանդ որ արդէն պէտք եղածէն աւելի երկարած էր նորօրեայ եկուորները – վերակառուցումն ու հրապարակայնութիւնը – գիմաւորելու, փառաբանելու դրականութեան չրջանը:

Այդ դրականութիւնը անոնց բարիքներուն մասին լայնօրէն խօսելու ընթացքին, յաճախ չեչտեց կարեւորութիւնը երկխօսութիւն հաստատելուն, կարծիքներու փոխանակում – ինչո՞ւ չէ նաեւ բախում – ունենալուն: Արդարեւ, եթէ նոր բացուածը ազատութիւններու չրջան էր, ամէն մարդ բնականաբար ազատ պիտի ըլլար իր կարծիքը ունենալու, արտայայտելու դար: սակայն որպէսզի այդ ազատութիւնը գործնական արդիւնք տար, կարծիքներու զանազանութիւնը, տարբերութիւնը պէտք է յանդէր լաւագոյնին, յարմարագոյնին ընտրութեան: Ու յաչող բիւրեղացումի մը տանող ճամբան անհրաժեշտաբար կ'անցնէր երկխօսութեան կայաններէ:

Այս չէ սակայն ընդհանրապէս դիտարկուածը, գոնէ մամուլի էջերէն: Աբցախեան հարցին, աղէտեալ չրջաններու վերանորոգումի բազմակնճիռ ու բազմազան երեսակներուն առընչուած բողոքներու, առաջարկներու եւ այլ էջերու քով, համեմատաբար նոր գլուխ մը բացուած է Հ.Հ.Շ.–ի համագումարին արձագանգներով: Ու բոլորն ալ ունին հատարակ յայտարար մը, խորհրդածութիւն, մեկնաբանութիւն, մտածում, առաջարկ, վերլուծում, ինչ որ ալ խորագրուած ըլլան անոնք, չատ յաճախ կը մնան մեկնաբանութիւններու նախապատրաստական բայց ամուլ ոլորտին մէջ· չեն յաջողիր նիւթ դառնալ ցանկալի երկխօսութիւններու, որոնց պիտի յաջորդէր հաւանօրէն, գործունէութեան յետագայ փուլերու յաջող ծրագրումը: Այլամերժ արագամպրութիւններէ ծնած բեւեռացո՞ւմ մըն է արդեօք պատճառը, թէ համագրումի չանքին բացակայութիւնը. թերեւս երկուքն ալ, որքան կարելի է հեռեւցնել հեռուէն հետեւելով միայն հայաստանեան մամուլին:

Վերջին չրջանի թիւերէն սեւեռիլ վերյիչեալ զլուխներէն Հ.Հ.Շ.–ի համագումարին նկատառումին ու անդրադարձներուն, փաստացի տուեալ կը հայթայթէ մեկնաբանութիւններու հանգրուանին վրայ յամառող իրավիճակին:

Մեկնաբանութիւններու առաջին բեմ մը կը հանդիսանայ այս նիւթին մասին «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը, որ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնական օրկանն է: Հոն, Դեկտեմբեր 1–ի թիւին մէջ ուշադրութիւն կը դրաւէր նոր անկիւն մը· «Սփիւռքահայ մամուլի էջերից»: Բոլոր անոնց համար որոնք տարիներով ապրած էին Սփիւռքի կեանքին արձագանգներուն դէմ դուռ ու պատուհան դոցած հայաստանեան մամուլի մը առթած դառնութիւնը, հրապարակայնութեան ամենամեծ բարիքներէն էր այս մէկը: Վերջապէս ամուր ու կարեւոր քայլ մը կ'առնուէր Հայաստան – Սփիւռք փոխյարաբերութիւններու այնքան անտեսուած կալուածին մէջ: Սակայն խորագիրէն եռք պարունակութեան եւս ընթերցումը առաջին խանդավառութիւնը կը փոխակերպէր յետին նպատակներու պրպտումի մը· այնքան սպասուած խորագիրը թառած էր աւելի պարագայական արտատպումի բնագրի մը վրայ, քան Սփիւռքի կեանքը ցոլացնող տողերու: Սփիւռքահայ կեանքէն տրուած առաջին լուր մըն էր Ազնաւուրի հետ Ֆրանսական հեռատեսիլին կողմէ կատարուած պրոյց մը, ապա վազքն Ա.–ի կողմէ Մխիթարեան հայ մշակոյթի կեդրոնի տնօրէն փորֆիւսէօր Ա. Նովելլոյի տրուած Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ չքանչանին յանձնումը:

Այս երկու մանր տեղեկատուութենէն եռք, որոնք եօթը սիւնակի վրայ քառորդ էջ ղրաւած Սփիւռքահայ մամուլի անկիւնին հազիւ մէկուկէս սիւնակը կը ղրաւէին ու գժուար էր ըսել թէ Սփիւռքի Հայուն մասին բան մը կ'ըսէին հայրենիքի ընթերցողին, մնացեալ մասը բացի մանր այլ լուրէ մը, յատկացուած էր Հ.Ց.Դաշնակցութեան Ա.Թէնքի եռօրեայ խորհրդաժողովին· կուսակցութեան պաշտօնաթերթերու խմբագիրներուն մասնակցած մամուլի այս խորհրդաժողովը հաւանաբար յատկանշական պիտի մնայ Հ.Հ.Շ.–ի գործելակերպին, անոր գաղափարականին եւ հետեւած ուղեծիրին գըննահատումով: Այդ գնահատումը կարելի է ամփոփել հետեւեալ արտայայտութեամբ. – «Հայ ժողովրդի ազգային – ազատագրական պայքարը համազգային ծրագրով եւ համազգային շարժումով օժտելու ուղղ վրայ, 1988–ի Փետրուարիցի ի վեր ամբողջ հայութեան եւ յատկապէս հայրենաբնակ մեր զանգուածներուն երկար սպասումը փաստօրէն դեռ չի յանգել հաւաքական ուժի կերտման, որովհետեւ ոչ Հայաստանի պետական – կուսակցական իշխանութիւնները եւ ոչ էլ ժողովրդական շարժումները լրիւ կերպով չարդարացրեցին այդ ուղղութեամբ իրենց վրայ դրուած յոյսերը»:

Սփիւռքահայ մամուլէն կատարուած անհամեմատական ու քիչ մը չատ թափանցիկ այս քաղուածքէն գատ, երկրորդ կէտ մըն ալ կը չեչտէ «ընտրութեան» պարագայական հանգամանքը, կամ սիւնակին ծնունդ տուող բուն նպատակը· «Խորհրդային Հայաստան»ի Դեկտեմբեր 1–ի թիւին այս սիւնակը, եթէ չենք սխալիր, մնաց անհետեւորդ: Թերթին խմբագրութիւնը կ'երեւի գոնէ ամսուան մը համար կատարած ըլլալ կը թուի Հայրենիք – Սփիւռք փոխյարաբերութիւններու մարզին մէջ իրեն վիճակածը...:

Վերադառնալով մենախօսութիւններու պարագային, «Խորհրդային Հայաստան»ի բեմը Դեկտեմբեր 19–ի թիւով իր գիծը կը չարունակէ Ազատ Եղիազարեանի «Քաղաքականութեան մասին» խորագրուած երկարաչունչ յօդուածով. հոն նախ ընդարձակ կերպով կանդ կ'առնուի Հ.Հ.Շ.ի համագումարին ու անոր հետեւած ուղեգծին ուղղուած գլխաւոր մեղադրանքի նիւթերուն վրայ· ծանօթ է որ ատոնք են՝ անպայման ռուսական կողմնորոշումը մերժող կեցուածքը, համաթրքական նըպատակի մը նկատառումը որպէս հայութեան ապազային սպառնացող վտանգ, անկախութեան պահանջի մը յարուցած հակազդեցութիւնները եւայլն:

Բաւական ոլորապտոյտ անցքերէ եռք, Ա. Եղիազարեանի խորհրդածութիւնները եւս, զարմանալիօրէն գրեթէ ամբողջովին կը յանգին նոյն եզրակացութիւններուն· «Հ.Հ.Շ.–ն շատերի կողմից ընկալուեց իբրեւ ազգային ճակատ, այսինքն, համազգային մի խմբաւորում, որի մէջ գործելու հնարաւորութիւն պէտք է ունենային նոր ծնունդ առնող բոլոր կազմակերպութիւնները ու խմբերը...մանաւանդ «համազգային» բառը ամրապնդում էր այդ տպաւորութիւնը: Բայց հէնց սկիզբից պարզ էր որ նոր սաղմնաւորուող կազմակերպութիւնը ամենեւին էլ մտադիր չէ համաժողովրդական ճակատ լինել եւ ի վիճակի էլ չէ իր մէջ ներառնել ազգ· շարժման բոլոր հոսանքները»: Սա վերջին նախադասութեան նմանութիւնը քիչ մը չատ ակներեւ չէ՞ Հ.Ց.Դաշնակցութեան յայտարարութեան «ոչ Հայաստանի պետական – կուսակցական իշխանութիւնները եւ ոչ էլ ժողովրդական շարժումները լրիւ կերպով չարդարացրեցին այդ ուղղութեամբ (հաւաքական ուժի կերտման) իրենց վրայ դրուած յոյսերը» հաստատումին հետ:

Միչա Նոյն հարցին – Հ.Հ.Շ.–ի դնահատման – մասին մենախօսութիւններու անջատ թեւով մը երկրորդ բեմ մը հանդիսանայ մամուլի ուրիշ անուն մը. «Երեկոյեան Երեւան» թերթը. հոն, նախ, – դատելով մեզի հասած թիւերէն – Նոյեմբեր 28–ին հրատարակուած էր հարցազրոյց մը, կատարուած պատմաբան Հ. Սիմոնեանի հետ (տես՝ «Յառաջ», Դեկտեմբեր 30 / 31). նիւթը Հ.Հ.Շ.–ի համագումարն էր ու հայ միտքը զրաղեցնող քաղաքական ներկայ հարցեր. Հ.Հ.Շ.–ի համագրային ըլլալու հանգամանքին մասին պատմաբանը հետեւեալը կ'ըսէր, հակադրուելով վերյիչեալ երդչախումբին. «Համագումարը հասաւ իր նպատակին՝ ստեղծելով դարաբաղեան համաժողովրդական հզօր շարժման ընդերքում առաջ եկած եւ մօտաւորապէս նոյն գլխաւոր նպատակները հետապնդող 20 զանազան հասարակական, բարեգործական, մշակութային եւ այլ կազմակերպութիւններու միութիւն»: Այս գնահատումը միանշանակ դատումի մը արտայայտութիւնը չէր սակայն, քանի որ Հ. Սիմոնեան չէր ժխտեր համագումարի աշխատանքներուն մէջ թերիներու գոյութիւնը. սակայն կ'ընդունէր թէ «ամբողջ 70 տարի սխալ ուղիով գնացած երկրում համագումարում թոյլ տրուած սխալները անիշան բաներ են»:

«Երեկոյեան Երեւան»ի մէջ էր գարձեալ որ Դեկտեմբերի վերջաւորութեան տեղ գրաւած էր Հ.Հ.Շ.–ի հռչակագիրը զոր մերժեց քուէարկել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը:

Այսպէս, իւրաքանչիւր թեւ իր չահերուն, իր տրամաբանութեան ու ճիշդ նըկատածին համաձայն կը չարունակէ մենախօսութիւնը: Մինչ երբորդ ներկան – ընթերցող զանգուածը – համբերութեամբ կը սպասէ հրապարակայնութեան իսկական յայտնութեան. այն հանդրուանին ուր մենախօսութիւնները, մէկդի գրուած հաչունկատ, սանձող ազդակները, պիտի վերածուին երկխօսութիւններու, տեսակէտներու բախումի, ինչպէս կ'ըսէ Ա. Եղիազարեան իր գրութեան աւարտին, «ոչ թէ այս կամ այն տեսակէտը «ջախջախելու», այլ լաւագոյն լուծումները գտնելու համար»:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

1980 1990 ԱԿՆԱՐԿ

ԵՒՐՈՊԱՆ,
ՏԱՍԸ ՎՃՌԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

1981, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

Յունաստանը մուտք կը գործէ եւ իննըրը այսուհետեւ կը գառնան տասը: Նախապէս վեց հիմնադիր Պետութիւններուն միացած էին 1973–ին, Մեծն – Բրիտանիան, Իրլանտան եւ Դանիա:

1983, ՅՈՒՆԻՍ 19

Եւրոպական Խորհուրդը, որ կը բաղկանայ Պետութիւններու եւ կառավարութիւններու պարագլուխներէ, Շթութկարտի մէջ կը տօրպռէ «Եւրոպական Միութեան Հանդիսաւոր յայտարարութիւնը»: Երկու տարի առաջ, Իտալիոյ եւ Արեւմտեան Գերմանիոյ Արտաքին Գործոց նախարարները առաջարկած էին «Եւրոպական Ուխտ»ի մը որդեգրումը· արդիւնք չուրջ տասը տարիներու խորհրդածութիւններու, աշխատանքներու եւ ... փափաքներու: Սակայն, հակառակ Շթութկարտի տօրպռգրութեան, Միութիւնը դեռ չատ ընդհանուր գաղափար մըն է:

1984, ՅՈՒՆԻՍ 14–ԷՆ 17

Սթրազպուրկի Խորհրդարանի Բ. ընտրութիւնն է: Եւրոպայի հիւսիսէն հարաւը այս քուէարկութիւնը այնքան ալ չի հրահրեր բազմութիւնները: Սակայն, ազդ· ընտրութիւններ եւս կը բախին յաճախ նման անտարբերութիւններու: Փիէռ Ֆլիմլէն կը նախագահէ Եւրոպայի նոր Խորհրդարանը:

1985, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

Կը հատատուի եւրոպական անցագիրը մը, ի զօրու հինգ անդամ Պետութիւններու մէջ: Ցոյներ, Պելժերը եւ Հոլանտացիները քիչ մը աւելի եռք, իսկ Գերմանացիք եւ Անգլիացիք պիտի սպասեն աւելի երկար: Անցնադիրը կողքին վրայ կը կրէ՝ «Եւրոպական հաւաքականութիւններ» յիչատակութիւնը: Իրաւական գետնի վրայ համազօր է ազգային անձնագրին: Վկայականները կը գառնան համազօր: Արդ, խորհրդանչական թուական մը:

1985, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Ժաք Տըլոռ կը նչանակուի հաւաքականութիւններու յանձնախումբի նախագահ, Պրիւսէլի մէջ, յաջորդելով Կաթեռն Թոռնի: Ֆրանսայի ելմտական եւ Տընտեսութեան նախկին նախարարը որ համոզուած եւրոպացի մըն է, նոր չունչ մը եւ ոգի մը պիտի տայ անդամ Պետութիւններուն եւ բնագիրներուն:

1985, ՅՈՒՆԻՍ 14

Ցանձնախումբը կը հրատարակէ իր ճերմակ գիրքը ներքին չուկայի կապակցութեամբ: Կը ճչդէ ձեռք առնուելիք միջոցները մինչեւ 1992, աշխարհագրական, թեքնիք, տուրքերու սահմաններու վերացումին ընդումին:

1986, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

10+2=12· Եւրոպայի Հաստատակապետութեան անդամ կը գառնան՝ Սպանիան եւ Փորթուկալը:

1986, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17 ԵՒ 28

Պատմական վերջարան ճերմակ գիրքին: Տաներկուքներու կառավարութիւններու ներկայացուցիչները կը տօրպռգրեն «Եւրոպական Միակ Ուխտ»ը: Այսպէսով, ճամբայ կ'ելլեն աշխատանքները դէպի 1992 թուականը տանող եւ քիչ մը ամէն օր, իրականութիւն կը գառնայ երեք – հարիւր քսան միլիոնոց քաղաքացիներու չուկան:

1989, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9

Բացուածք մը Պերլինի Պատին մէջ եւ, ի մօտոյ յեղափոխութիւն մը, որ վերջ կը դնէ երկաթէ վարագոյրի դոյութեան: Արեւմտեան Եւրոպան յանկարծակիի գալով կը վերագտնէ արեւելեան իր կրտսեր քոյրը: Ուրախութիւն, բայց նաեւ մտահոգութիւններ: Արեւելեան երկիրները պիտի ուզե՞ն եւ պէտք է՞ դուրս մնան Հաստատակայ Տունէն: Ինչո՞ւ Յունաստանը եւ ոչ Հունգարիան, կ'ըսեն արդէն ոմանք: Նոյնքան եւ այլ հարցումներ որոնց պէտք է պատասխանեն տասներկուքները,

1989, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8 ԵՒ 9

Վերադարձ թղթածրարներու ժամանակացոյցին: Տնտեսական եւ դրամական համարկումը կը դրուի Սթրազպուրկի Եւրոպայի Խորհուրդի սեղանին վրայ: Այլ կարեւորագոյն հարց· քաղաքական Եւրոպայի ճամբուն վրայ յառաջանալու կամքը, կամ ոչ: Ժամանակը եկած է: Ոմանք կ'ըսեն արդէն անցած է:

***

Իսկ, Հայկական Դատի կապակցութեամբ պատմական թուական մը՝

1987, ՅՈՒՆԻՍ 18

Եւրոպայի Խորհրդարանը կը ճանչնայ 1915–ի ցեղասպանութիւնը: Նախապայման կը դնէ Թուրքիոյ, իր անդամակցութեան համար Եւրոպայի Հաստատակապետութեան, անոր ճանաչումը եւս:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍՏԱՑՈՂՆԵՐ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅ ՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ
(ԺԴ. – ԺԷ. – Դար)

Հայր ՏԱՃԱՏ ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ
Հայպետական Մատենաչար
«Բազմավէպ»
Վենետիկ – Ս. Ղազար – 1989

ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՆԱԽԱԳԱՀ ԷՕԶԱԼԻ ԵՒ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԱԳՊՈՒԼՈՒԹԻ ՀԵՏ

Դեկտեմբեր 20–ին, Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքը ընկերակցութեամբ Կրօնական Ժողովի ատենապետ Շահան Եպիսկոպոսի եւ իր անձնական խորհրդական Տոքթ. Կարապետ Արմանի Անգարա գացած է, ուր յաջորդաբար կ'ընդունուէր վարչապետին, ապա՝ Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ: Այս առընչութեամբ պատրիարքարանը երկար հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է:

Վարչապետէն ետք, Պատրիարքը ընդունուած է Նախագահին կողմէ եւ մրտճերու փոխանակութեան ընթացքին յայտնած է նաեւ թէ համայնքը լուծումի կարօտ հարցեր ունի ու զանոնք ներկայացուցած:

Ստորեւ այդ հարցերուն առաջին մասը.–

*

Ա.

ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՏ ԱՌԸՆՉԱԿԻՑ ՀԱՐՑԵՐ

1. – ԿԱԼՈՒԱԾ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԷՆ ԶՐԿՈՒՄ

Հինէն ի վեր օրէնք եւ սովորութիւն եղած է, որ հայ համայնքի կրօնական, բարեսիրական ու կրթական հաստատութիւնները հաւատացեալներէն ստանան, ոչ միայն ղրամական ու չարժական գոյքերու նուէրներ, այլ նաեւ անշարժ կալուածներ: Ասիկա մաս կը կազմէ մեր կրօնքի թելադրութեանց եւ գործնական կիրարկութեան: Մեր կրօնական, բարեսիրական եւ կրթական հաստատութիւնները տէր են ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ իրաւունքի· որով, ունէ քաղաքացիի նման իրաւունք ունին տէր ըլլալու անշարժ կալուածներու, իրրեւ նուէր ընդունելու կամ իրենց ղրամով գնոնք գնելու: Սակայն 1967–էն սկսեալ հայ բարենպատակ հաստատութիւնները, որոնք ՎԱԳՐՖ կը կոչուին խալամական օրէնքով, զրկուեցան իրենց բնական ու արդար այս իրաւունքէն: Այս իրաւունքին վերադարձումը կը խնդրուի:

2. – 1936–ԷՆ ՅԵՏՈՑ ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԱՆՇԱՐԺ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՁԵՒԻ ՀԱՆՈՒԻԼԸ

1936–ին, Պետական Էֆգաֆի վարչութիւնը, որ պատասխանատու է վերոյիշեալ կրօնական, բարեսիրական ու կրթական վազքֆներու բարւոք գործածութեան, առաջին անգամ ըլլալով մեր վազքֆներէն ուզած է իրենց անշարժ կալուածներուն ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑԱՆԿԸ: Անկէ յետոյ իրերը ընթացած են ըստ նախընթացի. այսինքն հայ հաւատացեալները ՇԱՐՈՒՆԱԿԱԾ են նաեւ անշարժ կալուած նուիրելու իրենց բարենպատակ հաստատութեանց: Պետութիւնը ՃԱՆՉՑԱԾ է անոնց օրինականութիւնը եւ տուած է ՍԵՓՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹ, որ ԹԱՓՈՒ բառով ծանօթ է: Սակայն 1970–ական թուականներուն ՈՐՈՇՈՒՄ մը տրուած է, եւ ոչ թէ իրրեւ ՕՐԻՆՔ եղած է պետական պատկան չրջանակներէն, որ փոքրամասնութիւնները 1936 թուականէն յետոյ ԻՐԱԻՈՒՆՔ ՉՈՒՆԵՒԻՆ ԱՆՇԱՐԺ ԿԱԼՈՒԱԾ ՍՏԱՆԱԼՈՒ: Այս որոշման որեւէ հիմնաւոր կամ օրինական բացատրութիւն չէ տրուած:

Ուսում 1970–ական թուականներէն ըսկսուած է 1936–էն յետոյ ստացուած եւ թափուր արձանագրութեամբ նուիրաբերուած կալուածներու սեպհականութիւնը համայնքային հաստատութեանց անունէն հանել եւ վերստին արձանագրել նախկին սեպհականատիրոջ անունով: Եւ որովհետեւ առ հասարակ նախկին սեպհականատէրերը կամ ժառանգորդները մէջտեղ չկան, հետեւաբար կամ վազքֆներու Ընդհանուր Տնօրէնութեան եւ կամ պետական գանձին կ'անցնին այս կալուածները: Այս ապատեսիլական ոգւոյն համար ոչ մէկ հիմնական օրէնք գոյք կը տրուի: Հետեւաբար նախ կը խնդրուի վերջ տալ նման ապատեսիլականացման չարունակութեան: Երկրորդ՝ վերադարձնել պատկան Վազքֆին այն կալուածները, որոնք իր ձեռքէն առնուած են արդէն:

3. – ՆՈՐ ՇԵՆՔԵՐՈՒ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԱՐԳԵԼՔ

Մեր համայնքային վազքֆները իրրեւ բարոյական անձնաւորութեան տէր հաստատութիւններ, իրաւուն ունին իրենց կալուածներուն վրայ նոր շէնքեր կառուցանելու, եղածները նորոգելու եւ ընդարձակելու, ինչպէս ամէն քաղաքացի կ'ընէ: Ներկայիս սակայն թուրք հայրենակիցի բնական այս իրաւունքները կը զսպուին բարոյական անձնաւորութեան տէր մեր հաստատութենէն: Կը խնդրուի, բնական այս իրաւունքին վերահաստատումը մեր վազքֆներուն համար:

4. – 5% ՑԱԻԵԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔԻ ԳԱՆՁՈՒՄ

Մեր բարենպատակ հաստատութիւնները, ամէն թուրք հայրենակցի նման, անշարժ կալուածներուն օրինական տուրքը վճարած է սկիզբէն ի վեր եւ կը չարունակէ ցարդ վճարել: Սակայն 1972–էն սկսեալ Էֆգաֆի վարչութիւնը սկսած է մեր վազքֆներէն 5% ՑԱԻԵԼՈՒԱԾԱԿԱՆ տուրք պահանջել, իրրեւ վազքֆներու տեարակներու քննութեան վարձք: Սակայն Պետութիւնը ուրիշ մարզերու մէջ այլ քննիչներ կը զրկէ, օրինակ վաճառականներու եւ այլ տնտեսական հաստատութեանց տեարակները քննելու, եւ ասոր համար քաղաքացիներէն ՑԱԻԵԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔ չի պահանջեր. որովհետեւ հաշուեքննիչին պարտականութիւնն է այդ եւ ատոր համար արդէն թոշակ կը ստանայ Պետութենէն: Նոյնը պէտք է ըլլայ օրէնքը նաեւ Էֆգաֆի վարչութեան հաշուեքննիչներուն համար: Եթէ ասիկա օրինաւոր տուրք մըն էր ինչու չէ գանձուած մինչեւ 1970–ական թուականները:

1979–ին Նախարարաց Խորհուրդը հանեց որոշումնագիր մը, որ հրատարակուեցաւ Պետութեան պաշտօնաթերթի 167710 թիւին մէջ 28 – 7 – 1979 թուականին: Այս որոշումով Նախարարաց Խորհուրդը այս տուրքը ջնջած է: Սակայն աւելի վերջը Էֆգաֆի վարչութիւնը սկսաւ պահանջել այս յաւելուածական տուրքը հայ վազքֆներէն. հակառակ 3 – 7 – 1981 թուակիր եւ 3281 թիւ պաշտնի որոշումնագրին տրամադրութեան, որով յոյն համայնքէն, այս յաւելուածական տուրքը չի գանձուիր: Կը խնդրուի վերցընել այս յաւելուածական եւ ոչ օրինական տուրքը նաեւ հայ համայնքային հաստատութիւններէն:

5. – ԹԱՂԱՑԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հին ատեն կային ՄՆԱՑՈՒՆ հայ համայնքներ իրաքանչիւր եկեղեցիի չուրջ եւ չատ ԲՆԱԿԱՆ էր, որ եկեղեցիներու վարչութիւնները ընտրուէին թաղին մէջ բնակող հաւատացեալներէ: Այսօր սակայն կացութիւնը բոլորովին փոխուած է: Հայ քաղաքացիներ Իսթանպուլի ամէն կողմերը տարածուած են: Կարգ մը պետական չրջանակներ հին ատեն կ'իրարկուող բնական սովորութիւնը ՕՐԻՆՔ կարծելով, այսօր ալ կը պնդեն, որ Թաղ. Խորհուրդի անդամները ԱՆՊԱՏՃԱՌ ատեալ եկեղեցիի չրջանակէն ընտրուին:

Այսօր սակայն իրողութիւն է որ ժողովուրդի բնակարանային փոփոխութեան դիւրութեան ստեղծումով, կարգ մը հեռաւոր եկեղեցիներու չուրջ հայ ընտանիքներ զգալիօրէն նուազած են: Մնացածներն ալ եկեղեցի մը կառավարելու եւ տնտեսելու կարողութենէն զուրկ են: Հակառակ այս իրողութեան պետական վարչական չրջանակներ կը պնդեն որ ընտրութիւնները կատարուէին եկեղեցիի չրջանակին մէջ մնացած հայ մարդոցմէ, ինչ որ դուռ կը բանայ նիւթական բացայայտ զեղծումներու:

Հայ համայնքներ կը պահանջեն, որ իրաքանչիւր եկեղեցի ունենայ իր ԱՐՁԱՆԱԳՐԵԱԼ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ, որոնք ընտրեն եւ որոնց մէջէն ընտրուին եկեղեցիներու Թաղային Խորհուրդները:

Եթէ մինչեւ իսկ պահ մը ենթադրուի որ եկեղեցիի չրջանակի հաւատացեալները Թաղական ընտրելը մեր եկեղեցիի օրէնքն է, ինչ որ չէ, այդ օրէնքը ղնողը լայիք Պետութիւն մը չէ, այլ նոյն ինքն հայ համայնքն է: Այն իշխանութիւնը, որ իրաւունք ունի իրեն համար օրէնք ղնելու, իշխանութիւն ունի նաեւ փոփոխութեան ենթարկելու իր ղրած օրէնքները (տես՝ Նիզամնամէի Միլլէթի Էրմենեան. Ազգային Սահմանադրութիւն Հայոց· գը– լուխ Ե. Յօդ· 99):

Ուրեմն հակառակ այն իրողութեան, որ ըլլայ Օսմանեան կայսրութեան չրջանին հրատարակուած հրահանգները, ըլլայ հանրապետական չրջանի օրէնքները, ոչ մէկ արգելիչ տրամադրութիւն ունին վազքֆի մը ընտրութեան չրջանակին մէջ չընակող անձերու Թաղ· Խորհուրդի անդամ ընտրուելուն, 1970–ական թուականներէն սկսեալ կարգ մը Թաղական Խորհուրդներու անդամներէն ոմանք չեն վարուեցուած այն պատճառաբանութեամբ, թէ չեն բնակիր եկեղեցիի ընտրական չրջանակին մէջ:

6· – ԶԱՐԳԱՑԱԾ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ԱՆԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆ

Ս· Խաչ Դպրեվանքը հաստատուած էր 1950–ական թուականներուն փոխարինելու համար մեր հին Դպրեվանքները, որոնցմէ կը հանդիպէին մեր քիչ – չատ զարգացած եկեղեցականները: Դպրեվանքը հազիւ սկսած էր իր հոգեւորական չրջանաւարտները տալ, երբ պետական հրահանգով գադրեցաւ իրրեւ, կրօնական Վարժարան գործելէ եւ մնաց լոկ իրրեւ սովորական լիսէ:

Պետական պատկան չրջանակներէն կը խնդրուի որ առնուազն Պատրիարքարանի մէջ, կամ յարմար նկատուած ուրիշ վայր մը, ստեղծուին դիւրութիւններ զէթ գուտ կրօնական դիտելիքներով օժտելու կրօնաւոր ըլլալու թեկնածուները:

7· – «ՍԹՕՓԱՓԻ» ԽՆԴԻՐ

Թուրքիոյ Հայոց համայնքային «վազքֆ»ները Թուրքիոյ մէջ հանրապետութիւն հռչակուելէ առաջ գոյութիւն ունեցող հաստատութիւններ են: Ասոնցմէ ոչ մէկը չահու նկատակով չէ հաստատուած, չէին կրնար հաստատուիլ եւ հետեւաբար ասոնք ՇԱՀԱՏՈՒՐՔԻ ենթակայ չեն:

1986–ին գործադրութեան դրուած է 3239 թիւ օրէնքը, ըստ որուն գործատիղիներու վարձքերէն որոչ համեմատութեամբ չահատուրք կը գանձուի, սկսալ մեկնարանութեամբ մը ներկայիս մեր վազքֆներուն համար ալ կը կիրարկուի եւ անոնց վարձակալներէն ալ այս չահատուրքը կը գանձուի: Կը խնդրուի, որ գադրեցուի այս չահատուրքի գանձումը մեր վազքֆներու վարձակալներէն:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒԼ ԱՅՆԻ

Հրամանատարը աւելի մարդկային՝ կ'ընդվզի այս անողոք որոշումին դէմ եւ իրենց մէջեւէ վէճ մըն է որ կը սկսի· ան ի զուր կը փորձէ տարհամոզել զայմանդամը՝ դիմելով իր զութին ու խղճին· սակայն չարը կը մնայ անդրդուելի իր այս դիւային որոշումին մէջ: Երկրին ներքին դիւային որոշումին մէջ: Երկրին քէն զրկուած ըլլալով, վերջ ի վերջոյ տեղի կուտայ հրամանատարը, բայց կը խնդրէ որ գոնէ իրմէ խնայուի այս գժոխային տեսարանը: Ուրեմն, առաուան դէմ զինուորներու հրահանգ տրուած էր հեռանալ:

Դժբախտաբար այս անսպասելի փըրկութիւնը երկար չտեւեց, հազիւ թէ լոյսը ծագած էր, ահա մունետիկ մը՝ ոստիկանապետ Աւիլ Պէյին հետ, եկաւ յայտարարելու՝ թէ ՍԷՓՓ կայ: Տրուած ըլլալով աքսորականներու հարիւր հազարներու հասնող թիւը, որոշած էին մաս առ մաս ճամբայ հանել: Մեր վրանաշարքէն երկու կարգ վեր, պիտի մեկնէին առաւտան այդ կանուխ ժամուն դէպի Մուսուլ:

Կէսօր չէր եղած դեռ, երբ ահաւոր ճիչեր օդը թնդացուցին, մարդիկ իրենց վրաններէն դուրս խոյացան հասկնալու համար պատճառը: Զարդէն ճողոպրած քանի մը կիներ պատմեցին եղելութիւնը անդուսպ արցունքներու մէջ: Քանի մը ժամ քալելէ վերջ, գետի մը եղերքը՝ Զէյէնիներու եւ Պէտէվիներու ձեռքով խողխողուած էր ամբողջ կարաւանը եւ իրենց դիակները նետուած էին ձորերը ըսուած գետին մէջ: Թէ ո՛րքան ճիշդ է այս գետին անունը՝ չեմ կրնար ըսել, թերեւս, նետուած դիակներու ճայնէն է որ այդ անունը տրուած ըլլայ իրեն:

Այս դէպքէն քանի մը օր վերջ, հայրս ջուր բերելու գացած էր՝ դիւղին սառորտը գտնուող աղբիւրէն, եւ չուն մը վրան չարձակած ու խածած էր զինք: Դողալով ու կաղն ի կաղ վերադարձաւ եւ պատմեց թէ ինչպէս Զէյէնն մը հրահրած էր այդ դաղանը: Խեղճ հայրս զառանցանքներու մէջ ինկած՝ օրերով զալարուեցաւ, կորմէջ ընկած՝ օրերով զալարուեցաւ, կորսընցնելով իր գիտակցութիւնը: Որքան տեւեց այս տանջալից վիճակը՝ չեմ գիտեր· հոս յիշողութիւնս կը գաւէ ինծի:

Օր մըն ալ ահա, առաուան դէմ աւանդեց իր հոգին, մեզ ձգելով՝ որբ ու անտէր այս արցունքի հովիտին մէջ:

Հազիւ հայրս հասարակաց փոսը նետուած էր, ես իմ կարգիս պառկեցայ բարձրը տենդով: Մարդկային ուղեղը կը նըմանի ժամացոյցի մը, ցնցում մը բաւ է զայն խանգարելու: Անդիտակից օրերով մաքառած եմ կեանքիս սպառնացող մանրէներուն դէմ: Այս անզգայ վիճակը տեւած է չաբաթներ: Երբ գիտակցութեան լոյսը տակաւ ուղեղիս մէջ ծաթիլ սկսաւ, տեսայ որ մարդիկ մօրս դիակը կը հանեն վրանէն դուրս: Հիւանդութիւնը բոլորովին ցամքեցուցած էր աչքերուս մէջ արցունքի ակերը, նոյնիսկ ի վիճակի չէի տրամադրելու իմ եւ երկու քոյրերուս ողբերգութեան խորութիւնը: Հիմա բոլորովին որբացած էինք, ո՞վ պիտի ըլլար այն բարի Սամարացին որ մեզ իր խնամքին տակ առնէր այնուհետեւ: Այդ տեւ օրերուն, ամէն մարդ ինքզինքին համար կ'ապրէր· գժբախտութիւնն ու բախտաւորութիւնը անհատը կը զարձնեն եսասէր· բնութեան մէջ՝ երկու ծայրահղոյն բեւեռներ են անոնք որ երբեք իրարու չեն միանար:

Առժամապէս այդ բարի Սամարացին եղաւ հօրս հօրեղբօր աղջիկը, զուցէ փոխարէնը այն ալնիւ արարքին որ հայրս կատարած էր՝ տէր կենալով աքսորի ճամբաներուն վրայ իր ամուսնացած աղջկան· միաժամանակ ապաստան տալով անոր՝ մեր վրանէն ներս, Գաթմա եղած միջոցնիս, մինչեւ իրենց ժամանումը:

Թերեւս ալ չհամոզութենէն տարուած, քանի որ դեռ կը մնային անվթար մօրս ոսկէ ապարանջանները, մատանիները, իր եւ մեր օղերը, եւ արծաթ թէ ոսկի դրամները: Երբ մեզ իր խնամքին տակ առաւ, առաջին գործը եղաւ մեր ոսկէ օղերը հանել, պատրուակելով թէ կրնայինք կորսընցնել զանոնք: Հակառակ մեր փոքր տարիքին, այնուհետեւ մեզ վիճակուեցաւ, ջուր կրել, ցախ ու աթար հաւաքել վառելու համար եւ առանին գործերը ընել պատառ մը չոր հացի փոխարէն, ուրիշ ապաւէն չունենալով ստիպուած էինք համակերպիլ մեր գժբախտ ճակատագրին: Մեզի տարեկից աղջիկ մըն ալ ունէր· ան անդամ վերէն կը նայէր մեր վրան եւ կ'արձակէր հրամաններ, զօրաւոր կը զգար ինքզինքը՝ քանի որ ծնողքին սէրն ու գուրգուրանքը կը վայելէր միշտ:

Խեղճ մայրս, ստէպ սովորութիւն ունէր ըսելու· աշխարհի ժամանագոյն ապրանքը՝ որբն է, Տէ՛ր, զաւակներս խնայէ այդ գժբախտութենէն:

28· – ԴԻԱԽԱՐՈՑԿ Ի ՊԱՏԻԻ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ

Որբի մը համար կը մնայ մէկ ճամբայ, որքան ալ գժուարին ըլլայ ան պէտք էր քալել անկէ համբերութեամբ՝ հարթելով բոլոր գժուարութիւնները:

(Շար· 42)

(Շար· Ա· Էջէն)

կայ: Եվմսական նախարար Էքրէմ Փաքսէմիլլի ալն նախարարներէն է, որոնք Արտաքին նախարարութիւնը մհկղի կ'ըներն եւ իրենց լիազօրութիւնները ուղղակի կը դործածեն: Դարձեալ Փաքսէմիլլին է որ Հայաստանի այցելութեան առաջարկին պատասխան տուած է, առանց անկէ տեղեակ պահելու Արտաքին նախարարութիւնը: Ան սապէս պատասխանեց· – «Հայաստանի պահանջին ալ տեղ մը պիտի բանանք ձեւով մը»:

«Պիտի յիշէք: Հայաստանի Սորհրդարանը կարճ ժամանակ առաջ անվաւեր հրատարակած էր Թուրքեւխորհրդային սահմաններու համաձայնութիւնը: Ասիկա հողային բացայայտ պահանջ մըն էր: Միայն թէ Թուրքիա չատ լուրջի չառաւ զայն: Կառավարութեան ներկայացուցիչները ըսին որ այս խնդրին մէջ իրենց խօսակիցը Սորհրդային Միութիւնն է: Սորհրդային Միութիւնն ալ, Անգարայի իր դեսպանին միջոցաւ հանդարտեցուց Թուրքիան: Ան ըսաւ որ Հայաստանի հողային պահանջը Սորհրդային Սահմանադրութեան հակառակ է, եւ Սորհրդային Միութիւնը հողային որեւէ պահանջ չունի Թուրքիայէ: Հայաստանն ալ, որքան ատեն որ մաս կը կազմէ Սորհրդային Միութեան, հողային պահանջ չի կրնար ունենալ:

«Բայց կարելի չէ ուրանալ որ Սորհրդային Միութեան Հանրապետութիւններուն մօտ անկախութեան չարժում մը ծայր առած է: Այս չարժումը կրնա՞յ տապալել խորհրդային իշխանութիւնը, ոչ, բուն համար կ'ըսուի թէ անխորտակելի է: Եթէ կրնայ, ե՞րբ: Ամէն պարագայի մէջ չեն կրնար ուս թօթվել այսպիսի հանոնականութեան մը դիմաց:

«Երբարեւ մեր Արտաքին նախարարութիւնը այս հեռապատկերներու հիման վրայ ծրագիրներ հաշիւներ ընել սկսած է: Միայն թէ այս հաշիւներու ընթացքին Հայաստանի կացութիւնը չէ քննուած: Մեր Արտաքին նախարարութիւնը կանդ առած է աւելի չատ այն Հանրապետութիւններուն վրայ, որոնք իրենք դիրենք Թուրք կը նկատեն: Մինչեւ Թուրքիոյ համար բուն հարցը կը դառնայ Հայաստանի չուրջ:

«Անգամ մը Պեւութեան նախարար՝ Վէհպի Տինչէրլէր պատմած էր, որ օր մը աւագ դեսպան մը իրեն սապէս բսած էր·– «Հայաստանի հետ երկար սահմանագիծ մը ունիք, ասիկա հարցեր պիտի ստեղծէ»: Տինչէրլէր ալ սապէս պատասխանած էր· – «Որքան որ գիտեմ, մեր սահմանագիծը Խորհրդային Միութեան հետ է»:

«Այդ օրուընէ ի վեր չատ բան փոխուեցաւ եւ Թուրքիա հիմա չի կրնար անտես առնել նոր կացութիւնը: Թուրքիա ալ չի կրնար դոհանալ Անգարայի դեսպանատան մէկ պատասխանատուին տուած ապահովութեամբ: Այնպիսի մթնոլորտի մը մէջ, ուր հայկական պնդումները Ամերիկայէն մինչեւ Ֆրանսա ամէնուրեք ուժեղ օժանդակութիւն կը գտնեն, Թուրքիա չի կրնար վստահիլ խորհրդային պաշտօնատարի մը յայտարարութեան:

«Չենք պնդեր թէ Թուրքիա Հայաստանի նկատմամբ պէտք է չարժի նախապաշարեալ մտածումով: Միայն պէտք չէ մոռնալ որ Թուրքիա այցելել ուզող Հանրապետութիւնը այն մէկն է որուն Սորհրդարանը չի ճանչնար մեր սահմանագիծերը:

«Այդ Հանրապետութեան հետ մեր լուծելի խնդիրը երեք – հինգ տոլարնոց սահմանային առեւտուր մը չէ, որպէսզի Փաքսէմիլլի ըսէ թէ անոր ալ տեղ մը կրնանք: Ասիկա սահմանագծին ճանաչում գտնելու հարցն է»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

• ԱՆՆՊԱՏՏ ՏԱՐԵՄՈՒՏ

Տարուան առաջին խաղերը նպաստաւոր չեն եղած Մարսէյլի մեր երկու ակումբներուն համար:

Սէն Թիանթուանի Հ·Մ·Ը կը խաղար իր դաշտին վրայ պատուոյ դասակարգի ախոյեանութեան ի հաշիւ: Միայն հատասար արդիւնք մը (0 – 0) կրցած է ձեռք բերել Սէն Թրոփէի հետ:

Յառաջիկայ Կիրակի, հայանուն ակումբը կը խաղայ Կրասի մէջ· դժուար

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ· Խորէն Ուլուսեան եւ Պաղտասար Տիրատուրեան 300 Ֆր· կը նուիրեն իրենց չատ սիրելի «Յառաջ»ին ի յիշատակ իրենց կնոջ եւ քրոջ՝ Ագնիւ Ուլուսեանի մահուան 5–րդ տարելիցին եւ եղբօր՝ Յովսէփ Ուլուսեանի մահուան 9–րդ տարելիցին:

⁂

Օր· Էլմոնէ Ձիվէլէկեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն· – Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան 500–ական Ֆր· Դպրոցասէր Տիկնոջ Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) «Աչխարհ»ին, Ֆր· Մշակութային Միութեան եւ «Յառաջ»ին:

Ողբացեալին բարեկամները 800 Ֆրանք Դպրոցասէր Տիկնոջ Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Պր· Արման Էքէրեան 200 Ֆր· Դպրոցասէր Տիկնոջ Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Տէր եւ Տիկին Արազ Խէն 250 Ֆր· նուիրած են Մարսէյլի Օգնութիւն Միութեան:

⁂

Տիկին Բարիզ Արմազանեան 100 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ծնողաց Ստեփան եւ Նազելի Պոզոյեանի յիշատակին:

⁂

Տիկին Աստղիկ Ճանիկեան 100 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ իր զաւկին՝ Ժան – Փիէռի:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝
ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ
«ԱՐԱՔՍ» ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Espace Tonkin - Centre Léo Lagrange
1, rue S. Allende, 69100 Villeurbanne

Գեղարուեստական բաժինը կ'ապահովեն Վիոնի, Տէսինի եւ Սէն–Մօրիսի մանուկ հայկ· վարժարաններու աչակերտները եւ Մարսէյլի «Գարուն» մանկանոց երգչախումբը, բաղկացած 80 երգիչ եւ նուագողներէ, ղեկավարութեամբ՝ Ֆ· ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Ժ· ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի:

Եւ անշուշտ՝ Կապանդ Պապան նուէրներ պիտի բաշխէ ներկայ բոլոր երախաներուն:

– Մուտքը ազատ է –

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝
ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ
«ԱՐԱՔՍ» ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Espace Tonkin - Centre Léo Lagrange
1, rue S. Allende, 69100 Villeurbanne

Գեղարուեստական բաժինը կ'ապահովեն Վիոնի, Տէսինի եւ Սէն–Մօրիսի մհկ· վարժարաններու աչակերտները եւ Մարսէյլի «Գարուն» մանկանոց երգչախումբը, բաղկացած 80 երգիչ եւ նուագողներէ, ղեկավարութեամբ՝ Ֆ· ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Ժ· ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ–ի:

Եւ անշուշտ՝ Կապանդ Պապան նուէրներ պիտի բաշխէ ներկայ բոլոր երախաներուն:

– Մուտքը ազատ է –

ճամբորդութիւն մը՝ մարզական տեսակէտով:

Հ·Մ·Ը·Մ·–Արժիւ կը պայքարէր Փրովանսի բաժակին համար, 1/8–րդ հանդիպուման: Պարտուած է Քայոլէ, մրցման վերջնախաղէն մօտ (4 – 1), առաջին խաղամասին լաւ դիմադրութիւն մը ցոյց տալէ վերջ (1 – 1)· ճշդենք որ հակառակորդը Արժիւէն երկու դասակարգ վեր խումբ մըն էր· պարտութիւնը անակնկալ մը չէ ուրեմն:

Յառաջիկայ Կիրակի, վերադարձ ախոյեանութեան· Հ·Մ·Ը·Մ· կը խաղայ Ա· Քանթոնի երկրորդ խումբին դէմ, ասոր դաշտին վրայ:

Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին եւս կը խաղայ լիկի ախոյեանութեան համար իր դաշտին վրայ Անժըմասի դէմ: Այս ալ պահեստի խումբ՝ որ սակայն զօրաւոր է եւ Հ·Մ·Ը·Մ· պարտուելու վտանգի տակ է: Անցեալ Կիրակի, բարեկամական խաղի մը ընթացքին, Լիոն–Տէսին յաղթած է Վիլէօրպանի 3 2:

Յաղթանակ նաեւ Իսի–ի Հ·Մ·ին՝ որ, ախոյենական դծով, առաւելութիւն ցոյց տուած է Թէրնի դէմ՝ 4 – 0· Ալֆորվիլ եւ Սիւսի՝ 1 – 1:

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

• ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Ռոնի առաջնութեան մէջ, Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան խումբը հասած է մրցաշարքին կիսուն նոր յաղթանակով մը անցեալ Կիրակի· ուրախ էր Հրանդ Աբրահամեան ուեւեելով մեզի այս լուրը: Հակառակ որ նորեկ մը չէ այս մրցաճեւին մէջ, Հրանդ կը մնայ միշտ խանդավառ խաղացող մը:

Վ· Մ·

ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 13–ին, Տօն է Աւետարանական Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Ժակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Յաւարտ պատարագի եպիսկոպոսական Տնօրինէք կը կատարուի:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ ՃԱՇ
ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Վիէնի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, Յունուար 14–ին, դպրոցական հանդէս եւ ճաշ Ֆ· Աբովեան Մշակութային տան մէջ, ժամը 13–էն սկսեալ:

Հանդէսին կը նախագահէ Վիէնի հոգեւոր հովիւ՝

ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Զօրեքշարթի օրուան աչակերտները:

Լուսարձակ նկարներու (տիապոզիթիւ) ցուցադրութիւն
Հիւսիսային Հայաստանի աւերուած չրջաններու մասին:

Տեղերը ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

Ճաշագին՝ 75 Ֆր·:

10 տարեկանէն վար փոքրիկներուն համար 35 Ֆր·:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մանուհիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր· Խաչատուր Թիւլիւլեանին, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Թիւլիւլեանին, Պր· Արման Թիւլիւլեանին, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Թիւլիւլեանին, Պր· Արման Թիւլիւլեանին եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն ընկերուհի՝ Անթառամ Թիւլիւլեանի մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս· ԳՈՒԼԱՆՆԷՍ–ՄԱՐՏԻՆՋ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունուար 13, Ը· օր Ծննդեան: Տօն է Աւետաւակչութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Այս առթիւ փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10–ին:
Յաւարտ պատարագի Առաջնորդարանին Տնօրինէքը կը կատարուի:

Կիրակի, Յունուար 14, Ա· Կիրակի Ջկնի Ծննդեան:
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10·30–ին:

Վազուան՝ Սուրբ Յովհաննու – Կարապետի տօնին առիթով, որ նաեւ Աւետաւակչութեան տօնն է Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցւոյ, պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցւոյ բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ–ի եւ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքի ննջեցեալներուն համար:

ESPOIR POUR L'ARMENIE
et
L'Eglise Evangélique Arménienne
organisent un

CONCERT
en faveur
des sinistrés
d'Arménie

DIMANCHE 14 JANVIER à 15 h
en l'Eglise Saint Etienne
d'Issy les Moulineaux
CHORALE DE L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
Direction : JEAN BORANIAN
Orchestre de Chambre et Chœur sous la direction de :
Benjamin BORANIAN
Eglise Saint Etienne, Place de l'Eglise
92130 Issy les Moulineaux
M° Mairie d'Issy
Prix des places : 100 F
moins de 16 ans : 30 F
Réservation: 46 05 09 24 47 36 02 50

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր Փարիզի չրջանի 8 մանուհիւղերով կը հրաւիրէ բոլոր երախաները, ներկայ գտնուելու Սամուէլ Մուրատ Վարժարանին մէջ, միասնաբար տօնելու Հայկական Ծնունդը,
որ տեղի կ'ունենայ

Յունուար 14, ժամը 14·30–ին

Collège SAMUEL MOORAT
26, rue Troyon, SEVRES

— Տղաքը պիտի հրամցնեն զուարճալի ժամեր:
— Կապանդ Պապան պիտի այցելէ աւուշեղէնով լեցուն տոպրակով:

ՎԻԷՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մանուհիւղը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ Կիրակի, Յունուար 14, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին, Թէաթր Միւնիսիփալի մէջ: Երգ, պար, զուեչա՝ դպրոցի աչակերտներուն կողմէ:

Կապանդ Պապան կ'այցելէ եւ նուէրներ կը բաշխէ ներկայ եղող պզտիկներուն:

Կը հրաւիրուի դաղութը քաջալերելու դպրոցին աչակերտները:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15–ին,
Սէն Մարթէն տ'Էռի
Սալ տէ Ֆէթ–ի մէջ:

Կապանդ Պապան պիտի բաշխէ նուէրներ ներկայ բոլոր երախաներուն:

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13-14
SAMEDI-DIMANCHE
13-14 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.187 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.187

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ԼԻԹՈՒԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Լիթուանացիք սկիզբէն ճչդած էին իրենց դիրքը՝ Կորբաջովը կ'ընդունին որպէս օտար Պետութեան մը դեկավարը: Պատասխանները նոյն բանը կ'ըսէին «Խարի զալուստ բարեկամ երկրի մը դեկավարին»: Երկու հարիւր հազար հոգիի առջեւ Կորբաջով ո՛չ ըսած է անջատման, «եթէ բաժնուինք՝ վերջն է պերեստրոյկային», բայց յայտնած է թէ կը նախաձեռնէ նոր յօդուածներ Սահմանադրութեան մէջ, որոնք թոյլ պիտի տան Հանրապետութեանց քաշուելու, բայց Դաշնակցութեան ծիրի մը մէջ:

Կորբաջով ջղագրգռուած հակազդեցութիւն մը ունեցած է բանուորի մը հետ, երբ Վիլնիւսի մէջ, չարժիչներու գործատուն մը կ'այցելէր: Տեսնելով թէ իր անցքին վրայ, պաստառով մը բանուոր մը կը պահանջէր «ամբողջական ազատութիւն Լիթուանիոյ համար», Կորբաջով ըսած է՝ «Ո՞վ ըսաւ քեզի պատրաստել նման ցուցատախտակ մը» ու բանուորը պատասխանած՝ «ոչ ոք, ես զրեցի» ու երկխօսութիւնը սպէս չարուներակուած է.–

Կորբաջով.– «Ո՞վ ես, ո՞ւր կ'աշխատիս եւ ի՞նչպէս կ'երեւակայես ամբողջական անկախութիւնը»:

Բանուորը.– «Կ'երեւակայեմ ինչպէս քանակի թուականներուն, երբ Լենին ճանչցաւ Լիթուանիոյ դերիշխանութիւնը, որովհետեւ ոչ մէկ ազգ իրաւունք ունի ուրիշ ազգի մը վրայ յարձակելու»:

Կորբաջով.– «Շատ լաւ դիտեմ որ Լիթուանիա չատ զաւառական էր: Այսօր Ռուսաստան ոսկի, մետաղ, վառելանիւթ կը ծախէ իրեն ցած գիներով:

Բանուորը խօսքը կը կտրէ.– «Գիտէ՞ք որքան Լիթուանացիներ Սիբիր ղրկուած են քառասունական թուականներուն եւ որքա՞ն մեռած»:

Կորբաջով կոպտօրէն կը բացագանչէ.– «այլեւս չեմ ուզեր խօսիլ այս ծերուկին հետ: Եթէ այսպիսի դիրք եւ այսպիսի լոզունգներ կան Լիթուանիոյ մէջ, այն ատեն չատ դժուար ժամանակներ կը սպասեն իրեն»:

ՔՈՍԹ-ՖԼՈՐԷԻ ՄԱՀԸ

Հիմնադիր՝ Ֆրանսական քրիստոնեայ ժողովրդավարութեան, Ալֆրէտ Քոսթ – Ֆլորէ այն եղակի դէմքերէն էր, որոնք քաղաքական կամ կուսակցական չահերու չեն զոհեր արդար դատերը եւ իրենց անկեղծ համոզումներն ու հաւատքը բարոյական արժէքներու հանդէպ:

78 տարեկանին իր մահկանացուն կնքեց Յունուար 9–ին: Ա. Քոսթ – Ֆլորէ կարեւոր դեր խաղացած է նաեւ դիմադրական չրջանին, ներքինէն զատ աչքառու դէմք մը եղած է նաեւ արտաքին ճակատի վրայ:

Յիշենք մասնաւորաբար, որ հակառակ քաղաքական իր հոսանքին երկդիմի դիրքին, Ա. Քոսթ – Ֆլորէ քաջարի դիրք մը բռնեց 1987, Յունիս 18–ին, Սթրազպուրկ, եւրոպական Խորհրդարանը, փառաւոր ելոյթով մը ի նպաստ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումի բանաձեւին: Ինք էր որ այդ օրը, ակնարկելով Թուրքիոյ ուրացման, ըսաւ թէ մեծութիւն ու փոքրութիւն կայ, պէտք է երկուքն ալ ըստանձնել: Առաջինը օրինակ կը ծառայէ, երկրորդը՝ դաս կ'ըլլայ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՉԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՈՐՈՇԵՑ ՓՈԽԵԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 75–ՐԴ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

ՄԻՇՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿ ԳԵՏԱՆՇԷՆ ԵՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ

Հինգշաբթի, Յունուար 11–ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը քննելէ ետք Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի վճիռը, բեկանել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Դեկտեմբեր 1–ի եւ Յունուար 9–ի որոշումները, իր կարգին փոփոխութեան ենթարկեց Հայաստանի Սահմանադրութեան 75–րդ յօդուածը, որ հետեւեալն է.– «ՍՍՀՄ օրէնքները հայկական ՍՍՀ տերիտորիայում պարտադիր են»:

Այսինքն, յարդ Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի օրէնքները պարտադրաբար կը գործադրուէին Հայաստան, այսուհետեւ, պէտք է նախ վաւերացուին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, որպէսզի գործադրուին: Ուրեմն, Հայաստան իր կարգին չեղեալ կը համարի Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը:

Նիստը քննարկած է նաեւ երկու այլ հարցեր: Մէկը կը վերաբերէր Գերագոյն Խորհուրդի եւ տեղական խորհուրդներու ընտրութեանց, միւսը՝ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի ընտրութեան:

Առաջին օրինագիծը կ'առաջարկէր երկու ընտրութիւնները նոյն օրը չընել, երկրորդը կ'առաջարկէր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին (Հանրապետութեան Նախագահ) ընտրութիւնը ուղղակի կատարել: Այս երկու օրինագիծերն ալ մերժուեցան ձայնաւորութիւն չգտան եւ ուրեմն չանցան: Ցիշենք որ Հայաստանի Գ. Խ.ը 340 երեսփոխան ունի, Նիստին ներկայ եղած են 240 երեսփոխան, օրինագիծները կը քուէարկուին 2/3–ի մեծամասնութեամբ:

Նիստերը բաւական բուռն ընոյթ առած են եւ փոթորկալից են, միջադէպեր ալ կան: Հակառակ խիստ ցուրտին (ջերոյէն վար 10, երեւան) չուրջ հազար հոգի դուրսէն կը հետեւին նստաշրջանին, որ կը չարունակուէր Ուրբաթ եւ հաւանաբար աւելի երկար ալ:

Ինչ կը վերաբերի առեւանդուած Հայերու (19) եւ փոխադարձաբար Ադրբէնեցիներու (43), բանակցութիւններ կը տարուէին փոխանակման համար: Հինգշաբթի մինչեւ ուշ գիշեր ազատ արձակուած չէին. դոնէ, Ուրբաթ առաւու Երեւան լուր չկար այդ մասին, միակ ծանօթ կէտն այն էր որ Ադրբէնները տրամադիր էին ազատ արձակելու բոլորը, բացի Շահումեանի Շրջ. Կոմիտէի քարտուղարէն՝ Վ. Ազաճանեան:

***

Յունուար 12–ի «Ֆիկարօ»ն կ'անդրադառնար այս բոլորին եւ կ'ըսէր նաեւ թէ ըստ զօրավար Շատալինի, Ներքին Նախարարութեան յատուկ ուժերու հրամանատարը, 10 հազար զինուոր կայ Կովկաս. – 1800՝ Հայաստան, 3600՝ Ադրբէջան, 4500՝ Վրաստան: 2300 զինուոր ալ Ուզբեկիստան ցրուած են:

Թերթը կը յիշէ խորհրդային լրագրողին տուած լուրը հետաքրքիրէն, ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղ ղրկուած Սոլ – Սոլ հրթիռներուն, հաղորդելով նաեւ թէ լրագրողը աւելցուցած է.– «Լեռնային Ղարաբաղը աւելցուցած է.– «Լեռնային Ղարաբաղի կացութիւնը կը ծանրանայ դուրսի օգնութեամբ»:

Միւս կողմէ, ազերի ազգայնամոլներ ղրաւած են երկրին հարաւը գտնուող Լենկօրանի վարչական եւ դատական կեդրոնները, նավայրերը եւ զինաւորաբար ձաղկած են Ադրբէջանի զեկավարութեան «անչարժութիւնը» Ղարաբաղի հարցին մէջ:

× «Ֆիկարօ», Յունուար 12–ին փաթրիք Հասի տտորպրութեան տակ էնֆորմաթիֆի մասին դրութիւն մը լոյս ընծայած էր, ուր տեղեկութիւններ կուտար մանրակարգիչներու գործատան մը չինուելիան վերաբերեալ Հայաստան, Ամերիկա – սինկափուրեան ձեռնարկի մը կողմէ: Կը բացատրէր թէ Պետրոսեան (ձկնկիթ) հաստատութեան տնօրէն, նաեւ նախագահ – տնօրէն Լինֆոտիսի Վիզէն փափազեանի չնորհիւ է որ կ'իրագործուէր այս ծրագիրը:

***

«ԼԻՏԵՐԱՏՈՒՐՆԱՅԱ ԿԱԶԵՏԱ» ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

«Լիտերատուրնայա կազետա»ի մէջ Ադրբէջանի սահմանային դէպքերը մեկնաբանող դրութեամբ մը ծանր ամբաստանութիւններ ուղղուած են Թուրքիոյ: Թերթին քաղաքական մեկնաբանը Իկոր Բելաեւ նկատած է որ համաթուրքական հակումներու տէր որոշ շրջանակներ կ'ուզեն «մահմետական խաղեր» սարքել Խորհրդային Միութեան դէմ ու այս շրջանակները ոչ թէ Իրանի, այլ Թուրքիոյ մէջ կը գտնուին: Բելաեւ կը յիշեցնէ թէ Թուրքիա Նախիջեւանի սահմանային դէպքերը մեկնաբանած է որպէս «Ադրբէջանի անկախութեան որոնում», ինչ որ կը նչանակէ «քայքայել Խորհրդային սահմանադիծին վրայ կարգն ու կանոնը խանգարող արարքները»:

– «Կարմիր Աստղ» թերթին մէկ լուրին համաձայն Հայեր ազերի ենթասպայ մը առեւանդելով յաջողած են ազատ արձակել տալ Ամիրճանեան անուն անձ մը որ արգելափակուած կը մնար:

Թերթը տեղեկացուցած է նաեւ որ Ղարաբաղի մէջ ժողովուրդը ընդհանուր գործադուլի դիմած է. իսկ Մտեփանակերտի մէջ տեղի ունեցած մէթինկի մը ընթացքին նորոգուած է Ադրբէջանի դէմ պայքարը չարունակելու որոշումը:

«Լիտերատուրնայա կազետա»յի աղբուած զեկոյցով մը Վոլսկի ըսած է թէ Ղարաբաղի հարցին ետին թէ՛ Հայաստանի եւ թէ Ադրբէջանի մէջ «մաֆիա»ներու նմանող կազմակերպութիւններ կան որոնք կ'ուզեն ընդարձակել իրենց ազդեցութեան գօտին: Վոլսկի նաեւ պաշտպանած է այն տեսակէտը թէ «Հայերու չարժումը կարելի է իրատացի նկատել, զայն մեկնաբանելու համար պատմուածքներու չարքով մը: Ասոնցմէ մէկ մասը լոյս տեսաւ «Ցառայ միտք եւ արուեստ»ի մէջ, հատ մըն ալ «Կամ»ի վերջին թիւին: Սակայն Համազասպ չկրցաւ աւարտել այս չարքը. հաւանաբար բախած էր ներքին այնպիսի դժուարութեան մը, որ չարքը կարելի չէր փակել այլեւս:

Մանրանկար ու քանդուած վիպաշարքի մը կը նմանի այն ինչ որ կը մնայ այսօր, ուր Համազասպ կ'ուրուագծէ կէս – հայ կէս – Ֆրանսացի, Ֆրանսահայ կամ պարզապէս հայ հերոսներ, հակա – հերոսներ, Ալֆորվիլէն մինչեւ Իտալիա թափառող, յար եւ նման այն տիպարներուն, որ Պրիւնօ «միզամածութիւն» կը կոչէր, ուրոշ հեղնանք – ակնածանքով, եւ կ'ակնարկէր իր սերնդակիցներու կամ աւելի երէցներուն, ասոնց անձեւ ձգտումներուն, որոնք չդարձան հոսանք, ճակատ, կորիզ խմբաւորման ու մնացին տարօրէն տարաժամ եթէ ոչ խակ:

Գրողը իր մէջ չատ դանդաղ կազմուող ինքնութիւն մը եղաւ եւ հաւանաբար չհասաւ իսկ իր լրումին, մեր չար բախտէն: Պրիւնոյի ատամնդգական կեանքը, լուսանցքի վրայ ապրելու իր բացայայտ տենչը զուգորդուող այդ լուսանցքը գրելու ծրագրին, որ կը հակադրուէր անչուչտ մեր գաղութով զբաղելու իր այլապէս ուժով ցանկութեան, չէին նպաստեր անկասկած իր արտադրութեան: Եւ արդէն արձակը որ ընտրեր էր, չափազանց մշակուած զրեթէ բանաստեղծականացած արձակի այն տեսակը որ կ'իրագործէր, կը պահանջէր իրմէ ու կեանքէն աւելի երկար ժամանակ ու աւելի խիտ փորձառութիւն: Համազասպ այդ ժամանակը չունեցաւ, չտուաւ ինքն իրեն:

Մտերիմ ու սիրելի մէկու մը կորուստը չէ որ մխայն կը սդամ այսօր ընդվզումով ու զայրոյթով, ոչ ալ մեր հանդիպումներուն յայտնուող իր թեթեւ հեղնանքով լի ժպիտը, այլեւ լինելութեան մէջ եղող զբոսղին ճակատագիրը: Բայց ինչպէ՞ս չնկատել, որ ասոր փոխարերութիւնը արդէն, կուրցնող յստակատեսութեամբ մը Համազասպ նախագրած էր իր անդրանիկ հերոսին կանխահաս մահով, գրութեան մը մէջ որ կը կոչուէր՝

Azad dans la fosse.

Գ. Պ.

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՀԱՅ ԼՐԱԲԵՐ»

Հայ մամուլի աշխարհին նոր եկուր մը։ Մոսկուայի Հայ Մշակոյթի Ընկերութեան (ՄՀՄԸ) ամսաթերթը։ Հատորը արդէն Բ. (Դեկտեմբեր) թիւն է։ Հայերէն եւ ռուսերէն երկլեզու հրատարակուած ամսաթերթը ութ էջ ունի։ Խմբագրուած է Ռուբէն Շերխնեանի կողմէ։ Առաջին չորս էջերը յատկացուած են հայերէն բաժնին, մնացածը ռուսերէնին։

«Հայ Լրաբեր»ի Բ. թիւին Ա. էջին վրայ հրատարակուած են երկու որոշումներ. առաջինը՝ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգ. Խորհուրդին համատեղ որոշումն է (Դեկ. 1) Լ. Ղարաբաղի միաւորումին մասին։ Երկրորդը, կրկին համատեղ որոշում մը Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Նոյեմբեր 28–ի որոշումին մասին։

Քաղաքականէն եաք բնական էր որ տեղ տրուէր ազէտի նիւթին. Դ. Գայլ «Յաւդ ատենէ» խորագրուած յօդուածը կը ծանրանայ առաւելապէս երկրաշարժին հետեւանքներուն վրայ։

Ամսաթերթին երրորդ էջը յատկացուած է գրականութեան. հոս զետեղուած են Դաւիթ Բալայեանի երեք փոքր պատմուածքները. հեղինակը ծանօթացնող քանի մը տողնոց տեղեկատուութիւնը կ'ըսէ թէ ան ռուսական կրթութիւն ստացած ըլլալով հանդերձ մեսրոպատառ գրող է։ Յատկանշական է իր մասին հետեւեալ տողը. «մեսրոպատառ գրողը, ի տարբերութիւն նրանց, ովքեր ստեղծագործում են ռուսերէն, կարող է հրատարակուել միայն հեռու–հեռուներում եւ միայն պատահաբար»։

Հայկ. բաժնին վերջին էջը յատկացուած է զանազան լուրերու։ Հոն կը խօսուի «Վերադարձ դէպի Արարատ» ժապաւէնին, Մոսկուայի դիրքի ոտնակոխման, Ամերիկայի ներգաղթի քաղաքականութեան, Լազարեան ճեմարանին մէջ բացուած վեց հայաստանցի նկարիչներու ցուցահանդէսին մասին (արեւմտահայերէն)։ Ջատ սիւնակով մըն ալ տրուած են Ընկերութեան լուրերը. հոնկէ կը կարդանք օրինակ որ Ապրիլ 5–ին կայացած է հիմնադիր ժողովը, քննարկուած եւ ընդունուած կանոնագրութիւնը։ Հայ մշակութային սիրողական բոլոր միաւորումները ընդգրկուած են ՄՀՄԸ–ի մէջ բացի «Հիւսիսափայլ»էն եւ «Բարեւ ձեզ»էն։

ՄՀՄԸ–ը ունի քանի մը բաժինով վիճականներու խորհուրդ մը. ուժանիւթի մասնաճիւղին վիճականները մշակած են Հայաստանի մէջ հովուն ուժը օգտագործելու ծրագիրը մը։

Սեպտեմբեր – Հոկտեմբերին մայրաքաղաքի 7 դպրոցներուն մէջ բացուած են հայերէնի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացքներ։ Ընկերութիւնը Շուչիի եւ Լաչինի միջեւ գտնուող պաշարուած գիւղերուն դպրոցական համազգեստ ղրկած է, եւ պիտի հովանաւորէ Արցախի երկու վարժարանները։ Ասկէ զատ, Ընկերութեան նախաձեռնութեամբ աննպաստները կը ղրկուի Շահումեանի պաշարուած գիւղերուն։ Գործունէութեան այս նոր ու ընդարձակ ոլորտը կը ղեկավարուի 39 հոգինոց խորհուրդի մը կողմէ, որուն նախագահն է փրոֆ. Արամ Սիմոնեան։ Իւր Ընկերութեան վարչութիւնը կը բաղկանայ եօթը հոգիէ։

Մոսկուայի հայ մամուլի տարեդարձութեան 15–րդ անունն է «Հայ Լրաբեր»ը. նախորդին՝ «Կարմիր Լուրեր»ուն համար հրատարկութեան տարի նշուած է 1919։ Եօթը տասնամեակի լրութենէ մը եաք, հայկական գոյութեան առաջին ձայնն է ուրեմն, Մոսկուայի Հայ Մշակոյթի Ընկերութեան ամսաթերթը որ կոչուած է հայելին ըլլալու զարթօնքի նոր շարժումի մը։ Այդ շարժումին ամբութիւնն ու տեւականութիւնը պիտի պայմանաւորէ «Հայ Լրաբեր»ին կեանքը, որ յայտարար, նշան մը պիտի ըլլայ կորուստներու մեր ընդարձակ աշխարհէն խլուած զանգուածի մը վերադարձին ու կենսունակութեան։

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

Ստորեւ էջ մը «Հայ Լրաբեր»ի գրական բաժնէն.–

ԺՈՂՈՎՐԴԻՍ ԼԵԶՈՒՆ

Գնացքի անիւները մեղմիւ օրօր էին երգում։

Փոքրիկ սեղանի երկու կողմը նստած՝ նայում էինք պատուհանից դուրս, ուր զանազան բացւում էր ռուսաստանեան բնաշխարհի զեղեցկութիւնը, կանաչապատ հարթավայրը, առաջատուր զետերը, ծառաչատ, աչքդ հանգստացնող պատկերները...

Մենք մենակ էինք այս ուղեխցիկում, երկու Հայ, որ չատ բան ունէինք իրար ասելու։

Բայց մենք լուռ էինք եւ անխօս։

Տարեց մարդ էր ուղեկիցս՝ նրա կեանապրութիւնը մի էջ էր կարծես ամբողջ ժողովրդիս պատմութիւնից։

Մենք նայում էինք պատուհանին եւ բոլոր հարցերս ու նրա պատասխանները մնում էին չարտայայտուած, ինչպէս այն խորին մարդկային խմաատութիւնը, որ մինչեւ այսօր էլ զեռ փակուած է լռութեամբ։

Մենք չէինք զրուցում, որովհետեւ այս մարդուն ասել էին. «դնա ապրի, բայց ոչ որպէս Հայ»։ Ու վայրագօրէն կտրել էին լեզուն։

Պէտք եղած դէպքերում բառեր էր չարում ձեռքի տակ միշտ պատրաստ գրքոյկում, ու ես իմանում էի նրա մտքերը, պահանջները, որոնք չատ հասարակ էին, բնական ու մարդկային։

Գնացքը տանում էր մեզ առաջ, պատուհանից այն կողմ հանդարտ ու անվերջ դով կեանքն էր։ Իսկ մենք լուռ էինք, հեռու միմիանցից։ Օտարներից էլ հեռու։

Թշնամիներից էլ հեռու։

Ինչ հեշտութեամբ ենք հրաժարւում մեր լեզուից, ժողովրդի լեզուից, որի գինը անչափ բարձր է, այս աշխարհում ապրելու հնարաւորութիւնից էլ բարձր։

Նրա խորշոմած, արեւաւառ դէմքը, որին իշխում էին թաւ յօնքերն ու սեւացած քիթը, կարծես թէ ինչ–որ պատգամ էին բերել զարերի խորքից, մեր նախնիներից՝ մի հզօր պատգամ, որ պէտք է անպայման հասկանալ, բայց այս մարդը լուռ էր՝ չէր կարող խօսել ու չէր ցանկանում արտայայտուել։

Գնացքը տանում էր մեզ Մոսկուա՝ այս երկրի զրեթէ բոլոր ուղեւորութիւնների վերջնակէտը։

Ժամ ու կէս էր մնացել մինչեւ տեղ հասնելը, երբ մի ծերուկ թակեց դուռը ու թոյլատուութիւն խնդրեց մի փոքր անհանգստութիւն պատճառել՝ մեր ուղեխցիկում մնալ մինչեւ Մոսկուա հասնելը։

Ես հարցական նայեցի Յովհաննէսին, նա անտարբեր թօթուեց ուսերը։

Հետաքրքիր ծերուկ էր՝ ոչ մի ճամպրուկ չունէր, բացի ահռելի վանդակից, մէջը՝ ձողաթաղին կապուած եւ այս ու այն կողմ տատանուող կարմրականաչ մի թութակ։

Ժամանակ առ ժամանակ այդ թութակը աղաղակում էր՝ լաւ էր վարժեցրած այդ թութակը, բովանդակ նախադասութիւններ էր բզաւում խռպոտ, անհրապոյր ձայնով՝ ծոծրակի փետուրները ցցելով ու հետն էլ անընդհատ պզպզելով։ Պանդուխտը խէթ – խէթ հայեացքներ էր ղըրկում թռչնաւորի կողմը ու դժուար էր կոտհել՝ զայրանում էր, թէ զուարճարանում։ Ցամենայնդէպս, դէմքն առաջուայ պէս անչարժ էր ու անխօս, այլանդակուած չրթերը՝ կիսաբաց։

Ծերունին, երբ իմացաւ մեր ով լինելը, խնդրեց մի հայերէն բառ ասել, որ յետոյ թութակին վարժեցնի։

Յովհաննէս յանկարծ աչխուժացաւ. նա մօտ քաշեց տետրակն ու գրեց վիթխարի ռուսերէն տառերով.

ՄԻԱՅՈՒՄ։

Գնացքի անիւները մեղմիւ երգում էին օրօր. մի – ա – յում, մի – ա – յում, մի – ա – յում...

ԴԱՒԻԹ ԲԱԼԱՑԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԻԻՆ, ՄԵԼԱՆ, ԳՐԻԶ

Խմբագրատան մէկ անկիւնը զրուած հին ու փրանսերէն դիրքերու մէջէն մաքրութիւն մը ընելու նպատակով ձեռք առի չատ զեղեցիկ կաշեկազմ, հաստափոր, ոսկեզօծ դիրք մը։ Ո՛վ գիտէ ո՞ր անհետացած զրասէրի մը զրադարանէն մեղի նուիրուած այդ դիրքը անչահ ու ժամանակավրկպ բովանդակութիւն մը ունէր, ուստի աւելորդ տեղ կը զրաւէր։ Ուզեցի անդին չպրտել, բայց յանկարծ կէտ մը ուչադրութիւնս զրաւեց եւ արզելք եղաւ դիտաւորութեանս։ Առաջին էջին վրայ հայերէն մակագրութիւն մը կար։ Ինծի անծանօթ անունով մէկը, զարձեալ անծանօթ անունով ուրիշի մը նուիրած էր այդ դիրքը։ Քանի մը փաղաքչական եւ յարգալիր բառեր, եւ երկու անուններ։ Իրականութեան մէջ չատ սովորական մակագրութիւն մըն էր ատիկա, բայց անկարելի էր չհիանալ այդ դիրին զեղեցկութեան վրայ։ Նաեւ այդ զեղեցիկ դիրին կողմէ թելադրուած երկու բաներուն, որոնք անզործածելի զարձած են այսօր. մելանը եւ զրիչը։

Ամէն անգամ որ հիներու մէկ ձեռագիրը կամ մակագրութիւնը կը տեսնեմ, յուսահատութեան զգացում մը կը համակէ ամբողջ հոգիս։ Ո՞ւր մնացած է անոնց զեղագրութիւնը։ Այսօր ալ գրելու ատեն կը զործածենք նոյն հայերէն տառերը, բայց քանի՞ հոգի կը նչմարէ արդեօք, որ հիներուն կողմէ զործածուած տառերն ու մեր այսօրուան տառերը նոյնը չեն այլեւս։ Հինները որքա՜ն հատատարմօրէն ու բծախնդրութեամբ կուտային մեր տառերուն բոլոր իրաւունքները։ Որքա՜ն զեղեցկօրէն կը զծագրէին մեր զեղեցիկ տառերուն կորութիւնները։ Ոչ միայն զեղեցկօրէն կը զծագրէին այդ կորութիւնները, այլ նաեւ յաւելուածական դիծերով ու կորութիւններով կը զարդարէին զանոնք, կը ճոխացնէին, կը ծաղկեցնէին։ Եւ տակիա ընելու ատեն, չունէին այսօրուան ոչ մչտահոս զրիչը, ալքոլախառն մելանով զրող թաւշածայր մատիտները, եւ տակաւին հազարումէկ նորահնար մախանները, որոնցմով լեցուն եւ այսօր մեր աչխատասեղանները, այլ ունէին պարզապէս մետաղեայ սրածայր զրիչ մը, զոր կ'անցընէին զրչակալին ծայրը եւ կը թաթխէին մելանի մը մէջ, որ պէտք էր նորոգուէր միչտ իր իւրայատուկ կազմարին մէջ։

Այսօր որքան փոխուած է մեր զիրը։ Տառերուն իրաւունքը հազիւ թէ կուտանք, զանոնք կը զծագրենք իբրեւ ամենակարճ ձեւին մէջ, ոչ միայն առանց պաճուճանքի, այլ մինչեւ իսկ կիսկատար, հազիւ ճանաչելի։

Այո, հինները չունէին այսօրուան արդիական մատիտները, բայց ունէին երկու կարեւոր ուրիշ հարստութիւններ, որոնք էին համբերութիւն եւ Հայ տառերու հանդէպ սէր, վարժութիւն ու պաշտամունք։ Արդարեւ, զրելու համար սա ֆրանսերէն զիրքին երեք տողնոց մակագրութիւնը, անոր հեղինակը ո՛վ գիտէ որքան ժամանակ ու սէր տրամադրած էր։ Ան ի զործ դրած էր զեղագրական ամբողջ իր վարպետութիւնը, որ հաւանաբար իրեն փոխանցուած էր հայկական վարժարանէ մը։

Ես քանի տարիէ ի վեր խմբագիրի իմ պաշտօնիս մէջ տեսայ աստիճանաւոր նահանջը եւ անհետացումը հայերէն զեղագրութեան։ Այդ զեղագրութիւնը տակաւ կ'անհետի հին սերունդի ներկայացուցիչներուն անհետացումին հետ զուգահեռ։ Քսան տարի առաջ, երբ ձեռագիր մը կուզար ինծի, կրնայի հիանալ ոչ միայն զրութեան բովանդակութեան վրայ, այլ նաեւ զիրին զեղեցկութեան վրայ։ Հաճոյք էր նայիլ այդ ձեռագիրին եւ զայն գիտել որպէս նկարչական զործ։ Այսօր, տարին մէկ կամ երկու անգամ է որ հրաչքով կը հանդիպիմ ձեռագիր մը, որ դիս ցնցէ իր զեղագրութեամբ։ Այն ատեն կը հասկնամ, որ անոր հեղինակը անպայման եօթանասունի չուրջ մէկը ըլլալու է։ Աչխարհի վրայ ոչ մէկ ուժ պիտի յաջողի այսօր քանի տարեկան Հայու մը զրել տալ այնպէս ինչպէս կը զրէին հիները։

Երեք – չորս տարի առաջ, հին զիրքերու եւ հաւաքածոներու քննութեան համար զացած էինք Ազգային Հիւանդանոց, ուր զիտէինք թէ, զեռնայարկ սենեակի մը մէջ բազմաթիւ հին զիրքեր կային։ Անհամար արժէքաւոր զիրքերու կոզքին, այդտեղ կը զտնուէին արժէքաւոր ու, հազուագիւտ զիրքեր ալ, որոնք կը ըսպասէին զասաւորման։ Զիրքերու տրցակ մըն ալ նետուած էր զետին, անկիւն մը։ Հիւանդի մը, կամ մահացած ազգայինի մը զրադարանէն աւելցած, ժառանգորդներու կողմէ աչքէ հանուած զիրքեր։

Ցանկարծ տրցակին մէջ տեսայ իմ առաջին զիրքերէս մէկը։ Վերցուցի զայն ու անմիջապէս բացի առաջին էջը։ Ենթադրութիւնս ճիշդ էր։ Այդ զիրքը իմ կողմէ մակագրուած էր ծերունի զրագիտուհիի մը։ Քանի մը յարգալիր բառ, երէց զրագիտուհիի մը հասցէին քանի մը փաղաքչական խօսք, եւ տակը իմ ըստորագրութիւնս։ Ինծի համար յուզիչ էր այդ զիրքը զտնել հոն, նետուած զիրքերու տրցակի մը մէջ։ Ցուզիչ էր ոչ թէ անոր համար որ զիրքը իմս էր, այլ անոր համար որ զիրքը պատկանած էր անուն ունեցող զրագիտուհիի մը։ Այդ իսկ բանական զալու էր, որ մէկը հակէր անոր վրայ եւ զուրգուրանքով պահէր զայն։

Բայց ինչ որ զիս ցնցեց առաւելաբար, զիրիս տգեղութիւնն էր։ Որքա՜ն աճապարանքով ըրեր եմ այդ մակագրութիւնը, Աստուած իմ, խորհեցայ նայելով անոր։ Ժամանոց մչտահոս զրիչով մը եւ ամէնէն ժուժկալ զիծերով կատարուած այդ մակագրութիւնը բնաւ զաղափար մը չէր, կրնար տալ իմ ձեռագրիս մասին։ Ինչո՞ւ աւելի զանգաղ եւ աւելի կանոնաւոր զիրով մը չեմ մակագրեր զայն։ Ի՞նչ պիտի մտածէր այդ մակագրութիւնը տեսնող մէկը։ «Այս մարդը որքան տգեղ զիր ունի եղեր» պիտի չըսէ՞ր արդեօք։

Այսօր Հայ զիրը նահանջած է ոչ միայն քանակով, այլ նաեւ որակով։ Գիտենք թէ ամէն Հայ հաւաքականութեան մէջ մատի վրայ կը համրուին հայերէն գրողները։ Բայց այդ գրողներն ալ լաւ չեն գրեր։ Հայ զիրը մերկացած է իր երբեմնի զեղեցկութենէն եւ զեղագեղութենէն։ Ի՞նչ է պատճառը։ Ժամանակ չունի՞նք աւելի զանգաղ ու զեղեցիկ գրելու։ Ճաչա՞կը չունինք աւելի զեղեցիկ գրելու։ Թէ ոչ գրամեքենաները ու համակարգիչները այլեւս մեր մէջ ապանոեցին Հայ զեղագրութեան զծագրիչը։

Ռ. Հ.

ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՆԱԽԱԳԱՀ ԷՕԶԱԼԻ ԵՒ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԱԳՊՈՒԼՈՒԹԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Բ.

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

1. – ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ըստ Պետական եւ մասնաւոր թուրք վարժարաններու մէջ միչտ կիրարկուող սովորութեան ամէն աչակերտ կ'արձանագրուի իր յաճախած վարժարանին մէջ։ Այսպէս էր սովորութիւնը նաեւ մեր մէջ զեռ տասնեակ մը տարիներ առաջ։ Սակայն վերջերս կրթական անօրինութիւնը հրահանգած է, որ փոքրամասնութեանց վարժարաններու աչակերտութեան արձանագրութիւնը միասնաբար կատարուի, յատուկ քննիչներու կողմէ կառավարութեան որոշած վարժարանի մը մէջ, չարթը երկու – երեք օրերու ընթացքին։ Այս կարգադրութիւնը եղած է պարզապէս որպէսզի նախ հայ չեզող աչակերտ մը հայ վարժարան չյաճախէ։ Երկրորդ տարբերը չրջանէ մը եկող հայ աչակերտը իր չրջանին չպատկանող հայ վարժարան մը չյաճախէ։ Որովհետեւ կրթական Տնօրինութիւնը վերջերս արդիւնք, որ հայ, յոյն կամ հրեայ չեզող աչակերտ մը այս փոքրամասնութեանց վարժարանները յաճախէ։ Այս կերպ արձանագրութիւնը աչակերտներու ծնողքներուն առօրեայ գործերուն արգելք կ'ըլլայ, ժամերով պոչ բռնելու հարկին տակ կը դնէ զանոնք։

Ուր դիտէինք թէ, զեռնայարկ սենեակի մը մէջ բազմաթիւ հին զիրքեր կային։ Անհամար արժէքաւոր զիրքերու կոզքին, այդտեղ կը զտնուէին արժէքաւոր ու, հազուագիւտ զիրքեր ալ, որոնք կը ըսպասէին զասաւորման։ Զիրքերու տրցակ մըն ալ նետուած էր զետին, անկիւն մը։ Հիւանդի մը, կամ մահացած ազգայինի մը զրադարանէն աւելցած, ժառանգորդներու կողմէ աչքէ հանուած զիրքեր։

Ցանկարծ տրցակին մէջ տեսայ իմ առաջին զիրքերէս մէկը։ Վերցուցի զայն ու անմիջապէս բացի առաջին էջը։ Ենթադրութիւնս ճիշդ էր։ Այդ զիրքը իմ կողմէ մակագրուած էր ծերունի զրագիտուհիի մը։ Քանի մը յարգալիր բառ, երէց զրագիտուհիի մը հասցէին քանի մը փաղաքչական խօսք, եւ տակը իմ ըստորագրութիւնս։ Ինծի համար յուզիչ էր այդ զիրքը զտնել հոն, նետուած զիրքերու տրցակի մը մէջ։ Ցուզիչ էր ոչ թէ անոր համար որ զիրքը իմս էր, այլ անոր համար որ զիրքը պատկանած էր անուն ունեցող զրագիտուհիի մը։ Այդ իսկ բանական զալու էր, որ մէկը հակէր անոր վրայ եւ զուրգուրանքով պահէր զայն։

Բայց ինչ որ զիս ցնցեց առաւելաբար, զիրիս տգեղութիւնն էր։ Որքա՜ն աճապարանքով ըրեր եմ այդ մակագրութիւնը, Աստուած իմ, խորհեցայ նայելով անոր։ Ժամանոց մչտահոս զրիչով մը եւ ամէնէն ժուժկալ զիծերով կատարուած այդ մակագրութիւնը բնաւ զաղափար մը չէր, կրնար տալ իմ ձեռագրիս մասին։ Ինչո՞ւ աւելի զանգաղ եւ աւելի կանոնաւոր զիրով մը չեմ մակագրեր զայն։ Ի՞նչ պիտի մտածէր այդ մակագրութիւնը տեսնող մէկը։ «Այս մարդը որքան տգեղ զիր ունի եղեր» պիտի չըսէ՞ր արդեօք։

Այսօր Հայ զիրը նահանջած է ոչ միայն քանակով, այլ նաեւ որակով։ Գիտենք թէ ամէն Հայ հաւաքականութեան մէջ մատի վրայ կը համրուին հայերէն գրողները։ Բայց այդ գրողներն ալ լաւ չեն գրեր։ Հայ զիրը մերկացած է իր երբեմնի զեղեցկութենէն եւ զեղագեղութենէն։ Ի՞նչ է պատճառը։ Ժամանակ չունի՞նք աւելի զանգաղ ու զեղեցիկ գրելու։ Ճաչա՞կը չունինք աւելի զեղեցիկ գրելու։ Թէ ոչ գրամեքենաները ու համակարգիչները այլեւս մեր մէջ ապանոեցին Հայ զեղագրութեան զծագրիչը։

Ռ. Հ.

նոնք, երբեմն արեւին եւ անձրեւին տակ: Երբեմն ալ կարզը իրեն չի հասնիր, կամ պակաս պարագայ մը կը գտնուի եւ ծնողքը յաջորդ անգամին ալ կը հարկադրուի կարզի կենալ ժամերով:

Աբձանագրութեան այս կերպը կը սկսի մանկապարտէզով, կը կրկնուի նախակրթարան, միջնակարգ եւ լիսէ մտած ատեն:

Հետեւաբար կը խնդրուի վերահաստատել հին սովորութիւնը եւ առանց խըտրականութիւն դնելու՝ փոքրամասնութեանց վարժարանի աշակերտութիւնն ալ պետական եւ այլ մասնաւոր վարժարաններու պէս, իրենց յաճախած վարժարաններուն մէջ արձանագրուին:

2. – ԿՐՕՆՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նախապէս քաղաքացիներու անձնագրերուն մէջ նշանակուած կ'ըլլային թէ իրենց ԿՐՕՆՔԸ եւ թէ ԾԱՐԱՆՈՒԱՆՈՒԹԻՒՆԸ «Մեսհէպը»: Որով հայ աշակերտի մը կրօնական իսկութիւնը ճշդելու մէջ դժուարութիւն չէր ծագեր: Վերջերս սակայն կառավարութիւնը փոխեց այս դրութիւնը եւ քաղաքացիներու անձնագրերէն ջնջեց յարանուանութիւնը — «Մեսհէպը» — եւ պահեց միայն կրօնքը: Ըստ այժմ բոլոր քրիստոնեաներ – կաթոլիկ, Օրթոտոքս, Հայ, Ասորի, Քլտանի եւայլն, եւայլն – ներկայիս արձանագրուած են լոկ իբրեւ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ: Կարդ մը քննիչներ, որոնք լիազօրուած են ճշդելու եւ որոշելու թէ փոքրամասնութեանց որ աշակերտները որ վարժարանը պիտի երթան, վերջերս սկսան տեղի եւ անտեղի կասկածներ յարուցանել յատկապէս դաւառները ծըննդած հայ աշակերտներու ինքնութեան մասին, հակառակ այն իրողութեան, որ իր եւ ծնողաց անունները յաճախ հայկական են: Հրաւիրած են զանոնք ապացուցանել, որ իրենք ազգով եւ կրօնքով Հայ են:

Ասիկա խնդրոյ առարկայ հայ աշակերտին ծնողքին վրայ ծանր դժուարութիւններ կը դնէ եւ մեծամեծ ծախքերու կ'ենթարկէ զայն: Նախ պաշտօնական նամակով կ'ուզէ խմանալ իր ծննդեան դիւղէն իր որ յարանուանութեան պատկանած լինելը· պատասխանը այնտեղէն ալ «Քրիստոնեայ» կուգայ, որովհետեւ այնտեղ ալ արձանագրութիւնները փոխուած են ջնջելով յարանուանութիւնը եւ պահելով միայն կրօնքը: Այն ատեն հայրը կը ստիպուի անձամբ երթալ, եւ ի դին ամէն նիւթական զոհողութեան հին արձանագրութիւններէն «Քիւթիւք»էն հանել կուտայ իր ճշդրիտ ինքնութիւնը, եւ բերելով կը ներկայացնէ Կրթական Տնօրինութեան, երբ չարաթներ եւ ամիսներ անցած են արդէն եւ իր զաւակը երբեմն կը մերժուի «արձանագրութիւններ փակուած են» պատճառանքով եւ խեղճ աշակերտը կը կորսնցնէ ուսումնական տարի մը:

3. – ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՀԵՏ ԱՌՔՆՉՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ

Նախապէս հայ ծնողքը ազատ էր իր զաւակը արձանագրել տալ ուեւէ հայ վարժարան: Վերջերս սակայն Կրթական Պետական Տնօրինութիւնը հրահանգեց որ, պետական վարժարաններու մէջ ի զօրու եղած կանոնի համաձայն, հայ աշակերտն ալ պէտք է յաճախէ իր բնակարանի չըրջանի հայ վարժարանը: Սակայն հայ վարժարաններն ալ Պետութեան կողմէ «մասնաւոր» վարժարաններ ճանչցուած ըլլալուն ենթակայ չեն պետական դպրոցներու վերաբերեալ այդ օրէնքին, ինչպէս բոլոր «մասնաւոր» վարժարանները չեն: Ուստի կը խնդրուի ազատ ձգել հայ ծնողքը իր զաւակը ղրկելու իր նախընտրած ուրեւէ հայ վարժարան:

4. – ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՏՆՕՐԷՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՕԳՆԱԿԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ ԾԱԳԱԾ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ըստ սովորութեան հայ վարժարանները միշտ եղած են Թուրքիա ծնած, անած եւ ուսումնքը առած հայ քաղաքացիներ, որոնք այս պաշտօնին ընտրուելէ յետոյ պէտք է վաւերացուին Պետական Կրթական Տնօրինութենէն: Բնականօրէն իրենց պաշտօնավարութեան ամբողջ ընթացքին ալ Կրթական Տնօրինութեան կապուած եւ անոր հսկողութեան ներքեւ գործող պաշտօնեաներ են:

«Դպրոցը անօրէնը կը կառավարէ» ըստ կըզրունքին հակառակ երբեմն երկուութիւն կը մտնէ մեր վարժարաններէն ներս, Պետութենէն նշանակուած Թուրք

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ՆՈՅԵԱՆ ՏԱՊԱՆԸ»

Երեքշաբթի օր, խմբագրատուն այցելեցին Հայաստանի Նոյեան Տապան Բարեգործական Ճոնտի երկու ներկայացուցիչներ՝ Պ.Պ. Մանասէրեան եւ Գրիգորեան, որոնք հրջանէ մը ի վեր Փարիզ կը գտնուին գլխաւորաբար ծանօթացնելու իրենց նորաստեղծ (Նոյեմբեր 1989) կազմակերպութիւնը:

Այս կազմակերպութիւնը ծնունդ առած է, որպէսզի գործնական պետնի վրայ աշխատանք տանի երկրաշարժի հետեւանքով ստեղծուած անմիջական եւ տարբեր կարիքներու, անկախ պետական մարմիններէն, որոնք միշտ չեն կրնար ամէն բանի հասնիլ եւ նոյն ազատութիւնը չեն վայելեր:

Ուրեմն, գլխաւորութեամբ փրոֆէսէօր բժիշկ Գագիկ Աւագեանի կազմուած այս Բարեգործական Ճոնտը ունի երեք ճիւղ՝ մշակութային, բժշկական եւ շինարարական:

ՄՇԱԿՈՅԹ· – Ուժ տալ եւ հրապարակ հանել նոր տաղանդներ, արուեստի բոլոր ճիւղերուն մէջ, կազմակերպել համերգներ, ցուցահանդէսներ եւ զանազան ձեռնարկներ Հայաստան եւ արտասահման: Զարկ տալ փոխ – յարաբերութեանց եւ հասոյթները յատկացնել Ճոնտին, նոյն նպատակին օգտագործելու համար:

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ· – Զարդացնել այն ճիւղերը, որոնք ետ մնացած են: Բժիշկներ Հայաստան հրաւիրելով եւ Հայաստանէն բժիշկներ արտասահման ղրկելով, որպէսզի սորվեցնեն ու սորվին կիրարկուղ նոր մեթոտներ: Ծրագրուած է առողջարան եւ հանգստեան տուն մը չինել Սեւանի ափին, դարմանումի, ապաքինումի, նաեւ երկրաշարժէն ցնցուած, հոգեպէս հիւանդ մանուկներու կազդուրման եւայլն:

ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ· – Առաւելաբար այս ճիւղին մասին, հանգամանօրէն կը խօսին Մանասէրեան եւ Գրիգորեան, քանի որ երկուքն ալ ճարտարապետ են եւ պատասխանատու պաշտօններ ունին Պեաշինի եւ Նախարարաց Խորհուրդի մէջ: Ստիպողական է մարդոց բնակարան ապահովել, առաջքն առնելու համար նաեւ մեկնումի հոսքին: Գործակցութեան մէջ են, այդ առընչութեամբ ամերիկեան Ապիթաք ֆոռ հիւմանիթի ինթէրնէշընըլի հետ, որ արդէն իսկ ծրագրած է 100 քարաչէն առանձնատուներու չինութեան Սպիտակի մէջ: Այս տուներու դրութիւնը բաւական գործնական բնոյթ ունի: Վերոյիշեալ կազմակերպութիւնը այդ տուները կը յանձնէ եւ 20 տարի ետք, անոնց արժէքը կը վերստանայ բնակիչէն, կրկին ներդրում ընելու համար: Ցաւելով 50 տուներու ծրագիր կայ Բաղրամեան աւանը ,այս անգամ փախստականներու որպէս ապաստան:

Ներկայիս Նոյեան Տապանի հիմնադիր, վարչութիւնը բաղկացած է 9 անդամներէ, զանազան ճիւղերը ունին նաեւ իրենց մասնագէտ անդամները:

Ուրեմն, դրամէ աւելի, կազմակերպութիւնը գործակցութիւն կամ մասնակցութիւն կ'ակնկալէ Սփիւռքէն, ըլլան անոնք կազմակերպութիւն կամ ճարտարարուեստ – ու մեծեր, որոնք գործի մարդու իրենց հանգամանքով եւ ձեռնհասութեամբ գըրական եւ օգտակար կը նկատեն գործակցիլ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՈՒԱՇԻՆԿԹՕՆԻ մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին, Ամերիկայի Հայկական Համագումարին կողմէ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղած է Սպիտակի Քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Նորիկ Մուրատեան, որ խորհ. պատուիրակութեան մը հետ Միացեալ Նահանգներ այցելած է: Ընդունելութեան ընթացքին ունեցած իր ելոյթին Ն. Մուրատեան յատկապէս շնորհակալութիւն յայտնած է Նորվեկիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Արեւմտեան Գերմանիոյ կառավարութեանց ու յայտնած՝ թէ երկրաշարժը խլած է Սպիտակի բնակչութեան 21%ին կեանքը, որոնց մէջ են 2000 երախաներ: Ցանուն Միացեալ Նահանգներու կառավարութեան խօսք առնող ծերակուտական Տ. Պոնիլը ընդունած է, որ իր կառավարութիւնը չատ չընչին դեր ունեցած է Հայաստանի վերակառուցման աշխատանքներուն մէջ, տարը փոխարէն կեդրոնանալով թէքնիք օգնութեան վրայ:

***

ԳԷՕՄՊՐԻՃի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 10-ի երեկոյեան, եկեղեցւոյ «Երեւան» երգչախումբ – նուագախումբը (65 երգիչ եւ 25 արհեստավարժ նուագածու), Օշական վրդ. Մինասեանի դեկավարութեամբ, ներկայացուցած է իր տարեկան Ծննդեան աւանդական համերգը: Ցայտագիրը բացուած է Ծննդեան մեղեդիներով, որոնց յաջորդած է Հայ եկեղեցւոյ չարականներէն փունջ մը: Ալլելոյնների ու Շուշաերթի ըստեղծագործութիւններու ունկնդրութենէն եւք յայտագիրը աւարտած է դարձեալ Ծննդեան երգերով: Համերգը նոյնութեամբ կրկնուած է, Դեկտեմբեր 17-ին, Փրովիտէնսի Պրաուն համալսարանի համերգասրահին մէջ:

***

ՊՈՒՖՐԼԻՇԻ առաջնորդարանին դրադարանը մշակութային պարբերական յայտագրեր կը պատրաստէ· այս չարքէն, Նոյեմբեր 28-ին Սարգիս Սելեան ներկայացուցած է «Հայոց Պատմութիւնը քարտէսներով»: Դասախօսութենէն եւք ելոյթ ունեցած է «Մասիս» երաժշտախումբը, նուագելով ու երգելով հայկական թեթեւ ու ժողովրդական երաժշտութենէն կտորներ: Դեկ. 5-ին ներկայացումը կատարուած է Վ. Պետրոսեանի հատընտիր հատուածէ (ռումաներէն): Արփիար Սահակեանի ներածական խօսքէն եւք խօսած են դիրքին խմբագրուհին Լիտիա Թոքարյու եւ թարգմանիչը Սարգիս Սելեան: Երեկոյթին աւարտին ցուցադրուած է «Մուսայ լերան 40 օրերը» ժապաւէնը: Իսկ Դեկտ. 12-ին Տիգրան Տէր – Գրիգորեան հիմնադրութեան հազարամեակին առթիւ ներկայացուցած է Անիի մայր տաճարին պատմութիւնը:

***

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ «Ունիվէրս» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է Սարգիս Սելեանի թարգմանութեամբ, Վարդգէս Պետրոսեանի գործերէն հատընտիրներու հատորածոյ մը որ խորագրուած է «Մենաւոր ընկուզենին»: Աւելի քան 600 էջերու մէջ առնուած են «Վերջին Ուսուցիչը», «Ապրած եւ չապրած տարիներ», «Նամակներ մանկութեան կայարաններից» արձակներէն ու «Մենաւոր ընկուզենին» վէպէն հատուածներ, իսկ «Հայկական էսքիզներ»ը ամբողջութեամբ: Հատորին ըստկիզբը թարգմանիչը ունի նախաբան մը, ուր կը վերլուծէ Վ. Պետրոսեանի ըրածանութիւնը, անոր կենսագրութեան ընդմէջէն;

***

ՀՈԼԻՎՎՈՒՏի «Կարապետեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 15-ին, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Նիկոլ Աղբալեանի: «Ն. Փալանճեան» ճեմարանականներու ընկերակցութեան տաւնապետուհի՝ Կ. Սարգիսեանի ներածական խօսքէն եւք, Սան Ֆրանսիսքոյէն ժամանած օրուան դասախօսը՝ Յարութիւն Պալեան վերլուծած է Աղբալեանի ըրական վաստակին կարեւոր դերը հայ ըրական – քննադատական մտքի պատմութեան մէջ: Այնուհետեւ դասախօսը անդրադարձած է անոր հանրասխօսը անդրադարձած է անոր հանրային – քաղաքական գործունէութեան: Ազգային Բիւրոյի ներկայացուցիչ, Հայաստանի Հանրապետութեան երեսփոխան, ազգ՝ Լուսաւորութեան նախարար, Ն. Աղբալեան 1920-էն յետոյ կ'անցնի Իրան, ապա՝ Եգիպտոս, ուր Լ. Շանթի ու այլ մտաւորականներու հետ կը հիմնէ Համազգայինը: Աւելի ուշ ան կը նուիրուի մանկավարժական գործունէութեան՝ դասաւանդելով Պէյրութի «Ն. Փալանճեան» ճեմարանը:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԷՍԻ մէջ կեդրոնական դրասենեակ մը բացած է նորաստեղծ «Հայկական Միացեալ Ճոնտ»ը, որ օդային ճամբով Հայաստանի ազէտեալ չրջաններէն օժանդակութիւն կը հաւաքէ: Գրասենեակին աշխատանքները կանոնաւորելու համար պաշտօնի կոչուած են երեք անձեր· Մայքըլ Մահտեսեան (վարիչ – տնօրէն), Պէթ Ռուստիկեան, Յարութ Սասունեան: Ճոնտին մաս կը կազմեն հետեւեալ եօթը կազմակերպութիւնները՝ Հայ Օգնութեան Միութիւնը, Հ.Բ.Ը. Միութիւնը, Ամերիկահայ Միսիոնարներու Ընկերակցութիւնը, Արեւմտեան Թեմի Էպիսկոպոսական եւ Կիլիկեան Առաջնորդարանները, Հայկական Համագումարը եւ դպրոցասէր Քըրք Կրիկորեանի ստեղծած «Լինսի» հիմնարկութիւնը:

***

ՍԱՆ ՖԵՐՆԱՆՏՕ հովիտի Ֆերահեան վարժարանի «Ազեհսեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 17, աւելի քան հազար հոգիի ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 99-ամեակի տօնակատարութիւնը: Դրօշակի արարողութենէն ու «Մշակ Բանուոր»ի կատարումէն եւք բացման խօսքով հանդէս եկած է Սեդա Սիմոնեան: Դաշնակցութեան մասին տեսերիպի մը ցուցադրութենէն յետոյ յաջորդաբար խօսք առած են Հ.Ց.Դ. Հայ Երիտասարդացի կողմէ՝ Յովիկ Սալիպա, Հայ Դատի Յանձնախումբին՝ Լրտւարան Հրայր Պալեան (անգլերէն) եւ Սեդօ Պօյաճեան: Հանդիսութիւնը փակուած է «Ցառաջ» Նահատակո»վ:

***

ՄՈՆԹԵԳԵԼԼՈՅԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 12, Հ.Ց.Դ. «Դրօ» կոմիտէութեան դասախարակչական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած են երկու դասախօսութիւններ: «Երկրաշարժէն եւք վերանորոգման աշխատանքներ»ուն մասին խօսած է Հայ Օգնութեան Միութեան նախաձեռնած երկրաշարժի օժանդակութեան ֆոնտի վերաչինութեան յանձնախումբին ընդհանուր պատասխանատուն՝ Նչան Փիրումեան: Ան չէչոը դրած է յատկապէս Հայաստանի անառեսապէս հզօրացման կարեւորութեան վրայ: Երկրորդ դասախոսութեան նիւթը եղած է «Հայոց Համազգային Շարժում»ը, որուն մասին խօսած է Հայ Դատի կեդրոնական յանձնախումբի անդամներէն՝ Ռուբինա Փիրումեան:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Յակոբ եկեղեցին մէջ, Դեկտեմբեր 16-ին տեղի ունեցած ընդունելութեան մը ընթացքին վարդգէս եւ Աստղիկ Սարաֆեան ամոլը 100 հազար տոլարի գումար մը նուիրած է եկեղեցիին հոգաբարձութեան, կրթական հիմնադրամ մը հաստատելու նպատակով: Յանձնախումբի արարողութեան ընթացքին խօսք առած են հոգաբարձութեան ատենապետ տոքթ. Ժան Աւագելեան, Գանատայի եւ արեւելեան Միացեալ – Նահանգներու (Կիլիկեան) թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան եւ եկեղեցւոյ հովիւ՝ Արմէն քահանայ Իշխանեան:

***

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ կեդրոնի ցուցասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 8, հոծ թիւով արուեստասէրներու ներկայութեամբ բացուած է Թորոնթոյի հինգ երիտասարդ արուեստագէտներու նկարչական ցուցահանդէսը: «Համազգային»ի ցուցահանդէսի յանձնախումբի ատենապետ Գայլուսա Պապեան բացման խօսքով ներկայացուցած է երիտասարդ արուեստագէտները, որոնք են՝ Երուանդ Արապեան, Սիլվա Մկրտիչեան, Միթրա, Կարինէ Թորոսեան, Սարգիս Զիլինկիրեան:

(Շար. Ա. Էջէն)

բանելով որպէս իրենց ազգային ինքնութիւնը պահպանելու փափաք»։

× Թուրքիոյ եւ Ադրբէջանի միջեւ ստորագրուած են երկու համաձայնագրեր. մէկը կը վերաբերի «Տնտեսական եւ առեւտրական», իսկ միւսը՝ «Մշակութային ու գիտական յարաբերութիւններու զարգացումին»։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3 / 9)

ԱՐՑԱԽԻ
ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՕՐԵՐԸ

Յունուար 2–ին Ստեփանակերտ տեղի ունեցած ղրբեղդական միջադէպէն՝ վերջին երեք ամիսներու երկրորդ «արիւնոտ երեքշաբթի»ն չեղաւ, չըլլալին մէջ կայսութիւնը ալ աւելի լարուեցաւ։

Ա.յսպէս, Յունուար 3–ին, ժամը 17–ին կրկիժան աւանին մէջ Ադրբէջանցիները քարկոծած են ինքնաշարժ մը, որու հետեւանքով վիրաւորուած է վարորդը՝ Ստեփանակերտի բնակիչ Նասիբեան։ Նոյն աւանին մէջ Յունուար 4–ին, ժամը 1։30–ին փոխհրաձգութիւն տեղի ունեցած է Հայերու եւ Ադրբէջանցիներու միջեւ։ Զոհեր չկան։

Խոջալու ադրբէջանական գիւղին բնակիչները Յունուար 3–ին չրջափակած են Ակերանը Ստեփանակերտին կապող ճամբան։ Ա.յդ պատճառով Խոջալու գիւղին մօտ՝ խաչմերուկին վրայ հաւաքուած են մեծ թիւով Հայեր։ Հասունցող ընդհարումը կանխուած է Ներքին նախարարութեան զօրախումբերու միջամտութեամբ, որոնք բացած են ճամբան։

Նոյնպէս Յունուար 3–ին, մօտաւորապէս ժամը 8–ին, Ստեփանակերտէն 3 քմ. հեռաւորութեան վրայ Ադրբէջանցիները պնդակոծած են Ստեփանակերտցիի մը ինքնաշարժը։ Զոհեր չկան։

Յունուար 3–ի Երեկոյեան Արցախի հեռատեսիլէն ելոյթ ունեցած են խորհրդային երեսփոխան՝ Բորիս Դադամեան եւ Ստեփանակերտի քաղաքապետ՝ Մաքսիմ Միրզոյեան։ Անոնք կոչ ըրած են չենթարկուիլ Ղարաբաղի հարցին քաղաքական լուծման հակառակորդներու դրգռութեանց։

***

ՈՒԶԲԷԿԱՏԱՆԻ
ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ
60 ՀԱԶԱՐ

Ուզբէկստանէն վերջերս Ստեփանակերտի երախաներուն համար նուէրներ եկան՝ հիւր, չամիչ եւ այլ պտուղներ. այդ ծրարները բերած էր Տաշքենդի Հայ Մշակոյթի Կեդրոնի անդամ, Ծադումով արցախցի Վ. Բաբախանեան։ Լրագրողներու հետ ունեցած հանդիպումին ընթացքին ան խօսած է Ուզբէկստան բնակող Հայերու, վերջերս հոն ստեղծուած հայկական կեդրոնին մասին։

– Այդ կեդրոնին ստեղծման գաղափարը Արցախի Հարժման հետեւանք է, – ըսած է ան։ – Տաշքենդի Հայերը միթինկներ կազմակերպած են՝ ի պաշտպանութիւն Արցախցիներուն պահանջին։

Մեզմէ շատերը հայերէն չեն գիտեր, ծանօթ չեն հայ մշակոյթին ու պատմութեան ուստի սկսանք հանդիպումներ ունենալ, ծրագրեր մշակել։ Նախաձեռնարկեցան «Հայերը Միջին Ասիոյ մէջ» դիրքին հեղինակ Ա. Գրիգորեան, որ մեր կեդրոնին վարչութեան նախագահն է, ուսանող Ի. Թովմասեան, ճարտարագէտ Բ. Գրիգորեան, պատմաբան Ս. Բաբայեան եւ ուրիշներ։ Տաշքենդի քաղաքապետարանը մեզի օժանդակեց, եւ անցեալ Նոյեմբերին կազմակերպեցին մեր հիմնադիր համագումարը։

Շուտով կը բացուի հայկական չարաշխարհայ դպրոց։ Նպատակ ունինք վերադառնալ քաղաքին հայկական եկեղեցին։ Ծրագրած ենք ունենալ հայկական գրադարան, ամրապնդել կապերը Հայաստանի հետ։

Տաշքենդի մէջ այժմ քանի հազար Հայ կ՚ապրի, իսկ ամբողջ Ուզբէկստանի մէջ՝ վաթսուն հազար։ Անոնք մեծամասնու-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈՒՐԿ ԼԻ ՎԱԼԱՆՍ. – Պր. Հ. Մարտիրոսեան 200 Ֆր.։

**

ՕՐՄԷՍՈՆ. – Պ. Ռահանեան 200 Ֆր.։

**

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Սահակեան 50 Ֆր.։

**

ՊՈՒՆ. – Զարեհ Բեհլիվանեան 200 Ֆր.։

**

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ. – Տիկին Մ. Գալուստեան 200 Ֆր.։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Մարտիրոսեանի մահուան առիթով Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը 500 Ֆր. կը նուիրէ Տէսինի Մշակոյթի Տան եւ իր խորչին ցաւակցութիւնները կը հերկայացնէ իր ընտանիքին եւ բոլոր պարագաններուն։

COORDINATION ORPHELINS
MARSEILLE

Réunion d'information sur la situation des orphelins en R.S.S. d'Arménie et sur les recherches concernant les orphelins dispersés

avec

SUSANNA AVAKIAN
responsable du
COMITE DES ENFANTS ORPHELINS
à EREVAN

Lundi 15 Janvier à partir de 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
rue Saint-Bazile, 13001 Marseille

թեամբ Լեռնային Ղարաբաղէն են, Ադրբէջանի այլ շրջաններէն։ Տաշքենդի մէջ չատ են 1918 – 1920 թուականներու Շուշիի Ջարդէն փրկուած Հայերը։ 1960 թուականէն սկսեալ Ադրբէջանի գեկավարութեան քաղաքականութեան հետեւանքով չատ հայ ընտանիքներ ստիպուած լքեցին տունն ու տեղը եւ յայտնուեցան Ուզբէկստան, Միջին Ասիոյ միւս հանրապետութիւնները։

Մենք բաւական լաւ յարաբերութիւններ ունինք Ուզբէկներուն հետ։ Այս չորս պատուղները մենք չուկային մէջ գնած ենք։ Երբ վաճառողները տեղեկացան որ անոնք Արցախցիներուն համար են, իսկոյն գինը իջեցուցին։ Ուզբէկները մեզի չատ օգնեցին քեռները օգտնաւ գնելու, հոս ղրկելու համար։

***

«ԷՔԻՒԻՊ»
ԵՒ
«ԲԱՐՁՈՒՆՔ 5165»

«Բարձունք 5165» անունը կը կրէ Ֆրանսական բարեգործական նոր կազմակերպութիւնը, որ իբր խորհրդանիշ առած է Մասիս լերան բարձրութիւնը։ Սերտօրէն համագործակցելով Ֆրանսական «Էքիւիպ» կազմակերպութեան հետ «Բարձունք»ը (Նոյեմբեր 26–ին Փարիզէն մեկնած ու Դեկտեմբեր 10–ին Հայաստան հասած) վեց բեռնատար կառքերով կիրառական հասցուց հագուստ, դեղօրայք, սննդեղէն եւ այլ ապրանքներ։ Անոնց մէկ մասը կ՚առաքուի նաեւ Արցախ։ Նախատեսուած է Հայաստան բերել տարեկան 2 հազար Ֆոն գանգատ տեսակի բեռներ։ Իսկ Ալէն Միչէլի անօրինութեամբ «Էքիւիպ» կազմակերպութիւնը, պղտեալ շրջանին մէջ կը կառուցանէ հինգ դեղատուն, բազմաբուժարան, իսկ Գուպարքի շրջանի Լեռնապատ գիւղը՝ չիսուն տուն, գիւղացիներուն համար։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՎՐԻՊԱԿ. –

«Ազգային եւ հոգեւոր զարթօնք Խորհրդային Միութեան մէջ» յօդուածին (Յունուար 10), Գ. սիւնակ վերջին պարբերութիւն, 11–րդ տողը պէտք է ըլլայ՝ «...1929–էն վերջ» (ոչ՝ 1925–էն). եւ Ծանօթութեանց 3–ը, պէտք է ըլլայ Ս. Այվազեանի (ոչ՝ Ղազարեանի)։

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՒԱՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն
ԿՈՆԻՍԻ ՄԷՋ

Երբորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ. Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ. Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք. Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ ընութեան ծոցին մէջ, հանգիստ ու մաքուր միջավայր։

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի երեկոյթը Մարտ 9ին։ Մանրամասնութիւնները յետագային։

***

ԱՐՇԱԿ Բ.–ի
Ֆրանսա վերադարձը
կազմակերպութեամբ՝
Հայ Կարմիր Խաչի
Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 18–ին՝
au CINEMA COSMOS
76, rue de Rennes, 75006 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժերմէն Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է փոխան Ծագկեպսակի հետեւեալ նուէրները.–

Զարուհի Քէօյլիւեանի մահուան առթիւ. – Սէն – Ժերմէն Կապոյտ Խաչը Թաղիս գպրոցին 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ժորժ Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր եւ Լուիզ Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Լուի Մաթոսեան, Շէհիրլիքեան ընտանիք, Տիկին Դաւիթեան 200–ական Ֆր.։

Մարգարիտ Տապաղեանի (Ծնեալ՝ Բէյթէքեան) մահուան առթիւ. – Այրի Տիկին Թովմասեան, Ազատուհի Տիրատուրեան, Բէյթէքեան ընտանիք 100–ական Ֆր.։

Յակոբ Գէորգեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Աւետեան 200 եւ 200 Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Քէօչէեան 300, Բէյթէքեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Խըտըրեան, Գալուստեան ընտանիք, Պերնար Էշմասեան, Վարդան Էշմասեան 100–ական Ֆր. Փառանձեմ Խըտըրեան 50, Տէր եւ Տիկին Անթիքաճեան 100 Ֆր., Դպրոցին 100 Ֆր., Կապոյտ Խաչին 100 Ֆր., Այրի Տիկին Յուլինէ Աւետեան 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին։

Թովմաս Թէրզեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Սվազլեան, Տէր եւ Տիկին Բալամուտեան, Ժիրայր Միհրանեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ճանիկեան 100 Ֆր., եւ 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան 100 Մըչակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան 100 Ֆր. «Յառաջ»ին, 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին։

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը, Հայաստանի երկրաչարժէն ազէտեալ շրջաններու վերաշինութեան ի նպաստ, չնորհակալութեամբ ստացաւ Պր. Բաֆֆի Յակոբեանէ 5000 Ֆրանքի նուիրատուութիւն մը իր մեծ–հօր՝ Մչեղի՝ Վարդան Աւետիսեանի մահուան 15–րդ տարելիցին առթիւ։

CABINET TERZIYAN
Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +
Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք մեզի դիմելու

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 16

MARDI
16 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.188 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.188

ԲԱԿՈՒ

ՀԱՅ ԿԸ ՋԱՐԴԵՆ 27 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ԳԵՏԱՇԷՆ-ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ

ԱԶԵՐԻ ԱՆԽՆԱՅ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ

ՀՍԿԱՅ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՋՈԿԱՏՆԵՐ ԿԸ ԿԱԶՄՈՒԻՆ

ՅՈՅՑԵՐ ՓԱՐԻԶ ԵՒ ՄԱՐՍԷՑԼ

Օրերէ ի վեր յայտնի էր թէ կացութիւնը այլեւս պայթուցիկ էր: Անցեալ շաբթուան յաչորդական լուրերը, զլխաւորաբար Գետաշէնի եւ Շահումեանի մասին նախատեսել կու տային թէ ինչ կրնայ պատահիլ: Սաստկացումը սկսած է Շաբաթ օր, Բաքուէն, ժողովրդական ճակատի մէկ ցոյցին իբրեւ չարունակութիւն, երբ մոլեռանդ եւ կատաղի Ազերիներ յարձակած են Բաքուի հայկ· թաղին վրայ ու անխնայ ջարդած: Զոհերու թիւը 30 մեռեալ է եւ տասնեակներով վիրաւորներ: 30 մեռեալներու 27 Հայ են, երկուքը՝ Ազերի, մէկը՝ Ռուս: Ազերիջանցիները 3 Հայ ողջ-ողջ այրած են եւ կիրակի ու երկուշաբթի ալ, զէն ի ձեռին, մնացած Հայերու անուններն ու հասցէները կրող ցանկերով, փողոց փողոց Հայերու հալածանքին ձեռնարկած են:

Ըստ պաշտօնական աղբիւրներու (Մոսկուա) Ազերիները զիմած են հայկ· թաղը, թելադրելու համար որ ձգեն երթան եւ Հայ մը (Երեւանէն մեզի տուին անունը՝ Յովհաննիսեան) կացինով սպաննած կ'ըլլայ Ազերին ու երբ լուրը կը հասնի ցուցարարներուն, անոնք կատղած կը խուժեն հայկ· թաղ:

Բոլորովին կղզիացած են Գետաշէնն եւ Շահումեան, ուր Ազերիները ելեկտրականութիւնն ալ կը կտրեն: Գետաշէնի թնդանօթներուն (ամպերու դէմ կարկուտին առաջքն առնելու համար) տէր դարձած են Ազերիները եւ հոս, նոյն սաստկութեամբ կը կրակեն Հայերուն վրայ: Երեւանէն, քանի մը թռանններով փորձ կ'ըլլայ զէնք ղրկելու, որպէսզի բնակչութիւնը կարենայ ինքնապաշտպանութեան դիմել:

Պատանդներու վիճակը անորոշ կը մնայ, բայց հաստատ է, որ ոչ մէկ փոխանակում կատարուած է: Ազերիները իրենց բռնած (անցեալ Երեքշաբթի, Յունուար 9-ին), 19 պատանդներուն մեծ մասը, զլխաւորութեամբ Շահումեանի ՀԸԿ· կոմիտէի քարտուղար Ադամեանի Ադդամ տարած են:

Երեւանի մէջ, անշուշտ, իրարանգումը մեծ է եւ միթինկները իրարու կը յաջորդեն, աննախընթաց բազմութեամբ: Առաջին առթիւ մարմին առած է կառավարական չտապ կոմիտէ մը, նախագահութեամբ Նախարարաց Խորհուրդի նախագահի տեղակալ Վ· Մովսիսեանի: Այս կոմիտէն, որ տեսակ մը տագնապի ըմբիջ է (cellule de crise) կը բաղկանայ պահպան Նախարարութեանց ներկայացուցիչներէ (ներքին, անվտանգութիւն, եւլն· եւլն·) եւ Հայոց Համազգային Շարժումի երեք անդամներէն՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Բարգէն Ազարքեան եւ Վազգէն Մանուկեան:

Մոսկուայէն Երեւան ժամանած են Պոլիտբիւրոյի անդամը՝ Սլիւնկով եւ նախարարապետ Ռիժկովի Ա· տեղակալ՝ Սիլայեւ: Երկուքն ալ խօսք առած են միթինկին, բացատրելու համար Հայերուն թէ ինչ է Մոսուայի դիրքը եւ հանդարտութեան կոչ ընելու, բայց լսող չէ եղած:

Այս միթինկներու ընթացքին է որ ընդհանուր զօրակոչ եղած է ինքնապաշտպանութեան ջոկատներ կազմելու եւ թռաններով ղրկելու Գետաշէնի եւ Շահումեան չրջանը, ճամբան զոցելու համար Ազերիներուն:

ՀՀՇ-ի բանբերներն ալ, Կիրակի իրիկուն, ազդարարութիւն ըրած են Հայաստանի իշխանութեանց, վերջնագիրի ձեւով, յայտնելով թէ այն պարագային ուր կառավարութիւնը հարկ եղած միջոցները ձեռք չառնէ, ՀՀՇ-ն իշխանութիւնը ձեռք կ'առնէ: Կիրակի օր նաեւ, երեքու կէս ժամ բանակցութիւններ տարուած են կառավարութեան եւ ՀՀՇ-ի միջեւ: Շարժումին կողմէ մասնակցած են Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Խաչիկ Ստամբոլցեան, Աշոտ Մանուչարեան եւ Համբարձում Գալուստեան: Միթինկին ընթացքին ՀՀՇ-ն վերլուծելով դէպքերու վերջին ընթացքը, յատկօրէն պարզած է իր տեսակէտը·— Ազերիները Նախիջեւանէն ապահովական յարձակումներով արդէն ճնշում եւ սպառնալիք գործեցին Մոսկուայի վրայ ուժի ցուցարերումով եւ յարձակումներ սկսան հայաբնակ Գետաշէնի վրայ: Խորհ· զօրքը հրս ալ յապաղումով հասաւ: Պատճառաբանութիւնն այն է որ զինեալ Ազերիները ճամբաները զոցած կ'ըլլան եւ Մոսկուայի այս տեւական ձգձգումներն են, որոնք ծնունդ տուին այս ծանրակշիռ կացութեան:

Կիրակի իրիկուն, մխրճենական հեռատեսիլի Վրէմիա (Ժամանակ) լրատուութեան ընթացքին, աւելի առարկայական ձեւով տրուած են լուրերը, յայտնելով թէ Հայերը ինքնապաշտպանութեան ջոկատներ կը պատրաստեն: Արդէն, ԹԱՍՍ իսկ կ'ընդունի թէ Ազերիները պոկրոմի դիմած են:

Կիրակի օր, Ս· Յարութիւնեան ելոյթ ունեցած է հեռատեսիլէն, հանդարտութեան կոչեր ընելով:

Վերոյիշեալ լուրերը առինք երկուշաբթի առտու, փարիզեան ժամով 5-ին (Երեւան՝ 8):

Կիրակի, ձայնասփիւռ եւ հեռատեսիլ, երկուշաբթի նոյնպէս, յաւելեալ՝ զրաւոր մամուլ լայն տեղ կու տային այս զինեալ բախումներուն, որոնց քիչ մը հապճեպ ձեւով՝ քաղաքացիական պատերազմի որակում կը տրուի: Հաւանաբար մեկնելով այն ըմբռնումէն, որ կը կռուին նոյն Պետութեան մը (Խորհ· Միութիւն) ժողովուրդները, եթէ նոյնիսկ չեն պատկանիր ոչ նոյն ազգին, ոչ իսկ նոյն երկրին: Այլ երկու որակումներ ալ կը զորձածուին չատերու կողմէ, առաւելաբար բաղդատութեան կամ նմանութեան համար՝ լիբանանականացում կամ իրլանտականացում: Բայց, դիտել կու տայ Տմինիք Կառօ, Լիպերասիոնի իր խմբագրականով·— «Կարմիր բանակը կրնայ վաղը ծուղակը դտնուիլ: Խորհրդային պաշտօնական անձնաւորութիւնները զիտակից ենատոր, երբ Կովկասի առթիւ կ'ոգեկոչեն հիւսիսային Իրլանտան կամ Լիբանանը: Այսինքն խնդրոյ առարկայ հարցեր, որոնք անլուծելի կը թուին ամէնէն լաւատեսներուն եւ որոնց մէջ, որեւէ զինեալ միջամտութիւն կը նշանակէ աւազախրում»:

Թերթերը ընդհանրապէս նոյն լուրերը կը հրատարակեն, նոյն մեկնաբանութեամբ: Լիպերասիոնի մէջ է կրկին եւ այս անգամ Փիէր Պրիանսոն է, որ կը զրէ Ազրբեջան եւ Հայաստան տեղական իշխանութեանց ձեռնթափ վիճակն է: Ազրբեջան թէ Հայաստան իշխանութիւնը կը թուի ազգայնականներուն ձեռքն ըլլալ: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ յըստակ է, այն է որ երկու տարի է չրջանին պատմութիւնը Մոսկուայի ձախողութեանց պատմութիւնն է: Ֆիկարօ-ի մէջ ալ Փիէր Պոսեւ երկար կը նկարագրէ ծանրակշիռ վիճակը չրջանին: Ամէն կողմ, ամէն ժամ զինեալ բախումներ եւ կրակոց: Գետաշէնի չրջանը Ազերիի մը դնդակէն սպաննուած է խորհրդային (ուկրանացի) ենթասպայ մը: Ասով կը բացատրուի նաեւ բանակին անտրամադրութիւնը միջամտելու: Հեռատեսիլէն, առջի օր, ժորժ Պորթոլի այս դիրքը կը բացատրէր, ըսելով թէ Ազերի եւ Հայ, իրարու թշնամի են, բայց հասարակաց կէտ մը ունին, խորհրդային իշխանութիւնն ալ երկուքին համար ալ թշնամի է:

Ֆոքիտիէն տը Փարի կը զրէ նաեւ որ Շահումեանէն օդնութեան կոչ եղած է ռատիօ-ի միջոցաւ· չրջ· կոմիտէներու քարտուղարներ՝ Էլմիրա Դանիէլեան եւ Էվկենիա Կոզլեան հաղորդած են որ Ադերիները չարդած են Սոլուխի դիւղի Հայերը եւ չրջափակած են Շահումեանը: Սարսղազաբար վայրագ չուներ կ'ուզեն, որովհետեւ հազիւ քանի մը ժամ կրնան դիմանալ: Յարձակում զործուած է նաեւ Մանաչիմի վրայ զրահապատներով զորս Ազերիները առած են խորհ· բանակէն:

Իւմանիթէ՝ «Պոկրոմներ Կովկասի մէջ» կը խորագրէ իր լրատուութիւնը, արձագանգելով նաեւ ԹԱՍՍ-ի, որ «արտակարգ» կ'որակէր կացութիւնը:

Այս ամբողջը նոր խորհրդածութիւններու չի կարօտիր: Եւ աւելորդ է կրկնել թէ Մոսկուա եթէ զոնէ Ղարաբաղի Ազրբեջանէն անջատումը վճռած ըլլար 1988 Փետրուարի վերջ, այսօր այս կացութիւնը ստեղծուած չէր ըլլար: Ժամանակ չտեղու տեղ ժամանակ կորսուեցաւ եւ կիրքերը սաստկացան: Այսօր՝ լուծումը աւելի բարդ է քան՝ երէկ:

***

ՅՈՅՑԵՐ

ՓԱՐԻԶ

Բաքուի հակահայ արաքներուն -սպառնութիւն, հրկիզում, թալան- Գետաշէնի, Շահումեանի ու Ղարաբաղի հայկական չրջաններուն վրայ կատարուած յարձակումներուն ու այլեւս բացայայտ պատերազմի մը լուրերը յանպատրաստից ցոյցի մը մղեցին Փարիզի Հայութիւնը: Կիրակի իրիկուն, ժամը 18-էն սկսեալ քանի մը հարիւր հոգի հաւաքուած էր խորհրդային դեսպանատան առջեւ, բողոքելու համար Մոսկուայի չարունակուող լռութեան դէմ Հայերու ըսպանութեան ու հայկական համայնքներու ենթարկուած բռտութիւններուն դիմաց:

Նկատելով որ կազմակերպիչ յատուկ մարմին մը չունէր յանպատրաստից այս չարժումը, որ յանձնառու ըլլար անոր ուղղութիւն մը տալու, (թէեւ «Հարիւրներու Խումբ»ը որպէս կազմակերպիչը յայտարարուեցաւ մեհեաններու կողմէ) և բողոքի ձայնը տեղ հասցնելու, հաւաքուած բազմութեան մեծ մասը ուղղուեցաւ Փարիզի մայր եկեղեցին, որպէս համայնքի կեդրոնական իշխանութիւն, միասնաբար որոշելու համար յետագայ քայլերը: Եկեղեցիին մէջ չուրջ 200 հոգի խմբուած էր, ուր խօսք առաւ նախ Սոլիտարիթէ Ֆրանֆօ – Արմենիէնի նախագահ Ֆ· Տէր-Սահեփանեան, չեռելով կացութեան լրջութիւնը որ կը պարտադրէր զործունէութեան բազմակողմանի ծրագրի մը չուտափոյթ պատրաստութիւնը: Վերջին ժամերու ընթացքին Հայաստանի հետ հեռաձայնով ստացուած լուրերու փոխանցումէն ետք տեղի ունեցան երկար վէճեր ուր յատկապէս ակնյայտ էր պահպանողական, առաջնորդող դէմքի պակասը ու որպէս իշխանութիւն ընդունուածներու կրաւորական, նախաձեռնութենէ խուսափող կեցուածքը: Շուրջ երեք ժամուան կարճիքներու բախումէ մը ետք, ուր իշխող տարրն էր ներկաներու ծանր մեծամասնութիւնը, սակայն նաեւ կիրքը, անհամբերութիւնը, անկազմակերպ իրավիճակի մը առթած պոռթկումը, որուչ ուեցաւ որպէս առաջին քայլ ցոյց մը կազմակերպել Երկուշաբթի իրիկուն Աբոտաքին զործոց Նախարարութեան առջեւ: Ապա կազմուեցաւ տագնապի յանձնախումբ մը:

***

ՄԱՐՍԷՑԼ

Կիրակի իրիկուն, նաեւ յանպատրաստից ցոյց մըն ալ տեղի ունեցած է Մարսէյլ, խորհրդային հիւպատոսարանին առջեւ, համախմբելով աւելի քան 100 հոգի: Խօսք առած է Պարոյր Հայրիկեան:

Ցոյցեր տեղի կ'ունենային նաեւ եր-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ
ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ
(ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ)

1951–ին, Պէյրութի ամերիկեան համալսարանին ներս կը բացուէր հայագիտական ամպիոն մը: Համալսարանի անօրէնութիւնը որպէս դասախօս հրաւիրած էր Կոստան Զարեանը Ամերիկայէն՝ դասաւանդելու հայ մշակոյթի պատմութիւնը, անդլերէն լեզուով: Այս դասընթացքը մաս պիտի կազմէր արուեստից եւ գիտութեանց յատուկ դասանիւթերուն:

Այս առթիւ, Անդրանիկ Ծառուկեան Նայիրեի մէջ մանրամասն ու երկարօրէն կ'անդրադառնար Կոստան Զարեանի կեանքի զանազան հանդրուաններուն, գրական յատկանիշներուն եւ գործերուն, ստեղծելով ընդհանուր խանդավառութիւն Կոստան Զարեանի անձին շուրջ: (*)

Երիտասարդական լայն շրջանակներ անձկանօք կը սպասէին այդ տաղանդաւոր մտաւորականին գալուստին Պէյրութ: Ան պիտի գար նոր աւիւնով ու եռանդով համակել Պէյրութի հայ համալսարանական խանդավառ նոր սերունդը, ինչպէս նաեւ գրասէր շրջանակները ընդհանրապէս:

Որքան ուշագրաւ էր խմանալ Շամախի մէջ ծնած այս ինքնատիպ մարդուն կեանքի այլազան հանդրուաններուն մասին: Բաքուի մէջ ռուսական կրթութիւն ստացած, ապա փոխադրուած Ֆրանսա շրջունակելու նպատակաւ իր բարձրագոյն ուսման ընթացքը, ու այնուհետեւ մեկնած Պէյրութ հետեւելու գրականութեան եւ ընկերային գիտութեանց համալսարանական դասընթացքներուն, եւ ուր ըսկըսած էր գրական իր փորձերը կատարել Ֆրանսերէն լեզուով: Հոն, Կոստան Զարեան խորապէս ազդուած էր արեւմտեան մշակոյթէն, մանաւորապէս Վերհարնի ապրեցուիչը չատ զօրաւոր եղած էր իր վրայ: Առաւել, այս վերջինը արթընցուցած էր իր մէջ մայրենի լեզուին սէրը եւ հայերէն լեզուով գրելու տենչը: Ու այդ տարիներուն Կոստան Զարեան կ'որոշէր մեկնիլ Ս. Ղազար, տիրապետելու համար հայերէն լեզուին:

«Նստած վենետիկի Ս. Ղազար Հայ վանքի սենեակներից մէկում, ուր ժամանակին ինքը Պայրընը սովորել էր հայերէն եւ երկու վարդապետների աջակցութեամբ աշխատում էի տիրապետել թէ գրաբարին եւ թէ աշխարհաբարին: Ես ընկայ հայ լեզուի ովկիանոսին մէջ եւ ամբողջ մարմինս շարժման մէջ դրի նրան տիրապետելու համար:

Լեզուն, քանաստեղծութիւնը, դիւթիչ վենետիկը խառնուելով մէկը միւսին՝ ոգեւորեցին ինձ եւ ահագին թափ տուին գլուխ բերելու համար իմ նպատակս»: *Սահմանադրութեան շրջանին, Կոստան Զարեան կը հաստատուէր Պոլիս, չիում կը պահէր հայ մտաւորական շրջանակներուն հետ եւ կը կատարելագործէր հայերէն լեզուն:*

1914–ին, Պոլսոյ մէջ կը սկսէր լոյս տեսնել «Մեհեան» գրական թերթը հինգ տաղանդաւոր գրագէտներու կողմէ: Անոնք էին՝ Կոստան Զարեան, Դանիէլ Վարուժան, Ցակոբ Օշական, Ահարոն եւ Գեղամ Բարսեղեան:

«Հանդէսի անունով մեզ կոչում էին Մեհենականներ: Ձափազանցութիւն չի լինի ասել, որ այդպիսի ոգեւորութիւն դեռ գոյութիւն չէր ունեցել տաճկահայ գրական կեանքում: Գաւառի ամբողջ երիտասարդութիւնը մեզ հետ էր: Ցաճախ գնում էինք Բոսփորի գեղեցիկ ափերին վիճելու եւ զուարճանալու: Մտքի եւ հոգու այս հրաշալի տօնը, աւաղ 6 ամիս միայն տեւեց, Յունուարէն մինչեւ Յունիս ամիսները: Պատերազմը օրէ օր մօտեցաւ: Տաճիկ ազգաբնակութիւնը մեզ վրայ սկսեց նայել գազանաբարոյ աչքերով: Ես հրաշքով մեկնեցի: Իմ բոլոր ընկերներիս եւ ուրիշ հարիւրաւոր մտաւորականներին մէկ գիշերուայ մէջ ձերբակալեցին եւ ջարդեցին···»:

***

«Տատրակոմի հարսը», «Անցորդը եւ իր ճամբան», «Բանկօօպը եւ Մամութի սակորները», «Նաւը լերան վրայ» ընդարձակ գործերու հեղինակ՝ այս ինքնատիպ եւ հզօր անհատականութեան ակը պրպտէլը կը ստանձնէր դասախօսի իր պաշտօնը, Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն ներս: Ու համալսարանի հայ ուսանողութիւնը միահամուռ կը հետեւէր Հայ Մշակոյթի Պատմութեան դասընթացքներուն:

Դասախօսութեան պահուն, անոր ցուցաբերած ողեւորութիւնը եւ հայ մշակոյթին հանդէպ իր անխառն գնահատանքը անսահման ներշնչումի աղբիւր էր բոլոր ուսանողութեան համար: Ցստակ լեզուով կը խօսէր եւ կ'աշխատէր բոլորին ուշադրութիւնը գրաւել նիւթին վրայ: Կը յիշեմ, այդ տարիներուն որքան խանդավառութիւն ստեղծած էր անոր ներկայութիւնը համալսարանի սուսար թիւով հայ ուսանողութեան մօտ:

Այդ մասին կը պատմէր եղբայրս՝ Ցակոբը, բժշկական դպրոցի ուսանող, նոյն համալսարանէն ներս:

***

1958–ին, ամբողջացած էր Ս. Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւնը» հսկայածաւալ աշխատանքին Բ. տպագրութիւնը: Նպատակ էր օրինակ մը գնել այդ պատմական հատորէն, բոլորովին չսպառած: Պայծառ ու արեւաշատ օր մը, կէսօրէն եառ, կ'երթայի Համազգայինի գրախանութը, որ կը գտնուէր Նչան Փալանճեան զեղեցկատեսիլ ճեմարանին կանանչազեայ մուտքին: Նոյն չէնքին մէջ ամփոփուած էին հրատարակչատունը եւ գրախանութը: Համազգայինի գրախանութը ճոխ էր հայերէն լեզուով լոյս տեսած պատմական, գրական, բանասիրական եւ գեղարուեստական հին ու նոր հրատարակութիւններով: Իսկ ճեմարանին դպրոցական չէնքը կը գտնուէր կանանչազեայ մուտքի խորքին:

Երբ հոն հասայ, գրախանութը տակաւին փակ էր, մի քանի վայրկեան պէտք եղաւ սպասել: Մինչ չուրջս կը դիտէի, յանկարծ նկատեցի Կոստան Զարեանը, որ խոհուն քայլերով կը յառաջանար դէպի ճեմարանի չէնքը:

Բարձրահասակ, վայելչօրէն հագուած, խնամուած մազերը, լայն ու սեւ երիզներով ակնոցին տակ երեւցող վառ ու խոյտաթափանց աչքերը իշխող երեւոյթ մը ունէին, որոնք կուտային իր դէմքին խոհուն արտայայտութիւն մը: Անոր չեշտակի ու կեդրոնացած հայեացքը քաշողական բան մը ունէր այդ պահուն: Բարեւեցի, պահ մը կեցաւ, նոյն զուարթ մարդն էր, կենսուրախ, կ'երթար Վրացեանին մօտ: Այդ տարիներուն, Ս. Վրացեան ճեմարանին անօրէնն էր, ու այդ պաշտօնին վրայ մնաց մինչեւ իր մահը:

Ձիշդ այդ պահուն, աշակերտները սկսած էին արձակուիլ: Ուշադրութիւնս դրաւեց անոնցմէ խումբ մը չարաճճի չարժումներով: Անոնք ճեմարանի չէնքէն ելլելով կ'ուղղուէին դէպի դուրս, այն պահուն երբ Կոստան Զարեան կ'ուղղուէր դէպի ճեմարանի չէնքը:

Երբ նոյն հաւասարութեան կը գտնուէին յանկարծ խումբին ծայրէն քալող աշակերտը ուսի զօրաւոր չարժումով մը հրեց իր ընկերները որոնք ինկան Կոստան Զարեանի վրայ: Ան րոպէ մը հաւասարակշռութիւնը կորսնցուց, երբեմն, սակայն ինքզինքը կրցաւ ոտքի պահել ու երկար բազուկներով բռնեց այդ անախորժ արարքին պատճառ եղող աշակերտները ու յանձնեց գանոնք տեսուչի օգնականին, չիմանալով այդ բոպէական անակնկալ հրմշտուքին պատճառը:

Մինչ աշակերտական այլ խումբեր ուրախ ու զուարթ կ'անցնէին ելլելով դէպի դուրս, գրախանութը բացուած ըլլալով ներս կը մտնէի, մոռնալու համար պահ մը այդ տղայական անախորժ պատահարը:

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Իտալիա

(*) ԽՄԲ. «Ցառաջ»ի – Անդրանիկ Ծառուկեան, Փարիզ հաստատուելէն ետք, 1983, Հոկտեմբեր 27 / Նոյեմբեր 4, երկար յօդուածաշարէով մը՝ «Անցորդը եւ իր ճամբաները» անդրադարձաւ Կոստան Զարեանի Պէյրութ եղած շրջանին:

1980 1990
ԱԿՆԱՐԿ

Դէպքեր ու զէմքեր կան, որոնք տեղ կը գրաւեն յուշամատեաններու մէջ եւ կ'անցնին պատմութեան:

Այս տասնամեակը հարուստ է հզօր պատկերներով, որոնք պահ մը առեցուցին պատառները հեռատեսիլներուն ու մտան միլիոնաւոր մարդոց յիշողութեան մէջ, մշտնջենապէս անջնջելի:

ՓԱՐԻԶ, 1981, ՄԱՅԻՍ 21

Թնդանօթներու քսանմէկ հարուածներ կ'ողջունեն Ֆրանսայի 21–րդ Նախագահը՝ Ֆրանսուա Միթերան: Պատմական պահ մը, երբ Նախագահը Ռիւ Սուֆլօ, առանձին, բաժնուելով ամբոխէն, կը մտնէ Պանթէոն ձեռքին երեք վարդեր, խոնարհելու եւ վարդերը դետեղելու համար Հանրապետութեան խորհրդանիշ երեք չիրխմներու վրայ՝ դիմադրական՝ Ժան Մուլէնի Ազատութեան համար, սարկութեան դէմ պայքարող Վիքթոր Շէօլշէրի Հաւասարութեան համար եւ ընկերվարական՝ Ժան Ժօրէսի եղբայրութեան համար:

ՊԷՅՐՈՒԹ, 1983, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 23

Ֆրանսական եւ ամերիկեան «Խաղաղութեան զինուորներուն» դէմ երկու ահաւոր ռմբարկոծ: Անննախընթաց ահարեկչութիւն երկու ինքնասպան բեռնատար կառքերով, լեցուած պայթուցիկով: Ֆրանսական զօրագունդերու ինը յարկանի չէնքին տակէն, յանկարծ փոշիացած, դուրս կը հանուին յիսունութ վայրկեաններու մարմիններ: Իսկ, ամերիկեան կողմէն, կը սպաննուին երկու հարիւր երեսուեւեօթը «մառին»:

Ո՞ր պատը բաւականին բարձր պիտի ըլլայ կրելու համար Լիբանանի Ջարդեբուն եւ պատերազմի բոլոր զոհերուն անունները:

ՊՐԻՍԷԼ, 1985, ՄԱՅԻՍ 29

Հէյզէլի մարզադաշտին վրայ, Ախոյեան Ակումբներու Եւրոպայի Բաժակի աւարտականին, Լիվերբուլ – Թորինոյի Ճուվէնթուս, խելագարութիւնը պար – տութեան կը մատնէ սփռուը, 39 մեռնելով: Ապա, խուլիկանները Պրատֆորտի եւ Շէֆիլտի մէջ չարունակեցին իրենց «մրցումները» եւ այժմ արդիւնքն է՝ 205 զոհ, որ երբեք չեն վերադարձած (առանց) դարձի մրցումներէ:

ՔՈԼՈՄԲԻԱ, 1985, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13

Նեվատա Տէլ Ռուիս հրաբուխի յանկարծական ժայթքումը կը հալեցնէ դաշտին սառը, եւ մոխիր ու ցեխի վերածուած հեղեղի մը մէջ կ'ընկղմէ քանեւհինգ հազար հոգի որոնց մէջ տասնեւերեք տարու աղջնակի մը, Օմէյրա անունով, հոգեվարքը եւ մահը ուղղակի սփռուած հեռատեսիլով կը յուզէ, կը ցնցէ, կը վերդովէ նաեւ ամբողջ աշխարհը: Քաղաք մը, Արմէրօ, կը ջնջուի:

Մարդոց կողմէ բռնաբարուած, այս վերջին տասը տարիներու ընթացքին, բնութիւնը բազում անգամներ լուծեց իր վրէժը,

ՔԱՓ – ՔԱՆԱՎԵՐԱԼ, 1986, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28

Անջրպետի մեծագոյն արկածը: Ամերիկեան Չալանճըը այերանաւը, իր արձակումէն 75 երկվայրկեան յետոյ, կը վերածուի բոցավառ գունդի մը: Եօթը աստղանաւորդները կ'անհետանան ու կը մտնեն հերոսներու աշխարհը: Այս ողբերգութիւնը տեղի կ'ունենայ չդմած վկաներու, ինչպէս նաեւ հեռատեսիլէն դիտող միլիոնաւոր մարդոց առջեւ:

Ամերիկեան անջրպետային երազը կը վերածուի մղձաւանջի մը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ, 1988, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7

Մուլ ազմուկ մը, մթագնում երկնքի, փոշի ··· ու հողը կը չարժի, կը ճեղքուի եւ իր ծոցը կ'առնէ տասնեակ հազարաւոր անմեղ հոգիներ: Ցանկարծ աշխարհը կը ծանօթանայ իրեն անծանօթ անուններու՝ Լենինական, Սպիտակ, Նալպանտ,

ՅՈՒՆԻՆԴԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ.– Ստորեւ *Մոնտի* մէջ Յունուար 9–ին լոյս տեսած թղթակցութիւնը, որու արձագանգած էինք Յունուար 10–ի մեր թիւով:

***

Ծաղկաձորի հովիտին լանջերուն վրայ 1988–ի երկրաչարժէն խեղանդամ մնացած հայ մանուկներ կը չմշկեն Ֆրանսայէն յատկապէս ղրկուած դահոյկներով, որոնք ահմանուած են հաչմանդամներու. այդ մանուկները ըստ «Մոնտ»ի թղթակից Տանիէլ Շենայրըմանի, չնորհիւ եւրոպայ այդ վարժընթացին, կ'ապրին հակառակ ամէն բանի վերապրելուն խանդավառութիւնը:

Երեւանի մէջ, ինչպէս ամբողջ Հայաստանի տարածքին, երկար տարիներէ ի վեր մարդիկ ամէնէն դեղեցիկ Ծնունդը ոնեցին: Ոչ անչուչտ միայն այն պատճառով որ Երեւանի հեռատեսիլը սիրեց «Jésus-Christ superstar» օփերան, ոչ ալ որովհետեւ Աղնաւուր փուռերէ, ձայնագիրը մեքենաներէ, մանուկներու համար արտաքանական կազմածներէ, խաղալիկներէ բաղկացած հսայական բեռով մը կաղանդ Պապային նման դիմաւորուեցաւ ամբողջ ժողովուրդին կողմէ: Պարզապէս, պատճառն այն էր որ 1970–էն ի վեր աչխարհի ամենահին քրիստոնեայ ժողովուրդը կրցաւ հաւաքաբար ոտնել Ցիսուսի Ծնունդը:

Ընդհանուր անտարբերութեան մէջ առանձին մնաց Լենինի հրապարակին «կառավարական» կաղանդի ծառին վրայ չոքած ... ու կը դառնայ վկան ժողովուրդի մը ահաւոր ողբերգութեան, որ մարդոց աւելութենէն, պատմութեան մոռացութենէն յետոյ կը ստանայ բնութեան հարուածը: Պատկերները մէկը միւսէն ցնցիչ են: Չեռք մը որ դուրս կ'ելլէ աւերակներէն ու օգնութեան կը սպասէ, կամ անթիւ դագաղներու չարքը Սպիտակի դաշտին վրայ, կամ հողին հաւասարած դպրոցը զարձած մանուկներու գերեզման ... կամ ալ՝ «ուրախութիւնը» անոր որ օրերէ եւ օրերէ փնտրտուքէ յետոյ կը գտնէ իր սիրալիին դիակը:

ՓԵՒՐԻՆ, 1989, ՅՈՒՆԻՍ 4

Ցաւիտենական Խաղաղութեան ծառուղիին վրայ, երիտասարդ մը, առանձին, կանգնած է հրապոյլերուն առջեւ: Թիչն Ան Մէն հրապարակը կը վերածուի արեան դաշտի, եթէ կուսակցութեան «ծերունի»ները չհեցան պայքար մը, սակայն հազարաւոր երիտասարդ զոհերը մէկ – մէկ մարտիրոսներ, հերոսներ են որոնցմէ պիտի գայ աւիշը եւ ուժը նոր օրերու, նոր գարունի մը: Եւ Զինաստանը, ինք, պիտի չահի պատերազմը:

ՊԵՌԼԻՆ, 1989, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9

Եւրոպայի վերջին բռնապետը կը տապալի: Պեռլինի Պատին անկումը կը ջնջէ Բ. դարուն ամենամեծ ամօթներէն մին: Աչխարհի ամբողջ լրատուիւները կուտան առաջին հարուածին նկարը, ուրկէ կը յայտնուի արեւելեան եւ արեւմտեան կողմը միացեալ ժողովուրդի մը, միացեալ կամքը: Պեռլինի Պատը երէկ խորհրդանիշ՝ բռնութեան, ճնշումի, դարձաւ ժողովուրդի մը ազատութեան հզօր տենչին ու կամքին խորհրդանիշը, յաղթանակը:

ՊՈՒԿՐԷՇ, 1989, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 25

Պեռլինի Պատին (երկրա)չարժը հիմնովին խախտեց համայնավարութիւնը, արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Ծնունդին օրն իսկ Չաուչեսկու ամոլը կը դնդակահարուի եւ Ռումանիան կը լուսաւորուի: Քրիստոսի արդարութի՞ւնը կամ նուէ՞րը իր Ծննդեան տարեդարձի օրը, ժողովուրդի մը որ սակայն չատ սուղ կը վճարէ իր ազատութիւնը:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ղացող կարմիր ասպղը· իսկ բազմութիւնը նախընտրեց քանի մը մեթր անդիի Օփերայի հրապարակը որ անցեալ տարուընէ ի վեր ազգայնական ցուցարարներու նախասիրած վայրն է: Հոն ալ եղեւին մը դեռեզուած էր Հայ Համազգային Շարժումի շարքայիններուն կողմէ:

Այսպէս, անոնք այդ նոյն հրապարակին վրայ, Մնունդի նախորդող օրերուն գինարբուքներ կազմակերպեցին· օր մը 4 թոնոց կարկանդակ մը բաշխուեցաւ ժողովուրդին, յաջորդ օրը ամէն մարդ ղարաբաղէն հասած գինի կը խմէր ու կողիկ կ'ուտէր: Հոն գիւղացիները շրջափակումին հետեւանքով իրենց անասունները կերակրելու դժուարութիւն ունեցողով, կը մորթեն զանոնք: Կողիկները ձրի կը բաշխուէին ժողովուրդին: Մէկ անգամուան համար, կեցցէ՛ շրջափակումը:

«Անցած տարիներուն լաւու չատ պատճառներ ունեցանք, կ'ըսէ ազգայնական շարքային մը, կարէն: Այս տարի կ'ուզենք ցոյց տալ թէ ճանճրացած ենք ողբերգութիւններէ· կ'ուզենք ցոյց տալ նաեւ մեր թշնամիներուն թէ չեն կրնար ընկճել հայ ժողովուրդը»:

Անդին, Լենինականի մէջ, նոր տարուան իրենց եզերքը ունենալու իրաւունքը մերժուած է լենինականցիներուն: Մերժումի պատմութիւնը քիչ մը չփոթ է· կ'ըսուի թէ հազիւ ազգայնականները նոր տարուան ծառ մը դեռեզելու վախաք յայտնած, ադէպի դոհ 40 այրիներ կը հանին –ազգայնականներու համաձայն համայնավարներէ ղրղուած– ու կը սկսին բողոքել: Հազիւ իրենց մեռեալները հողին յանձնած, անյարիր չէ՞ Մնունդ տօնել: Սակայն այս բողոքը արդիւնք չէր լար որ տասնեակ հազարաւոր ազէտեալ ընտանիքները Մնունդը տօնեն պատրաստի իրենց տնակներուն մէջ, ուր 6–8 հոգի դիզուած 30 քառ. մեթրի մէջ կը սպասեն վերաշինութեան աւարտին:

Լենինական այսօր, արտաքին տեսքով՝ իր ծուռ ու մուռ, ցեխոտ փողոցներով թիթեղանաւի երեւոյթ մը կը պարզէ: Իսկ տնակներէն ներս ամէն կողմ ծածկոցները, զարդերը, քաղցրեղէն, անկիւն մը կաղանդի ծառը: Հոսանքի խզումի պահերէն զատ –որոնք յաճախակի են կ'ըսուի– ելեկտրական ջեռուցիչները կը դրծեն միշտ առաւելագոյն աստիճանի վրայ:

Անոնց համար որոնք իրենց վերջին դղալն ալ կորսնցուցին փլատակներուն տակ, Միքելի որմնանկար մը, կամ հեծանիւ մը բաւական են ուրախութիւն բերելու այդ մի քանի խորանարդ մեթրնոց զժբախտութեան բոյներուն մէջ: Դուռը զարնողը անմիջապէս ներս կը հրաւիրուի· երեք վայրկեան եաք արդէն տաք սուրճը սեղանին վրայ է, տօնական կարկանդակը սեղան կը բերուի ու կը սկսի խօսակցութիւն մը որ անխուսափելիօրէն կը խորասուզի 1988 Դեկ· 7–ի այդ 45 երկվայրկեանին մէջ:

Զիւնին տակ տնակներու երկարած շարքերով այս քաղաքն է Լենինականը, ուր փողոցի մարզէն մինչեւ բժիշկը, մինչեւ ճարտարապետը, ոչ ոք առանց ժպիտի մը կ'անդրադառնայ Կորբաջովի երկու տարին բոլորը վերաշինելու խոստումին:

Ամէնէն լաւատես նախատեսումներով, այսօրուընէ սկսեալ երեք տարի պէտք է աղէտի գօտիին ամբողջական վերաշինութեան համար, եթէ ատիկա կարելի ըլլայ օր մը: Նոյնիսկ ձիւնին տակ, այլ Հանրապետութիւններէ լաւ վճարումներով հոն հասած օտար բանուորներու եռանդը, թափը չէ կորսուած: Արտասահմանցի շինարարները յարդեցին իրենց պայմանաժամը· Խաչատրեանները Սպիտակ բերին 100 տուներով դիւղ մը որ անմիջապէս բնակիչներ ունեցաւ· Աւստրիացիներու կողմէ Լենինականի մէջ կառուցուած 100 ուրիշ տուներ եւս կը սպասեն իրենց բնակիչներուն, սակայն անոնք տակաւին պիտի ուշանան, քանի որ տեղւոյն պատասխանատու մարմինները կոյուղիներու շինութիւնը ամիսներով ուշացուցած են:

Իշխանութիւններու համաձայն յապաղումին պատճառը Ադերիներու այդ անիծեալ չրջափակումն է որ արդելք է շինանիւթին ու անդամթերքին անվթար Հայաստան հասնելուն:

Այս պատճառաբանութիւնը կը դրծածուի նաեւ քօղարկելու համար կազմակերպչական թերիները, որոնք հետեւանք են շինութիւններու հսկայական ծաւալին: Շատ մը Հայեր կը պատմեն թէ ուզպէկ, զազախ, մոսկուացի կամ այլ բանուորներ իրենց առաջարկած են, ապօրինի կրպով անշուշտ, կրաշաղախ, մետաղեայ կառուցանիւթեր, ինչ որ մտածել կու տայ ապագայ բնակարաններու որակին մասին:

Միայն շինանիւթերու մարզին մէջ չէ որ կը պատահին այս զեղծումները· Լենինականցիները կը պատմեն թէ ինչպէս անցեալ տարի Ֆրանսայէն որպէս օժանդակութիւն ղրկուած ղեհստեղէնները ծախու հանուած էին պետական վաճառատուներու մէջ...:

Կազմակերպչական թերիներ կան նաեւ միջազգային օժանդակութեան մարզին մէջ: «Էքսիլիպր»ի բեռնատարերը օրինակ, կաղանդէն միջոց մը առաջ Հայաստան տարած են մրգանոյշի տուփեր, որոնց ոչ ոք պէտք ունի տեղւոյն վրայ, քանի որ հայ ընտանիքներ իրենք կը պատրաստեն իրենց պէտք եղած մրգանոյշը: Մարսէյլէն ղրկուած 40 պատրաստի տնակներ ալ անբնակ կը մնան Լենինականի մէկ անիւնը, որովհետեւ ոչ զանոնք բերողները, ո՛չ ալ տեղական իշխանութիւնները մտահոգութիւնը ունեցած են անոնց ջուր եւ ելեկտրականութիւն կապելու:

Երկրաշարժին ծրագրուած ըլլալու համոզումն ալ չատ տարածուած է բնակչութեան մէջ: Այս մասին, «Ղարաբաղ» կոմիտէի մէկ անդամը Ռաֆայէլ Ղազարեան կ'ըսէ· «պատճառ չունինք մտածելու թէ երկրաշարժը պատրաստուած էր», հազիւ կրնային իրենց վտիտ սրունքները ճմլիլ ճայներ եւ դողդոջուն ձեռքերով կը խնդրէին պատառ մը հաց: Անօսւաղութեան հրէշին միացած էր՝ թանչքի ահաւոր հիւանդութիւնը, եւ այս ազէտը բաւական չըլլալով, բնասպիան ալ եկաւ իր աւերները գործելու, ինչպէս բծաւոր ժանտախտը: Ո՞ր մեղքի համար դատապարտուած էին այս խլեակները: Ատուած անգամ զայրացած կը պատժէր զանոնք: Ո՞ւր էին արդարութիւնն ու գթասրտութիւնը· իր նժարը զօրաւորին կողմը հակած էր, անոր գործած վայրագութիւններն ու ոճիրները աւելի արժէք ունէին իր աչքին, քան թէ՝ անմեղ ժողովուրդի մը աղօթքները:

Բայց Թուրքը կրկին պէտք ունեցաւ հայ մխիթին ու բազուկին: Իրեն համար աւելի ձեռնտու էր ձրիաբար աշխատցնել մարդիկը, որոնց գործը պիտի ըլլար զինուրական հիւանդանոց մը, Պաղտատի ճամբուն եկող վիրաւոր կամ ալ հիւանդ զինուորներուն համար: Հօրս հօրեղբօր աղջկան ամուսինը վարպետ արհեստաւոր ըլլալուն՝ իրեն յանձնուեցաւ յատակագիծը պատրաստելու գործը: Ցխունի մօտ ընտանիքներ նշանակուեցան այս գործին համար եւ անմիջապէս փոխադրուեցան Զէչէնիներու դիւղին մօտակայ՝ հեռաւոր ժամանակներէն մնացած այդ փլատակ վայրին մէջ, ուր կանգուն մնացած էին միայն կարգ մը տուներու պատերը, կարծես պատմելու համար աշխարհին իր անցեալի փառքերը ու մենք երեք հոգով կրցանք իրենց վտիտ սրունքներուն վրայ կենալ եւ կ'արձակէին սրտաճմլիկ ձայներ եւ դողդոջուն ձեռքերով կը խնդրէին պատառ մը հաց: Անօսւաղութեան հրէշին միացած էր՝ թանչքի ահաւոր հիւանդութիւնը, եւ այս ազէտը բաւական չըլլալով, բնասպիան ալ եկաւ իր աւերները գործելու, ինչպէս բծաւոր ժանտախտը: Ո՞ր մեղքի համար դատապարտուած էին այս խլեակները: Ատուած անգամ զայրացած կը պատժէր զանոնք: Ո՞ւր էին արդարութիւնն ու գթասրտութիւնը· իր նժարը զօրաւորին կողմը հակած էր, անոր գործած վայրագութիւններն ու ոճիրները աւելի արժէք ունէին իր աչքին, քան թէ՝ անմեղ ժողովուրդի մը աղօթքները:

Բայց Թուրքը կրկին պէտք ունեցաւ հայ մխիթին ու բազուկին: Իրեն համար աւելի ձեռնտու էր ձրիաբար աշխատցնել մարդիկը, որոնց գործը պիտի ըլլար զինուրական հիւանդանոց մը, Պաղտատի ճամբուն եկող վիրաւոր կամ ալ հիւանդ զինուորներուն համար: Հօրս հօրեղբօր աղջկան ամուսինը վարպետ արհեստաւոր ըլլալուն՝ իրեն յանձնուեցաւ յատակագիծը պատրաստելու գործը: Ցխունի մօտ ընտանիքներ նշանակուեցան այս գործին համար եւ անմիջապէս փոխադրուեցան Զէչէնիներու դիւղին մօտակայ՝ հեռաւոր ժամանակներէն մնացած այդ փլատակ վայրին մէջ, ուր կանգուն մնացած էին միայն կարգ մը տուներու պատերը, կարծես պատմելու համար աշխարհին իր անցեալի փառքերը ու մենք երեք

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցիին անուան տօնախմբութիւնը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 17–ին: Մեսրոպ Արք. Աշճեանի մատուցանած պատարագին ընթացքին երկու դպիրներ ստացած են սարկաւագի աստիճան: Պատարագէն ետք տեղի ունեցած է աւանդական ճաշ՝ մասնակցութեամբ չուրջ՝ հինգ հարիւր հոգիի:

***

ԼՈՆՏՈՆի մէջ, սկսած է լոյս տեսնել «Փարոս» պարբերականը, որպէս իրադործումը Հայ Կեդրոնի ծրագիրներէն մէկուն: Անոր նպատակն է, ինչպէս կը բացատրուի խմբագրականով՝ աւելի ամուր եւ հաստատուն կապ ստեղծել Հայ Կեդրոնի վարչական կազմի եւ իր անդամներուն միջեւ:

***

ՎԻԵՆՆԱՅի մէջ, Դեկտեմբերի երրորդ շաբաթը տեղի ունեցած են Հայաստանի վերակառուցման համար խորհրդակցական հանդիպումներ՝ մասնակցութեամբ հայրենի ու սփիւռքահայ, ինչպէս նաեւ օտար մասնագէտներու: Վերականգնման ծախքերը Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կը հոդայ, իսկ թէքնիք օժանդակութիւնը ՄԱԿ–ի Վիեննա գտնուող Արդիւնաբերական Զարգացման Կազմակերպութիւնը («Ունիտօ») կը բերէ:

Հայաստանի պատուիրակութեան անդամները՝ Նախարարաց Խորհուրդին ատենապետ Տնտեսական Խորհուրդի անօրէնն՝ Ալպէր Վարդանեան, Տնտեսական Ծրագրաւորման Հիմնարկի տնօրէնն՝ Մխիթար Գէորգեան եւ կառավարութեան արտահամանեան բաժնի փոխ – տնօրէնն՝ Վըլատիմիր Դիլանեան խորհրդակցած են «Ունիտօ»ի մասնագէտներու հետ, որոնց մաս կը կազմեն նաեւ Արշալոյս Ճղնաւորեան եւ Հայաստանէն՝ Վիկտոր Զաքարեան:

Նախատեսուած ծրագիրներն են.

– Լենինական տեղափրութիւնը 10 հազար թոն տարողութեամբ պահեստանոց – սառնարան մը: Ան պատրաստ կ'ըլլայ 1991–ի գարնան: Արժէքը՝ հինգ միլիոն տոլար:

– Մէկ անգամուան համար գործածելի սեղներու գործատուն մը, որ սիրի հողայ Հայաստանի կարիքները: Արժէքը՝ երեք միլիոն տոլար:

– Քարահատ սարքաւորում մը՝ Հայաստանի արդիւնաբերութեան այդ կարեւոր բնագաւառին կարիքները բաւարարելու համար:

***

ԹՐԻՓՈԼիի (Լիբանան) Ազգային Նուպարեան վարժարանին հանդիսասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 16–ին, ձեռարուեստի ցուցահանդէսի մը բացումը կատարուած է: Ցուցադրութեան դրուած էին վարժարանին նախաձեռնութեամբ ստեղծուած Հայկական Ձեռային Աշխատանքներու Կեդրոնին գործերը, բաժին մը յատկացուած էր նաեւ Լիբանահայ Օգնութեան Ասէլ ձեռագործի աշխատանոցի նմոյշներու:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Օրբանոցը 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ԵՐԲՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒ ԱՑՆԻ

Օրէ օր նօսրանալ սկսաւ վրանաքաղաքը· տարափոխիկ հիւանդութիւններն ու ջարդը անխնայ հնձեցին ամէն հասակէ ու տարիքէ մարդիկ: Պահեստի դրամները սպառած, անօթութիւնը տակաւ վերածեց մարդիկը անբան անասուններու, որոնք առանց դոյզն վարանումի սկսան ուտել ուղտափուչի արմատները, կամ ալ՝ ձիերու պէտքին մէջ փնտռել գարիի հատիկներ: Զրկանքներէն հալ ու մաշ դարձած այս մնացորդացը հոգմահար ծառերու պէտ փռուեցաւ գետին, սպասելով մահուան հրեշտակին:

Որբացած մանուկները, որոնց ուռած փորերը մէյ –մէկ տիկեր էին դարձած, որը քոյրը՝ զոյինք անոնց հետ: Վրաններու տակ պառկելու հարիկն ազատած, բայց կիսաքանդ տուները տանիք չունէին – նալով, անձրեւին ու արեւին դէմ պաշտպանուելու համար, ստիպուած էինք ծածկել կտորներով:

Օրէ օր ձեւ ու մարմին կ'առնէր հիւանդանոցին շինութիւնը, իսկ միւս կողմանէ, զինուորական բանակներ անընդհատ կը մեկնէին դէպի Պաղտատի ռազմադաշտը, մինչ ուրիշներ կը փոխադրուէին ետ՝ հիւանդ կամ վիրաւոր:

Օր մը ականատես եղայ ահաւոր տեսարանի մը· զոյներ էի ալրիւր ջուր բերելու, տեսայ արեւէն խանձած մօտաւորապէս հինգ հարիւրի չափ հայ երիտասարդ զինուորներ, որոնց յանձնուած էր ճամբայ չինելու գործը: Անօթի եւ ծարաւ, Միջագետքի անջրդի անապատին մէջ քալող այս խումբը, երբ գետը տեսան նետուեցաւ մէջը: Անյապաղօրէն խմեցին ու հազիւ դուրս ելած՝ փռուեցան գետին անշունչ՝ մեռնելու համար: Այս հոգեցունց պատկերը յաւէտ դրոշմուած է միտքիս մէջ, անոնք հայ ծնած ըլլալու մեղքն է որ կը վճարէին իրենց մահով՝ թուրք մողոքին որ զուրկ էր բացարձակ կապէս մարդկային խղճմտանքէ եւ դութէ:

Ուրիշ դէպք մը եւս մանուկ հոգիս բոլորովին յուզած է՝ իր ոճրային արարքով: Փոքրերս տարիքոտ կիներուն հետ զացած էինք աթար հաւաքելու, գետակէն անդին: Մեր վառելանիւթի ալրիւրներն էին՝ աթարն ու ցախը, գետակին դրաւորման հիմնարկի տնօրէնն՝ Մխիթար Գէորգեան եւ կառավարութեան արտահամանեան բաժնի փոխ – տնօրէնն՝ Վըլատիմիր Դիլանեան խորհրդակցած են «Ունիտօ»ի մասնագէտներու հետ, որոնց մաս կը կազմեն նաեւ Արշալոյս Ճղնաւորեան եւ Հայաստանէն՝ Վիկտոր Զաքարեան:

Նախատեսուած ծրագիրներն են.

– Լենինական տեղափրութիւնը 10 հազար թոն տարողութեամբ պահեստանոց – սառնարան մը: Ան պատրաստ կ'ըլլայ 1991–ի գարնան: Արժէքը՝ հինգ միլիոն տոլար:

– Մէկ անգամուան համար գործածելի սեղներու գործատուն մը, որ սիրի հողայ Հայաստանի կարիքները: Արժէքը՝ երեք միլիոն տոլար:

– Քարահատ սարքաւորում մը՝ Հայաստանի արդիւնաբերութեան այդ կարեւոր բնագաւառին կարիքները բաւարարելու համար:

***

ԹՐԻՓՈԼիի (Լիբանան) Ազգային Նուպարեան վարժարանին հանդիսասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 16–ին, ձեռարուեստի ցուցահանդէսի մը բացումը կատարուած է: Ցուցադրութեան դրուած էին վարժարանին նախաձեռնութեամբ ստեղծուած Հայկական Ձեռային Աշխատանքներու Կեդրոնին գործերը, բաժին մը յատկացուած էր նաեւ Լիբանահայ Օգնութեան Ասէլ ձեռագործի աշխատանոցի նմոյշներու:

ձեռքերով ալրեցինք ջուրը եւ ետ դարձանք անոնց հետ: Վրաններու տակ պառկելու հարիկն ազատած, բայց կիսաքանդ տուները տանիք չունէին – նալով, անձրեւին ու արեւին դէմ պաշտպանուելու համար, ստիպուած էինք ծածկել կտորներով:

Օրէ օր ձեւ ու մարմին կ'առնէր հիւանդանոցին շինութիւնը, իսկ միւս կողմանէ, զինուորական բանակներ անընդհատ կը մեկնէին դէպի Պաղտատի ռազմադաշտը, մինչ ուրիշներ կը փոխադրուէին ետ՝ հիւանդ կամ վիրաւոր:

Օր մը ականատես եղայ ահաւոր տեսարանի մը· զոյներ էի ալրիւր ջուր բերելու, տեսայ արեւէն խանձած մօտաւորապէս հինգ հարիւրի չափ հայ երիտասարդ զինուորներ, որոնց յանձնուած էր, ճամբայ չինելու գործը: Անօթի եւ ծարաւ, Միջագետքի անջրդի անապատին մէջ քալող այս խումբը, երբ գետը տեսան նետուեցաւ մէջը: Անյապաղօրէն խմեցին ու հազիւ դուրս ելած՝ փռուեցան գետին անշունչ՝ մեռնելու համար: Այս հոգեցունց պատկերը յաւէտ դրոշմուած է միտքիս մէջ, անոնք հայ ծնած ըլլալու մեղքն է որ կը վճարէին իրենց մահով՝ թուրք մողոքին որ զուրկ էր բացարձակ կապէս մարդկային խղճմտանքէ եւ դութէ:

Ուրիշ դէպք մը եւս մանուկ հոգիս բոլորովին յուզած է՝ իր ոճրային արարքով: Փոքրերս տարիքոտ կիներուն հետ զացած էինք աթար հաւաքելու, գետակէն անդին: Մեր վառելանիւթի ալրիւրներն էին՝ աթարն ու ցախը, գետակին միւս եզերքին հունձքը առատ էր: Անպատեհութիւնը այն էր, որ կամուրջէ զուրկ ըլլալով անխոչոր քարեր տեղաւորած էին, որուն վրայէն դիւրութեամբ կ'անցնէին մեծերը, իսկ փոքրերս սոխլուած էինք ջուրը մտնել անցնելու համար միւս եզերքը: Ջուրը մինչեւ վիզերնիս կուգար, եւ թրջուած հագուստները կը չորնային մեր վրան: Թերեւս յետոյ ու մինչեւ այսօր երկու ուսերուս ցաւին բուն պատճառը ա՛յս ըլլայ: Կարծես կատապղող վէրքեր ըլլան անոնք· ցարդ ոչ մէկ դարմանն ու դեղ օգուտ ըրած են: Կը յիշեմ, տարիներ վերջ երբ Վիշի գացեր էի, բժիշկին մատնանշեցի ուսերուս ցաւը, ան փոխանակ պատճառը փնտռելու, կատակի ձեւով ըսաւ՝ «մեղքերդ է որ կը քաշես»: Պատասխանս անմիջական եղաւ, ո՛չ թէ իմ մեղքերս է որ կը քաշէի, այլ վայրագ ազգի մը մեղքերը:

Հազիւ սկսած էինք աթար հաւաքելու, ահա հինգ թուրք զինուորներ՝ զարանակալ սպասող զազանի պէս նետուեցան՝ Մարիամ անունով դեռատի աղջկան մը վրայ: Այս աղջիկը լուսնոտ էր եւ չնորհիւ երազի մը՝ բուժուած էր, թէ ինչպէս դիշեր մը երազին մէջ տեսեր էր սպիտակամօրուս մարդ մը եւ ան ըսեր էր իրեն թէ այդ աւերակ տուներուն պատերէն մէկուն խորշին մէջ՝ վիզէն կախուելիք ոսկոր մը կայ եւ այդ ոսկորը պիտի բուժէ զինք վերջնականապէս, նոյնիսկ տարած եւ ցոյց տուած էր խորշին տեղը:

(Շար· 43)

(Շար· Ա· Էջէն)

կուչարթի օր ժամը 16–էն սկսեալ հիւպատոսարանին եւ Ակրոփոլոթի զրասենեակին առջեւ:

***

ԱԶՆԱԻՈՒՐ ՀԵՌԱԳՐԱՆ Է ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ

Երկուշաբթի առաւօ, ժընեւէն խմբագրութեանս կը հեռաձայնէր Շ· Ազնաւուր իր խոր մտահոգութիւնը յայտնելով: Հեռագրած է Կորբաջովի, խօսած Փարիզի դեսպանատան կցորդին հետ ու տեղւոյն վրայ (ժընեւ) կը չարունակէ բազմաթիւ ակտիվութիւններ օտար չըրջանակներու հետ: Անհրաժեշտ է որ ըմբռիւրքը ցնցուի եւ փորձէ դուրս ելլել իր հանգիստ թմրութենէն: Քանի մը օրէն նոր մամուլի ասուլիս մը պիտի տայ Փարիզ:

***

Անգարայի մէջ «Ադրբեջանի ներկան եւ ապագան» նիւթին չուրջ սիմպոզիում մը տեղի ունեցած է կիրակի օր, Ադրբեջանի Հանրապետութեան արեւմտեան Պետութեանց կողմէ ճանաչման 70–րդ տարեդարձին առթիւ: Թուրք ընկերարաններ, պատմաբաններ, տնտեսագէտներ, քաղաքագէտներ պահանջած են «Ադրբեջանի անկախութիւնը» որ ըստ իրենց «Մոսկուայի ծանր ճնշումին զոհն է»: Հաստատած են նաեւ թէ Ադրբինեներու եւ Հայերու բախումները «Հայերու ղրդռութեանց» հետեւանք են: Տարբեր կարծիք պիտի չակնկալէինք, անշուշտ:

× Երեւանէն առած մեր լուրերուն համաձայն Բաքուի սպաննուած Հայերէն երեքը ողջ–ողջ այրուած էին, բայց ոչ մէկ ձեւով կը հաստատուէր կախաղաններով սպանութեան հարցը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՍԱՌԱԿՈՍԻ սալաքարան մը (տիսfոքէֆ) հրոյ ճարակ դարձած է առջի դիչեր եւ 43 հոգի մեռած է չնչահեղձութենէ: 3 օրուան սուգ հռչակուած է ըմպանիոյ Առակոն գաւառին մէջ, որու մայրաքաղաքն է Սառակոս:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ նոր իշխանութիւնները բաւական վարանոտ դիրքի մէջ են տակաւին: Ժողովուրդին ճնշումին տակ, առջի օր, օրէնքէ դուրս հռչակեցին համայնավար կուսակցութիւնը, բայց 24 ժամ եաք ստիպուեցան յետքայլ ընել եւ յայտարարեցին թէ այդ հարցը (համայնավար կուսակցութեան ապօրինի հռչակելը) եւ մահապատիժի վերահաստատումը (նոր ընդած էին) հանրավճիռի պիտի ենթարկուի, Յունուար 28–ին: Նոր դեկավարները, իրենք ալ կը խոստովանին թէ հապճեպ որոշումներ տուած էին: Մնաց որ հանրավճիռը պէնք մըն է, զոր պէտք չէ թեթեւօրէն գործածել եւ մանաւանդ ոչ նման ծանրակչիռ հարցերու չուրջ:

ԹՈՒՐՔԻԱ որոշած է ամիս մը փակել Եփրատի հոսքը, որպէսզի լեցուի նոր չինուած Աթաթիւրքի Ջրամբարը: Այս քայլը մեծ վրդովում պատճառած է յատկապէս Սուրիոյ որ կը տառապի արդէն Ջուրի անբաւարարութենէ: Լոնտոն հրատարակուած իրաքեան թերթի մը համաձայն, Սուրիա Ջուրին փոխարէն քիւրտ ղեկավար Ա· Իօճալանը յանձնել առաջարկած է Թուրքիոյ: Ըստ նոյն աղբիւրին, այս վերջինս որոշած է Ջուրը տալ Իսրայէլի, անոր բարեկամութիւնը չահիլ ու այսպէսով չանալ ձախողեցնել հայկական բանաձեւին քուէարկումը ամերիկեան առեաններուն մէջ: Ջուրին հոսքը կասեցընելու արարքին կ'ընկերանան ապահովութեան արտակարգ միջոցառումներ, կանխելու համար խափանարարական հաւանական արարքներ:

ԱՅԱ ՍՈՖԻԱՅԻ տաճարը կրկին մղկիթի վերածելու չանքերը կը չարունակուին: Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 12–ին մոլեռանդ խումբ մը Սուլթան Ահմէտի մղկիթէն ելքին ցոյց մը կատարած է, պահանջելով որ Այա Սոֆիան մղկիթի վերածելու որոշումը անյապաղ տրուի:

«HERODOTE»

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Աշխարհագրութեան եւ աշխարհաքաղաքականութեան այս պարբերականի վերջին թիւը (4–րդ եռամսեայ, 1989) ամբողջովին նուիրուած է Յ· Միւթեան «Les marches de la Russie» ընդհանուր խորագրով:

Բազմաթիւ յօդուածներու կողքին, նուիրուած խորհրդային հարցերու եւ տարբեր հանրապետութեանց ներքին տագնապներուն, կայ նաեւ Լեռնային Ղարաբաղը:

Հարցը կը քննուի երկու տեսանկիւնէէ՝ հայկական եւ ադրբեջանական: Առաջինը՝ Les développements du drame en Arménie ստորագրած է Թալին Տէր – Մինասեան: Աւելի քան 20 էջերով, հեղինակը կը պարզէ հարցը եւ անոր ելեւէջները մանաւանդ վերջին երկու տարիներու ընթացքին,

Ադրբինեներու դասը կը փորձէ պաշտպանել Արիէլ Քիրու, ընկերակից ունենալով բաքուցի նկարահան մը: Ինք արդէն ատեն յայտնուած էր Նոյեմբերին «Աֆթիւէլ» ամսաթերթին մէջ: Յօդուածը կը փորձէ առարկայական ըլլալ: Գէշ դասերու պաշտպան փաստաբանի դերը դժուար կը թուի յօդուածագրին: Պահ մը կ'ըսուի նոյնիսկ· – «Ինչ որ կը յայտնուի հեռու է դիւրքորոշում մը ըլլալէ Հայերու թեր կամ դէմ: Իրենց դասը, ընդհակառակն, ինծի նոյնքան արդար կը թուի թզթակցութենէս եաք քան՝ առաջ»: Այլ խօսքով, Ադրբինները չեն յայտնած համոզել թէ Ղարաբաղը «իրենց քաղաքակրթութեան օրրանն է»:

Քիրու եզք մը կ'առաջարկէ իր եզրակացութեան մէջ·–

«Կռիւի մէջ, որ զիրենք դէմ առ դէմ կը հանէ Ադրբինեներուն հետ, անկասկած, Հայերը իրաւունքն ունին իրենց կողմը, Լեռնային Ղարաբաղի Հայերը, մեծամասնութիւն, կ'ուզեն միանալ Հայաստանի: Արդեօ՞ք բաւարար պատճառ մըն է դուրը դոցելու եւ քաղաքացիական պատերազմ խթազալու, փոխանակ երկխօսութեան դիմելու: Կարելի չէ՞ խաղալ ապրիլ հոգի մը վրայ, առանց մտահոգուելու որ ան Ա·–ին կը պատկա՞նի թէ Բ·–ին, այն վայրկեանէն երբ փոքրամասնութեանց իրաւունքն ամբողջութեամբ յարգուած է: Այս չէ՞ մղելիք առաջին պայքարը: Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, ցաւալին պատահեցաւ: Աւելութիւնը չատ զօրաւոր է: Հարկ է խղել կախարդական այս շրջանակը, որքան ուշ չէ»:

Նախ փոխրամասնութեան իրաւունքը չէ որ չի յարգուիր այլ՝ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ, քանի Ղարաբաղի Հայութիւնը մեծամասնութիւն է:

Ապա, հարցը հոն է որ կարելի չէ երկխօսութեան նախիլ մէկուն հետ (Ադրբեջան) որ մենախօսութեան վարժուած է եւ մէկ խօսք ունի՝ Ղարաբաղը պիտի չթողու իր բուն տիրոջ եւ այդ առընչութեամբ ալ մէկ լեզու կը գործածէ՝ չարդել: Եթէ նոր փաստեր հարկաւոր էին՝ Շաբաթ օրուընէ ի վեր կը տրուին:

Hérodote : Ed. La Découverte,
1, place Paul-Painlevé, 75005 PParis
Prix : 150 F

***

«L'EVENEMENT DU JEUDI»

Վերջին թիւը (Յունուար 11 – 17), լրիւ հրատարակած է Միրիամ Կօմի Թղթակցութիւնը, որու միայն ձախող մէկ ամփոփումը լոյս տեսած էր Նոյեմբեր 23 / 29–ի իր թիւին մէջ: Այս անգամ լրագրողուհին նկարագրութիւնը աւելի լայն գազափար մը կրնայ տալ Ադրբեջանցիներու մտայնութեան եւ տրամադրութիւններու մասին, ուր ծիծաղելին ալ իր տեղն ունի: Այսպէս երբ Ադրբինները կը պատմեն որ Սումգայիթի ջարդերը կազմակերպած էին ... Հայերը, դիմաւորութեամբ Հայկ Գրիգորեան անունով մէկուն, որ «իր ձեռքերով սպաններ է առաջին վեց Հայերը: Զոհերն ալ անոնք են (եղեր...), որոնք կը մերժէին անսալ Հ· Յ· Դաշնակցութեան ոճքէթին, որ ամիսը 10 ռուպլի կը պահանջէ Յորհրդային Միութեան բոլոր Հայերէն...»: Աւելի հեռու չերթանք: Բայց, բաւական զգայնացուց լուր մը պէտք է ըլլայ նոյնինքն Հ· Յ· Դ·–ի համար, տեղեկանալով որ կուսակցական այդպիսի ցանց մը ունի համայն Յորհրդային Միութեան մէջ...: Այդ տրամաբանութենէն մեկնելով, Ադրբինին, այսօր ալ, երեւի պիտի ըսէ որ չարթաթ օր, Բաքուի մէջ Հայ մը սկսաւ Հայ ջարդել...:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՁՆՇՈՒՄԻ ԳՕՏԻՆԵՐԸ ԸՍՏ ԱԶԵՐԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ

«Միլլիյէթ» օրաթերթը Յունուար 12–ի թիւով զրոյց մը հրատարակած է Ադրբեջանի վարչապետ Մութթալիպովի հետ որ Թուրքիա կը գտնուէր վերջերս: Ադրբի վարչապետը «մեծ անարդարութիւն» կը կոչէ Պուլկարիոյ հակաթուրք ցոյցերը, ըսելով որ ոչ մէկ քաղաքակիրթ երկրի մէջ նման ճնշում տեսնուած է փոքրամասնութեան մը վրայ· ապա կ'աւելցնէ· «աշխարհի վրայ նման բռնութիւններու տեղ չկայ այլեւս»: Զրոյցին չարունակութենէն յայտնի կը դառնայ որ «նման բռնութիւնները»ը կը պարփակեն միայն Թուրքերու կիրարկուածները, քանի որ պատասխանելով Ղարաբաղի հարցին ու Հայերու վերաբերող հարցումի մը, Մութթալիպով կ'ըսէ· – «այս խնդիրները յայտնուեցան վերակառուցումի բաղաքականութեան որպէս արդիւնք: Ինչպէս տեսանք Ղարաբաղի մէջ, արտօնութիւն չտրուեցաւ ճնշումի վարչածեւի շարունակութեան, ճախկին ճնշումները չկիրարկուեցան ու ատոր հետեւանք այս հարցերը մեծցան»:

Զրոյցին հետեւեալ մասը եւս կը վերաբերի հայեւազերի յարաբերութիւններուն·

Հ· – Լուր կ'առնենք թէ Ղարաբաղի մէջ ներկայիս Հայերը զինեալ խումբեր կազմած են· կրնա՞յ պատերազմ մը ծագիլ երկու Հանրապետութիւններուն միջեւ:

Պ· – Ոչ· չեմ կարծեր: Եթէ նոյնիսկ կացութիւնը լարուած ըլլայ երկու Պետութեան միջեւ, իսկական պատերազմ մը տեղի պիտի չունենայ: Չի կրնար ունենալ: Որովհետեւ կառավարութիւնն ու Պետութիւնը նման բան չեն արտօներ, ատոր պէտք ալ չկայ: Երկու ժողովուրդները նոյն չրջանին մէջ քով քովի կ'ապրին· ոչ Հայերը կը լքեն այդ չրջանը, ոչ ալ Ադրբինները:

Հ· – Նկատի առած երկար ժամանակաշրջան մը, Հայերու կողմէ վտանգ մը կըրնա՞յ սպառնալ Նախիջեւանի:

Պ· – Իմ կարծիքով՝ ոչ: Նախապէս Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի մէջ չատ Հայ կար, սակայն այսօր տարբեր է կացութիւնը: Մեզի համար «չունը կը հաչէ, կարաւանը կը քալէ»ի հարց մըն է ասիկա հիմա...

Մութթալիպով եւս կը չեշտէ թէ Ադրբեջանի համայնավար կուսակցութիւնը Յորհրդային Միութեան Կեդրոնական կուսակցութենէն անջատուելու նպատակ չունի:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Պաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը փութայ յայտնել իր խորին ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Պ· Մարտիրոսեանի եւ զաւակներուն, Ե· Մարտիրոսեանի եւ բոլոր պարագաներուն, իրենց մօր, մեծ–մօր եւ ազգականին՝ Այրի Տիկին Մկրտիչ Մարտիրոսեանի մահուան առթիւ:

***

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Պաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր եւ ընկերուհի Ս· Կիւմիւշեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ զաւակին՝ Օննիկ Կիւմիւշեանի մահուան առթիւ:

Այս տխուր առիթով չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի·– Կաթոլիկ Պաչի զպրոցին համար՝ Տիկին Վարդանոյշ Օնպաչեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գարեգին Ղազարոս եւ ընտանիքը (Տէսինէն) 400 Ֆր·, Թորոսեան, Ղազարեան եւ Տէրիս ընտանիքներէ 600 Ֆր·:

Միջեկեղեցական յարաբերութեան Ծիրին մէջ

ԱՂՕԹՔԻ ՊԱՀ

կազմակերպութեամբ՝

Իսիի Հայ Առաքելական, Լատին Կաթոլիկէ, Հայ Աւետարանական, Բողոքական ռէֆորմէ եւ Ռուս Եկեղեցիներու,

Նիւթ· –

ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՄԷՆԸՔ ՄԷԿ ԸԼԼԱՆ ...
ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՇԽԱՐՀՆ ԱՀ ՀԱՒԱՏԱՑ

Յովհ· Ժէ· 21

տեղի կ'ունենայ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիին մէջ, Հինգշաբթի օր, Յունուար 18, ժամը 20·30–ին՝

6, Ավիւնիւ Պուրկէն· Իսի լէ Մուլինօ

Կը հրաւիրենք չրջանի հայութիւնը ներկայ ըլլալու եւ միասին աղօթելու համար:

–– Հիւրասիրութիւն ––

— LE COLLEGE TEBROTZASSERE —
présente

J. I. M.

(Jeunes Interpretes Musiciens)
le Samedi 20 Janvier à 20 h 30 précises
au Yan's Club
5, ave. Reille, Paris 14ème
Tél. : 45 - 89 - 20 - 68
pour un CONCERT DE MUSIQUE
suivi d'un DINER
Réservations : 43 - 81 - 01 - 72

ՓԱՐԱՆՑԻԿ - ՁԱՁ

Անկէնի Նարեկ զպրոցին ի նպաստ պարանցիկ — ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Անկէնի Սալ տէ Ֆէթը:

Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝

34 – 17 – 29 – 26

Հ. Բ. Ը. Միութիւն–Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ Օր

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ

ժամը 14·30–էն 18

Ալէք Մանուկեան
Մշակ· Կեդրոնին մէջ՝

118, Ռուսել փողոց – Փարիզ 17–րդ

Սուրճի սպասարկութիւն:
Հաճելի ժամանց(scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17
MERCREDI
17 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.189 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.189

ՄՈՍԿՈՒԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ ՀՈՒԶԱԿԵՑ ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՒ ԱՅԼ ՇՐՋԱՆՆԵՐ ԲԱՑՑ ՈՉ՝ ԲԱՒՈՒ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՁԱՐԴԸ ՉԷ ԴԱԴՐԱԾ

ՅՈՑՑԵՐ ՓԱՐԻԶ ԵՒ ՄԱՐՍԷՅԼ

Քաղաքական ոչ մէկ լուծում գտած ըլլալով երկու տարիէ, անգամ մը եւս, Մոսկուա դէնքով լուծում կը փնտռէ : Կարաջով, երկուշաբթի իրիկուն, կը ստորագրէր այն հրովարտակը որ պատերազմական վիճակ կը հաստատէ Ղարաբաղ, Գեղաչէն (Ղանլար), Շահումեան, Գորիս եւ կարգ մը շրջաններ : Ըստ խորհրդային հարցերու մասնագէտներու, 1917էն ի վեր երբեք այսքան խիստ հրովարտակ չէ հրապարակուած Խորհրդային Միութեան մէջ : Ուրեմն կրեմլին ցամաքային, օդային, ծովային բանակներու ուժերէն գատ, պատերազմական վիճակի ենթակայ շրջանները կը զրկէ ԿԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի բաժանմունքներ, որոնք գործակցելով Ներքին նախարարութեան յատուկ զօրքերուն հետ կարգ ու կանոն պիտի հաստատեն եւ ապահովեն «քաղաքացիներու պաշտպանութիւնը» : Պատերազմական վիճակը կը վերաբերի նաեւ Ադրբեջանի եւ Իրանի սահմանային շրջանին : Պատերազմական վիճակը կը ստեղծէ կացութիւն մը, որ ամէն բան կ'արտօնէ զրկուած ուժերուն : Արգիլուած են բոլոր հաւաքոյթները, համախմբումները ; Ապահովութեան ուժերը կրնան իրենց ուզած տեղն տուները մըտնել, խուզարկութիւններ ընել, ձերբակալել ու մինչեւ 30 օր վարչական կալանքի տակ պահել : Հրովարտակը կը հրաւիրէ Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդը լուսարձել հաստատել Բաքու եւ այլուր եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը «ամէնէն վճռական միջոցները ձեռք առնել» վերջ դնելու համար «ազգամիջեան կիրքերու» :

Ցիշենք նաեւ որ պատերազմական վիճակը հաստատուած է ցնոր անօրինութիւն եւ արգիլուած են նաեւ բոլոր ներկայացումները, հանրային հաւաքոյթները, լուսարձել կը հաստատուի, գործադուլները կ'արգիլուին եւ լրատուութեան բոլոր միջոցները հակակշռի տակ կ'առնուին եւայլն, եւայլն : Այս հրովարտակը նախ քան ստորագրուիլը, արտակարգ նիստին ընթացքին, բազմաթիւ պատգամաւորներ խօսք առած են, ինչպէս Ներքին նախարար՝ Բագակին, ընդհանուր դատախազը՝ Ա. Սուխարեւ, Ապահովութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ՝ Վ. Կրիւչկով, Նախարարապետ՝ Ռիժկով, ինչպէս նաեւ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի պետական ղեկավարները՝ Հրանդ Ոսկանեան եւ Է. Կաֆարով : Նախքան, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան այս արտակարգ նիստը, Ադրբեջանի կեդր. Կոմիտէն ալ լիակատար նիստ գումարած էր եւ գատապարտած բիրտ յարձակումները եւ հրաւէր կարդացած որ միջոցներ ձեռք առնուին «օրէնքն ու կարգը ապահովելու համար» : Այս բըրտութիւններն ալ կը վերագրէ «ոճրագործ ուժերու, որոնք կ'ուզեն անկայունացնել կացութիւնը» : Միշտ, ըստ Ադրբեջանի կեդրոնական Կոմիտէի, «Հայաստանէն փախած զազթականները մըղած են ապօրինի արարքներու», ինչ որ կը հաստատէ, ձեւով մը, որ Հայաստանէն եկողներն են որոնք ծայրայեղ միջոցներ կը կը կազմեն չարժումին : Ցաւ կը յայտնուի որ կուսակցական տեղական պատասխանատուները «յապաղումով» միջամտած են» : Այս ամբողջ գատապարտումները կ'ըլլան առանց իսկ մատնանշելու թէ գոհերը՝ Հայերն էին :

Երկուշաբթի օր 660 Հայեր հեռացած էին Ծովի ճամբով, Կասպից Ծովէն դէպի Կրասնովոտսկ : (Երեքշաբթի առաւու, Երեւանի հետ մեր խօսակցութեան ընթացքին, լսուեցաւ մեղի թէ նոյն օրը կը ժամանէին) :

«Իզվեստիա» իսկ կացութիւնը «բարդ եւ հակակշռէ դուրս» որակած էր : Օրինակ մըն ալ կը տրուի : Կիրովապատի մէջ, «անձանօթ»ներ խուժած են հոզագործութեան հիմնարկը եւ 80 ինքնաշխատ հրացան, 2 գնդացիր, մէկ մոթրիէ եւ 27 տուին վերցուցած են, ուսանողներու «մարզումին» համար : Հոս կրկին, ընդվզեցուցիչ կէտեր կան : «Մինչեւ ակռաները» ինչպէս կ'ըսուի զինուած են Ազերիները, կը յարձակին, կը սպաննեն, կը ջարդեն, բայց, Բաքուի մէջ կամ կիրուպատ պատերազմական վիճակ չի հաստատուիր : Կը հաստատուի հոն, ուր կարեւոր է Հայերու ինքնապաշտպանութիւնը (Ղարաբաղ, Գեղաչէն, Շահումեան), ինչ որ կը նշանակէ թէ ՀԱՅԵՐՔ պինդ պիտի պահ է ընել, ոչ՝ Ազերիները : Երեքշաբթի առաւու, Երեւանէն, մեր խօսակիցը ինք ալ կը չեշտէր այս կէտը ընդվզումով :

Մեր այս խօսակցութեան ընթացքին, ուզեցինք նաեւ ճշդել գոհերու թիւը : Ըստ երկու տարբեր աղբիւրներու 30 կամ 40 մեռեալ կայ, Տրուած ըլլալով որ 30 մեռեալը այն թիւն է, որ տրուած էր Ցունուար 13–ի պիչերը, եթէ 40–ի բարձրանայ պիտի նշանակէր որ 14ին եւ 15ին ալ չարունակուած է ջարդը, հակառակ ըսուածին : Մնաց որ երեքշաբթի առաւու, Ֆրանսական ձայնասփիւռն ալ կը յայտնէր թէ ջարդերը կը չարունակուէին եւ թէ երեք Հայեր այրած էին երկուշաբթի գիշեր Բաքուի կայարանը : (Բաքու 13–էն 15 հազար Հայ մնացած էր) : Դեռ, նախապէս ալ, ԹԱՍՍ–ի երկու ռուս թղթակիցները, որոնք հազիւ կրցած են խոյս տալ ցուցարարներէ, որոնք կ'ուզէին զիրենք առեւանգել, երր թղթակցութիւն կը պատրաստէին, կիրակի գիշեր, տեսած են այրած մարմիններ : Հայ լրագրող մը արդէն յայտնած էր, թէ երեք կիներու վրայ, մէկը յղի, վառելանիւթ թափած են կատղած Ազերիներ եւ կրակի տուած :

Երկուշաբթի գիշեր թէ ջարդեր Բաքու, թէ բախումներ այլուր կը չարունակուէին :

Երեւան, մթթինկները տեղի կ'ունենան ամէն օր ժամը 18–ին : Երկուշաբթի իրիկուն, երկու պահանջ կար. – Ս.) վերահաստատել թռաներու երթեւեկի արտօնութիւնը (արգիլուած էր Մոսկուայի կողմէ կիրակի գիշեր) եւ թոյլ տալ հշշ·–ի, որ կարենայ արտայայտուիլ հեռատեսիլէն, ամէն օր :

ՄԵՏԻՒ

Ֆրանսական մեհանները չատ լայն տեղ կուտան Կովկասի ծանր դէպքերուն : Երկուշաբթի իրիկուն, «Լը Մոնտ» լրատուութեան բաժնէն գատ, առաջին էջի քրոնիքը նուիրած էր՝ «Նոր Լիբանո՞ն մը» խորագրով, ուր դիտել կուտար, ինչ որ գրած էինք, մենք ալ, նոյն առաւօտը, այսինքն Քաղաքացիական պատերազմ չէ : Թերթը չի ծածկեր թէ կացութիւնը չատ ծանրակշիռ է : «Ֆրանս – Սուար» խորագրած էր՝ «Հայերու ջարդը» : Ցունուար 14–ին, «Իւմանիթէ»ն երկու լրիւ էջ կը նուիրէր Ժոզէ Ցոռէ խմբագրականով մը հարց կուտար թէ ո՞վ է այս բռտութիւնները ներշնչողը, ո՞վ կը գինէ ահաբեկիչները : «Ռոբիտիէն տը Փարի»ի մէջ, Փիէր Վելլիւիզ վերլուծումը կ'ընէ կացութեան եւ քաղաքական ձախողութեան : «Ֆիկարօ», «Հերըլտ» լայն տեղ կուտան նաեւ :

Երկուշաբթի օր, ձայնասփիւռէն եաք, հեռատեսիլի 5–րդ կայանէն էր որ (ժբնեւէն) Ազնաւուր չատ բուռն, զրեթէ կրքոտ միջամտութիւն մը կ'ընէր, պատասխանելով նաեւ այն ազերի երեսփոխանին, որ նոյն ցերեկին համարձակած էր ըսել որ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» բեռնակառքերը գէնք կը փոխադրեն : Ազնաւուր, որ պիտի ի՛նչ պէտք է ըսել, ե՛րբ եւ ո՛ւր, փառաւոր ելոյթով մը պախարակեց Ազերին, որ «լրբօրէն կը սահ» եւ ինք պատրաստ է զայն խայտառակելու :

Հետատեսիլ թէ ձայնասփիւռ, Ֆրանսական թէ օտար, զանազան տեսակցութիւններ կ'ունենան հայկական անձնատուութիւններու հետ : Այս առընչութեամբ թերթիս անօրկնուելին հետ ալ, երկուշաբթի օր, հարցազրոյցներ կատարեցին – Ֆրանս – Ինֆօ, Ռատիօ Մոնթէ – Գարլօ, Ռատիօ – Վատիկան, եւայլն :

***

Երեւանէն առած մեր տեղեկութիւններու կարգին յիշենք նաեւ թէ Գեղաչէնի շրջանը 1 հայ մեռեալ կայ, 20 վիրաւոր, որոնց 4–ը (մէկը Ռուս) ծանր վիճակի մէջ փոխադրուած են Երեւանի հիւանդանոցը : Նախքան պատերազմական վիճակի հրատարակումը, խորհրդային իշխանութիւնները չեն զրկած զօրքի նախատեսուած քանակը : Այսպէս, Շահումեան զրկուած է 150/200 զինուոր 1100–ի տեղ եւ 120/130՝ Գեղաչէն 400 – 700–ի տեղ :

***

ՅՈՑՑԵՐԸ

ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Ցունուար 15-ին, ժամը 18–ին Էր – Ֆրանսի առջեւ (Ինվալիտ) կը սկսէին հաւաքուիլ Հայերը, որոնք քիչ եաք պիտի ուղղուէին դէպի Արտաքին նախարարութիւն : Շուրջ 3000 հոգի կը հասնէր համախմբումը, որ տեղ կը գտնէր նախարարութեան դիմաց (փլաս տը Ֆէնլանտ) եւ 9 հոգինոց պատուիրակութիւն մը, դէմատորութեամբ Գիւտ Աբգ·ի կ'ընդունուէր Նախարարութեան արեւելեան հարցերու գրասենեակի պետին կողմէ : Տեսակցութեան ատարին Ռոպէր Ա.յատպիրեան հանդիպումին տեղեկատուութիւնը կը կատարէր հաւաքուած բազմութեան :

Պատուիրակութիւնը իր ներկայացուցած դիմումին մէջ, յայտնած էր որ կը սպասուի Ֆրանսական կառավարութենէն, որ նախ գատապարտէ կատարուած ջարդը, ճնշում բանեցնէ խորհրդային կառավարութեան վրայ, քաղաքական լուծում մը գտնելու համար Ղարաբաղի հարցին, շրջափակումը վերցնել տալու եւ կարելիութիւնը ստեղծէ օդանաւային կամուրջի մը Ֆրանսա – Հայաստան եւ Արցախ :

Գրասենեակին պետը ապահովութիւն տուած է որ պիտակցութիւնը կայ կացութեան ծանրակշիռ բնոյթին : Գանիցս խօսուած է խորհրդային զեկավարներու – Արտաքին նախարար թէ Կորբաչով – հետ տեսակցութիւններու ընթացքին : Ֆրանսա որոշած է նաեւ նախաձեռնարկ ըլլալ միջազգային ժողովներու մէջ հարցը

(Շար·ը Դ· էջ)

LE PRESIDENT COSTE-FLORET

Le Président Alfred Coste-Floret nous a quittés. Un juste, un croyant, un chrétien est entré en éternité. Ce brillant juriste, professeur de droit à la Faculté de Strasbourg, Conseiller d'Etat, résistant, fondateur du mouvement Liberté, puis avec Georges Bidault, du réseau Combat, avait été chargé en qualité de Procureur au Tribunal International de Nuremberg, de juger les dignitaires du régime nazi.

Il fut, aux côtés du Président Robert Schumann et de Georges Bidault, l'un des créateurs du Mouvement Républicain Populaire (M. R. P.),dont il démissionna en 1962, par fidélité à ses principes, en désaccord avec son parti sur le problème algérien.

Il retrouva ses amis en 1966 pour s'en séparer définitivement en 1976 et fonder en 1977 avec le Général Pierre de Bénouville la Démocratie Chrétienne Française.

Maire de Luchon de 1947 à 1971, Conseiller Général du Canton de Bagnères de Luchon, il fut député de Haute-Garonne, Ministre de Georges Bidault et député européen.

Cet homme d'une élévation morale exceptionnelle et d'une droiture sans faille, devait au cours de son mandat européen déployer une activité intense en faveur des droits des faibles : maintes fois nous l'avons entendu affirmer qu'il ne transigerait jamais sur les Droits de l'Homme, quelles que fussent les pressions exercées. Il l'a prouvé lors du débat consacré en juin 1987 à la reconnaissance du génocide d'avril 1915. Sa conviction, son éloquence ont emporté l'adhésion des voix manquantes au vote qui a permis d'accomplir un premier pas vers la dénonciation d'un crime innomable dont le déni couvre de honte un monde déshumanisé, en proie aux conséquences de la «Real Politik».

Si la France vient de perdre un de ses plus remarquables représentants, une personnalité que ses proches admiraient et respectaient, les Arméniens doivent savoir que le Président Coste-Floret était leur ami et le défenseur d'une cause qu'il avait faite sienne, libre de toute arrière-pensée, lui qui, sa vie durant, avait agi en accord avec sa foi sereine, au service de la Justice, sans défaillance ni concession.

Que demeure son souvenir !

«Magnifiques les affamés et assoiffés de justice,
car ils seront rassasiés».
Matthieu V-6

Lydia ITCHKALATZIAN

«ՀԱՐԿ ԿԱ՞Ց ԱՐԴԵՕՔ ՓՈԽԵԼ ՄԵՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ»

Ակադեմական Գէորգ Ջահուկեան այս խորագրով յօդուած մը սոսկագրած է «Խորհրդային Հայաստան»ի Դեկտեմբեր 20-ի թիւին մէջ. զրուցիւնը մանրամասն չափուածքով զբաղած է թերթին ամբողջ հոյրորդ էջը: Ան քիչ մը աւելի կ'ընդարձակէ ներկայի վիճարկումներու դիմաւոր դաշտերէն մէկը, որ հայերէնի ուղղագրութեան հարցին առընչուածն է:

Արդարեւ, բոնի լռութեան կապանք – ներուն անկումէն ի վեր, Հայաստանի մէջ գանազան պահանջներով բարձրացած ազդակներուն մէջ տեղ ունի նաեւ ուղղագրութեան հարցի մը դոյութիւնը չեչտողը. ու հարցի մը դոյութիւնը հետը կը բերէ լուծումի, վճիռի սպասումն ալ: Հայ լեզուին ուղղագրութիւնը իր հայրենի երկրին մէջ եօթը տասնամեակի ընթացքին երկու անգամ փոփոխութեան ենթարկուեցաւ. 1922-ին եւ ապա 1940-ին: Մէկզի ձգելով անոնց մեկնակէտերն ու նպատակները, այսօրուան համար էականը այն է թէ կայ տուեալ կացութիւն մը եւ անոր չուրջ ստեղծուած վէճ մը. չբունակե՞լ մեր ժողովուրդին արեւելեան եւ արեւմտեան հատուածներուն համար տարբեր ուղղագրութիւններու զործածութիւնը, թէ տարբերութիւններու մեր արդէն ոչ արհամարհելի բանակէն զեղչել այս մէկը, ապահովելով միաձեւ ուղղագրութիւն մը, ինքզինքը ամէն առիթով «մէ՛կ ժողովուրդ» զաւանող ամբողջութեան համար: Եթէ համամտութիւն կայ այս կէտին վրայ, ո՞ր ուղղութեամբ եւ ի՛նչ սկզբունքներով պէտք է զործնականի վերածել որոշումը:

Հասնելու համար այս հարցումներուն պատասխաններուն, Գէորգ Ջահուկեան ամփոփ կերպով կ'անդրադառնայ փոփոխութիւններու պատմականին. «ուղղագրութեան նորաւորման պահանջ առաջացել է դեռ միջին դարում, երբ արդէն նըկատելի էին խօսակցական լեզուի՝ գրաբարից ունեցած տարբերութիւնները»: Փոփոխութեան երկրորդ պահանջ մը կը ծագի ԺԹ. դարու կէսէն ետք «երբ գրաբարը իր դիրքերը զիջեց աշխարհաբարին եւ հարկաւոր էր հին ուղղագրութիւնը յարմարեցնել աշխարհաբարի կարիքներին»:

Գէորգ Ջահուկեան կ'անդրադառնայ Մ. Աբեղեանի 1892-ի «Հայոց լեզուի ուղղագրութեան», 1922-ի փոփոխութեան անպատեհութիւններուն, 1926-ի յանձնաժողովին որ միջին ճանապարհ պիտի գըտնէր, եւ 1940-ի երկրորդ փոփոխութեան: Օրինակներով, համեմատութիւններով ան ցոյց կուտայ դասական ուղղագրութեան արդի հայերէնին համար ներկայացուցած անպատեհութիւնները ու անոր վերադառնալու ջատագովներուն մասին կը գրէ. «այդ անցման կողմնակիցների գերակշռող մեծամասնութիւնը չի պատկերացնում առաջանալիք դժուարութիւնները: Նրանցից շատերն ընդհանրապէս հին ուղղագրութեան հետ գործ չեն ունեցել կամ գործ են ունեցել դէպքից դէպ···»:

1940-ի փոփոխութիւնը, կամ բարեփոխութիւնը, ինչպէս կը կոչէ Գէորգ Ջահուկեան, «ընդհանրապէս դրական դեր խաղաց, հիմնականում վերացրեց խըզբումը եւ կայունացրեց մեր ուղղագրութեան վիճակը». Ապա ան կ'եզրակացնէ. «այսօրուայ առումով, կարելի է ասել, որ մեր ուղղագրութիւնն ընդհանրապէս լաւ վիճակում է»:

Յօդուածագիրը նոր ուղղագրութեան իր հակումը կը բացատրէ նաեւ անով որ «ուղղագրական բարեփոխումներից յետոյ ստեղծուել է հսկայական գրականութիւն. ինչո՞ւ միանգամից այդ ողջ գրականութիւնը դնենք ուղղագրական անլիարժէքութեան վիճակի մէջ: Հարկ կը լինի մեր բոլոր հեղինակներին, մամուլի, տպագրական գործի բոլոր աշխատողներին, այսօրուայ ուղղագրութիւնը իրագրած դպրոցականներին, ուսանողներին, ուսուցիչներին եւ ընդհանրապէս բոլոր հայերէն գրողներին վերադարձնել, այն էլ եղած պայմաններում, երբ չկան հին ուղղագրութեամբ բառարաններ եւ ուղղագրական ձեռնարկներ, չեն մշակուած օտարազգի բառերի տառադարձման՝ հին ուղղագրութեանը համապատասխանող կանոններ»:

Զօրացնելու համար իր տեսակէտը, Գէորգ Ջահուկեան կը խօսի նաեւ ներկայ կեանքին մէջ անհրաժարելի գործօն դարձած թէքնիք միջոցներու մասին. «մեր դարը հաշուողական տեխնիկայի դար է եւ մենք պարտաւոր ենք մտածել ուղղագրական արմատական փոփոխութեան, այսպէս կոչուած համակարգային հետեւանքների մասին» կը զրէ ան, ու հարց կուտայ «ինչո՞ւ աւելի ռացիոնալ չդարձնենք հայերէնի ընձեռած հնարաւորութիւնները, չհեշտացնենք լեզուի հետ կապուած ծրագրերը: Կարող են նաեւ ասել. հապա ի՞նչպէս են արտասահմանում աշխատում հին ուղղագրութեան պայմաններում: Որպէս պատասխան նշենք որ նախ՝ արտասահմանում լեզուի ուսուցման եւ գիտական ուսումնասիրութեան մէջ հաշուողական տեխնիկայի կիրառման փորձերը այն թափն ու ծաւալը չունեն, որ պէտք է ունենան մեզ մօտ. երկրորդ՝ եղած փորձերը կապուում են գրաւոր խօսքի, բայց ոչ բանաւորից գրաւորին անցնելու հետ»:

Աւելի լրջօրէն նկատառելի պարագայ է անշուշտ դասականը սորվեցնելու, վերարտադրելով հարցը. սակայն նման կարեւոր որոշում մը – եթէ տրուի – պէտք է յաջորդէ նախ միտք, ապա միջոցները պատրաստելու հանդրուանի մը, հեռու՝ լեզուաստեղծական ամէն տրամադրութենէ: Ու այդ հանդրուանը պէտք է ծրագրած ըլլայ ու իրականացնէ անհրաժեշտ միջոցները. դասագիրք, բառարան եւայլն: Իսկ զալով ժամանակի հարցին, եթէ անհրաժեշտ նկատուի նման քայլ մը, ամէն առիթով յաւերժութիւն ուխտած ժողովուրդ մը, սխալի մը սրբագրութեան համար կրնայ տրամադրել քանի մը տարի, երբ ոչ հեռուռը անցեալին առանց այս հաշիւներուն տարիներ վատնուեցան նոյն սխալին որդեգրումին համար:

Թէքնիքի գործածութիւնը արդէն այսօր բազմաթիւ հարցեր կը ներկայացնէ, պարագրելով լեզուական որոշ կանոնաւորում մը, միասնորելու համար գրաւոր լեզուն, գոնէ Սփիւռքի տարածքին: Այսինքն, արդէն անհրաժեշտութիւնը կը զգացնէ այս մարդին մէջ կատարուելիք աշխատանք մը. լաւագոյն բանը պիտի չըլլա՞ր այս իրավիճակը փոխանակ արգելակող գործօնի, համագործակցութեան առիթ նկատելու եւ միասնորելու աշխատանքը ծաւալելու ամբողջ հայութեան տարածքին: Եթէ անշուշտ, ընդհանուր տուեալներու համադրութիւնն ալ հակէր դասական ուղղագրութեան վերադառնալու ընտրութեան: Հոս, այնքան ալ նկատելի պարագայ մը չի կրնար ըլլալ – դժբախտաբար – ներքին Սփիւռքը, որուն մասին հասած տեղեկութիւնները զայն ընդհանրապէս կը զեղեցկեն հայերէնի ուսուցման ու ծաւալումի գործին սկիզբին միայն: Ուրեմն, այդ հատուածին մէջ նուազ մտահոգիչ է փոփոխութեան մը արժելիք ժամանակի կորուստի հարց մը: Ի նպաստ արդի ուղղագրութեան, Ջահուկեանի առաջ քաշած պատճառաբանութիւններուն թերեւս ամէնէն զարմանալին է այն մէկը որ՝ «ինչո՞ւ չէ ուղղագրութեան փոփոխութեան հարցը դարձնել ազգային միասնութեան խորհրդանշան»: Այս հաստատումը նոր ուղղագրութեան ի նպաստ արտայայտուելէ, ի տարկին դէպի անո՛ր ընդհանրացումը տրամադրութիւն մը յայտնելէ աւելին է. ուղղագրութեան փոփոխութեան հարցը չառընչել ազգային միասնութեան, կը նշանակէ որ կարելի է չարունակել նոյն ձեւով, ամէն տարի ծանր ծախսերով տպագրել հարիւրաւոր հազարաւոր նոր գրքեր, որոնք ոչ միայն ուղղագրական տեսակէտով, այլ նաեւ բովանդակային առումով ալ կրնան ենթարկուիլ քննադատութեան: Ինչո՞ւ չենք ուզեր որ ամէն նոր գիրք մեր ազգային միասնութեան ամրապնդման նպաստ մը ըլլայ:

Ակադեմիկոս Գ. Ջահուկեան կ'եզրակացնէ վերջապէս թէ «Հայ ժողովրդի տարբեր հատուածների լեզուական մերձեցման խնդիրը առաջնակարգ, բայց աստիճանական լուծում պահանջող խընդիր է որ պէտք է հիմնուի որոշակի ծրագրի վրայ»: Այս ծրագրի պատրաստութեան համար ան կարեւոր կը նկատէ «ներքին եւ արտաքին Սփիւռքի ներկայացուցիչների հետ պարբերական հանդիպումներ ունենալ»:

Ուղղագրութեան հարցի մը զոյութիւնը անգամ մը եւս չեչտելէ զատ, Գ. Ջահուկեանի յօդուածը հարցին կ'առընչէ նաեւ «Սփիւռքի ներկայացուցիչները»: Այս ամէնէն բնական մօտեցումը սակայն, – որ նաեւ լրբեւ թէ ամէնէն փափաքելին պիտի ըլլար –, ակնյայտ կը զարձնէ մեր ճակատին վերաբերեալ եթէ ոչ տարօրինակ, խուռ իրավիճակ մը: Հակառակ անոր որ բաւական առենէ ի վեր այս հարցը կը ծեծուի հայաստանեան մամուլին մէջ, Սփիւռքը իր պարտականութիւններն ու պարտաւորութիւնները ըստանձնելիք արժանաւոր յաջորդ մը ճարած գործատիրոջ հանգստութեամբ, լուռ ու թեւածալ, զրաւած է դիտորդի հանգստաւէտ թիկնաթոռը: Մարդ չի կրնար հարց չտալ թէ ո՛ւր կը սկսին եւ ո՛ւր կը վերջանան «մտաւորական»ի կոչումին սահմանները. արդեօք պարզապէս հայաստանեան թերթերը որպէսզի եւ քննադատելո՞ւն մէջ...:

Ա. ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ԿՈՎԿԱՍ ԿՐԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ստորեւ թարգմանաբար կու տանք Ադրբեջանի Գրականութեան Հիմնարկի աշխատակից, ժողովրդական ձակատի գաղափարաբանեներէն մէկուն՝ Համիտ Խէրիճիի զրոյցը լիտուական թերթի մը երկու թղթակիցներուն հետ:

Զրոյցէն մաս մը վերոյիշեալ խորագրով, լոյս տեսած է Դեկ. 16-ի Երեւանի «Կոմունիստ» թերթին մէջ:

Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատը Որհ. Միութիւնը կը նկատէ երկբեւեռ պետութիւն մը. մահմեդական – քրիստոնեայ, կամ աւելի ճիշդ՝ Թուրք – սլաւ: Ահա թէ ինչու մեր ռազմավարութիւնը բոլորովին տարբեր է պալթեան ժողովուրդներու կիրարկածէն: Մենք նոյնիսկ նկատի չենք առներ Որհ. Միութենէն քաշուելու հաւանականութիւն մը, որովհետեւ ատիկա մեզի համար պիտի նշանակէր լքել Թրքական միաւորումը: Մինչդեռ, պալթեան Հանրապետութիւններու հաւանական անջատում մը մեր զործին կը ծառայէ. այդպէսով, եւրոպական քրիստոնեայ ժողովուրդներու թիւէն երեք կը պակսի: Ատիկա Որհ. Միութեան մահմեդական ներկայութիւնը կը զօրացնէ: Ահա թէ ինչու, մենք պէտք է լայնախոհութեամբ դիմաւորենք ձեր ջանքերը: Մահմեդականները չահ չունին Որհ. Միութեան փլուզումին ու Թրքական միաւորումին տարանջատումին մէջ: Ադրբեջան, Քիրկիզստան, Ղազախստան, Պաշքիրիա, Վոլկայի վարին ձորը, Թաթարստան, Թուրքմէնիստան, Ուրիմ, Հարաւային Կովկաս, բոլոր ասոնք Թրքական հողեր են: Ու զանոնք ոչ ոքի պիտի չենք տար նպատակ ունինք: Երբ զոյութիւն ունեցող կեղծ ժողովրդավարական չարժումները իրենց ռազմավարութիւնը միացուցին խորհրդային ամբողջատիրութեան դէմ պայքարի հետ, ոչ ոք մեր կարծիքը հարցուց. այսօր ալ մենք պիտի չզործակցինք իրենց հետ. նոյն ձեւով, ոչ ալ մարդկային իրաւանց արտասահմանի զանազան կազմակերպութիւններուն հետ: Մենք տարբեր նպատակներ ունինք, տարբեր ռազմավարութիւն, հակառակ որ դէմ չենք ժողովրդավարութեան:

Թուրք ժողովուրդները պալթեան Հանրապետութիւններէն չատ աւելի դէշ պայմաններու մէջ կ'ապրին: Ձեր երկիրը մերինին հետ համեմատած, դրախտ է: Ուզբէկեան հողին վրայ մէկ քմ. յառաջանալ բաւարար է զգալու համար այս ողբերգութիւնը եւ այն զայրոյթը որ կ'ածի ժողովուրդին մէջ: Ժողովուրդ մը որուն թիւը 25 միլիոնի կը հասնի ու հարիւրաւոր իր զիտցածը կարդալով ու տակաւ զոհանալով:

*Զօրացնելու համար միասնութեան խորհրդանշանի մերժումի իր թեզը, Ջահուկեան երկու արդարացում ունի. – «Նախ՝ արտասահմանեան Սփիւռքի մէջ հէնց այդպիսի միասնութիւն չկայ, եւ փաստօրէն ամէն մի համայնք, եթէ չասենք ամէն մի հրատարակութիւն, ունի ուղղագրական իր սկզբունքները»: Ապա, «Սփիւռքահայերի՝ օտարների հետ ձուլելու պատճառները գերազանցապէս հասարակական են եւ միամտութիւն է կարծել թէ ուղղագրական փոփոխութիւնը էական չափով կարող է փոխել ստեղծուած վիճակը»: Այս երկու արդարացումներն ալ ճիշդ հաստատումներ ըլլալով հանդերձ իրաւացի չեն. ճի՛շդ է Սփիւռքի մէջ կիրարկուած ուղղագրական այլազանութեան մասին ըսուածը. սակայն ատիկա միասորումի զործը ոչ թէ արգելակող, այլ՝ ընդհակառակն, անոր զարկ տուող ազդակ մը միայն կրնայ նկատուիլ: Ճիշդ է, անշուշտ, նաեւ թէ սփիւռքահայութիւնը կը ձուլուի զերազանցապէս ընկերային – հանրային պատճառներով. սակայն արդեօք ձուլումի հոլովոյթին մէջ բնա՞ւ դեր չունի նա՛եւ տարբեր ուղղագրութեամբ մը չհչտուած մեր գիրի աշխարհին անջատ բնոյթը: Ճիշդ է որ հանրօրէն հոս աւելի ազդեցիկ են ճաշակներու, մօտեցումներու տարբերութիւնները, սակայն միօրինակ ուղղագրութիւն մը գոնէ ընկալումի հոլովոյթը չէր կանգնեցներ առաջին քայլին վրայ:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՐԻՓՈԼիի Նաւասարդեան ակումբի «Ս. Ազնաւուրեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 17–ին, տեղի ունեցած է զասախօսական հանդիպում մը՝ կազմակեր – պութեամբ Լիբանահայ Օղնութեան Խաչի «Այծեմնիկ» մասնաճիւղին: Օրուան դասախօսուհին՝ Շահանդուխտ Նախ անդրադարձած է Թրիփոլիի գաղութին անցեալին ու ներկային, նշելով յատկապէս թէ գաղութի ներկայի անհրաժեշտ կարիքն է քահանայի մը մնայուն ներկայութիւնը: Անցնելով իր նիւթին՝ «Հայաստան եւ Սփիւռք», դասախօսուհին ամփոփ կերպով ներկայացուցած է Հայաստանի մէջ զարգացող պահանջատիրական արտայայտութիւնները: Անդրադառնալով երկրաշարժին հետեւանքներուն, օղնութիւնը չարունակելու Սփիւռքի պարտաւորութեան եւայլն: Իր խօսքին աւարտին ան չէշտը դրած է սփիւռքահայ, մասնաւորաբար լիբանահայ կեանքին վերականգնման վրայ:

***

ԹԵՀՐԱՆի ժամանակակից արուեստի թանգարանին մէջ, Դեկտեմբեր 21, տեղի ունեցած է իրանահայ արուեստագէտ, հանգուցեալ Եսայի Շահիջանեանի ոգեկոչումը: Թանգարանային համալիրի դասախօսութիւններու սրահին մէջ արուեստագէտին մասին խօսած են Արման Մեհրեան եւ Սպահանի «Փարղիս» համալսարանի գեղարուեստական բաժնի մանրանկարչութեան դասախօս Ջալիլզատէ: Այնուհետեւ, ներկաները (որոնց մէջ եղած են նաեւ Արտակ Աբգեալիսկոպոս Մանուկեան եւ Իրանի Հորհրդարանի հարաւային իրանահայութեան պատգամաւորը՝ Արտաւազդ Բաղումեան) դիտած են 61 կտոր չրաներկ նկարչութիւններէ բաղկացեալ ցուցահանդէսը: Հանգուցեալ արուեստագէտը ծնած էր 1939–ին, Նոր Ջուղա, եւ մահացած՝ 1987–ին, նոյն քաղաքը:

***

ՊՈՒՐԿԱԶի «Երեւան» կազմակերպութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 8–ին նըշուած է Հայաստանի երկրաշարժին տարելիցը: «Երեւան»ի տեղւոյն վարչութեան նախագահ Պետրոս Տատուրեան տեղեկութիւններ տուած է ապէտեալ վայրերուն մէջ տիրող կացութեան եւ վերակառուցման աշխատանքներու մասին:

***

ՓԼՈՎՏԻՎի «Երեւան» կազմակերպութեան Մշակոյթի Տան մէջ, Դեկտեմբեր 1–ին տեղի ունեցած է հանդիպումը «Տ. Պլակոեւ» միջնակարգ դպրոցին մէջ հաւկէն սորվող աշակերտներու, ծնողներու եւ ուսուցչուհի Վ. Ներսէսեանի միջեւ: Ա. – Ը. դասարաններու մէջ 120 աշակերտ ունեցող ուսուցչուհիին պետկոմսոմէն եւք առաջարկութիւններ եւ պած են բոլոր հայ դպրոցականները մէկ դպրոցի մէջ հաւաքելու, աւելի արդիւնաւէտ ուսուցման, դասագրքերու բարելաւման չուրջ: Առաջարկուած է նաեւ «Երեւան»ին կից կազմակերպել հայերէն լեզուի ու պատմութեան դասընթացքներ:

***

ԵՇԻԼԳԻԻՂի Ս. Սահակեան Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 24–ին, պատարագէն յետոյ աւանդական մատաղօրհնութիւն կատարուած է՝ հանդիսապետութեամբ Շնորհք Արք. Գալուստեանի: Սարքուած Սիրոյ սեղանին ընթացքին օրուան խօսնակ Պ. Նալպանդ, Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան ու Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքը կոչ կրած են համայնքին որ տէր կանգնի իր եկեղեցիներուն ու դպրոցներուն: Նշուած է որ Եչիլգիւղի վարժարանը արժանի է աւելի ընդարձակ չէնքի մը ունենալու: Եկեղեցւոյ կից վարժարանին երգչախումբին ալ մասնակցած պատարագական յայտագրին ընթացքին եղած են բազմաթիւ նուիրատուութիւններ:

***

ՍՈՖԻԱՑի «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան ակումբին մէջ, Դեկտեմբեր 16–ին, ներկայացուած է Ց. Պարոնեանի «Աբեւելեան առասպելաբոյժը» կատակերգութիւնը: Ներկայացման չեմպուրգութիւնը կատարած են Կարօ Թովփաքպաշեան ու Մերի Նուրիկեան, երաժշտութիւնը յօրինած է Հայկազուհի Աղասեան:

***

ՍԼԻՎԵՆի Պուլկարեւխորհրդային բարեկամութեան Տան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2–ին, նչուած է Կոմիտասի 120–ամեակը: Մեծ երգահանին կեանքին ու գործունէութեան մասին խօսած է «Երեւան»ի Պուրկազի մասնաճիւղի նախագահ՝ ճարտարապետ Պետրոս Տատուրեան:

***

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՑի «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 14, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. «Արմէն Գարօ» Կոմիտէութեան Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպած դասախօսական երեկոյթը: Բանախօսը, որ արդի պատմութեան եւ Մերձին – Արեւելքի պատմութեան դասատու է, իր նիւթը ներկայացուցած է նախ Ալբասխի հարցին պատմականը ընելով, ապա թուելով 1988 Փետրուարէն ցայսօր տեղի ունեցած դէպքերը ու անոնցմէ բխող որոշումներուն պատճառները: Վերջաւորութեան՝ հարցում – պատասխանի բաժնին մէջ թեր ու դէմ կարծիքներ արտայայտուած են:

***

ՊՈԼՍՈՑ Ս. Խաչ Դպրեվանքի երկսեռ ամբողջ աշակերտութիւնը իր ծնողքին, ուսուցիչներուն, խնամակալներուն ընկերակցութեամբ ամանորեան զուարթ դիչեր մը անցուցած է, Դեկտեմբեր 29ին, վարժարանին երդիքին տակ: Դպրեվանքի աշակերտուհիներէն՝ Էրզա Ամէմօղլուի հանդիսավարած երեկոյթին խօսք առած են տնօրէնը, խնամակալութեան ատենապետը, Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, Շնորհք. Արք. Գալուստեան եւ ուրիչներ: Աշակերտութիւնը գործադրած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը՝ երգ ու պարով, նուագով, արտասանութիւններով եւ մնջախաղով:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒԼ ԱՑՆԻ

*Առաւօտուն՝ երբ իր տեսած երազը մօրը կը պատմէ, մայրը անոր հիւանդագին երեւակայութեան կը վերագրէ զայն, բայց ղրացիներու պնդումին վրայ՝ կը հարցընէն թէ կը յիչէ՞ խորչին տեղը: Երբ հասատատական պատասխան կը ստանան, քանի մը ծեր կիներ կ'առաջնորդեն զինքը, իսկապէս ալ մատնանչուած տեղը կը գտնեն այդ հրաշագործ ոսկորը: Այնուհետեւ՝ աղջիկը այլեւս լուսնոտութիւն չէր ունենար. ամէն բախտաւորութիւն ունի իր դժբախտ կողմերն ալ: Այդ մարդ գազաններուն ընտրած գոհը եղաւ անհրաժեշտ էէ նման ազդեցիկ միջոցի մը դիմել, որով ամէնէն փոքրէն ամէնէն մեծը, ներառեալ կիները կը մասնակցին պայքարին ու մեր կրօնքին համաձայն, մեռեալները դրախտ կ'երթան: Կրնանք աւելի խաղաղական, աւելի ժողովրդավար միջոցներու դիմել: Օրինակի համար, հաղորդակցութեան ճամբաներու եւ ամէնէն առաջ երկաթուղիներու չրջափակումը. անտեսական արդելափակումը: Լաւ դիտցէք որ մերը կը յիշեցնէ արաբ ժողովուրդին Իսրայէլի դէմ մղած պայքարը. ինչպէս՝ անոնց եւ մեր քարիւղի ամպարիսները (մենք կիրարկեցինք Վրաստանի, Հայաստանի ու Ռուսիոյ): Յունիս 13–ին Հայերը չրջափակումի դիմեցին Նախիջեւանի ու Ղարաբաղի ազերի դիւղերուն դէմ: Սակայն կորնցուցին այս պատերազմը երբ մենք ալ մեր կարդին նոյն միջոցին դիմեցինք: Անոնք կ'ընդհանրացնեն Ղարաբաղի հարցը ու ըսել կ'ուզեն Ռուսերու եւ պալթեան ժողովուրդներու, որ իրը թէ չրջանին Հայաստանի վերամիացումը լուծումի նախընթաց մը պիտի հանդիսանայ, անարդարօրէն հաստատուած սահմաններու սրբագրութեան մէջ: Սակայն եթէ մենք, մենք եւս ընդհանրացնենք հարցը եւ զայն վերածենք քրիստոնէութեան եւ մահմետականութեան բախումի մը, ի՞նչ կ'ըլլայ հետեւանքը: Հայերն են որ արտաքին օժանդակութիւն կը փնտռեն. նամակներ դրկեցին ՄԱԿ–ին, Պապին, Միացեալ Նահանգներու Քոնկրէսին: Մինչդեռ մենք, մեր կրօնքին անսալով միայն մեր ուժին կը վստահինք, դիմանալով հանդերձ թէ մեր եաին ունինք ամբողջ մահմետական աչխարհը, Իրանը, Թուրքիան: Հայերու համար հիմնականը բանակցութիւններու սեղանին դէմ դիմաց չնաեղն է: Իրենց անպայման ունկնդիր հանրութիւն մը պէտք է, ուր ներկայ ըլլան պալթեան ժողովուրդներն ու մոսկուացիները: Մինչդեռ երկու ժողովուրդներու գործն է հարթել իրենց խնդիրները: Հայերը պատերազմը կորնցուցին սակայն երբեք բացէ ի բաց պիտի չյայտնեն իրենց ժողովուրդին: Ամբողջ իրենց գործունէութեան հիմը արկածախնդրութեան սէրն է: Վերջերս, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին բեմէն Զօրի Բալայեան փառաբանեց հայեւալաւ կապերը եւ ըսաւ թէ Հայաստան Կովկասի մէջ միչտ Ռուսիոյ յառաջապահեսը եղած է: Ո՞վ է Հայը որ յառաջապահեսո մը ըլլայ:

Արեւմուտքը ընդհանուր առմամբ, դէպի անկում կը յառաջանայ: Շփէնկլերը խորքին մէջ իրաւունք ունէր: Ընդհակառակն, վերածնունդը կու գայ Արեւելքէն: Արարական կարգ մը պետութիւններու մէջ երկրային դրախտներ ստեղծըւած են: Իրանի մէջ օրինակ, կենսամակարդակը Եւրոպայէն չատ աւելի բարձր է: Գացի այդ երկիրը ու տեսայ մշակոյթի բարձր աստիճանը, ժողովուրդին հայրենիքին հանդէպ ունեցած պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը ու անկեղծ կրօնասիրութիւնը: Եթէ համաչխարհային պատմութեան հոլովոյթը չարունակէ իր ընթացքը, կը կարծեմ թէ քանի տարիէն պատկերը ամբողջովին փոխուած պիտի ըլլայ: Այսօր Հայաստանեան հիսթերի մը ստեղծուած է: Սակայն դիտել կու տամ թէ անորն ալ կը համընկնի քրիստոնեայ ուժերու ընդհանուր ձախողութեան: Մարդիկ որոնք եւրոպական հասարակաց տունի մը դաղափարէն կը ճառեն, պարզապէս կ'ուզեն ջնջել արեւելք – արեւմուտք ընդդիմութիւնը ու ստեղծել հարաւ – հիւսիս ճակատ մը, ու օժանդակել Խորհ. Միութեան: Եւ ո՞վ է ատիկա առաջարկողը. Ֆրանսուա Միթերան որ 1954–էն 1958 Ֆրանսայի ներքին գործոց նախարարն էր եւ ուղղակի առընչուած էր մահմետական ալժերիացի մարտիկներու զանգուածային ըսպանդներուն: Այդ մարդը որուն ձեռքերը ամբողջովին մահմետական արիւնով պատած են, մարդկային իրաւանց մասին կը խօսի...: Եւրոպական հասարակաց տան դաղափարը պիտի ձախողի, քանի որ այս տունը Ռուսիոյ մէջ ճեղքեր պիտի ունենայ: Ատիկա առանց ողբերգութեան պիտի չըլլայ: Իսկ մահմետական աչխարհի ներքին ճակատումները կ'օգնեն Թուրքիի ներքին ճակատումները կ'օգնեն Թուրքիոյ ժողովուրդներուն միաւորուելուն ու մահմետական կրօնքին հզօրացման:

Տխրութեամբ թրծուած սեւ օրերը կը յաջորդեն իրարու, եւ կեանքը կ'ընթանայ առիպ իր հունէն դուրս, վերածուելու համար իսկական աղէտի մը: Անօթութեան հրէչը հետզհետէ աւելի սպառնական կը դառնայ եւ մեր ուժաքամ մարմինները ի զուր կը փորձեն դիմադրել այդ ճիւաղին: Կմախքացած մարմիններու չարժուն ցուցահանդէսը կ'ընդլայնի տակաւ, եւ աչքեր որոնք կարծես դժոխքի կրակով վառած ըլլան՝ դեռ կը լուսաւորեն պայծառ պլպլուն:

Աչունը արդէն սկսած էր տարածել իր դեղին պատանքը ամէն կողմ: Մինչ ռաուներու տարմերն ու բորենիները անթաղ մեռելներու դիակներով կը յագեցնէին իրենց անկուշտ փորը: Անոնց համար ոճրագործ ձեռքերը սարքած էին առատ սեղաններ:

(Շար. 44)

(Շար. Ա. Էջէն)

օրակարգի նիւթ առաջարկելու, որպէսզի քննուի: Պատուիրակութիւնը փոխանցած է նաեւ զաղութին դժգոհութիւնը, երբ, Ֆրանսա որեւէ յատակ դիրքորոշում չունեցաւ, անցեալին, Սումգայիթի առեն: Եւ հիմա ինչ որ տեղի կ'ունենայ կը յիշեցնէ 1915-ը:

Ապա խօսք առած է Քրիսթիան Տէր – Սահակեան, որ յայտնած է թէ 30 հոգինոց յանձնախումբ մը կազմուած է, նախորդ իրիկունը ինքնաբերաբար, որոնց 15 անդամները ձեռնհաս անձնաւորութիւններ են այս հարցերու կապակցութեամբ եւ 15 հոգի ալ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ: Այդ յանձնախումբին առաջին քայլն էր այս ցոյցը: Սոլիտարիթէի նախագահը յայտարարած է նաեւ թէ կրկին հարկ է դրամ հաւաքել, քանի Հայաստանի կարիքները մեծ են:

Նամակ մըն ալ յանձնուած է Հանրապետութեան Նախագահին, ուր դիմում կ'ըլլայ որ Ֆրանսա միջամտէ խորհրդային իշխանութեանց մօտ որպէսզի զրկեան միջոցներ ձեռք առնեն հայ բնակչութեան պաշտպանութեան համար:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Շուրջ 500 հոգի հաւաքուած է երկուշաբթի իրիկուն Մարսէյլի խորհրդային հիւպատոսարանին առջեւ, ուր յայտարարներ խօսք առած են Պարոյր Հայրիկեան, Անահիտ Տէր – Մինասեան եւ Ժան Քեհայեան:

Նման հաւաքոյթ մը կը կրկնուի երեքշաբթի իրիկուն, նոյն ժամուն:

Այէրոֆլոթի առջեւ կարելի չէ եղած հաւաքուիլ, նախորդ գիշերը զրասենեակը քարկոծուած ըլլալով, ոստիկանական խիստ պաշտպանութեան տակ էր:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԻՐԱՒՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՆՁԱՓ ԼԱՐՈՒԱԾ Է

Օգտուելով անպատժելիութիւնից եւ թողտուութիւնից, Ադրբեջանի ծայրայեզականները Յունուարի 12 – 14–ին բաքուում կազմակերպել են տեղի հայ ազգաբնակչութեան զանգուածային ջարդեր: Երէկ Մոսկուայի հեռուստատեսութեան «Ժամանակ» ծրագիրը հաղորդեց որ ջարդերը սկսուել են այն բանից յետոյ երբ երկու Ադրբեջանցիներ Բաքուում մահ են Ավտոէսովների բնակարանը եւ հրամայել որ նրանք թողնեն Բաքուն: Ավտոէսովները պաշտպանուել են եւ կացնահարելով ըսպաննել ներխուժողներից մէկին ու ծանր վիրաւորել միւսին:

Այսօր առաւօտեան Մոսկուայի հեռուստատեսութիւնը հաղորդեց որ սպանուել են աւելի քան 30 Հայեր, կան մի քանի հարիւր վիրաւորներ, այդ թւում ծանր վիճակում գտնուողներ, վայրագաբար թալանուել եւ աւերուել են աւելի քան 150 բնակարաններ:

Այդ բարբարոսական գործողութիւնների հեղինակները –Ադրբեջանի Ժողովրդական Ճակատը եւ նրա թիկունքում կանգնած մութ ուժերը յարձակում են կազմակերպել ԼՂԻՄ–ին սահմանագիծ Ադրբեջանի Շահումեանի եւ Խանլարի շրջանների հայաբնակ բնակավայրերի վրայ: Յարձակմանը մասնակցում են մի քանի հազար զինուած ջարդարարներ: Կան սպաննուածներ եւ վիրաւորներ: Այդ թւում սպաննուել եւ վիրաւորուել են ներքին զօրքերի մի քանի զինուորներ եւ ըսպաներ:

Զարթարաղում նոյնպէս Ադրբեջանցիները սպաննել եւ վիրաւորել են խորհրդային բանակի մի քանի սպաների եւ զինուորների: Կարկտաբեր ամպեր ցրուց հրթռիռով կրակ է բացուել ռազմական երկու ուղղաթիռների վրայ որոնցից մէկը վնասուել է, վիրաւորուել է օդաչուն:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ կառավարութեան պահանջով չհապ կարգով, Ադրբեջանի վերոյիշեալ շրջանները են մտցուում խորհրդային զինուորական լրացուցիչ ստորաբաժանումներ:

Արդէն հինգ օր է ինչ վերսկսուել է Հայաստանի շրջափակումը, որը նպատակ ունի սովի մատնել ու ծնկի բերել Հանրապետութեան բնակչութիւնը:

Երէկ երեկոյեան հայկական հեռուստատեսութեամբ ելոյթ ունեցաւ Հայաստանի Կոմկուսի կենտր. կոմիտէի առաջին քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանը, որը հայ ժողովրդի անունից դատապարտեց եւ վճռական բողոք յայտնեց կատարուող վայրագութիւնների կապակցութեամբ, նշուակեց դրանց կազմակերպիչներին եւ կոչ արեց հայ ժողովրդին չենթարկուել սադրանքների, պահպանել զգօնութիւնը եւ ողջամտութիւնը:

Երէկ երեւանում տեղի ունեցաւ երեք հարիւր հազարնոց բողոքի միթինգ:

Երեւան, Յունուար 15

**

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՒՐՈՒԹԻՒՆ

Այսօր մամուլում հրապարակուել է Հայաստանի Կոմկուսի կենտկոմի, Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեան եւ Մինիստրների Խորհրդի յանակցութիւնը Բաքուի քաղաքում զոհուածների ընտանիքներին եւ հարազատներին, որտեղ ցաւում յայտարարւում են անմեղ մարդկանց դէմ ուղղուած վանդալիզմի քայլերը, Ադրբեջանի ղեկավարութիւնից պահանջւում է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել Բաքւում եւ ամբողջ Հանրապետութիւնում հայազգի անձանց անվտանգութեան երաշխիքներ ապահովելու, արիւնալի չարագործութիւնների կազմակերպիչներին եւ կատարողներին խիստ պատասխանատուութեան ենթարկելու համար:

Արտայայտելով հայ ժողովրդի կամքը երկրի կենտրոնական մարմիններից պահանջւում է վերջ դնել Ադրբեջանի տարածքում հայ բնակչութեան դէմ ընդդատարուող բռնութեան ու դաժանութեան քայլերին, քաղաքական դնահատական տալ կատարուածին:

Այս օրերին Հայաստանում էր գտնուում ԽՄԿԿ կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամ, կենտկոմի քարտուղար Սլիւնքովը որը երէկ հանդիպումներ ունեցաւ Հանրապետութեան կուսակցական – տնտեսական ակտիւի եւ հայ մտաւորականութեան ներկայացուցիչների հետ:

Հանդիպումների մասնակիցները խստօրէն դատապարտեցին բարբարոսական գործողութիւնների հեղինակներին, ԽՄԿԿ կենտկոմից, ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդից եւ երկրի կառավարութիւնից պահանջեցին վճռական միջոցներ ձեռք առնել խժդժութիւնները կանխելու, ԼՂԻՄ–ի պրոբլեմը արդարացիօրէն եւ արագ լուծելու, կատարուածին քաղաքական դնահատական տալու համար:

Ինչպէս հաղորդում են տեղեկատուական միջոցները, երէկուայ դրութեամբ Բաքւում իրադրութիւնը մնում էր չափազանց լարուած: Գաղաղած ամբոխը շարունակում է իր վայրագութիւնները: Կան նոր զոհեր: Հազարաւոր Հայեր փորձում են մի կերպ դուրս գալ քաղաքից: Նրանց մի մասին յաջողուել է կասպից Ծովով հասնել Թիւրքմէնիա: Երէկ եւ այսօր նրանց օդանաւերով բերում են Հայաստան:

Երէկ ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի նախագահութիւնը որոշում է ընդունել Լեռնային Ղարաբաղում եւ Ադրբեջանի մի շարք շրջաններում արտակարգ դրութիւն մտցնելու մասին:

Մեր Հանրապետութիւնում ստեղծուել է արտակարգ յանձնաժողով, որը խորհրդային ներքին զօրքերի հետ համաձայնեցուած գործողութիւններ է ծաւալում Հանրապետութիւնում եւ Ադրբեջանի հայկաստ շրջաններում Հայերի անվտանգութիւնը ապահովելու համար:

Ադրբեջանի Շահումեանի եւ Խանլարի շրջաններում Յունուարի 15–ին իրադրութիւնը նկատելիօրէն կայունացել է: Այստեղ են տեղափոխուել խորհրդային ներքին զօրքերի նոր ստորաբաժանումներ —700 զինուորներ գտնուում են Շահումեանի եւ 472–ը Խանլարի շրջաններում:

Հայաստանի անտեսական շրջափակումը չարունակւում է:

Սփիւռհայաստեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Յունուար 16 (Երեւանի ժամով 12·30)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

REPORTEE

La soirée du 20 Janvier du Collège Tebrotzassère avec la participation de J.I.M. est reportée à une date ultérieure suite aux événements d'Arménie.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ՃԱՇ

Ականէնի Նարեկ դպրոցին ի նպաստ պարանցիկ — ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Ականէնի Սալ ոէ Ֆէթը (Քապինոյի դիմաց):

Նուագախումբ՝ Հայրենիք
Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝
34 – 17 – 29 – 26

Հ. Բ. Ը. Միութիւն – Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ Օր

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԻՍՕՐԷ ՎԵՐՋ
ժամը 14·30–էն 18
Ալէք Մանուկեան
Մշակ· կեդրոնին մէջ՝
118, Բուրսէլ փողոց – Փարիզ 17–րդ

Սուրճի սպասարկութիւն:
Հաճելի ժամանց(scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Խիւ Տ· Սերենկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Մարիամ Տէրտէրեանէ 100 Ֆր· Կարապետ Ծատուրեանի մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն – Ժերմէն Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կուտայ՝
ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՑԵԱՆԻ
մահուան 3–րդ տարելիցին առթիւ:
Կիրակի, Յունուար 21:
Աւարտոգութեանց կը նախագահէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Կը պատարագէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎՐԴ· ՃԷՐԻՃԵԱՆ
Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Միջեկեղեցական յարաբերութեան
Ծիրին մէջ

ՂՈՓԹՔԻ ՊԱՀ

կազմակերպութեամբ՝
Իսիխ Հայ Աւաքելական, Լատին Կաթոլիկ, Հայ Աւետարանական, Բողոքական ոչֆորմէ եւ Ռուս Եկեղեցիներու,

Նիւթ·–
ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՄԷՆԸՔ ՄԷԿ ԸԼԼԱՆ ...
ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՇԽԱՐՀՆ ԱԼ ՀԱՒԱՏԱՑ
Յովհ· ԺԷ· 21
տեղի կ'ունենայ Իսիխ Հայ Աւաքելական Եկեղեցիին մէջ, Հինգշաբթի օր, Յունուար 18, ժամը 20·30–ին՝
6, Աւիւնիւ Պուրկէն· Իսի լէ Մուլինօ

Կը հրաւիրենք ընդհանուր հայութիւնը ներկայ ըլլալու եւ միասին աղօթելու համար:

–– Հիւրասիրութիւն ––

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օսման Լօլա Սասունի մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները· – Սարգիս Պօյաճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մաթիկեանէ, Պր· Գալաճեանէ, Այրլ Տիկին Բարիզ Ամատունեանէ, Այրլ Տիկին Պօյաճեանէ 50–ական Ֆր·:

Լեւոն Այվազեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգիստի առթիւ՝ Այրլ Տիկին Ալիս Այվազեան, Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100–ական Ֆր·:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՈՒԺԵՐԸ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՈՒԺԵՐԸ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳԱ

aaa

SAISON 89/90
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 28 janvier à 17 h.
CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES
CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN
L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER

Vendredi 6 avril à 20 h. 30
CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE
QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN
Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE

Vendredi 4 mai à 20 h. 30
CYCLE PREMIERES AUDITIONS
ALEXANDRE AROUTIUNIAN
Concerto de Violon (1989)
ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN
Orchestre de Chambre d'Arménie
Direction Rouben AHARONIAN

Vendredi 8 juin à 20 h. 30
SOIREE MAURICE RAVEL
DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN
ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA

Prix des Places
150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F
Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra»
400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F

Abonnement annuel pour 8 manifest.
1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՈՒԺԵՐԸ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՈՒԺԵՐԸ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳԱ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 18

JEUDI
18 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.190 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.190

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԵՒ ԳԵՏԱՇԷՆ
ՄԻՇՏ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

ԵՐԵՒԱՆ.- ԿԱԶԻ ԵՒ ԷԼԵԿՐՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ԻՐ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒ ՏԱՅ ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ՈՐ ՋՕՐՔ ԿԸ ՂՐԿԷ

86 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ՄՕՏ 200 ՎԻՐԱՒՈՐ

Ողբերգութիւնը կը չարունակուի: Ամէնէն ծանրակշիռ վիճակը կը վերաբերի Գետաշէնի եւ Շահումեանի եւ այդ շրջանի գիւղերուն, ինչպէս՝ Ազատ, Կամօ եւ Զայկենա: Ազերի ազգայնականները վայրագ յարձակումները անխնայ կը շարունակեն: Ուղղակի կապի չգոյութիւնը թոյլ չի տար, որ Երեւան տեղեակ ըլլայ գոհերու ճշգրիտ թիւին:

Ցորեքշաբթի առաւօտ, «Իզվեստիա»ն կը գոհերու թիւ կուտար 80 մեռեալ եւ մօտ՝ 200 վիրաւոր: Այս մեռեալներուն մեծ մասը, եթէ ոչ ամբողջութիւնը Հայ են: Մոսկուա հասած խորհրդահայ լրագրող՝ մը՝ որ Շուշի պատանդ ինկած էր Ազերիներուն ձեռքը, և յաջողած է փախիլ, կը պատմէ թէ Ազերիներու կատարած առեւանգումները կը բազմանան եւ ամէնօրեայ են: Պատանդ կը բռնեն ոչ միայն պինուորականներ, այլեւ որեէ հարցի հետ կապ չունեցող անմեղ բնակիչներ, կը բաւէ որ Հայ ըլլան: Այս լրագրողին – Ռուբէն Բէկ Նազարեան – որ սահուն ֆրանսերէն կը խօսի, հետը հարցազրոյց ունեցաւ Ֆրանսական ձայնասփիւռի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Իւլիս Կոսէ: Բէկ Նազարեանի համար ղրկուած դեղը (պատերազմական վիճակ) չատ ուժեղ է, բայց, հիւանդութիւնը ալ աւելի ուժեղ է, ամէնէն ծանրակշիռ խլիրդն է: Ըստ իրեն ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ աւելի դէշ է բաղդատմամբ Լիբանանի:

11 հազար է ղրկուած նոր ուժերու քանակը: Վեց հազարը՝ Ներքին նախարարութեան զօրքեր, հինգ հազարն ալ՝ բանակ: Ինչպէս երէկ ալ ըսինք, անընդունելին այն է որ պատերազմական վիճակը հռչակուած է Ղարաբաղ, ուր բան չէ պատահած, Գորիս, ուր բան չի պատահիր եւ ոչ՝ Բաքու, ուր Հայ կը ջարդեն: Քաղաքը մնալով Ազերբէյճանի իշխանութեանց հակակշռին տակ, այն Հայերը որոնք կը փորձեն փախուստ տալ օդակայանէն կամ կայարանէն, Ազերիներու ձեռքը կ'անցնին ու վայրագօրէն կը սպանուին:

Ցորեքշաբթի առաւօտ, հեռաձայնով Երեւանէն մեր առած լուրերը կը հաստատէին թէ Հայերու հակազդեցութիւնը չատ բուռն է պատերազմական վիճակի այս հռչակման դէմ: Մեր ուշադրութեան յանձնուեցան նաեւ կէտեր, զորս չեն անք եւրոպական մամուլին մէջ, ինչ կը վերաբերի պատերազմական վիճակի զանգան տրամադրութեանց: Օրինակ, եւ անշուշտ ամէնէն մտահոգիչը՝ քնակչութիւն պարպել ժամանակաւորապէս փըրկելու համար աւոր կեանքը: Այլ կէտ մը եւս, բնակարաններու քննութեան առեն, եթէ յայտնուին անձեր, որոնք հոն չեն բնակիր, այլ եկած են ուրիշ վայրերէ (Երեւան, եւայլն) իրենց ընտանիքը տեսնելու կամ բարեկամ այցելուներ են եւ տեղւոյն բնակիչ չեն եւ կը ղրկուին իրենց բուն բնակավայրը: Այս երկու կէտերուն նշանակութիւնը չատ յստակ է Ղարաբաղի համար:

Երեւանի մէջ, ինչպէս ամէն իրիկուն ժամը 18–ին, հանրաժողով մը եղած է, ուր խօսք առած են Հ·Հ·Շ·–ի բանբերները՝ Վանօ Սիրադեղեան, Աշոտ Մանուչարեան: Ազատ, եղոյթ ունեցած է նոտեսագէտ՝ Եուրի Մովսիսեան, որ ուժանիւթի խնայողութեան անհրաժեշտութեան վրայ ծանրացած է: Արդարեւ, շրջափակումը եւ այլ միջոցներ կը միտին զլխաւորաբար եւ անմիջականին համար տրնտեսապէս քայքայել Հայաստանը եւ ծունկի բերել ժողովուրդը: Կաղ գրեթէ չկայ, բնակարաններու ջերմութիւնը չէ ապահովուած (չմոռնանք որ ձերոյէն վար 7 – 8 աստիճան է, միայն Երեւանի ջերմութիւնը, դեռ չեն խօսիր Լենինականի եւ այլ շրջաններու մասին) եւ էլեկտրականութիւնն ալ ապահովուած չէ: Երեւանի հեռատեսիլէն եղոյթ ունեցած է Վարդգէս Պետրոսեան, որ մեր վիճակը բաղդատած է Ովրատիոսի (Հորաս) և կոչ ըրած որ ուժ ցոյց տանք, որպէսզի վերջը՝ փրկութիւն ըլլայ:

Զօրավար Շատալին իր խօսքին ընթացքին երկու կողմերու ծայրայեղներու ակնարկած է, երբեք՝ ջարդուած Հայերուն: 80 մեռեալներու 36–ը՝ միայն Բաքուի կը վերաբերին, բոլորն ալ Հայ, անշուշտ: Թռաններու երթեւեկը դէպի Ղարաբաղ վերսկսած է երեքշաբթի օր:

***

Եւրոպական մամուլը կը չարունակէ լայն արձագանգ տալ:

«L'HUMANITÉ»

Յունուար 17–ին, կրկին ճոխ լրատուութիւն կ'ընէր, խորհրդածութիւններ ալ կցելով: Խորագրով հարց կուտար. – «Ի՞մասսութիւնը պիտի յաղթէ՞» եւ կ'ապելցնէր, միշտ խորագրով. – «Մոսկուա ամէն ինչ ըրաւ որպէսզի խնդրոյ առարկայ կողմերը յառաջանան միջին լուծումի մը ճամբուն վրայ: Ոչ Երեւան, ոչ Բաքու կրնան յաղթել այս կռուին մէջ, որ արդէն շատ արիւն թափել տուաւ»:

Ըստ մեզի, Մոսկուա առաւել – լարար Բաքուի օգնեց: Եթէ այդ միջին լուծումը գտած ըլլար 1988 Փետրուար 21–ին իսկ, երբ Ղարաբաղի մարզային Խորհուրդը միաձայնութեամբ կը քուէարկէր Հայաստանի հետ միացումի իր որոշումը: Թող չհկչէր, բայց այն ատեն անջատէր վարչականօրէն Բաքուէն, երբ ամբողջ հայ ժողովուրդը Արցախէն Երեւան, Կորբաջով կ'երդնուր, երբ դեռ Սումգայիթ ալ չէր եղած, փոխանակ անոյշ – անոյշ քնացնելու Հայերը, Սիլվա կապուտիկեանով, Զօրի Բալայանով, ձըմբռնուղ խոստումներով:

Ժորժ Մառչէ ալ յայտարարած է թէ Կորբաջով իրաւունք ունէր զօրք ղրկելու կարգ ու կանոնը վերահաստատելու համար: «Պէտք է վերջ տալ ապստամբութեան, պոկրոմներուն: Կորբաջով չատ ճիպ թափեց քաղաքական լուծում մը գտնելու համար հարցին, բայց, հիմա չէր կրնար զինուորական միջոցներ ձեռք չառնել ապահովելու համար կեանքը մարդոց, որոնք սպառնալիքի տակ են Ս-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԼԱՐՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՀՊԱՆԻՈՒՄ Է

Այսօր թերթերը հրապարակել են Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհրդի հրամանագիրը Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզում եւ մի քանի այլ շրջաններում արտակարգ դրութիւն յայտարարելու մասին: Արտակարգ դրութիւն է մտցուած Լ.Ղ.Իմ–ում, նրան յարող ազգբնջնական շրջաններում, Հայաստանի Գորիսի շրջանում, ինչպէս նաեւ Խոր·Միութեան սահմանի երկայնքով Ազգբնջնի տարածքում եղած սահմանամերձ գօտում:

Ինչպէս հաղորդում է հանրապետական օպերատիւ շտապը Յունուարի 15–ի լոյս 16–ի գիշերը իրադրութիւնը պայթունային շրջաններում համեմատաբար հանդիստ էր, բացառութեամբ Գետաշէնի ենթաշրջանի Ազատ գիւղի, որի վրայ ազգբնջնցի զինուած յեղուզակները քանի գրոհներ են ձեռնարկել բայց արժանի հակահարուած են ստացել խորհրդային ներքին զօրքերի կողմից: Այդ շրջաններից Երեւանի հիւանդանոցներն են տեղափոխուել 14 թեթեւ վիրաւորներ:

Արմենփրէսի հաղորդման համաձայն Ազգբնջնան են ուղարկուել զինուորական լրացուցիչ ուժեր: Բաքու քաղաքում մրցուել է պարետային ժամ:

Ձճղրտուած տուեալներով այնտեղ վայրագութիւնների զոհ է դարձել 44 մարդ, որից 34–ը Հայեր են, 6–ի ինքնութիւնը հնարաւոր չի եղել պարզել: Վերջին երեք օրում Ազգբնջնից Հայաստան է եկել մօտ երկու հազար փախստական, Մոսկուա են հասել 600–ը: Փախստականների հոսքը չարունակւում է:

Երէկ Սփիւռքահայութեան հետ կապի կոմիտէի ընդհանուր ժողովը դիմեց «Ռոմինա» համամիութենական միութեանը, խորհրդային Հանրապետութիւնների համանման կազմակերպութիւններին, քաղաքական գնահատական տալու եւ դատապարտելու համար Ազգբնջնի ազգայնամոլների սանձազերծած նոր ցեղասպանութիւնը, պահանջելու համար մեզաւորներին, թէ անմիջական կատարողներին, թէ նրանց թիկունքում կանգնած հայատեաց քաղաքականութեան դաշտապարապետներին ու հովանաւորողներին:

Սփիւռահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Յունուար 17 (Երեւանի ժամը 12·30)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՅ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ֆրանսայի Հայց· բոլոր հեղեգինեբուն մէջ, կիրակի առաւօտ, Յունուար 21, յետ պատարագի Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Բաքուի եւ այլ շրջաններու մէջ, Ազերիներու կողմէ վայրագօրէն սպաննուած Հայերու յիշատակին:

LE MASSACRE DES ARMENIENS

TEMOIGNAGES

LE SERVICE DE PRESSE
DE LA LIGUE INTERNATIONALE
CONTRE LE RACISME
ET L'ANTISEMITISME (LICRA)
COMMUNIQUE

HALTE A UN NOUVEAU GÉNOCIDE DU PEUPLE ARMÉNIEN

Un nouveau génocide des Arméniens est sur le point de se perpétrer en Transcaucasie soviétique.

A partir d'une revendication territoriale touchant le Haut-Karabagh à majorité arménienne mais administrativement rattaché à l'Azerbaïdjan dont la population est composée d'Azeris de confession musulmane, un conflit sanglant oppose les deux communautés depuis deux ans.

Au nom du devoir d'ingérence pour faire respecter le droit de vivre des minorités ethniques, la LICRA exige des autorités soviétiques et de l'ONU des mesures d'urgence pour mettre fin aux pogroms organisés contre des villages arméniens, aux prises d'otages et aux massacres de femmes et d'enfants dont la multiplication risque d'entraîner un nouveau génocide.

Le fait que les Azéris soviétiques et Iraniens se réclament d'un même islamisme intégriste peut expliquer les hostilités déclanchées contre le peuple arménien de confession chrétienne.

LICRA

Paris, le 16 Janvier 1990

***

Le Conseil représentatif des institutions juives de France (CRIF) a réclamé la fin des «*pogroms*» antiarméniens en Azerbaïdjan. «*Nous, Juifs, qui avons eu la sinistre expérience de subir dans ces terres des pogroms*, a déclaré le président du CRIF M. Jean Kahn, *ne pouvons que nous émouvoir en apprenant que des Arméniens résidant dans certaines républiques soviétiques se trouvent subir des persécutions identiques, dont l'horreur ne peut qu'interpeller la conscience des nations. Ayant admiré les efforts de démocratisation déployés par Mikhaïl Gorbatchev, il est à souhaiter qu'il veuille éviter que pareilles persécutions puissent continuer à se produire en URSS*».

«CAHIERS DU CINEMA»ի ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԷՋԵՐԸ

Շարժանկարի ծանօթ այս ամսաթերթը «Լուվր»ի մէջ տեղի ունեցած «Խորհ. շարժանկարի շաբթուան» առթիւ (Յունուար 10 – 15), 1990–ի առաջին թիւը յատկացուցած է խորհրդային շարժարուեստին։

Հոն, կովկասեան շարժանկարին տրամադրուած էջերու մէջ անջատ յօդուածներով կը ներկայացուին երեք հայ արուեստագէտներ. Համօ Բէկ Նազարեան, Ս. Փարաճանով եւ Արթիւր Փէլէչեան։

Առաջինին (1892 – 1965) մասին կ'ըսուի թէ ծանօթ է խորհրդային շարժարուեստի պատմութեան մէջ, սակայն յաճախ կ'անդիտակցուի դերը կովկասեան հանրապետութիւններու շարժանկարի գործին ըմբռնումին մէջ։

Ծագումով Հայ, մոսկուացի այս դերասանը 1922–ին Թիֆլիս կը հաստատուի, ապա 1924–ին կ'որոշէ փոխադրուիլ Հայաստան, ուր առաջին երկարամեայ ժապաւէնը, «Նամուս»ը կը պատրաստուի։ 1928–ին Երեւանի ժապաւէններու գործառնութիւնը կ'առնէ «Արմէնկինօ» անունը եւ Բէկ Նազարեանի դրդումով յարաբերութիւնները կ'աշխուժանան կովկասի աշխատաւորներուն հետ։ Համօ Բէկ Նազարեան իր յուշերուն մէջ կը պատմէ թէ ինչպէս անցեալ դարու վերջաւորութեան Երեւանի մէջ Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ անհամաձայնութիւնը կը հրահրէր ցարական կոմզմ, այսուհանդերձ ընտանիքները ջերմութեան լաւ յարաբերութիւններ ունէին իրարու միջեւ։

1927 – 1928–ին մինչ Իվան Փերեսթիանի վրացի արտադրիչը «Զամալու»ն կը նկարահանէ Երեւանի մէջ, Բէկ Նազարեան ալ Թիֆլիսի մէջ «Նաթելա»ն կը պատրաստէ։ Բէկ Նազարեանի «Հրաբուխին վրայի տուն»ը (1928 – 1929) եւ «Պեպօ»ն (1935) որ խօսուն առաջին հայկական ժապաւէնն է, կը ցոլացնեն իր դործին մէջ կովկասեան ըմբռնումը։

Նոյն մօտեցումին չարունակութիւնը կը նկատուի վերջին չորս ներու Փարաճանովի «Աչուդ Ղարիպ»ը, որուն նիւթը Լերմոնտովի մէկ նորավէպէն առնուած է, գլխաւոր դերակատարը քիւրտ մըն է, երաժշտութիւնը յօրինած է ազերի մը, իսկ ժապաւէնը վրացական արտադրութիւն է։

Փարաճանովի յատկացուցած էջը իր առողջական վիճակի լուրերէն զատ մեծ նորութիւն մը չի բերեր. «Ընդմիջուած տեսադրութիւնը» խորագրուած յօդուածին սկիզբը կ'ըսուի թէ արուեստագէտին նոր ժապաւէնին աշխատանքները երեք օր միայն չարունակուած ու դադրած են անոր առողջական ծանրակշիռ հարցերուն պատճառով։

Սայեաթ Նովայի հեղինակը ներկայիս թոքի վիրահատութենէ մը եւս ապաքինումի չրջան մը կը բոլորէ։ Վեց կամ ութ ամիսէն թերեւս կարենայ «Ոսոսովանանք»ի տեսադրութիւնը չարունակել։ Այսպէս կը կոչուի ինքնակենսադրական այս ժապաւէնը որուն առաջին տեսարանները նկարահանուեցան Թիֆլիսի իր հօրենական բնակարանին մէջ։ Ժապաւէնը հայ – եւ վրացական արտադրութիւն մը պիտի ըլլայ։

«Ոսոսովանանք»ը կը պատմէ իրենց դերեզմաններէն վտարուած ոգիներուն պատմութիւնը, անոնք կը պատկանին Փարաճանովի նախիններուն ու կը զոհուին քաղաքաչինական աչխատանքներու։ Բեմանիութիւնը հարուստ է նաեւ քննադատական մասերով որոնք ուղղուած են խորհրդային վարչակարգով ստեղծուած իրավիճակին։

Փարաճանովի յատկացուցած էջին մէջ կ'ըսուի նաեւ թէ հակառակն ըլլալով ընդմիջուած տեսադրութեան, գրեթէ ամբողջ ժապաւէնն է Երեւանի մէջ անոր առնչութեամբ պատրաստուելիք աչխատանքը։ Հայկ. ոճով այդ չէնքը կը դտնուի բարձրունքի մը վրայ, կարմիր աղիւսներով հիւսուած է, փայտաչէն պատշգամներ ունի։ Հոն պիտի յուցադրուին Փարաճանովի 500 գործերը. գծադրութիւններ, գոլաժներ, պաստառներ, սեղրամիֆներ որոնք արուեստագէտին կողմէ նուիրուած են Հայաստանի մայրաքաղաքին ժողովրդական արուեստներու թանգարանին։

Մեծ մասով քիչ ծանօթ այս դործերը յայտնութիւնը կը բերեն Փարաճանովի անձնաւորութեան հիմնական մէկ դիծին. կերպընկալ արուեստներու վարպետին։

Հայկական արուեստին յատկացուած էջերու ամէնէն լայն բաժինը տրուած է Ա. Փէլէչեանի։

Նախ կը չեչտուի որ անոր հետ հանդիպում մը կարելի եղած է ոչ Մոսկուայի, ոչ ալ Երեւանի մէջ, այլ՝ Փարիզի, ուր կը դտնուէր Նոյեմբերի սկիզբը, ներկայացնելու համար իր կարճամեայ ժապաւէնները, եւ աչքէ անցընելու հաստատութիւններու հետ կայացած իր ծրագիրները։

Փէլէչեան ծնած է 1938–ին Լենինական. կիրովականի մէկ գործատան մէջ աչխատանքի չրջանէ մը ետք, 25 տարեկանին կը մտնէ Մոսկուայի շարժանկարի հիմնարկը։ Ուսանողութեան հինգ տարիներու ընթացքին վեց վաւերագրական ժապաւէն կը պատրաստէ։ Ապա Երեւան վերադառնալով «Արմէնֆիլմ»ի համար կը պատրաստէ առաջին կարճամեայ ժապաւէնը «Մենք»ը (1969) որ գինքը կը ծանօթացնէ միջազգային հրապարակին. կը հետեւին «Եղանակներ»ը (1975), «Մեր դարը» (1982) որոնք առիթ կուտան իրեն դարգացնելու մտածումի իր ըմբռնումները, որոնց առընչուած տեսութիւնը կը բացատրէ 1988–ին Երեւան հրատարակուած «Իմ շարժանկարս» գործին մէջ։

Այս արուեստագէտին համար կ'ըսուի տակաւին թէ երկար տաեն հետեւ պահած է շարժանկարի աչխատանոցներէն ու ճանչցած խորհրդային բուժարաններուը։ Միայն 1988 Փետրուարին Հիւսկոպալսի եւ Ռոթերտամի փառատօնին հրաւէրով կրցած է դուրս ելլել Խորհրդային Միութեան սահմաններէն, ինչպէս ուրիշ հայ արուեստագէտ մը՝ Սերգէյ Փարաճանով։

Ամսաթերթին վերջին էջին վրայ ալ տեղ տրուած է Փէլէչեանի հետ Նոյեմբեր 2–ին կատարուած հարցազրոյցի մը։ Հետաքրքրական են իր պատասխանները ուր կը ցոլանան աչխատանքի, արուեստի, իր ոճին սկզբունքները։ Խօսելով գոյնի եւ երաժչտութեան գործածութեան մասին, ան կ'ըսէ. – «Երաժչտութիւնն ու գոյնը կը գործածեմ հոն ուր ինծի անհրաժեչտ կը թուին։ Խորքին մէջ կը սիրեմ հակասութիւնը։ Շարժանկարը կրնայ առաջինէն տարբեր, բայց նոյնիսկ իրական ուրիշ իրականութիւն մը ստեղծել։ Աչխարհը ինծի համար հիմնուած է միշտ 2–ի վրայ, սակայն տարբեր հարց է թէ ինչպէս կարելի է ձեռք ձգել այդ 2–ը։

Մոնթաժի պահուն կան նկարներ որոնք կը փոխարկուին երաժչտութեան եւ երաժրշտութիւնը՝ պատկերներու։

... Այն տպաւորութիւնը ունիմ թէ քաղաքական, երաժչտական որոշ պրպտումներ իրենց լուծումը կրնան գտնել շարժանկարին մէջ։ Ան միակ արուեստն է որ տէր է երեք ուժերու. ժամանակին, միջոցին ու իրական շարժումին։

Ներդաշնակութիւնը գոր կը զգամ տիեզերքին մէջ, եւ որուն վրայ կ'ուզեմ կեդրոնացնել աչխատանքս, ինծի կը սորվեցընէ թէ շարժանկարը աստղաբաշխութեան համաստեղութիւններու մակարդակին վրայ կը գտնուի։ Ամենամեծ դրժրութիւնը, գաղտնիքը որ կայ այսօր աչխատանքիս մէջ, այն է, որ երբեմ չեմ գիտնար երկու մակարդակներու միջեւ գտնուած նշգրիտ միջոցը։ Միշտ դիտողներ կուգան ինծի ըսելու թէ 10 վայրկեանոց ժապաւէնս 20 վայրկեան թուած է իրենց։ Ու կ'աւելցնեն թէ այդ տպաւորութիւնը սրտնեղութեան հետեւանք չէ»։

Փէլէչեան նաեւ կը դասաւանդէ. – «Իվրնսի, Ֆլէյհերթիի, Փազոլինիի ժապաւէններու ճնշութեամբ կը վերլուծենք շարժանկարային լեզուն։ Ձեմ գիտեր թէ բան մը կը սորվին, սակայն մեկնելէ ետք ոմանք կը գրեն թէ կը փնտռեն գիս...» կ'ըսէ, ու կը չարունակէ. – «Իմ դասաւանդութիւնս ճատրակի խաղին կը նմանի. ես կը սորվեցնեմ շարժանկարի համաստեղութեան օբէնիները, շարժումները եւ իրենց կը մնայ աւելի ետք խաղը խաղալ»։

Վերջին հարցում մը կը վերաբերի իր ժապաւէններուն արտադրութեան պայմաններուն եւ ապագայի ծրագիրներուն։ Փէլէչեան կը բացատրէ. – «Իմ աչխատաոճիս երբեմն յապաղումներ ու դժուարութիւններ կ'ունենայ որոնք կրնան ձեզի տարօրինակ թուիլ, սակայն մեր պայմանները ձերիններէն բաւական տարբեր են։ Եթէ ես ժապաւէն մը կը պատրաստեմ Երեւան, պէտք է գիտնալ որ որոշ աչխատաոճներ տեղի պիտի ունենան կիեւ, իսկ ուրիշներ Մոսկուա։ «Մեր դարը» ժապաւէնիս որոշ մասերը սկսած էի տիեզերագնացի մը հետ որ այդ միջոցին տարուան մը համար աւիօրպետ դրկուեցաւ։ Անկէ ետք կը հարցնէին թէ երբ պատրաստ կ'ըլլայ ժապաւէնը. կը պատասխանէի. – «եթէ կ'ուզէք որ աճապարեմ, վեր դրկեցէք գիս ալ, մնացածը հոն կ'ընեմ»։

Ներկայիս կրնամ «Արմէնֆիլմ»ի մէջ աչխատիլ (երկար՛ատեն արգելք եղան), սակայն վերջին ամիսներուն չգգեցին որ գործս առաջ երթայ։ Բեմանիութիւն շրջափակումին առընչուած մասեր կը պարունակէր...

Ներկայիս երկու ժապաւէնի պատրաստութիւնը ունիմ. թերեւս մէկը «Հօմօ Սափիէնս» ֆրանսական համագործակցութեամբ ըլլայ, միւսը կը կոչուի «Երկիր Մոլորակը»։ Նախ շարժանկարի արուեստագէտ եմ ես ու կը ներկայացնեմ շարժանկար մը որ կը փորձէ զարգացնել գիտակցութիւնը, զարկ տալով ենթագիտակցութեան։ Այս երկու ծրագիրներուն թեմաները ուրեմն համաշխարհային են ու կ'անջատուին ուղղակի հայկական նիւթէն»։

Ա. Թ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՅԱԻԴ ՏԱՆԵՄ»

Սքանչելի ասութիւն մը ունի մեր ժողովուրդը։

– Յաւդ տանեմ։

Մանաւանդ Աբեւելեան բարբառի մէջ, որքա՜ն քաղցր կը հնչէ ան ականջներու։ Անսահման մարդասիրութիւն, եղբայրութիւն, հարազատի սէր կը ծորի այս որկու բառերէն։ Մարդուն միանակնութիւնը մարդուն հետ, մարդուն տառապանքը ուրիշ մարդու մը տառապանքին դիմաց, մարդուն ցանկութիւնը իր սիրած մարդը երջանիկ տեսնելու, եւ դեռ ի՞նչ։

– Յաւդ տանեմ։

Որքան յաճախ կը լսէի այս երկու բառերը Երեւանի մէջ, ուր անոնք այլեւս կը դործածուէին մանրուք դրամի պէս, բայց միշտ ալ ջերմութեան ու անկեղծութեան արձադանդներ յառաջացնելով սիրտերու մէջ։ Ամէն անդամ որ բարեկամի մը բերնին մէջ կը լսէի այս ասութիւնը, կը ցնցուէի, կ'ուրախանայի, սրտիս մէջ ջերմութիւն մը կը զդայի, կը հասկնայի որ հարազատներու, դիս սիրողներու չբջանակին մէջ կը դտնուէի։ Անոնք որ կ'արտասանէին այդ երկու բառերը, թերեւս այլեւս այնքան վարժուած էին անոնց, որ չէին նչմարեր այն խորհուրդը որ կը յայտնուէր անոնցմէ։ Մինչդեռ ես անոնց մէջ կը տեսնէի սուրբ ցանկութիւն մը որ, ո՜վ գիտէ տառապանքի որ չբջաններուն արձակուած էր չատ տառապած մարդոց սրտի խորերէն եւ անկէ վերջ մնացած էր լեզուներու վրայ։ Ուրիշին ցաւը տեսնել, ուրիշին յոդնութիւնն ու տառապանքը տեսնել, եւ բաժնել զայն, մինչեւ իսկ ամբողջովին տառնձնել զայն, դիմացինը փրկել այդ տառապանքին ծանրութենէն, առնել անոր ցաւը ու տանիլ։ կո՜յ արդեօք ասկէ աւելի ազնիւ ցանկութիւն մը։ Խանդոտ մայր մը իր զաւկին, երախտադէտ զաւակ մը իր ծնողքին, սիրահար մը իր սիրականին, եղբայր մը իր հարազատ եղբօր, ընկեր մը իր սրտակից ընկերոջ, բարեկամ մը իր հաւատարիմ բարեկամին, մինչեւ իսկ սովորական Հայ մարդ մը իր անծանօթ մէկ ցեղակիցին։ Յաւդ տեսնեմ ա՛յ կին, ա՛յ տղայ, ա՛յ մարդ։ Եկուր բաժնենք այդ ցաւը որպէսզի թեթեւնայ։ Շատ է ան մէկ հոգիի ուսերուն, մէկ հոգիի սրտին համար։ Եթէ երկուքի, չորսի, տասնի, հազարի բաժնուի, այդ ցաւը, եւ ամէն ցաւ, անհունօրէն կը պզտիկնայ, կը թեթեւնայ, տանելի կը դառնայ։ Եկուր բաժնենք զայն։ Ցաւի ու տառապանքի մէջ եղբայրակից ըլլանք։

Ուրիշ որեւէ աղդի մը լեզուին մէջ կա՞յ արդեօք այս երկու բառերուն համազօրը, կա՞յ այսպիսի սրտագին արտայայտութիւն մը։ Չեմ դիտեր։ Բայց նոյնիսկ եթէ կայ, վստահ եմ որ ան այնքան քաղցր չի հնչեր, մարդուս հոգիին այնքան զովութիւն չի չնորհեր, որքան կ'ընեն սա երկու բառերը։

– Յաւդ տանեմ։

Մենք իրարու ուրախութիւնը բաժնելու կարիքը չենք զդացեր, իրարու երջանկութենէն բաժին առնելու ցանկութիւն մը ընաւ չենք զդացեր թերեւս, որովհետեւ չէ պատահեր որ իրարու ըսենք. – «Ուրախութիւնդ տանիմ, ուրախութենէդ բաժին առնեմ»։ Բայց հակառակը պատահեր է յաճախ։ Նոյնիսկ եթէ ան զործածուէր է որպէս մեքենական ասութիւն, նոյնիսկ եթէ պարզապէս խօսքով է եղեր, պատրաստակամութիւն յայտներ ենք իրարու ցաւը տանելու։ Աւտով զոնէ դիտցեր ենք համակրանքի փաստ մը տալ դիմացինին, զդացնել թէ կը հասկնանք խօսակիցին ցաւը եւ կը ցաւինք այդ ցաւին համար։

Ամիսներ առաջ Սուրիայէն չատ պատուական ու զրասէր Հայ մը եկած էր մեզի։ Գործի մարդ էր, առեւտուրի ընդարձակ ցանց մը ունէր։ Շէրմաններ կը կատարէր քաղաքիս մէջ, պարմանագրութիւններ կը կնքէր։ Բայց ամէն անդամ որ ազատ կը մնար իր գործի ստիպողութիւններէն, խմբագրատուն կուգար, ազգային հարցերու մասին կը խօսէր, անկիւն մը կը քաչուէր ու ուչի – ուչով կը կարդար աչխարհի ամէն կողմէ եկած հայերէն թերթեր, յետոյ անձայն կը նստէր ու նոյն անկիւնէն կը դիտէր թէ ինչպէս մեր ընկերները աենդագին կ'աչխատէին օրուան թերթը հասցնելու համար, թէ ինչպիսի միասնականութեամբ մը անոնք կը մաքառէին առօրեայ դժուարութիւններու հետ։

Երբ մեկնումի օրը հասաւ, վիշտ մը կար սրտին մէջ, Տակաւին չարաթ մը առաջ չէինք ճանչնար զինքը, իսկ հիմա ան կը յուզուէր մեզմէ բաժնուելով։ Մի առ մի սեղմեց մեր ընկերներուն ձեռքը, եւ ըսաւ.

– Աստուած ուժ տայ ձեզի, որպէսզի իրարու ցաւը տանիք։

Իր այդ բարի մաղթանքը երկար արձադանգեց սրտիս մէջ եւ զայն ընդունեցայ որպէս դարաւոր աղերսանք մը որ մեր ցեղին սրտէն կը բխի։

Կասկած չկայ որ աչխարհի վրայ ոեւէ մէկը չի կրնար առնել ու տանիլ ուրիշի մը ցաւը։ Ցաւը, միսի ու ոսկորի նման անքակտելի մէկ մասնիկն է ապրող ամէն էակի։ Որքան բաժնել ուզենք մեր ցաւը ուրիշի հետ, կամ որքան ալ ուրիշը բաժին առնձնել կամենայ մեր ցաւէն, կարելի չէ զայն սեզանի վրայ դնել եւ բաժնել այնպէս ինչպէս իրարու հետ կը բաժնենք մեր հացն ու աղը։

Բայց տառապանքի մը տաղնապին մէջ, երբ կը տեսնենք որ մէկը մեր դիմացը կանդնելով պատրաստակամութիւն կը յայտնէ մեր ցաւը բաժնելու, այն տաեն կարծես ուրախութեան քանի մը զով կաթիլ կ'իյնայ մեր տաք տառապանքին մէջ, քիչ մը աւելի տոկուն կը դառնանք, քիչ մը աւելի կը մխիթարուինք։

Միայն տառապած ժողովուրդ մը կըրնար երկու բառեր քով – քովի բերելով այսքան ազնիւ եւ ցնցող ցանկութեան մը արտայայտութիւնը ստեղծել։

Ռ. Հ.

PUBLICATIONS REÇUES

FUOCO DI MIELE

Mario Verdone
(In copertina : Henrig Bedrossian, Ararat)

Cooperativa Editrice Il Ventaglio, Roma, 1989.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴԸ

ՄԱՂԹԱՆՔԻ ԱՌԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԻԼ. – («Յառաջ»). – Սբբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ վարչութիւնը, Յունուար 6-ին, հրաւիրած էր քաղաքի կրօնական, քաղաքական, դիւանագիտական իշխանութիւնները հայ եկեղեցականներն ու Միութիւնները ներկայացնելու համար Նոր Տարուան բարեմաղթութիւնները:

Արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ: Ծակոր Եպիսկոպոս Վարդանեան ընդունեցաւ բոլոր ներկաները մաղթելով իւրաքանչիւրին առողջութիւն, բարօրութիւն եւ երջանկութիւն: Ողջունեց Ֆրանսան որպէս հիւրընկալ հող 1915-ի ցեղասպանութեան ճապաղիքներէն ազատած հայութեան համար եւ ապա որպէս երկրորդ հայրենիք, որուն համար, յիշեցուց Եպիսկոպոսը, մեծ հաւատարմութեամբ եւ քաղաքացիական գիտակցութեամբ Հայերը ծառայեցին Ֆրանսական բանակին մէջ, պայքարեցան ու զոհուեցան յանուն երկրի ազատութեան: Յետոյ, ողկոյզեց զարթօնքի Շարժումի բարձրացուցած յոյսերն ու մտահոգութիւնները, եւ վեր առաւ բոլոր ժողովուրդներու վեհանձնութեան, համակամութեան, համակրութեան խոյանքը Հայաստանի երկրաշարժին առթիւ, յոյս յայտնելով որ բոլոր քանդուած, աւերակ դարձած գիւղերն ու քաղաքները դարձեալ կը վերականգնին: Ծակոր Եպիսկոպոս Վարդանեան փակեց իր խօսքը յոյսի, սիրոյ, արդարութեան, եղբայրութեան եւ խաղաղութեան մաղթանքներով մարդոց միջեւ եւ աշխարհին:

Վարուժան Պօղոսեան, Եկեղեցւոյ վարչութեան առենապետը, հակիրճ խօսքերով ըրաւ բարեմաղթութիւնները, կրկին ողկոյզեց հայ ժողովուրդի ողբերգութիւնները, հարեւանին՝ քոյր Հանրապետութիւն կոչուած, սպառնալիքները եւ յոյս յայտնեց որ 1990-ին Հայաստանը տնօրինէ իր ճակատագիրը:

Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսը՝ Քոֆֆի ընդգծեց որ Հայերը հաւատարիմ մնալով նախնական եկեղեցւոյ կանոններուն, պահեցին Յունուար 6-ը որպէս Յիսուսի ծնունդին օրը, հաւատարմութիւնը ըլլալով Հայ ժողովուրդի մնայուն զիծերէն մին իր պատմութեան ընթացքին: Քոֆֆի Արք. եղբայրական իր ջերմ մաղթանքները ներկայացուց եւ Ծնունդի Խորհուրդին բոլոր բարիքները եւ լոյսը ցանկած հայ ժողովուրդին վրայ:

Հուսկ, խօսք առաւ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ փրոֆէսէօր՝ Ռոպէր Վիկուռու յայտնելով իր ջերմ համակրանքը հանդէպ հայ գաղութին, ընդգծելով ծագումով հայ իր քաղաքացիական արժանիքները, եւ որպէս մարսէյլցի՝ մասնակցելով քաղաքին ընկերային կեանքին, եւ՛ որպէս հայ՝ պահելով իրենց արմատները: Հայ լեզուն պահելու համար ձեր բոլոր ճիգերը գնահատելի են, ըսաւ քաղաքապետը, աւելցնելով թէ գաղութը կրնայ իր օդնութեան ապաւինիլ: Յետոյ, անդրադարձաւ Ղարաբաղի հարցին, յայտարարելով թէ արդար պահանջ մըն է անոր կցումը Հայաստանին, եւ թէ յարատեւ կերպով հարկ է յիշեցնել զայն ամբողջ աշխարհին: Իսկ անդամ մը եւս կրկնեց որ Մարսէյլ պիտի չարունակէ իր օդնութիւնը Հայաստանին, յատուկ ծրագիրներով ոչ միայն չտապ կարիքներու համար, այլ նաեւ ժամանակի ընթացքին:

Դիւնեճօնով մը վերջ գտաւ այս արարողութիւնը, որուն ներկայ եղան բազմաթիւ օտար անձնաւորութիւններ:

***

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Միշտ, Յունուար 6-ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Տարօն եւ Վասպուրական սրահներուն մէջ, Սէն – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը կազմակերպած էր պարահանդէսի հաւկերոյթ մը: Բոլոր սեղանները զբաղուած էին եւ ամէն տարիքի անձեր քով – քովի եկած հայկական Ծնունդը տօնելու հայկական յարկի մը ներս:

Նուագը, հայկական եւ եւրոպական, ասպիճանաբար տաքցուց միջավայրը եւ ստեղծեց հաճելի մթնոլորտ մը:

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի մասնաճիւղին անունով՝ Ալիս Պիւլկիւրեան ներկաներուն Նոր Տարին եւ Ծնունդը շնորհաւորեց, յիշեց Կապ. Խաչի նախանձախնդրութիւնը կառչած մնալու հօրենական աւանդութիւններուն եւ բարքերուն, եւ զանոնք հարազատ արտայայտութեամբ փոխանցելու երիտասարդ սերունդներուն որպէսզի մեր արմատները չկարուին մայր հողէն եւ չցամքին: Այս պահուն, չարունակեց Ալիս Պիւլկիւրեան, չենք կրնար մոռնալ մը չունենալ հայրենի անօթեւան եւ անապաստան մեր հայրենակիցներուն, անժպիտ մանուկներուն որոնց սիրտը միշտ խոցուած է: Ապա, յիշեցուց եւ կարդաց զեկոյց մը Կապոյտ Խաչի կատարած օդնութեան գործողութիւններուն, մէկ տարուան, եւ չէշտեց Ծնունդի առթիւ եղած յատուկ օդնութիւնները:

Կարպիս Յարութիւնեան, որ չուրջ երեք ամիս մնաց Հայաստան, տուաւ իր տպաւորութիւնները աղէտեալ գօտիէն ներս սիրող ընդհանուր կեանքին, արամադրութիւններուն, վերաշինութեան աշխատանքներու ընթացքին եւ այլ մանրամասնութիւններ յատուկ երկրի սովորութիւններուն:

Երեկոյթը չարունակուեցաւ մինչեւ առաւօտեան առաջին ժամերուն: Եղան ինքնաբուխ նուէրներ, որոնց ընդհանուր գումարը բարձրացաւ 13·200 Ֆրանքի: Անկախած քաջալերանք մը Սէն – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի ժրաջան եւ նուիրեալ տիկիններուն որոնք ոչ մէկ ջանք խնայած էին լաւագոյն ընդունելութիւն մը եւ հիւրասիրութեան մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ «Արարատ» Մխիթեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 10-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի երկրաշարժի տարելիցին նուիրուած երեկոյթ մը: Իրանահայկական Առաջնորդարանի հրաւէրով հոս գտնուող Թեհրանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան, Ս. Սահակեան եկեղեցիին մէջ իր մատուցանած պատարագէն ետք երեկոյթին մասնակցած ու բանախօսած է: Երկրաշարժի վայրերէն նկարահանուած սահիկներու ցուցադրութեամբ հանդէս եկած է «Ալիֆ» օրաթերթի արտօնատէր Ալպէռ Ամէմեան: Այցելութեան ընթացքին Արտակ Արք. Մանուկեան եւ իր ընկերակիցները հանդիպում մը ունեցած են թեմին ազգային մարմիններուն հետ, այցելած են Նոր Ջուղայի եւ Շահինշահրի հայկական գաղութները, Սպահանի համալսարանի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ճիւղի կեդրոնը, Նոր Ջուղայի վիճակին ու ծերանոցը: Պատուիրակութիւնը Թեհրան վերադարձած է Դեկտեմբեր 15-ին:

***

ՊԻՑՐՈՒԹԻ «Ց. Տէր – Մելքոնեան» թատերասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 8-էն ի վեր. «Համազգայինի» նորաստեղծ երիտասարդական թատրոնը կը ներկայացնէ երկու թատերգութիւն՝ բեմադրութեամբ Մհեր Գարագաշեանի: Աւելի քան 25 դերակատարներ ունեցող թատերախումբին խաղացանկին մաս կը կազմեն Ուիլիըմ Սարոյեանի «Հէ՛յ, ո՞վ կայ այդտեղ» եւ Քլիֆըրտ Օաէթսի «Սպասելով Լեֆթիին» թատերախաղերը:

***

ՊԻՑՐՈՒԹԻ «Ծակոր Տէր – Մելքոնեան» թատերասրահին մէջ, երիտասարդ արուեստագէտներ ու տասնեակ մը մանուկներ, Դեկտեմբեր 16-ին, երգերու, պարերու եւ մանր տարմներու փունջ մը ներկայացուցած են: Ցայտապիրը բաղկացած է մանկական, հայրենասիրական ու ազգագրական երգերէ: Գլխաւոր մենակատարը եղած է Տիկին Անահիտ Ատրունի:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ՝ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ամէն տարի Տիկնանց Միութիւնը, Յունուար 6-ին, ճաշի կը հրաւիրէ տարեցները, մանաւանդ անոնք որոնք միթնակ մնալու վտանգին տակ կրնան ըլլալ, Ծննդեան օրը: Դժբախտաբար, երբ անցեալին զբաղուար էր ազատ աթոռ գտնել սեղաններուն չուրջ, այս անգամ ներկաներուն թիւը հարիւրը չէր անցներ: Իրաւ է որ երրորդ տարիքի անձերուն չարքը հետզհետէ կը նիհարնայ: Անոնց տեղ սեղանակից էին նաեւ երիտասարդ հրաւիրեալներ՝ որոնց շնորհիւ տիրեց ուրախ մթնոլորտ մը, քանի մը ժամ, Ս. Ծակոր Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Կը նախագահէր Նորվան Եպիսկոպոս՝ որ, յայորդարար, խօսք առաւ իր չուրջի սեղանակիցներուն: Բոլորն ալ չէշտեցին Տիկնանց Միութեան անդուլ գործնէութիւնը: Շուրջ 13 տարիէ ի վեր, առանց ընդմիջումի, Տիկնանցը կը չարունակէ ծառայել Եկեղեցիին ու համայնքին իր զանազան ձեռնարկներով:

Միութեան նախագահուհի – սկիզբէն ի վեր – Տիկին Մատըլէն Պասմաճեան 25 հազար Ֆրանքի չէք մը յանձնեց, Տիկնանցին կողմէ Ազգային Միութեան՝ որուն վարչութեան կատարած ջանքերը, հաւատարակչռելու համար պիւտճէն, յաճախ չէ որ յաջողութեամբ կը պսակուին: Ամէնօրեայ զպրոցը – Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան մանկապարտէզ – պէտք ունի Լիոնի բոլոր Հայերուն նիւթական օգնութեան, եթէ կ'ուզուի որ ան մնայ բաց եւ բարգաւաճի: Տիկնանցը ցոյց կուտայ ճամբան:

Ներկայ էր նաեւ բազմավաստակ զբօսրագէտ՝ Յովհաննէս Հաբեշեան: Իր խօսքին մէջ, շնորհաւորելէ եւ քաջալերելէ յետոյ իր յաջորդը եւ «Կոմիտաս» երգչախումբի պետ Յովհաննէս Պէրպէրեանը, անդրադարձաւ Նորվան Եպիսկոպոսի առաւօտեան, խորանէն տուած պատգամին: Որակեց այդ քարոզը «ոչ թէ եպիսկոպոսական, այլ՝ առաքելական», այնքա՛ն «լեցուն» էին Եպիսկոպոսին խօսքերը, գոնէ անոնց համար՝ որոնք կրնան հետեւիլ հայերէն քարոզի մը:

Անցողակի նշենք որ Եկեղեցի յաճախողները միայն հինները չեն այլեւս: Մեծամասնութիւն չեն, ընդհակառակն: Մեր մէջ ալ կայ, թերեւս, կրօնական զարթնում, ինչպէս Սորհրդային Միութեան մէջ...

Երգ «Կոմիտաս»ի անդամ – անդամուհիներու եւ Տիկին Տէյիրմէնճեանի կողմէ, արտասանութիւն Տիկնանց քարտուղարուհի Տիկին Գայթանճեանէ եւ պարեր, հայաստանցի հիւրերով, ծափահարուեցան արժանաւորէն: Բնականաբար, ճաշացուցակը պատրաստած էին Միութեան անդամուհիները՝ որոնք ծառայեցին ալ, առանց ցոյց տալու յօդնութեան նշաններ, ժպիտը միշտ իրենց դէմքին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԲՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻԻԼ ԱՅՆԻ

Ցուրտը օրէ օր աւելի խայթիչ կը դառնայ եւ ժամանակին հետ կը նուազին աթարներու եւ ցախերու քանակութիւնը: Պէտքվի համայնքը իր սեւ վրանին տակ քաշուած կը հանդստանար այժմ, քանի որ թալանի համար ոչինչ մնացած էր: Այս ոտաբոպիկ ու կիսամերկ ամբոխը կը պատկանէր աւազակներու դասակարգին եւ դութի զգացումը տկարութեան նշան էր իրեն համար: Կիները կիսուած երեսներով կը յիշեցնէին վայրենիները եւ ասոնց ջուր չտեսած մարմիններէն կը ծորէր գարշահոտութիւն: Ասոնք կը հապնէին կապոյտ կտաւէ կոշտ երկար չապիկներ եւ վարտիքը իրենց համար աւելորդ պերճանք մըն էր: Մարդոց պէս անոնք ալ ոտաբոպիկ էին, եւ իրենց կոշկոռ կապած ներբաններուն բոլորովին անզգայ՝ սրածայր ուղտափուշերու խայթոցներուն դէմ: Մարդ թէ կին իրենց մազերը կը լուային ուղտի մէկով, եւ թերեւս ան էր պատճառը որ բոլորն ալ ունէին դանդուր մազեր: Արեւու կիզիչ ճառագայթներէն պաշտպանուելո՞ւ համար թէ ցուրտին դէմ դիմադրելու, կիները միաժամանակ կ'օձէին՝ իրենց մարմինները կարագ իւղով:

Հիւանդանոցին չէնքը լրանալու վրայ էր: Այն ընտանիքները որոնք չինութեան համար վար դրուած էին կը զգային թէ իրենց ալ վերջը կը մօտենայ, չէ՞ որ փաստերը խօսուն էին: Փիչ մը ամէն տեղ, նման աշխատանքներու ի պահ դրուած մարդիկը վերջ ի վերջոյ սպանդանոց կ'առաջնորդուէին:

Ո՞ր մէկ նախարարը կամ ալ կուսակալը յղացած էր որբահաւաքի գաղափարը: Մոնկոլական ծագում ունեցող Թուրքին համար՝ նոր աւիշ եւ չիճուկ պէտք էր ցեղը ազնուացնելու համար: Որբերը լաւագոյն առկիթը կ'ընծայէին իրենց, թըրքացնելով զանոնք, իսկ հարէմներն ալ լեցնել՝ գեղանի աղջիկներով, որպէսզի յետագային կայտառ ու գեղեցիկ սերունդ մը ապահովէին:

Կառավարութեան կողմէ պաշտօնեաները սկսան որբահաւաքի, երկու քոյրերս եւ ես՝ մաս կը կազմէինք այս որբերուն. երկու սեռէ կը բաղկանային, ամէնէն տարիքոտը՝ հազիւ 12-էն 13 տարեկան ըլլալը: Մեր մէջ կային քանի մը որբեւայրի կիներ ալ, որոնց յանձնուած էր մեզմով զբաղելու գործը:

Կիզող վէրքի մը պէս դեռ կը կոտտայ սիրտս՝ ամէն անգամ երբ կը յիշեմ մեր առաջին ճաշը, որ կը բաղկանար ճաւարի եղինձէ: Տասը հոգինոց խումբերու բաժնուած էինք, դեռինը չրջանակի նստած կը սպասէինք համբերութեամբ մեր ընթրիքին: Քանի մը պաշտօնեաներ խոշոր սաներու մէջ եղինճը լեցուցած դրին իւրաքանչիւր խումբին մէջտեղը: Հազիւ դպալս երկարած էի, քանի մը ճարպիկ սպաներ եղինճով լեցուն սանը խլելով փախան եւ մենք մնացինք նորէն անօթի: Այս դէպքէն յետոյ, իւրաքանչիւր խումբին կարգեցին խմբապետ մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլար հսկել կարգապահութեան: Այդ խմբապետին հակողութեան տակ, իւրաքանչիւր տղայ կարգով կը լեցնէր իր դպալը ուտելու համար:

Կեանքը անողոք դպրոց մըն է, ուր կը սորվինք լաւին ու բարիին հետ՝ վատ ու գձուձ բաներ ալ: Աչխարհը կը պատկանի ճարպիկներուն, ով որ յորճանքին դէմ լողալ պիտի, կը յաջողի եւ կը չնայ ճղմել տկարը: Ուժն ու դութը ներհակ ճամբաներէ կ'ընթանան եւ չեն կրնար բարեկամանալ իրարու հետ:

Ձմեռը կը մօտենար իր բոլոր անպատեհութիւններով: Ո՛չ վերմակ եւ ո՛չ ալ անկողին կար մեր վրաններու տակ, կը մընայինք միշտ մեր ագռոտ ու պատռտած հագուստներու մէջ, եւ կը զղայինք տեբեւթափ ծառերու պէս, յանձնուած քամիներու քմայքին: Շուտով պէտք էր լուծում մը գտնել այս կացութեան. եւ ան եղաւ՝ պատատի ճակատ զգցող դիւուրներու փոխադրական կառքերէն օգտուիլ: Առաջին կարտանը մեկնեցաւ: Դժբախտաբար ճամբու ընթացքին՝ հինգ տարեկանէն վեր բոլոր աղջիկները բռնաբարուած էին այդ թուրք դիւուրներու կողմէ, նոյնիսկ կային աղջիկներ որոնք վարակուած էին վեներական ախտէ:

(Շար. 45)

(Շար· Ա· էջէն)

պերինեու դիրքին հետեւանքով» կ'ասելցընէ Մառէչ։

«LIBÉRATION»

Զոլա էջ եւ նկարներ։ Կը յիշէ խորհըրդային ազբիւրները, որոնք 167 պոկրոմի կ'արձագանգեն, դինանոցներու վրայ յարձակումներու եւ բախումներու չըռունակութեան։ Փիէը Պրիխոնոն չի ծածկեր որ «վճռական որոշում մըն է որ կը քօղարկէ քաղաքական անորոշութիւնը»։ Յանուն Ռէալ Փոլիթիքի, կը գրէ, ընդհ· քարտուղարը աւելի չահ ունէր Ազգրբեջանը խնայելու քան Հայաստանը, այս վերջինը անկախութեան փորձութիւն չունի եւ ենթակայ չէ ինչպէս իր դրացին օտար եւ կրօնական ճնշումներու։

«LE FIGARO»

Կը չեշտէ ապահովութեան ուժերու անկարողութիւնը։ Փիէը Պոսեւ կ'արձագանգէ Հայերու դէմ հալածանքներուն կիրուպատա (այժմ մկրտուած Գանջա, որ մեր պատմական Գանձակն է), ուր ըստ խորհրդային լրագրողներու Սոլ – Սոլ հրթիռներ զործածուած են։

«QUOTIDIEN DE PARIS»

Փիէը Վերլիպ կարճ ակնարկով մը չի հասկնար որ պատերազմական վիճակ հռչակուի Ղարաբաղ, ինչ որ կը նշանակէ զոհերը պատժել։

Լրատուութեան մէջ, կը յիշուի որ բանակին դէրն ալ դիւրին չէ, քանի ան բաղկացած է զանազան ազգութիւններու պատկանող զինուորներէ, այլ խօսքով՝ Հայ ալ կայ, Ազերի ալ։

Ուրեմն, ասոնք բնական է որ կողմ բլլանն։ Այլ ազգութիւններ ալ վատահելի չեն, ինչպէս՝ Վրացիները։ Կը զրկուին ի մասնաւորի անոնք, որոնք Ա.Ֆղանիս – ան զացած են, նախընտրաբար, որովհետեւ լեռնային չրջանը քիչ ծանօթ է, բարդ է, եւ զինուորներն իսկ չեն ճանչնար որպէսզի արդիւնաւոր գործ տեսնեն։

«LE MONDE»

Պերնար Կեթթա, լաւ մասնագէտ է հարցին, չատ յայտոց թղթակցութիւններ ալ սորագրած է, մինչեւ Երեւան իսկ երթալով (Հոկտեմբեր 27)։ Լաւ կը վերլուծէ կացութիւնը, իր յօդուածը սկսելով «Անել» բառով, որ ռուսերէն տուպիկ կ'ըսուի։ Իրրեւ յաւելեալ տեղեկութիւն ալ, կը զրէ թէ Ազգրբեջանի 11 այլ քաղաքներու մէջ ալ հակահայ միթինկներ կազմակերպուած են, նման անոնց, որոնք ազդանշանն են Հայերու ջարդերու։

«IHT»

Լայն տեղ կուտայ, նկարներով եւ ինք է որ ամէնէն երկար արձագանգ կուտայ Ուաշինկթընի հակազդեցութեան, որու մասին առանձին կը խօսինք քիչ վար։

«LE CANARD ENCHAiNÉ»

Երգիծաթերթին ալ Ղարաբաղը բաւական «օգտակար» եղած է այս չաբթու։ Նախ կը ծաղրէ որակելու Ֆրանսայի քաղաքական ներկայ պատկերը ասպէս· – «Nos formations politiques ressemblent presque au Haut-Karabagh».

Ապա, ծաղրելու համար Ռոլան Տիւման կը խորագրէ· – «Roland Dumas envoie des "brigades internationales" au Nagorny-Karabagh», հեգնանքով ոգեկոչելով Արտաքին նախարարը, որ նման զգեստ մը յայտնած էր Ռումանիոյ դէպքերու առեն։

ԹՈՒՐՔԻԱ.

Մոսկուա ապահովութիւն տուած է ըսկիզբէն Անգարայի որ չմտահոգուի, եթէ զօրք կը զրկէ սահմանը։ Այս նպատակով խորհրդային Արտաքին Գործոց նախարարութիւնը հրաւիրած է Թուրքիոյ աւագ դեսպան՝ Վ· Վուրալը ու տեղեկութիւն տուած այն պարագաներուն մասին որոնք անհրաժեշտ զարձուցած են Ազգրբեջանի ու Հայաստանի սահմանային չրջաններուն վրայ ձեռնարկուելիք արտակարգ միջոցառումները։ Վուրալի ըսուած է թէ այս արտակարգ վիճակը ի զօրու պիտի ըլլայ Հայաստանի եւ Ազգրբեջանի Թուրքիոյ եւ Իրանի սահմաններուն վրայ եւս, սակայն ատիկա ոչ մէկ կերպով պէտք է Թուրքիոյ դէմ ժխտական դիրքորոշում մը նկատել։

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարն ալ յայտարարած է թէ ի վերջոյ «Խորհրդային Միութեան ներքին հարց մըն է» եւ իր ուրախութիւնը յայտնած է Մոսկուայի բարի զրացնութեան տրամադրութիւններուն նկատմամբ։ Անդարա թէեւ միջոցներ ձեռք առած է, այսինքն բանական զօրք ալ լինք զրկած է սահմանը։

***

ԱՄԵՐԻԿԱ՛, ԱՄԵՐԻԿԱ՛

Ի ՍԷՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ, ԹՈՂ ՁՋԲԱՂԻ ՀԱՅԵՐՈՎ

Դեկտեմբեր 1–ի մեր թիւով գրած էինք այս մասին։ Աւելորդ բանաձեւ մը քըւէարկելէ եառ Ծերակոյտին կողմէ Ղարաբաղի ինքնորոշումը ճանչցող, իբրեւ հետեւանք Մոսկուայի հակազդեցութեան ան ձեւով մը «sorry» ըսած էր եւ յայտնած Ա.Յն Ա.Տեն որ եթէ Մոսկուա զօրք զրկէ, ինք առարկութիւն չըներ։ Տեսակ մը հրաւէր։

Եւ, Յունուար 16-ին ալ, Սպիտակ Տան բանբերը՝ Մարթին Ֆիցուաթըր (հակառակ անոր որ իրեն բան մը հարցնող չկայ) յայտարարած է որ Ամերիկա չատ լաւ կը հասկնայ որ Կրեմլինը զօրք զրկէ։ Կը չեշտէ։ – «Կը հասկնանք կարգուկանոնը վերահաստատելու անհրաժեշտութիւնը երբ ան խախտած է։ Կը խորհիմ թէ յատակ պարագան է, զոր ունինք, երբ ազգրբեջանցի ժողովուրդը կը կռուի (fighting) Հայ ժողովուրդին հետ»։

Ընդգծեցինք, ակնարկ։ Ջարդի խօսք չկայ, Հայ չի ջարդուիր, ոչ իսկ ակնարկ կայ այդ մասին (ինչպէ՞ս չնախընտրել Ժորժ Մառչէն)։

Դեռ կ'ըսուի· – «Կ'ընդունինք որեւէ Պետութեան իրաւունքը ապահովելու իր քաղաքացիներուն կեանքը եւ այդ է ներկայիս առաջնահերթ հարցը»։

Մնաց որ Ղարաբաղ ապրող քաղաքացիներու կեանքը չէ վտանգուած, այլ՝ բնական Հայերուն, ուր պատերազմական վիճակ չէ յայտարարուած։ Բայց, Պուշ ժամ առաջ կ'ուզէ ապահովութիւն տալ իր «նարնաւս» սիրելի զարձած բարեկամին, Խորհրդային Միութեան որ հոգ չընէ եւ ինչ կ'ուզէ ընէ։

Վերլուծողը այն է որ միշտ երանելիներ կան մեր մէջ, Հայաստանէն Սփիւռք, որ դեռ յոյս կը դնեն Ամերիկայի վրայ, ցեղասպանութիւն ճանչնալու բանաձեւ կը մուրան ... վա՛յ մեզ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՌՈՍՏՐՈՒՎԻՉ վերադաւ իր խորհըրդային քաղաքացիութիւնը, Գերագոյն Խորհուրդի յատուկ հրամարտակով մը։ Աչխարհահռչակ թաւջութիակահարը նուագահանդէսներու չարք մը պիտի տայ Խորհրդային Միութիւն Փետրուար 10–էն 17։ Առաջին վերադարձն է Խորհ· Միութիւն իր ինքնակամ աքսորէն ի վեր 1974–ին։

ՓՐԱԿԱՅԻ մէջ, Յունուար 16–ին, ոգեկոչուեցաւ Եան Փալաքի յիշատակը։ Ուսանողը ինքզինքը հրկիզած էր 1969, Յունուար 16–ին, եւ վաքլաւ Հաւէլ որ անցեալ տարի, պոհաբերուած երիտասարդին մահուան 20ամեակին առթիւ ծաղկեպսակ դրած ըլլալով, ձերբակալուած էր, զնաց ծաղկեպսակ մը դրաւ, այս տարի որպէս նախագահ Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան։ Ելոյթ ունեցաւ նաեւ Իվ Մոնթան եւ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի Քոսթա – Կավրասի ֆիլմը՝ Լ'Ասվէօ։

ԹՈՒՐՔԻԱ. անպաչտօն կերպով Յունաստանի տեղեկացուցած է թէ Աբեմբեան Թրակիայէն վտարուած Թուրքերը պիտի փոխադրուին Կիպրոսի թերքական չրջանը։ Թուրքիա պարբերական ելոյթներով բողոք կը յայտնէ յունական իշխանութեան վերոյիշեալ թուրք փոքրամասնութեան դէմ կիրարկած խտրականութեան դէմ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Փեփրոնէ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Սարեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Սերժ Սարեան եւ զաւակները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, զրաւոր կամ հեռաձայնով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐՏԱՇԷՍ ՍԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն – Ժերմէն Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը հոգեհանդըստեան պաշտօն կատարել կուտայ՝

ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՑԵԱՆԻ

մահուան 3–րդ տարելիցին առթիւ։

Կիրակի, Յունուար 21։

Արարողութեանց կը նախագահէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

կը պատարագէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎՐԴ· ՃԷՐԻՃԵԱՆ

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Հ· Բ· Ը· Մ· – ՓԱՐԻԶ

Հայաստանի Ծանրակչիռ իրադրութեան եւ Բաքուի հայ ազգաբնակչութեան դէմ գործուած բարբարոսական գէպքերուն պատճառաւ, Հ· Բ· Ը· Միութեան Երիտասարդաց մարմինը ջնջած է իր Շաբաթ, Յունուար 20–ի Պարահցիկ երեկոն։

Միջեկեղեցական յարաբերութեան Ծիրին մէջ

ԱՂՕԹՔԻ ՊԱՀ

կազմակերպութեամբ՝

Իսիի Հայ Առաքելական, Լատին Կաթողիկէ, Հայ Աւետարանական, Բողոքական ալֆորմէ եւ Ռուս Եկեղեցիներու։

Նիւթ· –
ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՄԷՆԲԸ ՄԷԿ ԸԼԼԱՆ ...
ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՇԽԱՐՀՆ ԱԼ ՀԱՒԱՏՑԱ

Յովհ· ժէ· 21

տեղի կ'ունենայ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիին մէջ, Հինգշաբթի օր, Յունուար 18, ժամը 20·30–ին՝

6, Ավիւնիւ Պուրկէն· Իսի լէ Մուլինօ

Կը հրաւիրենք չրջանի հայութիւնը ներկայ ըլլալու եւ միասին աղօթելու համար։

– Հիւրասիրութիւն –

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Չ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Չ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 28 janvier à 17 h. — CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES
CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN
L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER

Vendredi 6 avril à 20 h. 30 — CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE
QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN
Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE

Vendredi 4 mai à 20 h. 30 — CYCLE PREMIERES AUDITIONS
ALEXANDRE AROUTIUNIAN
Concerto de Violon (1989)
ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN
Orchestre de Chambre d'Arménie
Direction Rouben AHARONIAN

Vendredi 8 juin à 20 h. 30 — SOIREE MAURICE RAVEL
DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN
ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA

Prix des Places — 150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F
Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra»
400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F

Abonnement annuel pour 8 manifest. — 1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱՀԱՆ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Կարեւոր յաջողութիւն մը, լիակ ախոյեանութեան մէկ, Վահանի Հ· Մ·–ին երկրորդ խումբին համար՝ որ յաղթած է Մաթէյլ՝ 3 – 1· Վահան երկրորդ է· Եւ – քայլ Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն – Տէսինի համար· պարտուած է Անընդմաէ՝ 3 – 0։ Առաջին պարտութիւն մը։ Հ· Մ· Ը· Մ· կ'իյնայ դասաւորումին երկրորդ աստիճանին վրայ։

Յաւաջիկայ Կիրակի, Հ· Մ· Ը· Մ· – Մաքօ, Վահան (2) – Շատըլէ։

● ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Իսիի Հ· Մ·–ը կը չարունակէ իր յաղթական երթը՝ 2 – 0 Ա.Ս.Պ.Պ.–ի դէմ։ Ալֆորվիլ պարտուած է Իվրիի մէջ՝ 1 – 0։ Ռոնի մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· (2) – Փ· Թ· Թ· 0 – 0, Վիէնի Հ· Մ·–ը կը հաստատուի դասաւորումին երկրորդ աստիճանին վրայ, յաղթելով Լապըէլի՝ 2 – 0։

Վ· Մ·

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19
VENDREDI
19 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.191 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.191

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻԻՆ

ԲԱԿՈՒԷՆ 4000 ՀԱՅ ԵՐԵՒԱՆ ՀԱՍԱՒ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ՏԵՍԱԿՑԵՑԱՒ ՀԱՅ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՀԱՐՑԸ ՍՈՒՐ ԲՆՈՅԹ Կ'ԱՌՆԷ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՓԱԿԵՑ ԻՐԱՆԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԵՏ

Հինգշաբթի առաւօտ, ինչպէս ամէն օր, հեռաձայնային կապ հաստատեցինք երեւանի հետ եւ հետեւեալ լուրերը առինք :

– Կացութիւնը չատ լարուած կը մնայ Գետաշէնի, որ ինչպէս Ադրբեջանի միւս հայկական դիւղերը մուխին մէջ կը մնայ : Կը բաւէ դիտել հեռուէն իսկ, ուր լոյս կայ՝ ադրբեջանական դիւղ է, ուր լոյս չկայ՝ հայկական դիւղ է :

– Շահումեան, ուր զօրք մտած է, համեմատաբար հանդարտութիւն կը տիրէ : Ինչ որ չատ դրական է այն է որ բնակչութիւնը (մեր խօսակիցը նախորդ օրը Շահումեան գացած էր) չատ մեծ կորովի տէր է, բնաւ խուճապ կամ վախ չունի, ընդհակառակն հանդարտ, պաղարիւնով կ'արտայայտուի, հակառակ անոր որ բնակարաններու մէջ սառնամանիք է, ուտելիք չկայ : Զօրքը հոն է եւ ուրեմն դիւղը պաշտպանուած է, բայց զօրքը՝ լուծում չէ : Վաղը կրնայ երթալ :

– Բաքուէն 4000 հայ դաղթական հասած է Երեւան, Հինգշաբթի օր, Յունուար 16–ին :

– Հինգշաբթի օր, Կորբաջով, Ռիժկով և Սլիունկով ընդունած են Հ. Ոսկանեան, Ս. Յարութիւնեան, Գ. Գալոյեան եւ Լորով : Առաջին լուրերու համաձայն, ընդհանուր խօսքերէ աւելի բան մը չկայ :

– Հայաստանի ուժանիւթի տագնապը սուր բնոյթ առած է : Հարց կայ որ օդատորձուի Սեւանը (այդ պարագային, կրկին մակարդակը կ'իջնէ) եւ ամէն ինչ պատրաստ է այդ ուղղութեամբ, բայց որոշումը դեռ չէր տրուած, կը տրուի միայն խիստ անհրաժեշտութեան պարագային, երբ ուրիշ ելք չըլլայ :

– Ամէն իրիկուն կը չարունակուին Երեւանի միթինկները :

Միջազգային աղբիւրներու լուրերը կը չարունակեն հաստատել, թէ ինչ ողբերդութիւն կ'ապրի հայ ժողովուրդը : Մէկերկու արեւմտեան լրագրող յաջողած են Մոսկուայէն Երեւան անցնիլ եւ տեսնուած են Բաքուէն հասած վիրաւորներու եւ փախստականներու հետ : Նկարագրութիւնները ահաւոր են : Պատմութիւնը կը կրկնուի : Երբ կ'իներ կը պատմեն. – կը ջարդեն, կը բռնաբարեն, կը դաչունահարեն, կը մորթեն, մարդ կը խորհի որ խօսողը 1915–ը կը պատմէ, անդամ մը եւս :

Ըստ այս աղբիւրներուն, զօրքը դեռ բան մը չէ կրցած ընել եւ դժուարութիւն ունի չատակիլու, Ադրբեջանի ծայրագեղները մանաւանդ ապրելք կը հանդիսանան ու կը չարժակին նոյնիսկ հրաձգելու վրայ : Իզվեստիա կը դրէ թէ 30 հայ պատանդներ ազատ արձակուած են կիրովէ, թէեւ երբեք նման առեւանգումի մը մասին չէր խօսուած : Զոհերու թիւը կարելի չէ ճշդել, ըստ պաշտօնական աղբիւրներու 80 մեռեալ կայ եւ 156 վիրաւոր : Բաքու հակահայ ցոյցերը կը չարունակուին եւ խօսք առնողները կառավարութեան, կուսակցութեան, բոլորին հրաժարումը կը պահանջեն, պոռալով «Անկախ՝ արիւնոտ պերեստրոյկան» :

Ֆիկառօ–ի Մոսկուայի թղթակիցը երկու տեսակցութիւններ ունեցած է, մէկը հայ ներկայացուցիչի մը, միւսը՝ ադերի ազգային – դեմոկրատ կուսակցութեան քարտուղարին հետ :

Ադերին կ'ըսէ որ պատերազմական վիճակի հռչակումը դէշ տպաւորութիւն ըրած է : Ի՞նչպէս սկսաւ այս բոլորը· պարզ է՝ Հայերը Զայկենտի մէջ, ադերի դիւղ մը, դաղանաբար զէնք չիներ են, Գորբիսի մէջ ալ (Սիւնեաց աշխարհ) զինուորական պատրաստութեան իսկական խաբիսխ մը ունին եղեր եւ հոնկէ սկսեր են Ադերիներուն վրայ կրակել թռաններէ : Լուծո՞ւմ. Ադերին ունի անչուշտ իր լուծումը : Ղարաբաղի հարցը Մոսկուան ստեղծեց, եթէ Հայերը հրաժարին իրենց պահանջներէն, դոնէ առժամապէս, եւ չըլլանէն հեռացնեն իրենց զինուած ատրբերը, պատրաստ ենք բանակցելու : (Ինչո՞ւ չէ...) : Հայը՝ Ռ. Միրզոյեանն է, որ հակահայ յայտարարութիւն մը կ'ոբակէ պատերազմական վիճակի հռչակումը ու կը յիշէ պատերազմական վիճակի այն արամադրութիւնները, որոնց անդրադարձանք երկկ : Կը չեշտէ որ հայ ծայրայեղ չկայ, ո՛չ Հայաստան, ո՛չ Ղարաբաղ :

Լիտերատուրնայա Կազետա լոյս ընծայած է հարցազրոյց մը պետական անձնաւորութեան մը հետ, որու վրայ կը ծանրանայ Ղարաբաղի բնականոնացման մեծ մասին պատասխանատուութիւնը (անուղղակի) (անուղղակի նը չէ ուզած որ դրուի) եւ որ ըսած է թէ իմաստուն միջամտութեան մը համար «ուշ է» : Ապա՝ Ղարաբաղի կացութիւնը հակակշռէ դուրս է : Ամէն բան ըսուած է, Մոսկուայի յապաղումը անկարելի դարձուց որեւէ լուծում :

Իսմանիքէ, Հինգշաբթի օր, կ'արձագանգէր Պրաւդա–ի խմբագրականին, մինակը՝ նուիրուած Ղարաբաղի հարցին : Հեղինակը՝ Շարանով կը գիտակցի որ երկրին գերագոյն իշխանութիւնը իրաւունք չունէր նման միջոց ձեռք չառնելու : Թչնամին, կը դրէ, մեր ներսն է, մեր ողբերգական անցեալին մէջ եւ անոր է, որ պէտք է յաղթել : Մեզմէ չատեր ատելինականութեան եւ լճացման պաւակներն են :

Լրատուութեան բաժնին մէջ, համայնավար պաշտօնաթերթը կը դրէ թէ Հայերը կը պատրաստուին դէմ դնելու Սեփհանակերտի վրայ յարձակման մը, քանի Ադերիները մինչեւ իսկ չորս հրթռայլ դըրաւած են, զորս բանակը դժուարաւ ետ առած է : Հայաստան արտօնութիւն տուած կ'ըլլայ կամաւոր զրկելու համար Ղարաբաղ եւ միւս կողմէ Հայաստան որոշած կ'ըլլայ չրջափակում պարտադրել Նախիջեւանի : Զօր· Շատալին յայտարարած է որ Ադերիները կը խանգարեն լրագրողներու աշխատանքը, բազմաթիւ խորհրդային թղթակիցներ չարձակման եւ ծեծի ենթարկուած են :

Կրասնովոտսկ (Թիւրքմենիստան), ուր կը հասնին Բաքուէն փախած Հայերը, մասնաւոր կեդրոններ ստեղծուած են ընդունելու համար զիրենք, տաք հագուստներ, դրամ կը հաւաքուի օդնելու նպատակով :

Քոթիտիէն տը Փարիզ մէջ, փիէր Վերդէս, նախկին Վիչիի ներկայացուցիչը, որ 1944–ին ձերբակալուեցաւ եւ դատուեցաւ, ազատ արձակուեցաւ 1954–ին անօրէնին էր «Le Jacobin»ի : Բայց, Պաշտպանութեան իրաւ նախարար է որ պիտի յիշուի Ֆրանսական քաղաքական կեանքին մէջ եւ ոչ՝ դրական կերպով : Արդարեւ Միթերանի մտերիմ բարեկամը, որ ընկերվարական առաջին կառավարութեան Պաշտպանութեան նախարարը եղաւ եւ այդ հանգամանքով հաչտեցուց ընկերվարութիւն եւ բանակ զոհը պիտի ըլլար Կրինփիսի պատմութեան :

Կրինփիս միջազգային կազմակերպութիւն մըն է, բնութեան պաշտպան եւ անոր մէկ նաւուն՝ Ռենպօ – Ուարիօրի պայթումով ընկղմումն էր, որ պատճառ պիտի ըլլար Հեռնիւի քաղաքական ասպարէզի յանկարծակի ընդհատման, Անկասկած դեր ունէր այդ ճախաւեր զործին մէջ, բայց անկարելի է որ միայն ի՛ր զործն ըլլար, բայց եւ այնպէս միայն ինք ստիպուեցաւ «վճարել հաչուեցոյցը» եւ հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն 1985 Սեպտեմբեր 20–ին :

Զարմացած, հեղինակ է նաեւ քանի մը հաւտարներու, ինչպէս· – «La Colère usurpée», «Chronique d'attente», «Nous les grands», «Défendre la paix».

Հիմա որ մեռաւ, միայն «բարեկամ» ունի այլեւս Շառլ Հեռնիւ : Բոլոր իր այն կուսակցական ընկերներն ալ, որոնք մեզասակից եղան 1985–ին վարկարեկումի արշաւանքին, որ ծայր տուած էր իրեն դէմ, միայն զովեստ ունին այլեւս իրենց բերանը : Պարզ է՝ «գնա մեռիր, եկուր սիրեմ» :

Ամէն պարագայի մէջ, խոր ցաւով արձագանգելով իր մահուան լուրին, կը խորհինք նաեւ թէ նման մահ մը կը համապատասխաներ իր նկարագրին, զինուորեալի իր խառնուածքին : Թող ուրիշներ յիշեն թէ լաւ ապրող մըն էր, «եպիկուրեան» մը (épicurien) որ կեանքը չատ կը սիրէր (քանի մը տարի առաջ կրկին վերամուծացած էր) եւ ճաչերուն գինի չէր վատեր, այլ՝ վարպետուհած չամփանեը, Թող Ֆրանսայի քաղաքական պատմութեան մէջ, իր անունը կապուած մնայ Ռենպօ – Ուարիօրի, Հայ ժողովուրդին համար, ան պիտի մնայ այն մեծ բարեկամը ; մարդասէր ու ազնիւ, որ հաւատարիմ մնայ մինչեւ վերջ իր համոզումներուն :

× Հեռնիւի այս յանկարծական մահը եւ պարագաները հաղորդեցինք Հինգշաբթի առաւօտ իսկ Հայաստան : «Յառաջ» չապէս Վիլէօրպանի քաղաքապետարանին :

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ ՀԱՅԿ. ՄԻԹԻՆԿԻՆ ԽՕՍԱԾ ԱՏԵՆ

ՇԱՌԼ ՀԵՌՆԻԻ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ ԵՂԱՒ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԸ... «ՄԻԹԻՆԿՈՎ ԶԲԱՂԵՑՔ'Ը»

Հինգշաբթի առաւօտեան փարիզեան բոլոր օրաթերթերուն չէր հասած լուրը : Շառլ Հեռնիւ զոհ գացած էր սրտի սուր տագնապի մը, նախորդ դիչեր, Յունուար 17–ին, Լիոնի հիւանդանոցին սրտաբանութեան կեդրոնը, ուր փոխադրուած էր, երբ յանկարծ կ'ընդհատէր իր ճառը հայկական միթինկին ընթացքին ու վերջին խօսք մը կ'արտասանէր· – «Միթինկով զբաղեցէ՛ք» :

Ոչ ոք անչուշտ այլեւս միթինկով կը զբաղէր : Ժամը 22·35ին էր, Վիլէօրպանի Մչակութային Կեդրոնը, ուր տեղի կ'ունենար հայկական միթինկ մը, վերջին դէպքերու առընչութեամբ, ու Շառլ Հեռնիւ բեմէն կը խօսէր, երբ յանկարծ սուր անհանգստութիւն մը կը զգար ու կ'ընդհատէր իր ելոյթը : Հոն գտնուղ բժիչկները անմիջապէս ամէն ջանք կը թափէին, տոքթ· Գէորգ Քէփէնկեան եւ տոքթ· Սարդիսեան սրտի մասնագիտի կը դիմէին, բայց միաժամանակ կ'ըսէին «հրաչք մը պէտք է» : ՍԱՄԻՒ–ն անմիջապէս Լիոնի սրտաբանական հիւանդանոցը կը փոխադրէր Վիլէօրպանի քաղաքապետը, որ իր հոդին կ'աւանդէր կէս գիչերի մօտ, առանց իր գիտակցութիւնը վերագտնելու : Անցեալին երկու տագնապ ունեցած էր :

Շառլ Հեռնիւ ծնած էր Քէնիֆէ, 1923 Յուլիս 3–ին : Քաղաքական իր կեանքը կեանքը սկսած էր նախ որպէս ընկերվարական – արմատական երեսփոխան (1951 – 1958), ապա դարձած ծանօթ եւ ընտանի դէմքերէն մէկը ընկերվարական կուսակցութեան :

Շէն խառնուածքի տէր, համակրելի, ջերմ, Հեռնիւ ունէր նաեւ զինուորականի երբեմն բիրտ անկեղծութիւնը, զոր կը պարտէր հաւանաբար իր հօրը, որ զինուորական – ոստիկան էր (ժանդարմ) :

Վիլէօրպանի քաղաքապետ էր 1977–էն ի վեր եւ այդ պաշտօնին բերմամբ էր զլխաւորաբար, որ ծագած էր իր բարեկամութիւնը Հայերուն հետ եւ այդ բարեկամութիւնը ընտրական հաշիւներու բարեկամութիւն չէր :

Նախարարութեան չրջանին է, որ խանդաւառ ճառ մը արտասանած էր Հայկական հաւաքոյթի մը ընթացքին, ճադկելով Հայերու ցեղասպանութիւնը Թուրքերու կողմէ, յիշելով նաեւ հողերը, ինչ որ մեծ հակազդեցութիւն ստեղծած էր Անգարա եւ որքան ալ, կրկնուած էր թէ Հեռնիւ անձնապէս խօսած էր եւ ոչ որպէս՝ Պաշտպանութեան նախարար, Թուրքերը չէին զոհացած եւ քէն պահած էին :

Երիտասարդ տարիքին լրագրող եղած է եւ երբեք չէ հեռացած հրապարակագրութենէ, զոր կը սիրէր : 1954–էն անօրէնն էր «Le Jacobin»ի : Բայց, Պաշտպանութեան իրաւ նախարար է որ պիտի յիշուի Ֆրանսական քաղաքական կեանքին մէջ եւ ոչ՝ դրական կերպով : Արդարեւ Միթերանի մտերիմ բարեկամը, որ ընկերվարական առաջին կառավարութեան Պաշտպանութեան նախարարը եղաւ եւ այդ հանգամանքով հաչտեցուց ընկերվարութիւն եւ բանակ զոհը պիտի ըլլար Կրինփիսի պատմութեան :

Կրինփիս միջազգային կազմակերպութիւն մըն է, բնութեան պաշտպան եւ անոր մէկ նաւուն՝ Ռենպօ – Ուարիօրի պայթումով ընկղմումն էր, որ պատճառ պիտի ըլլար Հեռնիւի քաղաքական ասպարէզի յանկարծակի ընդհատման, Անկասկած դեր ունէր այդ ճախաւեր զործին մէջ, բայց անկարելի է որ միայն ի՛ր զործն ըլլար, բայց եւ այնպէս միայն ինք ստիպուեցաւ «վճարել հաչուեցոյցը» եւ հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն 1985 Սեպտեմբեր 20–ին :

Զարմացած, հեղինակ է նաեւ քանի մը հաւտարներու, ինչպէս· – «La Colère usurpée», «Chronique d'attente», «Nous les grands», «Défendre la paix».

Հիմա որ մեռաւ, միայն «բարեկամ» ունի այլեւս Շառլ Հեռնիւ : Բոլոր իր այն կուսակցական ընկերներն ալ, որոնք մեզասակից եղան 1985–ին վարկարեկումի արշաւանքին, որ ծայր տուած էր իրեն դէմ, միայն զովեստ ունին այլեւս իրենց բերանը : Պարզ է՝ «գնա մեռիր, եկուր սիրեմ» :

Ամէն պարագայի մէջ, խոր ցաւով արձագանգելով իր մահուան լուրին, կը խորհինք նաեւ թէ նման մահ մը կը համապատասխաներ իր նկարագրին, զինուորեալի իր խառնուածքին : Թող ուրիշներ յիշեն թէ լաւ ապրող մըն էր, «եպիկուրեան» մը (épicurien) որ կեանքը չատ կը սիրէր (քանի մը տարի առաջ կրկին վերամուծացած էր) եւ ճաչերուն գինի չէր վատեր, այլ՝ վարպետուհած չամփանեը, Թող Ֆրանսայի քաղաքական պատմութեան մէջ, իր անունը կապուած մնայ Ռենպօ – Ուարիօրի, Հայ ժողովուրդին համար, ան պիտի մնայ այն մեծ բարեկամը ; մարդասէր ու ազնիւ, որ հաւատարիմ մնայ մինչեւ վերջ իր համոզումներուն :

× Հեռնիւի այս յանկարծական մահը եւ պարագաները հաղորդեցինք Հինգշաբթի առաւօտ իսկ Հայաստան : «Յառաջ» չապէս Վիլէօրպանի քաղաքապետարանին :

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

ԳԻՒՏ ԱՐՔ·Ի

Մեր երկիրը նորից սուգի մէջ է : Խոր վշտով տեղեկացնում ենք ձեզ որ վերջին օրերին Ադրբեջանում յատկապէս Շահումեան չրջանում, Գետաչէնում եւ Բաքուում յարձակումներ կատարուեցին հայ խաղաղ ազգաբնակչութեան վրայ, կազմակերպուած ժողովրդական ճակատի Շարժման կողմից : Առ այսօրուան տուեալներով երեսուներկու հայ զոհուածներ կան եւ աւելի ծանր վիրաւորներ : Հայաստանը կրկին չրջափակուած է : Երէկ բանակային մեծ ուժեր եկած են պահպանելու անվտանգութիւնը : Կը հրաւիրենք որ մեր բոլոր եկեղեցիներում հոգեհանգստեան արարողութիւններ կատարուեն զոհեալների հոգիների խաղաղութեան եւ, Հայոց կեանքի ու արդար իրաւունքների պաշտպանութեան համար : Տէր կեցո՛ Դու ղՀայս : Օրհնութեամբ՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա·
կաթողիկոս
Ամենայն Հայոց

Յունուար 17

ԵՐԵՒԱՆԸ ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՍԵՄԻՆ

Հայաստանի քնակչութեան մէկ երրորդը բազում խնդիրներու առջեւ կանգնած հաղաֆի մը մէջ կ'ապրի այսօր: Մայրաֆաղաֆին մեծապէս տագնապալի վիճակը շատ բանով կրնայ ազդել ազգին զարգացման, յառաջդիմութեան, ճակատագրին վրայ: Տասնեակ տարիներէ ի վեր չլուծուղ, կուտակուղ խնդիրներու պատճառով երեւան այսօր փորձութիւններու շեմին է:

Վերջերս Հայաստանի Լրագրողներու Տունը Երեւանի խնդիրներուն նուիրուած մամուլի ասուլիս մը տեղի ունեցած է, որուն մասնակցած է Քաղաֆային Խորհուրդի նորընտիր նախագահ՝ Արտաշէս Գեղամեան: Ասուլիսին ի յայտ եկած հարցադրումները առիթ տուած են լրագրող վարազդատ Գրիգորեանի որ գրի առնէ «Մայրաֆաղաֆը փորձութիւնների սեմին» յօդուածը, որ լոյս տեսած է «Սորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ: Զայն կուտանիֆ ամփոփ կերպով:

⁂

Երեւանը Հայաստանի համար, առանց չափազանցութեան, ազէտի նոր զօտի մըն է, եւ մենք այդ մասին լռելու բարոյական իրաւունք չունինք:

Երեւանի զբաղնդիրներէն մէկը, թերեւս, բնակարանային շինարարութիւնն է: Այսօրուան կացութեամբ 41 հազար ընտանիքներ հերթագրուած են բնակարան առանալու համար, եւ զանոնք կացարաններով ապահովելու համար պէտք է կառուցանուի 11 միլիոն քառակուսի մեթր բնակելի մակերես: Համեմատութեան համար ըսենք որ այսօրուան Երեւանի բնակելի մակերեսը մօտ 13 միլիոն քառակուսի մեթր է: Եւ որպէսզի քաղաքը զարգանայ, անհրաժեշտ է եւս 8 հազար հեկտար տարածք: Դժուար չէ գուշակել թէ սակաւահող Հայաստանի պայմաններուն մէջ հսկայ քաղաք ունենալը ինչ բնական ազէտներու պատճառ կրնայ դառնալ: Արդէն իսկ դեկտեմբերեան երկրաշարժէն յետոյ Երեւանի մէջ աւելի քան 1500 չէնքեր վտանգաւոր վիճակի մէջ յայտնուեցան: Սա կը նշանակէ թէ ուժով ցնցում մը այդ շինութիւնները կրնայ աւերակներու վերածել: Իսկ անոնց ամրացումը չատ մը դժուարութիւններու հետ կապուած է: Եօթը աստիճանոց (Մերքալլի) չարժի մը դիմացող շինութիւնները ինը աստիճանի դիմացող շինութիւններու վերածելը աւելի դժուար է, քան նորերը հիմնադրելը:

Տխուր փաստ մը եւս. մայրաքաղաքին բոլոր արդիւնարերական ձեռնարկութիւնները նախատեսուած են եօթը աստիճանի երկրաշարժի համար: Սա եւս խորհելու առիթ կուտայ:

Անհրաժեշտ է ստեղծել շինարարական հզօր ճարտարարուեստ, որպէսզի կարենանք տարուէ տարի մեծցնել բնակարանների քանակը: Բայց այսօր մեր տնտեսական զործատուներու սարքաւորումները հնամաշ են, իսկ թեքնոլոժիք առումով «քարէ դար»ուն կը պատկանին:

Քաղաքը չի կրնար զոյատեւել եթէ ջուր չունենայ: Բայց այսօր ջուրի խիստ պակաս կայ: Այս հարցերուն եթէ աւելցնենք նաեւ այն որ Երեւանը բժշկական հիմնարկներու, առեւտուրի կեդրոններու, մշակութային տարածքներու ցանիչներով կը դիմէ մեծ քաղաքներուն, թերեւս կ'ամբողջանայ մայրաքաղաքին տխուր պատկերը:

Շատ անմխիթար վիճակի մէջ է քաղաքին առողջապահական վիճակը:

Տարիներէ ի վեր կառուցման մէջ եղող ապրամշակման գործատունը չհաղորդ-

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԺԻԼ ՍԵԶԱՐԷՆ ԱՍԴԻՆ

Տպագրիչ պաշտօնեան երբ թերթին առաջին օրինակը բերաւ ու ցոյց տուաւ ինծի, երակներուս մէջ զգացի այն ջերմութիւնը, զոր ամէն օր այդ ժամուն անպայման կը զգամ այս տեսարանին կրկնուելուն: Ժամը կէսօրէ վերջ մէկն էր եւ ահաւասիկ ձեռքերուս մէջ չօշափելի կերպով կը բռնէի արդիւնքը այն ոքնաջան աշխատանքին, զոր տարած էի առաւօտեան եօթնէն սկսեալ:

Ի՞նչ աշխատանք:

Խելքի պտոյտ պատճառող աշխատանք մըն է այդ, ամէնօրեայ վազք մը ընդդէմ ժամանակի, որ տարուած է հեւ ի հեւ, աշխատանք մը որու ընթացքին դիտեմ թէ իրաւունք չունիմ ոչ ակնթարթ մը կորսընցնելու, ոչ ալ խուճապի մատնուելու: Երբեմն ջղային եւ դժգոհ եմ այդ աշխատանքին ընթացքէն, երբեմն հանդարտ ու զուարթ: Երբեմն մխիթարնակ ու տաժանելի աշխատութեան մը պատճառած ձանձրոյթով զժկամակ եմ, երբեմն ալ ամէն օր նոր արկածախնդրութիւն մը ապրելու ապատրութիւնով աշխոյժ: Գրամեքենային վրայ անհամար էջեր լեցնելու ստիպողութեան դիմաց երբեմն քսան տարեկան երիտասարդի մը չափ ուժեղ կը զգամ զիս, երբեմն ալ ընդհակառակն աչքերուս յոգնութենէն եւ թեւերուս մկաններէն յայտնուող ցաւերէ պարտասուն, երկու պարագային ալ սակայն, դիտեմ որ նոյն կշռոյթով պիտի աշխատիմ, նոյն կշռոյթով ամէն օր պիտի կարդամ նոյն թիւով թերթ, պիտի թարգմանեմ նոյնչափ տող նիւթ, պիտի խմբագրեմ նոյն երկարութեամբ լուր, պիտի գրեմ իւրաքանչիւրին խորագիրները, պիտի ընտրեմ լուսանկարները, պիտի հետաքրքրուիմ էջադրութեամբ: Գիտեմ որ այս բոլորը նոյնիսկ եթէ մարդ անհատէն տասը ժամուան աշխատանք պահանջէն, ես պարտաւոր եմ մէջէն ելլել չորս ժամուան աշխատանքով: Անկէ առաջ, իրաւունք չունիմ ոչ ասոր անոր հետ զրուցելու, ոչ սուրճ խմելու, ոչ ալ անկապակից ուրիշ նիւթով մը զբաղելու:

Եւ երբ կ'աւարտի իմ գործս, երբ այլեւս աշխատելու կարգը ուրիշներու կուգայ ու ես սեղանիս վրայ կը խմեմ առաւօտեան սուրճս, հիմա նոր անհամբերութիւն մը կայ սրտիս խորը. ժամ առաջ տեսնել թերթին տպագրութիւնը: Զըլլայ որ էլեկտրականութիւնը խզուի, չըլլայ որ էջադրութեան կարեւոր սխալ մը սպրդի, չըլլայ որ լուսանկարները լաւ չելլեն, եւ չըլլայ որ տպագրութեան կազմարարները ուրուին: Բայց բոլոր այս մտահոգութիւնները արդէն չուտով պիտի խեղդուին յաջորդող ուրիշ պարտաղիր աշխատութեան մը ճնշումին մէջ. խորհիլ թերթին ներքին բովանդակութեան մասին, յօդուածները ընտրել եւ կարդալ զանոնք, եւ տակաւին ինչէ՛ր ու ինչեր, որոնք անխուսափելի բաժինը կը կազմեն թերթի մը խոհանոցային առօրեային:

Բայց երբ ժամը մէկին տպագրիչը կը բերէ թերթին առաջին օրինակը եւ տպագրութիւնը չարունակելու համար, որպէս խմբագիրը, հաւանութիւնս կը խընդրէ, այն ատեն ահաւասիկ երակներուս մէջ կը զգամ քաղցր ջերմութիւն մը: Քիչ-չեր միայն կրնան զգալ թէ ինչպիսի երջանկութիւն մըն է այդ, ինչպիսի բաւարարութիւն մը, ինչպիսի վերազարթնում ու վերակենդանացում մը: Կը նայիմ թերթին, կը տեսնեմ որ ամէն ինչ ուզածիս պէս է, կը սիրեմ թերթը եւ անձային նշանով մը տպագրիչ պաշտօնեային հաւանութիւն կը յայտնեմ: Ան այդքանով չի գոհանար ու կը հարցնէ բարձրաձայն.

– Կրնա՞մ տպել:

– Այո, կը պատասխանեմ այս անգամ բարձրաձայն: Կրնաս տպել:

Եւ թերթը տպուիլ կը սկսի: Կէս ժամուան մէջ քանի հազար անգամ կը բազմապատկուին այն տողերը, այն լուրերը, այն յօդուածները այն ծանուցումները, այն լուսանկարները, որոնք գիրի ու թերթի վերածուեցան սա չորս ժամուան մէջ: Քանի՞ հազար անգամ կը բազմապատկուին անոնք ու իրենց տեղերը կը գրաւեն ներկային ու ապագային մէջ:

Այսօր ալ նոյնը պատահեցաւ եւ երբ տպագրիչին ձեռքէն առի օրուան առաջին թիւը, մտածեցի որ ահաւասիկ քաղաք էի օրուան պտուղը: Թերթ մը եւս տրցուած էր, ասիկա դէպք մըն էր ինծի համար:

Եւ այն ատեն ես ինծի հարց տուի թէ սա մեր փոքրիկ ու համեստ թերթը այսօր ամբողջ աշխարհի վրայ տպուած թերթերուն քանի՞ երորդն էր արդեօք:

Յետոյ ես ինծի հարց տուի թէ սա փոքրիկ ու համեստ թերթը, տպագրութեան հնարուած օրէն ասդին տպուած թերթերուն քանի՞ երորդն էր արդեօք:

Եւ վերջապէս ես ինծի հարցուցի, թէ մենք հին շրջաններու մասին որքա՞ն չատ բան կարդացած ու սորված կ'ըլլայինք, եթէ Ժիլ Սեզարի օրով ալ տպագրութիւնը հնարուած ըլլար եւ թերթ տպուէր:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՓՐԱՏԸ ԿՌՈՒԱՆՋՈՐ

Թուրքիոյ Եփրատի հոսքը ամիս մը փակելու որոշումը աննախընթաց կը նկատուի Սուրիոյ ոռոգումի նախարար՝ Մաահանիի կողմէ: Ան կ'ըսէ թէ միջազգային ոչ մէկ դաշնագիր երկրի մը իրաւունք կուտայ ամբողջութեամբ տէր ըլլալու դետի մը ջուրերուն, ու թրքական կողմը այս կէտը նկատի պէտք է առնէր Ափթափիւրքի նոր ակեզտ ջրամբարին կառուցումին առթիւ:

Որոշումը հրապարակուեցաւ Անգարայի կողմէ Դեկտեմբեր 6-ին ու ներկայացուեցաւ որպէս թէքնիք անհրաժեշտութիւն մը: Սուրիա եւ Իրաք ի զուր բողոքեցին. Պաղտատ չանաց գոնէ 15 օրուան իջեցնելու ջուրը կասեցնելու ժամանակը բայց չյաջողեցաւ: Թուրք կառավարութիւնը բացատրական արշաւի մը ձեռնարկած էր, ուղղուած արաբական որոշ երկիրներու, որոնց մամուլը խստիւ քննադատած էր Անգարայի կեցուածքը, զայն ամբաստանելով ջուրը իր դրացիներուն վրայ որպէս ճնշումի միջոց զործադրելու յանգամով:

Այսուհանդերձ, սուրիացի նախարարը կը խոստովանի որ Թուրքիա վերջին չրջանին խոստացուածէն աւելի քանակութեամբ ջուր հոսեցուցած է, սակայն երկրին մէջ տիրող երաշտը կը սպառնայ ողբերգական հետեւանքներ ունենալ: Միւս կողմէ, մասնագէտները համաձայն են այն կէտին վրայ որ Եփրատի առընչուած երեք երկիրներու ոռոգումի եւ ջրելեկտրականութեան պահանջը դեռին կարողականութենէն չատ աւելին է: Եւ այնքան ատեն որ եռակի համաձայնութիւն մը չի գոյանար, միշտ հարցեր պիտի ծագին:

Մատնի կ'ըսէ թէ ջուրին պատճառով որեւէ հարց չունին Իրաքի հետ: Հակառակ որ դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզուած են երկու երկիրներու միջեւ, տեղեկատուութեան փոխանակումը կը չարունակուի եւ նոյնիսկ կենսագրական այս հարցին մասին կարելի է խօսիլ որոշ զործակցութեան մը համար:

Ջուրի հարցին մօտէն առընչուած է Սուրիայէն Թուրքիա թափանցող քիւրտ մարտիկներու հարցը: 1987-ի համաձայնութիւնը որով Թուրքիա կ'ընդունէր երկվայրկեանի մէջ 500 խորանարդ մեթր ջուր հոսեցնել դէպի Սուրիա, ունէր նաեւ քիւրտ չարքայիններու բանակավայրերը սահմանէն հեռացնելու պայմանը: Անոնք, այնպէս կը թուի որ այսօր կեդրոնացած են լիբանանեան Պեքաայի մէջ, որ ենթակայ է սուրիական հակակշիռին:

Սուրիոյ Ալեքսանդրէթի պահանջէն զատ որ միշտ տեղ գրաւած է պաշտօնական քարտէսներու վրայ, կայ Դամասկոսի նեցուկը Կիպրոսի Ցոյներուն եւ վերջապէս Եփրատի հարցը որ կը հակադրէ երկու երկիրները: Այսուհանդերձ, Սուրիա եւ Թուրքիա որոշած են իրենց հասարակաց չահերը ամէն բանէ վեր նկատել ու զարգացնել տնտեսական եւ առեւտրական կապերը:

Վերջին մէջազգէպը սահմանային պոտիին վրայ թրքական օդանաւի մը վար առնուիլն էր սուրիական երկու «Միկ»երու կողմէ. Սուրիա իր սխալը խոստովանեցաւ ու պատահարը քաղաքական հանդամանք չստացաւ, սակայն Թուրքիա 14,5 միլիոն տոլարի հատուցումին կը սպասէ միչտ:

Եփրատի այս հարցը աւելի եւս պիտի ծանրացնէ Սուրիոյ ջուրի պակասը. Սուրիոյ, որ ձեռնարկած էր նոր ամբարտակներ կառուցանելու եւ աւելցնելու հիդրոէլեկտրականութեան արտադրութիւնը, յարաճուն պահանջը դիմադրաւելու համար:

ԳԵՐՄԱՆԱՀՕՍ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ
ՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ 4-ՐԴ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

ԼՈՒՏՎԻԿՇԹԱՑՆ ԲԵՐԴԻՆ ՄԷՋ

Դեկտեմբեր 22 / 26–ին, Լուտվիկշթայն բերդին մէջ – Քասսել եւ կէօթինկըն քաղաքներու միջեւ – տեղի ունեցաւ Գերմանահօս Երկիրներու Հայ Միութիւններու կեդրոնական կազմակերպութեան երիտասարդական 4–րդ հաւաքոյթը:

Այս երիտասարդական հաւաքոյթին նպատակները են առաջին հերթին հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիներ իրարու ծանօթացնել, իրարու միջեւ կերուիթինը քաջալերել:

Բ. – Զարգացնել անոնց մօտ ազգային գիտակցութիւնը, սէրը հայրենիքի, ժողովուրդի եւ պահանջատիրութեան ոգին:

Գ. – Որպէս յաջորդ հանդիսաւոր պէտք է զանոնք կազմակերպել, հետաքրքրուած երիտասարդները զարգացնել, զանոնք պատրաստել ապագայ աշխատանքներու, նկատի ունենալով թէ Գերմանահայ միութիւնները յաջորդ տարիներու ընթացքին աշխատանքներուն համար պէտք ունին հիմուն – հարիւր ղեկտակից, դործունեայ երիտասարդներու:

Ձիշդ այս կէտերն են որ առենապետ՝ Բաֆֆի Պեհիկեան չեշտեց իր բացման խօսքին մէջ:

Այս չորս օրերու ընթացքին տեղի ունեցան վիճաբանութիւններ, դասախօսութիւններ, ընդհանուր զրոյցներ, մրցում, հայկական խըրախճանք, մշակութային ծրագիր, խաղեր եւ մրցումներ: Հաւաքոյթին մասնակցեցան արեւմտեան եւ արեւելեան Գերմանիայէն, Հոլանտայէն, Պելժիայէն, Ֆրանսայէն, Շուէտէն, Անգլիայէն, կիպրոսէն Միացեալ – Նահանգներէն եւ Հայաստանէն ուելի քան 270 հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիներ, որ մեծ յաջողութիւն մը պէտք է նկատել:

Շաբաթ առաւօտեան երիտասարդները բաժնուեցան երկու խմբակներու: Առաջին խումբին մասնակցողները քննարկեցին հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիներ ինչպէս կը տեսնեն ղերբաը, նիւթը, խօսելով իրարու միջեւ ծագած դժուարութիւններու պատճառներուն, եւ լուծումներու մասին: Երկրորդ խումբին նիւթն էր – ինչպէս կրնանք օգնել Արցախի Հայերուն:

Կիրակի առաւօտեան դլխաւոր դասախօսն էր Պերլինէն Մարի Քարաճեան, որ երեք ամիս մնացած էր Հայաստան, մասնակցելով Հայոց Համազդային Շարժումի ընդհանուր ժողովին: Ան իր լուսաբաճկներու հետ համառեղ դասախօսու – թիւնը բաժնած էր երկու մասի: Առաջին մասը նուիրուած էր երկրաշարժին եւ

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

ԲԱՆԿԱԼԹրԻ Մխիթարեանց եկեղեցիին մէջ, Դեկտեմբեր 24–ի գիշերը, հանդիսաւոր արարողութեամբ կատարուած է Ծննդեան Ձրագալոյցը: Պատարագէն առաջ, Մխիթար երգչախումբը վերնատունէն կատարած է օրհներդութիւններու չարքը՝ Հ. Յակոբոս Վրդ. Զօփուրեանի դեկավարութեամբ ու Հ. Արիստակէս Վրդ. Պօհճալեանի երգէոնի ընկերակցութեամբ: Օրուան հանդիսութեանց նախագահած ու Ծննդեան պատգամը տուած է Պոլսոյ Հայ Կաթողիկէ Համայնքին վիճակաւորը՝ Յովհաննէս Աբգէպիսկոպոս Զօլաքեան:

***

ՊՈՒԼՍՈՑ Կեդրոնական Սանուց Միութեան մէջ, Դեկտեմբեր 26–ի երեկոյեան, նշուած է երուանդ Օտեանի ծննդեան 120–ամեակը, երգիծաբանին կեանքին ու գործունէութեան մասին բանախօսած է տոքթ. Հերմոն Աբաքա. Հայ երգիծական դրականութեան հսկայիկ պատմականը ընդգիծ եաք, բանախօսը եզրափակած է Յակոբ Պարոնեանի եւ երուանդ Օտեանի զուգակշիռը ընելով: Յայտադրին Բ. մասին մէջ ներկայացուած է «Թաղականին կնիկը» վէպը՝ Թատերախաղի վերածուած եւ բեմադրուած Տարօն Քահանայ Սիրականեանի կողմէ: Ներկայացուած է չորս արարնոց Թատերախաղին միայն Առաջին արարը:

***

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Սրբոց Յակոբեանց Մայր տաճարին մէջ, Դեկտեմբեր 10–ին, երկրաշարժի աղէտեալներուն ի յիշատակ պատարագ մատուցանած ու քարոզած է Կիւրեղ Եպիսկոպոս Գաբրիէեան: Կոմիտասեան պատարագին երգեցողութիւնները կատարած են Ժառանգաւորաց վարժարանի եւ Ընծայարանի սանները՝ դեկավարութեամբ դպրապետ Սահակ Գալայճեանի: Այս առթիւ, Երուսաղէմի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը յուշահանդէս մը կազմակերպած է «Թէքէեան» սրահին մէջ, ուր ցուցադրուած են երկրաշարժէն լուսանկարներ:

***

ԵԱՖԱՅԻ Ս. Նիկողայոս մատրան մէջ, Դեկտեմբեր 16–ին, Հայաստանի երկրաշարժին աղէտեալներուն ի յիշատակ պատարագ մատուցանած ու քարոզած է տեղւոյն հոգեւոր հովիւը՝ Աննուշաւան Վրդ. Զղլեանեան: Նոյն առթիւ, Դեկտեմբեր 23–ին, պատարագ մատուցուած է Հայֆայի Ս. Եղիա մատրան մէջ: Պատարագած ու քարոզած է Աննուշաւան Վրդ. Զղլեանեան; Զոյգ պատարագներուն ատարին տեղի ունեցած է հոգեհանդիսաեան պաշտօն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍԻՊ

«ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՕՇ»Ը
ԴԱՐՁԱԻ «ԽԱՉԷՆ»

Ամերիկայի Շրջանային Կոմիտէի եւ Շրջանային Խորհուրդին «Կարմիր Դրօշ» թերթին 1990–ի առաջին թիւը լոյս տեսած է «Խաչէն» անունով: Խաչէնը Ամերիկայի շրջանին պատմական անունն է:

***

«ԽՈՐՀ. ՂԱՐԱԲԱՂ»
ՕՐԳԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» (հայերէն եւ ռուսերէն) թերթը դարձաւ Ազգային Խորհուրդին մարմինը:

Թերթին նոր ենթակայութեան մասին Ազգային Խորհուրդին տուած որոշման մէջ հետեւեալը կ'ըսուի. – Կուսակցութեան Մարզային Կոմիտէի, Մարզային Խորհուրդի բացակայութեան հետեւանքով եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ու ԼՂԻՄ–ի Ազգային Խորհուրդի 1989 Դեկտեմբեր 1–ի համատեղ որոշման հիման վրայ «Խորհրդային Ղարաբաղ» – «Սովետական Կարաբախ» թերթը համարիլ ԼՂԻՄ–ի Ազգային Խորհուրդի օրգան, համապատասխան փոփոխութիւններ ընել թերթին վերտառութեան մէջ:

Թերթին նոր վերտառութեամբ առաջին թիւը լոյս տեսաւ Յունուար 7–ին:

***

ՀԱՅՈՑ
ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿը

Հայաստանի կենտրոնի Բիւրօն Յունուար 8–ին տեղի ունեցած նիստին քննած է Օսմանեան Թուրքիոյ մէջ Հայոց ցեղասպանութեան 75–ամեակին նախապատրաստութեան եւ կազմակերպման միջոցառումներու հարցը:

Ընդունուած է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի այն առաջարկը որ Ապրիլի երկրորդ կէսին Երեւանի մէջ Մարքսիզմ – Լենինիզմի Ինստիտուտի մասնաճիւղը եղող Կուսակցութեան Պատմութեան Ինստիտուտի ու Երեւանի Համալսարանին հետ դիտական նստաշրջան տեղի կ'ունենայ Հայոց ցեղասպանութեան վերաբերեալ՝ խորհրդային եւ արտասահմանեան մասնագէտներու մասնակցութեամբ: Նստաշրջանին զեկուցումները կը հրատարակուին հայերէն, անգլերէն եւ ռուսերէն:

Ակադեմիայի ընդհանուր ժողովին նիստերէն մէկը կը նուիրուի հայկական ցեղասպանութեան 75–ամեակին:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ
ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԻՒԼ ԱՑՆԻ

Մեր խումբին վիճակուեցաւ գերման զինուորական բեռնատար կառքերը: Հերկայ քամիոններու մէջ նստեցուցին մեզ եւ ճամբայ ելանք: Ըսուեցաւ թէ որքանոց կը տարուէինք: Ամբողջ օրը անօթի – ծարաւ ճամբորդեցինք, իրիկուան դէմ՝ Նիսիպին ըսուած տեղը հասանք: Հազիւ թէ հասած էինք, հսկայ Քիւրաեր ժամահարներու նման մեր վրան թափեցան առաւանդելու համար՝ աղջիկ թէ տղայ: Գերման վարորդները զէնքերով սպառնացին Քիւրաերուն եւ թոյլ չտուին որ

որեւէ մէկուն քիթը արիւնի: Այս դէպքէն վերջ մեզ առաջնորդեցին մէտրէսէ մը, ուր տախտեցին պառկիլ եւ քնանալ, իսկ իրենք՝ զէնքերով փոխն ի փոխ հրկեցին մեր վրայ: Աւելիս մեր առաջին չփումն էր զերման զինուորներու հետ եւ բարձրաձայն կրնամ յայտարարել որ ոչ մէկ աղջկայ պատիւին դպան: Այս զինուորները որոնք ամիսներէ ի վեր կնոջ երես չէին տեսած, կրնային բռնարարել անտէր որբերը, քանի որ կայծին զեռատի եւ երիտասարդ այրի կիներ ալ մեր մէջ. ո՞վ հաշիւ պիտի պահանջէր իրենցմէ, ատիճանաւոր սպայ մը անդամ չունէին հետերնին:

Առաւօտուն կանուխ հազիւ քիչ մը չոր հաց կերած՝ կրկին ճամբայ ինկանք: Միջադեպի տարածութիւնները ձգած մեր ետին՝ կը յառաջանայինք միշտ. կէսօրուան դէմ հասանք Մարտին կոչուած քաղաքը, բոլորովին տարբեր մեր տեսած քաղաքներէն: Մարտինը չոր լերան վրայ կառուցուած քարակերտ քաղաք մըն է, զուրկ բուսականութենէ, ջուրէ եւ առողջապահական պայմաններէ: Ան հետեւէն սպիտակ տուներով՝ հսկայ զերեզմանատան մը տպաւորութիւնը կը ձգէ իր նեղ փողոցներով եւ վեր – վար իջնող անվերջանալի ատիճաններով, որոնք չատ յոգնեցուցիչ են:

Երբ հասանք Մարտին, զերման վարորդները մեզ ձգեցին հոն, չարունակելու համար իրենց ճամբան: Ուրեմն հոս կը կայանար մեր վերջին հանգրուանը, բայց

ոչ մէկ պաշտօնական անձնաւորութիւն եկած էր մեզ առնելու: Կրկին ձգուած էինք մեր ճակատագրին: Հազիւ թէ հասած՝ պաշարուեցանք արաբ տարեց եւ երիտասարդ մարդոցմէ, որոնք եկած էին աղջիկ թէ տղայ առնելու: Ի՞նչպէս կ'ըլլար որ մեր ժամանումը կայծակի արագութեամբ տարածուած էր այս տգէտ ժողովուրդին մէջ. Անոնց զննիչ ակնարկներէն կարելի չէր խուսափիլ, իւրաքանչիւր աղջկան կամ տղուն գլուխը իրենց կոզմը կը դարձնէին եւ արաբերէն կ'ըսէին, «հէտէ fօյէս, հէտէ լէ fօյէս»: Ասիկա աղուոր է, ասիկա աղուոր չէ: Այս անդրադարձը մարդիկն անդամ զեղեցկին ճաշակը ունէին եւ կը գնահատէին ըստ – մտնի. քանի որ ուժը իրենց կոզմն էր:

Ուրկէ ուր՝ չեմ գիտեր, երկու երիտասարդ Աբարներ, եղբայրներ պէտք է որ ըլլային՝ քանի որ նմանութիւնը չատ մեծ էր, երկուքն ալ հագած էին մետաքսէ էնթէրիներ, մօտեցան խումբին եւ զատեցին պիտ տանելու համար, հակառակ որ գլուխս մանչու գլուխէն տարբերութիւն չունէր, քանի որ հիւանդութեան հետեւանքով՝ մազերս թափած էին բոլորովին: Սկիզբը համոզել ջանացին պիտ, իրրեւ թէ պիտի որդեգրէին եւ զոյգ մը պիտի ըլլայի իրենց համար, պիտի մեծնայի ազախիններով եւ հեշտ կեանք մը պիտի վարէի իրենց ընտանեկան յարկին տակ: Թրքախօս էին. արդէն իրենց արտաքինէն յայտնի էր որ Մարտինի հարուստ ընտանիքներէն մէկուն կը պատկանէին անոնք: Փոխանակ ուրախանալու, ընդհակառակն սկսայ բարձրաձայն լալ, առարկելով որ ինձմէ պզտիկ երկու քոյրեր ալ ունիմ դեռ. համոմիա դոնըլեցան զանոնք ալ հետս առնելու եւ սկսան քաշել դիս տանելու համար:

Ինչպէս լսի մեզի հետ պատանի տղաներ ալ կային, անոնցմէ մին որ առանցքի էր, անմիջապէս խումբէն բաժնուելով դնաց ոստիկան մը գտնելու եւ եղելութիւնը պարզելու: Երբ տեսան ոստիկանին ժամանումը, փախուստի դիմեցին ամէնքն ալ, իսկ զիս քաշկռտող երիտասարդը հրելով զիս դետին ձգեց եւ ըսաւ՝ «Սպանդանոց է որ պիտի առաջնորդուիք եւ պիտի մորթուիք ոչխարի պէս»: Մազապուրծ ազատած էի ստոյգ վտանգէ մը: Թերեւս այսօր արարացած կ'ըլլայի, եթէ անչուշտ ողջ մնայի: Ով գիտէ, դեռ քանի՞ – քանի Հայուհիներ կան որոնք անհետ կորսուեցան այս համատարած ոճրագործութեան մէջ:

Կարգի չարուած ոստիկանին հակոզութեան տակ, մենք առաջնորդուեցանք որբանոց, տեղացիներէն չատերուն զարմանք պատճառելով. դի չէին կրնար հասկընալ որ զանգուծային Ջարդին կը յաջորդէր՝ փրկութեան լաստը:

(Շար. 46)

(Շար. Ա. Էջէն)

լիւիզ կրկին յօդուած մը ունի, ուր կ'անդրադառնայ Ազրբեջանի գաղափարախօսներէն մէկուն՝ Խահիճի յայտարարութեան (թարգմանաբար տուինք «Ծառաջ»ի Յունուար 17–ի թիւով):

Ինքերնէշընըլ Հերըլտը կը գրէ թէ Սահեփանակերտ ջուրէ գրկուած է, ջրատար գլխաւոր խողովակը պայթուցիկի գոհ գացած ըլլալով: Կը հաստատէ որ շրջափակումը ծանր հետեւանքներ ունի Հայաստան, ուր բոլորովին վառելանիւթ չկայ: 7000 Հայեր, կ'ըսէ, կրցած են հեռանալ Բաքուէն:

Օրաթերթերէն գաս, չարաթաթերթերն ալ լայն տեղ կու տան այս հարցին: Մաչ, Նուվել–Օպսէրվաթէօր, էվենըման տիւ ժէօսի, խօսուն նկարներով:

Արմէնփրէս հաղորդեց Հինդչաբթի առաւօտ, թէ Խորհ. Միութիւնը փակեց սահմանագլուխը թէ Թուրքիոյ եւ թէ Իրանի հետ, արդելք հանդիսանալու համար ղէնքի մուտքի: Այս է Մոսկուայի բացատրութիւնը, ըստ որուն Թուրքիայէն եւ Իրանէն կը գինեն Ազերիները, բայց Քիւրտերն ալ Հայերուն զէնք կը հասցնեն:

⁂

Երէկ գրած էինք Միացեալ–Նահանգներու յայտարարութեան մասին, որ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ օրհնագիր մը Մոսկուայի, իր հաւանութիւնը տալով գինեալ միջամտութեան:

Այսօր, յայտարարութեան ամբողջ բովանդակութիւնն ունենալով, կրնանք յաւելեալ հատուած մըն ալ մատանշել, որ միայն կրնայ հաստատել ամերիկեան քաղաքականութեան –թող ոչ ոք գայթակղի– լրբութիւնը: Հոն կ'ըսուի.–

«ԿՈՎԿԱՍԻ ԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՁԱՏԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՁՆ Է ՈՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԶԻ ԶԳՏԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՑԱՌԱՋԱՑՆԵԼՈՒ, ՏԵՂ ՄԸ ԳՐԱԻԵԼՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՓՐՈՑԷՍԻՍԻՆ ՄԻՋ ԿԱՄ ԻՐ ԿԱՄՔԸ ԱՐՏԱՑԱՑՏԵԼՈՒ: ԱՒԵԼԻ ԱԶԳԱՄԻՋԵԱՆ ՀԻՆ ԱՏԵԼՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՎԵՐԱԶԱՐԹՆՈՒՄՆ Է»:

No Comment.

⁂

Դեռ կան բազմաթիւ արձագանգներ, հայանպաստ յայտարարութիւններ, հայկական կազմակերպութեանց հաղորդագրութիւններ (Հ.Մ.Ը.Մ. – Ֆրանս եւ ուրիշներ), բայց, անկարելի է բոլորին անդրադառնալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷյԼԻ 13 – 14–րդ թաղամասերու քաղաքապետը, անձնական բարեկամ քաղաքապետ՝ փրոֆ. Վիկուռուի, սպաննուեցաւ առջի գիշեր: Ժան – Ժաք Փէյռը, վիրաբոյժ, ծանօթ էր որպէս պարկեշտ եւ լաւ քաղաքապետ մը, որու անձնական կեանքը սակայն բաւական խառնակ էր:

LE CALENDRIER DU TEBROTZASSERE

Le calendrier 1990 édité par l'Ecole TEBROTZASSERE est disponible. Que les amis de l'Ecole adressent leurs dons à : Collège TEBROTZASSERE,
1, Bld. du Nord, 93340 LE RAINCY.

Les calendriers leur seront envoyés le plus rapidement possible.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 59-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի Մարտ 4
կէսօրէ վերջ ժամը 14·30–ին՝
Salle de la Chimie — 75007 Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՅ ՋՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ֆրանսայի Հայց. բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, Կիրակի առաւօտ, Յունուար 21, յետ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Բաքուի եւ այլ շրջաններու մէջ, Ազերիներու կողմէ ջարդուած Հայերու յիշատակին:

— LE COLLEGE TEBROTZASSERE —
présente

J. I. M.

(JEUNES INTERPRETES MUSICIENS)
le Samedi 20 Janvier à 20 h 30 précises
au YAN'S CLUB
5, ave. Reille, Paris 14ème
Tél. : 45 - 89 - 20 - 68
pour un CONCERT DE MUSIQUE
suivi d'un DINER
Réservations : 43 - 81 - 01 - 72

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՍԱՆ – Ժերոմի Ս. Սահակ – Մ. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ՝

ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՑԵԱՆԻ

մահուան 3–րդ տարելիցին առթիւ:

Կիրակի, Յունուար 21:

Արարողութեանց կը նախագահէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
կը պատարագէ՝
ՏԱՐՕՆ Ե. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիլըի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Յունուար 20, կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 14·30–ին Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք մեզի դիմելու

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 28 janvier à 17 h.	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	**SOIREE MAURICE RAVEL** DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

«ԾԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

. ՓԱՐԻԶ. – Պր. Հրանդ Մովսէսեան այս տարի ալ մէկ տարեկան «Ծառաջ» կը նուիրէ Պր. Յակոբ Նաւիլեանի (Նանթէր):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Վ.Օ. – Պր. Ներկաբարեան 200 Ֆր.:

⁂

ՄԱՐՍԷյԼ. – Պր. Վ. Գիւլպեկեան 200 Ֆրանք ի պնահատութիւն Արփի Թոթոյեանի յօդուածներուն:

⁂

ՓԼԷՅԻ – ՌՈՊԻՆՈՆ. – Գեղամ Գաւաֆեան 200 Ֆր., ի յիշատակ իր մեծմօր՝ Տիկին Մարիամ Սէյլբէկեանի:

⁂

ՓԱՐԻԶ. – Յ. Վարդանեան 200 Ֆր.:

⁂

ՎԱԼԱՆՍ. – Տէր եւ Տիկին Աչոտ Առաքելեան 200 Ֆր. առ ի պնահատութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիլըի» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (փոխան ծաղկեպսակի). – Տիկին Մարի Գէորգեանի (Ծնեալ Պալպալեան) մահուան առիթով՝ Պր. Յակոբ Գէորգեան 500 Ֆր.: Տիկին Սարգիսեանի (Ծնեալ՝ Զուլֆեան) մահուան առիթով՝ Ճարայեան եղբարք 200, Մարք Ճարայեան 200 Ֆր.: Օր. Արմաւենի Թէլլէրեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին եղուարդ Տէրմիրճեան 200 Ֆր., Տիկին Ազատուհի Տիրատուրեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբեան, Տիկին Մխճեան, Տէր եւ Տիկին Ֆրոնզլեան 100–ական Ֆր., Կնունքի մը ուրախ առիթով՝ Ուռճեան ընտանիք 50 Ֆր.:

Տիկին Տէր – Յովհաննէսեան 50 Ֆր.:

⁂

ՍԱՆ – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է.– ՍԱՆ – Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութենէն Նոր – Տարւան առթիւ 1000 Ֆր.;

Յակոբ Գէորգեանի Թաղման առթիւ՝ Այրի Տիկին Յուլինէ Աւետեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Աւետեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անթիքաճեան 100 Ֆր.:

Թովմաս Թէրզիեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ս. Ճանիկեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պէրպէրեան 50 Ֆր.:

⁂

Կապոյտ Խաչի Պուլվար – Օտտոյի Լօլա Սասունի մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Ծաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակի հոգեհանգիստի առթիւ.–

Ումն՝ 100, Տէր եւ Տիկին Գոճաեան 100, Այրի Տիկին Մարի Մուքիսեան 50, Տէր եւ Տիկին Նազարէթեան 50, Այրի Տիկին Բարիզ Արմաղանեան 200, Տէր եւ Տիկին Տէր – Կարապետեան 100, Տէր եւ Տիկին Մելիքեան 100, Տէր եւ Տիկին Մարիամ 50, Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան 50, Տէր եւ Տիկին Կոնոյեան 100, Տէր եւ Տիկին Կօթիճ 100, Պր. Կարապետ Գալաղեան 100, Տէր եւ Տիկին Գալայճեան 50, Ումն՝ 100, Այրի Տիկին Կիւլիւզար Մուրատեան 50, Այրի Տիկին Ամիրխանեան 50, Երկուսի Գուլումճեան 200, Այրի Տիկին Մարի Գարիկեան 100, Օր. Սահակեան եւ ընտանիքը 200, Այրի Տիկին Արաքսի Ճուսիկեան 50, Տէր և Տիկին Մուրատ Ինճեան 50, Օր. Մարի Պէրպէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Կասքան 100, Օր. Աղաւնի Խոդիկեան 50, Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդը 500 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20-21
SAMEDI-DIMANCHE
20-21 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.192 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.192

ԵՐԱՍԽԻ ՎՐԱՅ ԱՋԵՐԻ ԲՈՒՌՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ

ՋՈՀԵՐ ԵՒ ԴԻՐՔԵՐՈՒ ԳՐԱՒՈՒՄ

ԲԱՔՈՒԻ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԿ, ՊԱՏՆԷՇՆԵՐ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՆ ԽՈՐՀ. ՈՒԺԵՐՈՒ ԴԷՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ Կ'ՈՒԶԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱԼ ՄԻՋԱՄՏԵԼ ՈՒ ԱԻԵԼԻ ԿԸ ՍԵՒՑՆԷ ՊԱՏԿԵՐԸ

Ուրբաթ առաւօտ (Ցունուար 19) երեւանի հետ հեռաձայնային մեր խօսակցութիւնը կը հաստատէր, դժբախտաբար, որ ընդհ. կացութիւնը վատթարացած է: Ամէնէն ծանրակշիռ դէպքն այն էր որ Հինգշաբթի օր, ժամը 16–ին, ազերբէյճանական բուռն յարձակում մը գործուած է Երասխի վրայ (Երեւանէն 30 քիլոմեթր հարաւ, Արարատեան դաշտ, Նախիջեւանէն եղած է յարձակումը) թընդանօթներով, եւ չատ «ճոխ» զինամթերքով ու զրաւուած են կարեւոր դիրքեր: Առաջին ներխուժումն է Ազերիներու հայկական հողի վրայ: Անմիջապէս կամաւորական գունդեր մեկնած են տեղւոյն վրայ: Երկու մեռեալ կայ եւ 14 վիրաւոր հայկական կողմը: Երեւանի մէջ, հեռատեսիլէն ելոյթներ ունեցած են Վազգէն Ա., Սուրէն Յարութիւնեան, որ նոր կը վերադառնար Մոսկուայէն: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հանդարտութեան կոչ ըրած է: Սուրէն Յարութիւնեան ալ, իր կարգին, զուսպ մնալու, կացութեան ենթարկուելու, չմթռնատնալու «քարոզ» մը խօսած է: Հեռատեսիլի Լրաբեր յայտարէն տպաւորիչ ելոյթ մը ունեցած է Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, վճռականօրէն հաստատելով թէ անհրաժեշտ է մեր հաւաքական ուժը եւ Մոսկուա կամ կուտայ Ղարաբաղը կամ այլ ելք չունի եւ միշտ կ'ունենայ ըմբոստ ժողովուրդ մը:

Հինգշաբթի իրիկուն, Վրեմիա (ժամանակ) յայտարէրն, Մոսկուա ռազմական չեշտով արտայայտուած է Հայաստանի հացէին եւ Երեւան այն տպաւորութիւնը կը տիրէր, որ ի յառաջագունէ, կ'ուզէ արդարացնել պատերազմական վիճակի հռչակում մը, որ թոյլ կուտայ զինաթափ ընել, ձերբակալել, սահմանները փակել, եւայլն, եւայլն: Յայտարէրը՝ ծանօթ է: Հինգշաբթի իրիկուն, Երեւանի հեռատեսիլէն յայտնած են թէ երկիրը միայն 48 ժամուան պահեստ ունի կազի եւ էլեկտրականութեան: Յուրաքանչիւրը 15–էն 20 է այս միջոցին:

***

Ֆրանսայի մէջ, ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ թէ դրաւոր մամուլ կը չարունակեն լայն տեղեկատուութիւն կատարել եւ հարազատ պատկերը տալ բուն կացութեան, չխնայելով Հայերու ջարդերու անհանդուրժելի նկարագրութիւնները: Կը հաստատեն Ազերիներու ոչ միայն վայրագութիւնները, այլև բոլոր խոչընդոտները, զորս կը ստեղծեն արդելք հանդիսանալու համար, որ խորհրդային բանակի հրամայլերը հաքուի կեդրոնը մրտնեն: Պատնէշներ բարձրացած եւ ընդհ. դործադուլ յայտարարած: Փաստօրէն խորհրդային ուժերը չեն կրնար դործել Ադրբեջանի մէջ եւ ծայրայեղ Ազերիները ուղղակի տապարէդ կը կարդան Մոսկուայի: Այս վերջնոյն «խնդրանքն» իսկ լուսարձակել հաստատելու հաքու մէջ, ոչ մէկ հետեւանք ունեցաւ: Ութ օդաքեր, կըրցեր է կազ հաստատել հաքուի ինքնավարչապետութեան մէկ պատասխանին հետ, որ ըսեր է թէ հաքուի բնակիչները հանրակառքեր եւ բեռնակառքեր չարած են կեդրոնը, որպէսզի հրամայլերու յառաջացումին արդելք ըլլան: Զօրանոցներն ալ շրջափակած են, 20 հազար զուգարաններ ալ վեղիրովի հրաժարումը պահանջած են: Կիրովապատ եւ Քիւրտամուր Ազերիները դրաւած են զինուորական օդակայանները:

Բախումներ կը չարունակուին Ղարաբաղի հիւսիսը՝ (սահմանէն դուրս) Գետաչէն եւ շրջապատը: Մոսկուա չի յաջողիր տէր ըլլալ կացութեան եւ բանակէն զատ պահեստի զօրքն ալ, զօրակոչի ենթարկած է:

Ֆրանսական հեռատեսիլի 5–րդ կայանէն, Խորհրդային Արտաքին նախարարութեան բանբերն ալ – Գերասիմով – որ Փարիզ կը գտնուի պատասխանեց հարցումներու եւ ամէնէն յստակն ու ամէնէն ցաւալինը սա էր. – «Պէտք է որ պոկրոմներու հեղինակները դատուին: Պէտք է օրինակելի դատավարութիւն մը կազմակերպուած ըլլար Սումգայիթի առեն» չեչտեց խորհ. պատասխանատուն: Չճշդեց թէ ո՞վ էր յանցաւորը, եթէ այդ դատավարութիւնը տեղի չունեցաւ: Ուրբաթ առաւ Մոսկուա (կեդր. Կոմիտէ, Գերագոյն Խորհուրդ, կառավարութիւն) կոչ կ'ընէր Ազերիներու եւ Հայերու՝ իմաստութեան, սրտին, պատասխանատուութեան դիտակցութեան, այլապէս կրնայ մեծ աղէտ մը պատահիլ:

Զինուորները հրահանգ ունին կրակելու, ինքնապաշտպանութեան համար: Պաշտպանութեան նախարարը՝ Եազով իր յայտարարութեան մէջ յայտնեց նաեւ թէ չատ լաւ կը հասկնայ որ պահեստի զինուորները դժդոհ ըլլան, որ պարտին այլ Հանրապետութիւն մը երթալ կարդընուկանոնը հաստատելու համար: Բոլոր գործակալութիւնները, ներառեալ խորհրդային, կը խոստովանին որ բաքու Հայերու դէմ յարձակում, կողոպուտ, թալան, չարդ կը չարունակուին:

× Զոհերու տրուած նոր թիւն է 66 մեռեալ, 200 վիրաւոր:

«Մոնտ»ի մէջ (Ցունուար 19) պ. կեթթա իր թղթակցութեան սկիզբը չատ դիպուկ նկատողութիւն մը կ'ընէր: Կը գրէր.– «Ընկերներ», այս պայմաններու մէջ տեղին պիտի չըլլար: Կարելի էր ըսել՝ «բաղաքացիներ», բայց ի՞նչ բանի բաղաքացիներ. Խորհրդային Միութեան, Հայաստա՞նի, Ադրբեջա՞նի: Կը մնար անշուշտ «կոսպոդա»ն՝ «պարոնայիբը» յեղափոխութենէն առաջուան որակում, բայց, այդ ալ շատ պիտի յիշեցներ հին վարչակարգը: «Պրաւդա» ուրեմն նախընտրեց՝ «լիուդի» որ կը նշանակէ մարդիկ, այդ է որ կ'արձանագրուի բեռնակառքերուն վրայ, երբ մարդ կը փոխադրեն եւ ալ՝ կենդանի»:

Լրատուութեան իր բաժնէն պատ, «Լիպերասիոն»ի մէջ լոյս տեսած է Ռատիօ–Ֆրանսի լրագրողուհիի մէկ թղթակցութիւնը, երեւանէն, որ կը նկարագրէ կեանքը տեղւոյն վրայ, Հ·Հ·Շ–ի կեդրոնատեղին, ուր կը սպասեն կուռի մեկնելու համար եւ ուր նաեւ լրագրողուհին հարցազրոյց մըն ալ ունի զինուորական պատասխանատուին՝ Սամուէլ Շահինեանի հետ: Այս եւ այլ յօդուածներու (օրաթերթ, շաբաթաթերթ) կ'արձագանգենք հետզհետէ, ներսի էջերը, Ուրբաթ օր, «ինքերնիշընըլ Հերրլտ»ը առաջին էջին վրայ հսկայ նկարը լոյս ընծայած է երկու տղերի կիներու, որոնք իրենց զոհերը կուլան: Ներսը յօդուած մը կայ, որու կ'անդրադառնանք առանձին:

«Ռոթիտիէն տը Փարի» իր խմբագրականը (Ֆ· Մարքովիչի) նուիրած է Կովկասի եւ բոլորը չեն կրնար նոյն իրողութիւնը չհաստատել, այն որ Կորբաչով այլեւս չի տիրապետեր դէպքերուն, անոնք են որ գինքը իրենց հաեւէն կը քաշեն: Հինգշաբթի օր, Կորբաչով բացատրեց թէ «հարցերը, որոնք կը դիզուին, տասնեակ, ո՛չ հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր, պայթեցան եւ առին այն ճամբան որ կը տեսնենք այսօր պալթեան երկիրները, Մոլտավիա եւ հիմա՝ այս տղամիջեան կռիւը Ադրբեջան, Ադրբեջան եւ Հայաստան»: Դեղն ալ սա է, կ'ուսերցնէ, «բժիշկ» Կորբաչով, որ ցարդ վարկաբեկուելով փորձեց քանիէր դարմանել, «կրելի կ'ըլլայ ազդամիջեան յարաբերութեանց հարցը լուծել միայն դաշնակցութեան զարդացման շրջադծին մէջ»: Ու, կը չեչտէ թէ կը չնայ կասեցնել դէպքերու վատթարացումը: Այդ պատճառով՝ «Ուժի դիմեցինք ռճրագործներու, վանդալականութեան դէմ»: Չարցը հոն է որ ուժը՝ Ղարաբաղ գնաց եւ ռճրագործները՝ Բաքու են...:

«Ֆիկարօ» «L'horreur de Bakou» կը խորագրէ, ու ահաւոր նկարագրութիւններ կը հրատարակէ, մէջբերելով հայ կնոջ մը խօսքը «Հիթլէր աւելին պիտի չընէր»:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Ցունուար 19–ին, Սթրազպուրկի մէջ, եւրոպական Խորհրդարանը բանաձեւ մը քուէարկած է, ուր կ'ողբայ ազգայնական դգացումներու սաստկացումը Կովկաս: Իր մահհոդութիւնը կը յայտնէ Իրանին Ազերիներու հայթայթուած զինամթերքին համար եւ հետեւանքներուն զորս անոնք կրնան ունենալ ժողովրդավարացման ընթացքին վրայ Խորհրդային Միութիւն: Խորհրդարանը եւրոպական յանձնախումբին կը դիմէ որպէսզի տնտեսական օժանդակութիւն մը հասցնէ Ղարաբաղ: Կը հրաւիրէ հայ եւ ազերի իշխանութիւնները խաղաղ կարդադրութեան մը ձեւերը դրանել եւ բոլոր երկիրները, մանաւանդ դրացի, որ խուսափին միջամուխ ըլլալէ: Ամէնէն տնտեսականը կը նկատուի որ մարդասիրական օդնութեան համար ձեռք առնուելիք միջոցները, կենսական հայ ժողովուրդին համար, աւելնան եւ տեղը հասնին: Այս առընչութեամբ, Հասարակապետութիւնը պէտք է օժանդակէ վերակազմութեան կազմակերպման Խորհրդային Միութեան հետ խորհրդակցաբար:

Շ. ՀԵՌՆԻԻ ՄԱՀԷՆ ԵՏՔ

Միայն դրուատիք, միայն գովեստ, միայն բուրվառ, ճախէն աջ, աջէն ճախ, ինչպէս պառնուէթեամբ դիտել կու տայինք մեր նախորդ թիւով: Լիպերասիոն ալ, Ուրբաթ օր, Ցունուար 19, կը նկատէր որ մանաւանդ ընկերվարական կարդ մը պարագաներ, մոռնալու կու գան որ ինչպէ՛ս ոտքը նահեցուցին եւ քաուութեան նոխազի վերածեցին պաչտպանութեան նախարարը, որ համակերպեցաւ այդ դերն ալ խաղալու, այսինքն՝ «գլխարկը կրելու»:

Ինչպէս գրեցինք Շ. Հեռնիւ անհաղթութիւն կը զդար հայկ. միթինկին արտասանած իր ելոյթին ընթացքին եւ ճառը կ'երկարէր Ժիւլ Մարտիրոսեանի, որպէսզի չարունակէ, բայց քանի մը վայրկեան առաք, արդէն անխուսափելին կը պատահէր: Ինք հարիւ կը չանար մոռնալ՝ «ձեր միթինկով «զրազեցէ՛ք», եւ մինչ Տոքթ. Քէվէնկեան, որ ճիշդ կողքին նստած էր, կը փութար օդնել եւ դինքը կը փոխադրէին կողքի սենեակ մը, Հեռնիւ արդէն մահաքունի մէջ կ'իյնար:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ առաւ (Ցունուար 20) Վիլէօրպան: Ներկայ կ'ըլլայ Հանրապետութեան նախագահը:

Գրած էինք մեր նախորդ թիւով որ Հինգշաբթի առաւօտ իսկ «Յառաջ» յառակցական հեռագիր մը դրկեց անմիջապէս Վիլէօրպանի քաղաքապետարանին, բայց, տագդրական դիւրիմացութեամբ մը, տողը ինկած էր: Սորեւ հետագրին բովանդակութիւնը.–

«Mairie de Villeurbanne,

Profondément affectées par le décès subit de Charles Hernu, la directrice et toute l'équipe du Quotidien de langue arménienne «*Haratch*» s'inclinent devant sa dépouille et présentent leurs profondes condoléances à sa famille et à ses proches. Cet homme de devoir et de cœur était un grand ami des Arméniens qui se souviendront toujours avec émotion, qu'il fut terrassé alors qu'une fois encore il apportait le témoignage de son amitié à ce peuple déchiré».

ԹԵՀՐԱՆ

«Մոնտ»ի մէջ Ժան Կեռաս կ'անդրադառնար պարսկական հակադդեցութեանց եւ կը նկատէր, որ Թեհրան չուզեր կրակին վրայ իւղ լեցնել եւ չատ մտահոդ է ազերի ազդայնամոլութենէն: Որոշ կասկածամտութիւն ալ կը տածեն ազերի կդերին նկատմամբ: Եւ կը կարծուի որ Իրան տեսակ մը «չուկայ» առաջարկած է Մոսկուայի.– «Մենք բան չենք

(Շար·ը Դ· էջ)

ԻՆՉԵՐ ԿԸ ԳՐԷ «ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»Ը 1990ԻՆ

Իր ծնողքէն խլուած, կարօտն իսկ տասնամեակներով պատնէշուած հեռաւոր հարազատի մը ներկայութիւնը ի՞նչ կը բերէ. առօրեայ մը, որուն ամէն մէկ պահը տաղնապով, ընդվզումով ու անվերջ սպասումով չաղախուած է: Իսկ երբ այդ առօրեային մառախուղը ճեղքուի՞ երբեմն, հեռաւոր հարազատէն դիպուածաբար հասած նամակով մը...: Այդպէս ներկայացաւ 1990–ի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ներու առաջին քանի մը թիւերէն կազմուած տրցակը, զոր առջի օր բերաւ Հայաստանէն վերադարձող մը:

Սա օրէ օր մռայլող դոյներով մեր ներկային մէջ, ի՞նչ կը դրէր Արցախի օրաթերթը: Անհամբերութենէն սիրտ պայթեցնող առօրեան ի՞նչ կը թելադրէր տեղացի դրիչներուն, լրագրողներուն, ու այդ առօրեան ի՞նչպէս կը պատկերացնէին անոնք: Այս հարցականներով թերթերը բացող մը անպայման կանգ պիտի առնէր տարուան առաջին թիւին երկրորդ էջին վրայ, որ խորագրուած է «Բարի Ամանոր Արցախ»: Հոն, թերթին գլխաւոր խմբագիրը՝ Մաքսիմ Յովհաննիսեան «Մեր 1990–ի Ամանոր»ը վերնագրով, տարեկան հաշուեփակ մը կը կատարէ. անցնող տարին ի՞նչ տարաւ, ի՞նչ բերաւ: «1989ը մերը եղաւ», կը գրէ Մաքսիմ Յովհաննիսեան. մերը, հակառակ որ «փորձեցին փակել մեր ճամբաները, ցանկացան կապանք դնել մեր ոտքին ու մըտքին, ցանկացան կազմալուծել մեր կամքը: 70 տարուայ հնութեան զէնքը հանեցին մոռացութեան պարունակներից, պսպղացրին շրջափակման զէնքը եւ տըւեցին Ադրբեջանի Ազգային ճակատի բաշիբոզուկներին որ պաշարման օղակը գցեն Բերդաձորի բաջազուններուն վիզը: ... Մեր երկրի աչքի առաջ: Աշխարհի աչքի առաջ»:

Ի՞նչպէս այս բոլորը. որովհետեւ «չհասկացան մեզ: Չփորձեցին հասկանալ: Մեր բարեպաշտ ընդվզումը չգնահատուեց որպէս փաստարկ մեր ազգային արդար պահանջի: Չնկատուեց որ մեր յամառութիւնը զօրեղ է ուժային ամէն մի ցոյցից՝ շրջափակում, ազգային տեղահանութիւն, աւեր ու թալան, սպանութիւն: Ամբողջ 1989–ին այդ ամէնը փորձարկուում էր մեր՝ դրսի աչքին անհրզօր երեւացող հաստատակամութեան վրայ: Մեր սակաւ թուակազմը ազդեցիկ չէր մեր ճակատագիրը որոշողների համար: Սխալուեցին»:

Անցնող տարուան այնքան թուղթ ու մելան, արիւն, քրտինք, առողջութիւն, ջիղ, մխիթ սպառող օրերու չղթան այսպէս քանի մը տողերու մէջ ամփոփելէ ետք, «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագիրը կ'առաջարկէ. – «Տարեմուտի այս օրը եկէք «Բարի գալուստ» հրաւէրով դիմաւորենք 1990–ը, որ դարձեալ մերը պէտք է լինի, որովհետեւ մերն է ժամանակի ոգին, պատմականօրէն ճիշդ ընթացքով գնալու միտումը: ... Թող որ նոր տարում Մայր Հայաստան – Արցախ կապերը սերտանեն խոհ, ներծուլուենք այնպէս, որ ոչ մի ահաբեկիչ ուժ, ոչ մի դիմադիր հոսանք չկարողանայ, եթէ փորձի անգամ եւ կը փորձի, անշուշտ, ճանգել միացումի աղերսները: Հաստատակամ ու անդուլ ճայլենք գիրկընդխառն, անցնենք պատմութեամբ, վերին մի առաքելութեամբ մեր ազգին բաժին հասած ճանապարհը, որպէսզի մեզանով հարըստացնենք աշխարհի մոլորակը, այս աշխարհի մարդկային հասարակութիւնը»:

Նոյն էջին վրայ տեղ տրուած է նաեւ Ղարաբաղի հողամշակութեան միաւորման պետ՝ Լ. Պաղտասարեանի մէկ դրութեան որուն խորագիրը արդէն չատ բան կ'ըսէ. – «Ցոյներս դնենք մեզ վերայ»: Ան եւս եղածին ու չեղածին մէկ համադրումով կը հասնի դրեթէ նոյն եզրակացութեան. – «Համոզուած եմ որ 1990–ին աւելիին կը հասնենք: Միայն վայրկեան անգամ չպէտք է մոռանալ որ մեր յոյսը մենք ինքներս ենք, մեր ժողովուրդը: Դա է մեզ ուսուցանում հազարամեակների խորքից եկող մեր պատմութիւնը»:

Թերթին Յունուար 5–ի թիւին մէջ եւս անկիւն մը զրաւած հաշուեփակ մը կայ. բաւական ինքնատիպ: Մեծչէնէն Վ. Դանիէլեանի հաշուեփակը ինքն իրեն հետ ամէն բանէ առաջ: Ան 38 տարուան ուսուցիչ մըն է. ըսածը՝ «աշխատել եմ սանեբիս համոզել որ չկայ աւելի հզօր մի Պետութիւն, ինչպիսին Խորհրդային Միութիւնն է»: Իսկ հիմա ինչո՞ւ այս հաշուեփակը կը յանգի հետեւեալ եզրակացութեան. «մեր կառավարութեան գործունէութեան հիմքը խօսքն է, ո՛չ գործը: Վկայ՝ նոր բառակոյտերը՝ «վերակառուցում, դեմոկրատիա, հրապարակայնութիւն...», որով կարելի է ժողովրդին խաբել եւս մի տասը տարի»: Յարել, քանի որ այդ «Դեմոկրատիայի պայմաններում Շուշիում հերոսի յուշարձան են պղծում՝ առաջ առնող չկայ, Ստեփանակերտում անզէն մաղդկանց վրայ կրակում՝ դատավարութիւն չկայ... միթէ՞ վերակառուցման տակ չեն բօղարկում ոճրագործներին ու յանցագործներին: Թէ՞ նիշդ է այսօր Լեռնային Ղարաբաղը Ադրբեջանի կազմում թողնելը: Այդ այն դէպքում, երբ մեր հոգսը բաշողն այսօր, մեր ցաւով տառապողը Հայաստանն է, հայ ժողովուրդը: Այսօր իմ հայրենի գիւղում՝ Մեծշէնում, միայն հինգ – վեց անգամ ուղղաթիռ է իջել, մեզ համար սննդամթերք ու հագուստեղէն բերել: Իսկ մեր հարցը վճռելիս հիմք են ընդունել Ադրբեջանի կողմից արուած սուտ յայտարարութիւնը, թէ Ղարաբաղը տանող բոլոր ճանապարհները բաց են»:

Այսի՞նքն...: «Մենք խաբէութեան զոհ ենք դարձել: Ադրբեջանը Մոսկուային է խաբում, վերջինս՝ մեզ...»: Եւ ուրեմն... «շա՛տ ենք խաբուել, այլեւս խաբուել չենք ուզում»:

Արցախին չէ միայն որ կը խօսի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի էջերէն հոն կ'ամբաստանէ նաեւ ուրիշ, «Փոքր Արցախ»ի մը հեռաւոր ձայնը: Ատիկա Վրաստանի հայաբնակ Ջաւախքէն Ջաւախքի Բողդանովկայէն լրագրող՝ Մոլիկ Սեդրակեան կը ձայնակցի Արցախցիին, ան կը պատմէ. – «Ցիշում եմ, անցեալ տարուայ ամրանը մեր փոքրիկ քաղաքի կենտրոնական՝ Լենինի փողոցով անցնում էին մանկապարտէզի սաները, անցնում էին թաթիկները ամուր սեղմած օդում պարզած եւ անընդհատ կրկնում էին. «Ղարաբաղը մերն է, Ղարաբաղը մերն է»: Հոն է կրկին որ «հինգ տարեկան Անին օրօրում էր երկու տարեկան եղբօրը՝ Հայկին եւ թոթով լեզուով կրկնում. «Լաց մի լինի Հայկիկ ջան, լաց մի լինի, Ղարաբաղը մերն է, մերը...»: Ամէնը սա չէ. հոն Դիլիճ գիւղին միջնակարգ դպրոցի աշակերտները Արցախ ղրկած են 24 ծրար. օճառ, լուացքի փոշի, շաքար, այլ մթերքներ. հետն ալ նամակներ, ջերմ ողջոյններ: Իսկ «շրջանի պիոներները Արցախի երեխաների համար արդէն բաժանորդագրել են 500–ից աւելի «Պիոներ կանչ»: Եւ տակաւին «Բարեգործական համերգ Բոգրանովկայի տրիկոտաժի – կարի ֆապրիկայի աշխատողների համար: Ստացուած ամբողջ գումարը՝ 1000 ռուբլին փոխանցուել է Արցախի մանկական ֆոնտին»: Մոլիկ Սեդրակեանի Ջաւախքէն ղրկուած տողերը խորագրուած են «Ցաւերի դոյատեւելու անկոտրում կամքով»:

Այս կամքով տրուած որոշում մը Յունուար 7–ի թիւին ճակատը տեղ գրաւած է. ԼՂԻՄ–ի Ազգային Խորհուրդի որոշումն է տակաւ որ կ'ըսէ թէ ԼՂԻՄ–ի Ցատուկ կառավարման կոմիտէին ընկերմին, մարզային սահմանադրական կառոյցներու բացակայութեան առընչութեամբ եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին ու Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդին 1989 Դեկտեմբեր 1–ի որոշումին հիման վրայ «Խորհրդային Ղարաբաղ» – «Սովետական Կարաբախ» թերթը վերածուած է Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդի օրկանին: Որոշումը կը կրէ այս խորհուրդին նախագահ՝ Վ. Գրիգորեանի առորակրութիւնը:

Վերջացնելու համար այս քաղուածքը, կը մնայ Յունուար 4–ի թերթին մէջ լրջանակուած բանաստեղծութիւններու անկիւնին վերադառնալ. «Ալլո՛, Հայաստան» խորագրուած այդ անկիւնը յատկացուած է երկու պատանիներու. Մարինէ Բաբայեանի, Հայկ Կարճիկեանի: Առաջինը Ստեփանակերտէն է. անկիւնը կազմողը կը գրէ. – «Նա խմբագրութիւն եկաւ տետրը ձեռին: Ասաց, «ոտանաւորներ եմ գրում: Լաւ թէ վատ՝ չգիտեմ: Եթէ տպագրելու արժանին կայ՝ կ'ուզէի ուրախացնել մայրիկիս...»: «Միայն մայրիկի՞ն» կատակ – հարցին ի պատասխան բացատրեց, որ ... հայրը մահացել է»:

Փոքրիկ քերթողուհին կ'ուսանի դպրոցէն առն դասաւանդելու եկող ուսուցիչներու չնորհիւ, որովհետեւ հիւանդ է: Սիրան է հիւանդ...: Բայց այդ սիրտը լեցուն զգացումով, բառով, մտածումով: Հեռաւոր առողջարանի մը մէջ գրուած են անոր հետեւեալ տողերը.

ՄԻ ԲՈՒՒՒ ՀՈՂ

Եթէ մահը կայ՝
Աւելի լաւ է
Հանգչեմ ու մնամ
Իմ Հայաստանում:
Այնտեղ ոչ ծով կայ
Ու ոչ էլ արմաւ՝
Քար է, քարէրով հարուստ
Քարերով հարուստ
Իմ Հայաստանում:
Հողը սակաւ է՝
Կ'ուզեմ հող դառնալ
Իմ Հայաստանում:

Հաւանաբար տկարութեան պահէ մը թելադրուած ու զեղեցիկ տողի մը վերածուած այս փափաքը ճայնակից ու զօրակից պիտի դառնէ Արցախի Հայաստանի հող դառնալու փափաքին չափ, եթէ Մարինէ Բաբայեանի ընտրածը ըլլայ արեւոտ հողը Հայաստանի:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՈՐՎ ԳՏԱԻ ԱՄԵՐԻԿԱՆ

Վիքինկներէն բան մնացած պիտի չըլլար եթէ Իսլանտացիները չըլլային: Անոնք միակ Սկանտինաւցիներն են որոնք մտահոգութիւնը ունեցած են գրի առնելու իրենց պատմութիւնը, բանաստեղծութիւնը, դիցաբանութիւնը: Այս չարժումը սկսած է հազար թուականին երբ իսլանտական Ծերակոյտը քուէարկած է քրիստոնէութիւնը ընդունելու օրէնքը: Իսլանտացիներու արձանագրութիւնները կը վերաբերին դիւցազնական, դիցաբանական պատումներու: Անոնց մէջ կայ հատ մը որ երկար առեն անուշադրութեան մատնուած է եւ որ կատականերու կ'ենթարկէր պատմութեան ամէնէն յատակ էջերէն մէկը. Ամերիկայի դիւտը Քրիստափոր Գոլոմպոսի կողմէ: Վիքինկներու պատումը կը խօսի իրենց ցեղակից նաւորդներու արկածալից ճամբորդութեան մասին, որու աւարտին հազար վտանգներէ ետք հիւսիս – ամերիկեան հողամասին վրայ ոտք դրին: Ժ.Ա. դարու սկիզբին իսլանտացի Թորֆէն Քարլսէֆնիի առաջնորդած խմբակը հաղորդակցութեան ու պաշտպանութեան նախնական միջոցներ ունէր: Երեք տարի ետք վերադարձաւ Կրէօնլանտ: Այսքանը անշուշտ բաւարար չէր փաստելու թէ Վիքինկներն էին Ամերիկան առաջին գտնողները. սակայն հետզհետէ հնագիտները առասպելին օգնութեան փութացին: 1977–ի ամրան ամերիկեան հնախուզական աշխատանքներու ընթացքին գտնուած է փայտէ արձանիկ մը որ Վիքինկ մը կը ներկայացնէ:

Ի՞նչ ճամբու հետեւած էին Վիքինկները, հասնելու համար հիւսիս – ամերիկեան ափերը: Պատումները կ'ըսեն թէ նաւարկած են դէպի հիւսիս ուր լաւ եղանակներուն կ'երթային անասուններու մուշտակ եւայլն գնելու: 1824–ին Կրէօնլանտի մէջ գտնուած էր քար մը, որուն արձանագրութիւնները կը պատմեն թէ ինչպէս երեք անձեր հոն հիւղակի մը մէջ ձմեռած են. այդ շրջանին հողը սառած կ'ըլլայ մինչեւ 700 մեթր խորութեամբ. տարը 20 ամ.ը միայն կը հալի տաք եղանակին: Վերջին քանի տարուան ընթացքին Վիքինկներու ներկայութիւնը հաստատող առարկաներ գտնուած են. զգեստներու բեկորներ, մետաղէ իրեր: Անոնց վրայ կային գամեր որոնք կը գործածուէին միայն Վիքինկներու կողմէ: 60–ական թուականներուն ալ Նոր Երկիր կղզիին մէջ յայտնաբերուած է հնագիտական ոստան մը, ուր կատարուած պեղումներ կը հաստատեն առասպելներու պատմածը. Վիքինկները Ամերիկա անցած են հիւսիսային ճամբով, հակառակն ըլլալով բոլոր ենթադրութիւններուն: Այսուհանդերձ կը մնար առեղծուած մը. ի՞նչպէս յաջողած էին անոնք նաւարկել Կրէօնլանտի արեւմտեան ծովին վրայ ուր ամբողջ տարին սառցակոյտ մը կ'ըլլայ: Այս հանելուկն ալ 1988–ի ամրան լուծուեցաւ Եանուս Քուրպիէլի կողմէ: Ան հիւսիսային նաւարկումներու սերտ հմտութիւն ունի ու Վիքինկներու դիցաղներդութենէն տասը զար հետ զտաւ անոնց նաւերուն երթուղին: Ան մեկնեցաւ այն տեղեկութենէն որ կ'ըսէր թէ Վիքինկները կը նախընտրէին ցամաքի եզերքին թիավարել այնքան ատեն որ կարելի կ'ըլլար ատիկա: Թէեւ յայտնի է թէ այս աշխարհախոյզները աստղաբաշխական բաւարար գիտելիքներու տէր էին եւ կրնային զուգահեռականի մը ուղղութեամբ նաւարկել: Անոնք օրուան ընթացքին կը դիտարկէին արեւուն դիրքը ու իրենց գտնուած վայրը կրնային ճշդել բազդատելով զայն նախորդ դիրքերուն հետ: Ժ. դարու Վիքինկները կը դործածէին նաեւ առասիճանաւորուած ցուցանակներ որոնցմով կրնային արեւուն համեմատութեամբ իրենց ուղղութիւնը ճշդել:

Հակառակ այս բոլորին, Վիքինկ ծովայիններու մեծ մասը իր վարպետութիւնը կը պարտէր նախկիններու փորձառութեան, նաւարկումի գործնական դիտելիքներու, որոնք կը փոխանցուէին սերունդէ սերունդ: Այդ անգիր աւանդութիւնը տեղ կուտար բոյրերու, մամուռներու չարժումներուն, հոսանքներու վիճակին, թռչուններու թռիչքին, որոնք իրենց առաջնորդ կ'ըլլային անծանօթ ծովերու վրայ: Անոնց նաւերը ընդհանրապէս եղեւնի փայտէ շինուած կ'ըլլային 15 մեթր երկարութեամբ ու 4,5 մեթր լայնքով: Առագաստանաւեր էին անոնք:

Այսօր կասկած չկայ որ Վիքինկները ամերիկեան հողամասը նշմարած են Կրէօնլանտի արեւմտեան ափէն ուր 2·500 մեթր բարձրութեամբ զագաթներ կան: Պէտք չէ մոռնալ որ այդ գարերուն օդը չատ անապակ էր: Ծանօթ է որ Ժ. դարուն Փարիզէն մերկ աչքով տեսանելի էին Ալպեանները: Վիքինկներու համար ալ դժուար չէր Ամերիկան նշմարել իրենց որոնորդութեան ընթացքին: Կը մնար հոն հասնելու միջոցները ունենալ: Ապահովութեան մտահոգութիւնը դիրենք մղած էր հիւսիսի ճամբան բռնելու որ որոշ չափով ծանօթ էր իրենց: Բոլորովին օտար ջուրերու վրայ նաւարկելը կրկնակի վտանգ կը ներկայացնէր. նախ՝ կրնային ուղղութիւնը կորսնցնել ու մոլորիլ, ապա՝ պարապ տեղը կը մաշէին իրենց արժէքաւոր նաւերը. եւ նորոգութեան անհրաժեշտ առաղձը դիւրին չէր ճարել Կրէօնլանտի մէջ: Ուրեմն, իրենց կը մնար եղերել սառցակոյտը եւ օգտուիլ տեղ տեղ գոյութիւն ունեցող ջրակոյտերէ:

Շարունակելով իրենց ուղեւորութիւնը միշտ դէպի հիւսիս, Վիքինկները հասան Թիւլէի չրջանը. անկէ անդին կ'երեւէր էլէսմէրը կղզին որ Կրէօնլանտէն 40 մղոն հեռաւորութեան վրայ էր: Շնորհիւ կոլֆ Սթրիմի հոսանքին, դժուար չէր հոն հասնիլ. եւ Վիքինկները ոտք դրին էլէսմէր կղզին: 1980–ին յայտնաբերուած ապացոյցներն ալ կը հաստատեն այս վարկածը: Այդ կղզին հասնելէ ետք իրենց կը մնար ցամաքին երկայնքին նաւարկել դէպի հարաւ, իրենց ձախին ձգած հսկայական սառցակոյտը: Երբ հասան Նոր Երկիր կոչուած չրջանը, հաստատեցին թէ Հարաւային Կրէօնլանտի ու այդ հողամասին միջեւ 600 մղոնոց սառցակոյտէ ազատ ճամբայ մը կար, բացուած Նորհիւ Կոլֆ Սթրիմի հոսանքին:

Ու այսօր, այլեւս պատմական իրողութիւն մըն է, թէ Վիքինկները գտած էին Ամերիկան ու հոն դիւրութեամբ հասնելու ճամբան:

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՈՂ «ԱՐՄԵՆԻԱ»Ն

Արեւմտեան Գերմանիոյ «Մթամէմա» ընկերութիւնը ձեռնարկած է «Արմենիա» պանդոկին վերանորոգման: Մօտօրա – ղբուած պայմանագրին համաձայն վերմանացի մասնագէտները հիմնովին կը վերակառուցանեն առաջին մասնաշէնքը, իսկ երկրորդը՝ մասնակի: Պանդոկը կ'ունենայ մարզա – առողջարարական համալիր՝ թենիսի հրապարակով եւ լողաւազանով: Այսպիսով, մէկ տարուան վերանորոգման աշխատանքներէն յետոյ պանդոկը կը դառնայ «4 աստղ» մակարդակի եւ կը սպասարկէ ինչպէս արտա – ահմանեան, այնպէս ալ խորհրդային զբօսաշրջիկները:

***

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻԷՐԸ

Ազէտեալներուն համար նախատեսուած նուէրներով Երեւան հասած է Միացեալ – Նահանգներու կառավարութեան ղբրկած օդանաւը: Դեկտեմբեր 29–ին վարչապետ՝ Վ. Մարգարեանց ընդունած է ամերիկեան պատուիրակութիւնը, որուն կազմին մէջ էին Պաշտպանութեան նախարարութեան մարդասիրական օգնութեան վարչութեան պետ Ճ. Անճելօ եւ Մոսկուայի դեսպանութեան Ա. քարտուղար՝ Ռ. Ուիլսոն: Բեռը կազմուած է ամերիկեան բանակին պահեստներէն. 12 ինքնաշարժ, տաք ծածկոցներ, տաք վրաններ, ջեռուցիչներ եւ այլ իրեր: Պատուիրակութեան անդամները յայտնած են նաեւ թէ վերջերս Միացեալ – Նահանգներու կառավարութիւնը մարդասիրական նպատակներով Հայաստանին յատկացուցած է հինգ միլիոն տոլար:

Անդրադառնալով այդ օգնութեան, Վ. Մարգարեանց նշեց որ տրուած միջոցները կարելի է օգտագործել մանկական սննդի արտադրութեան համար: Հայաստանի կառավարութեան ծրագրին համաձայն արտասահմանի մէջ կը գնուին տարբեր սարքաւորումներ, որոնց չահագործումը կ'օգնէ արագօրէն եւ արդիով վերականգնելու անհեռութիւնը: Հայ մասնագէտները չուտով Միացեալ – Նահանգներ կը մեկնին այդ ծրագրերուն իրագործման համար:

***

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Տօներուն առթիւ Հայաստան ժամանած Իտալիոյ Կարմիր Խաչի պատուիրակութիւնը ծննդեան նուէրներ բերած է աղէտեալ գօտիի երախաներուն համար: «Միասին՝ յանուն խաղաղութեան» միջազգային ընկերութեան նախագահուհի՝ Մարիա – Փիա Ֆանֆանիի գլխաւորած պատուիրակութեան մաս կազմած են նաեւ Իտալիոյ Կարմիր Խաչի փոխ – նախագահը եւ ուրիշներ: Անոնք հանդիպում ունեցած են Կրթութեան նախարար՝ Մ. Դաւթեանի հետ, ընդունուած են Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կողմէ: Յունուար 6–ին պատուիրակութեան անդամները մասնակցած են «Վիլլաճօ Իթալիա» աւանին մէջ իտալացի մասնագէտներու կառուցանած դպրոցին բացման արարողութեան:

Պատուիրակութիւնը հանդիպում ունեցած է Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանի հետ: Կարմիր Խաչի ու Կարմիր Մահիկի միջազգային լիկայի նախկին փոխ – նախագահ Մարիա – Փիա Ֆանֆանի: Իտալիոյ Կարմիր Խաչի փոխ – նախագահ՝ զօրավար Փաոլօ Քաւալինի, նոյն կազմակերպութեան անդամ Միլանոյի քաղաքապետին կինը՝ Մարիա – Թերեզա Քաւուզօ օժանդակութիւնը չարունակելու պատրաստակամութիւն յայտնած են: Քննարկուած են Հայաստանի եւ Իտալիոյ բարեկամութեան ու համագործակցութեան զարգացման հարցերը:

***

ՂՐԻՄԱՀԱՅԵՐՈՒ «ԼՈՅՍ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հազարամեայ պատմութիւն ունեցող ղրիմահայ գաղութին վերջերս ստեղծուած «Լոյս» ընկերութեան հիմնադիր համագումարին մասնակցած են Սիմֆերոպոլէ, Եալթայէ, Եւպատորիայէ ու այլ քաղաքներէ եկած Հայեր: Հայաստանի պատուիրակութիւնը եկած էր Երեւանի Ա. քարտուղար Գ. Աւետիսեանի գլխաւորութեամբ:

– «Լոյս»ին ստեղծումին համար խթան դարձաւ արցախեան չարժումը, – կ'ըսէ ընկերութեան նախագահ՝ Անուշաւան Դանիէլեան: – Այդ չարժումը արթնցուց ազգային ինքնագիտակցութիւնը՝ Հայաստանէ ներս թէ դուրս:

«Լոյս» ընկերութիւնը ցարդ կազմած է ութ յանձնախումբ. կրթութեան, հայ մշակոյթի յուչարձաններու հաշուառման, վերականգնման ու յետագայ օգտագործման. Ղրիմի մէջ ապրած անուանի Հայերու թանգարաններու ստեղծման, բարեգործական յանձնախումբեր, երիտասարդական բաժին եւայլն: Ապրիլ 24–ին ընկերութեան չնորհիւ Ղրիմի մէջ առաջին անգամ նչուեցաւ ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակի օրը:

Ընկերութիւնը բացած է կիրակնօրեայ հայկական դպրոց մը, որ ունի աւելի քան հարիւր աշակերտ: Դպրոցը տեղաւորուած է նախկին հայկական դպրոցին չէնքին մէջ, որ կառուցանուած է Աթանաս Սպենտիարեանի միջոցներով:

***

Մ. ԴՈՒԴԻՆԻ
ԺՈՂՈՎԱՅՈՒՆ

«Մտորհրդային Գրող» հրատարակչութիւնը ռուսերէն 50 հազար օրինակ տպաքանակով, դեղեցիկ ձեւաւորութեամբ լոյս ընծայած է ռուս բանաստեղծ՝ Միխայիլ Դուդինի Հայաստանի նուիրուած «Աւետեաց երկիր» ժողովածուն: Այնտեղ ամփոփուած են Լենինգրացի գրադէտին չափածոյ եւ արձակ գործերը, Ա. Իսահակեանի, Ե. Զարենցի, Վ. Տէրեանի, Հ. Սահեանի, Ս. Կապուտիկեանի, Գ. Էմինի գործերու թարգմանութիւնները, էսէները, յօդուածները, ներբողները՝ նուիրուած հայ գրականութեան, դիտութեան ու արուեստի մեծերուն: Գիրքին մէջ զետեղուած են Լենոյեին Ղարաբաղի, Սումգայիթի արիւնոտ ոճրագործութեան, հայ ժողովուրդի ճակատագրին

Ս. Օ. Ս. ԱՐՄԷՆԻ - ՔՐԷԹԷՅ

Ս.Օ.Ս. Արմէնի – Քրէթէյ որ մարմին առաւ երկրաշարժէն յետոյ, հաւաքած էր 227.000 ֆրանքի գումար մը զոր որոշած էր յատկացնել բժշկական գործիքներու գնումի:

Իր պատասխանատուութեան դիտակից «Քրէթէյի Հայոց Միութիւն»ը որ կը շարունակէ գործը, ճշդեց իր ծրագիրը: Ան բնականաբար կը մասնակցի «Աչխարհի բժիշկներ»ու Հայաստանի ուղղուած գործունէութեան: Գնուեցաւ չտապօդնութեան ինքնաշարժ մը որ պատրաստուեցաւ Գերմանիոյ Կարմիր Խաչին կողմէ եւ «Աչխարհի բժիշկներ»ը լրացուցին սարքաւորումները:

Այս ինքնաշարժը մեկնեցաւ Դեկտեմբեր 26–ին, «Աչխարհի բժիշկներ»ու միջոցով, դէպի Ստեփանակերտ որուն հետ Քրէթէյ քաղաքը արդէն մարդասիրական ու ընկերային կապեր հաստատած է 1989 Ապրիլէն ի վեր: Կապեր որոնք պիտի պաշտօնականացուին դարնան երբ ներկայացուցիչ մարմինը Քրէթէյի երեսփոխան – քաղաքապետ Լ. Քաթալայի զբօսաւորութեամբ մեկնի Ստեփանակերտ:

«Քրէթէյի Հայոց Միութիւնը» հպարտ է այս աչխատանքով, սակայն նոյն ատեն գիտակից, թէ եղածը կաթիլ մը ջուր է մեծ անհամար պահանջներու բաղդատմամբ ու այդ ուղղութեամբ կը ջանայ չարունակել իր աչխատանքը:

ԳԼԱՐԱ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՒՄԳԱՒԲՈՒԻ Մայր եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած պատարագէն ու Զբօսհնէքի արարողութենէն յետոյ, Յունուար 6, կէսօրէ ետք Պատրիարքարան ժամանած են հիւր եկեղեցականներ չնորհաւորելու համար Հայոց Ծնունդը: Չնորհաւորական այցելութեան ներկայ եղած են Կաթողիկէ Հայոց վիճակաւոր Յովհան – Նէս Աբգ. Զոլաքեան, Մխիթարեան Միաբանութենէն Արխիմանդրիտ Վարդապետ Պոհոլալեան, Լատին եկեղեցւոյ ներկայացուցիչները, Վատիկանի Աղգարարի Նուիրապետութեան նոր խորհրդարանը, Յունաց Տիեզերական Պատրիարք Տիմիթրիուս, Աւորիներու կրօնապետ Աուսուք Եպիսկոպոս:

***

ԱՆԳԱՐԱՅԻ Ֆրանսական եկեղեցիին մէջ Ծննդեան պատարագ մը մատուցանած է կրօնական ժողովի ատենապետ՝ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան՝ Պոլիսէն իրեն հետ եկած քահանաներու ու այլոց ընկերակցութեամբ: Պատարագիչը քարոզած է Թրքերէն ու ներկաներուն փոխանցած է Շնորհք Պատրիարքի չնորհաւորութիւնները: Անգարայի Հայերը գրեթէ ամբողջութեամբ ներկայ եղած են արարողութեան:

***

ԱՑՆՃԱՐԻ Տիգրանեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2–ին, տեղւոյն «Համազգայինի մասնաճիւղին կազմակերպութեամբ արտասանական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է: Երեկոյթին հանդէս եկած է «Համազգային»ի Հալէպի «Ն. Աղբալեան» մասնաճիւղի արտասանութեան խմբակը՝ բաղկացած Գոհարիկ Թորոսեանէ, Դրօ Գուլումճեանէ, Աւետ Պոնոյեանէ եւ Նարեկ Ղազարեանէ: Ձեռնարկը կրկնուած է Դեկտեմբեր 3–ին:

մասին չափածոյ պոէմները, Դեկտեմբեր 7–ի աղէտին նուիրուած յօդուածը:

Հեղինակը, հրատարակչութիւնը, տպարանը, բոլոր անոնք որոնք դիրքին լոյս ընծայման համար աչխատած են իրենց հասնելիք գումարները փոխանցած են աղէտեալներու հիմնադրամին: Գիրքին վաճառքէն կ'ակնկալուի կէս միլիոն ռուբլի, որ պիտի յատկացուի ուսումնական հաստատութիւն մը կառուցանել Լենինականի մէջ:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ՁՈՐԲՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԵԱՐՀԸ

30· – ՀԱՑՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Որբանոցէն ներս, մեր մուտքը կը նմանէր զատապարտեալի մը՝ որուն վկայուած էր ազատութիւն ապահովութեան փոխարէն: Որբանոցն ալ տեսակ մը բանտ է, սա տարբերութեամբ, որ զատապարտեալները անմեղ մանուկներ են, եւ միակ յանցանքը՝ իրենց ծնողներուն կորուստն է: Ոտքերնիս մեր պատռած քուրջերուն մէջ կը նմանէինք կենդանի խրտուիլակներու, որոնց կը պակսէր խօսելու կարողութիւնը: Անծանօթին վախը մեզ պատնեշուցած էր անդամ մը եւս, չէինք կրնար հաւատալ որ այդ մուտքէն ներս՝ վերջ գտած էր մեր խաչելութիւնը, սակայն ուրիշ դողդոջաններ կը սպասէին դեռ մեր որբի ճամբուն վրայ:

Անմիջապէս առաջնորդուեցանք տնօրէնին դրասենեակը, որ աթոռին նստած կը սպասէր՝ միջին տարիքի հասած սպիտակ վարթեցով մարդ մը, ինքը տնօրէնը՝ Մ'էհիտ Էֆէնտիճ: Դաւանափոխութեան առաջին քայլն էր մեր անուններու փոխխութիւնը: Թրքական անուններու ցանկին մէջէն ինծի վիճակուեցաւ Այիշէ անունը, միջնեկ քոյրս Վերժինը եղաւ Պէտրիէ, իսկ Վերոնը՝ Ատիլէ: Կը յիշեմ մեր քաղաքը կին մը վարկաբեկելու համար՝ Այշէ – Ֆաթմա կ'ըսէին. որքան դառն արցունք թափած եմ ինծի փակցուած խորթ այդ անունին համար: Ցետագային՝ նոյնիսկ չեմ վարանած ըսելու թէ այդ անունը լաւ չէ, թէ՝ թեթեւաբարոյ կիներու յատուկ անուն է, չեմ ուզեր: Ուսուցչուհիները միշտ ալ ջանացած են տարհամոզել զիս, ըսելով թէ իրենց մարզարէին ամէնէն սիրելի կնոջ անունն է եւ պէտք է հպարտ զգամ ինքզինքս: Բոլոր որբուհիներու մէջէն իսկապէս ալ մինակս էի որ այդ անունը կը կրէի:

Այնուհետեւ մեզ կը կոչէին մէհդիէտի, բայց կեավուր բառը խստիւ արգիլուած էր, որովհետեւ մեզի հետ կային թուրք որբեր ու որբուհիներ եւս. կրնային մեղ անարգել այդ ձեւով: Աստ ալ չբաւականնալով, ամէնուս համար ինքնութեան թուղթեր չհնուեցան, ուր առանց բացառութեան բոլորիս հայրերը կոչուեցան՝ Աբդուլլահ, իսկ մայրերը՝ Սալիհէ: Աբդեօք անոնց անթաղ ոսկորները սարսռացի՞ն յետ մահու՝ այս անուանափոխութենէն:

Մեր որբանոցը Մարտինի ո՞ր թաղամասին մէջ կը գտնուէր՝ չեմ գիտեր. մինակ մէկ բան ծանօթ է ինծի թէ ան իր եկեղեցիով եւ քովընտի չէնքերով եղած էր հայ կաթոլիկ համայնքին սրբատեղին եւ դպրոցը: Բաւական մեծկակ պարտէզ մը ունէր, ուր որպէս կանաչութիւն կար՝ մենաւոր թթենի մը, եւ ան հազիւ թէ ծագկած, տղաքը կ'ուտէին փափուկ տերեւները: Դպրոցէն ներս ջուրին պակասը զգալի էր. թէեւ քաղաքին զլխաւոր պողոտային վրայ մշտահոս աղբիւր մը կար, սակայն ջուրը խմուելիք չէր, որովհետեւ աղի համ մը ունէր: Ունէինք մասնաւոր հորեր՝ ուր կ'ամբարուէին անձրեւին ու ձիւնին ջուրերը եւ ժամանակի ընթացքին՝ հոն կը գոյանային կարմիր պզտիկ որդեր, ու խմելու համար կ'անցընէին լաչակէ մը, որպէս զտելու փորձ:

Պարտէզին մէկ կողմը կը գտնուէին դամբարանները, որոնց վրայ գրուած էին հայերէն տառերով անուններ: Շատ հանդիսական է որ անոնց մէջ թաղուած ըլլային կղերականներ, որոնց յաւիտենական նկնդիրը խանգարուած էր անարգ ձեռքերէ: Կոտրուած խաչքարեր կը մնային ցիր ու ցան, նոյնիսկ Աւետարանի պատրաստած էջեր կը ծառայէին պիղծ նպատակներու: Կը յիշեմ, անոնցմէ մէկ էջ մը մատնեցի պէս կը պահէի կուրծքիս տակ, ամէն անգամ որ առիթը կը գտնէի առանձինն ըլլալու, կը հանէի այդ թուղթի պատառիկը, կը կարդայի երկիւղածութեամբ, ասիկա պատճառ եղաւ որ ես հայերէն տառերը չմոռնամ:

Թուրքերը ուզեցին քանդել եկեղեցիին խորանն ու իր զանգակատունը, բոլորովին ջնջելու համար քրիստոնէութեան հետքը, որպէսզի մենք մոռնայինք մեր ծագումն ու կրօնքը: Նախ զանգակատունէն սկսան քանդումը: Այս սրբապղծութիւնը պատճառ եղաւ որ քանդող զործաւորներէն մին իյնայ ու մեռնի: Այնուհետեւ, ոչ ոք համարձակեցաւ դպչելու, եւ կիսաքանդ վիճակին մէջ մնաց զանգակատունը:

(Շար. 47)

(Շար. Ա. Էջէն)

ընել քաջալերելու համար ապերի ապ-պանականութիւնը, բայց փոխարէն մեզի զօրավիզ եղէք Իրաքի հետ մեր հարցին մէջ, դիւանագիտական դեռնի վրայ եւ մեզի զէնք տալով»:

⁂

Ի՞նչ կապ ապերի ապզայնականներու եւ Մափիային միջեւ: Փաստի մը կ'արձագանգէր Իսմանիթ (Ցունուար 19).– «Շուչիի շրջանի հայկ. գիւղի մը մօտ, Լ. Ղարաբաղ, գիւղացիներ բռնած եւ բանակին յանձնած են կառք մը, 5 ճամբորդներով: Հոն գտնուած է երկու ինքնաշխատ ատրճանակ, երկու որսորդական հրացան, այլ 2 հրացան, 2 քիլօ հաշիշ եւ 250·000 ռուբլի»:

Այս առընչութեամբ, կրանք ըսել նաեւ թէ Բաքվիրիոյ Ուֆա քաղաքը կը գտնուի դրամատուն մը, Վաստոկ, որ 16 մասնաճիւղ ունի Ռուսիոյ մէջ եւ կը պատկանի մահմետականներուն ու կ'ապահովէ անոնց նիւթականը: Համատեղ ընկերութիւն մըն ալ կազմած է Ֆրանսական ՍԵՔԱՓԱ – Էնֆորմանիֆի հետ: Դրամ եւ տարադրամ ունի, մեծաքանակ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՒԻ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ նախագահը՝ Ֆ. Միթերան կարճ այցելութիւն մը կատարեց Հունգարիա: Նման այցելութիւններու բուն նպատակը միշտ տնտեսական է: Ներկայիս արեւելեան Եւրոպայի երկիրները հոգեհոգ խօսքերէ աւելի՝ դրամ կ'ակնկալեն:

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐՈՒ «սոխպողական» բաժանմունքները գործադուլի դիմեցին Ուրբաթ օր, նախորդ օրը, առողջապահական նախարարին հետ բանակցութիւնները ձախողած ըլլալով: Տարակարծութիւնը ուղղակի նախարարին հետ չէ, որ աւելի իրաւարարի դեր մը ունի, այլ ընկերային Ապահովութեան հիւանդութեան ճիւղի մասուկին: Հարցը կը վերաբերի ներքին բժիշկներու անձնական գրասենեակ հաստատելու ամբողջական ազատութեան: Վերջին առաջարկները բաւարար չնկատուեցան: Մնաց որ սենտիքաներու մօտ ալ բոլորը համաձայն չեն:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ նախկին ղեկավարը՝ Թոտոր Ժիվկով բանտարկուեցաւ եւ դատական հետապնդում որոշուեցաւ իրեն դէմ: Ամբաստանութիւնն այն է, որ «ազգային թշնամանք տածած է» եւ «մեծաքանակ հանրային դումարներ իւրացուցած»:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ
ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Է

Հանրապետութեան ղեկավարութեան նախաձեռնութեամբ երէկ, Ցունուարի 17–ին, Մոսկուայում տեղի է ունեցել Կորբաչովի, Ռիժկովի, Սլիունքովի հանդիպումը Յարութիւնեանի, Ոսկանեանի, Լոպովի եւ Գալոյեանի հետ:

Հանդամանալից զրոյցի ընթացքում Հանրապետութեան ղեկավարութիւնը իր մօտեցումները, մեր հասարակութեան կարծիքն է չարագրել իրադրութեան կայունացման, ԼՂԻՄ–ի պրոբլեմի լուծման, եղերնադործութեան քաղաքական դնահատման եւ այլ հարցերի շուրջ:

Ինչպէս հաղորդում է մամուլը երկրի ղեկավարութիւնը խոր ըմբռնումով ու մտահոգութեամբ է վերաբերուել առաջադրուած հարցերին:

Օպերատիւ յանձնաժողովի տուեալների համաձայն վերջին 3 – 4 օրուայ ընթացքում Հանրապետութիւն են ժամանել աւելի քան 4 հազար դաղթականներ, որոնց մեծ մասը ենթարկուել են կոտանքների, կան ծանր վիրաւորներ, այդ թուում ծերունիներ, կանայք ու երեխաներ:

Փախստականներին անյետաձգելի օգնութիւն ցոյց տալու համար Հայաստանում կազմուում է յատուկ ֆոնտ: Յանձնաժողովը դիմել է բոլոր կազմակերպութիւններին եւ քաղաքացիներին այդ ֆոնտին միջոցներ փոխանցելու համար:

Սպասուում է որ ամէն օր Երեւան են ժամանելու չուրջ 3 հազար – 3,5 հազար փախստականներ:

Այսօր Երեւանի հիւանդանոցներում են գտնուում 85 տուժածներ, որոնցից 20–ը ծանր վիրաւոր են:

Շարունակուում է փախստականների տեղափոխումը Բաքուից դէպի Կրասնովոտսկ, Միներալնիէ Ոտի եւ այլ քաղաքներ:

«Ժամանակ» ծրագիրը երէկ հաղորդեց որ Բաքուում սպանուածների թիւը հասել է 56–ի: Նրանք հիմնականում Հայեր են:

Մամուլը հաղորդում է որ հաւանաբար Բաքուից Հայաստան կը տեղափոխուեն չուրջ 25·000 Հայեր:

Չնայած արտակարգ դրութեան հրամանագրին Հայաստանի շրջափակումը շարունակուում է:

Յունուար 18

⁂

Օպերատիւ յանձնաժողովի այսօր հրապարակուած տեղեկագրում հաղորդուում է որ Ադրբեջանի Շահումեանի եւ Գեռաչէնի շրջաններում պինուորական ստորաբաժանումները վերահսկում են իրադրութիւնը:

Ցունուարի 18–ի դրութեամբ Երեւանում են գտնուում 4 հազար փախստականներ, 5 հազար Հայեր կուտակուել են Թիւրքմէնական ԽՍՀ Կրասնովոտսկ քաղաքում: Տեղի իշխանութիւնները, բնակչութիւնը նրանց ցոյց է տալիս առաջին օգնութիւն, ապահովում անունդով, հագուստով, ինքնաթիռի անվճար տոմսակներով:

Երէկ հայկական հեռուստատեսութեամբ ելոյթ ունեցաւ Հկկ կենտկոմի առաջին քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանը, որը ներկայացրեց երկրի ղեկավարութեան հետ ունեցած հանդիպման ընթացքը:

Իրադրութիւնը գնահատուած է ծայրայեղ ծանր, ձեռք են առնուում անհրաժեշտ միջոցներ:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. երէկուայ իր հեռուստատեսային ելոյթում կոչ արեց համախմբուել, ժողովրդի եւ իշխանութիւնների համատեղ ջանքերով դիմակայելու համար արհաւիրքը:

«Լրաբեր» ծրագիրը հաղորդեց որ երէկ Ցունուարի 18–ին ադրբեջանցի լուսգակները Նախիջեւանի կողմից գնդակոծել են Արարատի շրջանի երասխաւան գիւղը: Սպանուել է երկու բնակիչ: Կան վիրաւորներ:

Այսօրուայ հանրապետական թերթերը բերում են Բաքուի սպանդից փախած Հայերի վկայութիւնները Ադրբեջանցիների դաղանաբարոյ արարքների մասին –բռնաբարութիւններ, դանակահարութիւններ, կենդանի այրուած մարդիկ, բարբարոսական չէնքերից նետուած ծերունիներ եւ երեխաներ, անլսելի կորածներ:

«Ազատագրող» թերթը այսօր տպագրել է ականատեսի վկայութիւնը այն մասին որ Բաքուի օդակայանի նկուղներում եւ այլ վայրերում պահուում են բազմաթիւ հայ պատանդներ: Բաքուում սպանուածների թուում կան նաեւ Ռուսներ եւ Հրեաներ:

Գնալով ծանրանում է Հայաստանի տնտեսական վիճակը: Շրջափակումը շարունակուում է: Սպասուում է վառելիքը: Եթէ բէնզին չստացուի այսօր կամ վաղը կը կանգնեն նաեւ չոգու օդանաւերը: Հումք չլինելու պատճառով երէկ փակուել է Երեւանի ալիւմինի գործարանը:

Չնայած այս ամէնին Հայաստանը ուղղաթիռներով մթերք եւ դեղօրայք է հասցընում Շահումեանի, Գեռաչէնի, Մարտակերտի եւ այլ հայկական բնակավայրերին:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Յունուար 19 (ժամը 13, Երեւանի ժամով)

Offre d'emploi

Organisme gérant des Maisons de retraite recherche un Directeur général pour un poste en cours de création.

Prière d'envoyer curriculum vitæ au journal qui transmettra.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՅ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ֆրանսայի Հայց. բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, կիրակի առաւօտ, Ցունուար 21, յատուկ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Բաքուի եւ այլ շրջաններու մէջ, Ազերիներու կողմէ վայրագօրէն սպանուած Հայերու յիշատակին:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿՈՎԿԱՍԻ ԲՈՒՆԿՈՒՄԻՆ ԴԻՄԱՑ

Թուրք մամուլը օրէ օր աւելի ընդարձակ տեղ կուտայ Ղարաբաղի հարցով առեղծուած ներկայ կացութեան: Գրեթէ առարկայական տեղեկատուութենէ մը զատ թրքական օրաթերթերը վերլուծումի, մեկնաբանութեան սիւնակներ ալ կը յատկացնեն հարցին: Հոս, ակներեւ է Ատրպէյճանէն քաղաքական շրջանակներուն եւ յատկապէս լրատիւներուն հայանպատակ կեցուածքին առթած անհանգստութիւնը: Այս անհանգստութեան գլխաւոր քաղաքրիչը արեւմտեան բազմաթիւ լրատիւներու կողմէ Ազերիներու եւ Թուրքերու նոյնացումն ու այս վերջիններուն կողմէ անցեալին կատարուած յարձերուն յիշատակումն է: Ցունուար 18–ի թրքական օրաթերթերու մեր ձեռքը անցած թիւերը բոլորն ալ կ'անդրադառնան անգլիական «Տէյլի Թէլէկրաֆ» թերթին ընդարձակ մէկ դրութեան ուր կ'ըսուի թէ «մահմետական Թուրքերը Հայաստանը (Ղարաբաղ) արիւնով ներկած են»: Նոյնպէս, ուշադրութենէ չէ վրիպած նաեւ գերմանական «Ֆրանքֆուրթըր Ալկէմայնէ» թերթին մէկ յօդուածը ուր եւս կը չեշտուի Ազերիներու թրքական արմատը եւ կը տրուի այն եզրակացութիւնը որ Թուրք կառավարութիւնը պիտի չկրնայ ձեռնածալ մնալ ծագումով Թուրք զանգուածներու առընչուած նման կացութեան մը դիմաց ու պիտի պարտաւորուի դիրք բռնելու: Նոյն թերթը կը չեշտէ տակաւին որ Թուրքիա «ապաւէն» մը ու «ապահովութեան supրիւր» մըն է Ազերիներու համար:

Այս անհանգստութիւնը կը մատնէ Թուրքիոյ ունեցած փափուկ դիրքը: Խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ անշուշտ, ազերի եւ Թուրք նոյնացումին դէմ առարկութիւն կամ որեւէ ժխտական հակազդեցութիւն. այսուհանդերձ, զգալի է Յանքը պազարիւն ու տրամաբանող դիրքերէ չհրաժարելուն. մէկ կողմէ «Միլիյէթ»ի մէջ «կիւնէշ» թերթէն արտատպուած դրութիւն մը նոյնիսկ տեղ կուտայ ազերի փրոֆէսէօր Պախթիյար Վահափզատէի կիւրեղեան տառերու փոխարկն լատինական այբուբենը գործածելու մտադրութեան. ատով խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ ազերի եւ Թուրք մշակութային ու քաղաքական յարաբերութիւններու յետագայ զարգացումը: Միւս կողմէ, նոյն օրուան «Թէրճիւման»ին մէկ քրոնիկագիրը Զ. Աթայ կը գրէ. – «Թուրքիա ամենաջերմ զգացումներով լեցուն է Ադրբեջանի հանդէպ. մեր սրտերը կը կոտտան սպանուած Ազերիներու ցաւերով. սակայն պէտք չէ մոռնալ որ կ'ապրինք օրեր, ուր ամէն մարդ պէտք է խելքն ու տրամաբանութիւնը գերիվեր դասէ զգացումներէն»:

Միշտ Ցունուար 18–ի Թրքական Թերթերէն «Միլլիյէթ», կ'արձագանգէ Թուրքիոյ Մոսկուայի դեսպանին արուած պահովութեան ու Թուրքիոյ Արտաքին Գործոց նախարարութեան բաներին հետեւեալ յայտարարութեան. – «Թուրքիա առայժմ չի մտածեր յաւելեալ զօրաբաժին փոխադրել սահմանային շրջանները որպէս փոխադարձ քայլ. այս հանգրուանին վրայ խնդիրը կը նկատենք խորհրդային ներքին հարց մը»: Թերթը կը նշէ նաեւ այն պարտադան, թէ նոյն նախարարութիւնը «մտահոգուած է գինեալ բախումներու վերածուած դէպքերու տարածութեան դիմաց»: Կ'ըսուի տակաւին թէ նախարարութիւնը յայտնած է որ Թուրքիա պատրաստ է բախումներու ընթացքին վնաս կրողներու մարդասիրական օժանդակութիւն կատարելու:

«Միլլիյէթ»ի լրատուութեան սիւնակներուն մէջ տեղ տրուած է Ռիժկովի նորվեկիական ճայնափիւռի մը կատարած յայտարարութեան, ուր ան ըսած է նաեւ թէ երկար ժամանակի լուծում մը կը ներառնէ նաեւ Ղարաբաղի ինքնավարութիւն տալու հաւանականութիւնը:

Հետաքրքրական է թերթին գլխաւոր քրոնիկագիր՝ Մէհմէթ Ալի Պիրանտի վերլուծումը. ան կը գրէ. – «Մոսկուա ընկիզէն ի վեր կարծեց թէ երկդիմի կեցուածքով, օր մը Հայերու, օր մը Ազերիներու թիկունք ձեւանալով պիտի կրնայ վարել կացութիւնը: ... Ու այսօր կորբաջով կեանքին մեծագոյն քախտախաղը կը խաղայ: Ստանալիք արդիւնքը անկիւնադարձ մը պիտի կազմէ թէ՛ միւս հանրապետութիւններուն եւ թէ իր ապագային համար:

Ա. – Մոսկուայի այս որոշումը ազդանշան մըն է միւս հանրապետութիւններուն, որոնց ըսել կ'ուզէ թէ երբ դանակը ոսկորին հասնի, գործը պիտի մնայ զինուորին, հրասայլին, հրացանին, եւ թէ վերակառուցումն ալ սահմաններ ունի ու քոյլ պիտի չտրուի որ ան բայթայուի:

Կորբի նոյն ժամանակ պիտի կրնայ նաեւ որոշ չափով խաղադեցնել պահպանողական շրջանակները, որոնք բուռն հակազդեցութիւններ կ'ունենային իր յեղաշրջումներուն ու մեղմութեան հանդէպ:

Բ. – Սակայն այս որոշումն ալ ունի իր վտանգները:

Եթէ բանակը չկարենայ հակակշռել կացութիւնը ու աւելի սաստիկ կերպով հակազդէ, աւելի արիւն պիտի թափի ու հետեւանքները ալ աւելի ծանրակշիռ պիտի ըլլան:

ա) Խորհրդային բանակը վերջին ծայր անհանգիստ է «խաղաղութեան զօրք»ի հանգամանքով միջամտելէ հայ-ազերի բախումներուն: Եթէ անյաջողութիւն մըն ալ աւելցայ այս կացութեան վրայ, այդ պարագային պիտի ծանրանայ բանակին խնդրոյ առարկայ պիտի ըլլան:

բ) Այլ հանրապետութիւններու ընդդիմադիրները տեսնելով բանակին անզօրութիւնը, աւելի եւս պիտի մղուին շարժման անցնելու:

Այս հանդրուանին, Մ. Ալի Պիրանտ անխուսափելի կը նկատէ վերակառուցումին ջախջախումը իր իսկ ստեղծած թեւին կողմէ: Ան եւս չի վարանիր նշելու թէ, եթէ գործը հոս հասնի, գլխաւորապար Թուրքիոյ, ինչպէս նաեւ այլ շրջակայ երկիրներու համար վերջին ծայր ժխտական ազդեցութիւններու խնդրոյ առարկայ պիտի ըլլան:

⁂

Ցունուար 19–ի «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը կը հաղորդէ թէ կրցած են հեռատիպի կապ հաստատել Էրզրումի իրենց գրասենեակին ու Ադրբեջանի «Ժողովրդական ճակատ»ին միջեւ: Այսպէս, թերթը այս ճակատին ղեկավարներէն է. Ալիեւէն փոխանցելով կուտայ կարգ մը տեղեկութիւններ ըստ որոնց Ադրբեջանի կարգ մը շրջանային գիւղերը հայկական ճնշումի ենթարկուած են, ու վերջին 10 օրուան ընթացքին աւելի քան 50 Ազերի սպանուած է:

Ալիեւ ըսած է նաեւ թէ պաշտպանելու համար ազերի ժողովուրդին կեանքի ու ինչքի ապահովութիւնը, իր ղեկավարութեամբ կազմուած է Ազգային պաշտպանութեան Կոմիտէ մը: Ան, որպէս Ադրբեջանը Թուրքիայէն ու Իրանէն անջատելու, մեկուսացնելու միջոց կը նկատէ այս երկու երկիրներու սահմանները փակելու Մոսկուայի վերջին որոշումը:

Պ. Վահաբզատէ որ մէկ ուրիշ անդամն է «Ժողովրդական ճակատ»ին, չեշտած է թէ պիտի չհակարանան իրենց պայքարին մէջ ու չարունակեն, մինչեւ որ տիրանան իրենց իրաւունքներուն: Ան չեշտած է յատկապէս որ Թուրքիայի նեցուկին պէտք ունին: «Մեզի թիկունք կանգնեցէք միջազգային բեմին վրայ. ասիկա բարոյապէս պիտի զօրացնէ մեզ» ըսած է Վահաբզատէ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 23
MARDI
23 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.193 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.193

ՆԱԽԻՋԵԻԱՆԻ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԵՑԱՆ

ՄԷԿԸ՝ ՄՈՎՍԷՍ ԳՈՐԳԻՍԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ՝ ՀԱՅ - ԱԶԵՐԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԷԻՆ

ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ ՀՌՉԱԿԵՑ

ԲԱՔՈՒ

ԱԶԵՐԻՆԵՐԸ Կ'ԸՆԴՀԻՄԱՆԱՆ ԽՈՐՀ. ԲԱՆԱԿԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ԿՈՉԵՐԸ ՉԵՆ ԼՍՈՒԻՐ

Կիրակի եւ Երկուշաբթի յաջորդական խօսակցութիւններ ունեցանք Երեւանի հետ եւ հետեւեալ լուրերը քաղեցինք, գլխաւորաբար Նախիջեւանի ճակատին վերաբերեալ։

Ընդհանուր ձեւով, համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէ ճակատը, իրրեւ հետեւանք տարուած բանակցութեանց։ Կիրակիօր, ոչ մէկ կրակոց պատահած էր։ Երեք օր է, ուրեմն, որ բանակցութիւնները կը տարուին Ազերիներուն հետ, սահմանազատը։ Հայկական պատուիրակութեան մաս կը կազմեն.- կեդր. Կոմիտէի քարտուղար՝ Սերոբեան, Նախարարաց Խորհուրդի տեղակալ՝ Տայեան, Արարատեան դաշտի Շրջ. Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Յակոբեան, Ներքին Նախարար՝ Ց. Յարութիւնեան եւ Բարդէն Արարքցեան (Հ.Հ.Շ.), նաեւ երկու ռուս զօրավարներ մէկը՝ Սուրկով պինուորական պարէտը Երեւանի։ Այս բանակցութիւնները կը վերաբերին սահմանային զանազան հարցերու, մասնաւորաբար 3 հայ պատանիներու վերադարձին։ Ազերի կողմի պատուիրակութիւնը բաղկացած է նոյն պաշտօնները վարողներէ եւ ներքին ուժերու ռուս զօրավարէ մը։

Հայկական նախապայմանն է հայ պատանիներու վերադարձը, որեւէ այլ հարցի մասին խօսելէ առաջ (չբնական եւայլն)։ Ազերիները համաձայնած են երեք պատանիներէն մէկը՝ Վահան Յովհաննիսեան ծանրօրէն վիրաւորուած եւ որ Նախիջեւանի հիւանդանոցն է վերաբերել, բայց, մինչեւ Երկուշաբթի առաւու չէին զործադրած իրենց խոստումը, զանազան ձգձգումներէ եառ։ Այսպէս, նախ ազերի պատուիրակութիւնը տեւականօրէն ուշ կուգայ բանակցութեանց, երբեմն մինչեւ 3 ժամ յապաղումով եւ զանազան պատրուականներ տալով։ Կիրակի օր, ժամը 13ի տեղ ժամէ մը աւելի ուշ եկած են, պատճառաբանելով թէ Նախիջեւանի կացութիւնը լարուած է եւ ներդրութիւն կը խնդրեն։ Այսպէս ամբողջ օրը կաշկռտելէ եառ, համաձայնութիւն գոյացած էր որ Վահան Յովհաննիսեանը պիտի յանձնեն ժամը 23–ին (Կիրակի դիշեր) ու այդ ժամուն ալ յայտարարած են թէ բժիշկները չեն ձգած որ բերեն, անփոխադրելի նկատելով վիճակը ու առաջարկած, որ յաջորդ օրը՝ Երկուշաբթի հայ բժիշկ մը երթայ Նախիջեւան ու տեսնէ Յովհաննիսեանը։ Նոր ժամադրութիւն մը կար ուրեմն, Երկուշաբթի, ժամը 12–ին։

Բախումներու ընթացքին 6 Ազերի ըսպաննուած է եւ երկու Հայ (երկու ուրիշ Հայեր ալ այլ պարագաներու մէջ։ Երկու դոհերէն մէկն է՝ Մովսէս Գորգիսեան։

ՄՈՎՍԷՍ ԳՈՐԳԻՍԵԱՆ ԹԱՂՈՒԵՑԱԻ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ

Ուրբաթ, Յունուար 19–ին է որ իրա–մատի մը մէջ, Երասխի ճակատին վրայ (Նախիջեւանի սահման) ազրբէջանական դնդակի մը զոհ կ'երթայ ինքնորոշման չարժուամի գլխաւոր դէմքերէն՝ Մովսէս Գորգիսեան։ Մարմինը Շաբաթ օր կը փոխադրուէր Երեւան եւ Կիրակի օր, ժամը 12–ին, բազմահազար բազմութեան մը ներկայութեան, հակառակ սաստիկ յուրտին, կը կատարուէր սուգի հանդիսութիւնը։ Ապա, նահատակ երիտասարդին դագաղը հետիոտն կը փոխադրուէր Մխիթեառնակարերդ, որու պատին տակ կը թաղուէր, բազմահազար յուղարկաւորներու ներկայութեան։

Մովսէս Գորգիսեան ծնած էր 1961–ին եւ ուսումը կատարած Երեւանի թատերական հիմնարկը ու դարձած բեմադիր։ 1980–էն անդամ էր ազգ. միացեալ կուսակցութեան։ 1987–ին կը ձգէր բեմադիրի իր պաշտօնը, Գորիս, եւ կը վերադառնար Երեւան իրրեւ հիմնադիր անդամներէն Ինքնորոշման չարժուամին, որու գլխաւոր դէմքը կը դառնար —1988 Յուլիսին– Պարոյր Հայրիկեանի արտաքսումէն ետք, անկախապաշտներու չարժումը։ Ձերբակալուած էր 1988 Դեկ· 10–ին Ղարաբաղ կոմիտէի անդամներուն հետ, միաժամանակ։

Յետագային քանիցս կրկին ու կրկին ձերբակալուած էր մէկ ամսուան բանտարկութեան ժամանակաշրջաններով։ Կոմիտաղիրն էր Կազմնոստի (Հայերէն հրատարակութեան) եւ հիմնադիրը՝ «Հայրենիք»ի։

Երկրորդ հայ երիտասարդ մը եւս զոհ ուեցաւ Նախիջեւանի ճակատը՝ Երուանդ, որու թաղումը կը կատարուէր Երկուշաբթի օր, Յունուար 22–ին։

Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութիւնը անկախութիւն հռչակեց Շաբաթ օր, Յունուար 20–ին, մինչ որ աննախընթաց դէպք մըն է Խորհ. Միութեան մէջ։ 270 հազար է Նախիջեւանի բնակչութիւնը, ուր հազիւ 1 – 2% Հայ մնացած է։ Ինքնավար Հանրապետութիւն է 1929 փետ· 9–էն ի վեր։ Տեղւոյն մարզային խորհուրդի նախագահութեան հոն է Ազրուչէովի օրերէն եւ չատ հանդարտ ձեւով է, որ տիկին Սալիեվա անկախութեան հռչակման բանաձեւը քուէարկել տուած է, միաժամանակ կոչ ընելով Իրանի, Թուրքիոյ եւ Մ.Ա.Ի–ի։ Իրանի հետ արդէն սահմանը բաց է եւ Ազրպէյճանը կ'անցնին մեծ դիւրութեամբ, կամուրջ մըն ալ նետելու վրայ են։ Թէհրան կոչ ըրաւ արդէն որ չընկնի մահմետականներուն ցեղասպանութիւնը զործի։

Ուրբաթ օր, Մոսկուա պատերազմական վիճակ հռչակեց նաեւ Բաքու ու բանակը ներխուժեց, եւ սկսաւ անխնայ կըրակել, քանի որ Ազերիները բուռն ընդդիմութիւն ցոյց տուին։ Ազերիներու համար իսկական ջարդ մըն է, որու ձեռնարկած է խորհ. բանակը։ Զոհերու պաշտօնական թիւն է՝ 83 մեռեալ, մինչ ազերի ապստամբականներուն համաձայն աւելի քան 500 է։ Երկուշաբթի օր, թաղումը տեղի կ'ունենար եւ Ազերիները կը չարունակէին ռոսպարէկ կարդալ Մոսկուայի, պահանջելով որ խորհ. բանակը քաշուի։ Վէդիրով ստիպուեցաւ հրաժարականը տալ, բայց չբաւարարեց ծայրայեղները եւ նոր եկողներուն՝ Այազ Մութալիրով (ազերի) եւ Վիկտոր Պոլիանիչկօ (սլաւ) զործը չատ դիւրին չէ։ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնն ալ՝ է։ Կաֆարովա խիստ ուղերձով մը բոլորովին դէմ արտայայտուեցաւ կեդրոնի իշխանութեանց։

Կորբաջով կրկնեց կոչերը, բայց կը թուի որ լսող չկայ եւ Բաքուն իր քաղաքականութեան ձախողութեան խորհրդանիշը պիտի մնայ։ Զօրքը հարցերը չի լուծեր եւ ինք էր ըսողը, որ յեղափոխութիւնը պիտի կատարուի առանց զինուակի։ Դեռ 2 տարի առաջ էր եւ այսօր Բաքուն Աֆղանիստան կը յիշեցնէ։ Երբ կ'ըսէր.- «Պէտք է փաստը տանք, որ կրնանք փոխել մեր ընկերութիւնը, զայն բարեփոխել մեր արժէքներուն ոդիով առանց դիմելու ուժի, քաղաքացիական պատերազմի կամ արիւնահեղութեան»։

Զեղաւ։

Շաբաթ օր, Կորբաջով յուզումով իսկ կ'արտայայտուէր եւ կը հրաւիրէր Ազերիներն ու Հայերը որ խմաստութիւն ցոյց տան ու կ'արդարացնէր զինեալ ուժի միջամտութիւնը վերջ դնելու համար կամայականութեան եւ անօրէնութեան։ Նախորդ օրը, առաջին անգամ ըլլալով ձաղկած էր Ազերիները եւ իսլամական Պետութիւն մը ստեղծելու անոնց մխտումը։ Ողբերգական վիճակ մը ստեղծուած էր Բաքու։ Կորբաջով կը յիշէր հակահայ պոկրոմները, անկազմակերպութիւնը, յարձակումները եւ չքօղարկուած նպատակը՝ իշխանութիւնը ձեռք առնելու։

***

Ղ.ԱՐԱԲԱՂ

Կապը չատ դժուար է Երեւանի հետ։ Բայց, յայտնի է որ պատերազմական վիճակի հաստատման հետեւանքով Ազգային Խորհուրդի չորս անդամներ ձերբակալուած են (Մանկասարեան, Բորիս Ազատեանեան, Ազարեան, թէեւ անունները կուտանք վերապահութեամբ, ցարդ չենք կրցած ստուգել) եւ Ա. Ղուկասեան (խորհրդային Ղարաբաղի խմբագիր)։

Շուչիէն պարպած են կիներն ու երեխաները։ Ընդհ. ձեւով, Երեւանի մէջ վախ կայ յարձակումի Ստեփանակերտի վրայ։

Երեւան վառելանիւթի վերջին կաթիլները սպառած են։ Հեռատեսիլի յայտարդերը, Յունուար 22–էն, ժամը 19·30–ին պիտի սկսէին, խնայողութեան համար եւ հրաւէր եղած է բնակարաններու ջերմութիւնը դադրեցնել։

***

Մոսկուայի Հայոց Եկեղեցիի պատարագէն եառ, Կիրակի օր Հայերը ցոյց մը կ'ընէին։ Ֆրանսական հեռատեսիլը ցոյց կուտար Բաքուէն հասած հայ դաղթականները ու նաեւ այլ թաղ մը՝ ազերի դաղթականներ։ Աւտոցմէ մէկը կ'ուզէ փաստել թէ Հայերն են որոնք Ազերի կը ջարդեն, ու ցոյց կուտայ նկարներ, որոնք, բաւ լրագրողը՝ «Համոզիչ չեն», մինչ Հայերուն ջարդերը փաստելու հարկ չկայ։

Գետպարով յատուկ օդանաւով մը եւ հետը ընտանիքէն եւ բարեկամներէն 56 անդամներ առնելով Բաքուէն Մոսկուա վախած է, ուր քաղաքական տեսակէտներ ալ յայտնեց արեւմտեան մեխանիզմներուն, դատապարտելով բանակին միջամտութիւնը եւ չէզոք միջնորդ մը թելադրելով հարցը կարդադրելու համար։ Բուն պատասխանատուն կը նկատէ Կորբաջովը։

***

Անմիջական մտահոդութիւնն այն է որ Երեւան ալ պատերազմական վիճակ հաստատուի։ Զօրքի նոր ժամանումները այդ տպաւորութիւնը կը զործեն։ ԹԱՍ–ի համաձայն, Շաբաթ օր իսկ ժողովուրդը սկսած էր եառ տալ դէնքերը։

× Երկուշաբթի օր, Ազերի երեսփոխանները 48 ժամուան վերջնագիր մը կուտային Մոսկուայի, զօրքը քաշելու, այլապէս՝ անկախութիւն պիտի հռչակեն։

ՓԱՐԻԶԻ ՅՈՅՑԵՐԸ

Շաբաթավերջին երկու ցոյցեր տեղի ունեցան Փարիզի մէջ. առաջինը կազմակերպուած էր «Հայաստանի ինքնորոշման միութեան» կողմէ, իսկ երկրորդը՝ համաժողովրդական բնոյթ ունէր։ Առաջին ցոյցը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Յունուար 20–ին. խորհրդային դեսպանատան առջեւ խմբուած չուրջ՝ 200 հոգինոց բազմութիւնը անկէ դիմեց դէպի ամերիկեան դեսպանատուն, բողոք յայտնելու համար հատարարապէս Կովկասի տաղնապին մէջ Ամերիկայի վարած քաղաքականութեան հանդէպ. սակայն այս նպատակը իրադործելու արժանութիւն չտրուեցաւ ու երթը չարունակուեցաւ միայն Մաուզէնի հրապարակը։

Կիրակի, Յունուար 21–ին չուրջ՝ 4000 հոդի պատասխանած էր համաժողովրդական ցոյցի կոչին. ժամը 16–էն սկսեալ բազմութիւնը սկսաւ խմբուիլ Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ, Եռադոյն, ինչպէս նաեւ լիբանանեան դրօշակներով, որոնք կը մատնէին Փարիզի լիբանանեան դաղութէն ներկայացուցչական խումբի մըն ալ ներկայութիւնը։

Ցոյցին բացման խօսքը արտասանեց Հանրի Փափազեան, չեչտելով տագնապին տարողութիւնը, Հայաստանի կացութիւնն ու Սփիւռքի զօրակցութեան անհրաժեշտութիւնը։ Ապա խօսք առին մայրաքաղաքէն եւ չրջակայ արուարձաններէն քաղաքական դէմքեր, ինչպէս՝ Փարիզի լիներորդ, տասներորդ թաղամասերու, Գլամարի, Ալֆորվիլի, Մոնմորանսիի քաղաքապետները, Փարիզի 3–րդ թաղամասի Գլամարի, Տէօյ լա Պառի փոխ քաղաքապետները, ապա Մարդկային երաւանց Ֆրանսական Լիկայէն, Ընկերվարական կուսակցութեան միջազգային յարաբերութիւններու բաժինէն ներկայուցիչներ։ Բոլորն ալ չեչտելով հայ ժողովուրդին դարաւոր տառապանքը ու դործուած հակահայ առաքինեներով այդ տառապանքին նորադոյն էջեր աւելցնելու սպառնալիքը, իրենց զօրակցութիւնն ու օժանդակելու պատրաստակամութիւնը յայտնեցին։ Փարիզի հայ համայնքին կողմէ խօսք առին Գիւտ Արք·, վերապատուելի Ռ. Լեւոնեան, Հ. Վէրնէօյ եւ երեք կուսակցութիւններու անունով՝ Ց. Պալեան։ Այս վերջինս յիշեց Մ. Գորդիսեանի մահուան, ինչպէս նաեւ Լիբանանէն կամաւոր հայ երիտասարդներու Հայաստան մեկնած ըլլալու պարադաները։

Ցոյցին տեղի ունեցած ժամերուն երեք պատուիրակութիւններ մէկմէկ յուշագրով ներկայացան Էլիզէի պալատը, վարչապետարան եւ խորհրդային դեսպանատունը։ Այդ յուշագրերով եւս կը չեշտուէր ստեղծուած տագնապին ծանրակչիռ հետեւանքները հայ ժողովուրդին համար ու խնդրանք կը ներկայացուէր որ պատշաճ միջամտութիւնը կատարուի, որպէս-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊԱՂՍԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆ ԵՒ ՊԱՐՈՅՐ ՄԱՍԻՍԵԱՆ

ԿԱՄ ԳԱՀԻՐԷ-ՓԱՐԻԶ

Գրեց՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Ինծի համար՝ փարոսի պահապանի մը տիպական օրինակն էր Արտաշէս Գարտաշեան, ամէն վայրկեան ուշադիր եւ արթուն՝ Հայոց Գրին, Հայ գրականութեան թանկագին մասունքներուն վրայ հսկելու, անոնց վրայ դուրգուրալու համար: Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանը տարիներով եղաւ իր ամէն բանը, ապրեցաւ անոր մթնոլորտին մէջ, ամէն վայրկեան բան մը գնելով, բան մը տալով նաեւ իրմէ՝ անոր, ժամանակի ընթացքին գրեթէ նոյնանալու համար անոր հետ: Նուպարեան Մատենադարան եւ Արտաշէս Գարտաշեան, վերկուքը իրարմէ անբաժան, բայց ինչ արած որ ոչ անբաժանելի: Մէկուն մը առջի հանդամեան կոչուած էր, քանի մը օր առջ ալ մահուան բօթը հասաւ:

Փարիզ այցելութեանս տեսնուած էինք, արդէն անունով հին ծանօթներ էինք իրարու: Երկար խօսեցանք առկէ – անկէ, հիներէն ու նորերէն, ես Պոլիսը պատմեցի իրեն, ինքն ալ Եգիպտոսի յուշերը, նաեւ Հին Պոլիսը: Շահեկան էր մեր խօսակցութիւնը՝ անոր համար մանաւանդ, որ զարմանալի զուգադիպութեամբ մը երկուքս ալ ձեռագիր հաւաքելու սիրահար ենք եղեր: Պատմեցի թէ քառասուն տարուան խմբագրութեանս չորրանին գրեթէ բոլոր պոլսահայ գրողներուն ձեռագրերէն կազմուած հաւաքածոյ մը ունիմ, կան նաեւ որոշ թիւով արտասահմանեան աշխատակիցներու, ինքն ալ պատմեց թէ ինչպէս խմբագրութիւններու աղբամանները մտչէն կը հաւաքէ եղեր, Եգիպտոսի մէջ, խմբագրութիւններուն եւ աշխատակիցներուն ձեռագրերը, երբեմն նոյնիսկ զուտ թղթակցական պատահարներու տեղի տալով: Այս առթիւ էր որ պատմեց նաեւ, թէ որքա՜ն թանկագին ձեռագրեր անցած են ձեռքը եւ ինչպիսի՜ թանկագին մասունքներ պատահաբար ձեռք ձգելով՝ կամ Հայաստան ուղարկած է եւ կամ Մատենադարանի հաւաքածոյին վրայ աւելցուցած:

Մատենադարանը, կարծէք իրմով էր որ ամբողջութիւն մը կը կազմէր: Այցելուներէն ամէն մէկուն զոհացում տալու կ'աշխատէր, թելադրանքներու ցուցմունքներ կ'ընէր, աղբիւրներ կը յիշեցնէր, տեղեկութիւններ կուտար՝ գանոնք չահագործող նիւթերուն մասին: Ուշադրութիւնս դրաւեց անգամ մը, որ մասնաւոր հետաքրքրութիւն ցոյց կուտար հիւրի մը, որուն առաւելագոյն չափով օգտակար կարենալ ըլլալու ճիգ մը ակներեւ էր: Զայն ճամբելէ վերջ բացատրեց ինծի, թէ Հարաւային Ամերիկայի երկիրներէն մէկուն հիւպատոսն էր, ծագումով՝ Հայ, որ գնահատելի հետաքրքրութեամբ մը կ'ուզէր իր ժողովուրդը, անոր արուեստը, մշակոյթն ու գրականութիւնը ճանչնալ:

Անգամ մըն ալ երկու աղջնակներ եկած էին, թէզ մը ունին եղեր պատրաստելիք՝ համալսարանի համար, իր կարծիքը հարցուցին՝ իրենց նիւթին առընչակից հարցերով: Կարծէք մէկ վայրկեանկն միւսը անոնց տարիքը իջաւ, վարակուեցաւ անոնց խանդավառութեամբ ու նոյն ոգեւորութիւնը բաժնեց այն նիւթերուն վրայօք, որոնք հայկական մշակոյթին կը վերաբերէին: Հակառակ իր երեւութական խառամբերութեան, հաճոյակատար էր, ալարելն ինչ է՝ չէր գիտեր երբեք ու կարծէք փոխանակ այցելուին՝ ինքն էր որ կը ջանար չնորհակալութիւն յայտնել՝ Հայ Գրին ու Գրականութեան հանդէպ ցոյց արուած հետաքրքրութեան համար:

Փարիզ այցելութենէս մէկոյ մը վերջ, այս անգամ կ'ուզեւորուէի Վենետիկ, ուր Վանքին տպարանը պատրաստուող գրքի մը հակոզութիւնը պիտի կատարէի: Խօսքը իր մասին բացուեցաւ՝ Հայր Կոմիտաս Ընճեանի հետ: Գնահատանքով եւ յարգանքով խօսեցաւ եւ ըսաւ որ իր մէկ գործը մամուլի տակ է ու պիտի աւարտի մօտ աւանէն: Արդէն Արտաշէս Գարտաշեան խօսած էր այդ մասին ինծի եւ մեծ անհամբերութեամբ կը սպասէր, քանի որ ըսած էր թէ երկար տարիներու վաստակ մը ունէր վրան: Արդարեւ, երբ ես կը պատրաստուէի Վենետիկէն բաժնուիլ, Գարտաշեանի հատորներն ալ պատրաստուած, կազմուած ու ծրարուած՝ գրեթէ նոյն ժամերուն մակոյկ կը դրուէին դէպի Ֆրանսա առաքումի համար: Պոլիս դարձիս, քանի մը անգամ հաղորդակցեցանք իրարու հետ, կարդ մը թերթերու եւ հանդէսներու պակասները ուղած էր ինձմէ: Եւ չարք մը յանձնարարութիւններ ըրած, զորս գործադրեցի առաջին իսկ առթիւ՝ մեծ հաճոյքով: Քանի մը ամիս առաջ ալ Փարիզէն եկող մը ըսաւ, որ Հանգստեան կոչուած է Արտաշէս Գարտաշեան ու երիտասարդ նոր անօբէնով մը օժտուած է Մատենադարանը, նոյնքան հմուտ եւ արժէքաւոր: Գիտէի թէ աշխատանքները ունէր նոյն շրջանին, հայատառ թրքերէն հրատարակութեան՝ եթէ չենք սխալիր՝ հարիւրհինսնամեակին առթիւ ու տեղապին աղբիւրներու փընտրտուքին մէջ էր, անսպառ կորովով: չենք գիտեր, թէ ո՛ւր հասած էր վերջին շրջանին:

Զ՛նքը ճանչնալէ առաջ ալ մասնաւոր համակրանք մը եւ յարգանք մը ունէի իրենց հանդէպ, մասնաւոր տարիներէ ի վեր: Եւ ճիշդ այդ պատճառով էր որ մեծ ուշադրութեամբ պահած էի եգիպտահայ ուրիշ արժէքաւոր գրագէտի մը՝ Պարոյր Մասիկեանի մէկ գրութիւնը, լոյս տեսած՝ Գահիրէի «Արեւ»ին մէջ, 1983 տարուան Նոյեմբերին եւ «Արտաշէս Գարտաշեան» խորագիրը կրող:

Շատ զարմանալի եւ տխուր զուգադիպութիւն մըն է սակայն, որ այսօր տուն կուտայ այս անգրագարձին, որովհետեւ այդ գրութիւնը արխիւէս դուրս կը բերէի բաներ մը գրելու համար Պարոյր Զ. Մասիկեանի մասին, նկատելով որ քանի մը օր առաջ սփիւռքահայ մամուլի մէկ կը հանդիպէի Մէթր Սաեփան Շահպազի մէկ գրութեան, ուրկէ կը տեղեկանայի թէ ոչ եւս էր այդ արժէքաւոր ու կորովի երգիծագիրը, որ մասնաւոր դոյն մը, եւ բանդ մը կուտար եգիպտահայ գրականութեան: Ու վեց տարի առաջուան անբացատրելի նախազգացում մըն էր կարծէք որ գինքը կը մղէր, յանուն Հայ Գրականութեան ու Մշակոյթի՝ արժանի տուրք մը մատուցանել համեստ, այլ՝ նուիրեալ ծառայողի մը, որ կը կոչուէր Արտաշէս Գարտաշեան: Գահիրէէն հին բարեկամութիւն մը, յետոյ՝ մէկուն զաղթը նախ Փարիզ եւ ապա միւսին այցելութիւնը Լոյս Քաղաք, առիթ տուած էր երկու վաղեմի բարեկամներու հանդիպման եւ ծնունդ տուած՝ Մասիկեանի անկեղծ նչմարներուն, միշտ սրտցաւ, բայց միշտ չեչտակի եւ դիպուկ: Սիրած էի Մասիկեանն ալ ու մասնաւորաբար 50-ական թուականներուն քանի մը անդամ թղթակցած, յետոյ միջոց մը աչքատակցած էր «Այգ»ին, որուն խմբագիրն էի Պէյրութի մէջ: Յետոյ խզուած էր թղթակցութիւնը, բայց ես միշտ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէի իր գրութիւններուն՝ մասնաւորաբար Գահիրէի «Արեւ»ին մէջ: Մէթր Սաեփան Շահպազ արդէն իր զբաղումէ եղբօր անկեղծ պարտականութիւնը կատարեր էր այնքան սրբատուչ տողերով, խօսելով անոր անհատականութեան եւ գրականութեան մասին: Իսկ այն մի քանի հատուածը զորս կ'ուզեմ փոխադրել հոս՝ Պարոյր Մասիկեանի զբաղումէն եւած եւ Արտաշէս Գարտաշեանի մասին խօսող, կը խորհիմ թէ սըրտերու եւ բարեկամներու յիշողութեան մէջ անգամ մը եւս իրարու քով պիտի բերեն այս երկու վաղեմի թանկագին եւ նուիրեալ գործիները Հայ Գրականութեան Մեհեանին, – ԳԱՀԻՐԷ – ՓԱՐԻԶ:

«Մեր կեանքերը՝ ճամբաներ են:
Ճամբուն սկիզբը՝ իրար հանդիպած էինք:
Երիտասարդներ էինք, Գարտաշեանը եւ ես:
Այսօրերս, իրար հանդիպեցանք՝ ճամբուն միւս ծայրը:
Երբեմն, երբեմն – կեանքի անհամ կատակ – ճամբուն կէսին մէկը միւսին կը ձգէ:
Այդպէս չեղաւ մեր կեանքերը:
Ճամբաներէն խլեցինք ու հասանք – գրեթէ – «էնդի դէմէն»ը:
... Ու հոդ, էնդի – դէմէնի մէջ, հանդիպեցանք իրարու:
Ճամբուն այս ծայրը Գահիրէն էր:
Անդիի ծայրը՝ Փարիզ: Հոն գտանք զիրար, Նուպարեան Մատենադարանին մէջ:

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ
ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Ցաճախ Գարտաշեան կը պարեճնայ Արշակ Ալպոյաճեանով:

Մենք ալ, Եգիպտահայերս, պէտք է հպարտանանք Գարտաշեանով:

Մեզմէ՛ ծնաւ ան:

Հո՛ս էր, հո՛ս կ'ապրէր:

Մեզմէ դնաց – Արեւու երկրէն – Փարիզ՝ լոյսի քաղաքը:

Եւ հոն, Նուպարեան Մատենադարանի դրադարանապետը ըլլալով, ստեղծեց իր մտքին Մատենադարանը, անձնական, անհատական, ինքնատիպ կառուցուածքով:

Նուպարեան Մատենադարանին մէջ կայ Գարտաշեան Մատենադարանը, միոյն սիրտը՝ միւսին սրտին մէջ, միոյն մարմինը՝ միւսին մարմնին մէջ, միոյն միտքը՝ միւսին մտքին մէջ:

ԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ ՏՈՒՆԸ

Ո՞ւր է իր տունը:

Փարիզի արուարձաններէն միոյն մէջ, հաւանաբար:

Սակայն ան կ'ապրի իր մտքի տունին մէջ:

Իր մտքի տունը ունի պատուհաններ՝ հայ աշխարհին վրայ բացուած:

Հոն է իր բազկաթոռը՝ ուր կ'երազէ...:

Հոն է իր երջանկութիւնը՝ ուր կը ստեղծագործէ...:

Հոն է իր խէժալը՝ ուր կ'ապրի...:

«ԿԱՄԱԼԻԱ»

Երբեմն – երբեմն, կը հանդիպինք իր աշխատասիրութիւններուն մէջ՝ զարմանահրաշ ղէպքի մը:

Տա՞մ օրինակ մը...:

Ահա (չզարմանաք):

... Ո՞ր Գահիրէհայը չի գիտեր «Ալ Կամալիա» հսկայ թաղամասը:

Նոյնիսկ այն Հայերը, որոնք այսօր կը գտնուին Ամերիկա, Գանատա, Աւստրալիա, Հայաստան· որոնք մեկնած են Գահիրէէն («կաուն կ, խապրիկ մը չունի՞ս»), կը յիշեն «Ալ Կամալիա» թաղամասը:

Ուրկէ՞ կուգայ ան:

Ի՞նչ է այդ անունը, Կամալիա:

Ահա հո՛ս է Գարտաշեանը:

Պատր էլ Կամալի անունով Հայ սուլթան մը տիրապետած է Եգիպտոսի մէջ եւ այդ հսկայ թաղամասը «Կամալիա» կոչուած է ու կ'ապրի մինչեւ այսօր այդ անունով ... Այո՛, Հայու մը անունով կ'ապրի քաղաքի մը մէջ, ուր Հայեր ապրեցան ու գացին աշխարհի չորս անկիւնները:

«ԳԱՊԱՐԷՆ»
ՈՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

Ցաճախ՝ «Թուրիսթներ» երբ օտար քաղաք մը կ'իջնեն՝ դիչեր մը կ'երթան «Գապարէ» մը:

Գարտաշեան երբ օտար քաղաք մը կ'իջնէ, կը փնտռէ գերեզմանատունները, հոն է որ կը գտնէ այն Հայերը, որոնք կ'ապրէին այդ հողին վրայ, եւ հիմա հողին տակը՝ վրան արձանագրութեամբ մը:

Քանի մը թուականներ, քանի մը բառեր, պատկեր մը ... ի՜նչ աշխարհներ, ի՜նչ հորիզոններ յաճախ կը բացուին այդ քանի մը արձանագրութիւններէն: Մահէն անդին, կեանք մը կը սկսի Գարտաշեանի համար եւ այդ կեանքէն՝ Հայերու պատմութիւնը:

ՓՕՐ – ՍԱՅԻՏԻ ՎՐԱՆԱՔԱՂԱՔԸ

Մոռացումի դատապարտուած էական վաւերագրեր, յիշատակութիւններ, արձանագրութիւններ, տապանաքարեր, յիշատակարաններ, իբր ատաղձ կուտայ ան՝ Հայ մշակոյթի բանաձրներուն:

Այս ամառ, երբ իր մօտն էի, այսինքն՝ Գրադարանին եւ իր մտքի մատենադարանին մէջ, քանի մը քայլ առաւ ան, մօտեցաւ դարակի մը եւ ի՞նչ կը կարծէք որ դուրս հանեց, – Փօր – Սայիտի Հայկական քէմփի դպրոցներուն «տօսիէն»:

... Այո՛, մենք ել, Հայերս, ունեցած ենք մեր վրանաքաղաքները (քէմփ):

... Եւ Գարտաշեան ինձ ցոյց տուաւ մոռացումի դատապարտուած պատկեր մը՝ Փօր – Սայիտի «քէմփ»էն:

... Պատկեր մը, որ հոգիս մէջ իբր կեանքին առաղձը պիտի ապրի:

... Հօրս պատկերը, վրանին տակ, երբ ուսուցիչ էր ան, Սալթիի, Գրանեանի հետ, Փօր – Սայիտի «Քէնթ»ին մէջ...:

Ա՛յս է Գարտաշեանը:

Ամերիկայէն, Ափրիկէէն, աշխարհի ամէն ծայրերէն կուգան իր մօտ եւ ան կը բանայ յաճախ դարակ մը եւ ցոյց կուտայ հայ գաղութներու կտոր – կտոր եղած Հայերուն՝ իրենց հօր, մեծ – հօր, իրեն պիւղին, նոյնիսկ իրենց տունին պատկերները:

Կը կրկնեմ՝ ա՛յս է Գարտաշեանը:

Ամբողջ ազգի մը պատմութիւնը, («Ես դէմէն»ին մէջ ինկած Հայերուն) մէկ – դար, երկու – դար, կ'ապրի Գարտաշեանի մտքին մատենադարանին մէջ:

Գաղութի մը պատմութիւնը՝ իր «մինի – ֆիլմ»ը ունի անոր մտքին ու գրչին մէջ:

Պէտք չէ կարօտի այդ Հայու ֆիլմը:

ԻՆՉ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Հարց մը: Պիտի մնա՞յ մեր գաղութը...:

Քանի մը հազար մնացած ենք, քանի մը հարիւր՝ տարեկան հանդէսներով եւ պարահանդէսներով:

Օր մը, հայ ճակատագրին՝ դառնական դարձած ճամբուն մէջէն, կրնայ անհետանալ մեր գաղութը՝ լուսաւոր եւ ճիխլի – պիճիխլի պարահանդէսէ մը վերջ (ճիճիխլի – պիճիխլի երգիչ մըն ալ դուրսէն բերուած):

Սակայն՝ պիտի մնայ ու պիտի ապրի Գարտաշեանի Եգիպտոսի Հայոց Պատմութիւնը:

Մէկ պայմանով.–

900 էջ՝ ձեռագիր է:

Չէ տպուած:

Մեկենաս մը պէտք է:

ԿՈՉ

Ես, կազմակերպութիւն մը չեմ:

Թերթ մը չեմ:

Հաստատութիւն մը չեմ:

Ռատիօ մը չեմ:

Հեռատեսիլի կայան մը չեմ:

Ես, Հայ մըն եմ – մարդ մը, այս աշխարհէն, ընակիչ՝ ի Գահիրէ, 10 Շաուալի փողոց:

Այս թիւ 10-էն փողոց Շաուալի – կը բարձրացնեմ ձայնս, կ'աղաղակեմ ամբողջ հայ աշխարհին, –

Պէտք է հրատարակել Գարտաշեանի գործերը:

Կ'աղաղակեմ թիւ 10-էն – «կոկորդս պատռելու աստիճան» – (Ուրիշ ի՞նչ կընամ ընել, կոկորդս պատռելէ զատ ... ինքզինքս տանջողդ յարկէն վա՞ր նետեմ...):

Պէտք է հրատարակել՝ մահէն առաջ...:

... Արժէքաւոր մատենադարանի մը մահով՝ ամբողջ արժէքաւոր գրադարան մը կը թաղուի...:

Միայն՝ մէ՛կ բան գիտեմ.–

Թէ՝ հիմա – լսուի կամ չլսուի ձայնս թիւ 10 փողոց Շաուալիէն – խիղճս հանդիստ է»:

***

Ահա այսպէս, երկու վաղեմի բարեկամներ, երկու նուիրեալներ Հայ գրականութեան եւ մշակոյթին, կարծէք անժամադիր հանդիպումով մը դարձեալ կ'երթան միանալ իրարու՝ այս անգամ «էնդի» (ազդն) դէմը»՝ իրենց եաին թողլով լուսաւոր մէկ–մէկ հետք, որոնք սիրով ու յարգանքով պիտի միացնեն երկու անմոռանալի անուններ՝ գիրենք ճանչցող ու չճանչցող ամէն Հայու· քանի՝ անոնք կը կոչուին Արտաշէս Գարտաշեան եւ Պարոյր Մասիկեան: Այս երկար մէջբերումը, որ Մասիկեանի յօդուածին գրեթէ ամբողջութիւնն էր, պէտք է խօսի ու պիտի խօսի ամէն Հայու սրտին ու հոգիին՝ իբրեւ կոակ սփիւռքահայութեան:

եւ 1964–ի ընտրապայքարին համար նոր կոմնակիցներ գտնելու գործը: Ինք կը նախէն մաքարթիւրական մը եղած է, ազատականի նոր պատկերով մը, նեցուկ կանգնելով ընկերային օժանդակութեան ծրագրի մը, ինչպէս նաեւ սեւամորթ համայնքին պահանջներուն:

Ծայրայեղ ձախակողմեանները իր մէջ կը նկատեն ամէնէն յարձակունակ աշխարհակալութիւն մը: Ներքին քաղաքականութեան համար ան ազատական ուղղութեան մը հետեւորդն է, ինչ որ զինքը կը մօտեցնէ պահպանողականներուն:

Ջամարտի տարիներն են ու սկսած իր ընտրութեան օրէն Նախագահ Ֆէնըտի բախում ունեցած է Խրուշչովի հետ Պեռլինի օրինավիճակին մասին, ինչ որ պատճառ եղած է որ Պեռլինի Պատը բարձրանայ 1961–ին: Սակայն աւելի ծանր եղած է 1962 Հոկտեմբերի տագնապը: Հետաքրքրական է որ Ամերիկայի բոլոր անկիւնները: Երկու դերպետութիւններու զինուորական նաւերը Քարայիպեան ծովուն վրայ կը նաւարկեն: Ֆէնըտի կը հրամայէ կրակ բանալ եթէ ռուսական նաւերը հետապնդեն իրենց նաւերը: Ծայր տուիճան լարուած չրջանէ մը ետք Խրուշչով ետ դարձի կը բրաման կ'արձակէ իրենց նաւերուն եւ կը յայտնէ թէ քակուած են հրթիռները:

Խորհրդային իշխանութիւնը 1945–էն ի վեր նման ճակատում եւ ձախողութիւն չէր կրած: Խրուշչով կարծած էր դերիչ–թել այդ «երիտասարդ մարդուկի», ինչպէս կը կոչէր Նախագահ Ֆէնըտին: Ու յաղթականը այս վերջինը կ'ըլլար, կատարելութիւն պատճառելով խորհրդային դեկավարին:

1975–ին Ուաթըրկէյթի գայթակղութեան ընթացքին Սի – էյ – Այ–ի երկու դեկավարներ կը յայտնեն թէ Ֆէնըտի ութ անգամ հրամայած էր Քասթրոյի սպանութիւնը: Ան այնքան զբաղուած էր այս գաղափարէն որ Սի – էյ – Այ–ի հետ չարաթական հանդիպումներուն ոչ մէկ ուրիշ նիւթի մասին կը խօսուէր:

Ամէնէն լուրջ ձեռնարկներէն մէկը վստահուած էր Ռոլանտօ Քիւպէլայի որ Չէ Կուէվարայի նախկին դիմադրական հրամանատարներէն մէկն էր ու զղուած Ֆիտէլ Քասթրոյէն, մօտեցած էր Սի – էյ – Այ–ի:

Պարագաներու տարօրինակ ընթացքով մը 1963 Նոյեմբերի ճակատագրական այդ նոյն օրը Ռոլանտօ Փարիզի մէջ հանդիպում մը կ'ունենայ Սի – էյ – Այ–էն դեկավարի մը հետ, որ իրեն դէնք մը կը յանձնէ սպաննելու համար Քասթրօն:

Գալով Օսվալտի, հակառակ անցած 25 տարիներուն, ընդարձակ տեղեկութիւնները չկան: Համոզուած համայնավար մըն էր: Իսկ Ռիւպի որ սպաննեց Օսվալտը, նոյնպէս համայնավարամիտ մէկն էր, խորհրդային ծառայութեան մէջ դէմք մը որ դէնք կը հայթայթէր 50–ական թուականներուն Քարայիպեան Ջոկատին, ուրկէ ծագում պիտի առնէր քասթրոյական չարժումը:

1963 Նոյեմբերը 29–ին Նախագահ Ճոնսընքոյի լսածները· այս առեւտրին առջեւ Սի – Այ – էյ· կը համակերպի: 1981–ին սակայն էֆ – պի – Այ–ի յայտնի կը դառնայ որ Ֆէտօրա որ ամենայն հանգամանութեամբ Խորհրդային Միութիւն վերադարձած էր, երբեք չէր դադրած ԿԱ – կի – պի–ի գործակալ մը ըլլալէ: Ներքին տեղեկագիր մըն ալ կ'ըսէր թէ Ֆէտօրա պահպանած էր Նոսէնքոն:

Արդեօք ինչո՞ւ խորհրդային իշխանութիւնները այդքան չատ ջանք թափեցին փոդարկելու համար Օսվալտի եւ ԿԱ – կի – պի–ի կապերը: Սակայն այս հարցումը արդէն պատասխանն ալ էի՞ բերեր հետը:

Ա. Թ. Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՀԱԻԱՏԱՐՄՈՒԹԻԻՆ

ՄԱՐՍԻԼ· – («Յառաջ»)·–

Ծագումով Հայ Ֆրանսացի նախկին Դիմադրականներու եւ Ռազմիկներու Բարեկամականը հակառակ տարիներու բերին, իր չարքերու բնական նօսրացման կը չարունակէ միշտ հաւատարմօրէն անմար պահելու յիշատակը բոլոր անոնց, ծանօթ թէ անծանօթ, որոնք երկու աշխարհամարտերու ընթացքին կռուեցան, զոհուեցան Ֆրանսայի հողին համար: Կը չարունակէ եւ կը ջանայ հետզհետէ ջահը, դրօշակը փոխանցել յաջորդող սերունդներուն որպէսզի քաջարի արարքները, Հայուն յանձնառութիւնը իր երկրորդ հայրենիքին համար միայն պատմութեան դիրքերուն մէջ արձանագրուած չըլլայ, այլ նաեւ տպրի եւ տպրեցնէ կենդանի հոդիներ եւ ծառայէ որպէս օրինակ:

Այսպէս, ամէն տարի տեղական զինուորական եւ քաղաքական իշխանութիւններու կողքին կը մասնակցի զանազան յիշատակի արարողութիւններու եւ յատկապէս Նոյեմբեր 11, Մայիս 8, Օգոստոսին Մարսէյլի ազատագրութեան ոգեկոչումին:

Բարեկամականին գործունէութիւնը հայկական ծիրէն ներս գնահատելի է: Առանց չեզոքումի, ամէն տարի, հանդիսաւոր արարողութեամբ կը նչէ Արարայի ճակատամարտի տարեդարձը՝ ծաղկեպսակի գետեղումով յատուկ յուշաքարի վրայ, հոգեհանգստեան պաշտօնով, ճառով, ընդունելութեամբ ի ներկայութեան տեղական իշխանութեանց ներկայացուցիչներու եւ ի մասնակցութեան Ֆրանսայի նախկին Ռազմիկներու միութիւններուն իրենց դրօշակներով:

1989–ը տարին եղաւ ալ աւելի յատկանշական գետեղումով յուշաքարի մը նուիրուած Շառլ – Տիրան Թէքէեանի պատմութիւն պատուական եւ երախտաշատ Հայերէն:

Ծագումով Հայ Ֆրանսացի նախկին դիմադրականներու եւ Ռազմիկներու Բարեկամականը միշտ պիտի արձարծէ յիշատակը, բոլոր սերունդներուն պատկանող, իր ընկերներուն, որովհետեւ մոռնալ դաւաճանել է անոնց հաւատացած եւ պաշտպանած իտէալներուն եւ ըրած զերազոյն զոհողութիւններուն:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

Քանի մը ամիսներ առաջ, երբ վայրագութիւնը հասած էր իր զազաթնակէտին Լիբանանի մէջ (Օգոստոս, 1989), փախըստականի մը նման կը հեռանայի ընտանեկան պարագաներէս, չըջանակէս, հայրական օճախէս եւ կուզայի Փարիզ անորոշ ապագայի մը հեռանկարով: Կեանքիս ենթակառոյցը որ պատած էի, քար առ քար բարձրացող ուսմանս չըրջանին եւ նոյնիսկ անկէ ետք, փլուզումի կ'ենթարկուէր աւազէ դղեակի մը նման եւ ես պարզապէս անկարող հանդիսատես մըն էի: Հազիւ կրցած էի Փիզիքական անձս ազատել հայրական ամբարհարուած օճախիս ընդմէջէն: Հոգեկան կեանքիս միակ օթակարգը կը բաւարարուէր պիմադրելով այս դժոխային կեանքին որ կը չարունակուէր ամիսներէ ի վեր:

Ուսում, գործ, յառաջդիմութիւն ձգտած չուրջիններուս, միակ հոդը վերապրիլ էր, ապահովել էր օթապահիկ մը, հաց, ջուր, «պենզին», ... Յաւիտեան ուսանողի գազափարին պաշտպան, առաջին օրերէն իսկ մտածելի զարկ տալ ուսմանս եւ բարեբախտաբար Սորպոնի համալսարանը կրցայ ընդունելի բարձրագոյն ուսումս պահելու տոքթորայի վկայականի մը հեռանկարով:

Բարեկամներ դիս խօսած էին հայ ուսանողներու Տան մասին չուտով դիմումս ներկայացուցի եւ հաստատուեցայ հոն, «հին»երը դիս խօսեցան Տան իրավիճակին մասին, անօրկնութեան փոփոխութեանց, ուսանողներու հանդիպած գժուարութիւններուն...

Այդտեղ կային Պարսկաստանէն, Թուրքիայէն, Լիբանանէն, Սուրիայէն եւ այլ երկիրներէ ուսանողներ որոնք ձգած ընտանիք, գործ ու չահ նախընտրած էին առանձին ապրիլ, եւ ուսմանց հետեւիլ չատ նեղ պայմաններու մէջ:

Այս հարցերէն անկախ կ'աւելնար հայ ուսանողի ընթացիկ ազգային հոդերը, ինչպէս կարելի էր մոռնալ Եղեռն, Հայկական հարցը, երկրաչարժը, չրջափակումը (Ղարաբաղի) ... Այս բոլոր հարցերէն անկախ «հին»երը լինձի խօսեցան միութեան մը մասին որ կը փորձէր հայ ուսանողին Տան մէջ կեցութեան պայմանները բարելաւել: Սոյն միութիւնը կը կոչուէր «Մարի Նուպար հաստատութեան բարեկամներ»:

«Les Amis»ները այսպէս կը կոչուէին հայ ուսանողներուն կողմէ, անոնց մասին կը խօսուէր տան մէջ իբրեւ միակ օգնականները հայ ուսանողաց գժուարին կեանքին:

Վստահօրէն այս հաստատութիւնը կ'ապահովէ ամսական անհրաժեշտներու վարձքը, սակայն, ասկէ անկախ, ուսանողը հեռու իր ընտանիքէն եւ իր երբեմնի հայրենիքէն կը զգայ ընտանեկան մօտեցում մը ««Les Amis»ներուն հանդէպ, նոյնիսկ եթէ յարատեւ չփում չկայ իրարու մէջ:

Յուլիս, 1974–ին, փարիզեան չրջանէն մի քանի ուիկնանց, Ֆիմի Մոստիչեանի եւ Քրիսթին Քէաթիպեանի առաջնորդութեամբ կը հիմնուի սոյն միութիւնը: Անկախ որեւէ կազմակերպութենէ ան յարատեւած է շնորհիւ կարգ մը բարերարներու եւ իր անդամներուն ժրաջան գործունէութեամբ:

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 15–ին չորրորդ տարին ըլլալով ճաշ մը միասին հատած էր, 22 հայ ուսանողները, միութեանս անդամները, բարերարները եւ կարգ մը հրաւիրեալներ· որոնց կը զբաղուէր Գիւտ Աբք· Նազարեանը, եւ Պր· Կամպոն Տանս նոր տնօրէնը: Այս երեկոյթը ընթացաւ տաք եւ հայկական մթնոլորտի մը մէջ, ուր ուսանողներ արտասանութիւններով եւ նուագներով խանդավառեցին ներկաները, որոնց պարզ ներկայութիւնը կը ցոլացնէր, իրենց հետաքրքրութիւնը հայ ուսանողներու ապագային:

Միութեանս գործունէութեան չարաւեւութիւնը կարեւոր հրամայական մըն է, ազդիս այս գժուարին պայմաններուն գոյատեւման ընթացքին մէջ, ուր հայ ուսանողի եւ հայ պատասխանատուներու դերը օրէ օր կը չեշտուի:

Ոեւէ հայ անհատ, Տան հին ուսանողներէն սկսեալ պէտք է պիտնայ եւ անդրադառնայ Միութեանս կարեւորութեան եւ օգտակար դառնայ իր միջոցներով եւ նեցուկ կանգնի հայ ուսանողներուն, որոնք մօտ ապագային իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն Հայրենիքի մը եւ ազգի մը վերաչինութեան եւ վերակերտման:

ՐԱՖՖԻ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

Որբանոցը կը բաղկանար երկսեռ սըրոցմէ, տղաքը՝ եկեղեցիին կից չէնքին մէջ, իսկ աղջիկները՝ ուրիշ մէկ թաղին վրայ: Ցեռագային ինչ պատճառներով՝ չեմ գիտեր, աղջիկներս ալ տղոց կողմը փոխադրուեցանք, անոնք վերի յարկին էին, իսկ մենք՝ վարի մասին մէջ: Գըլխաւոր պատճառը թերեւս ան ըլլայ, որ չատ մը վախնալիք դէպքեր կը պատահէին մեր չէնքին կողմը: Այն մասը որ յատկացուած էր լուացարանի, չէնքին ներքնամասը տանող սանդուխ մը կար, ուրկէ անծանօթ ձեռքեր ցերեկ աչքով՝ դուրս կը չպրտէին լուացարարուհիները, ահ ու սարսափ ազդելով բոլորիս: Կը պատմէին թէ կառավարութիւնը մէկ դիչերուան մէջ հաւաքած էր տեղւոյն արաբախօս հայութիւնը եւ այդ դեռնափոր վայրին մէջ ջարդած էր զանոնք: Փաստը ինքնին խօսուն էր, քանի որ կմախքներով լեցուն էր այդ նկուղը: Անոնցմէ ոմանք, թերեւս ծանրապէս վիրաւորուած՝ ճողոպրած ըլլային եւ աւելի ուշ վերապատած իրենց առողջութիւնը՝ դաղտնի ճամբաներով գային դիչերաչրջիկ: Կ'ըսէին թէ դպրոցը ունէր ստորերկրեայ ճամբաներ՝ որ կը կապէր դիրենք բարձունքին վրայ դտնուող բերդին հետ: Ցաճախ կը պատահէր որ խոր դիչերուան մէջ, այդ դեռնափոր տեղերէն ձայներ դիրար կանչէին, Եւա, Մարիա, Յովսէփ, եւայլն: Ալ կարելի է երեւակայել մեր վախը, ահ ու սարսափի մէջ կ'ապրէինք միշտ, եւ բնական պահանջին համար անդամ չէինք կրնար դուրս ելլել:

Գեռնափոր դասարաններու մէջ, ցերեկ աչքով կը տեսնուէին երբեմն քահանաներ ... Անդամ մը հայ աղջիկներէն ամէնէն տարեցը նստած իր դասերը կը սերտէր, քովի դասարանին դուռը կը բացուի եւ պարթեւահասակ քահանայ մը մօտենալով իրեն կը հարցնէ թէ՝ Հա՞յ ես. հաստատական պատասխանին վրայ դլուխը չոյելով կը յարէ, – «Աղջիկս, չըլլայ որ քու կրօնքդ եւ ազգութիւնդ մոռնաս»: Կը պատահէր որ դիչեր ատեն դըպրոցի խոհանոցէն ուտելիքներ ալ պակսէին: Այս բոլոր դէպքերը կը վերադրուէին «անդրչիրիմեան մարդոց», քանի որ դուրսէն դողեր չէին կրնար մտնել, պահակներով չրջապատուած ըլլալով եւ կարուած արտաքին աչխարհէն՝ երկաթեայ հաստ դուռով...

Մարտինի կլիման ձմեռը խիստ ցուրտ եւ չոր է, տանիքներու քիւերէն կը կախուին սառոյցի կտորներ ճիւղերու հաստութեամբ եւ ձիւնին բարձրութիւնը կը հասնի տեղ – տեղ՝ մէկն – երկու մեթրի: Ամառն ալ՝ հեղձուցիչ տաք մը· ու կոյուղիներէն գուրկ այս քաղաքին փողոցները կ'ապականէին օդը իրենց դարշահոտութեամբ: Տուները տափակ տանիքներով քարաչէն էին, ամառը տաքերուն՝ կարիճներ պատերէն վար կը նետուէին, աւելցնելով մեր մղձաւանջը: Տէզինֆեքտորները զորչադոյն զգեստներ կը հագնէին· իսկ անկողինի եւ վերմակի երեսները կարմիր էին· մոխրագոյնն ու կարմիրը տիրապետող էին բոլոր գոյներու մէջէն:

(Շար· 48)

(Շար. Ա. Էջէն)

դի տապնապը հարթուի խաղաղ մի-ջոցներով ու ինքնորոշման իրաւունք տրուի Ղարաբաղի ժողովուրդին:

ՄԵՏԻԱ

Բերանացի, պատկերաւոր թէ գրաւոր, միշտ լայն տեղ կուտան Կովկասի բոլո-կումին, ընդհանրապէս հայանպաստ խոր-հրդածութիւններով, նոյնիսկ եթէ լը-բատուութեան «առարկայութիւնը» կը պարտադրէ որ խօսքը տրուի նաեւ Ազե-րիներու, երբ կը դառնուի:

Այսպէս, «Լը Մոնտ», Յունուար 20-ի իր թիւին մէջ, տեղ ուած էր ազերի տե-սակէտի մը: Ծագումով Ազերի, գրագի-տուհի տիկինը – Ոմ էլ Պանին – մեծ ջանք կը թափէ որպէսզի փաստէ որ Ղարա-բաղը հայկական հող չէ: Բացատրու-թիւնն ալ ինքնատիպ ոչինչ ունի.- «Եթէ Լեռնային Ղարաբաղը այսօր այսքան մեծ համեմատութեամբ հայ բնակիչ ունի, հետեւանք է համաձայնութեան մը ցար Նիքոլա Ա-ի եւ Պարսից Շահի միջեւ, 19-րդ դարուն, որ կը պարտադրէր մե-ծաքանակ Հայերու տեղափոխումը Ղա-րաբաղ եւ Անդրկովկաս, նուազեցնելու համար չէի Պարսկաստանի քրիստոնեայ բնակչութեան քանակը»:

Եւ ուրեմն, ըստ տիկինին, ահաւասիկ թէ ինչո՛ւ Հայերը կը յաւակնին ըսել թէ «Ղարաբաղը մերն է»: Եւ դեռ, եթէ այս տիկինին հմուտ արձակն ալ կրնանք վա-յելել «Մոնտ»ի էջերէն, մէկ օրինակ, կ'ըսէ, կը բաւէ ու կը պատմէ, ի մէջ այլոց.- ...Եւ այսպէս է որ 1905-ին Հա-յերը կրցան ջարդերու ձեռնարկել ազերի քնակչութեան վրայ, զօրավիգ ունենա-լով յեղափոխականները: Մայրս, յղի, ստիպուեցաւ փախիլ Բաքուէն, հեռա-ւոր վայր մը ապաստանելու համար, ուր ոչ բժիշկ կար, ոչ ալ հիւանդանոց, ուր ծննդաբերութիւն ունեցաւ եւ մեռաւ խր-նամքի պակասէն: Երախան՝ ես եմ»:

Շաբաթ, Յունուար 20, գրաւոր մամու-լը կրկին կ'անդրադառնար Հարցին: «Ռո-թիտիէն»ի մէջ, Փիէր Վեռլիւիզ կարճ զրոյց կը հրատարակէր Պարոյր Հայրիկ-եանի հետ, ուր ան կը յայտնէր թէ բըր-տութեանց պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ Կորբաչովի եւ իր չրջապատին վրայ: Չփորձեցին քաղաքական լուծում մը տալ Ղարաբաղի արդար պահանջին:

«Իւմանիթէ» կը ծանրանար կացութեան վատթարացման վրայ եւ Մոսկուայի կո-չերուն ազէտին առաջքն առնելու համար: «Լիպերասիոն» առանձին կ'անդրադառ-նար Նախիջեւանի բախումներուն, յիշելով թէ՝ «Հայ Ազգային Բանակ»ի կամաւորները ետ մղած են Ազերիները: «Ֆիկարօ» լրատուութեան բաժնէն զատ Բաքուի ճակատամարտին մասին, առան-ձին կ'անդրադառնար Նախիջեւանի կոխ-ներուն, ուր Ա.Ֆ.Փ.-էի թղթակիցը կը նկատէ խեղճուկրակ զէնքերը հայ կամա-ւորներուն եւ զոհերը: Շատ հետաքրքը-րական վերլուծական յօդուած մը տոս-բադրած է Հելէն Քառէ ա'Անթօս, որու, ինչպէս այլ գրութիւններու կ'անդրա-դառնանք աւելի լայնօրէն, յետագային, ներթի էջերը:

Կիրակի օր, Յունուար 21ին, «Ժուռնալ տիւ Տիմանշ» գրեթէ ամբողջ էջ մը նուի-րած էր: Իր թղթակիցը կը խօսի զէնքե-րու մասին, որոնք Պէյրութէն օդանաւով Երեւան կը հասնին, մարտիկներու հետ, որոնք շատ մօտ են ահաբեկչական միջա-վայրերուն եւ քրիստոնեայ քաղաքացը-քերուն: Թերթը հարցազրոյց մըն ալ լոյս ընծայած է Աչատ Մալաքեանի (Անրի Վերնէօյ) հետ, որու համար ինչ որ կը կատարուի ուրիշ բան չէ եթէ ոչ Հայե-րու ցեղասպանութեան չարունակու-թիւնը:

«Լը Փուէն» չաբաթաթերթը քանի մը յօդուածներ հրատարակած է: Առաջինը կը ստորագրէ Փ. Պրիանոն, ուրիշ դը-րութիւն մը կը պարզէ Ազերիներու ազ-գայնական երազը, չաբաթաթերթի խմբ-բագիրներէն՝ Քրիսթիան Մակարեան կը նկարագրէ՝ «Հայաստանը մանզալին եւ մահիկին միջեւ»: Հարցազրոյց մըն ալ կայ Շառլ Ազնաւուրի հետ, որ տրամա-դիր է Հայոց դատը պաշտպանելու կոր-բաչովի մօտ: Ան կը ցաւի նաեւ որ Սախարով մեռաւ, քանի միակն էր կարող մը մարդոցմէ, որ կրնար խաղաղութիւ-նը վերահաստատել Կովկաս: «Ֆիկարօ – Մակազին» եւս յօդուած մը ունի, ուր ա-ւելի լայն եւ ընդհանուր ակնարկ մը կը նետէ:

× Կիրակի, ժամը 13·30-ին, էֆ-էտ 3 – Մոնթէ – Գարլո Ֆորումի հիւրը էր Ազդ. ձակատի ընդհ. պատուիրակը՝ Պրիւնօ Մեկրէ: Այս դէպքերու առընչութեամբ, յայտարարեց թէ ցեղասպանութեան նոր փորձ մըն է Հայերու դէմ, ինչ որ մղեց յայտագրին վարիչը՝ Սէն – Փօլ ձախակէսը հարցումի մը՝ «Ուրեմն Հայերու կողմը կը բռնէք Ազերիներու դէմ», այնպիսի ձեւով մը, որ այդ ալ «յանցանք»ի բնոյթ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 20, ժամը 13)

Այսօր Սրբ. Մխիթեան Գերազոյն Սրբազանի որոշմամբ Բաքու քաղաքում յայտարարուած է յատուկ գրութիւն:

Կենտրոնական հեռատեսութեամբ «Ժամանակ» ծրագիրը երէկ հաղորդեց որ քաղաքում ստեղծուել է աննախատե-սելի հետեւանքներով յղի իրադրութիւն: Շրջափակուել էին քաղաքի փողոցները, խորհրդային իշխանութեան եւ կուսակ-ցական կառավարման մարմինների չէն-քերը, չէր աշխատում տրանսպորտը, ան-դամալուծուած էր կապը, ռատիօհե-ռուստատեսութիւնը, միթինկներում կո-չեր էին արուում խորհրդային իշխանու-թեան բռնի տապալման, հիւսիսային եւ հարաւային Ազրբեջանի միաւորման մա-սին, զինծառայողների ընտանիքներին թոյլ չէին տալիս դուրս գալ Բաքուից, քաղաքում անօրինական խուզարկու-թիւններ եւ թալան էր կատարւում:

Ինչպէս այսօր հաղորդեց Մոսկուայի ռատիօն, արտակարգ դրութիւն մտցը-նելիս ցոյց է տրուել զինուած դիմադրու-թիւն: Բանակը ստիպուած է եղել զէնք գործածել: Կան մարդկային զոհեր:

Երէկ հրապարակուել է երկրի ղեկա-վարութեան դիմումը Ազրբեջանի եւ Հա-յաստանի ժողովուրդներին որեղ կոչ է արուում ամէն կերպ կանդնեցնել թշնա-մանքի, կամայականութեան, բռնու-թիւնների ալիքը, դադարեցում է որ այ-սօրուայ ողբերգութիւնը, եթէ առաջը չառնուի, վաղը կարող է ազգային աղէտի վերածուել:

Օպերատիւ յանձնաժողովի հաղորդ-ման համաձայն երէկ երեսկ սահմանա-մերձ գիւղում եւ կայարանում չարու-նակւում էր փոխհրաձգութիւնը: Յուն-ուարի 19-ին ազրբեջանցի յեղուզակները յարձակում են սկսել նաեւ Իջեւանի չըր-ջանի մի քանի գիւղերի վրայ: Հայկա-կան ինքնապաշտպանութեան ջոկատները արժանի հակահարուած են տուել:

Շրջափակման հետեւանքով վատնո-ւմն կանգ է առել Հայաստանի արդիւնա-բերութիւնը: Աղէտի գօտում աչխա-տանքները զադարեցուած են: Վառելիքի պակասի պատճառով մօտակայ օրերս կա-րող է կանգնել նաեւ Երեւանի ջերմաելեկ-տրակայանը:

⁂

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 21, ժամը 12·30)

Այսօր Հայ Առաքելական Եկեղեցին հոգեհանգստի պատարագ է կատարում ի

կ'առնէր եւ Թերեւս՝ ցեղապաչտութեան, Մեկրէ ոգեկոչեց 3,5 միլիոն Հայերու վիճակը շրջապատուած 65 միլիոն եւ աւելի մահմեդականներով:

× Կիրակի իրիկուն 7/7 յայտագրին հիւրն էր չարժարուեստի բեմադիր՝ Լուի Մալ: Հակառակ Անն Սէնքլէրի չանքե-րուն որ խօսք մը ըսել տալ Հայերու դէմ պոկրոմներում ասին, Մալ, որ այլ ա-ոիթներով չատ աւելի «զգայուն» է չար-դերու պարագային, մէկ բառ չարտասա-նեց, գոհանալով իր հիացումը յայտնելէ Կորբաչովի հանդէպ:

Երկուշաբթի, Յունուար 21-ին փա-րիզեան օրաթերթերը միշտ լայն տեղ կու տային: Իւմանիթէի մէջ Քլօտ Քապանն էր խմբագրականը ստորագրողը, ուր բուռն կերպով պաչտպան էր Կորբաչովի, որու զօրավիգ պէտք է ըլլալ: Լիպերա-սիոն լրատուութենէն զատ յօդուածներ ալ կային, նաեւ Ինթերվիէշընելլ Հերըլտի մէջ: Քոթիտիէն եւ Ֆիկարօ կը չեչտէին Կորբաչովի ձախողութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՌԼ ԷՒՆԻԻի յաղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Շաբաթ առաւօտ հանդի-սաւոր կերպով եւ պինուորական պատիւ-ներով: Ներկայ էին Հանրապետութեան Նախագահը եւ բազմաթիւ անձնաւորու-թիւններ աչ թէ ձախ, բացի Լօրան Ֆա-պիուսէ, որու ներկայութիւնը անբաղ-ձալի զանուեցաւ նախկին նախարարին այրիին կողմէ, թէեւ Էռնիւի չորս զա-ւակներն ալ սիրալ նկատեցին այս քայլը: Ներկայ էին բազմաթիւ Հայեր, գլխաւո-րութեամբ՝ Գիւտ. Աբգ-ի եւ Նորվան Եպիսկոպոսի: Նախորդ իրիկունը տեղի ունեցած էր մատոնական արարողութիւն մը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Լիւսիէն Քիւրքճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհան-գըստեան պաչտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 28-ին, Փարիզի Ս. Յովհան-նէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնքամօր՝ ԱՅԲՒԻ ՏԻԿԻՆ ԱՂԱՒՆԻ ԻՇԽԱՆԵԱՆԻ մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի պիտութիւն ողբացեալին յիչատակը յարդողներուն:

յիչատակ Բաքուում եւ Ազրբեջանի այլ վայրերում զոհուած Հայերի:

Ինչպէս երէկ հաղորդեց հայկական հե-ռուստատեսութեան «Լրաբեր» ծրագիրը, Հանրապետութիւնում կազմուել է ար-տակարգ իրադրութեան հանրապետական Սորհուրդ, Սուրէն Յարութիւնեանի ղե-կավարութեամբ: Սորհրդին կից գոր-ծում է օպերատիւ չտապը, ստեղծուել է նաեւ իրադրութեան վերլուծութեան եւ կանխատեսչական խումբ:

Օպերատիւ չտապի Յունուարի 20-ի նիստում զգօնութեան կոչ արուեց բնակ-չութեանը, նչուեց որ ստեղծուած պայ-մաններում միայն ժողովրդի թշնամին կարող է թոյլ տալ իրեն պրովոկացիայի մէջ քաչել, քանի որ իրադրութեան տէրը խորհրդային զօրամասի բանակներն են ո-րոնք իրենց վրայ են վերցրել հայկական բնակավայրերի պաչտպանութեան գործը:

Չնայած չրջափակմանը, Հայաստանի մի չարք ձեռնարկութիւններ աչխատում են: Ազրբեջանական երկաթուղում կանգ-նած է Հայաստանի համար նախատես-ուած 20 հազար վագոն:

Բաքուում արտակարգ դրութիւն մտ-ցրնելը մեր Հանրապետութիւնում ընկալ-ւել է որպէս միակ ճիշդ, թէկուզ ուչա-ցած որոշում:

Շարունակում են Երեւան ժամանել փախստականների նոր խմբեր: Բաքուից մեկնած Հայերի թիւը կազմում է 15 հա-զար: Ներկայումս Երեւանի հիւանդա-նոցներում բուժւում են չուրջ 200 փա-խստականներ:

Սահմանամերձ երեսկ աւանում երէկ ժամանակաւոր պինադադար է յայտարար-ուել: Հայաստանի սահմանամերձ գիւ-ղերն են ուղարկուում պինուորական կար-գադիմերը: Փոխուած իրադրութեան պայ-մաններում հայ աչխարհագրագիրները իրաւապահան մարմիններին են յանձ-նում որոչ պինաեսակները:

Չնայած արտակարգ դրութեանը երէկ ծայրայեղականները Բաքուում այրել ու թալանել են եւս 43 բնակարան, այսպիսով նման բնակարանների ընդհանուր թիւը հասել է մօտ 1200-ի: Ազրբեջանի ժողո-վրդական ճակատի լիտէրները եւ նրանց ահաբեկչական խմբերը խանգարում են խորհրդային պետական սահմանի վերա-կանգնմանը, փորձում են միջազգայնաց-նել կոնֆլիկտը: Հաղորդւում է որ Բաք-ուում զոհուել են 8 պինուորականներ, ո-չընչացուել են աւելի քան 60 ահաբեկիչ-ներ: Բախումները չարունակւում են:

Ազրբեջանի կոմկուսի առաջին քար-տուղար Վէզիրովը երէկ հեռացուել է իր պաչտօնից:

Ինչպէս հաղորդում է մամուլը, Բա-քուից իր հարազատների հետ մի կերպ հեռացել է ճատրակի աչխարհի ախոյ-եան Կարպ Գասպարովը:

⁂

ԵՐԵՒԱՆ, (Յունուար 22, ժամը 11·20)

Հանրապետութիւնում իրադրութիւնը հետագիտեակ կայունանում է: Ինչպէս հա-ղորդում են տեղեկատուական միջոցները երէկ Հայաստանի սահմանամերձ չրջան-ներում լուրջ միջադէպեր չեն եղել:

Միութենական «Մայակ» ռատիօկայա-նը այսօր հաղորդեց որ Բաքուում, վեր-ջին տուեալներով զոհուել են 14 պինուոր-ներ եւ ոչնչացուել են 83 ծայրայեղական-ներ:

Ինչպէս երէկ հաղորդեց կենտրոնական հեռուստատեսութիւնը ԼՂԻՄ-ում վար-չական կարգով ձերբակալուել է «Սորհ. Ղարաբաղ» թերթի խմբագրի տեղակալ, Ազգային Սորհրդի անդամ Ղուկասեանը:

Շրջափակումը չարունակւում է: Աթո-մակայանի վակման եւ վառելանիւթի սա-կաւութեան պատճառով այսօրուանից Հայաստանում էլեկտրաէներգիայի օգտա-գործման ժամանակաւոր խիստ սահմա-նափակում է մտցւում: Կրճատուել է հե-ռուստահաղորդումների ծաւալը:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

RASSEMBLEMENT
A
MARSEILLE

Mardi 23 Janvier à 18 h.
RASSEMBLEMENT
DEVANT
L'EGLISE ARMENIENNE
339, avenue du Prado
MARCHE VERS LE CONSULAT
d'URSS

COMITE REPRESENTATIF
DES ORGANISATIONS
ARMENIENNES
DE MARSEILLE ET DE SA REGION

ՄԱՐՍԷՅԼ.-

Այրի Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեան եւ զաւակները Քլեմանս եւ Սեզա,

Տէր եւ Տիկին Քաջազուն Օհաննէսեան եւ զաւակները (Լիոն),

Այրի Տիկին Արշալոյս Նալվարեան,

Այրի Տիկին Վազգանոյշ Ստեփանեան (Ամերիկա),

Պր. Ստեփան Ստեփանեան (Ամերիկա),

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Նալվարեան եւ զաւակները (Ամերիկա),

Քերքիքեան, Նաւարքի եւ Վարդապետ-եան ընտանիքները (Մարսէյլ),

Նաւարեան, Սանասէն, Արթթա, Սելք, Գորիկան եւ Թիւթէլեան ընտանիքները (Ամերիկա),

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները՝ ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, տալոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅԲՒԻ ՏԻԿԻՆ ՀԱՆԸՄ ՆԱԻԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ստեփանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 20-ին, 95 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքչաբթի, Յունուար 23, ժամը 9·30ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, Ավրնիւ տիւ Փրատօ, եւ մար-մինը կ'ամփոփուի Սէն – Փիէր գերեզմա-նատունը:

Մահագդ չտապագողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեանի եւ ընտա-նեկան պարագաներուն:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Le Centre Culturel Saint Mesrob
présente
PATRICK DONABEDIAN
dans une conférence avec projection
sur le sujet :
«LES MILLE ANS D'UNE ŒUVRE :
989-1989
L'ARCHITECTE TRDAT
(SAINTE SOPHIE
DE CONSTANTINOPLE — ANI)»
Le Jeudi 25 Janvier à 20 h 45

ՇԱՂԿԱՊ
Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն
Ժ.Ա.Փ
Ֆրանսահայ Երիտասարդաց Միութիւն
– Իսի – Լէ – Մուլինօ –

ԲԱՌՇԷՆԻ
ՅԱՏՈՒԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
(հայերէն scrabble)

Հայերէնի ուղղագրութիւնը եւ բառամը-թերքը սորվելու եւ զարգացնելու համար օգտակար եւ հաճելի խաղ մը...:

Ուրբաթ, Յունուար 26, ժամը 20·30-էն սկսեալ.

Centre Culturel J.A.F.
12, rue Lasserre, 92130 Issy-les-Moulineaux
(M° Mairie d'Issy)

Երեկոն կ'ոգեւորէ եւ կը դեկավարէ՝
փաստ. ՍԱՐԳԻՍ ՊԱԼԵԱՆ

Ամէն Ուրբաթ դիչեր՝ ճատրակ, նարտ, բառչէն, հայկական «վիտէօ» ժապաւէն-ներ, թերթեր, երաժչտութիւն, բարեկա-մական մթնոլորտ...:

Ծախքերու մասնակցութիւն 10 Ֆր.:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 24
MERCREDI
24 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.194 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.194

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ 18 ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԷՆ 17-Ը ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԵՑԱՆ

ԲԱԿՈՒ

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐ ԵՒ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ

«ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՋԵ՛ՐՆ Է» ԸՍԱԾ Կ'ԸԼԼԱՅ ՄՈՍԿՈՒԱ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ

Երեքշաբթի (Յունուար 23) առաւօտ Երեւանէն հասատատուեցաւ թէ բանակցութիւնները թէեւ կը չարունակուին Ազերիներու հետ Նախիջեւանի ճակատը, բայց, հայ երեք պատանդները չեն վերադարձուած: Ռուս զօրավար մը եւ թղթակից մը զացած տեսած են անոնցմէ մին՝ Վահան Յովհաննիսեան որ վիրաւորուած է եւ հիւանդանոցն է: Ըստ ազերի բժիշկներու չի փոխադրուիր: Միւս երկուքէն լուր չկայ: Ինչ կը վերաբերի պատանդներու, ծանօթ է որ Շահումեանէն Գեղաչէն համրու վրայ առեւանգուած էին 18 Հայեր, որոնք Գեղաչէն ազատուած հովիւի մը թաղումին կը փութային: Հայերն առեւանգած էին 40 Ազերիներ եւ անկէ ի վեր փոխանակման հարցը կը ծեծուէր: Յունուար 22–ին, Ազերիները ազատ արձակած են 17–ը եւ միւսը կը պահեն մէկը՝ Շահումեանի Շրջ· Կոմիտէի քարտուղարը՝ Ազամեանեան:

Երեքշաբթի, ժամը 12–ին, նոր ժամադրութիւն մը կար Նախիջեւանի սահմանը Ազերիներու եւ Հայերու պատուիրակութեանց միջեւ:

Կացութիւնը չատ լարուած է Արծուաչէն, որ հայկական «կղզի» մըն է Ադրբեջանի մէջ (Կրասնոսելսկի չրջան): Հայաստանէն Նախիջեւան մտած է բաւական խորհրդային զօրք, երկուշաբթի օր:

Երեւանէն բազմաթիւ պաշտօնական բողոքներ բարձրացած են միւթիհենական իշխանութեանց դէմ, որոնք կը չարունակեն խեղաթիւրել լրատուութիւնը: Մոսկուայի դատախազութեան այդ իմաստով բողոքագիր մը ղրկած է Երեւանի դատախազը, լուրերու աղաւաղման առնչութեամբ:

⁂

Մամուլը, երկուշաբթիէն ի վեր (Յունուար 22) աւելի կը ծանրանայ Ադրբեջանի վրայ, մանաւանդ Գերագոյն Խորհուրդի տուած վերջնագրին, որ կը լրանար երեքշաբթի իրիկուն:

Հակառակ պատերազմական վիճակին, մէկ միլիոն Ազերիներ փողոց իջած էին թաղելու համար իրենց զոհերը: Ըստ իրենց, մեռելներու թիւը ոչ թէ՝ 83, այլ՝ աւելի քան 500 է, բայց Ռուսերը չեն յանձներ դիակները: Յարձակումներ ալ կը չարունակուին խորհրդային զօրքին վրայ եւ երկու զինուոր մեռած է: Լոզունգները, բոլորն ալ, հակախորհրդային են, կորբաչով Ազերիներու դէմ:

Դաշտներով թափօրը ուղղուած է դէպի կիրով փառքը, զոր ազգայնականները կ'ուզեն «Նահատակաց պարտէզ» մկրտել: Մոսկուայի մէջ ալ, 3000 Ազերի ցոյց ըրած են՝ «Կորբաչով մարդասպան» պոռալով: Ադրբեջանի իշխանութիւնները բոլորովին իւրացուցած են ժողովրդական ճակատի տեսակէտները եւ այլեւս մէկ ճակատ են: 400 հազար կուսակցականի վրայ արդէն հարիւր հազար ետ տուած են իրենց անդամատոմսերը, ոմանք հրապարակաւ այրած են:

Ամէն պարագայի մէջ, Ադրբեջան բացայայտ եւ համարձակօրէն ապստամբած կը կարծուի Մոսկուայի, հակառակ անոր որ ապահովութիւն ստացեր է որ՝ Ղարաբաղը իրն է: Արդարեւ, առջի օր Մուտալիբով եւ ազերի այլ ղեկավարներ հանդիպում ունեցած են Կորբաչովի հետ եւ վերադարձին, Մուտալիբով ըսած է.– «Երկրին ղեկավարութիւնը վճռականօրէն խոստացաւ մեզի, որ ամէն օժանդակութիւն պիտի բերէր վերահաստատելու համար ազրբեջանական դերիշխանութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի վրայ»: Դեռ աւելին, ան կը հաստատէ որ «միլոցներ ձեռք առնուած են» արդէն այդ դերիշխանութիւնը վերահաստատելու համար «եւ ծայրայեղներու դէմ պայքարը ամրապնդելու»:

Ըստ երեւոյթին սպառնալիքի լեզուն ամէնէն ազդուն է: Արաբական Ալ Հայաթ թերթին համաձայն ալ «Ցեղափոխութեան բազմահարիւր պահապաններ» Բաքու եւ Նախիջեւան հասած են:

Ըստ Ալեքսանդր Ասլէրի («Լիպերասիոն», Յունուար 23) խորհրդային Հանրապետութիւնները օրէնքն ունին իրենց հետ եւ Կորբաչով չի կրնար ընդդիմանալ, եթէ մէկը ուզէ քաչուիլ, քանի որ Սահմանադրութիւնը կը նախատեսէ (այդ Սահմանադրութեան դործադրութիւնը քանիցս տեսանք ակայն, ներառեալ Ղարաբաղի ինքնորոչման իրաւունքին առընչութեամբ):

«Ռոթիտիէն տը Փարի» լայն տեղ կուտար, Յունուար 23–ին, ոչ միայն Բաքուի այլեւ Հայերուն: Փիէր Վերլիւիզ կ'արձագանգէր Երեւանցիներու մտավախութեան՝ պատերազմական վիճակի հռչակում Երեւան: Այս մասին, Ֆրանս–Ինֆօ–ի թղթակիցը, Երեքշաբթի առաւօտ, յայտնեց թէ լուսարձակ ալ հաստատուած է Երեւան, բայց կը խորհինք որ հաւաստի տեղեկութիւն մը չէ, Երեւանէն մեզի այդպիսի բան չըսուեցաւ: Նոյն թերթը («Ռոթիտիէն») յօդուած մըն ալ լոյս ընծայած է.– «Հայերու երկար խաչակրութիւնը» խորագրուած, պատմական կարդ մը տեղեկութիւններով:

Թուրքիոյ Ազերիները հանդարտ ցոյցեր կ'ընեն, նաեւ Իզմիր, ուր Հինդշաբթի ցոյցը տեղի պիտի ունենայ «ամբողջութեամբ սեւ»: Երկուշաբթի Իզմիրի մզկիթներուն մէջ, աղօթքը նուիրուած էր «Ադրբեջանի նահատակներու յիշատակին»: Առանք չատ վրդոված են Լօզանի խօսքերէն. ան ըսած էր որ Ազերիները – չիի – աւելի մօտ են Պարսիկներուն, քան Թուրքերուն, որոնք սիւննի են:

«Ֆիկարօ» կ'արձագանգէ նաեւ Գասպարովի մամուլի ասուլիսին: Ան չընդունելի պաշտօնական բացատրութիւնը, ըստ որուն խորհրդային բանակը մտաւ Բաքու Հայերը պաշտպանելու համար: Կը չեշտէ.– «Երբ որոշումը հաղորդուեցաւ, Հայերը փախած էին: Ամէն բան առաջ անցած – դարձած էր: Հայերու ջարդին, կեդրոնական իշխանութիւնները ականատես եղան, մատին ծայրը չշարժելով: Պոկրոմը կատարուեցաւ քաղաքազօրքին եւ Ներքին նախարարութեան աչքին առջեւ եւ իրենց լուռ հաւանութեամբ»:

Գասպարով միջնորդ մը անհրաժեշտ կը դտնէ եւ ինքզինքն ալ կ'առաջարկէ: Հաշտութեան դաչինքն ալ սպիտակ կը տեսնէ.– Մարտ 1–էն առաջ հրադադար,

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 23, ժամը 13·30)

Այսօր հանրապետական մամուլում տպագրուել է Արմէնփրէսի թղթակցի հարցազրոյցը Սուրէն Յարութիւնեանի հետ: Սուրէն Յարութիւնեանը կոչ է անում պահպանել հանդստութիւն եւ զսպուածութիւն, չընթարկուել սադրանքների: Նա նչում է որ այսօր մեզ աւելի քան երբեւէ հարկաւոր են կազմակերպուածութիւն, կարգապահութիւն, Հանրապետութեան իրաքանչիւր քաղաքացու մէջ պատասխանատուութեան դգացում:

Սուրէն Յարութիւնեանը նչել է որ արտակարգ դրութիւն մտցնելուց յետոյ յաջողուել է ստեղծել Շահումեանի եւ Խանլարի չրջանների, Արցախի հայ բնակչութեան անվտանգութեան բաւարար երաչխիքներ: Նա չնորհակալութիւն է յայտնել թիւրքմէնական ԽՍՀ–ի եւ կրասնովոսկ քաղաքի իշխանութիւններին, բնակչութեանը, բնապատպութեան նկատմամբ ցուցաբերած հոգատարութեան համար:

Հայաստանում մեծ վրդովմունք են առաջացրել Յունուարի 21 – 22–ին կենտրոնական հեռուստատեսութեամբ արրած ԹԱՄ զործակալութեան, Իզվեստիա թերթի եւ «Մայաք» ռատիոկայանի կեղծ եւ ստոյգ լուրերն ու հաղորդումները, այն մասին թէ իբր Հայաստանում յարձակումներ են եղել զինուորականների վրայ, չարունակւում է ղէնքի բռնապրատումը, հայ աչխատաղորջայինները յարձակուել են ազրբեջանական դիւղերի վրայ եւ այլն:

Այս առթիւ օպերատիւ չտապի Յունուարի 22–ի նիստում Երեւանի կայազօրի քաղաքժէտ պետ, զնդապետ Սուրգովը հանդէս եկաւ բողոքի յայտարարութեամբ եւ հերքելով ԹԱՄ–ի հաղորդագրութիւնը, պաչտօնապէս յայտարարեց որ Հայաստանի տարածքում խորհրդային բանակի զօրամասերի վրայ ոչ ոք եւ ոչ մի տեղ յարձակում չի զործել, չի խանգարել նրանց տեղաչարժմանը, առաւել եւս՝ զէնք եւ զինամթերք խլել:

Հանրապետութեան ներքին զործերի մինիստր Յուսիկ Յարութիւնեանը նոյնպէս հերքեց նման հաղորդումները:

Այսօր հրապարակուել է Երեւանի կայազօրի հրամանատարութեան յայտարարութիւնը, որտեղ նչւում է որ այդ լուրերը սուտ սրում եւ վատացնում են բնակչութեան ու զինծառայողների փոխյարաբերութիւնները:

Կենտրոնական հեռուստատեսութեան եւ մամուլի նման զործողութիւնները հայկական հեռուստատեսութիւնը զնահատեց որպէս սադրանքներ:

Այս կեղծիքների կապակցութեամբ Հանրապետութեան դատախազը պաչտօնապէս դիմել է երկրի գլխաւոր դատախազին պահանջելով սահմանուած կարգով պատասխանատուութեան երթարկել եւ պատժել կեղծ ինֆորմացիայի հեղինակներին:

Այնպած զիներ սահմանամերձ չրջաններում հրաձգութիւն չի եղել: Երեսխի մօտ կայացած հայ – ազրբեջանական բանակցութիւններից յետոյ ժամանակաւոր զինադադար է հաստատուել: «Լրաբեր» ծրագիրը երէկ հաղորդեց որ Շահումեանի չրջանից պատանդ վերցուած 17 Հայեր փոխանակուել եւ վերադարձուել են: Հայաստան են ժամանել 7900 բռնադաթածներ: Կրասնովոսկում այլեւս զինադադարի խախտումներ չկան: Հայաստանում շարունակւում է ղէնքի յանձնումը պատկան իշխանութիւններին:

Արդէն երկու չաբաթ է ինչ չարունակւում է չրջափակումը: Հայաստանի համար կեանքի միակ ճանապարհը Վրաստանի երկաթուղին է:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

LIGUES DES DROITS DE L'HOMME DES PAYS DE L'EST

RESOLUTION SUR L'ARMENIE

La conférence des Ligues des Droits de l'Homme des Pays de l'Est, réunie, sous l'égide de la Fédération Internationale des Droits de l'Homme, à Prague les 18, 19 et 20 Janvier 1990,

A. Considérant que les massacres et persécutions dont ont été victimes les Arméniens à Bakou constituent un véritable défi à la conscience humaine,

B. Considérant que les attaques répétées des villages arméniens situés à la périphérie de la Région autonome du Haut-Karabagh font peser des menaces d'élimination physique sur ces populations,

C. Considérant la décision des autorités soviétiques d'envoyer des forces d'interposition dans cette région,

D. Considérant que le blocus implacable imposé par l'Azerbaïdjan à l'Arménie et à la Région autonome du Haut-Karabagh rend insupportable les conditions de vie des populations vivant sur ces territoires,

1. Condamne, avec vigueur, les pogroms anti-arméniens de Bakou,

2. Demande, de façon pressante, aux autorités soviétiques d'assurer la sécurité des Arméniens d'Azerbaïdjan et de la Région autonome du Haut-Karabagh,

3. Exige la levée immédiate du blocus de l'Arménie et de la Région autonome du Haut-Karabagh,

4. Engage le pouvoir soviétique à favoriser une solution politique et démocratique du problème du Haut-Karabagh, conforme aux aspirations de sa population,

5. Souhaite que les représentants de la Ligue arménienne des Droits de l'Homme recherchent des interlocuteurs azéris afin d'engager un dialogue constructif,

6. Décide de l'envoi d'une mission d'information de la F. D. D. H. dans les Républiques d'Arménie et d'Azerbaïdjan et dans la Région autonome du Haut-Karabagh.

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱՒՕԳԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Վալանս Հ·Մ· – Քանէ	0 – 0
Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին – Էմ	1 – 0
Վալանս Հ·Մ· (2) – Շասըլէ	2 – 0
Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին (2) – Էվէյ	1 – 0
Իսի Հ·Մ· – Անթոնի	3 – 0
Վիէն Հ·Մ· – Սէն Ժորժ	1 – 1
Էշիրոլ – Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին	
Քառէ	4 – 0
Վալանս Հ·Մ· Մինիմ –	
Օլ· Սէն – Թ'Էթիէն	1 – 1

ԻՆՉ Կ'ԸՆԵՆ ԳԵՏԱՇԷՆՑԻՆԵՐԸ

Վերակառուցումին լրջօրէն հաւատացած հայ ժողովուրդին սպասումը յանդեցաւ բրտութեան, դէնքի, արիւնահեղութեան ու անարդար նորագոյն կարգադրութիւններու: Երէկ՝ իրաւազրկուածը եղանք մենք, այսօր՝ անիրաւուողը· զօրաւորին ապազայի հաշիւները զօրեցին եօթը տասնամեակ առաջ, ներկայիս՝ տնճաւթակ ու նաեւ յուսակոտոր պոռթկումներու վայրագութիւնը: Ստալինին հաշիւները կը պահանջէին հայկական հողը Ազրբէյճանին նուիրել, լռելու, տոկալու բաժինը ձգելով Հայերու, Կորբաջով պատերազմական վիճակ կը հռչակէ Ղարաբաղի մէջ, մինչ Ազրբէյճանի հայաշատ շրջանները եւ նաեւ Գետաշէնն, Շահումեան այլազան յարձակումներու ենթակայ են:

Այս երկու շրջաններուն վերջին զարգացումներու նախօրեակին ապրած առօրեային մասին է Պ. Շաքարեանի «Ապրում է հերոսական ոգին» խորագրուած գրութիւնը «Խորհրդային Հայաստան»ի Յունուար 11–ի թիւին մէջ: Ան կը չեշտէ թէ հակառակ որ Շահումեան ու Գետաշէն զարաբաղեան հարցին սկիզբէն ի վեր չէզոքութիւն պահած էին, տակաւին արձէք չեղաւ որ «գիշատչի ախորժակով ադրբեջանական ազգայնամոլները» խուճապահարեցին ենթարկեն նաեւ զանոնք: Աւտոր ամէնէն ծանրակշիռ հետեւանքը եղաւ այն որ «հաշուած օրերի ընթացքում դատարկուեցին տասնեակ հայկական գիւղեր»· ու պարագայ մը որ – թէեւ ծանօթ – բոլորովին կը մոռնայ պատկերը· «այս ամէնը օրէնքի ու Սահմանադրութեան անունից մեր փեդերացիայի ղեկավարների իմացութեամբ ու լուռ թողտուութեան պայմաններում»:

Պ. Շաքարեան այս բոլորին մէջ ամէնէն ցաւալին կը նկատէ Կուչչի – Արմաւիրի ադրբեջանականացումը տեղի չէր ունենայ, եթէ այդ գիւղի ղեկավարութիւնը չդիմէր փոխրոգութեան ու թուլամորթութեան, դժուար պահին չլքէր ժողովրդին»:

Հակառակ այսպիսի պայմաններու, Ազատ, Կամօ, Մարտունաշէնն եւ Գետաշէնն գիւղերը համախմբուելով, հերոսական ոգիով կը պաշտպանեն իրենց հազարամեայ հողը: Ազերի հրոսակախումբերու յարձակումներէն մէկուն ընթացքին առնուազ եւս կը մղեն զինուած ասպատակները, անոնցմէ թրքական ազդային նշաններով դրօշակ մը խլելով: Այդ զինեալ ընդհարումներուն ընթացքին կը զոհուի Ռոպմիկ Յարութիւնեան:

Կացութիւնը աւելի կը լարուի նոր տարւան առաջին օրերուն Յունուար 2–ին Ազրբէյճանի Ժողովրդական Ճակատին դեկավարութեամբ մեծ ասպատակախումբ մը ժամանակակից հրազէններով զինուած, կը յարձակի ենթաշրջանի գիւղերուն վրայ: Ու հայկական կողմի ներկայացուցիչներուն «ինչո՞ւ եկած էք, ի՞նչ կ'ուզէք» հարցումներուն կը պատասխանեն· «ձեզ կոտորելու»: Նոյն գիշերը յարձակում կը կատարուի Մարտունաշէն գիւղին վրայ ու կը սպաննեն 59–ամեայ Ա. Բեգլարեանը: Գիւղերը կրկին ոտքի կը կանգնին պաշտպանելու իրենց կեանքը, տունն ու պատիւը: Այդ գիւղերէն «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրութիւնը եկած խումբ մը ֆէտայիներ կ'ըսեն· – «Ադրբէջանցի արկածախնդիրները թող լաւ իմանան որ մենք ահաբեկուող եւ ծնկի եկող ժողովուրդ չենք: Մեր հերոսական ոգին գալիս է դարերի խորքից: Դեռեւս անցեալ հարիւրամեակում գետաշէնցի Մելիք Յովսէփը երկու անգամ փոքրաթիւ խմբերով ջարդել եւ Ադրբեջանի խորքերն է հշել Գանձակի խանին: Մելիք Յովսէփի ոգին ապրում է մեր մէջ»:

Պ. Շաքարեանի տողերուն ամէնէն կարեւոր նշումը այն է թէ «Գետաշէնցիները եւ ենթախմբի միւս գիւղերի բնակիչները ինչպէս ներսում, այնպէս էլ դրսում միաձոյլ են եւ միակամ, խիզախ ու պատասխատու· կանգնած են անառիկ բերդի պէս»:

Նշուած շրջանին ուժերը համախմբելու, դժուարութիւնները հաւաքաբար լուծելու համար լիազօր ներկայացուցիչներու համագումար մը տեղի կ'ունենայ 300–է աւելի պատգամաւորներով: Հոն, դատապարտելով Ադրբեջանի ահաբեկչական վերաբերումն ու անբարոյական քաղաքականութիւնը, կ'որոշուի Գետաշէնի յիշեալ գիւղերը միաւորել Շահումեանի շրջանին հետ: Կ'որոշուի նաեւ 21 հոգինոց Ազգային Խորհուրդ մը ստեղծել Գետաշէնի, Մարտունաշէնի, Ազատ, Կամօ գիւղերուն համար: Այս խորհուրդին որոշումները պարտադիր պիտի ըլլան ենթաշրջանի ամբողջ բնակչութեան: Որոշուած է վերջապէս, պատգամաւորներու այս համագումարը հրաւիրել վեց ամիսը անգամ մը:

Գետաշէնի վճռակամութեան այս հանդուրժանքներուն ծանօթանալ, հաւանաբար պիտի դիւրացնէ լաւագոյնս հասկընալ այսօրուան կացութիւնը, ինչպէս նաեւ վանել բարբարոսութիւններով, վայրագութեամբ ներշնչուած յոռետեսութիւնը:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

Օտար մամուլը Կովկասի հարցին մասին

«L'EVENEMENT DU JEUDI»

(Յունուար 18/24)

Անդրադառնալէ եառ Կովկասի լարուած կացութեան արիւնալի հետեւանքներուն, բախումներուն եւայլն, հոս եւս կը չեշտուի թէ Կորբաջովի տրամը այն է որ ինչպէս ուրիշ մարզերու մէջ նաեւ հաւասաք չի կրնար ներշնչել· չի համոզեր: Անհամբերութիւնը, երբեմն նաեւ տառապանքը չատ մեծ են: Տասնամեակներու անհամբերութիւններով կուրացած, Լիթուանացիները կ'ապաղաքեն թէ Կորբաջով կ'ուզէ խաղի բերել զիրենք: Հայերը չեն վստահիր իրեն· Ազերիները այլեւս դէնք մտիկ չեն ըներ, իսկ Ռուսերը կը զգուշանան իրմէ: Խրամատը կը մեծնայ իր եւ ժողովուրդին միջեւ:

Կորբաջով աւելի ու աւելի նեղը մնացած է· ամէն անոնք որոնք կ'ուզէին փոփոխութիւններ տեսնել, այլեւս համբերութիւն չունին բարեփոխումներու ընթացքին սպասելու· իսկ հակառակ դիրքերու վրայ գտնուողներու համաձայն, արդէն եղածը չատ չատ է:

Շաբաթաթերթին յօդուածագիրը Ժ. Մ. Պ. կ'անդրադառնայ պոռթկումները խաղաղեցնելու Կորբաջովի ջանքերուն, ինչպէս բազմակուսակցականութեան մը հաւանականութեան մասին խօսքերուն, սակայն իր տողերը կ'աւարտէ նոյն ըսկեպտիկ արտայայտութեամբ· «սակայն թերեւս արդէն շատ ուշ է···»:

«PARIS - MATCH»

(Յունուար 25)

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ՝
ԽՈՐՏԱԿՈՒԱԾ ԵՐԱԶ ՄԸ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ՝
ԱՌԱՆՁԻՆ ՄԱՐԴ ՄԸ

Շաբաթաթերթը յիշելէ եառ վերակառուցումի յուսադրիչ սկիզբը, կը գրէ· «Իրականութեան մէջ Կորբաջով հետեւող մըն է, չի ստեղծեր: Ան վերակառուցումը բերաւ ոչ թէ իսկապէս մը հետքերով այլ անհրաժեշտութենէ մղուած· ուրիշ ճար չունէր: Ինքն է որ ստեղծուած է դէպքերու կողմէ եւ ոչ հակառակը»:

Կորբաջով ինքնավստահ դէմքն էր ապրեմուտքի համար դոնէ մինչեւ վերջին դէպքերը· եթէ նոյնիսկ ճշդութօրէն չէր պիտեր թէ ո՛ւր կ'երթայ, կ'երթար ամէնէն հաստատ քայլերով: Աբեմուտքը պատրաստ էր զինքը նկատելու նոր մեսիա մը: Այս տպաւորութիւնը կ'պզտի սակայն ներկայ վերիվայրումներուն մէջ: Լիթուանիոյ ձախողութիւնը չէր լքած թերթերու էջերը, երբ պայթեցաւ Կովկասի հրաբուխը: Լիթուանիոյ մէջ դէպքերու ընթացքը ի յայտ կը բերէ ջրզրկիչ առաջնորդ մը որ «դուն լռէ՛» կը դոչէ կնոջը որ կը փորձէ միջամտել Լիթուանացիներու բազմութեան դիմաց որոնք ազդակի թշնամական ճակատ յայտարարած են:

Կորբաջովի վարկը կարեւոր վնասուածքներ ստացած է նաեւ իր ժողովուրդէն· Փրանսացի բազմաթիւ բժիշկներ եւ ուսուցիչներ որոնք ամանորի օրերուն Մոսկուա կը գտնուէին, ականատես եղան թէ ինչպիսի անտարբերութեամբ մը ժողովուրդը մտիկ կ'ընէր իր նախագահին նոր տարւան պատգամը· եթէ երբեմն մտիկ կ'ընէր, ատիկա ծիծաղելու համար էր աւելի:

Անհլը բազմակողմանի է· օրինակ, Հայաստան աննզամթերք փոխադրող բեռնակառքերը երբ Խորհ· Միութեան սահմաններուն կը հասնին, անոնց չարժավարները բերանաբաց կը մնան, տեսնելով վառելանիւթի կայաններուն առջեւ, 50–60 բեռնակառքերով կազմուած պոչերը: Եւ ասիկա Խորհ· Միութեան մէջ, որ քարիւղ արտադրող գլխաւոր երկիրներէն է···:

Այս բոլորը կը մղեն մէկ հետեւութեան· Կորբաջով իսկապէս առանձին է: Մարդ կը տարուի մտածելու թէ առանձնութիւնը ի վերջոյ իր միակ ուժը պիտի չդառնա՞յ:

«L'EXPRESS»

(Յունուար 19/25)

Շաբաթաթերթին «Խորհ· Միութեան» նուիրուած էջերուն ենթախորագիրը արդէն կը ցոլացնէ հեղինակին՝ –Գեռնար Վըքոնթ – տպաւորութիւնը· «Այնպէս կը թուի որ ոչ ոք կրնայ խաղաղեցնել Ազերիները եւ Հայերը· չեն կրնար, յատկապէս Կորբաջովի զինուորները»:

Նախ կը տրուի Յունուար 9 – 14–ի ծանօթ դէպքերու ժամանակագրութիւնը, ապա կանգ կ'առնուի Բաքուի հակահայ հալածանքներուն, սպանդներուն վրայ, չեչեռվով անոնց նմանութիւնը Սումգայիթեան դէպքերուն: Ու այս ամբողջէն եառ կ'ըսուի թէ Կրեմլին չարժման անցած է մեծ յապաղումով, ինչպէս միշտ:

Յօդուածագիրը կ'եզրակացնէ թէ անշուշտ Կորբաջով պիտի չփափաքէր զինեալ միջամտութեան դիմել· սակայն Մոսկուա չհամարձակեցաւ վճիռ մը արձակել Ղարաբաղի Բաքուի հովանաւորութեան ու Հայաստանի վերամիացումին միջեւ, որպէսզի երկու կողմերէն մէկուն պոռթկումին առիթ չտայ: Ժամանակը ոչինչ կարգադրեց· այսօր ծայր առածը զինեալ ապստամբութիւն է: Ոչ ոք կրնայ հետեւանքներու մասին մտածել առանց սարսռալու:

INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE

(Յունուար 19)

Օրաթերթը կը ծանրանայ ցեղային վրէժով գործուած խժդժութիւններուն վրայ: Կը ներկայացնէ 90ամեայ Հայուհի մը –Սոֆիա Խաչատուրովա– որ 1918–ի սպանդներէն փրկուած է ու այսօր որպէս կրկնակի վերապրող Բաքուէն երեւան կը հասնի: Անոր նկարագրութիւնները կը խտացնեն Բաքուի եւ Ազրբէյճանի այլ շրջաններուն մէջ Հայերու ենթարկուած վայրագութիւնները:

«1918–ին Ազերիները Հայրս, քոյրս, ու եղբայրս սպաննեցին· պիս ոուս կին մը փրկեց· այսքան տարի եառ նոյն բաները ապրեցայ կրկին» կը պատմէ ան:

Իր տանը մէջ յարձակումի ենթարկուած է· «եթէ կ'ուզէք սպաննել զիս, հիմա, անմիջապէս սպաննեցէք» կը դոչէ· կ'ըսեն թէ չեն ուզեր սպաննել, սակայն այլեւս չի կրնար Բաքու մնալ: Փողոց կը նետեն զինքը, ապա տունին կահ–կարասին:

Թերթը կը յիշէ հայ եւ ազերի բնակչութեան վերջին երկու տարուան տեղաշարժը· Հայաստանէն մեկնած Ազերիներու եւ Ազրբէյճանէն զաղթած Հայերու: Կը յիշուի նաեւ Սումգայիթի մէջ 32 Հայերու սպանութեան պարագան:

«NOUVEL OBSERVATEUR»

(Յունուար 18/24)

Այս չաբաթաթերթը կ'անդրադառնայ Կորբաջովեան վերակառուցումին սկզբնական շրջանին, որուած ազատութիւններու, որոնց չնորհիւ ծայր առին Հայաստանի ցոյցերը ի նպաստ Ղարաբաղի վերամիացման: Հայերը նաեւ բողոքեցին, կը գրէ Ռ. Ս. Քարոլ, կեանքի անհանդուրժելի պայմաններուն, օդի աղտոտութեան, կաշառակերութեան դէմ:

Այսօր, կացութիւնը հասած է ծանօթ հանգրուանին, ուր Կորբաջով կ'որոշէ բացառիկ միջոցառումներու դիմել, խաղաղեցնելու համար Կովկասը, հակառակ որ չաբաթ մը առաջ Լիթուանիոյ մէջ յայտարարած էր թէ «ուժը ոչինչ կը լուծէ»:

Նոյն դաղափարը արտայայտած է բրիտանացի մասնագէտ մը որ հոկտեմբերեան Յեղափոխութենէն ի վեր ամէնէն կարեւոր վինուորական միջամտութիւնը կը նկատէ կատարուածը· ան ըսած է սակայն թէ եթէ նոյնիսկ խաղաղ շրջանը, հարցը լուծուած պիտի չըլլայ: Այսուհանդերձ, երկու ժողովուրդներն ալ Խորհ· Միութենէն անջատուելու ծրագիրը չունին, քանի որ ինչպէս ըսաւ Կորբաջով Լիթուանիոյ մէջ «երթալիք տեղ չունին»:

Շաբաթաթերթը կ'ակնարկէ նաեւ «օրէնքի ու կանոնի» չատագով մոսկովեան շրջանակներու քննադատութիւններուն, որոնց վերջ տալու համար Կորբաջով 1990–ի կուսակցական համաժողովին սպասելէ ուրիշ ընելիք չունի: Պէտք է առանց ժամանակ կորսնցնելու խորհրդային քաղաքացիներու ուժականութիւնը ազդայնականէն տարբեր մարդ մը փոխադրել կարող, եթէ չուզեր նմանիլ նաւապետի մը որ ղերծ կը մնայ առարկութիւններէ, սակայն չի կրնար ղեկավարել իր սեփական նաւը:

ճամբան փակուած է քաղաքացիի համազգեստ կրող պինակալ մարդոց կողմէ: Մինչ կը Ջանան բացատրել իրենց նպատակը, պինակալները կը գրաւեն զրահապատ կառքերը ու պատանդ կ'առնեն ներսը գտնուողները: Յաջորդ օրը պինուորները կը յաջողին փրկուիլ, սակայն հրապայլերը կը մնան նախայարձակներուն ձեռքը:

Այս չարաթաթերթը եւս պարզուած կացութեան պատճառ կը նկատէ Մոսկուայի միջոցառումները որոնք զժգոհութիւն պատճառեցին թէ՛ Ադրբէջանի, թէ՛ Հայաստանի եւ թէ Ղարաբաղի:

Բաքուի միթինկներուն կոչ կ'ըլլայ Ղարաբաղի ինքնավարութիւնը ջնջելու: Կը լսուին անցեալ տարուան լոզունգները. «Մա՛հ Հայերուն», «Փա՛ռք Սումգայիթի հերոսներուն»: Այսօր լոզունգները կուգան իրենց պատուղները: Արդէն սպաննուած Հայերու թիւը Սումգայիթէն աւելի է: Այս երկրորդ ձեռնարկը կը միտի առաջինը նսեմացնելու. որովհետեւ հարկաւոր դառը տեղի չունեցաւ Սումգայիթէն եաք: Դատավարութիւնը զրեթէ դադրի պահուեցաւ, ինչպէս նաեւ ոճրագործներէն մէկուն սրուած մահավճիռը:

Շարաթաթերթը անդրադառնալէ եաք նաեւ Բաքուի Հայերուն սպանութիւններուն, վիրաւորներու, Խորհ. Միութենէն անջատուելու կոչերուն, կը յիշէ Վոլկիի հարցումը, զոր ուղղած էր ժողովի մը ընթացքին. «Ձէ՞ինք կրնար հերթապահ պինուորներուն տակ մոյկեր տալ. կը մսին: Փայտ բերի՞ն: Պէտք է վայրեր գտնել ու տեղաւորուիլ: Երկար տաեն պէտք պիտի ըլլայ հոս մնալ, հասկըցէք»:

Ու «Նովոյէ տը Մոսկու»ի սեփական թղթակիցը եւս կը յանդի զրեթէ նոյն եզրակացութեան. «երկու վերջին տարիներու սխալները կացութիւնը հասցուցին այնպիսի կէտի մը ուրկէ եղբը դժուար պիտի ըլլայ»:

«LIBERATION»

(Յունուար 19)

Սեփական թղթակիցին հաղորդումը կը կատարուի Երեւանի Տեխնիկայի տունէն, որ ինչպէս ծանօթ է, ՀՀՇ-ի կեդրոնատեղին է: Կարելի չէ ներս մտնել քանի որ ժամը առաուան 10-ին ամէն տարիքէ աւելի քան 300 հոգի կը սպասեն որ պինակոչուելու կարգը իրենց գայ: Կու գայ նաեւ հաչմանդամ մը՝ Ջաւէն «ռազմաճակատ չեմ մեկնիր, կ'ըսէ ան, միայն որսի հրացանս բերի որպէսզի երիտասարդ մը գործածէ»:

Հոն են նաեւ Վրաստանի իրենց զօրաբաժիններէն դասալիք, Հայաստան հասած 61 պինուորները, որոնք կը սպասեն որ պինք տրուի իրենց եւ մեկնելու համար ուղղութիւն մը ցոյց տրուի:

*«Առաջին յարկը ներքնագիրն խորը սենեակ մը կայ ուր կ'որոշեն ջոկատ ղրկել Գետաշէն, Գորիս···» կ'ըսեն. այդ «կ'որոշենք»ը կ'առընչուի ափ մը մարդոց, որոնք 15 օր առաջ իրար չէին ճանչնար անգամ: Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները չեն անոնք, այլ «պինուորականները»ը. յատկապէս Սամուէլ Շահումեան: Ան Ղարաբաղ Կոմիտէի սպայակոյտին գլխաւոր ուժերէն է. հակառակ որ չորս դիչերէ ի վեր չէ քնացած, աչքերը կը վայլին յոգնութենէ աւելի հիացումով ու հաւատքով. նոյնիսկ ժամանակ կը գտնէ պատմելու հայ Մելիքին դիւցազնական արարքները անոր որ անցեալ գարուն 500 հոգիով պարտութեան մատնած էր 13 հազար Թուրքեր: «Գետաշէն հինգ հոգի ղրկեցի, կ'ըսէ ան, բայց Կարմիր բանակը որոշեց միջամտել զինաթափելու համար Հայերը: Մինչեւ որ չզինաթափէ նաեւ Ազերիները, պիտի շարունակեմ մարդ առ մարդ»: Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները չեն անոնք, այլ «պինուորականները»ը. յատկապէս Սամուէլ Շահումեան: Ան Ղարաբաղ Կոմիտէի սպայակոյտին գլխաւոր ուժերէն է. հակառակ որ չորս դիչերէ ի վեր չէ քնացած, աչքերը կը վայլին յոգնութենէ աւելի հիացումով ու հաւատքով. նոյնիսկ ժամանակ կը գտնէ պատմելու հայ Մելիքին դիւցազնական արարքները անոր որ անցեալ գարուն 500 հոգիով պարտութեան մատնած էր 13 հազար Թուրքեր: «Գետաշէն հինգ հոգի ղրկեցի, կ'ըսէ ան, բայց Կարմիր բանակը որոշեց միջամտել զինաթափելու համար Հայերը: Մինչեւ որ չզինաթափէ նաեւ Ազերիները, պիտի շարունակեմ մարդ առ մարդ. Գետաշէն, Գորիս···» կ'ըսեն. այդ «կ'որոշենք»ը կ'առընչուի ափ մը մարդոց, որոնք 15 օր առաջ իրար չէին ճանչնար անգամ

(Շար. Ա. Էջէն)

երաշխաւոր արտաքին պետութիւններ: Կը ճշդէ. – «Զօրքերը պէտք է քաշուին, բայի անոնցմէ, որոնք Ազրբեջանի եւ Հայաստանի սահմանին վրայ են: Երաշխաւոր ուժերն ալ կրնան ըլլալ՝ Սփիւռքի Հայերը (?) եւ մխա կոմիտէ՝ Սատուցեները կամ Թուրքերը, բոլորն ալ չհամաձրդուած խաղաղ լուծումով մը»:

Գաղտնաբար կը խորհի նաեւ թէ հակառակ ոխին (Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ), ելք մը կայ, եթէ արագ չարժինք: «Կրնանք արեան ջրահոսք մը անցնել, նոյնիսկ արեան գետակ մը կամուրջ մը նետելով: Բայց, եթէ արեան ծով մը ըլլայ՝ ճար չկայ:

Հարցը հոն է, սակայն, որ Ղարաբաղի հարցը ճատրակի խաղ մը չէ:

«Իմանիթէ» նաեւ լայն տեղ կուտար, Երեքշաբթի օր, կը յայտնէր թէ Արցախի Ազգային Ժողովրդի երկու անդամներ ձերբակալուած են (երեւան ալ մխայն 2-ի խօսք կայ, պաշտօնապէս), որովհետեւ «ահաբեկութիւն կը սերմանէին»...:

Բաւական ծանր մեղադրանքներ կան Ալիեւի հասցէին, թէեւ Կիրակի օր, Մոսկուայի մէջ զօրավիջ եղած է Ազրբեջանի ժողովրդական ճակատի մէկ ցոյցին: Թերթը նկար մը լոյս ընծայած է որ ցոյց կուտայ Գորպիսեանի թաղման թափօրը:

«Լը Մոնտ» նաեւ լայն տեղ կուտար, կ'անդրադառնար Նախիջեւանի դիրքին եւ պատմական հակիրճ ակնարկը մը կը նետէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ կացութիւնը ոչ մէկ բարելաւում արձանագրեց եւ ոչեղին չարունակել առիպոզական բոպատարկութեանց գործադուլը: Հիւանդութեան ապահովագրութեան ապր. անուռկը քայլ մը առաւ հիւանդանոցներու ֆլինֆէ-ի պետերուն (այն բժիշկներն են, որոնք մրցումով նշանակուած են դասաւանդելու համար փորձաշրջան ընդունողներուն), բայց ոչ՝ ներքին բժիշկներուն: Անոնք կ'ուզեն այցելինի պատութիւն ունենալ եւ իրենց հարցը բժշկական պայմանագրութեան ընդհ. բանակցութեան ձգուեցաւ: 2000 բժիշկ փողոց իջած էին, երկուշաբթի օր, Փարիզ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՐՑԸ

Շարաթավերջի թուրք մամուլը լայն տեղ կը յատկացնէր Ազրբեջանի պատահարներուն: Ընդհանուր տպաւորութիւնը որ կ'ուզէ ստեղծուիլ, այն է թէ Հայաստանի հետ աւելի երկար է մեր հաստատակաց սահմանը: Ազրբեջանի մէջ արիւն կը հոսի: Մինչ ընդհանուր համակամութեան արտայայտութիւն մը կը ցոլացնեն մամուլի զանազան անուններ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահին մէկ եւ լոյթը մեծ զարմանք պատճառած է զրեթէ հակազրուելով ընդհանուր կեցուածքին:

Ամերիկա իր այցելութեան ընթացքին Թուրկութ Էօզալ ուղղուած է հետեւեալ հարցումը. – «Հաւանական կը նկատէ՞ք որ Թուրքիա ներքաշուի Հայեւազերի հարցին մէջ: Ինչ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ դիրքը եթէ Ազերիներն ու Խորհրդային Միութեան ծագումով թուրք միւս խմբաւորումները անկախութիւն պահանջեն: Թուրքիա ի՞նչպէս կ'արժեւորէ այս կացութիւնը»:

«Շատ պարզ է, կ'ըսէ Էօզալ ու կը չարունակէ. ամէն բանէ առաջ Ազրբեջան խորհրդային Հանրապետութիւն մըն է: Շատ կարճ սահմանագիծ մը ունինք: Խորհրդային Հայաստանի հետ աւելի երկար է մեր հաստատակաց սահմանը: Ազրբեջանի հետ մեր սահմանը, արդէն ուզդակի այս երկրին հետ չէ, այլ անոր հովանաւորութեան տակ գտնուող Նախիջեւանի հետ: Իրականութեան մէջ Ազրբեջանցիները Անատոլուի թուրք ժողովուրդէն աւելի մօտ են Իրանի Ազերիներուն: Նման լեզուներ կը խօսինք, բայց մեր բարբառները տարբեր են, կայ պատմանութիւն մը եւս որ մեր աղանդներու տարբերութիւնն է: Անոնք չիի են, իսկ մենք սիւնի: Չենք ուզեր միջամտել ըլլալ Խորհրդային Միութեան, կամ մահմետական խմբակցութիւններուն գործերուն: Չենք ուզեր նաեւ որ Խորհրդային Միութեան մէջ հարցեր ծագին: Կը փափաքինք որ Կորբաչովի քաղաքականութիւնը կանոնաւոր ընթացք մը ունենայ: Սակայն, մեծ փոփոխութիւններու դատհետ կարդ մը հարցեր ալ պիտի ծագին»:

Այս պատասխանը մեծ հակազդեցութեան պատճառ դարձած է ոչ միայն թուրք քաղաքական շրջանակներուն, այլեւ Ազրբեջանի մէջ: Ցունուար 20-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթը կ'անդրադառնայ Անգարայի «Ազերի Մշակութային Միութեան» կողմէ յայտնուած դժգոհութեան. միութեան նախագահը ըսած է թէ իրենք մեծ յարգանք ունին Էօզալի հանդէպ սակայն այս մասին բաժներուն ճիշդ հակառակն է իրականութիւնը: Ուղղակի հակազդած է նաեւ Ազրբեջանի ժողովրդական ճակատին զեկավարը Էլչիպէկ Ալիեւ. ան ըսած է. – «Մենք լաւ ժողովուրդ մըն ենք. կրօնամոլ չենք: Կրօնքը եւ ազգութիւնը տարբեր բաներ են: Շիի դարձած ենք, սակայն նախ թուրք ենք: Թուրքիայէ կ'ակնկալենք որ Հայերու դէմ մղուած մեր արդար պայքարին մէջ զօրավիջ կ'անգնի»:

Ազրբեջանի Թուրքիայէն ակնկալութիւններ ունենալուն մէկ ապացոյցն է այն կոչը զոր ուղղած է Բաքուի ճայնասփիւռին անօրէնը. ան հաղորդագրութեամբ մը հրաւիրած է Թուրքիան ու մահմետական այլ երկիրները որ արդելք ըլլան խորհրդային ուժերուն կողմէ Ազրբեջանի գրաւումին:

Միւս կողմէ, հայեւազերի բախտներու հետեւանքով Թուրքիոյ սահմանը փակելու խորհրդային որոշումը պատճառ եղած է որ հարցը անմիջապէս քննութեան դրուի Թուրք կառավարութեան կողմէ: Երկրին արտաքին նախարարը տեսակցութեան մը հրաւիրած է Անգարայի խորհրդային դեսպան Զերնիչեւը ու մանանչած հետեւեալ կէտերը որոնք մը-տահոգութիւն կը պատճառեն Թուրքիոյ. առաջինը՝ Հայերու հողային պահանջն է Թուրքիային, որուն զօրավիջ է նաեւ հայկական եկեղեցին: Յետոյ կու գայ 1915-ի յաճախակի ոգեկոչումը որ կը միտի հակաթուրք արամադրութիւն մը արթնցնելու եւ ազդելու նաեւ ամերիկեան Քոնկրէսին վրայ ուր վաւերացումի կը սպասէ Հայկ. ծանօթ բանաձեւը:

Թուրքիա որեւէ ձեւով չի փափաքիր միջամտել ըլլալ խորհրդային ներքին հարցերուն, սակայն ազերի ժողովուրդին հետ լեզուական, կրօնական եւ մշակութային կապերը պատճառ են որ ներկայի զարգացումներէն վրդովի: Թուրքիոյ փափաքն այն է որ խորհ. իշխանութիւնը փոխումով ներսպատեհ կացութեան, առանց տարուելու Հայերու հակաթուրք քարոզչութենէն:

Թուրքիոյ արտաքին նախարարը արեւմուտքէն Հայերու ղրկուած դէնքերու մասին եւս իր վրդովումը յայտնած է խորհրդային ներկայացուցիչին: Անոր բացատրած է նաեւ թէ Թուրքիայէն Ազրբեջան զինամթերք հասցուած ըլլալու մասին տարաձայնութիւնները հիմ չունին, քանի որ կարելի չէ նման քայլ մը առնել:

Այս տեսակցութեան յաջորդ օրը խորհրդային դեսպանը իր կարգին զեկոյց մը յղած է Թուրքիոյ արտաքին նախարարին, ուր գոհունակութիւն կը յայտնուի երկրին բռնած չէզոք դիրքին համար: Կը նշուի թէ խորհ. կառավարութեան կողմէ գնահատուած է միայն ներքին հակատին վերաբերող այս հարցին դէմ Թուրքիոյ կեցուածքը, ու փափաք յայտնուած որ Թուրքիա միշտ մնայ նոյն դիրքին վրայ:

Այս արտայայտութիւնները Անգարայի շրջանակներուն կողմէ մեկնաբանուած են որպէս «մեծ նրբամարտութեամբ գրի առնուած քաղաքակրթութիւն»:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19)

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՐՑԱԽԻ ՇՈՒՐՋ

ԼՂԻՄ-ի ու հոն յարող չրջաններուն մէջ արտակարգ վիճակ յայտարարուած օրը, Ցունուար 15-ի երեկոյեան, մարտերու վայրերէն Ստեփանակերտ վերադարձող «Գուդոկ» թերթին յատուկ թղթակիցը հեռաւեալը կը պատմէ.

– Լուր հասաւ որ Ազրբեջանի Շահումեանի չրջանի Մանաչիլ հայկական գիւղին վրայ յարձակում գործուած է: Զինուորականները մէկ ժամ յետոյ տեղւոյն վրայ էին:

Թռանով մեր հասած վայրէն երկու քիլոմեթր անդին կրակոցներ լսեցինք: Երեք ինքնաչարժով աւելի մօտեցանք, հասանելիչ մը տեսանք, որուն վառեր մարդիկ պահած էին:

Հրամանատարը Հայերուն լսաւ որ չկրակեն ու նահանջեն: Ցետոյ այդ նոյն հրամանը արուեցաւ Ազրբեջանցիներուն: ... Գնդակները սկսան աւերել մեր քովէն, եւ մօտս պահած սպան լսաւ. «Լսա երեւոյթին, այնտեղ միայն զնդացիրներ, վաքր արամաչափի հրացան – ներ չեն: Մէկ խօսքով, զէնուար պիտի ըլլայ...:

Մարտը տեւեց գրեթէ երկու ժամ: Զոհեր ու վիրաւորներ եղան: Մեզի կը թուէր թէ ընդհարումէն եաք կացութիւնը մեր հսկողութեան տակ կ'անցնի:

Իսկ յետոյ լուր առինք որ ներքին զօրքերու երկու մարտական կառքեր, որոնք Շահումեանի չրջանէն կ'երթային զէպի Գանձակ (Կիրովապատ), խարէութեամբ բռնազրաւուած էին ծայրայեղականներու կողմէ Հաչիքենդ ազրբեջանական գիւղին մէջ: Զանոնք վերադարձնելու համար թռանով վերաբերներ ղրկուեցան: Եւ ալ անոնց հետ գացի:

Վերջին ամէն ինչ պարզ կ'երեւար: Զրահակառքը կեցած էր բարձր բլուրի վրայ, քովը՝ բազմաթիւ ինքնաչարժեր, մարդիկ: Ցանկարծ թռանին չուրջը կրակոցներ լսուեցան: Մեզ կը գնդակոծէին թնդանօթով ու զրահակառքով:

Զինուորականները սոսկած եղան պատասխանել: Մեզմէ՝ վիրաւորուեցաւ հենթասպան: Սոսկացեան իջնել հայկական Ազատ գիւղը:

Շրջելով գիւղը, ես տեսայ գնդացիրով հարուածուած տուներ, ճմռսուած պահակատուն, սիւն, ու անոր տակ արեան լճակ, իսկ քովը՝ ջարդուփշուր եղած ինքնաչարժ, որուն մէջ կը գտնուէին ներքին զօրքերու չորս զինուորներ: Այս է զրաւուած զրահակառքին արդիւնքը:

Գիշերը անցաւ տագնապով: Հայկական Ազատ գիւղին ու Հաչիքենդ ազրբեջանական գիւղին միջեւ գտնուող երկու քիլոմեթրնոց տարածութիւնը վերին աստիճանի լարուած է:

***

Ցունուար 15-էն 16 լուսցող գիշերը լարուած չրջաններուն մէջ կացութիւնը համեմատաբար հանդարտ էր, բացա – ռութեամբ Գետաչէնի ենթաչրջանի Ամգատ գիւղին: Ազրբեջանցիները բազմաթիւ յարձակումներ գործած են այդ գիւղին վրայ, բայց պէտք եղած հակահարուածը ստացած են ներքին զօրքերու կողմէ ու հետապնդած: Շահումեանի ու Գետաչէնի գիւղերէն երեւանի հիւանդանոցներ փոխադրուած են 14 վիրաւորներ:

Ցունուար 16-ին հայ օդաչուները աշխատած են բաւական լարուած կերպով: Եակ – 40 օդանաւերով անոնք չորք մը թռիչքներ կատարած են զէպի Ստեփա – նակերտ, Օդանաւերով Գետաչէն հասած է 2,5 թոն ալիւր եւ չաքար, երչիկեղէն:

Ցունուար 17-ին, ժամը 14-ի կացութեամբ Շահումեանի եւ Գետաչէնի հայկական գիւղերուն մէջ կացութիւնը կը բարելաւուէր: Հակառակ փոխհրաձգութիւններուն՝ վիրաւորներ չկան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Վահրամ Մոսոիչեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մոսոիչեան եւ զաւակը՝ Սանտրա, Պր. Լօրիս Մոսոիչեան, Տէր եւ Տիկին Սերովբէ Պուրմայեան եւ զաւակը՝ Վիքէն, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՄՈՍՏԻՉԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Լիզա Տամլամեան)

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Գէորգ եւ Բերուզ Մոսոիչեանի, Կիւլիճիա Տամլամեանի, Վարուժան եւ Հրայր Տամլամեանի չիշատակին, Կիրակի, Ցունուար 28, Փարիզի Ս. Ցովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն չիշատակը յարգողներուն:

Messe - Anniversaire

Mme Arménouhi Guiragossian et ses enfants annoncent à l'attention de ceux qui respectent la mémoire de sa sœur MELINEE MANOUCHIAN qu'une messe de requiem sera célébrée en l'église arménienne Saint Jean - Baptiste, 15, rue Jean-Goujon, Paris, dimanche le 28 janvier à 10 h 30.

A cette occasion Mme Guiragossian fait un don de 1000 Frs. pour les sinistrés d'Arménie à l'œuvre «*Aznavour pour l'Arménie*».

Bien qu'ayant remercié par lettre personnelle les autorités de l'Etat et du Gouvernement français honorant la mémoire de Mélinée de la présence de leurs représentants en l'église Saint Jean-Baptiste ou au cimetière d'Ivry, mais consciente de l'omission involontaire par défaut d'adresses sur les télégrammes et manquant aussi d'information relative à l'écho fait par la presse écrite et parlée, arménienne comme française, Mme Guiragossion souhaite que tous ceux qu'elle n'a pu remercier, trouvent ici l'expression très sincère de sa profonde gratitude.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼՔՕՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ – Այրի Տիկին Նուարդ Գալուստեան իր խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք ներկայ գտնուեցան, կամ ծաղկեպակով մասնակցեցան իր ամուսնոյն յուղարկաւորութեան: Ան իր յատուկ չնորհակալութիւնը կը յայտնէ Ֆըստրեճեան ընտանիքին, որ բարոյապէս թիկունք կանգնեցաւ իրեն իր դժուարին պահերուն:

Mme Nevarte KALOUSTIAN
Bât. Procyon — Porte 6 Z.A.C.
13100 Aix-en-Provence

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՁՍԱԿԻ

Փերուզ Թուխիկեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Թուրիկեան 1000 Ֆրանք կը նուիրեն Իսիի Եկեղեցւոյ միօրեայ վարժարանին եւ 500 Ֆրանք «Ցառաջ»ին:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Le Centre Culturel Saint Mesrob
présente
PATRICK DONABEDIAN
dans une conférence avec projection
sur le sujet :
«LES MILLE ANS D'UNE ŒUVRE :
989-1989
L'ARCHITECTE TRDAT
(SAINTE SOPHIE
DE CONSTANTINOPLE — ANI)»
Le Jeudi 25 Janvier à 20 h 45

ՅՈՒՇԱՏԵՑՈՒՄ

ԿԱՊՈՑՑ ՄԱՍԻ Վիէնի Սեւան մանաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Ցունուար 26, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8-ին, Մշակոյթի Տուն: Բոլորին ներկայութիւնը փափաքելի է:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 25

JEUDI
25 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.195 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.195

ԱՐԵՆԻ ՎՐԱՑ ԱԶԵՐԻ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ԵՒ ՄՂՈՒԵՑԱԻ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ, ՄԷԿ ՎԻՐԱՒՈՐ

ՊԱԼԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏՆԵՐԸ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԵՆ

ԱՐՑԱԽ

ՅԱՆՐ ՄԹՆՈԼՈՐՏ, ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ԱԶՈՒՄ ԵՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեսիի բանակցութիւնները կը չարունակուէին Զորեքշաբթի օր ալ, Նախիջեւանի սահմանին վրայ, առանց սակայն արդիւնք տալու բացի կրակոցներու որոշ դադարէ մը: Հայկական պատուիրակութեան նախապատմանն է, զոնէ մէկ պատանդին (վիրաւոր՝ Վահան Յովհաննիսեան) վերադարձը, այլ նիւթերու մասին խօսելէ առաջ: Ազերի պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Ադրբեջանի փոխ – վարչապետը Ռահիմով, Նախիջեւանի Շրջ· Կոմիտէի քարտուղար Ճալիլով: Հայկական կողմը, ինչպէս գրած էինք կը բաղկանայ Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար՝ Սերոբեանէ, Նախարարաց Խորհուրդի տեղակալ Վ· Տայեանէ, Բարդէն Արարքցեանէ (Հ·Հ·Շ·): Ազերի կողմը կը պահանջէ Քեսարքէի (ազերի գիւղ մը հայկական հողի վրայ) վերադարձը եւ Նախիջեւանի երկաթուղային շրջափակումին վերացումը:

Միւս կողմէ, Ազերիները յարձակած են եղեռնաձորի շրջանը՝ Արենի գիւղին վրայ, բայց եա մղուած են: Մէկ մեռեալ կայ սակայն եւ մէկ վիրաւոր:

Վերջին երկու օրերը (Յունուար 22 եւ 23) միւթենական լրատուութիւնը որոշ բարելաւում արձանագրած է, այսինքն աւելի առարկայական ձեւով արձագանգած է դէպքերուն, տեղ տալով նաեւ հայկական հերքումներուն: Այսպէս, Յունուար 23–ի Վրէմիա–ի (ժամանակ) յատուկ թղթակիցը արտայայտուած է Հայաստանի դատախազը՝ Վլադիմիր Նազարեան: Ըստ իրեն Ազերիները յայտարարած են թէ Բաքուի մէջ, խորհրդային զօրքի զոհերու թիւը 3700 է:

Ադրբեջանի մէջ, տարաձայնութիւնները, սուտ լուրերը նոյնքան վախի մթնոլորտ մը կը առեղծեն, կը գրէ «Իւմանիքէ»ի թղթակիցը, որքան զէնքը: Այս առընչութեամբ հետաքրքրական յիշեցում մը կ'ընէր, Յունուար 24–ի «Ինքերնէշընըլ Հերըլտ»ը. – «Բաքուի դէպքերու ամբողջական պատկեր մը տալ երբեմ քոլոքովին կարելի չէ այնքան յուզումը կը խախտէ յիշողութիւնը: 1905–ի Բաքուի Հայերու ջարդէն ետք, լրագրող մը ձի Տի Հէնրի անունով յայտարարած է ոչ ոք կրնայ յառաջացնել տեսութիւն մը, որ համաշխարհային ձեւով ընդունուի որպէս ճշմարիտ: Բաքու կրակոտ բոյնն է վայրագ ըմբոռնումներու, շինծու նկարագրութիւններու եւ սուտերու»:

Զորեքշաբթի առաու կը լրանար Բաքուի վերջնագիրը Մոսկուայի: Կը ըսպառնային նաեւ պայթեցնել նաւահանգիստին երեք քարիւղանաւերէն մէկը, եթէ զօրքը չքաշուի:

Արեւմուտքի մէջ, այնքան կանք կը թափուի «նեղը չղնելու» կորբաչովը, որ ընդհանրապէս անհրաժեշտ կ'որակուի խորհրդային բանակի մուտքը Ադրբեջան եւ բերտ միջամտութիւնը: Եւրոպան, զոնէ, չի ծածկեր, որ զօրք ղրկելու անհրաժեշտութիւնը փաստն է քաղաքականութեան ձախողութեան: Ամբողջական օրհնութիւնը տուողը միայն Ուաշինկթընն է, որ դեռ Մալթայի նախօրեակին, երբ բան մը չկար, յայտարարեց որ եթէ զօրք ղրկուի Կովկաս, ձայն չի հաներ: Այսօր ալ Միացեալ – Նահանգներու համար կորբաչով ոչ միայն իրաւունքը, այլեւ պարտականութիւնն ունի ուժ ղրկելու: Ի դէպ, որեւէ թիւրիմացութեան առաջքն առնելու համար, յիշենք, եթէ հարկ է, որ զօրքը ղրկուեցաւ Հայերու ջարդերէն ետք, երբ Կորբաչով իսլամական Պետութեան մը վախը տեսաւ: Եւ այս առընչութեամբ, Հ·Հ·Շ·-ն ալ կը բողոքէ այս միջամտութեան, զոր «Ազերիներու իրաւունքներու բռնաբարում» կ'որակէ («Լիպերասիոն», Յունուար 24):

× *Թեհրանի մէջ, 160 երեսփոխաններ հրաւիրած են Կորբաչովը, որ «հասկնայ» ազերի համայնքը, որ իր «կորսուած իսլամական ինքնութիւնը կը փնտռէ»: Հէզպոլլան չատ աւելի ծայրայեղ ոճով կ'ամբաստանէ Մոսկուան որ ազերի կը ջարդէ: Մոսկուան ալ «Քաղաքական կուրութեամբ» ամբաստանեց Իրանը Ադրբեջանի դէպքերուն առթիւ:*

«Իւմանիքէ»ի խմբագրապետը՝ Ռ· Լրտուա նոր կը վերադառնայ Մոսկուայէն (արտայայտուեցաւ Ֆրանն – Ինթէռէն): Ըստ իրեն Կորբաչով ամէն բան ըրաւ լուծում գտնելու համար, հիմա ալ զօրքը սոխպուեցաւ՝ ղրկել արիւնալի բախումներու առաջքն առնելու համար:

× *Բաքուէն կը մեկնին խորհրդային զօրքերու ընտանիքներն ալ, Ռուսերը եւայլ ազգեր: Ազերիներու յարձակումներէն 52 մեռեալ կայ:*

× *«Իզվեստիա» կոչ կ'ընէ Կորբաչովի՝ «զօրքի անցք'ը» անընդունելի գտնելով ներկայ վիճակը, մանաւանդ «պահպանողականներու վերադարձին» մտահոգութիւնը կը յայտնէ:*

× *Բաքուէն մեկնած Հայերու թիւը՝ 16 հազար է:*

× *Անգարայի ճայնասփիւռէն, Տէմիրէլ (ընդդիմադիր) բուռն ելոյթ մը ունեցած պէս, Յունուար 23–ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ Սամի Քոհէն, առայժմ չհաւատար կորբաչովին կը նկատէ Հայերը, այսուհանդերձ, ըսելով թէ կորբաչով զանոնք եւս բոլորովին էջ գնահատած, քանի որ Հայաստանի ոչ միայն չարքաշները, այլեւ ժողովուրդը կորբաչովը կ'ամբաստանէ Ազերիներու կողմնակցութեամբ ու զինքը անպաշտպան ձգելով: Սամի Քոհէն կ'եզրակացնէ թէ եթէ կորբաչով չկարենայ կացութիւնը չուտով բնականացնել, ու հակակշռել, Մոսկուայի մէջ կուսակցութենէն, կրեմլինէն եւ նոյնիսկ բանակէն դժգոհութեան ազդանշաններ երեւան պիտի գան:*

Թուրք մեկնաբանը կ'եզրակացնէ թէ Ադրբեջանի դէպքերը Խորհրդային Միութեան համար անճկալի ու ճգնաժամային շրջանի մը սկիզբը կը նշեն:

Նոյն օրաթերթը նոյն թիւով արտատպած է «Սապահ» թերթէն է· Արսըչէլ «Թուրքեւհայ պատերազմը» խորագրուած դրութիւնը ուր անդրադառնալէ ետք կովկասի պատահարներուն, կ'ըսուի թէ եթէ պէտք է օժանդակել Ազերիներու, առիկա պէտք չէ վերագանգէ մարդասիրականին սահմանները· կ'ըսուի յատկապէս՝ «չբելայ որ պատահարներու հաշուեցոյցը վճարել տանի Թուրքիոյ հայ հայրենակիցներուն որոնի կ'ապրին անձայն, երկչոտ, ինչպէս գառնուկները:

Որովհետեւ եթէ գործը ծայրայեղ ապակողմեանցներուն մնայ, վաղը, միւս օր, այլ ու ձախ, կամաց – կամաց միթինկներ պիտի կազմակերպուին, ապա գոռում – գոչում···

Ու անկէ ետք, Սեպտեմբեր 6 – 7–ի նոր ողբերգութիւն մը:

Չբլայ որ այս անգամ Հայերու դէմ գործեցի այն, ինչ որ 35 տարի առաջ գործեցիւ Յոյներու դէմ»:

Ապա է· Արսըչ զարմանալի անկեղծութեամբ մը կը չարունակէ – «Ի՛նչ լաւ կ'ըլլար, չէ՞, եթէ Ազերիները Արեւելէն, մենք Արեւմուտքէն մուտք գործէինք Հայաստան, դուրս ելլէինք միւս ծայրէն, ու աճծաները փակուէր, կամուրջ մը ձգուէր Բաքու···:

Անկեղծ խօսեցէ՛ք, վերջին օրերու ընթացքին ձեզմէ քանիի՞ն մտքէն չանցաւ այս բեմանիւթը:

Երբե՛ք, չբլայ որ մտածէք նման բանջեցէ՛ք ձեր մտքէն անկարելի աղօթքներու «Ամէն» ըսելու գաղափարը:

Նման արկածախնդրութիւն մը Թուրքիոյ հաւերապետութեան վախճանը կը նշանակէ···

Այնպէս, ինչպէս էնվէր խերը անիծեց հսկայ կայսրութեան»:

Նոյն սիւնակներուն մէջ «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթէն արտատպուած Ուղուր Մումճուի ստորագրած դրութիւնն ալ կը բերէ նոյն բաները կ'ըսէ· – «Ներկայի պայմաններուն մէջ Ադրբեջանի զինուրական օժանդակութիւն կատարել, Թուրքիան արկածախնդրութեան կ'առաջնորդէ:

Էնվէր փաշայի արկածախնդրութի՞ւնը, թէ Մուսթաֆա Քէմալի իրապաշտութիւնը:

Այս հարցը միայն այս հաւասարութեամբ կը լուծուի»:

Յունուար 23–ի «Հիւրրիյէթ»ը անկիւն մը արամադրած է Քեամրան Կիւրինի «Հայկական հարցի սեմինէր» խորագրուած դրութեան, ուր կ'ըսուի թէ Թուրք պատմագիտական Հիմնարկը Սեպտեմբեր 11–րդ միջազգային համագումարին հրաւիրած է նաեւ հայ պատմագէտներ, որպէսզի մասնակցին սեմինէրի մը որուն նիւթը պիտի ըլլայ հայկական հարցը:

Քեամրան Կիւրինն կրկնելէ ետք նման քայլի մը կարեւորութիւնը, կ'անդրադառնայ Տոլի կողմէ ամերիկեան Քոնկրէսին ներկայացուած հայկական ծանօթ բանաձեւին: Եթէ բանաձեւը վաւերացուի այս սեմինէրի արդիւնքէն առաջ, ըստ Կիւրինի պիտի նշանակէ հետեւեալը. – Թուրքիոյ դէմ գործելը իբրեւ գրաւում դարձուցած մարդիկ կը վախնան վերոյիշեալ սեմինէրին դիտական եզրակացութիւններէն ու անտեղեակ մարդիկը խաբելու միջոցները կորսնցնելէ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒ
ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԿԱՐՍԷՆ ԲԱՔՈՒ ԿԱՄՈՒՐՋ ՆԵՏԵԼ ԹԷ ՉԷՋՈՒ ՄՆԱԼ

Թուրք մամուլը Յունուար 22 եւ 23–ի թիւերով «կեղեքուած», «անիրաւուած» ազերի ժողովուրդին սուգին ու զայրոյթին երկարօրէն անդրադառնալէ ետք, ոչ պաշտօնական աղբիւրներէ կ'արձագանգէ Նախիջեւանի անկախութեան հռչակումին յաջորդած լուրի մը: Կ'ըսուի թէ Նախիջեւան վաթսուն յայտնած է Թուրքիոյ կըզուելու: Ցիշուած աղբիւրը Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատի մէկ անդամն է, Ինքիլապ Ալպանով, որ «Միլլիյէթ»ի մէկ թղթակիցին հետ հեռաձայնի խօսակցութեան մը ընթացքին պատասխանելով Թուրքիոյ կցուելու հարցին, ըսած է·– «Այո, որոշում տրուեցաւ: Նախիջեւանի Ադրբեջանի վարչութեան մաս չի կազմեր· նոյնիսկ կ'ըսուի թէ դիմում կատարուած է ՄԱԿ–ին»:

Նոյն հարցին մասին Թուրք մամուլը կը դրէ թէ Թուրքիոյ կառավարութիւնը առայժմ կը խուսափի Նախիջեւանի անկախութեան մասին պաշտօնական յայտարարութիւն մը կատարելէ:

Ասկէ զատ, Թուրք իրաւագիտական եւ արտաքին գործերու չրջանակը համաձայն է այն տեսակէտին վրայ, որ Նախիջեւանի ծանօթ որոշումները նեղ կացութեան մատնած են Թուրքիան, ուստիեւ ոչ մէկ իրաւունք կուտան անոր: Նոյն շրջանակներուն համաձայն, Նախիջեւանի իշխանութիւնը «բացի չօշափելի, գործնական պարագաներէ» կախեալութիւն չունի անկախութիւն հռչակելու, հիմնուելով պոյութիւն ունեցող համաձայնագրերուն:

Թուրքիոյ գլխաւոր կուսակցութեան ԱՆԱՓ–ի փոխ նախագահը Ադրբեջանի խորհրդային ուժերու միջամտութիւնը «ծրագրուած գրաւում» որակած է: Հաւելով Էօզալ չեչատ է թէ խորհրդային միջամտութիւնը յաջորդեց Մալթայի վեհաժողովին, ինչ որ կը յայտնէ թէ հոն սակարկութիւն մը տեղի ունեցած է, Անուշադրութիւն կը հրաւիրէ նաեւ այն պարագային, որ Ադրբեջանի ողբերգութեան ո՛չ Արեւմուտքի ներկիրներէն ոչ ալ Ամերիկայէն նուազագոյն հակազդեցութիւն մը չհասաւ, ինչ որ զարմանալի է:

Թուրքիոյ «Ադրբեջանցի Թուրքերու մշակոյթի ու զօրակցութեան միութեան» նախագահը յայտնած է թէ ժողովրդական ճակատի ղեկավարներէն Աբիֆ Ռահիմովի հետ հեռաձայնի խօսակցութիւն մը ունեցած է, որուն ընթացքին այս վերջինը ըսած է թէ Հայ Ազգ· բանակը երկու ժամէն Նախիջեւան մտնելու սպառնալիք կատարած է· Հայկական կողմը, ըստ Ռահիմովի, այս սպառնալիքին որպէս պատճառաբանութիւն կը ներկայացնէ երեք հայ ղեկավարներու պատանդ առնուած ըլլալու պարագան: Մինչդեռ Ռահիմովի ըստ ինքին համաձայն, ոչ թէ երեք, այլ մէկ հայ պատանդ կայ Ադրբեջանի ձեռքը: Ան ըսած է նաեւ թէ հայկական յարձակումին դէմ դնելու կարողութիւն չունին ու կը փափաքին որ Թուրքիա Մոսկուայի հետ չփման մէջ մտնելով արգելք ըլլայ յարձակումին:

***

Ադրբեջանի դէպքերը նիւթ կ'ըլլան նաեւ Թուրք մամուլին քրոնիկի, քաղաքական վերլուծումի սիւնակներուն: Այսպէս, Յունուար 23–ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ Սամի Քոհէն, առայժմ չհաւատար կորբաչովին կը նկատէ Հայերը, այսուհանդերձ, ըսելով թէ կորբաչով զանոնք եւս բոլորովին էջ գնահատած, քանի որ Հայաստանի ոչ միայն չարքաշները, այլեւ ժողովուրդը կորբաչովը կ'ամբաստանէ Ազերիներու կողմնակցութեամբ ու զինքը անպաշտպան ձգելով: Սամի Քոհէն կ'եզրակացնէ թէ եթէ կորբաչով չկարենայ կացութիւնը չուտով բնականացնել, ու հակակշռել, Մոսկուայի մէջ կուսակցութենէն, կրեմլինէն եւ նոյնիսկ բանակէն դժգոհութեան ազդանշաններ երեւան պիտի գան:

Թուրք մեկնաբանը կ'եզրակացնէ թէ Ադրբեջանի դէպքերը Խորհրդային Միութեան համար անճկալի ու ճգնաժամային շրջանի մը սկիզբը կը նշեն:

Նոյն օրաթերթը նոյն թիւով արտատպած է «Սապահ» թերթէն է· Արսըչէլ «Թուրքեւհայ պատերազմը» խորագրուած դրութիւնը ուր անդրադառնալէ ետք կովկասի պատահարներուն, կ'ըսուի թէ եթէ պէտք է օժանդակել Ազերիներու, առիկա պէտք չէ վերագանգէ մարդասիրականին սահմանները· կ'ըսուի յատկապէս՝ «չբելայ որ պատահարներու հաշուեցոյցը վճարել տանի Թուրքիոյ հայ հայրենակիցներուն որոնի կ'ապրին անձայն, երկչոտ, ինչպէս գառնուկները:

Որովհետեւ եթէ գործը ծայրայեղ ապակողմեանցներուն մնայ, վաղը, միւս օր, այլ ու ձախ, կամաց – կամաց միթինկներ պիտի կազմակերպուին, ապա գոռում – գոչում···

Ու անկէ ետք, Սեպտեմբեր 6 – 7–ի նոր ողբերգութիւն մը:

Չբլայ որ այս անգամ Հայերու դէմ գործեցի այն, ինչ որ 35 տարի առաջ գործեցիւ Յոյներու դէմ»:

Ապա է· Արսըչ զարմանալի անկեղծութեամբ մը կը չարունակէ – «Ի՛նչ լաւ կ'ըլլար, չէ՞, եթէ Ազերիները Արեւելէն, մենք Արեւմուտքէն մուտք գործէինք Հայաստան, դուրս ելլէինք միւս ծայրէն, ու աճծաները փակուէր, կամուրջ մը ձգուէր Բաքու···:

Անկեղծ խօսեցէ՛ք, վերջին օրերու ընթացքին ձեզմէ քանիի՞ն մտքէն չանցաւ այս բեմանիւթը:

Երբե՛ք, չբլայ որ մտածէք նման բանջեցէ՛ք ձեր մտքէն անկարելի աղօթքներու «Ամէն» ըսելու գաղափարը:

Նման արկածախնդրութիւն մը Թուրքիոյ հաւերապետութեան վախճանը կը նշանակէ···

Այնպէս, ինչպէս էնվէր խերը անիծեց հսկայ կայսրութեան»:

Նոյն սիւնակներուն մէջ «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթէն արտատպուած Ուղուր Մումճուի ստորագրած դրութիւնն ալ կը բերէ նոյն բաները կ'ըսէ· – «Ներկայի պայմաններուն մէջ Ադրբեջանի զինուրական օժանդակութիւն կատարել, Թուրքիան արկածախնդրութեան կ'առաջնորդէ:

Էնվէր փաշայի արկածախնդրութի՞ւնը, թէ Մուսթաֆա Քէմալի իրապաշտութիւնը:

Այս հարցը միայն այս հաւասարութեամբ կը լուծուի»:

Յունուար 23–ի «Հիւրրիյէթ»ը անկիւն մը արամադրած է Քեամրան Կիւրինի «Հայկական հարցի սեմինէր» խորագրուած դրութեան, ուր կ'ըսուի թէ Թուրք պատմագիտական Հիմնարկը Սեպտեմբեր 11–րդ միջազգային համագումարին հրաւիրած է նաեւ հայ պատմագէտներ, որպէսզի մասնակցին սեմինէրի մը որուն նիւթը պիտի ըլլայ հայկական հարցը:

Քեամրան Կիւրինն կրկնելէ ետք նման քայլի մը կարեւորութիւնը, կ'անդրադառնայ Տոլի կողմէ ամերիկեան Քոնկրէսին ներկայացուած հայկական ծանօթ բանաձեւին: Եթէ բանաձեւը վաւերացուի այս սեմինէրի արդիւնքէն առաջ, ըստ Կիւրինի պիտի նշանակէ հետեւեալը. – Թուրքիոյ դէմ գործելը իբրեւ գրաւում դարձուցած մարդիկ կը վախնան վերոյիշեալ սեմինէրին դիտական եզրակացութիւններէն ու անտեղեակ մարդիկը խաբելու միջոցները կորսնցնելէ:

ՅԻԹԱՏԱԿՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Գրեց՝ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

1963–ին, երբ առաջին անգամ կը զբոսնուէի Հայաստան, ուզեցի այցելել արտասահմանեան երկիրներէ հետ Մշակութային Կապի Ընկերութեան նախագահուհի, Տիկին Բերսաբէ Գրիգորեանի, որուն հետ, երկու – երեք տարիէ ի վեր կը թղթակցէի, Տարօնի երգերու առընչութեամբ:

Առանձին ճամբայ ելայ, կարելով Լենինին հրապարակը, ուղղուեցայ դէպի ձախ, ուրկէ կը սկսէր մեծ հայրենասէր Յաչատուր Աբովեանի անունը կրող պողոտան: Ձախ կողմը լայն լայն ցուցափեղկերու հետ, տեսայ Երեւանի անուանի դերասաններու մեծադիր նկարներ, որոնց ներքեւ գրուած էր զերակատարներուն անուններըը եւ իրենց առանձնաձ դերերը: Մօտեցայ, կարդացի եւ հասկցայ թէ Դերենիկ Դեմիրճեանի «Վարդանանք»ի թատերախումբն էր:

Պահ մը կարծեցի թէ Թատրոնի մը առջեւ կը գտնուիմ, սակայն, ուշադրութեամբ դիտելով, հասկցայ թէ լոկ յայտարարութիւն մըն էր: Նկարները չատ տպաւորիչ էին: Վարդան Մամիկոնեան, Վահան, Վասակ, Ղեւոնդ Երէց, Հազկերտ, եւայլն: Բոլորն ալ պարթեւ հասակով, ոսկի խոյրերով զէն ու զրահով, փառահեղ մօրուքով:

Ցանկարծ ցուցափեղկին ալ կողմը աչքիս զարկաւ, լայն ճակատով, առիւծի խոշոր բաշերով, արիւնարբու աչքերով, կուրծքը լայ, զեղեցիկ դիմանկար մը: Ուշադրութեամբ դիտելով եւ անունը կարդալով, ճանչցայ հայրենակիցս, խնուսցի դերասան՝ Ժան Էլօյեանը: «Սարաքելի» դերին մէջ, որուն հետ, երկի, սեզանակից էինք Արմենիա պանդոկի ճաշարանին մէջ: Երբ, պահ մը կեցած, հետաքրքրութեամբ կը դիտէի հայրենի դերասանները, տեսայ, կողքիս, հազիւ 14 տարեկան, թխահեր պատանի մը, որ յափշտակուած կը դիտէր նկարները: Տղան հագած էր մաշած բաճկոն մը եւ մինչեւ ոտքերը երկար ու լայն տափատ մը, ձեռքը բռնած էր կողով մը, որուն մէջ կը տեսնուէին թարմ կտաւէ ընկոյզներ: Գլուխը իմ կողմս դարձնելով պատանին հարցուց ապչած. – «Ախ ի՞նչ են անում էս մարդիկ, կուռ՞ւմ են, էստեղ կինո՞ է, ինչ է...»: Հասկցայ թէ տղան դիւղացի էր. «որտեղի՞ց ես եկած, անունդ ի՞նչ է հարցուցի տղուն – «անունս Վարդան է» պատասխանեց տղան, «Օշականից եմ եկել քեռիիս մօտ, վաղը գնալու եմ...» ի լուր Վարդան անունին, հոգիս հրճուեցաւ եւ Մամիկոնեաններու արիւնը եռաց երակներուս մէջ...: – «Վարդան, ջանիկս դիտե՞ս ինչ են ներկայացնում էս նկարները, սա Թատրոն է, դու, անչուչա զարդ զացեր ես եւ դիտես ո՞վ է Վարդան Մամիկոնեանը»: – «ի հարկէ դիտեմ, մայրիկ, ուրեմն սա Վարդան Մամիկոնեանի պատերա՞զմն է...: – «Այո՛» ըսի, – «կարող եմ տեսնել մայրիկ» հարցուց տղան միամտօրէն...: – «Սիրելի Վարդան, գնա՛ քու քեռուն ասա, որպէսզի, նախօրօք տոմսակ գնէ եւ քեզ տանի ներկայացման. չմոռնաս Վարդան դու անպայման պէտք է տեսնես քու անուանդ տէր, քանի Վարդան Մամիկոնեանի պատերազմը...»:

– «Ընորհակալ եմ մայրիկ...» ըսաւ պատանին ու վազեց դէպի հրապարակը, որուն նատարաններէն մէկուն վրայ, բազմած էր քեռին...: Չեմ դիտեր ինչու, այս պատանին տեսնելով, յիշեցի Յովհաննէս Թումանեանի «Գիպոր»ը եւ տխրութիւն մը պատեց հոգիս: Շարունակեցի ճանապարհս: Միչա ձախս տեսայ հին, զեղեցիկ շէնք մը, որուն պատերուն Թատերական ծանուցումներ փակցուած էին եւ որուն մուտքին եւ խոշոր բակին մէջ աշխատաւորներ քար ու կիր կը կրէին, հասկցայ թէ արուեստի տաճարի մը ոջեւ կը գտնուէի: Հետաքրքրուելով, անցորդներէն իմացայ որ Սունդուկեան, պետական Թատրոնի շէնքը կը նորոգէին եւ Թատերական ներկայացումները, առժամապէս տեղի կ'ունենային Երեւանի Սպենդիարեան օփերայի շէնքին մէջ:

Աբովեան փողոցէն քիչ մը եւս քալելով եւ հարցնելով, վերջապէս հասայ 29 Թիւ Արտասահմանեան երկիրներէ հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի շէնքին առջեւ, ուր խռնուած երկտեղ բազմութիւնը, հետաքրքրութեամբ կը դիտէր դրան առջեւ խոշոր ցուցափեղկի մը մէջ դետեղուած, քաղաքական եւ մշակութային ականաւոր դէմքերու, միջազգային ծանօթ արուեստագէտներու լուսանկարներ, արտասահմանեան լուրեր: Ամբանկարներէն մէկուն մէջ, ճանչցայ Սիլվա Կապուտիկեանը: Քարաչէն ապարանքին աստիճաններէն բարձրանալով. առաջնորդուեցայ երկար եւ լայն, զորգերով եւ ջահերով զարդարուած, փառաւոր դահլիճ մը, որուն վերին ծայրը, մեծ սեղանի մը առջեւ նստած էր մօտ 40 տարեկան, թխահեր, սեւ ու խոշոր աչքերով, լայն ճակատով համակրելի կին մը, որ, հեռախօսին ընկալուչը ձեռքը, սիրական ձայնով մը, ալ ու ձախ հրամաններ կ'արձակէր: Երբ խօսակցութիւնը վերջացաւ դրաւիչ ժպիտով, բարի գալուստ մաղթեց ինծի: Իր բարձր պաշտօնէն, իր հեղինակած գրքերէն եւ իր մասին լոյս տեսած յօդուածներէն դատելով, Հայաստանի մտաւորական կիներու մէջ, աչքի զարնող հեղինակութիւն մըն էր, Բերսաբէ Գրիգորեան: Սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրաւ ինծի: Հետաքրքրուեցաւ Տարօնի երգերով եւ խոստացաւ իր բարոյական աջակցութիւնը չզլանալ եւ չուտով լսելի դարձնել ծնունդավայրիս տոհմիկ երգերը Հայաստանի ժողովուրդին: Շնորհակալութիւն յայտնելով, ուրախ սրամադրութեամբ բաժնուեցայ Ս.Օ.Կ.Ս.-ի նախագահուհիէն:

Վերադարձիս, գրեթէ ամէն քայլափոխիս կը հանդիպէի բացօթեայ գրավաճառներու, փողոցին վրայ, կամ անկիւն մը դետեղուած պատուանդաններու վրայ դիպուած էին բազմաթիւ գրքեր, ռուսերէն եւ հայերէն թերթեր, շաբաթաթերթեր: Երիտասարդ աղջիկներ խնդումե – րես, կանգնած կամ նստած, կը ճախկին, կը վիճէին, կը կատակէին գնորդներու հետ: Հայաստանի աղաւնիներն ալ, մանրը մանր կը չորորային, Լենինեան հրապարակի առջեւ, ուտելիքին չուրջ:

Ի տես չարուրանին, հայրենի ազաւնիներուն եւ վառ արեգակին, որոշեցի քիչ մը նստիլ հրապարակին նստարաններէն մէկուն վրայ եւ դիտել չրջապատը: Քիչ վերջ նստարանին միւս ծայրը տեղաւորուեցաւ հազիւ երեսուն տարեկան երիտասարդ մը: Նախ, լուռ, թերթ մը կը կարդար. յետոյ, անհամարձակ, խօսքը ուղղելով ինծի, հարցուց. – «Տիկին կարծեմ Ֆրանսայէն թուրիստ եկած էք»:

– «Ինչպէ՞ս հասկցաք» ըսի զարմացած. օձեր արուաքինէն. քիչ առաջ ալ, երբ ընկերոջս կը հարցնէիք Ս.Օ.Կ.Ս.–ին հասցէն, ես հոն կեցած էի, լսեցի»: Մբատհոդ երեւոյթ մը ունէր: Պահ մը վրանելէ յետոյ, ըսաւ. – «Ես ալ ծնողքիս հետ, Ֆրանսայէն եկած եմ տասներեք տարի առաջ, երբ հազիւ տասնըչորս տարեկան էի...»:

– «Ա՛հ, ուրեմն Ֆրանսահայ ներդպրոցականե՞ն էք...» – ըսի ուրախացած, եւ աւելցուցի. – «Երա՞նի ձեզի որ եկած հաստատուած էք հայրենի հողին վրայ, մենք, օտարութեան մէջ, կը հալինք ու կը մաշինք եւ Հայրենիքին ախը կը քաշենք...: Տիրեց խոր լռութիւն: Յետոյ, երիտասարդը չուրջը դիտելով եւ ձայնը մեղմացնելով, ըսաւ Ֆրանսերէն.– «Voulez-vous qu'on parle en français Madame»: Զարմացած երեսը նայեցայ եւ ըսի.– «Ուրեմն, լեզուն դեռ չէք մոռցած եւ ինչու կ'ուզէք լինձի հետ Ֆրանսերէն խօսիլ» հարցուցի հետաքրքրուած: «Որովհետեւ այդ լեզուին կարօտը ունիմ, Տիկին. երանի՛ ձեզի որ, կ'ապրիք Ֆրանսայի հողի վրայ...: Վերադառնալ կ'ուզենք, բայց դժուարութիւններ կը հանդիպին»:

– «Ի՞նչ ըսիք, վերադառնալ կ'ուզէք եւ ինչո՞...» ըսի ապշած. – «Ա՛խ, Տիկին, մի մեզադրէք, եթէ դիտնայիք մեր քաշածները, մեր ծնողքը, այսօր, իրենց զլխուն կը զարնեն, մեզ հոս բերած ըլլալուն համար, եթէ դիտնայիք մեր քաշածները...:

– «Գիտեմ, դիտեմ տղաս» ըսի յուզուած:

– «Բայց, Հայաստանի ամբողջ ժողովուրդը Սասլինի օրով, սարսափի տարիներ ապրեցաւ. իմ հարազատներս ալ աքսորուեցան ու մահացան...: Բայց ողջ մնացողներուն մտքէն անգամ չանցաւ լքել Հայրենիքը: Ահաւոր փոթորիկը անցաւ, այժմ խաղաղութիւն կը տիրէ եւ Հայրենիքը ձեզ նման երիտասարդներու պէտք ունի այսօր»: Տղան չարունակեց իր արտասնկները. – «Եղբայրս մեծ նախրիչ մը կրնար ըլլալ ... մօրս խոստացան դպրոց ղրկել եւ արուեստը կատարելագործել, ասկայն, իրենց խոստումը չկատարեցին ... որովհետեւ ծնողքս հարուստ չէին, արհեստով դերձակ են եւ իրենց օրապահիկը հազիւ կը չահին»: Ես ալ պատասխանեցի համոզուած.– «Ինչ որ ալ ըսէք, չեմ փոխեր կարծիքս տղաս եւ փորձառութեամբ կ'ըսեմ ձեզի թէ, ձեր ըրածը սխալ է, պիտի զղջաք, Ֆրանսացիները օր մը ձեր երեսին «ազատ օտարական» պիտի պոռան, այսինքն՝ «sale étranger» ըսի Ֆրանսերէն. աւելի լաւ է տառապիլ հայրենի հողի վրայ, քան թէ երջանկութիւն փնտռէլ օտար հորիզոններու տակ...»: Եւ աւելցուցի՝ «այսքան ժողովուրդ ի՞նչպէս կ'ապրի ու կը տակայ, դուք ալ նոյնը պէտք է ընէք...: Այդ պահուն խօսքս կտրելով, երիտասարդը պոռաց անցորդի մը՝ «Պետրոս, հոս եկուր» եւ դառնալով ինծի ըսաւ թէ իր բարեկամը, արդէն ստացած է արտոնութիւնը Ֆրանսա վերադառնալու: Պետրոս, կարճահասակ, գունդ ու կլոր մէկն էր, մօտեցաւ մեզի եւ բարեւեց: «Ծո՛ Պետրո՛ս» աչքս լոյս, վիզդ ստացեր ես, ա՛խ, երբ պիտի գայ այդ օրը, որ ես ալ առնեմ եւ երթամ Ֆրանսայի հողը պագնեմ...»: Ամօթէս, դեռնին տակը անցայ, խորհելով որ այս երիտասարդները իրապէս Հայ չեն...: Հազիւ դոպեցի ինքզինքս եւ հոգիս դառնութեամբ լեցուն, մեկնեցայ հրապարակէն և Ֆրանսա երազող դժբախտ հայ երիտասարդներէն...: Յիշեցի յանկարծ հայրենասէր, մեծ խմբագիր՝ Շաւարշ Միսաքեանի խօսքերը.– «Հայրենիքը պանդոկ չէ...»:

Պանդոկ վերադառնալէ առաջ ուզեցի սրամադրութիւնս փոխել եւ այցելել մօտակայ պարտէզը, անգամ մը եւս առնելք նախորդ օրուան այդին մշակող հայուհիները: Քանի մը վայրկեան նատեցայ Լենինի յուշարձանին մօտիկ նստարանի մը վրայ յուսալով տեսնել զանոնք: Սակայն քովս նստող ծերունիները ըսին թէ, կիները առաւօտեան աշխատանքի չեն գար:

Ոտքի ելայ վերադառնալու հիւրանոց, երբ նշմարեցի հսկայ յուշարձանին փոքրիկ դուռը, որուն առջեւ կեցած էր պաշտօնական հագուստով մօտ 60 տարեկան կարճահասակ մարդ մը: Հետաքրքրութեամբ մօտեցայ եւ ուզեցի դիտնալ թէ ի՞նչ կար ներսը: Պահապանը ժպտեցաւ եւ ըսաւ սիրալիր «երեւում է թէ արտասահմանից էք, ուզում էք այցելել յուշարձանին ներքեւի մասերը, «ոչ, ոչ, չնորհակալ եմ ըսի – արտաքինը հոյակապ է, եթէ հին եւ հայկական յուշարձան մը ըլլար, սիրով պիտի ուզէի. ամենայեւնին խորչերը տեսնել...»: Մարդը տխրութեամբ օրօրեց գլուխը...: Մտքով կ'ըսէի անչուչա Լենինը Ռուսական յեղափոխութեան մեծ առաջնորդը եղած է»: Սակայն, որքան պիտի ուզէի, այս հրապարակին վրայ կանգնած տեսնել նաեւ, Գէորգ Զաւուշի եւ Անդրանիկի յուշարձանները: Պահ մը լռութենէ վերջ ըսի յանկարծ.

– «Գիտէք ընկեր, ես Մշեցի եմ»:

– «Մշեցի կոչեց պահապանը ակներեւ յուզուած:

«Վա՛յ, ես մեռնի՛մ քո արեւուն ... քոյրիկ Յան ... Զօրավար Սմբատն ալ Մշեցի էր. նա ամէն օր գալիս նստում էր էդ նստարանի վրայ, ուր դուք մի րոպէ առաջ նստել էիք: Ես էլ գնում նստում էի նրա կողքին, Զօրավարը ժամերով պատմում էր իր յեղափոխական կեանքից: Նա տարիքի նման կռուել ու կռտրել է թուրք վոհմակներին: Ախտո՛ս, Զօրավար Սմբատ վախճանուեց, բայց, նա երջանիկ էր որ մեռնելու եւ թաղուելու է հայրենի սրբազան հողին վրայ:

Կէս օրը չատոնց անցած էր, երբ մնաք բարով ըսի Լենինի յուշարձանի հայ պահապանին: Ան խնդրեց ինձմէ որ անպայման այցելեմ իրենց տունը, տեսնեմ իր կինն ու զաւակները եւ եթէ կարելի է, մէկ – երկու օր մնամ իրենց ընտանեկան չարիքին ներքեւ:

Անդրման և հիւրընկալ հայ ժողովուրդ: Յետպային Հայաստան այցելութիւններուս ընթացքին, քանի – քանի անգամները, ճամբաներուն երկայնքին, հանրակառքերու կամ ինքնաչարժերու մէջ, ուրոնց վարորդները, յաճախ մշեցի կամ վանեցի կ'ըլլային, հրաւիրուած եմ անծանօթ Հայերու կողմէ. այցելել իրենց տունը, կամ հիւրընկալուիլ քանի մը օր իրենց չէն չարկին ներքեւ...:

Միչա նոյն սրտաբուխ խօսքերով, «խնդրում ենք, քոյրիկ Յան մեր տուն էլ հրամմեցէք...»:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

«LE JOURNAL DU DIMANCHE»

(Յունուար 21)

Թերթը կ'անդրադառնայ զինեալ խումբերու զոյութեան, հայեացքբնջանական բախումներու եւ զինք հայթայթելու երկկողմանի ջանքերու: Հոն կ'ըսուի թէ Պէյրութէն ու Դամասկոսէն Հայ մարտիկներ կը հասնին Հայաստան: Թերթը ձգտուած կացութեան դիմաւոր պատասխանատուն կը նկատէ երկու Հանրապետութիւններու գաղթական բազմութիւնները:

Նոյն էջին վրայ տեղ տրուած է Հ. Վէրնէօյի հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ուր ծանօթ արուեստագէտը անդրադառնալէ եառ անցեալի հակահայ պատահարներուն, կ'ըսէ թէ 65 միլիոն մահմետականի դէմ 3,5 միլիոնոց հայկական գոյութիւն մը յայտնապէս կը գիւրացնէ ընտրութիւնը, զոհ աթոռին համար թեկնածու դարձնելով Հայը: Ան կը խօսի նաեւ հայկական համաչխարհային զօրաչարժի մը մասին որուն վճռական նպատակն է չենթարկուիլ նոր ջարդերու, նոր անիրաւութիւններու:

«LE FIGARO»

(Յունուար 21)

Նախիջեւանի ճակատի հայեւազերի բախումներուն յատկացուած անկիւնի մը մէջ կը խօսուի երկու կողմերուն զինքերուն մասին, Հայերը ունին օրի զինքեր, իսկ Ազերիները զնդացիրներ: Երեւանէն երիտասարդներ կը հասնին հետզհետէ, սակայն ակներեւ է անոնց փորձառութեան պակասը նման զինեալ բախումներու:

Կովկասի հարցին յատկացուած էջին մէջ տեղ տրուած է Հէյդէն Քառէր Տ'Անքոսի մեկնաբանական տողերուն. ան համաոօտ մէկ պատմական կը ներկայացնէ հարցին, սկսելով յեղափոխութեան օրերէն. կ'ըսէ թէ հակառակ մեծ մասով հայ բնակչութեան, Թուրքիոյ բռնեցուցած ճնշումով, 1920–ական թուականներու սկիզբը Ղարաբաղը կը կազմեցաւ Ազերբէյճանի: Անկէ եառ, անցնող տասնամեակները յատկանշեցան չրջանի հայ բնակչութեան վրայ գործադրուած մշակութային ճնշումով ու տնտեսական մարդին անտեսումով: Ազգակիներ որոնք Ղարաբաղի մը վրայ յուսալով տեսնել զանոնք: Սակայն քովս նստող ծերունիները ըսին թէ, կիները առաւօտեան աշխատանքի չեն գար:

Ոտքի ելայ վերադառնալու հիւրանոց, երբ նշմարեցի հսկայ յուշարձանին փոքրիկ դուռը, որուն առջեւ կեցած էր պաշտօնական հագուստով մօտ 60 տարեկան կարճահասակ մարդ մը: Հետաքրքրութեամբ մօտեցայ եւ ուզեցի դիտնալ թէ ի՞նչ կար ներսը: Պահապանը ժպտեցաւ եւ ըսաւ սիրալիր «երեւում է թէ արտասահմանից էք, ուզում էք այցելել յուշարձանին ներքեւի մասերը, «ոչ, ոչ, չնորհակալ եմ ըսի – արտաքինը հոյակապ է, եթէ հին եւ հայկական յուշարձան մը ըլլար, սիրով պիտի ուզէի. ամենայեւնին խորչերը տեսնել...»: Մարդը տխրութեամբ օրօրեց գլուխը...: Մտքով կ'ըսէի անչուչա Լենինը Ռուսական յեղափոխութեան մեծ առաջնորդը եղած է»: Սակայն, որքան պիտի ուզէի, այս հրապարակին վրայ կանգնած տեսնել նաեւ, Գէորգ Զաւուշի եւ Անդրանիկի յուշարձանները: Պահ մը լռութենէ վերջ ըսի յանկարծ.

– «Գիտէք ընկեր, ես Մշեցի եմ»:

– «Մշեցի կոչեց պահապանը ակներեւ յուզուած:

«Վա՛յ, ես մեռնի՛մ քո արեւուն ... քոյրիկ Յան ... Զօրավար Սմբատն ալ Մշեցի էր. նա ամէն օր գալիս նստում էր էդ նստարանի վրայ, ուր դուք մի րոպէ առաջ նստել էիք: Ես էլ գնում նստում էի նրա կողքին, Զօրավարը ժամերով պատմում էր իր յեղափոխական կեանքից: Նա տարիքի նման կռուել ու կռտրել է թուրք վոհմակներին: Ախտո՛ս, Զօրավար Սմբատ վախճանուեց, բայց, նա երջանիկ էր որ մեռնելու եւ թաղուելու է հայրենի սրբազան հողին վրայ:

Կէս օրը չատոնց անցած էր, երբ մնաք բարով ըսի Լենինի յուշարձանի հայ պահապանին: Ան խնդրեց ինձմէ որ անպայման այցելեմ իրենց տունը, տեսնեմ իր կինն ու զաւակները եւ եթէ կարելի է, մէկ – երկու օր մնամ իրենց ընտանեկան չարիքին ներքեւ:

Անդրման և հիւրընկալ հայ ժողովուրդ: Յետպային Հայաստան այցելութիւններուս ընթացքին, քանի – քանի անգամները, ճամբաներուն երկայնքին, հանրակառքերու կամ ինքնաչարժերու մէջ, ուրոնց վարորդները, յաճախ մշեցի կամ վանեցի կ'ըլլային, հրաւիրուած եմ անծանօթ Հայերու կողմէ. այցելել իրենց տունը, կամ հիւրընկալուիլ քանի մը օր իրենց չէն չարկին ներքեւ...:

Միչա նոյն սրտաբուխ խօսքերով, «խնդրում ենք, քոյրիկ Յան մեր տուն էլ հրամմեցէք...»:

բարեաղը զարճուցին հանրապետութեան ամէնէն անչուք ու լքուած անկիւնը:

Այսօր, հարցին յայտնութիւնը հետեւանք է այս անտեսումին, անտեսական անմխիթար վիճակին, բնակչութեան ապրելիի զգայուններուն ուր յատկանշական կէտ մը եղած են ցեղասպանութեան յիշատակի ոգեկոչումները: Միւս կողմէն, կայ նաեւ ազգբնջնական ազգայնականութեան զարթօնքը որ պիրենք կը մղէ իրենց լեզուին ու թրքական ծագումին որոնումին:

Ղարաբաղի պահանջին մղող ազդակ մըն է նաեւ Նախիջեւանի պարտադրուած ճակատագիրը. հոն ուր 50% էր հայ բնակչութեան համեմատութիւնը, այսօր իյնած է 1%-ի:

Ինչ որ ծանրակշիռ պարագայ մըն է ներկայ տագնապին մէջ, Ադրբեյներու դէմ ձեռք առնուած վերջին միջոցներուն արթնցուցած արձագանգն է միւթեան մահմեդական համայնքին մօտ, որ աւելի քան 50 միլիոնով կը ներկայացուի, ու հարցին ծաւալելու նուազագոյն, հաւանականութիւնը որ պիտի առընչուի Միջին Արեւելքի ամբողջութեան, ամէնէն պէշ ենթադրութիւնները ընել կուտայ Խորհրդային Միութեան ապագային մասին:

Այս մտածումներով կարելի է բացատրել վճռական որոշումներէ այն խուսափումը որ հարցը ձգձգելով թերաւ ներկայի անելին:

Ծանօթ խորհրդարէսը պինեալ չկատներու եւ զօրքին միջամտութիւնը կատութիւնը որոշ չափով հանդարտեցնելու միջոց նկատելով հանդերձ, կը գրէ թէ առանց քաղաքական լուծումի մը, այս միջոցառումը չի բաւեր բռնկած հրդեհը մարելու:

«LIBERATION»

(Յունուար 22)

Օրաթերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է ազրբեյանցի չարժանկարի արուեստագէտ Ռուստամ Իպրահիմպէկովի հետ. ան Ադրբեյանի ամէնէն յարգուած մտաւորականներէն մէկն է: Ան կը դատապարտէ Սումգայիթի, Բաքուի վայրագութեան հեղինակ իր ազգակիցները, սակայն, կը չեշտէ թէ 1987-էն առաջ ոչինչ պատահած էր երկու համայնքներուն միջեւ. այսինքն՝ մինչեւ այն օրը ուր Հայերը «ապօրինաբար հետամուտ եղան Ղարաբաղի կցումին»:

Ան հարցումին թէ ինք կը վաւերացնէ՞ Ադրբեյանական ժողովրդական ճակատի պինուելու եւ զօրաշարժի կոչերը Ղարաբաղի եւ Հայաստանի դէմ, ազերի արուեստագէտը կը պատասխանէ.— «Ես անձնապէս վերապահ եմ. ասիկա ցաւալի, այլ պարտադիր պատասխան մըն է ու ևման՝ Հայերու կատարած կոչին»:

Թերթը նոյն էջին վրայ կ'արձագանգէ եւրոպական Հաստատակապետութեան 12 Արտաքին Նախարարներու կողմէ Կորբաչովի արտայայտուած նեցուկին. հոն կը չեշտուի նաեւ թէ արեւմտեան մայրաքաղաքները առաջին անգամ ըլլալով լայնախոհութեամբ ողջունած էին խորհրդային զօրքին արիւնալի միջամտութիւնը:

Անկիւն մըն ալ տրամադրուած է Ադրբեյանի անտեսական կացութեան որ հակառակ յատկապէս քարիւղի մարզին մէջ դիտարկուած անկումին, կը չարունակէ ամբողջ Խորհրդային Միութեան անհրաժեշտ ապրանքները արտադրել:

«L'HUMANITE»

(Յունուար 22)

Օրաթերթը նախ կ'արձագանգէ Շաբաթ օրուան Մ. Կորբաչովի հեռաւեսիլի ելոյթին, ուր հայ եւ ազերի ժողովուրդներուն կոչ կ'ըլլար արամաբանութենէն չշեղելու: Խորհրդային ղեկավարը կը չեշտէր թէ իրենց պարտականութիւնն է վերջ տալ կամայականութեան ու վայրագութեան:

Նոյն էջին վրայ տեղ տրուած է նաեւ օրուան խմբագրականին որ յատկացուած է Կովկասի տագնապին: Հոն կը չեշտուի որ աշխարհի վրայ ոչ մէկ Պետութիւն կրնայ լռել բարբարոսութեան այնքան մօտիկ տագնապի մը դիմաց, ինչպէս այն մէկը որուն մէջ կը խորասուզուի Կովկաս: Բարբարոսութիւն, այսինքն՝ անպաշտպան, դժբախտ Հայերու ջարդ, սպանութեամբ պինուելու Ազերիներու կողմէ: Բարբարոսութիւն նաեւ սահմանադիծերու խորտակում ու պատրաստութիւն ազգամիջեան իսկական պատերազմի մը որ ամբողջ շրջանը պիտի վերածէ արեան ծովու մը:

«Իւմանիթէ»ի խմբագրականին հեղինակը Գլօտ Գապան խորհրդային պինեալ միջամտութիւնը միջոց մը կը նկատէ հարցը անելէն հանելու եւ քաղաքական, մարդկայնական ու խաղաղ լուծումի մը ճամբան բանալու:

Խմբագրականին մէջ կը չեշտուի նաեւ որ ներկայի դժուարին կացութիւնը «հակակորբաչովեան» հոսանքի մը ըստեղծումին ծառայեցնելու միտում մըն ալ կայ, որուն առաջատարը կը նկատուի «Մոնտ» օրաթերթը:

«LE POINT»

(Յունուար 22/23)

Փիէր Պրիանսոն մանրամասն կ'անդրադառնայ Կովկասի բռնկումներուն, որոնք հատատումն են կդրբաչովի միջին ճամբու քաղաքականութեան ձախողութեան:

Պարզելէ ետք պէպերու ընթացքը Յունուար 15-էն սկսեալ, Պրիանսոն կը գրէ թէ վերջին չարդերու մասին, կարելի չէ բսել թէ անապատելի պոռթկում մըն էր: Ընդհակառակն, պատրաստուած էին դէպերու եւ միջադէպերու ամբողջ շարքով մը: Հայկ. վիւղէ մը պատանդնեբու առեւանգումը, ամէնօրեայ մեռեալներով հրացանաձգութիւնները, ցոյցերը բազմացած էին Նոյեմբեր 28-էն ի վեր: Բաքուի ողբերգութիւնը կանխող Ջորեքշաբթին, Յատուկ կառավարման Կոմիտէի նախկին ղեկավարը՝ Վոլսկի կացութիւնը բաղդատելով հիւսիսային Իրլանտայի բսած է.— «Եւ քանի տարի է որ բրիտանական զօրքերը Ըլսթէր կը գտնուին»: Այսպէս, կը շարունակէ Պրիանսոն, կորբաչովեան հին ռազմավարութիւնը միջին ճամբու փորձով եւ ձգձգումով, մեծապէս օգտագործուած Ղարաբաղի համար, Մոսկուայի համար բիրտ պումբանկ մը եղաւ: Ամենք, արդէն, այն դաղափարը կը պաշտպանեն, որ հայ - ազերի կռիւը միայն արմատական լուծում մը կրնայ ունենալ. — կամ բնակչութեանց զանգուածային տեղափոխում մը, կամ բանակի մնայուն ներկայութիւն մը երկու համայնքները բաժնելու համար, հոն ուր չիման մէջ են: կեդրոնական իշխանութիւնը ոչ մէկ տեղական ընտրանիի վրայ կրնայ կռթնիլ երկխօսութեան մղելու համար երկու ելիները: Երկու կողմերէն, մտաւորականները, կառավարիչները եւ կուսակցական պատասխանատուները անպիծողութեան դիմած են: Այս ձախողութեան ետին, կորբաչովի համար քաղաքական վտանգ մը կայ: Ղարաբաղի չլուծուած հարցին հետ, այլեւս ազերի հարց մը կայ: Ադրբեյան սկսած է իր ճակատագիրը նախատեսել Խորհրդային Միութենէն դուրս եւ կարգ մը ծայրայեղ ազգայնամոլ կազմակերպութիւնները կողմնակից են պինեալ պայքարի մը խորհրդային իշխանութեան դէմ:

Այս վերլուծական գրութեան կողքին, կայ հարցազրոյց մը Սէ - էն - էմ - էմ-ի մանեդէմի մը՝ Օլիվիէ Ռուայէ հետ: Ան կը հաստատէ որ Ստալինն է ազգութեանց հարցը սաստկացնողը: Արուեստականօրէն, 1920-էն սկսեալ, կազմեց հանրապետութիւններ ազգագրական խումբեր համախմբելով: Եթէ Հայաստան միաստարը Հանրապետութիւն մըն է, մահմեդական Ադրբեյանի տրուեցաւ Լեռնային Ղարաբաղը մեծամասնութեամբ հայ բնակչութեամբ, այն միակ պատճառով, որ Ստալին կ'ուզէր չաս լաւ յարաբերութիւններ պահպանել Աթաթիւրքի Թուրքիոյ հետ եւ անոր հետ մահմեդական խաղաղթուղթը խաղալ: Այն առեն, Ադրբեյանը նպաստաւորեց ի վնաս Հայաստանի:

Ինչ կը վերաբերի Իրանի եւ Թուրքիոյ դէրքերուն, Ռուա կը խորհի որ Թեհրանի համար իրանեան Ադրբեյանի անջատումը անընդունելի է: Եթէ կարգ մը իսլամապաշտներ կ'երազեն խորհրդային Ադրբեյանը Թեհրանի դիրքին առնել, այաթոլլաները դէմ են այդ լուծումին, որովհետեւ այդ պարագային, Թուրքերը Իրանի կարեւորագոյն ազգագրական խմբակը կը դառնան: Գալով Թուրքիոյ, չատ մեծ փափաք ունի Եւրոպական Հասարակութեան անդամակցելու, զօրավիգ կենալու համար Ադրբեյանին:

PARLEMENT EUROPEEN

17 Janvier 1990

PROPOSITION DE RESOLUTION COMMUNE

déposé par

M. Sakellariou, M. Dury, MM. Saby, Fabius et *Glinne*, au nom du groupe socialiste,

M. Lagakos, Mme Fontaine, M. Saridakis et *Mme Giannakou-Koutsikou*, au nom du groupe du parti populaire européen,

Mme Veil et *M. Nordmann*, au nom du groupe libéral, démocratique et réformateur,

M. de la Malene, au nom du groupe du rassemblement des démocrates européens,

M. Newton Dunn, au nom du groupe des démocrates européens,

M. Vecchi, au nom du groupe pour la gauche unitaire européenne

et visant à remplacer les propositions de résolution de :

— *M. de Giovanni* et autres, au nom du groupe pour la gauche unitaire européenne (doc. B 3-137/90)

— *M.Nianias* et autres, au nom du groupe du rassemblement des démocrates européens (doc. B 3-139/90)

— *M. Cheysson* et autres, au nom du groupe socialiste (doc. B 3-145/90)

— *Mme Giannakou-Koutsikou* et autres, au nom du groupe du parti populaire européen (doc. B 3-156/90)

— *Mme Veil et M. Nordmann*, au nom du groupe libéral, démocratique et réformateur (doc. B 3-162/90)

sur la situation en Arménie

Le Parlement européen,

A. vu la reprise par les Azéris des activités anti-arméniennes à Bakou (une première estimation fait mention de nombreuses victimes, dont certaines ont péri dans des conditions particulièrement atroces) et les attaques de villages arméniens situés en dehors du Haut-Karabagh, comme Chahoumian et Guetachen,

B. considérant qu'une vive tension pouvant conduire à de graves incidents règne sur la frontière séparant l'Arménie du Nakhitchevan,

C. considérant que l'Azerbaïdjan a réinstauré dans toute sa rigueur le blocus du Haut-Karabagh,

D. considérant que les républiques d'Arménie et d'Azerbaïdjan se trouvent quasiment en situation de guerre,

E. déplorant les exacerbations du nationalisme qui se manifestent et qui ne peuvent que porter tort au sentiment nationaliste bien compris,

F. considérant que les affrontements d'aujourd'hui sont le résultat, pour une large part, du découpage territorial imposé par Staline en Transcaucasie et notamment de l'intégration forcée, en 1923, de la république autonome du Nagorny-Karabagh, peuplée à majorité d'Arméniens chrétiens, dans la république musulmane d'Azerbaïdjan,

G. constatant que la décision du Soviet suprême d'URSS du 28 novembre 1989 de modifier la situation actuelle du Haut-Karabagh a été prise sans tenir compte de la volonté de la population de cette région autonome, créant ainsi des conditions encore plus «explosives»,

H. considérant que les atermoiements des autorités soviétiques autour du problème du Haut-Karabagh ont contribué à déteriorer une situation pour laquelle il eût été encore possible de trouver une solution pacifique il y a près de dix-huit mois,

I. apprenant avec inquiétude que, selon certaines sources, des armes en provenance de l'Iran seraient livrées aux Azéris,

J. Conscient des nombreuses difficultés politiques, ethniques et économiques auxquelles le gouvernement soviétique se voit confronté,

K. inquiet des conséquences que les menaces répétées de sécession pourraient avoir sur le processus de démocratisation engagé en Union soviétique et sur le maintien et le renforcement de la paix,

L. rappelant sa résolution du 7 juillet 1988 sur la situation en Arménie soviétique,

1. demande à la Commission et au Conseil d'intervenir auprès des autorités soviétiques :

— pour que soit immédiatement et effectivement levé le blocus auquel sont soumis l'Arménie et le Haut-Karabagh,
— pour qu'une solution politique durable soit trouvée au problème du Haut - Karabagh,
— pour que soit renforcée, par l'envoi de forces d'interposition, la protection des populations menacées en Azerbaïdjan,
— pour que la libre circulation et la sécurité des biens et des personnes soient garanties entre l'Arménie et le Haut - Karabagh,
— pour que toute la lumière soit faite sur les pogroms anti-arméniens, commis notamment à Soumgaït et à Kirovabad, en Azerbaïdjan;

2. demande à la Commission une importante aide d'urgence, en produits de première nécessité, pour l'Arménie et le Haut-Karabagh;

3. demande aux autorités des républiques d'Arménie et d'Azerbaïdjan de chercher les modalités d'un règlement pacifique du conflit qui oppose les deux communautés;

4. demande à tous les pays, et notamment aux pays voisins de l'Arménie et de l'Azerbaïdjan, d'éviter toute ingérence;

5. Invite son Bureau à examiner l'opportunité de l'envoi par le Parlement en Azerbaïdjan, au Haut-Karabagh et en Arménie d'une mission d'information chargée de faire rapport devant sa commission politique;

6. Charge son Président de transmettre la présente résolution à la Commission et au Conseil des Communautés européennes ainsi qu'aux gouvernements de l'Iran, de la Turquie et de l'URSS, aux gouvernements des RSS d'Arménie et d'Azerbaïdjan et au Secrétaire général de l'ONU.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ «ԹՂԷՔԷԱՆ» կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 10, Ամերիկայի Ազատական Կուսակցութեան կազմակերպած սեմինարին հանդէս եկած է կուսակցութեան ղեկավար դէմքերէն՝ Հրաչեայ Սեդրակեան, որ պատուիրակութեամբ մը վերջերս Երեւան այցելած էր: Ան բացատրութիւններ տուած է Հայաստանի ղեկավարութեան հետ պատուիրակութեան ունեցած տեսակցութիւններու շուրջ: Ամբողջ օր մը տեւած սեմինարին դեկուցումներ կարդացած են նաեւ Հայկ Մբոյեան, Յարութ Տիրացուեան ու Նեղսէս Պապայեան:

***

ՆԻԿՈՍԻՈՑ մէջ տեղի ունեցած է, Դեկտեմբեր 22, 23, 24-ին, Սփիւռքի ութ տարբեր շրջաններէ ժամանած Հ. Յ. Դ. Երիտասարդական խորհուրդի ներկայացուիչներուն ժողովը՝ մասնակցութեամբ Հ. Յ. Դ. բիւրոյի երիտասարդական գրասենեակի անդամներուն: Խորհուրդի անդամները իրենց կեցութեան ընթացքին զանազան հանդիպումներ ունեցած են տեղական կուսակցական պատասխանատուներու եւ Կիպրոսի Խորհրդարանի նախագահ Վասոս Լիսարիտիսի հետ:

***

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ մէջ Լիբանանի Ողնութեան Խաչի պարտէզ - խաղավայրին բացումը կատարուած է Դեկտեմբեր 30-ին, ձեռամբ քաղաքապետ Զաքարիա Մբկըբեանի, ներկայութեամբ Լ. Օ. Խ-ի Շրջանային վարչութեան եւ հարիւրաւոր մանուկներու, պատանիներու եւ մայրերու:

---

engagé en Union soviétique et sur le maintien et le renforcement de la paix,

L. rappelant sa résolution du 7 juillet 1988 sur la situation en Arménie soviétique,

1. demande à la Commission et au Conseil d'intervenir auprès des autorités soviétiques :

— pour que soit immédiatement et effectivement levé le blocus auquel sont soumis l'Arménie et le Haut-Karabagh,
— pour qu'une solution politique durable soit trouvée au problème du Haut - Karabagh,
— pour que soit renforcée, par l'envoi de forces d'interposition, la protection des populations menacées en Azerbaïdjan,
— pour que la libre circulation et la sécurité des biens et des personnes soient garanties entre l'Arménie et le Haut - Karabagh,
— pour que toute la lumière soit faite sur les pogroms anti-arméniens, commis notamment à Soumgaït et à Kirovabad, en Azerbaïdjan;

2. demande à la Commission une importante aide d'urgence, en produits de première nécessité, pour l'Arménie et le Haut-Karabagh;

3. demande aux autorités des républiques d'Arménie et d'Azerbaïdjan de chercher les modalités d'un règlement pacifique du conflit qui oppose les deux communautés;

4. demande à tous les pays, et notamment aux pays voisins de l'Arménie et de l'Azerbaïdjan, d'éviter toute ingérence;

5. Invite son Bureau à examiner l'opportunité de l'envoi par le Parlement en Azerbaïdjan, au Haut-Karabagh et en Arménie d'une mission d'information chargée de faire rapport devant sa commission politique;

6. Charge son Président de transmettre la présente résolution à la Commission et au Conseil des Communautés européennes ainsi qu'aux gouvernements de l'Iran, de la Turquie et de l'URSS, aux gouvernements des RSS d'Arménie et d'Azerbaïdjan et au Secrétaire général de l'ONU.

(Շար. Ա. էջէն)

է Յունուար 23–ին, հակահայ արտայայտութիւններով։

ՅՈՅՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Երեքշաբթի, Յունուար 23–ին, համաժողովրդական ցոյց մը տեղի ունեցած է, մասնակցութեամբ շուրջ 3000 հոգիի։

Ժամը 18–էն սկսեալ ժողովուրդը հաւաքուած է Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ (Փրատօ) առջեւ։ Թափօրը ճամբայ ելած է ժամը 18·30–ին եւ ուղղուած դէպի ռիւ Փառատի, անցնելով Թրքական հիւպատոսարանին առջեւէն, ուր արձակուած են հակաթուրք եւ հակաբերի լոզունգներ։ Թափօրին առջեւէն հսկայ պաստառ մը՝ Ադերիներուն հակահայ արարքները ձաղկող եւ դատապարտող, ուրիշ մը՝ «Հայաստան – Ղարաբաղ միացեալ Հանրապետութիւն» արձանագրութեամբ, եւ այլ տասնեակ ու տասնեակ պաստառներ եւ եռագոյն դրօշակներ։

Թափօրի առաջին կարգերուն տեղ առած են քաղաքական դէմքեր, Ռոլան Պլում՝ երեսփոխան, ժաք Ռոքա–Սեռա՝ ծերակուտական, Յակոբ Եպիսկ· Վարդանեան չրջապատուած եկեղեցականներէ, Էլիզ Յակոբեան՝ կօրզ քաղաքապետին, կի Թիսիէ՝ Պուշ–տիւ–Ռոնի ընդհ· խորհրդատու եւլն…։ Երթի ընթացքին ցոյցին մէացած է Մարսէյլի քաղաքապետ՝ փրոֆ· Ռոպէր Վիկուռու։

Ժամը 19ին, Թափօրը հասած է աջուստ Մոնթիէէլլի, Խորհ· Միութեան հիւպատոսարան, ուր այլ ցուցարարներ նախապէս հաւաքուած էին։ Հիւպատոսարանը պաշտպանուած է կարեւոր ոստիկանական ուժերով։ Տեղի ունեցած է հանրաժողով զոր վարած է Մարթիկի Հայերու Միութեան նախագահը՝ Իվ Աբթինեան։

Խօսք առած են՝ «Լիբռա»ի եւ Մարդկային Իրաւանց Պուշ–տիւ–Ռոնի Լիկայի ներկայացուցիչները՝ կի Սըպակ եւ Ալէն Ֆուրէսթ, յայտնելով իրենց համակրութիւնը հայ ժողովուրդին, դատապարտելով հակահայ արիւնալի արարքները։ Նոյնպէս Ժ· Ա· Ֆ·ի անունով՝ Սիմոն Ադիլպեան, Հ· Ց· Դաշնակցութեան կողմէ՝ Մասիս Գուլումեան, իսկ Մարսէյլի եւ իր շրջանի հայկական միութիւններու անունով՝ Կարօ Յովսէփեան։

Հանրաժողովի ընթացքին մէկ վայրկեան լուռթիւն պահուած է հայ զոհերու յիշատակին, ինչպէս նաեւ Շառլ Էռնիւֆ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ գործադուլի չարժումը, սոխպողական բաժանմունքներու մէջ կը չարունակուէր Չորեքշաբթի օր։ Ներքին բժիշկներու ամսական աշխատավարձն է 6300–էն 7500 Ֆր·, մասնաշէնքերու պարագային՝ 6300–էն 10·000։ Պարզ է որ անընդունելի գումարներ են, երբ նկատի առնուի թէ քանի տարիներու ուսում կայ եւ մրցում։ Եթէ միաժամանակ ըրասեռնեակ պահեն, այլեղինը՝ 85 Ֆր· է։ Ուրեմն կ'ուզեն որ առանձին ըրասեռնեակի պարագային այլեղինը՝ ազատ ըլայ։ Երեսի վրայ ձգուածի տպաւորութիւնն ունին եւ կը խորհին թէ դոնէ եւեկտրականութեան բանուորի մը վարկը պէտք է վայելեն։

ՕՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ, (Յունուար 24, ժամը 12·30)

Յունուարի 23ին տեղի ունեցած արտակարգ իրադրութեան խորհրդի հերթական նիստում Սուրէն Յարութիւնեանը նշեց որ չնայած ձեռք առնուած միջոցառումներին, սահմանամերձ շրջաններում իրադրութիւնը մնում է բարդ եւ լարուած, բայց վերահսկելի։ Բոլոր շրջաններում ստեղծուել են օպերատիւ չտապներ։ Մեծ աշխատանք է տարւում զաղթականների ընդունման եւ տեղաւորման հարցերում։ Շարունակուող շրջափակման պայմաններում միջոցներ են ձեռնարկւում վրաստանով անցնող երկաթուղու թողունակութիւնը մեծացնելու համար։ Վառելիք չլինելու պատճառով չեն գործում երեւանի թաքսի մեքենաները։ Բեռնատար տրանսպորտը օդտագործւում է միայն պարէնի, հացամթերքների եւ նման բեռների տեղափոխման համար։

Նիստում նշուեց որ Հանրապետութիւնը պարէնամթերքի բաւականաչափ պաշարներ ունի բայց դժուարութիւններ կան բնակչութեանը մսով ապահովելու հարցում, կանգնելու սպառնալիքի տակ են աննդի վերամշակման մի շարք ձեռնարկութիւններ, չեն բաւականացւում օճառը, լուացքամիջոցները, լուցկին։

Նիստը անդրադարձաւ ԹԱՍ–ի վերջին օրերի սուտ հաղորդումների հարցին։ Նշուեց որ մանաւորապէս իրականութեանը չի համապատասխանում այն հաղորդումը թէ իբր Հայաստանում կան Ֆրաերին նեղելու փաստեր։ Նիստում նշուեց որ պէտք է մանրակրկիտ քննութիւն անցկացնել եւ պարզել այդ ստայօդ լուրերի ակունքները։

Խորհրդի օպերատիւ չտապի նիստում հաւանութեան արժանացաւ Հանրապետութեան դատախազութեան որոշումը սուտ ինֆորմացիաներ տարածողներին պատասխանատուութեան ենթարկելու վերաբերեալ։ Նշուեց որ այդ հաղորդումների նպատակը խորհրդային բանակի, քիւրտ ազգաբնակչութեան հետ մեր ժողովրդին հակամարտութեան մէջ ներքաշելն է։

Երէկ հանրապետական հեռուստատեսութեամբ հանդէս եկան Հայաստանում բնակուող քիւրտ մտաւորականներ, տարբեր խաւերի ներկայացուցիչներ, որոնք յստակօրէն հերքեցին այդ կեղծիքը այն որակելով որպէս սադրանք եւ լուրջ ուշադրութիւն մեր ժողովուրդների բարեկամութեան դէմ։

Ըստ տեղեկատուական միջոցների հաղորդումների բաքուում բախումները չարունակւում են։ Ժայրայեղականները զինդակոծել են կանայք եւ երեխաներ տեղափոխող զինուորական չարասիւնը։ Կան զոհեր։ Երկէ Բաքուից դուրս են բերուել 97 Հայեր, հարիւրաւոր այլ ազգիներ։ Բաքուից բռնագաղթածների թիւը հասել է 16 հազարի։ Բախումների ժամանակ զոհուել է 93 մարդ։

Երեսթ աւանում երկէ հրադադարութիւն չի եղել։ Վառնդաւոր կէտերում սահմանուել է չուրջօրեայ հերթապահութիւն։ Հայոց Համազգային Շարժման վարչութիւնը երեսթում ստեղծել է ինքնապաշտպանութեան չտապ, որը համագործակցում է շրջանի կառավարման մարմինների հետ։

Երէկ կէսօրին Նախիջեւանի Իլչեւակի շրջանից արձակած զնդակներից զոհուել է եղէգնաճորի Արեւիկ Պիւղի մի բնակիչ, երկրորդը վիրաւորուած է։

Դրութիւնը խիստ լարուած է Իջեւանի շրջանի կիրանց գիւղում։ Սահմանուել է չուրջօրեայ հերթապահութիւն։

ԼՂԻՄ–ի շրջափակումը չարունակւում է։ Տեղի զինուորական պարետի հաղորդման համաձայն Յունուարի 21–22–ին առանց տարբերանշանների ուղղաթիռներով չարունակւում էր ադրբեջանցի զրոհայինների փոխադրումը Աղդամ, Շուշի, Խոջալու եւ այլ ադրբեջանական բնակավայրեր։ Պարետը պաշտօնական նախազգուշացում է արել Շուշիի անօրինական հեռուստակայանին, որը կոչեր է արձակում զինքը ձեռքին պայքարել խորհրդային բանակի, Պետութեան, Ռուսներէն, Հայերի դէմ յանուն ազգրբեջանական միասնութեան։ Հաղորդուել է որ շրջանի պարեկութիւնը բնակչութեան օգնութեամբ սկսել է վերացնել ճանապարհների շրջափակումը։

Ամփեփրէսը երէկ հաղորդեց որ մարզի խորհրդային ժողովրդական դեպուտատները եւ խորհրդային մարմինների մի չարք ղեկավարներ հեռագրով դիմել են Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհրդին, ինչպէս նաեւ միջազգային կազմակերպութիւններին եւ համաշխարհային հասարակութեանը կոչ անելով իրենց ձայնը բարձրացնել ի պաշտպանութիւն Արցախի։ Հեռագրում մասնաւորապէս նշուած է որ խարանուած են կապի բոլոր միջոցները մարզի հետ, պայթեցուած է Մտեփանակերտի ջրմուղը։ Հաղորդուեց որ երկրի քաղաքական ղեկավարութիւնը տեղեակ է հեռագրի մասին, մարզի բնակչութեանը օգնելու համար ձեռք են առնուում անհրաժեշտ միջոցներ։

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՇՏԱՊՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ»Ի ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

«Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն» այն կազմակերպութիւնն է որ յառկապէս Ֆրանսական եւ եւրոպական քաղաքական շրջանակներուն մէջ, տեղին ու ծրագրուած աշխատանքով մը, լսելի կը դարձնէ հայկական հարցին ձայնը· այս աշխատանքին արդիւնքը եղան մինչեւ այսօր քաղաքական դէմքերու եւ տեսանողներու հայանպաստ դիրքորոշումներն ու գործնական քայլերը։

Յունուար 23, երեքշաբթի առաւօտուն «Սոլիտարիթէ»ի նախաձեռնութեամբ կազմուած «Հայաստանի չտապօգնութեան համակարգում»ը մամուլի ասուլիսի հրաւէր մը ուղղած էր, յայտնի դարձնելու համար իր նպատակներն ու աշխատանքի ծրագիրը։

«Սոլիտարիթէ»ի նախագահը Ք· Տէր – Ստեփանեան բանալով ասուլիսը, նորագոյն լուրեր հաղորդեց Հայաստանէն ու Արցախէն· ըսաւ թէ Արցախի Ազգ· ձայկական ձերբակալուածներու թիւը 6–է բարձրացած էր տէ երկու օրէ ի վեր Հայաստանի ու Արցախի միջեւ ամէն կապ խզուած էր։ Յետոյ ան բացատրեց այս կազմակերպութեան նպատակը որ չարժիլ ու գործել էր Հ·Հ·Շ·–ի ոլորտին մէջ, համաձայն անկէ ներկայացուած պահանջներու։ Այս մարդասիրական գործունէութեան զուգահեռ, որ պիտի հիմներէն անչուշտ կատարուելիք նուիրատուական կարելիութիւններուն վրայ, յառաջ պիտի տարուէր Ֆրանսական եւ միջազգային քաղաքական շրջանակներուն մօտ կատարուած աշխատանքը։

«Համակարգում»ը այս ուղղութեամբ պիտի չանայ որ օդային կամուրջ մը հաստատուի Ֆրանսայի եւ Հայաստանի, Արցախի միջեւ զարմանելու համար շրջափակումին պատճառած մեծ վնասը։ Կար տեղեկատուութեան փոխանցումի հարց մըն ալ· կը ծրագրուէր հեռատեսիլի յայտագրով մը քով քովի բերել հայ, ազերի ներկայացուցիչներ ու հարցին մասնագէտներ, ինչպէս Հէլէն Քարէր տ'Անքոս եւ ուրիշներ, հանրային վիճարկումի մը նիւթ դարձնելու համար Կովկասի հարցը։

«Համակարգում»ի ծրագրին մաս կը կազմէ նաեւ գործունէութեան դաշտը ծաւալել Ֆրանսայի ու Եւրոպայի հայաշատ կեդրոնները· գործակցող կազմակերպութիւններու դանազանութիւնը արդէն գաղափար մը կուտայ այս մասին։ «Սոլիտարիթէ»ին միացած են «Ֆրանսահայ երիտասարդութեան Միութիւն»ը, «Կենսագրականներու Ֆրանսեւհայկական ընկերակցութիւն»ը, Ռոմանի եւ Պուրկ սը Փէժի, Թուլուզի եւ Միւռ – Փերբէնէի, բարեկամական միութիւնները, «Գերմանահոս երկիրներու հայկական ընկերակցութիւններու միութիւն»ը։

ՓԱՐԱՆՑԻԿ - ՁԱՇ

Անկէնի Նարեկ դպրոցին ի նպաստ պարահանդէս — ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Անկէնի Սալ տէ Ֆէթը (Քազինոյի դիմաց)։

Նուագախումբ՝ Հայրենիք

Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝

34 – 17 – 29 – 26
48 – 41 – 49 – 37

**

Les événements d'Arménie incitent l'Association Nareg à maintenir sa soirée du 3 février 1990 à la salle des Fêtes d'Enghien.

Cependant le dîner dansant initialement prévu, afin de financer les cours gratuits de son école, sera limité à un dîner avec orchestre et partie artistique. Il y aura également l'intervention de plusieurs orateurs donnant les dernières nouvelles d'Arménie et informant les présents des éventuelles mesures prises dans la communauté.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր· Ալին էմմաեան եւ Պր Ժաք Պահրի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Կիրակի, Յունուար 28–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, իրենց մօր՝

ՆՈՑԵՄԻ ԷԼՄԱԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պահրի)

եւ ծնողաց՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՒ ՄԱՐԻ ՊԱՀՐԻԻ

Ինչպէս նաեւ էմմաեան, Պահրի, Կերան եւ Սիմոնեան ընտանիքներուն հանգուցեալ համայն անդամներուն յիշատակին։

**

Տիկին Սեդա Թահան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՑԱԿՈԲ – ԽՈՐԷՆ ԹԱՀԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, Կիրակի, Յունուար 28, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պր· Նուրհան Իփլիքճեան, Տէր եւ Տիկին Ճուզեփփէ Ամատօ եւ զաւակը՝ Սթեֆանօ, Տէր եւ Տիկին Տինօ Ծանտամենկօ չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, զրաւոր յայտակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՍՈՆԱ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մուքաֆեան)

մահուան առթիւ։

Croix Bleue

La Croix Bleue, devant le blocus imposé depuis 10 jours à l'Arménie par l'Azerbaïdjan, a décidé d'envoyer des aliments en Arménie (conserves de poissons,, légumes secs, etc…).

L'avion partira en principe le Vendredi 26 Janvier probablement par *Aéroflot* 38 tonnes.

Un *mercure* 36 tonnes est également prévu pour le 29 janvier.

ECOLE NATIONALE DE MUSIQUE
FERME DE COTTINVILLE
41, rue Maurice Ténine, Fresnes

le 26 Janvier à 20 h 30

Récital de Piano

EUGENIE ALECIAN

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

LOTO - ԲԱԽՏԱԽԱՂ

Կիրակի, Յունուար 28
Կէսօրէ ետք ժամը 3–ին
Concord -Prado-ի չքեղ սրահին մէջ
11, avenue de Mazargues
13008 Marseille

Սիրով կը հրաւիրուի պաղուէքը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏԵՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Յունուար 26, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8–ին, Մշակոյթի Տուն։ Բոլորին ներկայութիւնը փափաքելի է։

**

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Կրընոպլի Անի մասնաճիւղի վարչութիւնը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Յունուար 28, կէս օրէ վերջ ժամը 15–ին Հ· Օ· Մ·–ի Տան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 26
VENDREDI
26 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.196 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.196

ԲԱՔՈՒ

ԽՈՐՀ. ԲԱՆԱԿԸ ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍՏԸ ՊԱՐՊԵՁ

ԵՐԵՒԱՆ

ԹՈՒՂԹԻ ՏԱԳՆԱՊ

ՀԱՅ–ԱԶԵՐԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԽԶՈՒԱԾ

Եթէ պատերազմը դեռ չէ չհաց, Ադրբեջանի մէջ, Մոսկուա ճակատամարտ մը չհեցաւ վերջ տալով նաւահանգիստի շրջափակման: Զորեքշաբթի, կէսօրէ ետք է, որ բանակը կրակ բացաւ եւ կարճ հրացանաճգուբթենէ մը ետք, ակը դարձաւ նաւահանգիստին: Ազերի ազգայնականները կիրակի դիշեր ամբողջովին շրջափակման ենթարկած էին նաւահանգիստը եւ արգելք կը հանդիսանային քարիւղանաւերու երթեւեկին: Կ'ըսուի թէ 2 դինուոր վիրաւորուած է: Պաշարման վիճակի պատասխանատու հրամանատարը՝ Դուբինիակ բազմաթիւ հարցազրոյցներ կուտայ վերջ դնելու համար նաեւ խուճապ առեղծող չշուկներու:

Բաքու թերթ չունի եւ լուրերը, ուրեմն, կը հասնին զօրավարէն: Կրեմլինը սակայն յատուկ պատուիրակութիւն մը ղրկած է Բաքու, ուր Պոլիտբիւրոյի 3 անդամ կայ – մէկը՝ ամէնէն պահպանողականը՝ Լիկաչով – ներկայ ըլլալու համար տեղւոյն կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին: Նիստին կը նշանակուէր նաեւ Վէզիրովի յաջորդը:

Անոնց որոնք չեն վարանիր նկատելէ թէ կորբաչով իր պաշտօնավարութեան ամէնէն տագնապալի շրջանը կ'ապրի եւ դիրքը խախուտ է, Գերագոյնով (Արտաքին նախարարութեան բանբերը) վճռականի չեշտով յայտարարած է· – «երկընդրանք չկայ: Փոփոխութեան պարագլուխ չկայ: Փոփոխութեան քաղաքականութիւն չկայ»:

Մնաց որ եթէ ներսը, իր քաղաքացիները չատ զօրավիզ չեն իրեն, Կորբաչով մեծ զինակից մը ունի դուրսը, յանձին՝ Ճ· Պուշի: Զորեքշաբթի օր ալ, մամուլի իր ասուլիսին ընթացքին, յայտարարեց թէ ոչ միայն կը յուսայ որ Կորբաչով դիմանայ «մեծ տարողութիւն ունեցող ներքին հարցերուն» այլեւ՝ «զօրաւոր մնայ»:

ԹԱՍ–ի համաձայն, 53 հոգի բանտարկուած է Բաքու, 57 հոգի ալ ձերբակալուած են լուսարձակը խախտած (ժամը՝ 23–էն 6) ըլլալու յանցանքով: Ինչպէս Արցախ եւ Հոն ուր պատերազմական վիճակ հռչակուած է, ձերբակալութիւնները կրնան կատարուիլ որեւէ տեղ եւ բանտարկութիւնը 30 օր է, առանց պատճառաբանութեան: Ձերբակալուածներուն մէջ ժողովրդական ճակատի 14 դեկավար անդամներէն իսը կան:

***

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԽԶՈՒՄԸ

Նախիջեւանի սահմանը տարուոյ բանակցութիւնները, որոնք արդէն Շաբաթ օրուընէ ի վեր ոչ մէկ դրական արդիւնք տուած էին, ընդհատուեցան Զորեքշաբթի օր: ԹԱՍ լուրը հաղորդելով ազերի կողմին վրայ կը թողու խզումին պատասխանատուութիւնը, յայտնելով՝ «Հայաստանի վոխ – վարչապետը՝ Վլադիմիր Մովսիսեան պիտի փորձէ չփոտմը վերահաստատել»: Նոյն օրը, ահաբեկչական արարք մը գործուած է Վրաստանի երկաթուղիին վրայ: Երեւանէն Ռոստով գացող կառախումբը պիծէն ելած է, չորս վիրաւոր կայ:

× Հայաստանի մէջ թուղթի տագնապը սուր բնոյթ առած է: «Խորհրդային Հայաստան» եւ «Կոմունիստ» 6–ի տեղ չաբաթը 5 թիւ պիտի հրատարակեն, Աւանդարտ միայն 2 (3–ի տեղ) եւայլն:

× Արցախի հետ միայն ռատիօ–ով կապ պահելու փորձեր կան: Ծանօթ դէմքերու ձերբակալութեանց թիւը՝ 8 է, հաւանաբար այլ անձեր ալ կան:

× Խորհրդային զօրքերը կը չարունակեն երեւան ժամանել: Բուն նպատակը չատ յայտնի չէ: Տրուած բացատրութիւնը սահմանային շրջաններու ամրապնդումն է:

× Հայ լրագրողը որ պատանդ ինկած էր, Մոսկուա է եւ յայտնած է թէ չի հրատարակուիր իր յօդուածը՝ «Կովկասի դերին»:

× Հինդշաբթի օր, Յունուար 25, հեռաքրքրական յօդուած մը ունէր «Իւմանիթէ»: Զոյգ խորագիրներն իսկ չատ խօսուն էին՝ «Ո՞վ կը քաշէ Կովկասի կացութեան չուանները» եւ աւելի մեծ տառերով՝ «Մաֆիայի չուքը»: Այս նիւթին մասին յօդուածը լոյս տեսեր է «Իզվեստիա»ի մէջ եւ զայն առորագրողն է՝ խորհրդարանական թղթակիցը՝ Շուչեվտա – կին: Ան կ'ըսէ թէ Ղարաբաղի հարցին ծագումէն ալ առաջ, առաջարկած էր «Իզվեստիա»ի յօդուած մը Ղազախստանի քաղաքական կարգ մը ուժերու եւ մաֆիայի կապերուն մասին, ուր կը նախատեսէր «Ադրբեջանի եւ Հայաստանի կացութեան ողբերգականացումը»: Յօդուածը լոյս չէ տեսած: Բաւական բաներ կը յիշուին այս յօդուածին մէջ: Օրինակ՝ փառաւոր ապամանդով մատանի մը եւ թանկագին քարերով ադուցուած սուր մը նուիրած է Բրեժնեւի Ադրբեջանի երբեմնի քարտուղարը՝ Ալիեւ, երբ Բրեժնեւ Բաքու այցելած է 1981–ին: Դեմիրճեանն ալ կը յիշուի:

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԵՐԸ

«PARIS MATCH»

Հակառակ «Հայաստան» խորագրին կողքին վրայ իսկ, թերթին յատուկ թղթակիցը աւելի կը խօսի Ազերիներու մասին: Քանի մը օր անցուցած է Նախիջեւանի սահմանը, գացած – եկած Նախիջեւան, ականատես ալ եղած է Մովսէս Գորգիսեանի մահուան պարագաներուն: Ինչպէս միշտ այս չաբաթաթերթի պարագային, տպաւորիչ նկարներ կան, մէկը կը ներկայացնէ հայ մարտիկներու վտահոտեան՝ Արցախի ժանտան:

«LE NOUVEL OBSERVATEUR»

Լայն տեղ կուտայ, զանազան յօդուածներով եւ թղթակցութիւններով: Ժան Տանիէլ խմբագրականը նուիրած է Կորբաչովի, որ կը գտնուի «զարուս դրաւին առջեւ», ուր չատ հարցեր կը ծեծէ, առանց յստակ տեսակէտ մը պարզելու: Ք. Ս· Քարոլ իր յօդուածը կը խորագրէ՝ «Կարմիր բանակը կը վախնայ»: Դեռ կան այլ թղթակցութիւններ եւ դրուագներ: Նախիջեւանի սահմանէն, Անրի Պուչինսկիի թղթակցութիւնը խորագրուած է «Բլուրին վրայ, Թուրքերը մեզ կը դիտեն» չափերուն մէջ, ուր կը նկարագրէ իր անցուցած օրը Նախիջեւանի սահմանը հայ մարտիկներու հետ եւ Մովսէս Գորգիսեանի թաղման թափօրը, որու առջեւ պարզուած է մեծ պաստառ մը՝ «Մահ կամ ազատութիւն»:

Փիէր Պլանչէ եւ Ֆրանսուա Շլոսէր աւելի երկար դրուագ մը առորագրած են խորագրուած՝ «100 տարուան պատերազմի մը սենարիօ», ուր կը վերլուծեն ամբողջ հարցը: Փիէր Պլաչէ նաեւ կարճ հարցազրոյց մը առորագրած է ազերի մտաւորականի մը հետ, որ կը փորձէ «բացատրել» (գոնէ չուրանալ) պոկրոմները եւ այն համոզումն ունի որ ամբողջ արեւմտեան մամուլը Ազերիներու դէմ է եւ զանոնք կը ներկայացնէ որպէս վայրենիներ, ջարդարարներ, Հայերն ալ՝ դառնուկները, յաւելեալ՝ քրիստոնեայ: Ըստ իրեն Ադրբեջանը ապիսլամացած է (ըստ երեւոյթին, Բաքուի ցոյցերը լաւ չէ դիտած): Ձընդունիր որ Ազերիները «Աստուած մեծ է» պոռացած ըլլան երկրաչարժին առեն, ընդհակառակն՝ օղները են···:

«L'EVENEMENT DU JEUDI»

Ժ· Ֆ· Քահն խմբագրական մը ունի, ուր կը պարզէ «Ազգայնամոլութեան ահիրները», ոչ միայն Բաքուի Հայերուն մասին, այլեւ ոգեկոչելով ուրիշներ:

Բազմաթիւ էջեր նուիրուած են վերջին դէպքերուն, Բաքուի վերապրողներու նկարագրութեանց ցնցիչ նկարներով, Քաթրին Վեռն հանդիպած է Մոսկուայի մէջ, Բաքուէն հասած վիրաւոր զաղթականներուն: Ժան – Մարսէլ Պուկըրօ կը քննէ Կորբաչովի վիճակը՝ «անդունդին եզրը»: Յօդուած մըն ալ ունի Էլէն Քառէ տ'Անքոս:

«V S D»

Առաւելաբար նկարներ հրատարակած է, նաեւ հարցազրոյց մը Շառլ Ազնաւուրի հետ, որու մէկ խօսքը որպէս խորագիր ընտրած է· – «Հայաստանս՝ միշտ զոհաբերուած»:

Աւելի մանրամասն կ'արձագանգենք վերոյիշեալ դրութիւններուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԼՆՕՐՊԱՆի քաղաքապետարանը բուռն կռիւ մը ծագած է, Զորեքշաբթի օր, երբ նիստ մը գումարուած էր նուիրուած էնիւի յիշատակին: Վիճաբանութիւնները այնպիսի համեմատութիւններ առած են, որ բախումի վերածուած են եւ փողոցը չարունակուած էնիւի եւ Ֆապիուսի կողմնակիցներու միջեւ:

ՄԱՐՍԷՅԻի քաղաքապետ բժիշկին ըսպանութիւնը «ապսպրեր» է ուրիշ բժիշկ մը, որու պարտք ունի եղեր գոհը (300–էն 400 հազար): Ձերբակալուած երկու թուիւաններ այդպիսի խոստովանութիւն մը ըրած են:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԻ ՇՐՋԱՆ

ՍԷՆ – Ք'ԱՆԹՈՒԱՆ Հ· Մ· – Փոր տը Պուֆ	1 – 2
Ա.ՆտուՄ (2) – Հ·Մ·Ը·Մ· Աբծիւ	3 – 3
Իսթրը — ՍԷՆ – Ք'ԱՆԹՈՒԱՆ Հ· Մ· Քառէ	1 – 2

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 25, ժամը 11·30)

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԸ ՄՆԱՅ

Իրաւրուքիւնը Հանրապետութիւնում, առանձնապէս Ադրբեջանին սահմանակից շրջաններում է խիստ լարուած: Ինչպէս երէկ հաղորդեց Հանրապետական Լրբեր ծրագիրը, արդէն երկրորդ օրն է, ինչ խառնուում է Նախիջեւանի ներկայացուցիչների հետ տարուող բանակցութիւնները: Ընդդիմադիր կոմը պատճառաբանում է, թէ իբր իրենց ինքնաւար Հանրապետութիւնը դուրս է եկել Խորհ· Միութեան կազմից, իսկ նոր իշխանութիւններից նման լիազօրութիւններ դեռ չեն ստացել:

Օպերատիւ չտապի նիստում հաղորդուել է, որ Վրաստանի Ադրբեջանաչատ Մառնէուլի շրջանում խառնարարութեան հետեւանքով դժից դուրս է ընկել Երեւան – Ռոստով պնացքը: Զոհեր չկան, երկու մարդ վիրաւորուել է:

Յունուարի 24–ի դրութեամբ Երեւանի հիւանդանոցներում բուժւում էին Բաքուից բռնագաղթուած 219 հիւանդներ:

Երէկ Մոսկուայի «Ժամանակ» ծրագրով հաղորդուեց, որ Հայաստանում խորհրդային բանակի եւ Ք.բաեերի նկատմամբ Հայերի վատ վերաբերմունքի մասին եղած ԹԱՍ–ի հաղորդումները չեն համապատասխանում իրականութեանը:

Շարունակւում է Ադրբեջանից ռուս եւ այլազգի զինուորականների ընտանիքների տեղափոխումը: Երէկուայ դրութեամբ օդանաւերով դուրս է բերուել աւելի քան 9·000 մարդ:

Հայաստանի տնտեսական շրջափակումը չարունակւում է: Սպառուելու վրայ է տպագրական թուղթը: Այդ պատճառով հանրապետական բոլոր թերթերի պարբերականութիւնը նուազեցուած է:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով Խորհ· Հայաստանի Ազիզբէկով շրջանը վերանուանուել է Վայքի շրջան, իսկ Ազիզբէկով քաղաքատիպ աւանը՝ Վայք:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20 / 22)

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի հրատարակչութեանց, տպիկրաֆիի եւ դիրքի առեւտուրի գործերու Պետական Կոմիտէի նախագահ նշանակուած է Ստեփան Պօղոսեան: Ան փոխարինած է Գեղամ Մուղնեցեանը, որ այդ պաշտօնէն «ազատուած» է իր դիմումին վրայ:

***

Հայաստան վերադարձող Հայերու ընդունման եւ տեղաւորման պետական կո–

(Շար·ը Դ· էջ)

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 33–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ
– 1957, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 26 –

«Մի Հեղեղ, Մի Սով, Մի Մորեխ»

ԽՄԲ. – 1928 Փետրուար 15–ին լոյս տեսած է «Ծառայ»ի մէջ թղթակցութիւն մը, ղրկուած Յունուար 7–ին թերթին խմբագրութեան, Էնզելիէն (Պարսկաստան), որ կը պատմէ Ղարաբաղի վիճակը, ուրկէ փախած է թղթակցութեան հեղինակը վեց ընկերներով: Այդ թղթակցութիւնը վերհրատարակեցինք, 1988 Ապրիլ 14–ին, որպէս նիւթ ղարաբաղեան ցաւոտ պատմութեան: Վէրբը հին է:

Ի յուշ Շաւարշի մահուան 33–րդ տարելիցին, ստորեւ այդ առթիւ գրած իր խմբագրականը, նոյն օրը (1928, Փետրուար 15). –

**

Կարելի չէ առանց սարսուռի կարդալ եօթը փախստականներու պատմութիւնը, Ղարաբաղի կացութեան եւ ժողովուրդի տրամադրութեան մասին:

...Անոնք կը համբերեն ու կը տոկան: Բայց, համակերպելով կարմիր լուծին, անհանդուրժելի կը դանեն որ այդ հայկական հողամասը զանուի տաճկահպատակական իշխանութեան տակ:

Կարմիր լուծին համբերենք, բայց ի՞նչպէս տանինք միւսը, Թուրք – Թաթարական վայրենի տիրապետութիւնը, որու «չնորհիւ» հարիւր հազարաւոր Հայութիւնը ոչ միայն կը հարստահարուի եւ կը ծիւրի, այլեւ իր աչքին առջեւ կը տեսնէ Թուրքերու սպառազինութիւնն ու զինուածութիւնը:

...Կազմուած է միութիւն մը, «Ղարաբաղը Հայաստանին», որ իր մասնաճիւղերն ունի ամէն տեղ, մինչեւ Գանձակի հայկական չրջանը: Միութիւնը անկուսակցական է: Անոր մէջ կը գտնուին դաշնակցականներ, հին հնչակեանները, բոլշեւիկները, էս – էռներ եւ մենչեւիկները:

Ուրեմն արդէն զօրաւոր ճակատ մը կազմուած է, չատ բնական եւ արդար իրաւունք մը պաշտպանելու համար: Իրաւունք մը որ, բոլշեւիկեան իշխանութենէն չատ առաջ, հանդիսաւոր համաձայնութիւններով, լինն անգամ արտայայտուած է Ղարաբաղի ժողովուրդին կողմէ: Իրաւունք մը զոր պաշտօնապէս հաստատեց նոյնինքն Նարիմանով, Ադրբէջանի առաջին կարմիր փոխարքան:

Եւ Ղարաբաղցիները իրաւունք ունին պոռալու — եթէ Հայաստանի ներկայ վարիչները չեն կրնար իրականացնել թուրք կոմունիստ Նարիմանովի յայտարարութիւնն անգամ, ալ ի՞նչ է իրենց դերը եւ գործը, նաեւ Հրազդանի ափերուն վրայ, իրրեւ կամակատարներ...:

Առանձնապէս կանգ չառնելով չարք մը հայ կոմունիստներու սթափման վրայ, բանէ թէ միայն Ղարաբաղ չեն գտնուիր անոնք: Բուն իսկ մայրաքաղաքին, Երեւանի մէջ ալ կան առողջ մտածողներ, որոնք երբեմն կը համարձակին յիշեցնել օրուան իշխանատուրներուն, թէ ... Ղարաբաղը կամ Նախիջեւանը Հայաստանի կը պատկանին:

Երկու տարի առաջ, երբ Ախալքալաքէն պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Երեւան, պահանջելով Հայաստանի վերադարձնել այդ հայկական հողամասը, իշխանութիւնը կոպիտ պատասխան մը տուաւ ու ճամբեց: Բայց, բողոքը չդադրեցաւ եւ այսօր աւելի ուժգնին ու չհչտակի կ'արտայայտուի ուրիշ յափշտակուած պատառ մը, «ինքնավար» Ղարաբաղէն:

Մինչ երկկ փոքրիկ խումբերով եւ վախն ի վախ կը բողոքէին իրաւազուրկները, այսօր արդէն բարձրաձայն կը պոռան, Թուղթիկներ կը հրատարակեն, եւ ամէն զատակարգէ ու զատանդէ բազմութիւն մը կը քաչեն իրենց եռանդէն:

Ի՞նչ կ'ընէ խորհրդային իշխանութիւնը այս համաժողովրդական չարժումին հանդէպ:

– Չալածանք, բանտ եւ աքսոր: Բայց մինչեւ ե՞րբ եւ մինչեւ ո՞ւր: Ղարաբաղի ժողովուրդը չլռեց, երբ Թոմսըններ եւ Հնաքէլներ ուժ կուտային Ջարդարար Սուլթանովներու: Չլռեց, երբ Մոսկուա գրուքի՛ւն կը դպար, լրագրուքի՛ւն կ'ապրէր, լրագրուքի՛ւն կը չնչէր:

Եւ կոթողեց իր մենակեաց բերդը, ապա մարտի հրաւէր կարդաց բոլոր թերահաւատներուն, հայ իրականութեան աննպաստ պայմաններուն ու ճակատագրին, եւ գործի անցաւ: Ու մինչեւ վերջին վայրկեանը, մինչեւ այն րոպէն, երբ աւանդեց իր հոգին, յաջողեցաւ չախչախել բոլոր ոսոխները, եւ մղել բոլոր գրոհները ու մնալ բերդապահն անպարտելի՝ ինքնակերտ բերդին անառիկ:

Բայց, ինչո՞ւ վարագոյրը: Եւ այժմ բերդապահը չկա՛յ: Ինկաւ մարտի մէջ, կուռի ամենաբախտորոշ օրերուն, պայքարի առաջին գծին վրայ:

Ուրիշները պիտի ըսեն թերեւս. – «Ինկա՛ւ գրիչը ձեռքին»: Իսկ մենք կը նախընտրենք ըսել այսպէս. – «Մեր լրագրութեան գրիչն էր, որ ինկաւ»:

Ու չկայ բերդապահը այլեւս: Ամէն կողմէ զաւդիր ու ահեղ յարձակումներ պիտի կատարուին այժմ, որպէսզի նաեւ բե՛րդը խորտակուի:

Պիտի խորտակուի՞ արդեօք:

Չենք պիտեր: Գիտենք սակայն, որ բերդին կապուած ուրիշ երեւոյթ մըն ալ կայ: Որովհետեւ միայն Գրիչ չէր Շաւարշը: Ան Գրիչ էր ու նաեւ Աղօթք: Հայո՛ւն Աղօթքը: Մեր հոգին, մեր անմահալի հայրենիքին՝ անոր ջուրերուն ու ապառաժներուն, առեղծուարթ հանճարին ու առասպածխմաց երդիներուն Աղօթքը:

Եւ դառն է ան, այս Աղօթքը: Իր մըրմունջին մէջ ծածուկ հեծեծանք մը կայ թաքնուած: Եւ սակայն, իր ամենահզօր պահերուն արցունքին իսկ ընդմէջէն ուրուագծուած խորհրդաւոր հայ մարդուն քաղցր ժպիտը կը նշմարուի:

Շաւարշին մօտ այս Աղօթքը լոկ մոլեռանդ ջերմեռանդութիւն չէր եւ կամ ջերմեռանդ մոլեռանդութիւն: Շաւարշին համար այս Աղօթքը նաեւ անընկճելի ծառացում մըն էր, ահարկու դուալար մը, աննահանջ մաքառում մը՝ Անարդարութեան դէմ: Եւ ո՛չ ոք Շաւարշէն լաւ գիտէր, որ այս պայքարին մէջ զուր՝ հայցուած կամ չնորհուած՝ չկայ ու չի կրնար լլալ:

Այսօր ոչ եւս է բերդապահը: Լռած խորտակուած է Գրիչը: Ու կրնա՛յ, կըրնա՛յ պատահիլ, որ նաեւ բերդը խորտակուի:

Այսուհանդերձ, հրաժեշտի այս պահուն, մենք չատ հանդարտ ու չատ հաստատ ձայնով կ'ըսենք Շաւարշին կ'ըսենք «հանգի՛ստ ոսկորներուն»:

Որովհետեւ, թէ խորտակուեցան անհաշիւ բերդեր՝ թաղումէ թաղում եւ գերեզմանէ գերեզման առաջնորդելու մեզ, թէ տակաւին խորտակուին ա՛լ բերդեր՝ դորչ այս երկնակամարներու տակ, թէ սփիւռքեան վերջին պարիսպի առջեւ վերջին զինուորն իսկ իյնայ նօսրացած մեր չարքերէն, դարձեալ պարտուած պիտի չըլլանք մենք: Պարտուած պիտի չըլլանք, քանի որ հո՛ն, ուր արեւածագի հազարամեայ մեր սպառումը անուն մը տուաւ մեր հոգին ու զայն Հայաստան կոչեց, հո՛ն, հայ մամիկները հայ մանուկներուն դարեր անթիւ ու մինչեւ այսօր աղօթել տրվեցուցին:

Աղօթել Շաւարշին, բոլոր Շաւարշնե – րուն Աղօթքով: Այն աղօթքով, որ պիտ, թէ ի վերջոյ խաչա՛ծն է որ պիտի խորտակի: Որ պիտ, թէ ի վերջոյ Լո՛յսն է, որ պիտի յաղթանակէ: Որ պիտ մանաւանդ, որ գալիք այդ Լոյսէն ճառագայթ մըն ալ վերջապէս մեր հոգին է վերապահուած:

Երբ դայ պատմութեան բոլոր պահերուն այդ պահը արթնան, երբ մեր հոգին ալ տիրանայ Լոյսէն ճառագայթած իր արդարութեան, այն ժամանակ մենք ա – կանատես պիտի ըլլանք Շաւարշի ու բոլո՛ր Շաւարշներու մե՛ծ դարձին:

Մեր հոգին, մեր հայրենիքէն, մեր Հայաստանէն էին առնուած Շաւարշն ու Շաւարշները: Եւ ան «Հայաստան» որբեւրուս՝ Հայաստանը եղան անոնք:

Ու կը լսէ՞ք, թէ ո՛րքան, ո՛րքան մօտ է արեւածագը հազարամեայ մեր սպառումին, երբ Շաւարշ ու Շաւարշներ կրկին իրենց կանչով մօր պիտի դառնան:

Իրենց հոգի՛ն:
Հայրենիքի՛ն:
Յաւերժական Հայաստանի՛ն:

ԲԻԳԼԱՐ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

(«Յուսաբեր» 1957, Փետր. 2)

ԳՐԻՉԸ ԵՒ ԱՂՕԹՔԸ

ԳՐԻՉ էր: Գերազանցօրէն՝ գրիչ: Ուրոյն ու վարակիչ եւ ներծծած այն խո՛ր պիտակութիւնը նաեւ թէ մեր մօտ լերազրութիւնը կրնայ ըլլալ, պէ՛տք է ըլլայ առաքելութիւն:

Եւ առոր համար է, որ Շաւարշը չէր լոկ մէկը մեր հրապարակագիրներէն: Թէկուզ լաւագոյնը անոնց մէջ: Այլ ան եղաւ տեսակ մը բերդ: Եւ այս «տեսակ մը բերդ»ի մայրաճակատ դարպասը՝ յաչս օտարներու եւ յաչս Հայերու՝ մնաց կամուրջուած ցուցանակով մը երկաթակուռ:

«Ici le Journalisme Arménien».

«Ա՛յստեղ՝ հայ լրագրութիւնը»:

Բերդը պաշարուեցաւ: Կտրուեցաւ դուրսի աշխարհէն: Ապուեցաւ արտաքին օդնութեան ամէն հնարաւորութիւն: Ապուեցաւ ամէն յոյս՝ պաշարումին դիմանալո՛ւ, տոկալո՛ւ, տեւելո՛ւ:

Եւ սակայն Շաւարշը տոկա՛ց: Ու տեւե՛ց: Եւ բերդը մնաց անառիկ: Տասնամեակներու մէջ իւրաքանչիւր տարի, տասնիներուն մէջ իւրաքանչիւր ամիս, եւ ամիսներուն մէջ իւրաքանչիւր չաբաթ, Շաւարշը իր թերթը խմբագրեց այնպէս, ինչպէս երբ նստած ըլլար իր ազատ Հայաստանի, ազատ մայրաքաղաքին մէջ ու լրագրային մրցումի ելած ըլլար ոչ թէ ա՛յլ Հայ լրագրողներու եւ լրագիրներու, այլ միջազգային լրագրութեան հետ:

Եւրոպայի եւ Ամերիկայի համալսարաններուն մէջ լրագրութիւնը, այսօր, իրրեւ առանձին դիտութիւն կը դասաւանդուի: Դասընթացքներ կան, թէ «խմբագրական»ը ի՛նչ է, ինչի՛ կը ծառայէ, ի՛նչպէս պէտք է գրուի եւ ի՛նչ երկարութիւն պէտք է ունենայ՝ համաձայն թերթի ծաւալին: Դասընթացքներ կան «առաջնորդող յօդուած»ի, «տոմս»ի, «լուր»ի էութիւնն ու նպատակը ուսուցանող: Եւ դասընթացքներ կան, որոնք խորա – դիրներու, նկարներու, տախտակներու, նիւթերու եւ էջերու դասաւորումն իսկ կատարեալ արուեստի մըն են վերածած:

Եւ Շաւարշը «չրջանաւարտ»ն էր այս բոլորի: Ո՛չ թէ համալսարանով, այլ աչքով, ականջով, անոխակալական բնազդով: Որովհետեւ աշխարհ էր եկած իրրեւ Գրիչ: Եւ այդ Գրիչը պիտէր, որ լրագրութեան մէջ հարցը միայն այն չէ, թէ ի՛նչ կ'ըսես, այլ ինչո՞ւ ըսուածի խորք եւ բովանդակութիւն: Այլ հարց է նաեւ, հիմնական ու էական, թէ ի՛նչպէս կ'ըսես, քանի՛ սիւնակի վրայ ու քանի՛ տողով, ոչ միայն ա՛ր մէկ էջէն, այլ եւ էջի մը ո՛ր անկիւնէն:

Հարց է զարձեալ, էական ու հիմնական հարց, թէ յօդուածը ի՛նչ «փունթօ»յով պիտի չարուի, խորագիրը ինչ տառերով պիտի ներկայացուի, արդեօք մէ՞կ, երե՞ք թէ՞ եօթը սիւնակներու վրայ պիտի տարածուի:

Ու հարց է նոյնպէս, թէ յօդուածին պէ՞տք է կցել յատկապէս մեկնութեամբ էջը ճոխացնող պատկեր կամ ծաղրանկար կամ չրջանակուած ծանօթութիւն կամ վիճակագրական տախտակ:

Այս բոլոր բաները այսօր կը դասաւանդուին համալսարաններու մէջ: Զորս տարիներու չրջանով մը կ'ուսուցանուին: Եւ չրջանաւարտ ուսանողը վկայական մը եւ տիտղոս մը կը առանայ:

Շաւարշը չունէր ո՛չ մէկը եւ ո՛չ ալ միւսը: Եւ սակայն «աւարտած» էր բոլոր դասընթացքները: Քանզի, իր պարագային, լրագրութիւնը ուսուցումով չէ՛, որ պիտի փոխանցուէր իրեն: Այլ, իր կեանքին մէջ ու իր կեանքով Շաւարշը լրագրութիւն կը դառնար, լրագրութի՛ւն կ'ապրէր, լրագրութի՛ւն կը չնչէր:

Եւ կոթողեց իր մենակեաց բերդը, ապա մարտի հրաւէր կարդաց բոլոր թերահաւատներուն, հայ իրականութեան աննպաստ պայմաններուն ու ճակատագրին, եւ գործի անցաւ: Ու մինչեւ վերջին վայրկեանը, մինչեւ այն րոպէն, երբ աւանդեց իր հոգին, յաջողեցաւ չախչախել բոլոր ոսոխները, եւ մղել բոլոր գրոհները ու մնալ բերդապահն անպարտելի՝ ինքնակերտ բերդին անառիկ:

Բայց, ինչո՞ւ վարագոյրը: Եւ այժմ բերդապահը չկա՛յ: Ինկաւ մարտի մէջ, կուռի ամենաբախտորոշ օրերուն, պայքարի առաջին գծին վրայ:

Ուրիշները պիտի ըսեն թերեւս. – «Ինկա՛ւ գրիչը ձեռքին»: Իսկ մենք կը նախընտրենք ըսել այսպէս. – «Մեր լրագրութեան գրիչն էր, որ ինկաւ»:

Ու չկայ բերդապահը այլեւս: Ամէն կողմէ զաւդիր ու ահեղ յարձակումներ պիտի կատարուին այժմ, որպէսզի նաեւ բե՛րդը խորտակուի:

Պիտի խորտակուի՞ արդեօք:

Չենք պիտեր: Գիտենք սակայն, որ բերդին կապուած ուրիշ երեւոյթ մըն ալ կայ: Որովհետեւ միայն Գրիչ չէր Շաւարշը: Ան Գրիչ էր ու նաեւ Աղօթք: Հայո՛ւն Աղօթքը: Մեր հոգին, մեր անմահալի հայրենիքին՝ անոր ջուրերուն ու ապառաժներուն, առեղծուարթ հանճարին ու առասպածխմաց երդիներուն Աղօթքը:

Եւ դառն է ան, այս Աղօթքը: Իր մըրմունջին մէջ ծածուկ հեծեծանք մը կայ թաքնուած: Եւ սակայն, իր ամենահզօր պահերուն արցունքին իսկ ընդմէջէն ուրուագծուած խորհրդաւոր հայ մարդուն քաղցր ժպիտը կը նշմարուի:

Շաւարշին մօտ այս Աղօթքը լոկ մոլեռանդ ջերմեռանդութիւն չէր եւ կամ ջերմեռանդ մոլեռանդութիւն: Շաւարշին համար այս Աղօթքը նաեւ անընկճելի ծառացում մըն էր, ահարկու դուալար մը, աննահանջ մաքառում մը՝ Անարդարութեան դէմ: Եւ ո՛չ ոք Շաւարշէն լաւ գիտէր, որ այս պայքարին մէջ զուր՝ հայցուած կամ չնորհուած՝ չկայ ու չի կրնար լլալ:

Այսօր ոչ եւս է բերդապահը: Լռած խորտակուած է Գրիչը: Ու կրնա՛յ, կըրնա՛յ պատահիլ, որ նաեւ բերդը խորտակուի:

Այսուհանդերձ, հրաժեշտի այս պահուն, մենք չատ հանդարտ ու չատ հաստատ ձայնով կ'ըսենք Շաւարշին կ'ըսենք «հանգի՛ստ ոսկորներուն»:

Որովհետեւ, թէ խորտակուեցան անհաշիւ բերդեր՝ թաղումէ թաղում եւ գերեզմանէ գերեզման առաջնորդելու մեզ, թէ տակաւին խորտակուին ա՛լ բերդեր՝ դորչ այս երկնակամարներու տակ, թէ սփիւռքեան վերջին պարիսպի առջեւ վերջին զինուորն իսկ իյնայ նօսրացած մեր չարքերէն, դարձեալ պարտուած պիտի չըլլանք մենք: Պարտուած պիտի չըլլանք, քանի որ հո՛ն, ուր արեւածագի հազարամեայ մեր սպառումը անուն մը տուաւ մեր հոգին ու զայն Հայաստան կոչեց, հո՛ն, հայ մամիկները հայ մանուկներուն դարեր անթիւ ու մինչեւ այսօր աղօթել տրվեցուցին:

Աղօթել Շաւարշին, բոլոր Շաւարշնե – րուն Աղօթքով: Այն աղօթքով, որ պիտէ, թէ ի վերջոյ խաչա՛ծն է որ պիտի խորտակի: Որ պիտ, թէ ի վերջոյ Լո՛յսն է, որ պիտի յաղթանակէ: Որ պիտ մանաւանդ, որ գալիք այդ Լոյսէն ճառագայթ մըն ալ վերջապէս մեր հոգին է վերապահուած:

Երբ դայ պատմութեան բոլոր պահերուն այդ պահը արթնան, երբ մեր հոգին ալ տիրանայ Լոյսէն ճառագայթած իր արդարութեան, այն ժամանակ մենք ա – կանատես պիտի ըլլանք Շաւարշի ու բոլո՛ր Շաւարշներու մե՛ծ դարձին:

Մեր հոգին, մեր հայրենիքէն, մեր Հայաստանէն էին առնուած Շաւարշն ու Շաւարշները: Եւ ան «Հայաստան» որբեւրուս՝ Հայաստանը եղան անոնք:

Ու կը լսէ՞ք, թէ ո՛րքան, ո՛րքան մօտ է արեւածագը հազարամեայ մեր սպառումին, երբ Շաւարշ ու Շաւարշներ կրկին իրենց կանչով մօր պիտի դառնան:

Իրենց հոգի՛ն:
Հայրենիքի՛ն:
Յաւերժական Հայաստանի՛ն:

ԲԻԳԼԱՐ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

(«Յուսաբեր» 1957, Փետր. 2)

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅ–ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

«Թումանեան եւ Վրաստանը» թեման բազմիցս քննութեան նիւթ դարձած է թէ՛ հայ եւ թէ՛ վրացի գրականութեան մէջ: Բայց տակաւին պիտական չրջանառութեան մէջ չեն դրուած հայ – վրացական յարաբերութիւններուն վերաբերեալ քանի մը յօդուածներ ու նամակներ: Այս առումով ուշադրութեան արժանի են Յովհաննէս Թումանեանի «Պէտք է պարզ ասել», «Վերջին տեղատուութիւն», «Ի՞նչ կարող է անել Վրաստանը» յօդուածները, վրացի հեղինակութիւններու ուղղած նամակները, վաստակաւորական հարուստ նիւթ որ սփռուած է այն տասնեակ պարբերական մամուլին եւ արխիւներու մէջ:

«Ի՞նչ կարող է անել Վրաստանը» յօդուածին մէջ Թումանեան կը ներկայացնէ յեղափոխական իրավիճակը, ժողովրդական ընդվզումները Անդրկովկասի մէջ: «Կովկասեան Ֆրանսիա»յի կամ՝ «Կովկասեան Համլէտ»ի դժուարին դերը Թումանեան կու տայ Վրաստանին՝ անոր հետ կապելով իր լուսաւոր յոյսերը: Դարասկիզբի յեղափոխական պայքարին մէջ Թումանեան Հայերը երկրորդը կը դասէ Վրացիներէն յետոյ. ըստ իրեն հայկական հարցը մէկ կողմէն, հայ–մուսուլմանական հարցը միւս կողմէն՝ Հայերը կը չեղքէին յեղափոխական պայքարէն:

1905 – 1906 Թուականներու չարժման մէջ Թումանեան յառաջամարտիկը զարձեալ Վրացիները կը համարէր, որոնք ոտքի ելած էին նոյնիսկ զօրքերուն դէմ՝ յառաջացնելով ցարական կառավարութեան զայրոյթը: «Այս բոլորը պարզ ցոյց կու տայ, – կ'եզրակացնէ Թումանեան, – ինչպիսի լուսաւոր դեր է վիճակուած խաղալու կովկասեան Ֆրանսիային – Վրաստանին...»:

Իր «Վերջին տեղատուութիւն» յօդուածը Թումանեան սապէս կը սկսի. «Ազգերի հարեւանութիւնների մէջ դժուար կարելի է գտնել աւելի լաւ հարեւաններ, քան եղել են Հայն ու Վրացին: Պատմութեան մէջ յայտնի չի հայ – վրացական պատերազմ» («Ժողովրդի ձայն», Թիֆլիս, Նոյեմբեր 1918):

Թումանեան բազմաթիւ վկաներ կը բերէ պատմութենէն՝ ապացուցանելու համար հայ եւ վրացի ժողովուրդներու բախտակից ըլլալը, սկսեալ խաչակրաց արչաւանքի, Դաւիթ եւ Աչոտ Թագաւորներու, Թամար Թագուհիի տիրապետութեան չրջանէն մինչեւ Ռուսաստանին կցուիլը:

Երբ 1918–ին հրահրուեցան հայ – վրացական ընդհարումները, Թումանեան բազմաթիւ յօդուածներով կոչ ըրաւ զադրեցնել ազգամիջեան վէճերը: Ան վստահ էր որ ցարական Ռուսաստանը հրահրած էր թշնամանքը ժողովուրդներու միջեւ: Բայց ան համոզուած էր նաեւ որ «անկարելի է հայ – վրացական ժողովուրդների ընդհարումը դլուխ բերել»: Տեղի ունեցած տխուր միջադէպերը Թումանեան կ'անուանէր ընդամէնը ցաւալի թիւրիմացութիւն: Ան բազմիցս կրկնած է թէ այն Հայը որ չի պաշտպաներ Վրաստանը, չի հասկնար իր ժողովուրդը եւ իր պատմութիւնը, եւ այն Վրացին որ չի պաշտպաներ Հայն ու Հայաստանը, չի հասկնար վրացի ժողովուրդը եւ Վրաստանի պատմական ուղին:

Նուաղող Թումանեանի արխիւին մէջ յատնաբերուած «Պէտք է պարզ ասել» յօդուածը ուղղուած էր Հայերու եւ Վրացիներու միջեւ ցաւալի թիւրիմացութեան բացայայտման. «Օրերս, – կը գրէ Թումանեան, – հաղորդում յատնուեց մամուլում, թէ Հայաստանին միաւորում է Պաթումի մարզը»: Այդ լուրը հետզհետէ լուրջ բնոյթ կ'առնէր եւ կ'անհանգըստացնէր վրացական չրջանակները: Զանազան պարբերականներու էջերուն մէջ անմիջապէս կը յայտնուին կեղծ լրատուութեան արձագանգներ եւ մէկու մը յօրինած լուրը կը ներկայացնեն իրրեւ հայ ժողովուրդի պահանջ. «Եւ մենք մինչեւ այժմ չենք հասկանում, որտեղի՞ց յառաջացաւ այդ լուրը, եւ ովքե՞ր են այդ Հայերը, որոնք պահանջում են Պաթումի մարզը»:

Վրացական թերթերուն մէջ տպագրը-

ւած կեղծ լուրերէն էր նաեւ այն, որ իբր թէ Դրօ, նշանակուելով հայ զօրքերու հրամանատար, կրնայ նորէն կռիւ մէջ մտնել Վրաստանի հետ: Այդ լուրէն ազդուած՝ Թումանեան դրի կ'ուզէ «Մօտիկ հարեւանը եւ հեռու բարեկամը» յօդուածը: «Իմ կարծիքով, – կ'ըսէ Թումանեան, – սուտ է որ ասում են՝ ամէն մի կառավարութիւն արժանի է իր ժողովրդին: Ընդհակառակը՝ առհասարակ կառավարութիւնները արժանի չեն իրենց ժողովուրդներին...»:

Թումանեան Հայաստանի կառավարութիւնը կը մեղադրէր նաեւ այն բանին համար, որ առանց քարտէսին նայելու իր յօյսը կը դնէ հեռաւոր երկիրներու վրայ. «Միակ մեծ օգնութիւնը, որ տեսել է հայ ժողովուրդը իր հեռու բարեկամներից՝ դա ամերիկեան ժողովրդի օգնութիւնն էր»: Արձանագրելով իրավիճակը՝ Թումանեան բնաւ ալ այն կարծիքին չէր, որ յանուն հեռուներու հետ բարեկամութեան կարելի է թշնամանալ դրացիներու հետ:

Այս յօդուածը մանակի կրճատումներով խորհրդային տարիներուն առաջին անգամ հրատարակուած էր 1943 Մարտին, «Սովետական Գրականութիւն» ամսագրին մէջ:

Թումանեանի խօսքը, անուշտ, մեծ ուժ ունէր, բայց ան կը պայքարէր ոչ միայն դրիչով: 1918–էն 1920 Թումանեան ամէն կերպով իր մասնակցութիւնը կը բերէր հայ – վրացական յարաբերութեանց ամրապնդման գործին: Ան մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր Վրաստանի զեկավար շրջանակները եւ կը ձգտէր զայն օգտագործել: Անձամբ հանդիպելով վրացի կառավարութեան արտաքին նախարար ե. Գելեչկորիի ու այլ զեկավար անձերու, Թումանեան կը փորձէր առնոնց հետ համաձայնութեան գալ, ըստեղծուած կացութեան ելք մը գտնել:

Թիֆլիսի քաղաքապետարանը ղեմած էր Թումանեանի, խնդրելով ընդունիլ Թիֆլիսի հաչտարար դատարանին պատուոյ անդամութիւնը: 1919, Մարտ 17–ին, Վրաց ակումբի չէնքին մէջ տեղի պիտի ունենար դրական դատ. «Ցանցատո՞ր է արդեօք Հայաստանը Վրաստանի հանդէպ, թէ ոչ» նիւթով:

Թումանեանի համար ազգերու համերաշխութեան նպաստող կարեւոր գործօններէն է գրականութեան ու արուեստի, ազգային մշակոյթներու փոխադարձ թափանցումը եւ չփումը: Երբ Թումանեան հայ մտաւորականութեան առջեւ վրացական գրականութեան մասին դասախօսութիւն կարդալու կը հրաւիրէր գրականագէտ Մ. Ծուլուկիձէն, իր բացման խօսքին մէջ ան հայ եւ վրացի ժողովուրդներուն միջեւ սէր ու յարգանք յառաջացնելու պահանջը կը դնէր: Թումանեան «մի վերին աստիճանի ցաւալի ու պախարակելի» երեւոյթ կը համարէր այն անգիտութիւնը, զոր փոխադարձաբար կը դրսեւորեն Հայերն ու Վրացիները իրարու մշակոյթներու ու պատմութեան նկատմամբ:

Առհասարակ Թումանեանի կազմակերպած դրեթէ ոչ մէկ ձեռնարկ տեղի կ'ունենար առանց վրացի գրողներու եւ մտաւորականներու մասնակցութեան: Անոր տունը տեղի ունեցող գրական ասուլիսներուն եւս ներկայ կ'ըլլային վրացի հանրային գործիչներ:

Թումանեան, ինք եւս յաճախ կը մասնակցէր վրացական գրական ոճներուն ու հանդէսներուն: Ինչպէս կը հաւաստէ Տիգran Տարխձէ, «մեր ոչ մէկ նախաձեռնութիւնը առանց անոր մասնակցութեան չէր անցներ»:

Երբ Հայաստանի ու Վրաստանի մէջ խորհրդային կարգեր հաստատուեցան: Վրաստանի Գրողներու Միութիւնը, Թումանեանը համարելով «ընդհանուր բանաստեղծ Հայերուն ու Վրացիներուն համար, անոր թոռչակ յատկացուց: Իր չընորհակալական պատասխանին մէջ Թումանեան գրեց. «Վրացուն պատահելն ու ծանօթանալն է բանը – իսկ նրան սիրելուց հեշտ բան ես չգիտեմ... Իմ արածի համար էկպ իմ եղբայր վրացի գրողների արածը ես գտնում եմ էնքան չռայլ մի պատասխան, ինչքան չռայլ մի պատասխանի ընդունակ է Վրացին»:

Թումանեան Վրաստանը կը սիրէր մեծ ու խոր սիրով, չատ կը գնահատէր վրացին անկեղծ ու կենսուրախ բնաւորութիւնը: Հայ բանաստեղծը այդ երկրին ձօնեց չարք մը բանաստեղծութիւններ՝ «Վրաստանի համար», «Վրաստանի ոգին», «Նուէր Վրաստանի բանաստեղծներին» եւ այլն:

Բանաստեղծը չէր կրնար անտարբեր մնալ Վրաստանի թէ՛ ուրախութեան եւ թէ՛ ցաւին առջեւ: 1920–ի գարնան առաջին օրերուն Վրաստան տեղի ունեցաւ երկրաշարժ, որ խլեց բազմաթիւ կեանքեր: Տարերային աղէտէն ոտաժած էր յատկապէս Գորիի շրջանը: Դեռ թարմ էր մեծ եղեռնի կսկիծն ու ցաւը, դեռ անմխիթար էր հայ որբերու ու գաղթականներու վիճակը: Թումանեան այդ օրերուն զբաղած էր հայ հայրենակցական միութիւններու Միութեան, պատերազմէն հայ ժողովուրդին կրած վնասները քննող յանձնախումբին, Գրողներու Միութեան, հայ արուեստի Տան, հայ որբերու ու գաղթականներու հանգանակիչ Կոմիտէին գործերով, քանի որ միաժամանակ կը նախագահէր այդ բոլոր հաստատութիւններուն: Բայց ան չէր կրնար «Հայոց վշտի մեծ ծովի մէջ» չտեսնել զրացիին ցաւը: Եւ բանաստեղծը վաճառքի կը հանէ իր գիրքերուն հրատարակութեան իրաւունքը եւ դոյացած ամբողջ գումարէն 10 հազար ռուբլին կը յատկացնէ հայ որբերուն, 10 հազարը՝ հայ գաղթականներուն եւ 10 հազարն ալ՝ Վրաստանի երկրաշարժին ազէտեալներուն:

Պատմութիւնը վերստին փաստեց Թումանեանի միտքերուն խորութիւնն ու իմաստութիւնը: Այսօր, 70 ամեայ հեռատեսութենէն մեզի կը հասնին Թումանեանի խօսքերը, որոնք կարծես ըսուած են մեր օրերուն համար. «Այո, մեզ հասած դժբախտութիւնը վեր եղաւ մեր ուժերից ու կարողութիւններից: Սակայն էս էլ կ'անցնի: Առաջին անգամը չէ, որ հայ ժողովուրդը էս տեսակ աղէտ է տեսնում: Էլի է տեսել ու նորից ոտի կանգնել, նորից վերաշինելու եւ ստեղծագործելու համար»:

Թումանեան անվերապահօրէն կը հաւատար Հայու եւ Վրացիի բարեկամութեան, այդ կապն ու միութիւնը համարելով անկործանելի եւ յաւերժ: Այսօր ալ խիստ այժմէական կը հնչեն հայ – վրացական յարաբերութեանց մասին իր մարգարէական խօսքերը: Ապացոյցը նորօրեայ մեր կեանքն է, Վրացիի գրիչէն դուրս եկած հետեւեալ խօսքերը. «Ոչ միայն ողբերգութեան ժամին, այլեւ ի սկզբանէ միասին ենք եղել: Մեր սերունդները պիտի համոզուած լինեն՝ առանց մէկմէկու չենք կարող, այն չենք» («Գրական Թերթ» Յունուար 27, 1989):

Ս. Գ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

«Պատմաբանասիրական Հանդէս»

(ամփոփուած)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մայրավանքին մէջ, Դեկտեմբեր 30, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը ընդունած է յոյն օրթոտոքս համայնքի պետ՝ Անտիոքի Պատրիարք Իգնատիոս Դ. Հազիմը, որ Դամասկոսէն չորս օրեան այցելութեամբ մը գտնուած է Հիւսիսային Լիբանան: Անտիոքի Պատրիարքին ընկերացած են Պէյրութի առաջնորդ՝ Իլիաս Աուտէ Արք. եւ Լեռնալիբանանի առաջնորդ՝ Ձորճ Խլար Արք., ինչպէս նաեւ ռուս օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Ներկայացուցիչը՝ Նիքանորը Եպիսկոպոս: Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կողքին, տեսակցութեան ներկայ եղած են Կաթողիկոսութեան ընդհանուր փոխանորդ Արտաւազդ Արք. Թրթռեան եւ Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Արամ Արք. Քէչիչեան: Աւելի քան մէկ ժամ տեւած տեսակցութեան ընթացքին, երկու հոգեւոր պետերը խօսած են Միջին – Արեւելքի ընդհանուր կացութեան, քրիստոնէական եկեղեցիներու սերտ գործակցութեան, ընդհանուր երկխօսութեան եւ միութեան անհրաժեշտութեան մասին:

Գերմանահայ ևամականի

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Յունուար 18–ի դրութեամբ անվիճելի է որ կը տիրէ պատերազմական վիճակ Կովկասի մէջ, բան մը որ ոչ թէ միայն այսօրուան զերման մամուլը կը հաստատէ այլ նաեւ Մոսկուան ինքը: Այս կապակցութեամբ հետաքրքրական է Ֆրանք-Ֆուրթեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկ (ՖԱՑ) մէջ լոյս տեսած խմբագրականը՝ առաջին էջին վրայ, ուր կարելի է կարդալ՝ ի մէջ այլոց նաեւ հետեւեալը:

«Ներկայիս ոչ մէկ օգուտ կը բերէ եթէ կորքաչովի երբեմնի փոխանորդ եւ բարեփոխումներու հակառակորդ Լիկաչով հրապարակաւ խոստովանի թէ համայն Քաղբիւրօն ազգութիւններու հարցը նախ ստորադասած եւ յետոյ անակնկալի մատնուած է ի տես անոր ուժին: Նոյնինքն Կորքաչով բացատրութիւն չկարմեց հոս: Ասոր լաւագոյն փաստն է Արցախի Հայաստանի հետ վերամիաւորման համար պայքարող «ակտիւիստներու» հասցէին ուղղուած հայհոյանքները՝ Հայաստանի ահաւոր երկրաշարժի օրերուն, կեցուածք մը որուն մէջ հազիւ թէ զանազանելի էր իր իսկ հռչակած «նոր մտածելակերպը»: Այս տպաւորութիւնը ըստեղծուեցաւ նոյնիսկ հայ թուղթ համայնավարներու մօտ, որոնք ոչինչ կրցան ընել, երբ ազանդական հակադրութիւնականները հոսանքներուն ընկերացան Մոսկուայէն հետզհետէ հեռանալու ձգտումները: Ազգութիւններու քաղաքականութեան տեսանկիւնէն դիտուած այս վերջինը չատ աւելի ճակատագրական էր, տրուած ըլլալով որ իրենց երկար պատմութեան ընթացքին քանիցս հալածանքի ենթարկուած Հայերը ի տարբերութիւն խորհրդային միւս ազգութիւններու Մոսկուան կը նկատէին իրրեւ հովանաւորող ուժ»:

Կովկասեան վերջին զարգացումները չատերու խորհիլ կու տան թէ այդ չրջանը կրնայ ներխորհրդային Աֆղանիստանի մը վերածուիլ: Պի – Պի – Սի–ի վերջին հաղորդումներէն մէկուն մէջ այն համոզումը առաջ քչուեցաւ որ նման բան մը կարելի չէ կարգ մը պատճառներու բերմամբ, որոնց գլխաւորագոյնն է զէնքի մատակարարումի անկարելիութիւնը՝ արտասահմանէն: Նչուեցաւ որ նոյնիսկ Պարսկաստանը հակառակ իր տարած քարոզչական աչխատանքին պատրաստ չէ առնելու նման քայլ մը, բան մը որ առ աւելի զժուարացած է Խորհ. Միութեան Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի հետ ունեցած սահմաններուն փակումով:

Հետաքրքրական է ՖԱՑ–ին մէջ տեսնել Լիկաչովի չուէտական «Սվենսքա Դագբլադետ» թերթին թղթակիցին ըսածները: Ինքը հակառակ է որ հրատալերով լուծուին ազգամիջեան բախտները, քանի որ նման մօտեցումի մը բացասական հետեւանքները կրնան զերակըչռել դրականներուն: Պատմութիւնը լեցուն է նման օրինակներով, ի'ըսէ Լիկաչով եւ կը չարունակէ. «Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութիւնը եւ նաեւ Խորհ. Միութիւնը ինքը կրնայ վերապրիլ առանց այս կամ այն պզտիկ Հանրապետութեան: Ես չեմ չեչտեր այս կէտը, ուեւէ մէկը նսեմացնելու համար, բայց այս է իրականութիւնը»: Աւելի վերջը Լիկաչով կը մեղմացնէ իր արծարծած միտքը, աւելցնելով որ նման զարգացում մը կողմերէն ոչ մէկուն համար չահաբեր կրնայ ըլլալ: Բայց եւ այնպէս կը մնայ այն տպաւորութիւնը որ բոլորովին ալ անկարելի չէ նկատուիր Արեւելեան Եւրոպայի զարգացումներուն նման զարգացում մը Խորհ. Միութեան պարագային եւս: Եւ թերեւս մեր բոլորին կարծածէն չատ աւելի չուտ կրնայ ստեղծուիլ նման կացութիւն մը Խորհ. Հայաստանի համար ալ: Գոյութիւն ունի՞ արդեօք ուրոյն ռազմավարութիւն մը Հայաստանի մէջ, որ կը պարփակէ նաեւ այս կարելիութիւնը:

Բայց մինչ այդ կը չարունակուի հայ – ազրբէջանական պատերազմը, պատերազմ մը զոր կողմերէն ոչ մէկը կրնայ չահիլ: Գոնէ այս է կարծիքը «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ին՝ մէջբերուած Արեւելեան Գերմանիոյ հեռատեսիլի մէկ աչխատակիցին կողմէ:

Բ. Ֆ.

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի թրքական որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԽԱՐՀԸ

Մեր առաջին դասը եղաւ երգը: Ազիզիէ Հանըմը գաւեց մեր մէջէն ամէնէն մեծերը, տարաբաղխի եւ սկսաւ երգը սորվեցնել անոնց, օրը անցաւ առանց որեւէ բան մը սորվին, հետեւեալ օրը կը շարունակուէր նոյն երգը: Յուսահատ՝ կէսօրւան դէմ մեր գաւարանը եկաւ հարցնելու թէ ո՞վ գիտէ այդ երգին բառերն ու եղանակը: Առանցի ուրիշ ընկերուհիի մը հետ ձեռքերնիս վեր առինք, նախ արտասանեցինք բառերը եւ ապա երգեցինք: Դժբախտաբար յետագային չկրցանք ոչ մէկ բառ յիշել: Ամբողջ մէկ ամիս ամէն օր նոյն երգը կ'երգէինք, մինչեւ որ մեր ականջին ծանր հիւանդութեան պատճառով դարձայ բազաճայն: Անակնկալի եկած, ան երկուքս տարաւ մեր քով եւ երգել տուաւ նորէն: Այնուհետեւ մեր երկուքը դասերին ամէնէն ուշիմներէն եւ աւելի մօտէն սկսան մեզմով պրպտիլ:

Երգէն վերջ կարգը եկաւ թուրքերէն տառերը սորվելու էլիֆ – պէե, ո՛չ գրատեղան ունէինք ոչ ալ նստարան. գետինը ծալապատիկ նստած, գրատախտակին առջեւ ուսուցչուհիները սկսան մեզի սորվեցնել դիրքերը: Ժամանակին հետ սկսանք ճանչնալ տառերը եւ վարժուիլ թուրքերէն լեզուի ներքուհիններուն: Երբ այբենարանը վերջացուցինք, բաւական սահուն կերպով կը կարդայինք ու կը գրէինք:

Ինչպէս թուեցի, երեք ուսուցչուհիներուն մէջէն ամէնէն բարին ու համբերատարը Զահրիէ Հանըմն էր: Իր ուշադրութեան ու համակրանքին առարկան դարձած էի, եւ ես ալ մասնաւոր ակնածանք մը ունէի իրեն հանդէպ: Կ'ըսեն՝ սէրը փոխադարձ է: Օր մը գիս քովը կանչելով ըսաւ. – «Աչիչէ, կ'ուզե՞ս որ որդեգրեմ քեզ, չատ պիտի փափաքէի քեզի պէս դաւակ մը ունենալ եւ կը վստահեցնեմ որ երբեք պիտի չզղջաս քեզ առնելուս համար»: Արդէն ուրիշ հայ որբուհի մը որդեգրած էին. Բաբերդցի էր, Պերճուհին եղած էր Նէճմիէ եւ չէին ծածկեր իր ծագումը: Մայրն ալ իրեն պէս գորովագութ ու ազնիւ կին մըն էր եւ վերջին ծայր հոգատար այդ պզտիկին հանդէպ, չփացնելու աստիճան կը սիրէին զինքը. չարաճճիական մի օրուան արձակուրդին դպրոց կը բերէր որ խաղայ մեզի հետ:

Դժբախտաբար Զահրիէ Հանըմը երկար չպաշտօնավարեց. թերեւս համակարծիք չէր միւսներուն հետ, կամ ալ անոնց նախանձը գրգռած ըլլալուն համար հեռացաւ դպրոցէն, ցաւ պատճառելով բոլորիս: Արդարամիտ ու սիրտի ակնաձբ ե՞րբ չէ ունեցած իր հակառակորդները. նախանձը քնացող լիճ մըն է մարդուն սիրտին մէջ, երբ արթննայ մահ կը սփռէ իր չուրջ:

Զահրիէ Հանըմին տեղ եկաւ՝ Ֆաթմա Հանըմը, Ազիզիէ Հանըմին մեծ քոյրը. ասիկա աւելի մեզմ բնաւորութիւն ունէր քան՝ Ազիզիէն: Այս վերջինը չատ չատուն էր եւ ինչ մեծ ախորժակով չէր պատմեր մեզի՝ Տիգրանակերտցի հայ առաջնորդին խաչելութիւնը եւ չնորհաւորչին կ'ըսէր թէ ոտքերուն եւ ձեռքերուն եղունգները աքցանով քաչելէ վերջ, մեսերն ալ կարաւելով քիչ առ քիչ՝ մեռցուցած են: Կը խօսէր նաեւ Տիգրանակերտի բերդին մասին, իբրեւ թէ այդ բերդի կամարին դրուած է եղեր, «Մանողն ալ կը դղջայ, չմտնողն ալ»: Մինակ Տիգրանակերտցիները կրնան պատասխան մը տալ այս դրուածքին ճշդրտութեան մասին: Ան կը խօսէր նոյնպէս Տիգրանակերտի ձմեռուկներու անհամեմատօրէն խոշորութեան վրայ, մեր անոթի ստամոքսին հոյդերը գրգռելով:

(Շար. 50)

(Շար· Ա· էջէն)

միտէի նախագահ նշանակուած է Հենրիկ Ազատեան:

***

«ՕՊԵՐԱՏԻՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ»

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան, Նախարարաց Խորհուրդին «Օպերատիւ Յանձնաժողով»ը Յունուար 18–ին հաղորդած է հետեւեալը· – Ինչպէս նախորդ օրերուն, Շահումեան եւ Հադրութ հասած է մօտ չորս թոն անհրամեշտ, դեղօրայք, Գեղաչէնի ենթաշրջանի հայութեան ալ աւելի քան չորսուկէս թոն ալիւր, չաքար, միս եւ երշիկեղէն: Բերդաձոր տարուած է տաք հագուստ եւ այլ բեռներ, Մօտ երկու թոն անհրամեշտ փոխադրուած է նաեւ Մարտակերտ:

***

«Օպերատիւ Յանձնաժողով»ի Յունուար 20–ի նիստին տեղեկութիւն տրուած է Ադրբեջանի հետ սահմանամերձ շրջան – ներուն մէջ տիրող կացութեան մասին, առաւել վտանգաւոր նկատուեցան Արցախի շրջանի Երասխ ափանը, Խաչիկ (Եղեգնաձոր), Խնձորուտ (Ազիզբեկով), Շաղափ (Սիսիան), Ոսկեպար (Նոյեմբերեան) գիւղերը, ուր պէտք է առաջին հերթին ուղղուին խորհրդային բանակին առաքաժանումները:

Յանձնախումբը գլխաւորութիւններու չենթարկուելու կոչ ըրաւ, քանի որ կացութեան տէրը խորհրդային զօրամասերն են, որոնք առանձնած են հայկական բնակավայրերու պաշտպանութեան գործը: Յանձնախումբին մաս կը կազմեն Հայոց Համազգային Շարժման անդամներ, որոնք համագործակցելով իրաւապահ մարմիններու, խորհրդային բանակի ներկայացուցիչներու հետ, ամէն ինչ կ'ընեն յատկապէս սահմանամերձ շրջաններուն մէջ խաղաղութիւն հաստատելու համար:

***

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Ադրբեջանի մէջ շրջաններուն համեմատաբերաբար վեհանային Ղարաբաղի կացութիւնը նուազ բարդ է: Այստեղ կատարուող հակիրաւական գործողութիւններուն քանակն ու բնոյթը չեն տարբերիր վերջին մէկուկէս տարուան ընթացքին կատարուածէն:

Այս օրերուն Ստեփանակերտը ջուրի հետ կապուած որոշ դժուարութիւններ ունի այն պատճառով որ Յունուար 16–էն 17 լուսցող գիշերը երկու տարբեր տեղեր պայթումի հետեւանքով վնասուած էր ջրատարը: Ներկայիս վերականգնման աշխատանքներ կը տարուին: Այդ ջրատարը չատ կարեւոր է, քանի որ այն խլմելու ջուր կը մատակարարէ քաղաքին մէկ երրորդին:

Յունուար 15–ին անհետ կորսուած են Ասկերանի շրջանի Հարաւ գիւղի բնակիչներ Ե· Բաղդասարեան եւ Վ· Ալլահվերդեան, որոնք ինքնաշարժով գացած էին Մարտունիի շրջան: Առկայ տուեալներու համաձայն, Ադրբեջանի Ազգային ձակատի ներկայացուցիչներու ձեռքն ինկած են եւ հիմա կը պահուին Ազդամ քաղաքը:

***

Արտակարգ վիճակի հրամանին համաձայն ցրուած են Արցախի «Միացում» ժողովրդական շարժումը, Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը, Արցախի Հայկական Ուսանողական Միութիւնը, ոչ պաշտօնական կազմակերպութեանց մասնաճիւղերը, փակուած են անոնց տպագիր օրգանները: Դադրեցուած է ինքնապաշտպանութեան պահակակէտերու, կամաւոր խումբերու գործունէութիւնը: Լուսարձել հաստատուած է ժամը 24–էն մինչեւ առաւօտեան 6:

«Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթը, որ վերջերս Ազգային Խորհուրդի պաշտօնաթերթ հռչակուած էր, Յունուար 19–ին լոյս տեսաւ որպէս ԼՂԻՄ–ի Մարզային Կուսակցական Կազմակերպութեան եւ Բեւեռխաններու Խորհուրդներու օրգան:

***

ԱՐՏԱՀԵՐԹ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ ԳՈՐԻՍ

Տեղի ունեցաւ Գորիսի շրջանային ու քաղաքային խորհուրդներուն համատեղ արտահերթ նստաշրջանը:

Բողոք արտայայտելով Գորիսի մէջ եւս արտակարգ վիճակ հաստատելու դէմ, երեսփոխանները նչեցին որ վերջին երկու տարիները Գորիսի մէջ հակիրաւական որեւէ գործողութիւն տեղի չէ ունեցած: Համատեղ նստաշրջանը յայտնեց թէ նման որոշում արուած է Ադրբեջանի ղեկավարներուն կեղծ տեղեկատուութեան հիման վրայ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տոքթ· Գուրգէն Մեծատուրեան, զաւակները եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ կիրակի, Յունուար 28–ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԿԱՏԱՐԻՆԷ ՄԵԾԱՏՈՒՐՅԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Պապաճանեան)

մահուան 4–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Offre d'emploi

Organisme gérant des Maisons de retraite recherche un Directeur général pour un poste en cours de création.

Prière d'envoyer curriculum vitæ au journal qui transmettra.

ՎԱՐՁՈՒ ՍԵՆԵԱԿ

Մէն – Տրնի Պազիլիք բնակող հանգուցեալն կուշած տիկին մը ամէն յարմարութիւններով օժտուած, կահաւորուած սենեակի մը համար, նախընտրաբար աշխատող կին կամ ուսանողուհի վարձակալ մը կը փնտռէ:

Հեռաձայնել· – 48 22 95 06
կամ՝ 48 21 70 06
թիւերուն:

PARIS MATCH

L'Arménie prend les armes !

Cette semaine, dans Paris Match, les photos du combat farouche des Arméniens chrétiens contre l'Islam.

Nos reporters sur le front du Caucase.

Partout les combattants s'arment pour repousser l'assaut des musulmans.

Le récit de notre envoyé spécial :

« *Dans la montagne, j'ai vu tomber Mouses, le jeune chef arménien* ».

Paris Match,
le poids des mots,
le choc des photos

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Վ.ԷՖՆԻ Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Յունուար 26, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8–ին, Մշակոյթի Տուն: Բոլորին ներկայութիւնը վճռական է:

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Կրճնապլլի Անէ մասնաճիւղի վարչութիւնը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, կիրակի, Յունուար 28, կէս օրէ վերջ ժամը 15–ին Հ· Օ· Մ·–ի Տան մէջ: Կը բերուի օրակարգ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԹՈՆԻ· – Երուանդ եւ Արփինէ Տատեան 1000 Ֆր·:

***

ԼԸ ՔԱՆԷ· – Պր· Ճարխչեան Գ· 450 Ֆրանք:

***

ՆԻՍ· – Տէր եւ Տիկին Վահան Ալման 700 Ֆր·:

***

ԷՇԻՐՈԼ· – Պր· Խաչատուրեան 50 Ֆր·:

***

ԻՍԻ· – Պր· Նշան Միքայէլեան 300 Ֆր·:

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville d'Asnières

Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre

et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

75ème Anniversaire de l'Union des Dames Arméniennes de Paris

DEJEUNER - JUBILE

organisé par le Comité de Secours pour les Orphelins

DIMANCHE 11 FEVRIER A 13 HEURES

dans les salons du YAN'S Club
5, ave. Reille, Paris 14e

— *Participation* 300 *Frs.* —

Réservation avant le 30 Janvier
au : 47 - 93 - 18 - 38

PLACES LIMITEES

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ

SAISON 89/90

DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 28 janvier à 17 h.	CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

LOTO - ԲԱԽՏԱԽԱՂ

Կիրակի, Յունուար 28
կէսօրէ ետք ժամը 3–ին

Concord -Prado-ի հքեղ սրահին մէջ
11, avenue de Mazargues
13008 Marseille

Սիրով կը հրաւիրուի գաղութը:

ՀԱՅՑ ԱՂՔԱՏԱՆՔԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն

ԿՈՆԻՍՒ ՄԷՋ

Երջորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ· Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ· Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք· Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հաճելի ու մաքուր միջավայր:

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99..

ԵՒՐՈ ՀԱՒԱՔՈՒՄ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է «Հայաստանի ի նպաստ»՝ Տէր եւ Տիկին Եղուարդ Վարդանեանէ 300 Ֆր· եւ Պր· Նափոլէոն Թոփալեանէ 500 Ֆր· փոխան ծաղկեպսակի՝ Կարապետ Մառուկեանի մահուան առթիւ:

***

Կապ· Խաչի Վ.էֆնի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Մարսէյլէն՝ Պր· Միքայէլ Արզումանեանէ 200 Ֆր· Սերոբ Արամեանի մահուան երկրորդ տարելիցին առթիւ:

LE CALENDRIER DU TEBROTZASSERE

Le calendrier 1990 édité par l'Ecole TEBROTZASSERE est disponible. Que les amis de l'Ecole adressent leurs dons à : Collège TEBROTZASSERE,
1, Bld. du Nord, 93340 LE RAINCY.

Les calendriers leur seront envoyés le plus rapidement possible.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27-28
SAMEDI-DIMANCHE
27-28 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.197 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.197

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ

ՀՐԱԴԱԴԱՐ, ԲԱՅՑ...

ԱՐՑԱԽ ՄԻԶՏ ԿՂՋԻԱՑԱԾ

Յունուար 25–ին, Նախիջեւանի սահմանին վրայ համաձայնութիւն մը ղոյացած է երկու պատուիրակութեանց միջեւ հրադադարի շուրջ, որ արդէն կը դրծադրուէր քանի մը օրէ : Այս առընչութեամբ ուժերը եւս պիտի տարուին : Ազերիները միշտ չեն վերադարձուցած վիրաւոր Վահան Յովհաննիսեանը եւ կ'ուրանան թէ երկու ուրիշ պատանդներ ալ ունենան : Առաջինին մասին, նոր առարկութիւնն այն է որ «միջազգային օբէնքներու համաձայն» (որոնց քաջատեղեակ են Նախիջեւանի Ազերիները եւ չեն ուզեր խախտել···), Վ. Յովհան – նիսեան պատերազմական գերի է եւ փոխանակումները կ'ըլլան յետ պատերազմի : Երջափակման հարցը չի կարդադրուիր : Ադրբեջան վերջնադրի ձեւով 3 պահանջ ունի· – Ա) Զօրքը կը քաշուի : Բ) Կատարուած «ցեղասպանութեան» (զօրքին՝ Ազերիներու դէմ) քաղաքական դնահատում կը կատարուի : Գ) Մեղաւորները կը դատուին :

Ղարաբաղ ձերբակալուած ութ ծանօթ անձերն են· – Ռազմիկ Պետրոսեան (Յունուար 18–ին), Արկադի Ղուկասեան (19), Ռ· Ադաճանեան (20), Ռուդիկ Ա–զատեան (20), Աւետիք Գրիգորեան (20), Վիդէն Բաբայեան (23), Ռոպէր Պետրոսեան, Ռ· Պաղտասարեան :

Ղարաբաղի պատերազմական վիճակի հրամանատարը յայտարարած է թէ ճամբաները բաց են, ներառեալ Լաչին – Գորիս ինչ որ չի համապատասխաներ իրականութեան : Հեռաձայնը միշտ խզուած է, հեռատեսիլն ալ միայն Շուշիի կայանէն կը ծառայ :

Սեփականակերտ կեդրոնը գտնուղ չէնքին (Վոլսկիի յատուկ կառավարման Կոմիտէի) ճակատէն վար առնուած էր հայկական դրօշակը եւ պարզուած է ադրբեջանականը, պատերազմական վիճակի հռչակումէն ի վեր : Այս պատճառով հոն գործող բոլոր դեկավարները ձգած գուրս ելած են ու այլ վայր մը կ'աշխատին : Շէնքը, աւելորդ է ըսել, լաւ պաշտպանուած է զօրքին կողմէ :

Հայ – ազերի նոր հանդիպում մը որոշուած է Շաբաթ (Յունուար 27) առաւօտեան համար :

***

ԹԱՍ հաղորդացած է որ Բաքուի մէջ ձերբակալուած է Մահմեթ Ալի Զատէ, որ Պաշտպանութեան Ազգ· Խորհուրդի (Ժողովրդական ճակատի ծայրայեղներու կողմէ ոտքի հանուած) նախագահն էր : 3000 հոգի խորհրդային զինուորականներու ընտանիքներէն Բաքուէն Մոսկուա հասած են : Ցարդ շուրջ 30·000 հոգի, մեծամասնութեամբ Հայ եւ Ռուս մեկնած են : Ի դէպ, բազմաթիւ Ռուսեր Երեւան հասած են, ուր «Ռուսերու օդնութեան Ֆոնտ» մը ստեղծուած է : Ըստ Գերասիմովի, Բաքուի նաւահանգիստին պարպումը թոյլ տուած է որ 20 ըմբոստներ ձերբակալուին : Ամէն պարագայի մէջ, Ժողովրդական ճակատի ուրիշ անդամ մը՝ Մամեաով ազդարարած է· – «եթէ կորբաչով երկրորդ Աֆղանիստան մը կ'ուզէ, պիտի ունենայ» :

Իսկական կեռիլլա–ի դիմած են Ադրբե–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(Յունուար 26)

«L'ARMENIE, COMBIEN DE DIVISIONS ?»

Այս խորագրին տակ, Փաթրիք Վայսման չատ դիպուկ յօդուած մը տորագրած է Ֆիկարօ–ի Յունուար 26–ի թիւին մէջ, ուր լաւագոյնս կը պարզէ տարաբախտ ժողովուրդի մը այնքան անիրաւուած ճակատագիրը : Գրութեան սկիզբէն իսկ հարց կու տայ·– Դեռ որքան մանուկներ պէտք է ցցամահ ըլլան մոլեռանդ մարդասպաններու կողմէ, աղջնակ–ծեծի տակ մահանան իրենց ծնողքին աչքերուն առջեւ, ծեր կիներ ողջ–ողջ հրկիզուած, այրեր պատուհաններէն նետուած, յաւէտ բանդուած ընտանիքներ, որպէսզի դատապարտուի բարբարոսութիւնը զոր Ազերիները կը ցուցաբերեն Խորհ· Միութեան Հայերուն դէմ : Միչեւ ե՞րբ բաղաքակրթուած աշխարհը պիտի հանդուրժէ «չափաւորութեամբ» եւ «վերապահութեամբ» կրկնուող պոկրոմները –վերջինը շաբաթ մը առաջ– որոնք կը զգետնեն Խորհ· Միութեան այս տարաբախտ համայնքը» :

Ու յօդուածագիրը յիշելով նաեւ Հիթլէրի ախորհուչակ խօսքը՝ «Ո՞վ կը յիշէ Հայերու ջարդերը, կը պատասխանէ, կէս դար յետոյ, վճռական ու դլխագիր՝ ՄԵՆՔ : Անդրադառնալէ եաք վերջին ծանօթ դէպքերուն, Վայսման կ'եդրակացնէ·–

«Minoritaires, "pogromisés", floués par l'Histoire, les Arméniens luttent pour leur survie. Le devoir du monde libre est, je crois, de soutenir leur cause en rappelant à Gorbatchev que le seul ordre durable est celui qui respecte la justice».

Յիշենք որ Փաթրիք Վայսման նման չատ տպաւորիչ յօդուած մը տորագրած էր ճիշդ տարի մը առաջ (Յունուար 20, տես՝ «Յառաջ» Յունուար 21/22), խորագրուած «Nos frères arméniens»:

Այն առեն չնորհակալութիւն յայտնելով «Յառաջ»ի խմբագրութեան, որ թարգմանաբար լոյս ընծայած էր իր գրութեան դլխաւոր հատուածները, Վայսման իր նամակին մէջ կ'ըսէր մեզի·–
«J'espère sincèrement continuer à ne pas vous décevoir».

Կրնայ վստահ ըլլալ, յուսախաբ չըրաւ :

«L'EXPRESS»

(Յունուար 26 / Փետրուար 1)

Պէրնար Լըքոնք կը վերլուծէ կայսրութիւնը եւ մանաւանդ Կորբաչովի ռազմավարութիւնը : Շատ տեղի է, անշուշտ, իր նկատողութիւնը·– «Այնքան չանք թափեց Կորբաչով, որպէսզի ոչ Հայերը դժգոհ ձգէ, ոչ ալ Ազերիները (որոնց խորհրդային մահմետական «զարմիկները» 60 միլիոն են), որ ձգեց որ կայսրութիւնը փուի» :

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»

(Յունուար 26 / Փետրուար 1)

Շատ լայն տեղ կու տայ կովկասեան դէպքերուն : Երկար յօդուած մը նուիրուած է Ադրբեջանի ժողովրդական (պառակտուած) ճակատին : Ապա, կու տայ Գասպարովի վկայութիւնը Բաքուի ջարդերուն, կ'անդրադառնայ Հայաստանի նոր կղզիացման, շրջափակման հետեւանքով եւ Երեւան հասած ապաստանեալներուն :

ԷՕԶԱԼ ԿԸ ՊՆԴԷ.– «ԲԱՅԻ ԼԵՋՈՒԷՆ, ՈՉԻՆՉ ԿԸ ՄԻԱՑՆԷ ՄԵԶ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ»

Արաբական «Ալ Հայաթ» թերթի Յունուար 24–ի թիւին մէջ, թերթին Նիւ – Եորքի յատուկ թղթակիցը, երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է Թուրքիոյ նախագահ Թուրկութ Էօզալի հետ, միջազդային այժմէական հարցերու շուրջ : Կ'անդրադառնանք Հայաստանի եւ Ադրբեջանի դէպքերուն վերաբերող հատուածներու : Թ· Էօզալ նախ պատմական երկար վերլուծում մը կ'ընէ բացատրելով Թուրքիոյ դիրքը որպէս «կամուրջ» Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ : Ապա լրագրողը իր զարմանքը կը յայտնէ Ադրբեջանի տագնապին չուրջ Նախագահին այն յայտարարութեան, ուր այս վերջինը տարբերութիւն կը դնէ Ազերիներու որոնք իսլամական չեն համայնքին կը պատկանին, մինչ Թուրքերը սիւննի, եւ ասիկա այն պահուն, երբ Ադրբեջանի մէջ տեղի կ'ունենան ծանօթ դէպքերը : «Իմ բանս, կը պատասխանէ Թ· Էօզալ, սըխալ հասկցուած է : Ինչ կը վերաբերի սահմաններուն, մենք սահմանակից չենք Ադրբեջանի, այլ Հայաստանի հետ, այսպէս սահմանակից ենք Նախիջեւանի որ մաս կը կազմէ Ադրբեջանի : Սկզբունքով ; Ոչինչ կը միացնէ մեզ (Թուրքիան եւ Ադրբեջանը), հակառակ անոր որ անոնք կը խօսին Անատոլուի Թրքերէնը : Մեր միջեւ բաժանումը տեղի ունեցած է հարիւր տարի առաջ» : Ապա կ'աւելցնէ թէ պատմականօրէն կրօնական այս տարբերութիւնը (Ազերիները կը միանան Շիի Պարսկաստանին) առիթ տուած է շատ մը պատերազմներու, այսուհանդերձ 17–րդ դարուն կէսերուն խաղաղութեան դաշինք մը կը կնքուի իրենց միջեւ որ կը տեւէ մինչեւ այսօր :

Վերջին դէպքերու առընչութեամբ Թ· Էօզալ կ'ըսէ թէ Թուրքիա չուզեր միջամտել ըլլալ Խորհրդային Միութեան հարցերուն : «Միջամտել ըլլալու պարագային, արդիւնքը բոլորին համար պիտի ըլլայ դէշ, քանի չրջանը շատ տագնապալից է, որոշեցինք հրաւիրել զիրենք, որ իրենք լուծեն իրենց հարցերը, ինչ որ կը պատահի հոն մեծ անդրադարձ չունենար Թուրքիոյ համար, այն պայմանով, որ Ռուսերը ընդհանուր հանդարտօրէն» : Աւելի վերջ կը ճշդէ թէ «հանդարտ»ը կը վերաբերի ուժի դործածութեան, ինչ որ Խորհրդային Միութիւն կը խուսափի չափազանցել, կը հաստատէ ան : Ապա անդամ մը եւս կը կրկնէ թէ ոչ ոք միջամտել պիտի է ըլլայ Խորհրդային Միութեան ներքին հարցերուն, որովհետեւ մեծ փոփոխութիւններ տեղի պիտի ունենան հոն, այնպէս ինչպէս տեղի կ'ունենան Արեւելեան Եւրոպայի այլ երկիրներուն մէջ :

Լրագրողի հարցումին, թէ Նախիջեւան անկախութիւն յայտարարած է, եւ թէ պահանջած է Թուրքիոյ միանալ, Թուրկութ Էօզալ նախ կը խօսի այդ մասին հակասական լուրերու չուրջ եւ (հեգնական ժպիտ մը) կը նկարադրէ լրագրողը, (փակագիծը իրմէ) Էօզալ կ'ըսէ թէ հասարակաց սահմանը իրենց միջեւ չանցնիր վեց քիլոմեթրը եւ թէ Ադրբեջանը աւելի երկար սահման ունի Իրանի հետ : Ապա լրագրողը հարց կու տայ, թէ հակառակ հարցը Հայերու հետ ըլլալուն Ադրբեջանցիք կը դառնան դէպի Թուրքիա : Նախագահ Թուրկութ Էօզալ կը պատասխանէ թէ հարցը Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ է եւ թէ Հայերը միայն Ադրբեջանի հետ չէ որ հարցեր ունին, այլ՝ նաեւ վրացիներու, եւ թէ բաւական

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 26, ժամը 13)

ԶԷՆԻՔԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՆ

Ինչպէս հաղորդուել է հանրապետական օպերատիւ չտապի Յունուարի 25–ի նիստում իրադրութիւնը մնում է լարուած, չնայած այն բանին, որ վերջին 5 օրերի ընթացքում Հայաստանի կողմից ոչ մի կրակոց չի եղել :

Շարունակւում է իշխանութիւններին վերադարձնել աւելի վաղ բռնադրաւած զէնքեր :

Ինչպէս հաղորդեցին հանրապետական «Լրաբեր» եւ միութենական «Ժամանակ» հեռուստաժրադրերը երէկ Հայաստանի եւ Նախիջեւանի սահմանադծում տեղի է ունեցել Հայոց Համազդային Շարժման եւ ադրբեջանական Ազգ· ճակատի Նախիջեւանի ներկայացուցիչների մի նոր հանդիպում որի ընթացքում կողմերը համաձայնութեան են եկել հրադադարի պադարեցնելու, պատանդների փոխանակելու եւ պինուած խմբերը սահմանից հեռացնելու վերաբերեալ : Յաջորդ հանդիպումը պէտք է տեղի ունենայ Յունուարի 27–ին :

Հանրապետութեան դատախազութիւնը աւելի քան 90 քրէական գործ է յարուցել Բաքուում՝ Հայերի. հանդէպ տեղի ունեցած վայրադործութիւնների կապակցութեամբ :

Երէկ եւ այսօր Երեւանից վերսկսուել են Մոսկուա, Շահումեան եւ Գեղարքունիք կատարուող թռիչքները : Տեղ են հասցուել անդամներ, դեղօրայք, շարժական էլեկտրակայաններ եւ հմուտ բժիշկներ :

Երէկ առաւօտեան վերականդնուել է խարանարարութեան հետեւանքով շարքից դուրս եկած վրացական երկաթուղին :

Ինչպէս հայկական հեռուստատեսութեան «15 օր» ծրագրով երէկ հաղորդեց դեներալ Սուրգուլը, մօտակայ 2 – 3 օրերին խորհրդային բանակի ստորաբաժանումները դիրքեր են գրաւելու Հայաստանի եւ Ադրբեջանի սահմանի երկայնքով : Դեներալը չեշտեց, որ Հանրապետութեան բնակչութեան եւ բանակի յարաբերութիւնները նորմալ են, անձանկալի միջադէպեր չկան :

Շարունակուող չրջափակման հետեւանքով Հանրապետութիւնը ադրբեջանական երկաթուղով Յունուարի սկզբից չի ստացել 10·907 վագոն, այսինքն 600·000 թոն բեռ :

Ադրբեջանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար է ընտրուել Սլայզ Մուտալիբովը, որը Ադրբեջանի մինիստրների Խորհրդի նախագահն էր : Վէզիրովը հեռացուած է կոմունիստական կուսակցութիւնից :

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Դ· Լ· ԴԱՎԼԱԴԵԱՆ

տուեալներ չունի այս հարցի մասին յըստակ կեցուածք ճշդելու համար : Հարցազրոյցին այս մասը վերջացնելու համար լրագրողի այն հարցումին թէ Իրան դէմ է Ադրբեջանի Խորհրդային Միութենէն բաժնուելուն, արդեօք ինք դէմ է նաեւ այս անջատումին, Թուրքիոյ Նախագահին պատասխանը կ'ըլլայ «Այո» :

ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԵԶԱԿԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՄԷՋ

Վերջին տարիներուն, չատ կը խօսուի Սփիւռքը ուսումնասիրելու մասին: Բազմաթիւ առիթներով, մինչ ոմանք կը խօսին, ուրիշներ գործի անցած են արդէն եւ գանգատօրէն կը ձեւակերպուի հայագիտութեան կրտսերագոյն ճիւղը՝ սփիւռքագիտութիւնը: Եւ Հայաստանի, եւ արտասահմանի մէջ արդէն որոշակի արդիւնքներ ակսած են ուրուագծուիլ:

Այլ առիթով խօսած էինք այն մասին, թէ Հարաւային – Ամերիկայի զաղութները մեծ անծանօթ մըն էին: Աչխարհագրական հեռաւորութիւնը, լեզուական դժուարութիւնը եւ նիւթերու սակաւութիւնը արգելքներ եղած են լաւագոյնս հետազօտելու համար այս շրջանի հայութիւնը:

Բացը չափով մը գոցելու համար, Պուէնոս – Այրէսի Հայագիտական Ուսմանց Հիմնարկը որոշեց կազմակերպել դիտաժողով մը՝ առաջինը իր տեսակին մէջ, որ նուիրուած պիտի ըլլար շրջանի հայութեան ուսումնասիրութեան, փորձ մը՝ լինքն իր մասին մտածելու:

Երկար պատրաստութիւններէ ետք, ժողովը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 24 – 26–ի շաբաթավերջին: Կազմակերպիչներու հըրաւէրին արձագանգած էին 22 դեկուցաբերներ՝ Պուէնոս – Այրէսէն, Մոնթեվիդէոյէն եւ Սան – Փաւլոյէն, բաւական պատկառելի թիւ մը: Դժբախտաբար, վերջին պահուն Ուրուկուէյէն եկող երկու հետազօտողները՝ Դանիէլ Գարամանուկեան եւ Ալպերթօ Տիւրճեան, չկրցան ներկայ գտնուիլ, երկրի նախագահական ընտրութիւններու հետ կապուած գործնական դժուարութիւններու պատճառով: Անձնական պատճառներով բացակայեցաւ նաեւ արժանթինցի միակ դեկուցողը՝ Գորինա Օրլով, որ կոչուար Պահիա Պլանքա հարաւային քաղաքէն (Արժանթին):

Գիտաժողովին պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24–ի երեկոյեան, «Հայ Կեդրոն» սրահին մէջ: Տեղի ունեցաւ կարճ յայտագիր մը, զոր վարեց մարզարան Սինթիա Գըլըճեան, առաջին հերթին, կազմակերպիչ Յանձնախումբին անունով ելոյթ ունեցաւ քաղաքական գիտութիւններու թեկնածու՝ Խոսրովտոհ Գարագէզեան, որ 1986–ին ընտեղծուած Հիմնարկին պատմականը կատարեց, կանգ առնելով այս գիտաժողովի նպատակին վրայ, որ անցեալն ու ներկան կապելու զաղափարն էր՝ ապագայի հեռանկարով: Հոս կ'արժէ նշել, որ 1932–ին հիմնուած «Հայ Կեդրոն» սրահը (որուն նախագահութիւնը կ'երթայ մինչեւ 1922) խորհրդանիշն է արժանթինահայոց պատմութեան մէկ կարեւոր մասին. երկար տարիներ ծառայած է իրրեւ եկեղեցի (մինչեւ Մայր Տաճարի շինութիւնը 1938–ին) եւ իրրեւ հաւաքատեղի բոլոր Հայերուն անխտիր. ահա թէ ինչո՛ւ հոն կը կատարուէր բացումը:

Կազմակերպիչները կրցած էին չահագրգռել շարք մը հաստատութիւններ: Գիտաժողովը կը վայելէր Ներքին Գործոց նախարարութեան կից Գաղթականութեան Տնօրէնութեան, «Ռոքա» թանգարանի Գաղթականութեան Հետազօտական Հիմնարկին, Ասիոյ եւ Ափրիկէի Ուսմանց Լատինամերիկեան Ընկերակցութեան արժանթինեան ճիւղի եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կեդրոնական Վարչութեան հովանաւորութիւնը, նամակով իր զօրակցութիւնը յայտնած էր Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի սփիւռքահայ համայնքներու պատմութեան եւ մշակոյթի բաժնի վարիչ Կարլեն Դալլաքեան:

Այնուհետեւ, խօսք առաւ պատմաբան Նելիտա Պուլղուրճեան, որ զոհունակութիւն յայտնելով այս ձեռնարկին համար, վեր առաւ դիտաժողովին կարեւորութիւնը իրր փորձ՝ Հարաւ – Ամերիկայի հայութիւնը առաւել խորութեամբ ճանչնալու եւ ճանչցնելու յաչս տեւական ժողովուրդին եւ ակադեմական շրջանակներուն:

Աւարտին Վարդան Մատթէոսեան ոգեկոչեց հիմնարկի երիտասարդ գործակիցներէն, 20–ամեայ Արմէն Պեզազեանի (ողբերգականօրէն մահացած 1989 Յունուարին) յիշատակը: Ցետոյ մէկ առ մէկ ներկայացուց դիտաժողովի բոլոր դեկուցողները: Վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն:

⁂

Գիտաժողովը ընթացաւ մէկ նստաշրջանով, բաղկացած վեց նիստերէ, Շաբաթ, Նոյեմբեր 25–ին, «Սան Մարթին» մշակութային կեդրոնի «Լ» սրահին մէջ: Ընթերցողը պէտք է իմանայ, որ քաղաքապետարանին պատկանող այս մեծ համալիրը նման դիտաժողովներու փնտըռուած ժամադրավայրն է Պուէնոս – Այրէսի մէջ: Իսկ անոր ընտրութիւնը հաչտ էր Հիմնարկը առաջնորդող սկզբունքին՝ հաղորդակցութիւն հաստատել ոչ – հայկական շրջանակներու հետ: Այդ սկզբունքը չատ չեփորուած է, սակայն համեմատաբար քիչ կիրարկուած՝ համայնքին մէջ:

«Մանիր զբեզ»ն ալ չատախօս չեփորուած է, սակայն կրկնակ ճառի (double discours) տակ թաղուած: Փաստը մէջտեղն էր. հակառակ կատարուած քարոզչութեան (որմազդներ, մամլոյ հաղորդագրութիւններ, հրաւիրագիրներ, եւայլն) եւ ձեռնարկին ներկայացուցած կարեւորութեան, զաղութի կազմակերպութիւն – ներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու 95 առ հարիւրը բացակայ էր: Այսինքն՝ ի պաշտօնէ եկող մարդ զրեթէ չկար: Ըստ երեւոյթին, բացակաները խորապէս ծանօթ էին ներկայացուող նիւթերուն...

Առաջին նիստը, որուն կը նախագահէր Զաւէն Կնեազեան, սկսաւ առաւօտեան ժամը 10–ին, նիւթը՝ «Գաղթը – Առաջին Հայերը»:

Պատմաբան Նելիտա Պուլղուրճեանի դեկուցումը խորագրուած էր՝ «Կաղուածներու հայ գիւղացիներու բաժանումը Պուէնոս – Այրէսի մէջ 1917 – 1930 թուականներուն եւ տեղաբաշխումի իրենց սկզբունքները»: Նելիտա Պուլղուրճեան քիչերէն է որ հետեւողականօրէն զբաղած է գաղութի պատմութեան հարցերով: Ցարդ հրատարակած է կարգ մը յօդուածներ: Ղեկավարած է Հայկական Հարցի վերաբերեալ արժանթինեան թերթերու լրատուութիւններու հաւաքումը, առաջին հատորը (1890 – 1900) լոյս տեսած է 1988–ին: Ձեկուցման մէջ, պաշտօնական փաստաթուղթերու եւ բանաւոր վկայութիւններու հիման վրայ, քննուեցաւ Հայերու տեղաբաշխումը քաղաքին մէջ սկզբնական շրջանին եւ լուսարձակի տակ առնուեցան կառուցային եւ մշակութային այն ազդակները որոնք ներգործած են այս ուղղութեամբ:

Բանասէր Նարտիս Պինայեան հաղորդեցաւ տուեալներ համախմբած էր իր աշխատութեան մէջ՝ «Նոթեր Հայ համայնիներու նախապատմութեան համար»: Անոնցմէ մէկ քանին՝ կիսատասպելական (Հայերու ներկայութիւնը Կրենլանտիա՝ ըստ Նորվեկիացի ժամանակագրի մը, Զրհեղեղէն ետք Փերուի վերաբնակեցումը Հայաստանէն եկողներով), ուրիշներ՝ լիովին հաւաստի (18րդ դարուն երեւանցի Յուսէն Պաութիստա Մաքսիմէի ներկայութիւնը Փերու, Մատրասի հնագոյն գաղութէն սերած Կուաթեմալայի միակ հայ ընտանիքը, Փանամայի Ջրանցքի շինարարութեան մասնակցած 14 Հայերը, եւայլն): Պինայեանի զրիչին է որ կը պատկանի «Հայ համայնքը Արժանթինի մէջ» (սպաներէն, 1974) ռահվիրայական աշխատութիւնը. ան յայտնի ծննդաբան է (généalogiste) եւ ունի սպաներէն շարք մը յօդուածներ հայկական նիւթերով:

Ընկերաբան՝ Իրման Ամճեան – Արփաս Տուվալ ներկայացուց իր ամուսնոյն՝ դնդ. Խոսրովտոհ Արփաս Տուվալի պատրաստած ուսումնասիրութիւնը հայազգի զօրավար Եանոշ Ձեցի մասին: Ինչպէս յայտնի է, Ձեց եղած է 1848–ի հունգարական յեղափոխութեան հիմնական դերակատարներէն մէկը. ամուսնացած է արժանթինցի մեներու Խուան Մանուէլ տէ Ռոսասի (որուն աճիւնները վերջերս տեղափոխուեցան Արժանթին, հարիւրամեայ աքսորէ եւառք) եղբօր – աղջկան հետ, ապա հաստատուած է Արժանթին, ուր ապրած է մինչեւ իր մահը: Ան ունեցած է զինուորական կարեւոր գործունէութիւն Արժանթինի մէջ. եղած է զինուորական վարժարանի հիմնադիրն ու առաջին տնօրէնը: Ձեկուցումը կ'անդրադառնար առաւելաբար Ձեցի կեանքի արժանթինեան փուլին, թէեւ չէր յիշատակուեր իր «հայկական» որոշ գործունէութիւնը, զոր ունեցած է այդ շրջանին:

Հոգեբոյժ Ագաւուհի Թըլըլեան – Անկէրի զեկուցումը նուիրուած էր ցեզասպանութեան ունեցած ներգործութեան՝ վերապրողներուն եւ իրենց յետնորդներուն վրայ, հոգեվերլուծական տեսանկիւնէ քննելով չարք մը երեւոյթներ (սուգի հոլովոյթ, հոգե – մարմնական խանգարումներ, ինքնութեան խաթարումներ, մշակութային եզեռն, յուրութեան միթոս): Այս նիւթին հետ սերտօրէն առընչուած էր նաեւ «Հայկական վկայութիւններու Հետազօտութիւններ» աշխատանքային խմբակի հաղորդումը. այս խումբը ձեռնարկած է եղեռնէն վերապրողներու վկայութիւններու արձանագրութեան եւ ցարդ կատարած է 30 տեսակցութիւններ (տեղեկաբեր՝ Նելիտա Պուլղուրճեան):

Կ'արժէ նշել, որ վերջին ժամանակներուն եղեռնի ոչ – քաղաքական երեսակներու նկատմամբ հետաքրքրութիւն յառաջացած է եւ տեղի ունեցած որոշ ձեռնարկներ ու դասախօսութիւններ արդէն ցոյց կուտան դիտական մերձեցումի եւ խորացող ոդիի գոյութիւնը:

Այս նիստը աւարտեցաւ կէսօրին, որմէ ետք, ինչպէս եւ յաջորդ բոլոր նիստերուն, տեղի ունեցաւ հետաքրքրական բանավէճ մը: Այս առիթով, վէճը կեդրոնացաւ Հայերու դաղթական թէ ապատանանալ ըլլալու երեւոյթին վրայ: Թէր ու դէմ կարծիքներ եղան, յամենայնդէպս վերջնական եզրակացութիւն չեղաւ: Հարցումը կը մնայ բաց, եւ թերեւս կիրարկելի է երրորդ տարբերակը, Հայերը՝ եւ՛ դաղթական, եւ ապատանանալ:

Դադարէ մը ետք, երկրորդ նիստը՝ «Առաջին դպրոցները», որուն կը նախադահէր Խ. Գարագէզեան: Հետաքրքրաշարժ նիւթ մը, քանի որ արժանթինահայ դպրոցական ցանցը՝ ամէնօրեայ դրութեամբ, աւելի քան 60 տարուան հնութիւն ունի, եւ քիչ բան յայտնի է սկզբնական շրջանի մասին: Այստեղ առաւելապէս դրսեւորուեցաւ դիտաժողովին հետապնդած նպատակներէն մէկը՝ փրկել վկայութիւններ ու պատմական եղելութիւններ: Արդարեւ, նիստին բոլոր զեկուցումները հիմնուած էին բանաւոր աղբիւրներու վրայ: Մանկավարժ Մարի Ձորճալեան – Մինոյեան ներկայացուց «Պերիսոյի հայկական վարժարանը» խորքին մէջ, նիւթը կը զանցէր խորագիրը, որովհետեւ ան չատ մանրամասնօրէն հիւսեց այդ քաղաքի հայկական գաղութի պատմութիւնը: Սկզբնական շրջանին, Հայերը զանգուածաբար կը մեկնէին Պերիսո, Պուէնոս – Այրէսէն երկու ժամ հեռաւորութեան վրայ գտնուող նաւահանգիստ, ուր մսեղէնի մեծ գործարանները աշխատութիւն խիստ կարիք ունէին, հոն է, որ 1926–ին հիմնուած է արժանթինահայ առաջին վարժարաններէն մէկը: Այսօր, հոն քանի մը ընտանիք մնացած է:

Կարեւոր էր նաեւ պատմութեան դասախօս՝ Մարկարիթա Ձերճեանի նիւթը՝ «Պառաֆաս թաղի «Աբովեան» վարժարանը»: Պառաֆաս Պուէնոս – Այրէսի հայաշատ թաղերէն մէկն էր, ուր նոր ժամանած ու նիւթականէ զուրկ զաղթական – ները կը հաստատուէին: Ներկայիս, չըքնաղ զրեթէ պարպուած է Հայերէ:

Վերջապէս, բանասէր Զաւէն Կնեազեան (երաժշտագէտ, ազգագրագէտ) ներկայացուց «Խրիմեան վարժարանը, սկզբնական շրջան»: Պուէնոս – Այրէսէն եկած, Վոլհինիի Ալտինա խիստ հայահոգ արուարձան մըն էր (ու է) ուր 1930ին հիմնուած է Խրիմեան վարժարանը, որ 1963–ին վերածուեցաւ Խրիմեան Կրթ. Հիմնարկութեան: Այս, ինչպէս եւ նախորդ դպրոցներու ուսումնասիրութիւնը մեծ կարեւորութիւն ունի նաեւ, որովհետեւ չաճախ անոնց չուրջն է որ ծաղկած է համայնքին ազգային կեանքը, բաւական իրայատուկ երեւոյթ մը ըմփռուքի մէջ:

Երրորդ նիստը՝ «Լեզու եւ Կրթութիւն» (վարող՝ Վ. Մատթէոսեան): Առաջին հերթին, հայերէն լեզուով (հայերէնով միակ զեկուցումը եղաւ, թէեւ վիտաժողովը լեզուի սահմանափակում չէր դներ) ելոյթ ունեցաւ մանկավարժ՝ Պետրոս Չաճեան (Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կրթ. հաստատութեան տնօրէնը), որ խօսեցաւ «Քաթիլէրէնի ազդեցութիւնները Արժանթինի մէջ խօսուած հայերէնին վրայ»: Զեկուցողը քննեց, բաղմաթիւ օրինակներով, բառապաշարային, լեզուա – մտածողական, ոճական, հնչիւնաբանական, քերականական եւ չարահիւսական այն ազդեցութիւնները զոր սպաներէնը զործած է հայերէնին վրայ, զրաւոր թէ բանաւոր: Ինչպէս նչուեցաւ, «արժանթինահայերէնը» տակաւին արտացոլուած չէ զեղարուեստական զրականութեան մէջ (եւ զժուար թէ ըլլայ պիտի աւելի՛ն...») անոր որոշ նմոյշները կարելի է գտնել մամուլին մէջ:

Այնուհետեւ, Խոսրովտոհ Գարագէզեան բազդատական ուսումնասիրութիւն մը կատարեց Պուէնոս Այրէսի հայկական զպրոցներու ուսումնական ծրագիրներուն մասին, ընդգրկելով դասաւանդուող նիւթերը, դասագիրքերը, ուսուցչական կազմը, մէջ–զպրոցական եւայլն, եւ հիմնուած՝ տնօրէններու հետ կատարուած տեսակցութիւններու վրայ: Ան կատարեց կարգ մը դիտողութիւններ, ախտաճանաչումներ, եւ մանաւանդ՝ ի յայտ եկաւ զպրոցական ցանցին մէջ զոյութիւն ունեցող համակարգումի եւ կազմակերպութեան պակասը, ուր նոյնիսկ մէկ ու միակ ուսումնական ծրագիրը չկայ:

Սան Փաւլոյի (Պրազիլ) համալսարանի հայկական ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Պօթրիս Տինիզ ներկայացուց իր վարած ամպիոնին ընդարձակ պարտէզը: Ամպիոնը հարաւային Ամերիկայի մէջ միակը, հիմնած է 1962–ին փրոֆ. Եսայի Գուզեան (վարիչ՝ մինչեւ 1987): Զեկուցողը անդրադարձաւ պատմութեան, ուսումնական ծրագրին, դասախօսներուն, ուսանողութեան եւ կատարուած աչխատանքներուն: Ամպիոնը կարեւոր դեր ունեցած է իրրեւ հայկական դիտելիքներու տարածման կեդրոն, թէեւ ակադեմական մակարդակի վրայ դժուար թէ կարողանայ մրցիլ ԱՄՆ–ի կամ Եւրոպայի իր պաչտօնակիցներուն հետ:

Ուրիչ հետաքրքրական բանավէճ մը տեղի ունեցաւ այս նիստի աւարտին: Գլխաւորաբար դպրոցներու իրաւիճակի մասին: Ինչպէս ըսած ենք այլ առիթներով, հակառակ ամուր ցանցի մը գոյութեան (եւ նոյնիսկ ընդլայնումին), հայկական դասախարակութիւնը դպրոցներու մէջ տագնապալի վիճակի մէջ է, այլեւայլ պատճառներով: Նիւթը, թէեւ խիստ հրատապ ու կենսական, տակաւին կը սպասէ քննարկումի:

Դադարէ մը ետք, Յակոբ Կիւլիւճեանի նախագահութեամբ սկսաւ չորրորդ նիստը՝ «Միութենական կազմակերպական երեւոյթներ»: Բացման զեկուցումը կատարեց բանասէր ու թարգմանիչ Վարդան Մատթէոսեան, որուն նիւթն էր «Հայ Եկեղեցին Պուէնոս Այրէսի մէջ (1912 – 1938): պատմա – կազմակերպական ուրուագիծ»: Զեկուցաբերը քննեց Հայց. Եկեղեցւոյ եւ անոր կից զործող հոգարարձութեան պատմութիւնն ու զործունէութիւնը յիշեալ շրջանին, վեր հանելով եկեղեցի – իշխանութիւն – զպրոց զաղափարախօսական եռանկիւնի դերը ատոր մէջ, հետաքրքրական է, որ մինչեւ օրս այդ զաղափարախօսական եռանկիւնը չարունակած է բանիլ, եւ պատմական եղելութիւնները՝ սիքլիք կերպով կրկնուած: Ապա, փրոֆ. Սօսի Ամիրալեան (Սան Փաւլոյի հայկ. ամպիոնէն) ներկայացուց «Սան Փաւլոյի Հայ Աւետարանական Համայնքը» զեկուցումը, զծելով համայնքի պատմութիւնը, ներկայ վիճակը եւ ապագայ հեռանկարները: Նիստի վերջին զեկուցաբերն էր լուսանկարիչ Յակոբ Թուքմանեան, որուն նիւթն էր Թուքմանի քաղաքի հայկական պզտիկ համայնքը, որ զոյութիւն ունեցած է 1920–30–ական Թուականներուն (բառախաղի հասնող զուգադիպութեամբ, Թուքմանեան ծնած է... Թուքման): Այդ քաղաքը Հայերը (Պուէնոս Այրէսէն 1300 քմ. դէպի հիւսիս) ունեցած է զաղութային ընկերութիւն, միօրեայ զպրոց, եկեղեցական – ընկերային կեանք, եւլն: Գաղութին կազմալուծումէն տեղի ունեցած է (իրայատուկ պարադայ)՝ որովհետեւ Հայերը (մեծ մասամբ աւետարանականներ) որոշած են մեկնիլ Գոյտասոլա կամ Պուէնոս Այրէս, ուր հայկական ժողովարաններ ու կազմակերպ կեանք մը կայ արդէն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԵՒ ԽՐՈՒՇՁՈՎ ՊԱՏԸ ՍՏԵՂԾԵՑ...

Երեք չաբթուան կռիւ մը ետք որուն Սաալին կը մասնակցի մէկ միլիոն զինուորներով, կը գրաւուի Պեռլին քաղաքը: Ցեղոյ կը հասնին Ամերիկացիները, Բրիտանացիներն ու Ֆրանսացիները որոնք կը գրաւեն իրենց վերապահուած շրջանները: 1944 Սեպտեմբերին կը մտածուի համաձայնութեան մը մասին որ պիտի դիւրացնէ Պեռլինի մուտքը: Կարելի չէր լսել բոլոր կողմերն ալ գոհացնող պայմաններ ունենալ: Ժուքով որ Գերմանիոյ խորհրդային զօրաբաժիններուն հրամանատարն է, կը յայտարարէ թէ դաշնակից ուժերը պիտի կրնան միայն Հանովրէն Պեռլին գացող կառուղին եւ երկու օդանաւք վարձատրել: Զօրավար Քլէյ Ալլընհաուըր կողմէ կը խնդրէ ազատ մուտքի իրաւունք ունենալ, բայց Ժուքով կը մերժէ:

Բազմաթիւ անդամներ ամերիկեան սաւառնակներ որոնք նշուած օդանցքներէն կը յառաջանան, առաս որսորդ սաւառնակներու հետ բախում ունենալու վտանգին կ'ենթարկուին: Վերջապէս Ժուքով կը սորագրէ վաւերաթուղթ մը որ իրաւունք կուտայ օդային ճամբով Պեռլին մտնելու: 1948 Յունիսին երբ Ռուսերը կը ձեռնարկեն Պեռլինի շրջափակումին ու կը փակեն ցամաքային ճամբաները, Ամերիկացիներու ձգելով միայն օդային կամուրջ մը հաստատելու կարելիութիւնը: Ատով ալ վերջ կը տրուի շրջափակումին:

1945 Յուլիս 26–ին արեւմտեան զօրաբաժիններ տեղաւորուած են Պեռլինի զանազան թաղամասերուն մէջ՝ Յուլիս 17–ին տեղի ունեցած է Փոցտամի ժողովը որ Ք. աշխարհամարտին վերջին կարեւոր հանդիպումը կ'ըլլայ:

1947–էն դժուարութիւնները ծայր կուտան: Յունիսին խորհրդային ներկայացուցիչը կը մերժէ վաւերացնել Ընկերվար – ժողովրդավար Է. Ռէօյթըրի ընտրութիւնը որպէս Պեռլինի քաղաքապետ: Պատրուակը այն է որ ծանօթ հակա – համայնավար մըն է:

1948–ին կը ծագի դրամական հարցը. Յունիսին Գերմանիոյ արեւմտեան շրջաններէն մէջ դրամի փոփոխութիւն կը կատարուի. այնուհետեւ արեւմտեան ու արեւելեան մասքեր գոյութիւն պիտի ունենան. իսկ կ'որոշուի որ Պեռլինի մէջ արեւմտեան դրամ պիտի կարենան գործածել միայն ամերիկեան, Ֆրանսական եւ բրիտանական զօրքերը: Խորհրդային իշխանութիւնները գայրացած կը շրջափակեն ցամաքային ճամբաները: Ու Արեւմտեան Պեռլինի համար, որ ամբողջ աննպաստ պայմաններէն ու նախանիւթը այդ ճամբով կը ստանայ, Ուաշինկթըն օդային կամուրջ մը կը հաստատէ. ճմեռուան համար պէտք եղած ածուխն իսկ այս ձեւով տեղ կը հասնի: 1948 Յուլիսի առաջին օրը քառակի վարչութիւն մը կը հաստատուի: Նոյեմբեր 30–ին խորհրդային իշխանութիւնը իր զօտիին մէջ թաղապետութիւն մը կը հաստատէ որ վստահաբար արդիւնք է արդէն քաղաքը երկուքի բաժնելու որոշումի մը:

Արեւմուտքի դաշնակիցները զժգոհելու պատճառ չեն ունենար. Դեկտեմբեր 5–ին Ռէօյթըր Արեւմտեան Պեռլինի քաղաքապետ կը կարգուի: Մայիս 12–ին շրջափակումը կը վերնայ. օդային կամուրջը յաղթանակած է, բայց 170 միլիոն տոլար արժեցով:

1949 Սեպտեմբերին ծնունդ կ'առնէ դաշնակցային Գերմանիան, որուն վարչապետը կ'ըլլայ Քոնրատ Ատէնաուըր: 15 օր ետք կարգը կուգայ Դեմոկրատական Գերմանիոյ:

Անջատումը իրականացնելէ ետք Արեւմտեան Գերմանիա կը ջանայ Մարշալի ծրագրով սպիացնել իր վէրքերը. կը վերակառուցուին չէնքերը ու ճարտարարուեստը քիչ – քիչ ոգեւորութիւն կը ստանայ: Իսկ արեւելքի մէջ անտեսութիւնը տեղքայլ կ'ընէ, արտադրութիւնը կը մնայ չատ ցած մակարդակի վրայ: Առանց մէջ զատ, վարչաձեւն ալ միայն փոքրամասնութեան մը կողմէ ընդունուած ըլլալով, անոր հեղինակութիւնը կը պարտադրուի ոստիկանական ցանցով մը որուն հանդուրժել հետզհետէ աւելի դժուար կը դառնայ:

1953 Յունիս 17–ին ժողովրդական ապստամբութիւն մը ծայր կուտայ Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ. բազմութիւններ մեծ քաղաքներու մէջ կը թալանեն կուսակցութեան բիւրոները, դիւանները կրակի կուտան: Գրեթէ ամէն տեղ ազատ կ'արձակուին բանտարկեալները որոնք քաղաքական յանցաւորներ են:

Ի վերջոյ վարչապետ Ուլպրիխթ կը դիմէ խորհրդային զօրաբաժիններու. անոնք սպասել չեն տար ու արիւնի մէջ կը մարեն ապստամբութիւնը. 267 մեռեալ ու 1071 վիրաւոր կը մնայ մարած յոյսին հետ:

Հետզհետէ կը դժուարանայ ու յետոյ անկարելի կը դառնայ երկու զօտիները բաժնող 1381 քմ.–նոց սահմանագիծէն մէկ կողմէն միւսը անցնել: Հոն չինական պարիսպին պէս պատ մը հիւսուած է ու խիստ հակակշռի տակ կը գտնուի: Կը մնայ Պեռլինը. Արեւելքցի ամէն զբօսնացի կրնայ Պեռլին գալ, անկէ ալ արեւմտեան դրամ պիտի կարենան գործածել միայն ամերիկեան, Ֆրանսական եւ բրիտանական զօտիները: Խորհրդային իշխանութիւնները գայրացած կը շրջափակեն ցամաքային ճամբաները: Ու Արեւմտեան Պեռլինի համար, որ ամբողջ աննպաստ պայմաններէն ու նախանիւթը այդ ճամբով կը ստանայ, Ուաշինկթըն օդային կամուրջ մը կը հաստատէ. ճմեռուան համար պէտք եղած ածուխն իսկ այս ձեւով տեղ կը հասնի: 1948 Յուլիսի առաջին օրը քառակի վարչութիւն մը կը հաստատուի: Նոյեմբեր 30–ին խորհրդային իշխանութիւնը իր զօտիին մէջ թաղապետութիւն մը կը հաստատէ որ վստահաբար արդիւնք է արդէն քաղաքը երկուքի բաժնելու որոշումի մը:

Արեւմուտքի դաշնակիցները զժգոհելու պատճառ չեն ունենար. Դեկտեմբեր 5–ին Ռէօյթըր Արեւմտեան Պեռլինի քաղաքապետ կը կարգուի: Մայիս 12–ին շրջափակումը կը վերնայ. օդային կամուրջը յաղթանակած է, բայց 170 միլիոն տոլար արժեցով:

1949 Սեպտեմբերին ծնունդ կ'առնէ դաշնակցային Գերմանիան, որուն վարչապետը կ'ըլլայ Քոնրատ Ատէնաուըր: 15 օր ետք կարգը կուգայ Դեմոկրատական Գերմանիոյ:

Անջատումը իրականացնելէ ետք Արեւմտեան Գերմանիա կը ջանայ Մարշալի ծրագրով սպիացնել իր վէրքերը. կը վերակառուցուին չէնքերը ու ճարտարարուեստը քիչ – քիչ ոգեւորութիւն կը ստանայ: Իսկ արեւելքի մէջ անտեսութիւնը տեղքայլ կ'ընէ, արտադրութիւնը կը մնայ չատ ցած մակարդակի վրայ: Առանց մէջ զատ, վարչաձեւն ալ միայն փոքրամասնութեան մը կողմէ ընդունուած ըլլալով, անոր հեղինակութիւնը կը պարտադրուի ոստիկանական ցանցով մը որուն հանդուրժել հետզհետէ աւելի դժուար կը դառնայ:

1953 Յունիս 17–ին ժողովրդական ապստամբութիւն մը ծայր կուտայ Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ. բազմութիւններ մեծ քաղաքներու մէջ կը թալանեն կուսակցութեան բիւրոները, դիւանները կրակի կուտան: Գրեթէ ամէն տեղ ազատ կ'արձակուին բանտարկեալները որոնք քաղաքական յանցաւորներ են:

Ի վերջոյ վարչապետ Ուլպրիխթ կը դիմէ խորհրդային զօրաբաժիններու. անոնք սպասել չեն տար ու արիւնի մէջ կը մարեն ապստամբութիւնը. 267 մեռեալ ու 1071 վիրաւոր կը մնայ մարած յոյսին հետ:

Հետզհետէ կը դժուարանայ ու յետոյ անկարելի կը դառնայ երկու զօտիները բաժնող 1381 քմ.–նոց սահմանագիծէն մէկ կողմէն միւսը անցնել: Հոն չինական պարիսպին պէս պատ մը հիւսուած է ու խիստ հակակշռի տակ կը գտնուի: Կը մնայ Պեռլինը. Արեւելքցի ամէն զբօսնացի կրնայ Պեռլին գալ, անկէ ալ արեւ-

ԳՈՂՈՒԹԵ ԳՈՂՈՒԹ

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ «Արմէն» դպրոցին մէջ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը քաղաքի բոլոր դպրոցներուն աշակերտներուն եւ ուսուցիչներուն հետ հանդիպում մը ունեցած է, Յունուար 11–ի առաւօտուն: Նոյն դիւրը վանքին մէջ տեղի ունեցած է ընթրիք – հանդիպում մը որուն մասնակցած են ազգային մարմիններու, խորհուրդներու եւ միութիւններու 130 ներկայացուցիչներ:

***

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ Ս. Ամենափրկիչ վանքին մէջ, Յունուար 12–ի առաւօտուն, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը պատարագ մատուցանած ու քարոզած է: Արարողութեան ներկայ եղած է չուրջ երեք հազար հոգի: Յունուար 14–ին, Կաթողիկոսը Նոր Ջուղայէն Թեհրան մեկնած է, ուր պաշտօնական դիմաւորած են իսլամական Հորդարանի պատգամաւոր Վարդան Վարդանեան, Թեմական Խորհուրդի անդամներ եւայլն:

***

ԳԱՀԻՐԻ մէջ, 78 տարեկանին իր մահկանացուն կնքած է նկարիչ Սիմոն Շահրիկեան: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Դեկտեմբեր 31ին, Գահիրէի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ, ուրկէ հանդուցեալին մարմինը փոխադրուած է Մարմինայի ազգ. գերեզմանատունը: Յուղարկաւորութեան ներկայ եղած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան դեկավարութեան ամբողջ կազմը: Դամբանականը խօսած է Վահագն Տէվոյեան:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ՝
«ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ» Բ.–Ի
ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Ուրֆայի Վերածնունդ Միութեան կազմակերպած «ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ» Բ.ը՝ որ Լիբանանի տխուր կռիւներուն պատճառով յետաձգուած էր, տեղի պիտի ունենայ 1990 թ. Ապրիլի 13, 14 եւ 15 օրերուն, Միութեան Տան մէջ, Հալէպ, Սուլէյմանիէ:

Հայ ԶՈՐՍ Կազմակերպութեանց ուղղուած նախկին հրաւէրը՝ ներկայ ծանուցագրով, հաւաքականօրէն վերանորոգուած է եւ, կը խնդրուի անոնց ներկայացուցիչներէն իրենց զեկուցումները կարդալ Սեմինարի Գ. օրուան (Կիրակի) նիստերուն, հետեւաբար, հարկ է որ անոնք Միութեան Տան հասած ըլլան ամէնէն ուշը մինչեւ Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 19:

Եւրոպայի եւ Ամերիկայի զոյգ ցամաքամասերէն առաքուելիք եւ ցարդ չառաքուած զեկուցումները կը խնդրուի մինչեւ 1990 թ. Ապրիլ 12 հասցնել հետեւեալ հասցէին.–

Dr. K. Temizian, Suleimanieh,
Aleppo
Syrian Arab Republic

Այս կապակցութեամբ կարելի է Հալէպի հետ կապուիլ հետեւեալ թիւերուն. –

Բնակարան. – 44 54 19
Գրասենեակ. – 24 62 17
Միութեան Տունը. – 44 63 73

մուտքի որեւէ մէկ շրջանը անցնիլ: 1961 Օգոստոսի առաջին շաբաթը, մինչեւ հաշուով օրական 1100 հոգի կ'ապաստանի Արեւմուտք:

Օգոստոս 10–ին Ուլպրիխթ բուռն ճառ մը արտասանելով կը նշէ թէ ամէն գնով պիտի պաշտպանուին երկրին սահմանները: Երկու օր ետք ապաստանեալներու թիւը 2262 հոգիով մրցանիշ մը կը հաստատէ: Կը հետեւին խիստ միջոցառումներ: Յաջորդ օրը, Օգոստոս 13, Պատին օրը կ'ըլլայ:

Առաւօտեան առաջին ժամերէն բեռնակառքերով պինեալներ կը հասնին բերելով փշաթելեր ու ամրասիւներ. կը սկսի հիւսուիլ փշաթելէ անանցելի պատուարը Պրանտըպարկի դրան երկու կողմերը:

Քէնըտի վերջապէս հոն կը դրկէ փոխնախագահ Ճոնսընը եւ զօրավար Քլէյը. սակայն Պեռլինցիներու տպատորութիւնը այն կ'ըլլայ որ Արեւմուտքը կը լռէ ամէն տեսակ կատարուած իրողութեան դէմ: Այս կացութեան մէջ, ի՞նչպէս Խրուշչով աւելի առաջ չերթայ: Ան իրական պատ մը կ'ուզէ:

Արեւելեան Պեռլինի կարգ մը չէնքերու մէջ ճակատը կը բացուի արեւմտեան զօտիին վրայ. չատեր կը փորձեն այդ չէնքերէն խոյս տալ:

Խրուշչովի եւ Ուլպրիխթի համար անընդունելի է այս կացութիւնը: Պէտք է կարգադրական արդելք ըլլայ փախուստի փորձերուն: Օգոստոս 22–ին դաշնակիցները կ'իմանան որ դէպի Արեւելեան Պեռլին բացուող անցքերը բոլորն ալ փակուած են: Պահուած է միակ մը որմէ կարելի է անցնիլ անճնաթուղթ ցոյց տալով: Փարիզ, Պոն եւ Ուաշինկթըն ազդարարութիւններ կը ստանան թէ պէտք չէ Արեւմտեան Գերմանիոյ դեկավարները իրենց օդանաւերը գործածեն Պեռլին գալու համար:

Խրուշչով չատ լաւ գիտցած է թէ մինչեւ ուր պէտք է տանիլ հարցերը:

Ա. Թ. Թ.

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Աստանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՁՈՐԲՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԵՆԱՐՀԸ

Կային խառէմներ – ապաստուհիներ – որոնց Անձէ – մայրիկ – կը կանչէինք, իսկ քանի մը ծառայող հայ երիտասարդ կիներուն՝ Ապլա – քոյրիկ: Երբեմն կը պատահէր որ ուսուցչուհիներու բացակայութեան, այդ կիներէն մին պաշտօն ունենար մեր վրայ հսկելու: Առանց մէջ կար Վանեցի դիրուհի կին մը որ տարօրինակ թուրքերէն կը խօսէր, երբեք չէինք հասկնար իր գործածած բարբառը. առիթ կը կ'տամբէր մեզ անոր համար:

Օր մը բակին մէջ գիս բռնելով ըսաւ, Այիշէ, գեռնէն վերցո՛ւր այս սիւմիւէը»: Սիւմիւ՝ մեր գիտցածով՝ թուրքերէն խլինք ըսել է. չորս կողմս նայեցայ տեսնելու համար թէ ո՞ւր էր այդ խլինքը: Շփոթած վիճակս տեսնելով յարեց, «դուք էէմիէ կ'ըսէք». հասկցայ որ ոտկոր մասին է խնդիրը: Ընդհանրապէս դիւերները ան էր որ կը զբաղէր մեզմով, յետոյ առաւելութիւն մը ունէր միւսներուն վրայ, կարդալ – գրել գիտէր: Ինծի կը թուի, որ ծագումով Պարսիկ էր, քանի որ մեզի Շահնամէն կը կարդար իր բնագրէն: Անշուշտ բան մը չէինք հասկնար, բայց իր կարդալու ձեւն ու չարժումները վախ կ'ազդէին բոլորիս եւ կը պատահէր որ հազարաւոր դեւեր կը մարտնչին իրարու հետ ու քառամբակ ձիերու ոտքին տակ կը ճզմուին անմեղ մանուկներ ու կ'առեւանգուին կոյսեր բանտարկուելու համար ամբարձիկ ամրոցներու մէջ:

Ատեն մը վերջ, ծառայող հայ կիները հեռացուեցան զպրոցէն թերեւս վախնալով որ անոնց ներկայութիւնը մեզի համար մեծ քաջալերանք մը ըլլար չմոռնալու մեր հայութիւնը: Այս ձեւով կորսնցուցի Ատանացի ազնիւ հայ մայրիկ մը որ մեր ընտանիքը կը ճանչնար եւ մօտէն կը ըզբաղէր մեզմով:

Օր մըն ալ՝ ո՞ր հովերէ տարուած, ուսուցչուհիներու խելքին փչեց, անպայման հանել տալ քանի մը աղջիկներուս ձեռքերուն վրայի կտանքները Երուսաղէմի. մոռցնե՞լ տալու համար էր մեր կրօնքը, թէ մղուած թրքամոլութեան եռանդէն: Ամէն պարագայի՝ Մէհմետ էֆէնտին մեզ պզտիկ գտնելով դեռ, որոշեց յետաձգել գործողութիւնը: Բայց ժամանակի ընթացքին մոռացութեան տրուելու եւ ուսուցչուհիներն ալ փոխուած ըլլալով, այլեւս ոչ ոք խօսեցաւ այդ մասին:

Բուք ու բորան առաւօտ մը, զպրոցէն ներս մուտք գործեց, որպէս հիւանդապահուհի առանցի ուսուցչուհի՝ Օր. Զարուհի Գանթարճեանը, որուն անունը փոխուած էր Զարիֆէի եւ մենք կանչել սկսանք զայն՝ Զարիֆէ պաճի: Հիւանդապահուհի եւ ուսուցչուհիի միջեւ մեծ տարբերութիւն չկայ. եթէ առաջինը մեր մարմնական ցաւերը կ'մոքէ, երկրորդը մեր խաւար միտքերը կ'առաջնորդէ դէպի աղբիւրը լոյսի: Ան առաջին մէկ օրէն մեզ առաւ իր հոգատարութեան տակ, մանաւանդ իր սիրտին աւելի մօտ էին ատանացի աղջիկները: Ամրան տաղ օրերուն, լուսնակ գիշերները, ան մեզ կը հաւաքէր իր շուրջը ու կը պատմէր արեւու, լուսնի, աստղերու եւ ամեզքի մասին: Ապշած կ'ունկնդրէինք իրեն եւ մեր հետաքրքրութիւնը յագեցում չէր գտներ ու կը ցանկայինք որ գիշերը երեք չլուսնար: Ան է որ կամաց – կամաց մեր մանուկ միտքերը պեղելով՝ լոյսի ճամբաներ բացաւ եւ սիրցնել տուաւ գիտութիւնը:

Մեր թուրք ուսուցչուհիները աշխարհի կազմութեան մասին մեզի չէին խօսեր, թերեւս արգիլուած նիւթ մըն էր ու կը ձգէին որ հաւատայինք մեր ընթերցանութեան գիրքին մէջ գրուած առասպել – երուն: Հոն գրուած էր թէ արեւը աղբիկ մըն է, իսկ լուսինը՝ մանչ: Անմեղօրէն կը հաւատայինք թէ ժամանակին՝ կենդանիները անդամ կը խօսէին մարդու պէս: Պատահեցաւ որ յետագային վանեցի տարեց թուրք ուսուցչուհի մը պատմեց մեզի՝ թէ երկիրը կը կենար խոշոր որդի մը վրայ, թէ ի՛նչպէս, երբեւ թէ ծովուն յատակը նաւակ մը կար եւ այդ նաւակին մէջ եզ մը, եւ եզան գլխուն մէջ տուփ մը, եւ այդ տուփին մէջ ալ՝ ո՛րդ մը: Աչքերս խոշոր – խոշոր բացի եւ պատասխանեցի թէ չեմ հաւատար: Կարելի չէ որ այս հսկայ երկիրը պզտիկ որդի մը վրայ կենայ: Պատասխանը եղաւ, – «Դուն արդէն թերահաւատ ես», ինծի համար համոզիչ չէր իր տեսութիւնը, մինչեւ այսօր ալ երբ միտքս կուգայ այդ դասախօսութիւնը՝ կը ծիծաղիմ պարզապէս:

Օրերուն հետ մեր դասերն ալ ժուռ բացան, թուրք լեզուի քերականութենէն բան չէինք հասկնար, մեր ուղեղները փոքր էին պարփակելու համար այդ խրթին ու ժուռ արհեստական բառերը: Ցետոյ՝ այս բարդութեան վրայ աւելցան Գուրանի դասերը: Կարդալու հետ միասեղ պէտք է որ զոց սորվէինք ազօթքները, այս անդամ բոլորովին անծանօթ նիւթ էր, ինծի համար անոնք անհասկնալի բարձունքներ էին եւ ուժն ու կորովը կը պակսէր մինչեւ հոն մագլցելու:

(Շար. 51)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԻ ՓՈՐՁ ՄԸ

Օրէ օր Ազրբէյճանի զարգացումները աւելի լայն տեղ կը զբաւեն Թուրք մամուլի էջերուն մէջ, ուր միշտ ներկայ են մտեցումի զոյգ ուղղութիւնները։ Առաջինը ընդհանրապէս ժողովրդական զանգուածներու եւ քաղաքական կեանքին մէջ ընդդիմադիր, կամ ոչ – պատասխանատու դիրքերու վրայ գտնուողներու մօտեցումն է. անոնց բառամթերքին մէջ յաճախադէպ են «եղբայր», «ցաւակից», «սրտակից», «զօրավիգ», «նեցուկ» եւայլն, եզրերը, պարուրուած զգացական պոռթկումներով։ Իսկ քաղաքական պատասխանատու դէմքերու կեցուածքը կ'արտայայտէ անորոշութեան ու տագնապալիին աքծանին մէջ բռնուած մարդուն վիճակը։

Հետզհետէ կը չեշտուի այն կարծիքը թէ Կորբաչով այս ասպիճանին հասցնելով խնդիրը, եւ յատկապէս զինուորական վերջին արիւնալի միջամտութեամբ տըկարացուց իր դիրքը։ Վերակառուցումը արդէն անանկութեան սեմին վրայ կը նկատուի։ Անպակաս է նաեւ մահմետական աշխարհին դէմ միաբանած Արեւմուտքի մը տեսական ամբաստանութիւնը։

Յունուար 25–ի «Միլլիյէթ»ին մէջ, քաղաքական մեկնաբան Ճօշքուն Քըրճա իր ընդարձակ դրութիւնը կ'աւարտէ հետեւեալ տողերով.

... «կասկածելի է որ Կորբաչովի անխրնայ վարմունքը նոյնիսկ կարճ ժամանակի մէջ կարենայ իրապէս հանդարտեցրնել Ազրբէյանը։ Սակայն որոշ է կէտ մը. այն թէ, Բաքուի սպանդը ոչ միայն Ազրբէյանի, այլեւ ամբողջ Ցարական – Խորհրդային կայսրութեան Թուրքերուն զօրակցութեան պատճառ պիտի ըլլայ ու զօրացնէ անկախութեան փափաքը։ Մինչդեռ Կորբաչով, մինչ մէկ կողմէն կը լքէ Արեւմուտքի գաղթավայրերը, իսկ նոյն իրաւունքը չի ճանչնար Արեւելքի մէջ մնացածներուն, հետզհետէ ժխտական ազդեցութիւն պիտի գործէ արեւմտեան հանրային կարծիքին վրայ, որ կը պաշտպանէ այն տեսակէտը, թէ մարդկային իրաւունք պէտք է ճանչնալ նոյնիսկ ապրիկեցի սեւամորթերուն։

Գալով Հայաստանի ... անոնք Բաքուի սպանդէն վայրագ հանոյք մը պիտի զգան։ Սակայն Խորհրդային Միութեան գարգացումները ի'նչ ուղղութեամբ որ ալ ընթանան, հաւասարակշռութիւնը անպայման անհպատ է Հայաստանի։ Եթէ Կորբաչով իշխանութեան գլուխ կարենայ մնալ ու շարունակել բարեփոխումի գործը, Խորհրդային Միութեան Թուրքերուն ազատութեան ու անկախութեան փափաքները շուտով պիտի զօրանան ու անպարտաւոր պիտի ըլլայ այս հարցին լուծում գտնելու, թուրք ժողովուրդներու արտայայտած փափաքներուն ուղղութեամբ։ Եթէ պահպանողականները յաջողին տապալել Կորբաչովը, Արեւմուտքի վարկի ու թեթնոլոժիի պոյքոթին դէմ Ցարական – Խորհրդային կայսրութեան վայրագութիւնը պիտի աւելնայ, սակայն պիտի արագանայ անկումը։ Եթէ Կորբաչով կարենայ իշխանութեան գլուխ մնալ ու շարունակել բարեփոխումները, պիտի տեսնէ որ Բաքուի սպանդէն ետք աւելի եւս նուազած են Ղարաբաղը Հայաստանին կըցելու կարելիութիւնները։ Ան կամայ – ակամայ պարտաւոր է նախընտրել Ազրիները որոնց թիւը հինգ անգամ աւելի է Հայերէն (առանց հաշուելու մնացեալ Թուրքերը)։ Բաքուի սպանդը խաղաքաղաքական մէջ ոչինչ կը փոխէ։

Սակայն, Խորհրդային կայսրութեան բարգաւաճումով կամ անկումով Ազրբէյճանի անկախութեան տիրանալու հաւանականութեան մասին Հայերը այսօրուընէ պէտք է մտածեն, եթէ պուտ մը խելք ունին իրենց գլուխը։ Իրենց մէկ կողմը 24 անգամ մեծ Թուրքիան է, միւս կողմը հինգապատիկ Ազրբէյճանը։ Ու կէս դար ետք կարմիր բանակին բացարձակ մեծամասնութիւնը թուրք պիտի ըլլայ։ Հայուն կը մնայ ուշ կամ կանուխ ընդունիլ Թուրքիին գերակայութիւնը ու ինչպէս դարեր առաջ ըրած են իր նախահայրերը, ապաստանիլ անոր մեծասրտութեան։ Երկար ժամանակաշրջան մը շատ բաներու ծրագրուած կրնայ տալ, սակայն ամէնէն զօրաւոր հաւանականութիւնը այս մէկն է։

(Շար. Ա. էջէն)

Ջանի ընդդիմադիրները եւ նոյն Մամե – տովը ընդունելով այդ իրողութիւնը ճըշդած է՝ «Մեր կամակերպութիւնը խաղաղական Հանրապետութիւն մը հիմնելու միտք չունի, այլ՝ արդիական պետութիւն մը որ կը միացնէ հիւսիսի (Խորհրդային Միութիւն) եւ հարաւի (Իրան) Ազերիները»։

Ազրբէյճանի նոր Ա. քարտուղարնէ՝ վարչապետը Մուտալիբով, բայց Մամետով ըսած է նաեւ որ «Համայնավարութիւնը ապագայ չունի Ազրբէյճան», այնպէս որ Մուտալիբովի գործը այնքան ալ դիւրին չէ։

× *Իզմիրի մէջ (Թուրքիա) տասը հազար Ազերիներ ցոյց մը ըրած են «Կորբաչով՝ մարդասպան», «Ազրբէյճան քեզի հետ ենք» եւ այլ լոզունգներով դատապարտելով Հայերու յարձակումները», Մոսկուայի զսպումը եւ կոչ ընելով «Թուրք բանակը՝ Բաքու»։ Այրած են խորհրդային դրօշակ մը եւ խօզալի նկարը։ Թուրքիոյ Ազերիներու թիւն է 400 հազար։*

Մամուլի կարգ մը աղբիւրներու համաձայն («Լը Մոնտ», «Իւմանիթէ») Երեւանի Բ. աշխարհամարտի թանգարանէն «գողցուած են» երկու գնդացիր, 2 ականանետ, հրետայլ մը եւ հակօդային երկու թնդանօթ։

⁂

«Ռոթիտիէն տը Փարի»ի Յունուար 26–ի թիւին մէջ լոյս տեսած է կարճ հարցազրոյց մը կովկասագէտ՝ Ժորժ Շարաշիձէի հետ, որ շատ լաւ կը բացատրէ պատահածներուն բուն պատճառները՝ Ղարաբաղի կցումը Ազրբէյճանի 1921–ին, երբ բնակչութիւնը 94% Հայ էր, ապա՝ արդէլքը որ եղաւ հողային կառոյցներու վերաճուլումի։ Միակ լուծումը կը տեսնէ կովկասի իսկական ժողովրդավարացումը։

⁂

Թուրք մամուլին համաձայն, Նախիջեւանի Խորհրդարանը երկու ներկայացուցիչ ղրկած է Թեհրան. անոնք Անգարայի հետ հեռաձայնի կապ հաստատելով բսած են թէ Թեհրանի չիւմնները աւարտելէ ետք պիտի այցելեն նաեւ Թուրքիա. այս այցելութիւնները, որպէս անկախ Պետութիւն Թուրքիայէ ճանաչում ըլսնելէ աւելի, Նախիջեւանի արտաքին աշխարհին հետ կապը ապահովել է Թուրքիոյ եւ Իրանի միջոցով. այս քայլը անհրաժեշտ դարձած է, քանի որ Նախիջեւան չրջապատուած է Հայաստանի հողերով ու արտաքին աշխարհին վրայ այլ բացուածք չունի։

⁂

Արեւմտեան երկիրներու թղթակիցները որոնք Նախիջեւան մուտքի արտօնագիր չեն կրցած ստանալ Խորհրդային իշխանութիւններէն, կը փորձեն Թուրքիայէն մօտենալ սահմանին. անոնց այս փափաքը բաւական տաղտուկ պատճառած է Թուրքիոյ ու Արտաքին Գործոց Նախարարութեան պատասխանատուները հակասական որոշումներ տուած ու չիմի տեղծած են հարցին մասին։

⁂

Ազրբէյճանի կացութիւնը օրակարգի նիւթ դարձած է Թուրքիոյ Ազգային Մեծ Ժողովին մէջ։ Երեսփոխաններ պահանջած են որ կառավարութիւնը աւելի ըզգայուն դառնայ հարցին մասին։ Իսկ Արտաքին Նախարարը Մ. Ելմամ ըսած է թէ պէտք է ուշադիր դառնալ Թուրք եւ խորհրդային յարաբերութիւններուն առջեւ լարուած ծուղակներուն դիմաց։ Յայտնուած ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է որ Կորբաչով մեծ սխալ մը դործեց պինեալ արիւնալի միջամտութիւն կատարելով ,ու այս քայլը կրնայ ճակատագրական ըլլալ իրեն համար։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ արտաքին Նախարարութիւնը զեկոյցով մը իր «զարմանքն ու մտահոգութիւնը» կը յայտնէ նախագահ Միթերանի արտասանած խօսքերուն համար, երբ Փեշտա էր։ Ֆրանսայի նախագահը մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին (Յունուար 19) չեռած էր «փոքրամասնութեանց յատկապէս ցաւոտ հարցը Հունգարիոյ համար, ղրկուած իր հողամասին երկու երրորդէն», ակնարկելով

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԻՍԻՆ. – Ալբի Տիկին Շուշան Ղամպարեան 100 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչէ Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Օր. Աստղիկ Տէր – Պարսամեանէ 500 Ֆր., Օր. Լօրանս Պատուականէ 1000 Ֆրանք, Շնորհիկ Թիւլսիւզեանի մահուան առթիւ «Tissus Sidonie»է 2000 Ֆր.։

⁂

Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է 2000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Եղուարդ Պատուականեանէ իրենց աղջնակին՝ Տենչալիճ առաջին տարեդարձին եւ մկրտութեան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչէ Իսիի, Տ. Սկրէնկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Տիկին Ն. Դարբինեանէ Հայաստանի որբերու համար, փոխան ծաղկեպսակի՝ Պ. Տայիէեանի մահուան առթիւ։

⁂

Կապոյտ Աչէ Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ – Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է «Հայաստանի օգնութեան» համար Կարապետ Ծատուկեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի. – Պր. Նափոլէոն Թոփալեան 1000 Ֆր., դրացիներէ եւ բարեկամներէ՝ 910 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խտուար Վարդանեան 300 Ֆր.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Ցաղթականութեան Հերոսամարտի 75–րդ տարեդարձին մօնհակատարութիւնը Մարտ 18, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահին մէջ, ճաշով։

Մանրամասնութիւններ յետագային։

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ
75ème Anniversaire de l'Union des Dames Arméniennes de Paris
DEJEUNER - JUBILE
organisé par le Comité de Secours pour les Orphelins
DIMANCHE 11 FEVRIER A 13 HEURES
dans les salons du YAN'S Club
5, ave. Reille, Paris 14e
— Participation 300 Frs. —
Réservation avant le 30 Janvier
au : 47 - 93 - 18 - 38
PLACES LIMITEES

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

Թրանսիւլանիոյ կցման՝ Ռումանիոյ։ Ռումանիոյ համար նման արտայայտութիւնները խոտոր կը համեմատին Հելսինքիի համաձայնագրերուն՝ սահմաններու անբռնադարձելիութեան եւ հողային ամբողջականութեան յարգանքին վերաբերող։ Ռոմանիա Լիպերա Թերթն ալ չատ բուռն յարձակում մը կը գործէ Միթերանի վրայ ու կը գրէ :– «Վատթարագոյն պարագաներուն, չէինք կրնար երեւակայել որ առաջին հարուածը Ֆրանսայէն պիտի գար։ Բայց, սխալ մը կը գործէ-լինք, Ֆրանսան չէր, այլ միայն՝ Ֆր. Միթերանը, անոր ժամանակաւոր նախագահը»։

ԱՎԱ. ԿԱՐՏՆԷՐ ,՝ չարժանկարի գեղեցկագոյն դերասանուհիներէն մէկը, մեռաւ 67 տարեկանին, Լոնտոնի իր բնակարանին մէջ, Թոքատապի հետեւանքով։ Իր ամէնէն ծանօթ՝ ֆիլմերէն մէկն է՝ «Ոսկրոպիկ կոմսուհին»։ Երկու անգամ ամուսնացած էր՝ Միքի Ռունիի եւ Ֆրանք Սինաթրայի հետ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 30
MARDI
30 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.198 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.198

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

ՋԻՆԵԱԼ ԾԱՆՐ ԳՐԳՌՈՒԹԻԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ԿԵԴՐՈՆԸ

ԲԱՆԱԿԸ ԿԸ ԿՐԱԿԷ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ, ԵՐԵՔ ՎԻՐԱՒՈՐ

ՆՈՅՆ ԱՌՏՈՒՆ ՀԱՍԱԾ ԷԻՆ ԵԱԶՈՎ ԵՒ ԲԱԿԱԴԻՆ

ԻՆՉ ԿԸՍԷ ԵԱԶՈՎ,
ԻՆՉ ԿԸՍԷ ՇՎԱՐՆԱՃԷ

Երկուշաբթի առաւօտ հեռաձայնով, Երեւանէն մեր առած լուրերը կը վերաբերէին նախորդ օրը պատահած ծանր դէպքի մը, որու հետեւանքները կրնային շատ ծանր ըլլալ, եթէ զգօնութիւն եւ ողջմտութիւն սիրած չըլլար:

Կիրակի, Յունուար 28, ժամը 16-ին է, որ 30 զինուորական (այսինքն՝ բանակի, ոչ՝ Ներքին նախարարութեան ուժերու) հրաձայլ կը յառաջանան դէպի Ֆիոլետով պողոտայ (Կոմիտաս չուկայի եռին) ուր կան 3 զրահամեքենաներ եւ 2 բեռնատար, որոնք առնուած էին, երբ տահմանային բախումները կային, առ ի պաշտպանութիւն: Ըստ երեւոյթին զրաւելու համար այդ զրահամեքենաները ու բեռնակառքերը եւ յանկարծ կրակոցի ձայն կը լսուի, ու առանց ազդարարութեան զինուորները կրակ կը բանան ժողովուրդին վրայ, կը մեռնի 40-ամեայ Էրիկ Մարկոսեան կան 3 վիրաւորներ, որոնց մէջ ութամեայ մանուկ մը:

Նկատել կը տրուի, որ երբոր դէպքին է Թիֆլիսէն եւ Բաքուէն յետոյ, որու զրդռիչ բնոյթը բացայայտ է: Նոյն առաւօտը Երեւան ժամանած էին Պաշտպանութեան նախարարը՝ Եազով եւ Ներքին նախարարը՝ Բակատին: Թիֆլիսէն եկք (Ապրիլ 9, 1989) ճշդուած էր որ բանակը կրակելու իրաւունք չունի: Այն տպաւորութիւնը կայ ուրեմն որ Երեւանն ալ Բաքուի վերածելու փորձ մըն էր, այսինքն պատրուակ մը ստեղծել պատերազմական վիճակ հաստատելու համար:

Շարաթ առաւօտ, Նախիջեւանի տահմանին վրայ, բանակցութիւնները շարունակուած են Հայոց Համազգային Շարժումի եւ Նախիջեւանի ժողովրդական Ճակատի ներկայացուցիչներու միջեւ ի ներկայութեան ռուս զինուորականի մը: Խօսակցութիւնները տեղի կ'ունենան 3 կէտերու չուրջ, որոնք չեն փոխուիր: Նախ կայ վիրաւոր Վահան Յովհաննիսեան, որու համար Ազերիները միշտ կ'առարկեն որ չի փոխադրուիր: Այս առընչութեամբ, երիտասարդին ծնողքը յայտնած է թէ տրամադիր է թուղթ մը ստորագրելու փոխադրութեան պատասխանատուութիւնը ստանձնելով: Գալով միւս երկու երիտասարդներուն, Ազերի – ները միշտ կը պնդեն թէ չկան, բայց այս անգամ, նոյնիսկ ռուս զինուորականները հաստատած են թէ իրենց ներկայացուցիչները տեսած են այդ տղաքը այն կողմը: Կայ նաեւ երկաթուղիի հարցը՝ Բաքու – Նախիջեւան գիծը բանալու: Հայկական կողմը կը յայտնէ թէ գիծը բանալու համար, հարկ է նաեւ բոլոր կառուցիները ալ բանալ (Լաչին – Ստեփանակերտ եւայլն, եւայլն): Ազերիները կ'առարկեն թէ չեն կրնար այդ մասին ալ բանակցիլ:

⁂

Հայոց Համազգային Շարժումի պաշտօնաթերթ՝ «Հայք»ի երկրորդ թիւը լոյս տեսած է: Առաջին թիւը լոյս տեսաւ Նոյեմբեր 3-ին, հիմնադիր համագումարի նախօրեակին:

⁂

Պաշտպանութեան նախարարը՝ զօրավար Եազով հարցազրոյց մը տուած է «Իզվեստիա»ի (Բաքուի մէջ) եւ յայտնած որ՝ «ժողովրդական ճակատը հանրաժողովի կոչ մը ըրած էր, Շաբաթ, Յունուար 20-ի համար, ուր պիտի յայտարարէր թէ իշխանութիւնը ձեռք կ'առնէ»: Միշտ Եազովի համաձայն 40 հազար պինեալ ըմբոստներ կան տակաւին Աղբրեջան: Այս յայտնութիւններն են, որոնք կը բացատրեն պատերազմական վիճակի հրատարակումը եւ զօրքերու առաքումը Աղբրեջան:

Կացութիւնը ծանրակշիռ բնոյթ առած էր Բաքու, կ'ըսէ Եազով, 147 ձեռնարկի վրայ միայն 22-ը կ'աշխատէին, ժողովրդական ճակատը «իր իշխանութիւնը հաստատած էր»: Ներկայիս բնականոնացման եւ կայունացման աշխատանք կը տարուի: Մոսկուայի մէջ, Ուրբաթ դիշեր ձերբակալուած է Էկիմբար Մամեդով, որ նախորդ օրը մամուլի ասուլիս մը տուած էր (եւ բաւական սպառնական ոճով ասպարէզ կարդացած էր Մոսկուայի, ինչպէս դրեցինք մեր նախորդ թիւին մէջ): Ձերբակալման պարագաները ալ բաւական տարօրինակ եղած են, ըստ տեղւոյն թղթակիցներուն: ԹԱՍՍ իսկ, սկիզբը, հաղորդած է որ «զինեալ խմբակ մը յարձակում զործած է Ադրբեջանի ներկայացուցչական կեդրոնին վրայ», մինչդեռ Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժերն էին, որոնք խուժած են, հատաքած ներսը գտնուող անձերը, որոնց կարգին՝ Մամեդով: Այս «ճշդումը» ըրած է, յաջորդ օրը Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Գերասիմով: Ամբողջ անցուդարձերը ցոյց կուտան նաեւ որ իշխանութիւնն ալ չափօք վիճակի մը մէջ է: Քառասուն հազար զինուոր հարկ եղած է կարգադրութիւնը վերահաստատելու համար քաղաքի մը մէջ (Բաքու) որ 1,7 միլիոն բնակիչ ունի: 11 հազար զինուոր ալ զրկուած է Ղարաբաղ, ուր արդէն 3·000 էր անոնց թիւը, այլ խօսքով աւելի քան 50 հազարնոց զինուորական այս միջամտութիւնը մեծադոյներէն մէկն է կարմիր բանակի ժամանակակից զործողութիւններուն եւ նոյնիսկ զարմանալի չէ դտնուած որ պատմաբան Ա.Փանասեան «Ա.Փղանիստան» ըսէ սխալմամբ, փոխանակ՝ Աղրբեջանի: Հանդարտութիւն չի նշանակեր տակայն բնականոն կեանք: Գործադուլը հետեւանքներ ունի նաեւ երկրին մէջ, ամէն ինչ սկսած է պակսիլ:

Եազովի այս բացատրութիւնները կը հակասեն Արտաքին նախարար՝ Շեվարնաձէի տուած բացատրութիւններուն հնդիկ պաշտօնական անձնաւորութեանց: Ըստ ԹԱՍՍ-ի, Շեվարնաձէ ըսած է որ զօրքերը զրկուեցան վերջ տալու համար հակահայ հալածանքներուն: Յիշենք սակայն թէ եթէ իսկապէս նպատակը այդ էր, մէկ շաբթուան յապաղումով եղած է այդ կարգադրութիւնը, քանի որ Ղարդը տեղի ունեցաւ Յունուար 13-ին եւ 13էն 14 եւ զօրքը Բաքու մտաւ Յունուար 20ին···:

Շաբաթ, Յունուար 27-ին, «Ֆիկարօ» կ'անդրադառնար հրաձարակին, որու չուրջ համաձայնած են Նախիջեւանի ժողովրդական չարժումը եւ Հայոց Համազգային Շարժումի ներկայացուցիչը (բանակցութեանց սեղանին նկարին մէջ է՝ Հ·Հ·Շ·-ի պարագլուխներէն՝ Բարգէն Արարքցեան):

⁂

Իրանի Գերագոյն Ատեանի նախկին նախագահը Մուսաւի – Արտեպիլի յայտար – րած է թէ ամբողջովին զօրավիզ են Խորհրդային Միութեան Ազերիներուն եւ «զարուս հրաչքը որակած է համայնավարութեան տապալումը, խորհրդանիշ անաստուածութեան ամբողջ աշխարհի մէջ»:

Արալըքի փոքրիկ դիւղի Թուրքերը Նախիջեւանի հեռատեսիլը կը դիտեն, կը պատմէ «Մոնտ»ի թղթակիցը: Հինգ քիլոմեթը են տահմանէն, երիտասարդ, տարեց հատաքուած են ու կը լսեն երիտասարդ մը, որ հեռատեսիլէն կոչ կ'ընէ «կարմիր մահիկին եւ համայն աշխարհին»: Ան կ'ըսէ· – «Շրջապատուած ենք հայ ծայրայեզականներով: Վտանգի մէջ ենք»: Տեղւոյն նպարավաճառը՝ Պայթաթ մխակն է որ կը յաջողի Նախիջեւանի հեռատեսիլը դիտել: Ըստ իրեն խորհրդային բանակը կը պաշտպանէ եւ անկէ ի վեր «Հայկական յարձակում չկայ գիւղերուն վրայ»:

Շաբաթ օր, կարսի մէջ, 3 — 4 հազար հոգի համախմբուած են կայարանին չուրջ (Երեւանի դիծը) նոյն լոզունգներով՝ «Հայերը կը զինուին մինչեւ ակռաները մեր եղբայրները ջարդելու համար», «Ազրբեջանը Թուրք է եւ Թուրք պիտի մնայ», «Թուրք բանակը՝ Բաքու»: Ու Կարսի Թուրքերը կոչ կ'ընեն՝ «Ո՞ւր են մարդկային իրաւանց պաշտպանները» (ակնարկը՝ Եւրոպայի Հասարակապետութեան է): «Ֆիկարօ»ի թղթակիցը կը զրէ (Յունուար 29)· – «Բոլոր խօսակցութիւններուն մէջ, նոյն յանկերգն է: Արեւմտեան հանրային կարծիքը հայկական լոպիի ազդեցութեան տակ է» (երանի՛ մեզի, բայց Ֆրանսական առածը կ'ըսէ՝ նախընտրելի է նախանձ չարժել քան՝ դութ): Լրագրողը կը պատմէ որ կասկածամտութիւնը ալ աւելի մեծ է, երբ մէկը լինքզինքը ներկայացնէ որպէս Ֆրանսացի, ու Արալըքի դիւղացին հարց կուտայ· – «Հայ զաղութը մեծամասնութի՞ւն է Ֆրանսա»: Ուրիշ մը կոչ կ'ընէ իր եղբայրներուն, որ պայքարին «Մեծն Հայաստանի մը հայկական երազին դէմ»:

Յունուար 31, Ռիզայի մէջ, ինչպէս առաջարկած էին պալթեան հանրապետութիւնները հանդիպում մը տեղի պիտի ունենայ, որու պիտի մասնակցին պալթեան ժողովրդական Շարժումներու, Ազերիներու եւ Հայոց Համազգային Շարժումի ներկայացուցիչներ: Ըստ մեր տեղեկութեանց Ազերիներու եւ Հայերու կողմէ կը մասնակցին ոչ – դեկավար դէմքեր:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO - MAGAZINE»

«De l'Arménie martyre au cauchemar de Gorbatchev»

Այս յաջող զրութեան հեղինակը ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ՝ Ժան մ'Օրմէսոն: Ակադեմականը, ամէն շաբաթ, «Ֆիկարօ – Մակազին»ի մէջ քրոնիկ մը կը տորագրէ, զոր մկրտած է «Անցնող ժամանակին քրոնիկը» եւ կը թուի որ «Անցնող ժամանակը» շատ կը նպաստէ Ժան մ'Օրմէսոնի, որ քաջութիւնն ունի իր սխալները սրբագրելու: Արդարեւ, դեռ հանրաքար թարմ է յիշողութեանց մէջ, անցեալ Հոկտեմբերին էր, որ նոյն թերթին մէջ, ան գովքը հիւսած էր Անատոլի ուր գացած էր ըմբոշխնելու· – «Բազմակրթութիւնները որոնք իրարու կը յաջորդեն, կը խառնուին, զիրար կը հրմշտկեն, զիրար կը բնաջնջեն եւ համակեցութեամբ կ'ապրին»: Հոս – հոն տեսած էր եկեղեցիները, վանքեր ու յաջողած էր հայ բառը չզործածել, շատ նեղը մնացած առենը «քրիստոնեայ» մը փակցնելով:

Այն առեն, Աչոտ Մալաքեան (Անթի Վէրնէօյլ) փառաւոր «Բայ Նամակ»ով պատասխանած էր ակադեմականին («Լիպերասիոն»՝ Հոկտեմբեր 26, «Յառաջ»՝ Հոկտեմբեր 27) ճաղկելով նաեւ ակադեմականը որ տեսակ մը «չնորհակալիք կը դրէր զրօսաշրջիկութեան զրասենեակի մը» ու ըսած էր ի մէջ այլոց·– «Այսօր, իմ ժողովուրդիս զրօսաշրջիկութեան զրասենեակը ձեզի ուրիշ բան չունի հրամցնելիք բան քանի մը հազարամեայ հարուստ մշակոյթ մը, երկրաշարժէն քանդուած քաղաքներ եւ սովին եզրը հասած երկիր մը, շրջափակման դիմաց: Կը տեսնէք, շատ նիհար յայտագիր մը 3-րդ կարգի ճամբորդներու համար»:

Ժան մ'Օրմէսոն ուղերձը ստացած է 5/5-ի վրայ, ինչպէս կ'ըսեն եւ իսկապէս շատ տպաւորիչ էրոնիկ մը զրած է, ողեկոչելով տարաբախտ ժողովուրդի մը ցաւցնող պատմութիւնը Ուրարտուէն 1915-ի ցեղասպանութիւն ու մինչեւ այսօր՝ երբ Ազերիները հայ կը ջարդեն:

Այս անգամ ալ, շատ հաւանաբար,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Է

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 29, ժամը 12·20)

Վերջին երկու օրերին իրաւրութիւնը Հայաստանում եւ նրա սահմանամերձ չրջաններում չի փոխուել: Նկատւում է կայունացման միտում: Ըստ պայմանաւորուածութեան Հայաստանի եւ Նախիջեւանի սահմանային չրջաններից եռ են քաչուել զինուած խմբերը իսկ նրանց փոխարէն դիրք են դրաւել զինուորական առորդապահնումները:

Շարունակւում է աւելի վազ բռնադրաւուած դէնքի յանձնումը պատկան մարմիններին:

Վերջին օրերին Հայաստանի արտակարգ իրաւրութեան Յանձնաժողովի նախագահ Սուրէն Յարութիւնեանը և Յանձնաժողովի շատ անդամներ այցելեցին Հանրապետութեան սահմանամերձ չրջանները, հանդիպումներ ունեցան տեղի բնակչութեան հետ:

Կանոնաւոր թռիչքներ են կատարւում դէպի Ստեփանակերտ, Շահումեանի չրջան եւ Գեղաչէնի ենթաչրջան: Այս վայրերում խորհրդային բանակի տորդապահնումների ներկայութեան պայմանները համեմատաբար կայունացել է:

Չնայած պայմանաւորուածութիւններին Հայաստանի տնտեսական չրջափակումը չարունակւում է:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Դ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՕՒԹԵԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԵԶԱԿԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հինգերորդ նիստը, գարձեալ Յ. Կիւլլիւճեանի զեկավարութեամբ, բացուեցաւ լրագրող Կարապետ Հասասեանի զեկուցումով՝ «Արժանթինի եւ Ուրուկուէյի հայ գրաւոր մամուլի համապատկեր», ուր մանրամասնօրէն ցուցակագրուած էին երկու երկիրներուն մէջ լոյս տեսած հարիւրեակ մը հայ թերթեր, որոնց չարքին՝ Ուրուկուէյի մէջ լոյս տեսած քանի միաւորներ, որոնք առհասարակ արտացոլուած չեն մատենագիտութեան մէջ, կարեւոր է նշել, որ որեւէ կազմակերպ թերթի հաւաքածոյ չկայ շրջանին մէջ (գործող թերթերը միայն կը պահեն իրենց ժողովածուները, երբեմն թերի ու անխնամ վիճակի մէջ) եւ ցուցակագրումի այս ծաւալուն աշխատանքը կատարուած է ամբողջութեամբ զեկուցողի ճիգերով: Այնուհետեւ, Զաւէն Կնեազեան ներկայացուց 1960–ին հիմնուած Պուէնոս – Այրէսի «Գայանէ» պարահումբի կեանքին ու գործունէութիւնը, որ կը շարունակուի մինչեւ հիմա Ռուբէն Կնեազեանի երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցի ստաժէրը, խօսեցաւ « Հայ գուսան մը Հարաւային – Ամերիկայի մէջ 50–ական թուականներուն» նիւթով, անդրադառնալով Ֆրանսահայութեան նոյնպէս ծանօթ գուսան Համոյի բեղուն գործունէութեան Պուէնոս – Այրէսի, Մոնթէվիտէոյի եւ Սան – Փաւլոյի մէջ իրրեւ երաժիշտ, պարուսոյց: Ամբաւար եւ բեմադիր: Նիստին աւարտը կատարեց ճարտարապետուհի Սոնիա Սէֆէրեան (Երեւանի Բաժմարուեստից Հիմնարկի նախկին ստաժիէր), որ վերլուծեց Պուէնոս – Այրէսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարի ճարտարապետական կառոյցը, ցոյց տալով անոր բազմաթիւ չեզումները հայկական ճարտարապետութեան բնորոշ դիծերէն:

Դադարէն ետք, տեղի ունեցաւ վերջին նիստը («Նոր միտումներ 80–ական թուականները»), Վ. Մատթէոսեանի նախագահութեամբ: Առաջին հերթին, իրաւունքը Անա Մարիա Պալեան վերլուծեց արժանթինեան այն օրէնսդրութիւնը (եզակի երեւոյթ Հարաւ – Ամերիկայի մէջ) որ կ'արգիլէ օտար անուններու արձանագրութիւնը եւ անոր կիրառումը հայկական պարագաներուն, կատարելով ուշագրաւ դիտողութիւններ: Վերջին առիւներուն է միայն որ օրէնքին խստութիւնը թեթեւցած է, նաեւ եկեղեցւոյ վարչութիւնը յատուկ փաստաթուղթ մը կրնայ տալ (թէեւ այս վերջինը օրինական ուժ չունի, այլ՝ թելադրական միայն). տեղի ունեցած են զանազան դատական նիստեր՝ հայերէն անուններ պարտադրելու համար: Ցամենայնդէպս, մեր անուններու օգտագործումը չէ ընդհանրացած:

Անհանգստութեան պատճառով, Պետրոս Համեան չկրցաւ ներկայացնել իր զեկուցումը («Ապակուսակցականութեան երեւոյթը հայ երիտասարդութեան մէջ»): Յաջորդաբար, ուրեմն, ելոյթ ունեցաւ փրոֆէսէօր Շաքէ Էքզէկեան – Գոսթա (Սան – Փաւլո), ներկայացնելով մանկավարժական այն ծրագիրը որ, Սան – Փաւլոյի համալսարանի գործօն եւ անմիջական մասնակցութեամբ, մօտերս պիտի կիրարկուի հայերէնի ուսերուած Սահիանեան քաղաքին մէջ, Հայրենիք – Սփիւռք կապերուն մէջ գործնական ներդրում մը հանդիսանալով:

Եզրափակիչ զեկուցումը կարդաց վարչական դիտութիւններու թեկնածու Յակոբ Կիւլլիւճեան՝ «Հայ համայնքի հաստատութիւններու ռազմագիտական ուսումնասիրութեան մը առաջարկ»: Վարչագիտական մօտեցումներէ մեկնելով, ան վերլուծեց հայկական կազմակերպութիւններու միջոցներու եւ նպատակներու համակարգը, որոշումի եւ ծրագրութիւն մը մեթոտաբանութիւն մը կիրարկելով: Լսելով այս հետաքրքրական զեկուցումը, ամէն ոք կրնար պատկերացնել կազմակերպական թերիներով, չգոյ նպատակներով եւ ամուլ կառոյցներով հարուստ հայկական կեանքը (բացի պաղտիի զեկավարութենէն, որ 'բացակայ էր) եւ իր յետամնաց վիճակը՝ արդիական վարչական միջոցներէ զուրկ ըլլալուն համար:

Ձիշդ ժամը 20–ին աւարտեցաւ մարաթոնային նստաշրջանը: Ներկաները մեկնեցան, իրենց հետ տանելով բազմաթիւ տեղեկութիւններ եւ նոյնքան թիւով հարցականներ: Նաեւ՝ դիտաժողովի զեկուցումներու ամփոփումները պարփակող գրքոյկը:

Սեղմ նկարագրականէն ընթերցողը կրցաւ գաղափար մը կազմել նիւթերու այլազանութեան մասին: Ամէն ճաշակ գոհացնող նիւթ կար, թէ նկարագրական եւ թէ վերլուծական բնոյթի, եւ ընդհանրապէս զեկուցումները պատրաստուած էին բծախնդիր ու հոգատար մօտեցումով: Հետաքրքրական է նաեւ, որ զեկուցարերներու ճնշիչ մեծամասնութիւնը նորէկ էր այս բնագաւառին մէջ եւ ասիկա արդէն յուսադրիչ երեւոյթ մըն է ապագայի համար:

Կ'արժէ նշել, որ դիտաժողովը ընթացաւ բաց ու ազատ մթնոլորտի մէջ: Թէեւ ասիկա պարտադիր է դիտական մակարդակը պահելու համար, սակայն չատ տեսնուած չէ մեր կողմերը, եւ իր բարերար ազդեցութիւնը պիտի, գործէր նոյնպէս յաջորդ օր:

***

Կիրակի, Նոյեմբեր 24–ին, նախատեսուած էին երկու կլոր սեղաններ՝ զեկուցողներու եւ հրաւիրեալներու սեղմ թիւի մը (ընդամէնը 30 հոգի): Երկու նիստերը տեղի ունեցան «Ուիլթըն Փալաս» պանդոկի դահլիճին մէջ: Սկիզբը խօսք առնողներ կը պատասխանէին կազմակերպիչներու կողմէ արուած հարցումներու, որոնք խթան կը հանդիսանային յետագայ բաց գրոյցին համար:

Առաջին կլոր սեղանը, ժամը 16–էն 18, նիւթ ունէր՝ «Հայ լեզուն գաղութային կեանքին մէջ»: Նիստը կը վարէր Վ. Մատթէոսեան: Նախապէս ելոյթ ունեցան մանկավարժներ Ռուբէն Մոպեան (Խրիմեան Կրթ. Հիմնարկութեան երկրորդական վարժարանի տնօրէնն) եւ Պետրոս Համեան, որոնք կատարեցին կարգ մը հաստատումներ եւ ախտաճանաչում – ներ (երբեմն՝ վիճակագրութիւններու օժանդակութեամբ) հայախօսութեան վերաբերեալ: Դիտել տուին որ, ներկայ հանգրուանին, երբ լեզուն հետզհետէ կը նահանջէ ամէն գետնի վրայ, կարեւորը անհատը իրրեւ հայ կերտելն է, որմէ ետք ան կրնայ անցնիլ լեզուի որդեգրումին ու կիրառումին: Բանավէճը այս և յարակից հարցերու վրայ կեդրոնացաւ: Թէեւ հայախօսութեան անկումը ակներեւ է, «նահանջական» կեցուածքը չափազանց ուժեղ էր եւ կաթնես լեզուին դառը արդէն վըճռուած է մեր մօտ, թէեւ խորքին մէջ որեւէ լուրջ փորձ չէ եղած նահանջին առաջքը առնելու:

Դադարէ մը ետք, ժամը 18·30–էն մինչեւ 20·30, տեղի ունեցաւ երկրորդ կլոր սեղանը՝ «Հայ գաղութները ապագային» նիւթով: Նիստը վարեց Յ. Կիւլլիւճեան: Աւուրներն սկիզբը խօսք առին իրաւաբան եւ պատմաբան Փասքուալ Օհանեան, կերպարան Պէյթրիս Պալեան – Թահթաճեան, լրագրող Սամօ Սարգիսեան եւ իրաւաբան՝ Խուան Գարլոս Մերտինեան (Գոլոռատօ): Տարբեր տեսանկիւնէրէ մեկնելով, անոնք չեշտը դրին մտաւորական մակարդակի բարձրացման, ղեկավարներու ուժեղացման, արտագին աշխարհի հետ աւելի շեշտուած փոխ – յարաբերութեան, համապարծակցութեան, եկեղեցւոյ դերի վերարժեւորման իրրեւ ժողովող ուժ, ներքին ժողովրդավարացման եւ այլ երեւոյթներու վրայ, որոնք կրնան պայմանաւորել ապագան:

Թէեւ երբեմն եղան որակի անկումներ բանավէճի ընթացքին (այսպիսի բնոյթի կլոր սեղան յաճախ չէ որ կը գումարուի), սակայն ընդհանրապէս դիտելի եղան հետաքրքիր մօտեցումներ եւ չահեկան դիտողութիւններ:

Այսպէս աւարտեցաւ դիտաժողովը, որուն ընթացքին ներկայացուած զեկուցումներն ու կլոր եզրանները հատորի պիտի վերածուին ապագային: Նպատակ կայ այս դիտաժողովը դարձնել պարբերական միջոցառում մը:

Աւարտելէ առաջ, պէտք է ընդգծել, որ Կազմակերպիչ Յանձնախումբի չորս երիտասարդ անդամները (25 – 30 տարեկան)՝ Է. Գարագաշեան, Յ. Կիւլլիւճեան, Զ. Կնեազեան եւ Վ. Մատթէոսեան, երկար ու լարուած աշխատանքով կարողացած էին դլուխ հանել այս հետաքրքրական ձեռնարկը, որ համասփիւռք – եան չափանիշներով եւս օրակարգային նշանակութիւն մըն է արժանի քաջալերանքի եւ յետագայ զարգացման:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ԿԸ ՍՊԱՍԷ

Այլեւս ամէն անգամ որ տարեթիւ մը կը փոխուի օրացոյցին վրայ, թել մը կը փրթի մեր սրտին մէջ: Այդպէս չէր մեր երիտասարդական տարիներուն: Տարի մը եւս մեծնալը մեզի համար ուրախութիւն էր այդ չրջանին: Յանկութեան մը իրականացումն էր, ան քիչ մը եւս մօտեցնող կը նշանակէր մեր խոհալներուն եւ կեանքի բարիքներուն, Հիմա հակառակն է որ կը պատահի մեզի նման տարեւոր – դածներու համար: Հիմա մեծնալը մեզի համար այլեւս յանկութեան մը իրականացումը չէ, ընդհակառակն, իրականացած յանկութիւններէ հեռանալ մըն է: Մօտենալ չէ մեր խոհալներուն եւ կեանքի բարիքներուն, այլ անոնցմէ քիչ մը եւս զրկուիլ է: Կէտ մը վրայ ամէն ինչ դէպի ետ, դէպի հակառակ ուղղութիւն դարձաւ, եւ մենք քիչ մը ուշ նըշմարեցինք այդ եղերձը:

Աստուա՛ծ իմ, դեռ ընելիք որքան չատ բան կայ այս երկրագունտին վրայ, եւ մենք այլեւս կը զգանք թէ մեր ժամանակը պիտի չբաւէ: Առաջ, այդպէս չէինք զգար: Մեր միտքին ներս կը խուժէին, մեր զլխէն ներս կը խուժէին անհամար յանկութիւններ, ծրագիրներ, յայտադիրներ, նախագիծեր, յատակագիծեր, զաղափարական բռնկումներ, եւ մենք բոլորին կը նայէինք ժպտուն ու պաղարիւն, «Սպասեցէք, կ'ըսէինք անոնց, ժամանակ ունիմ եւ ձեզ պիտի իրականացնեմ մի առ մի»: Արդարեւ ունէինք այդ կորովն ու ժամանակը, փիլիսական ուժն ու բարոյական նուիրումը, յաջողելու վճռակամութիւնն ու ապագայի հեռապատկերը, եւ, աւաղ, չունէինք միայն մէկ բան, սահպողութիւնը աճապարելու: Ինչո՞ւ աճապարէինք, քանի որ ամբողջ կեանք մը կար մեր առջեւ:

Հիմա մեր միտքին ու մեր զլխէն ներս զարձեալ կը խուժեն, եւ թերեւս աւելի կոպտօրէն ու հրմշտուքով կը խուժեն ծրագիրները, յայտադիրները, յանկութիւնները, զաղափարներու անվերջ ու անմար բռնկումներ, ու մենք անոնց կը նայինք սիրտ – ութեամբ եւ խուճապով, «Աւ՛հ, կը դժենք, երանի՛ քիչ մը աւելի երիտասարդ ըլլայի: Աւ՛հ, ես իսկապէս ինչո՛ւ չէի ըներ երթ քսան տարի, երեսուն տարի աւելի երիտասարդ ըլլայի»: Հիմա չունինք թերեւս նախկին կորովն ու լաւատեսութիւնը, քիչ մը աւելի չատ կը յոգնինք մեր խանդավառ պոռթկումներուն մէջ, քիչ մը աւելի չատ կը ամքինք կեանքի բնական դժուարութիւններուն դիմաց, քիչ մը աւելի չատ կը վհատինք մեր մկաններուն, մեր ջիղերուն, մեր աչքերուն դիւրաբեկութենէն: Հիմա զրկուած ենք չատ մը ուժանիւթերէ, որոնցմով այնքան հարուստ էինք եւ միայն մէկ ուժ հետզհետէ կը լարո՛ւի, հետզհետէ տիրական ու չարժական կը դառնայ մեր մէջ. սահպողութիւնը աճապարելու:

Երիտասարդները չեն դիտեր թէ հիմա ինչպիսի եռեւեփում մը կայ մեր մէջ: Զեն հասկնար մեզ, մեզ չեն հասկնար դեռ աշխատելու ու նորանոր իրագործումներ կատարելու մեր աճապարանքին մէջ: Զեն հասկնար թերեւս անոր համար, որ չեն դիտեր, թէ իրենց միակ թշնամին իրենց դիմաց ցցուած սա հսկայ ժամանակն է, զոր անսպառ կը կարծեն: Երիտասարդները չեն դիտեր, թէ ժամանակը, այսինքն իրենց ամենամեծ թշնամին ալ է: Իրենց թշնամին է, որովհետեւ անոնց ձեռքէն կը խլէ ստեղծարելու ստիպողութիւնը, որովհետեւ անոնց երբեք չի թելադրեր, որ գինքը լաւ օգտագործեն, որ իրմէ կաթիլ իսկ չմսխեն յամպէտս: Որքան ալ առատ հոսի ջուրը ծորակէն, խմաստութիւնը մեզմէ կը պահանջէ որ յամպէտս չհոսեցնենք ջուրը: Որովհետեւ մենք, ծորակին ջուրը յամպէտս երկար հոսեցնելէ վերջ, կրնանք յանկարծ առանց ջուրի մնալ ճիշդ այն պահուն երբ մեր ձեռքերը պիտի լուանք: Երբ լոյս ունինք մեր սենեակին մէջ, խելացի զործ է օգտուիլ ու գիրք մը կարդալ, որովհետեւ քիչ վերջ կրնանք մութին մէջ մնալ: Երբ լոյս չունինք մեր սենեակին մէջ, խելացի զործ է նաեւ օգտուիլ ու կատարել զործ մը, որ լոյսի չի կարօտիր: Զկա՞ն այսպիսի զործեր: Կան անտարակոյս, եւ անոնցմէ երկու դլխաւորներն են հանգչիլ ու մտածել: Հանգչիլ, ուժ կուտակելու համար: Եւ մտածել այն լոյսին մասին որ քիչ վերջ պիտի գայ եւ այն ժամանակին մասին, որ անվերջ կը հոսի եւ որուն իւրաքանչիւր կաթիլը պէտք է լեցուի իրագործումներով ու յըղացումներով: Կը բաւէ որ գիտնանք թէ ի՞նչով պիտի լեցնենք այդ կաթիլը, գայն մսխելէ ու դէպի պատմութեան անդունդը նետելէ առաջ:

Կը նայինք երիտասարդներուն եւ կ'ըսենք. – «Ցաղթանակները ձեզի կը սպասեն, սիրելի տղաք, բայց մի խարուիք ժամանակի առատութենէն: Ժամանակը միշտ ուրիշներուն համար է որ առատ է, երբեք մեզի համար, որովհետեւ, քանի տարեկան ալ ըլլանք, երիտասարդ կամ տարեց, մեր ժամանակը քիչ է ու վազասյուկ: Մենք անցորդներ ենք մնայուն տիեզերքի մը մէկ անկիւնը: Մենք երբեք երկար պիտի չմնանք քան տարիքների մէջ, բայց աշխարհի վրայ յաւերժօրէն պիտի գոնուին քան տարեկան երիտասարդներ: Մենք երբեք բաւականաչափ ժամանակ պիտի չունենանք աշխարհի վրայ, բայց պատմութեան մէջ ժամանակը միշտ յաւերժութիւն պիտի նշանակէ: Ինչ որ մեզի բաժին կ'իյնայ այդ յաւերժութենէն, կախեալ է մեզմէ: Որքան չատ օգտագործենք ժամանակը, կարծես այնքան լայն բաժին պիտի իյնայ մեզի: Եւ եթէ այս է ճշմարտութիւնը, ոչ իսկ երկվայրկեան մը ունինք կորսնցնելիք: Մեր ճակատագիրը պէտք է ըլլայ գիտակից ու պատրաստ ճաճապարանք մը:

Ճաճապարել ժամանակը օգտագործելու համար: Այս տեսանկիւնէն դիտած, նորածինն անգամ պէտք է ճաճապարէ, որովհետեւ ան, լոյս աշխարհի մէջ իր առաջին ճիչը արձակած պահուն, արդէն սկսած է սպառել իր ժամանակը: Միայն թէ ինք չի դիտեր առիկա: Մեր պարտականութիւնն է տորմեցնել, չարունակ յիշեցնել իրեն: Եւ իրո՞ք մեզք որ, երախան երկար տեւն պիտի չհատատայ մեզի, չատ ժամանակի պիտի կարօտի տորմելու համար այս պարզ ճշմարտութիւնը:

Ռ. Հ.

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՑ «Տ. Ալեքսանեան» սրահին մէջ Դեկտեմբեր 21–ին հայրենի արուեստագէտներու հետ տեղի ունեցած հանդիպումին ներկայ եղած է աւելի քան 300 հոգի: Առենապետ Պարգեւ Մատլումեանի հանդիսաւորած երեկոյթը բացուած է բանաստեղծուհի – արձակագիրը՝ Անահիտ Պարսամեանի արտասանութիւնով: Ապա խումբին անդամները մէկուկէս ժամուան յայտագիր մը զործադրած են: Վերջաւորութեան խօսք առած են Հայաստանի Զայնասփիւռի Սփիւռքի բաժնի դլխաւոր խմբագիրը, լրագրող՝ Ռաֆայէլ Արալեան եւ նկարչուհի Արմինէ Կալենց:

***

ԵԳԻՊՏՈՍԻ Հայ Կաթողիկէ համայնքի առաջնորդ ընտրուած է Հ. Պետրոս Ծ. Վրդ. Թարմունի, իբր յաջորդ Ռափայէլ Եպիսկոպոս Պայեանի, որ հանգստեան կոչուած էր: Նորընտիր առաջնորդը ծըննած է Գահիրէ՝ 1940–ին, աւարտած է Հռոմի Գրիգորեան համալսարանը, կուսակրօն քահանայ օծուած է 1965–ին: Հ. Պետրոս Ծ. Վրդ. Թարմունիի եպիսկոպոսական օծումը կը կատարուի Փետր. 18–ին, Աւետման Ա.Թոռոսեան Եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ Կաթողիկէ Հայոց Պատրիարք Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. Գասպարեանի:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

«QUOTIDIEN DE PARIS»

(Յունուար 23 – 24)

Կովկասի տաղնապը թերթին խմբագրությունը առաջնորդած է իրերայաջորդ թիւերով անդրադառնալու հայ եւ ազերի ժողովուրդներուն անցեալին. նախ, Յունուար 23–ի թիւին մէջ «Հայերու երկար խաչակրութիւնը» խորագրուած յօդուած մը կ'ամփոփէ Հայերու պատմութիւնը, հոն գտնելու համար ներկայ բախումներուն արմատները:

Այսպէս, կը յիշուի Լեռնային Ղարաբաղի դերը, բնակչութիւնը, ընկերային – տնտեսական յետամնաց վիճակը, Բաքուի 200 հազարնոց հայութեան մշակութային նման պայմանները, որպէս պատճառ հայկական պահանջներուն: Կը խօսուի Հայաստանի առաջին տոյգերուն, Սումգայիթի ջարդին, «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ին կազմութեան, Արցախի ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքին օրինաւորութեան, ապա յայտնուած այլ պահանջներու մասին. Սփիւռքի հետ դիւանագիտական կապերու հաստատում, ապականող արտադրութիւններու (Մեծամօր, Նայիրիտ) փակում, ցեղասպանութեան ճանաչում եւայլն:

Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժին կը յաջորդէ ժողովրդական դեկավարներու ձերբակալութիւնը, լուսարձակը, ազդակներ կ'ըլլա՞ն հարցին կնճռոտումին: Արցախի հիւսիսը հայկական հակակշռի տակ է, իսկ Շուշի Ազերիներու, որոնք կը փակեն Երեւանի ճամբան: Կը կասկածուի բնակչութեան երկկողմանի կրեւոր տեղաշարժը:

Յօդուածագիրները ապա յետադարձ ակնարկով մը կ'անդրադառնան Հայերու հնգեւրոպական ծագումին, դիրերու դիտին, քրիստոնէութեան, յետոյ տեղ կը տրուի Թ.Թ. դարու ռուս եւ Թուրք, ռուս եւ պարսիկ բախումներուն որոնց ընթացքին հայ ժողովուրդը կը մօտենայ ցարական Ռուսիոյ, իսկ Ազերիները իրանեան Սաֆավիներու դերդաստանին: Բաքուի քարիւղն ու 1915–ի Հայերու ցեղասպանութիւնը պատճառ կ'ըլլան որ հայ ժողովուրդը ամփոփուի Կովկասի մէջ, իսկ Ազերիները դէպի Կասպից Ծով: Ստալին Զանգեզուրը կը ձգէ Հայաստանի, իսկ Նախիջեւանն ու Լեռնային Ղարաբաղը՝ Ազերիներուն:

Նախիջեւանի անկախութեան հռչակումն ու խորհրդային զօրքերու ներկայութիւնը Բաքուի մէջ, պատճառ կ'ըլլան թուրքեւազերի մերձեցումի մը: Սակայն ո՛չ Խորհրդային Միութեան ոչ ալ Սփիւռքի Հայերը վստահութիւն ունին խորհրդային միջամտութեան, երբ նոյն Մոսկուան էր որ ձգձգելով հոս հասցուց կացութիւնը:

Յունուար 17–ին եւրոպական Խորհրդարանը յուշագրով մը կոչ կ'ուղղէր հայ եւ ազերի իշխանութիւններուն որ խաղաղ լուծում մը գտնեն հարցին. նոյն առաջարկը ղրկած երկիրներուն ալ կոչ կ'ուղղէր չմիջամտելու:

Յունուար 24–ի թիւին նոյն սիւնակները մէջ կը տրուի Ազերիներու պատկերը: Գրութիւնը կը սկսի զոհերու թաղումին առթիւ կատարուած ցոյցով, որ խմրած էր չուրջ մէկ միլիոն հոգի: Արտասահմանի Ազերիները յատկապէս լուրերու միակողմանի բնոյթէն կը դանդատին:

Հոս եւս համառօտ ամփոփումը կը տրուի ժողովուրդին պատմութեան, որ ինչպէս Հայերու պարագային, ներկայի փոթորկումներուն դիմաւոր պատասխանատուն կը նկատուի:

Օղուզ ցեղախումբերը որոնք Է. դարուն ԵՀնիսէյի վերին հովիտին մէջ կը յայտնուին, ծնունդ կուտան Սելճուք – հաններու, որոնք Ազերիներու նախահայրը կը նկատուին: ԺԴ. – ԺԵ. դարէ – րուն Թրքական ցեղերը կ'իշխեն Անատոլուի արեւելեան չորքին մինչեւ Ազրբեջանի տարածքը:

Կովկասի դրաւումը կը չարունակուի նաեւ ԺԹ. դարուն. այս դրաւումը Հայերը օսմանեան հողերէն դուրս կը քշէ: Ազերիները 1915–ի ցեղասպանութեան մղիչ դիմաւոր ազդակ կը նկատեն Հայերու «դաւաճանութիւնը» ի նպաստ Ռուսերուն: Վերապրողներու դէպի Կովկաս դիմումը առաջին քայլը կ'ըլլայ ցեղային լարուածութեան: Զօրավար Անդրանիկ Զանգեզուրի մէջ արիւնալի յարձակումներ կը գործէ, իսկ Զօրավար Շահումեան Բաքուի մէջ 12 հազար բնակիչ կը ջարդէ:

Ըստ Ազերիներու, ԼՂԻՄ–ի յատուկ օրինավիճակ մը տալու զաղափարը ոչ թէ Ստալինի, այլ վրացի – հայ Միկոյեանի գործն է:

Ազերիները ազգամիջեան լարումը կը բացատրեն նաեւ տնտեսական տագնապով: Ազրբեջան անցեալ դարուն արագ կերպով մը ունեցաւ, որ մեծ մասով կը հիմնուի քարիւղին վրայ: Այսօր Կասպից ծովէն հանուած քարիւղը Խորհրդային Միութեան ամբողջ արտադրութեան 3%–ը միայն կը կազմէ, մինչդեռ այս համեմատութիւնը 70% էր Բ. աշխարհամարտին: Ու Ազրբեջան որ ամէնէն բազմածին երկիրն է Կովկասի Միջին – Ասիոյ հանրապետութիւններուն կեանքի մակարդակը ունի: Աւելի լաւ պայմաններ ունէին Հայաստանու Վրաստան, նաեւ Բաքուի Հայերը որոնք տեղացիներու նախանձ կը պատճառէին, Հայաստանէն զաղթած զանգուածն ալ դեր ունեցած է հակահայ վերջին արարքներուն մէջ:

Կայ տակաւին կրօնական ազդակը. Ցեղափոխութենէն առաջ դոյութիւն ունեցող Բաքուի 50 մզկիթներէն միայն երկուքը բաց մնացած են: Խամէյնիի վարչակարգը միջնադարեան նկատուած է չուտով ու անցեալ Սեպտեմբերին Ռաֆսանճանիի Բաքու այցելութիւնը միայն քանի մը հազար հոգի համախմբած էր: Վերջապէս, Իրանցիները կը զգուշանան իրենց կրօնակից եղբայրներէն, որոնք ապա, չեն են, սակայն Թուրք: Իր բնակչութեան մէկ եօթներորդ Ազերիներով Իրան չի կրնար չվախնալ ազդային զարթօնքի երեւոյթներէն, որոնց ականատես կ'ըլլանք Արաքսի միւս ափին վրայ:

Հայեւազերի բախումին հիմնական բացատրութիւնը քաղաքական է: Կուզայ երկու ժողովուրդներու քաղաքական – տնտեսական զրկումներէն: Մոսկուա կրեւոր դեր կատարեց չհաղորդելով կնճիռը, լուծելու համար նախ Հայերու, ապա Ազերիներու անկախականները: Այս տուեալով ի՞նչպէս օրինաւոր նկատել խորհրդային միջամտութիւնը այսօր:

«PARIS MATCH»

(Փետրուար 1)

Հակառակ անոր որ կողքին վրայ պարունակութիւնը նշող խորագիրներու կարգին կը կարդանք մեծատառ «Հայաստան» մը, ներսի դրութիւնը աւելի կը խօսի Նախիջեւանի Ազերիներուն մասին: Շաբաթաթերթին թղթակիցը Միշէլ Փէյլար, ինքնավար այդ Հանրապետութեան մայրաքաղաքին մէջ ականջալուր կ'ըլլայ տասնամեակներէ հասած դանդատներու: Գլխաւորը սահմանադիծը նշող փշաթելերու կը վերաբերի: 17 հազար հեկտար արզասաբեր հող ամլութեան դատապարտուած է որպէս սահմանային գօտի: Ջուլֆայի պատմական վերեզմանոցին մուտքը անկարելի է, քանի որ չէզոք գօտիին մաս կը կազմէ: Երկու տարիէ ի վեր զինուորներ կ'ըլլան Մոսկուայի որ գոնէ չաբաթը անգամ մը սահմանը բացուի ու երկու կողմը գտնուող ընտանիքներու անդամներ կարենան այցելութիւն տալ իրարու: Ոչ մէկ պատասխան, մինչեւ որ կը վճռեն դործնական քայլի դիմել: Սահմանային պատուարները կը խորտակուին: «Ու պիտի խորտակենք, կ'ըսէ ազերի երիտասարդ մը, ամէն անգամ որ վերաշինեն, մինչեւ որ յուսահատին ու ալ չփակեն սահմանը»:

Երիտասարդին ու լրագրողին զրոյցը կ'ընդհատուի երբ մէկը կը մօտենայ ու կ'ըսէ թէ հայկական սահմանին վրայ հրաձգութիւններ լսուած են: Մարտիկները կը փութան դուրս, չէնքին մէջ ձգելով երախաներն ու կիները: Երիտասարդուհի մը կը շարունակէ ընդհատած խօսակցութիւնը. ան կ'ըսէ թէ պատերազմի սկսողները ոչ Հայերը, ոչ ալ Ազերիներն են, այլ՝ կայսրութիւնը, որ իր փրկութեան համար կը հրահրէ վէճերը, կը պատակէ ազգայնականները, ինչպէս եղած է 1905ին և 1920ին: Մեղմ Հայերը չեն դիտեր թէ Կորբաջովի աշխարհակալական նպատակներուն որպէս զոհ կը ծառայեն: Անոնցմէ մէկը միայն հասկցած էր այս պարագան, Պարոյր Հայրիկեանը: Իր արտաքսումէն առ (1988 Յուլիս 21) տեղը անցնողները՝ Նաւասարդեան կամ Գորգիսեան իր խմասութիւնը չունին:

Լրագրողը կը խուսափի յայտնելէ թէ նախորդ օրը այս վերջինը լինած էր գնդակներու տակ, իր աչքերուն առջեւ: Փոխադրուած է «Արարատ»ի շրջանի հիւանդանոցը. անկէ պայծառ օրերուն կարելի է նշմարել լեռը, որ նոյն անունը կը կրէ եւ որ զետեղուած է ազգային զրօսչակին վրայ: Եօթանասուն տարիէ ի վեր Արարատեան ամէն արեւածագ Հայերուրտին վրայ բացուած խոց մըն է. ահաւոր վերյուշն է ան ցեղասպանութեան ու մասնատուած հողին:

Նախիջեւանի բնակչութիւնն ալ կը կրէ շրջափակումին հետեւանքները. վառելանիւթ չկայ, սննդամթերքը կը պակսի: Ու տեղացին կը դիմէ դրացիներուն. Իրանի, Թուրքիոյ: Առաջինէն հեռատեսիլի հաղորդումները կը ստանայ, երկրորդէն հեռաճայնի հաղորդակցութիւնը:

Թղթակիցը յետոյ կ'անցնի հայ մարտիկներու կողմը, ուր իրեն կը բացատրեն թէ Կովկասի մէջ տրամաբանութիւն կոչուածը տեղ չունի այլեւս. իշխողը միայն առելութիւնն է ու արիւնի ծարաւը:

ՏԱՏԱՍՆԵՔ

ԲԱՑԻԿՆԵՐ
ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Հեղինակ՝ Ծատուր Պէրպէրեան

Փարիզ, 1990

ՍԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՁՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԱՐՀԸ

Յուսահատած, բարկութեան մէկ վայրկեանին՝ Գուրանը դեռին նետեցի, ճմռթեցի ոտքերուս տակ: Սրբապղծութիւն էր անշուշտ ըրածս եւ կրնայի ծանր պատիժներու ենթարկուիլ: Բարեբախտաբար մեր անօրէնին տիկինը այցի եկած էր որբանոց եւ դիս ալ չատ կը սիրէր: Պոլիս ձգած իր քրոջը նամանելուս համար, այս արարքս վերագրուեցաւ տըղայութեանս: Այս աղնիւ տիկինը իր դէղկութեան հետ ունէր՝ բուռն սիրտ. կաթնաթոյր դէմքին վրայ կը փայլէին զոյգ մը խոր կանաչ աչքեր երկար կոր թարթիչներով եւ երբեք չէր նմաներ Թուրքի: Թերեւս, քրիստոնեայի եւ կամ ալ՝ չերքէզի արիւն ունենար երակներուն մէջ: Նազելաշուք քալուածք մը ունէր եւ թագուհիի վայել կեցուածք: Ամէն անգամ որ դպրոց այցելէր, անպայման կ'ուզէր դիս տեսնել, իր բացակայ քրոջը կարօտը առնելու համար ինծմէ:

Մանուկի մը հոգին չատ բարդ է, ան յաճախ զերին է իր կիրքերուն եւ ցանկութիւններուն, չուզեր ենթարկուիլ եւ ոչ ալ ճկիլ ուրիշներու կամքին առջեւ, կը սիրէ որ չուրջինները տեղի տան իր բոլոր քմայքներուն եւ կատարեն անյապաղ իր փափաքները: Երբ մեծերու անտեղիտալի յամառութեան կը բաղխին, իրենց ներաշխարհին մէջ փակուած կը թաւիշեն դառնաղի արցունքներ:

Ուսումի ծարաւը չէր զար այլեւս, սորվիլը դարձեր էր ճանճրալի. փրկութեան միակ միջոցը բորոտութենէ վարակուիլն էր. չէ՞ որ այդ հիւանդութենէ վարակուողները մեկուսացած էին եւ զերծ դասերէ. ուստի որոշեցի դիշեր մը փախչիլ եւ չվման մէջ մտնել անոնցմէ մէկուն հետ: Տէօրթ – Եօլցի հայ աղջիկ մը կար որ չարաւած բշտիկներ ունէր ձեռքերուն վրայ. զնդասեղով մը ծակեցի վէրքը եւ թարախը ներարկեցի մարմիս մէջ: Թերեւս բժիշկները անխոհեմ դտնեն այ սարարքս, սակայն ան եղաւ ինծի համար ազդու պատուաստ մը, եւ յետագային ալ զանազան որբանոցներու մէջ զերծ մնացի այդ հիւանդութենէն:

Հաշտուած ըլլալով երակնութեան հետ, նոր թափով մը սկսայ աշխատիլ եւ ջանացի մնալ միշտ առաջին դիծի վրայ: Գուրանին դասերը այլեւս այդքան դժուար չէին թուներ. անոր ընթերցումին հետ միատեղ սկսանք սորվիլ նամակներ օրէնքներն ու կանոնները: Ազիզիէ Հանըմին վստահուեցաւ այդ դործը: Նախ ան մեզի սորվեցուց մարմնական որոշ մասերու լուացումն ու նամազ ընելու ձեւը: Ամէն օր՝ կրօնքի դասէ պահուն՝ չարքի կեցած կը հետեւէինք Ազիզիէ Հանըմին չարժուձեւերուն: Ամէն բան լաւ կ'ընթանար մինչեւ այն տեղն որ ծունկի կուգայինք երկրպագելու, չանկարծ խնդուքները կը սկսէին. սասան ու խրատը օգուտ չունէին: Շատ հաւանական է որ մեր ոչ – լուրջ վերաբերմունքը պատճառ եղաւ որ վերջնականապէս կրօնքի ցանկէն դուրս մնաց նամազը:

32.– ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԱՆՀԱՇՏ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ

*Հիմա որ հաշտուած էի որբանոցի կացութեան հետ, որոշեցի լրջօրէն աշխատիլ եւ մոռնալ մօտաւոր անցեալի չարաշուք դէպքերը. սակայն կարելի՞ էր մոռնալ զանոնք: Երբ միտքը մոռնալ ուզէր, սիրտն էր որ կ'ընդվզէր եւ հիւանդացնէր մեզ. ինչպէս

(Շար. Ա. Էջէն)

«Գոց Նամակ» մը ստանայ Թուրքիոյ դեսպանատունէն, վրդոված այսքան «ապերախտութենէ»: Բայց, ի պատիւ ականատեսներուն, ըսենք որ որոշ մեծութիւն կայ, երբ մէկը կ'անդրադառնայ իր սըխալին ու առաջին առթիւ ձեւով մը իր մեղա ըուլփան կ'ընէ:

«Ֆիկարօ – Մակագին»ի նոյն թիւին մէջ, Ռոպէր Լաքոնթը առորագրած է ուրիշ դրուագիւն մը, ուր կը նկարագրէ Հայերու դարպը, կը նկատէ որ ինչ որ կը կատարուի այսօր կը յիշեցնէ 1915–ի ցեղասպանութիւնը:

«LE POINT»

(Յունուար 29 / Փետրուար 4)·–

Այս չաբաթ ալ, պարբերականը լայն տեղ կուտայ կովկասեան իրադարձութեանց: Փիէր Պրիանսոն նախ կը քննէ Կորբաչովի շատ փափուկ դիրքը, ապա՝ Փիէր Պէյլօ կը բացատրէ Պարսկաստանի դիրքը եւ այն երեք պատճառները, որոնց համար Թեհրան չափաւորութեան կը դիմէ:

***

Ա.ելի մանրամասն կ'անդրադառնանք այս դրուագիններուն, ներսի էջերը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻԱ. բաւական խառնակ վիճակի մէջ է եւ կիրակի օր, վաս կար նոյնիսկ որ բախումներ պատահին ժողովուրդին մէջ իսկ, տարբեր հոսանքներու միջեւ: Հակառակ արգելքին, շուրջ 30 հազար ցուցարարներ հաւաքուած էին «Ազատութեան հրապարակը» պահանջելու համար Ազգ. Փրկութեան Ճակատի խորհուրդին ամբողջական հրաժարումը: Անոնք կը պահանջեն որ համախմբան կառավարութիւն մը կազմուի, այն համոզումն ունին, որ փաբուած են եւ թէ մէկ մենաիրութիւնը կը փոխարինուի ուրիշով մը: Ասելի ուշ, այլ ցուցարարներ, ի պատասխան հեռատեսիլէն եղած կոչի մը, փողոց իջան պաշտպանելու համար Ազգ. Փրկութեան Ճակատը եւ բարեբախտաբար առճակատում չպատահեցաւ: Իլիէսքու հրաւիրեց բոլոր հոսանքներու ղեկավարները երկխօսութեան՝ Հինգշաբթի օրուընէ սկսեալ, բայց, մթնոլորտը լարուած կը մնայ: Միւս կողմէ, դատավարութիւն սկսած է 4 նախկին ղեկավարներու, որոնք ընդհանրապէս կը խոստովանին թէ յանցաւոր են: Վատ եղած են, չեն ընդդիմացած:

ՄԱԼԻՔ ՈՒՍԵՔԻՆԻ մահուան պատասխանատու նկատուող երկու ոստիկանները 5 եւ 2 տարի յետաձգումով բանտարկութեան դատապարտուեցան, այսինքն՝ ապրած մնացին: Ուսեքին այն երիտասարդն էր, որ 1986 Դեկտեմբերին ցոյցերու առեն ծեծի տակ մեռած էր, ոմն Մէօսիէօ էր Փրէնս, բայց, արդէն հիւանդ էր եւ յոտակ չէր ճշդուած թէ ինչէ՞ն մեռած է: Վճիռը լաւ ընդունուեցաւ ընտանիքին եւ պաշտպան փաստաբանին կողմէ, բայց կարգ մը կազմակերպութիւններ, ինչպէս՝ Էս – Օ– Էս Ռասիզմ համաձայն չեն եւ ցոյցի հրաւիրած էին երկուշաբթի օրուան համար:

ԱՆԻՍ ՆԱԳԱՇ դաղբեցուց իր հայադուլը, որ սկսած էր Սեպ. 8–ին: Ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած Պախթիարի մահափորձէն ետք, միշտ պնդած է որ պէտք է ազատ արձակուէր Պէյրութի Ֆրանսացի պատանդներու ազատ արձակման փոխարէն: Վերջերս, Միթերան յայտարարած էր թէ ապառնալիքի տեղի չի տար: Թերեւս, նոր բան մը պատահած է, որ Նագաշ միտքը փոխէ: Կ'ըսուի թէ Թեհրանի իշխանութեանց պնդումին տեղի տուած է:

ԼԵՀԱՍՏԱՆի մէջ լուծուեցաւ բանուորական միացած կուսակցութիւնը, որ համայնավար կուսակցութիւնն էր եւ վերածուեցաւ ընկերային – դեմոկրատ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ. ձերբակալուեցաւ նախկին ղեկավարը՝ Էրիք Հոնեկէր:

ՈՒՐԱՔԻ՝ «զարուս ձին» ինչպէս մկըրտեցին զինքը Կիրակի օր, 4–րդ անգամ ըլլալով յաղթեց «Ամերիկայի մրցանակ»ին: Ալլեւս հանգստեան կը կոչուի, պոնէ վազելու մարդին մէջ եւ այլ պաշտօնի կ'անցնի իրրեւ յովատակ: Նորմանտիի մէջ 130 ճայիկ (ժիւման) իրեն կը սպասեն, թէեւ արուեստական բեղնաւորում պիտի կատարուի: Շաբաթ, նախքան մրցումը եւ մանաւանդ երկուշաբթի յաղթանակէն ետք էջեր նուիրուած էին իրեն մամուլին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20 / 26)

ՅՈՑՑԵՐ
ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Վրաստանի Ախալքալաքի եւ Բոգդանովկայի շրջաններու հայութիւնը ցասումով ընդունած է Բաքուի, Շահումեանի, Գեռաչէնի մէջ կատարուած վայրագութիւններուն լուրը: Յունուար 16–ին Ախալքալաք եւ Բոգդանովկա տեղի ունեցան բազմամարդ միթինկներ՝ կուսակցական, երեսփոխանական մարմիններու, հանրային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ: Եւ լսուեցաւ Ախալքալաքի Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Մամիկոն Ֆիդանեան, Բոգդանովկայի Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Ի. Բալիաշվիլի եւ ուրիշներ:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Խորհրդային Միութեան Մարզական լրագրողներու դաշնակցութեան կազմակերպած հարցախոյզին համաձայն 1989–ի Խորհրդային Միութեան թիւ մէկ մարզիկը ճատրակի աշխարհի ախոյեան Կարի Գասպարովն է: Լաւագոյն տասնեակի մէջ է նաեւ Հայաստանի ներկայացուցիչ՝ Եւրոպայի ու աշխարհի ախոյեան՝ կըտիմարտիկ Իսթայէլ Յակորկոխեան:

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՄԱՐԶԻՉԸ
ՀՐԱԺԱՐԱԾ

«Արարատ»ի գլխաւոր մարզիչ Ն. Ղազարեան, իր առողջական վիճակը պատճառաբանելով հրաժարած է այդ պաշտօնէն: Գլխաւոր մարզիչի պարտականութիւնը ժամանակաւորապէս ստանձնած է ակումբին խմբապետը՝ Ա. Սարգսեան:

***

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

ՀԱՏԻՍԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԸ

Երեւանցի մարզասէրները երկար ատենէ հին օրերու «Հատիս»ին կը սպասէին: Արդարեւ վերջին տարիներուն պասքէթպոլի ախոյենութեան ու բաժակին մէջ բարձր տեղեր նուաճած ակումբը այս տարեշրջանը լաւ չէր սկսած ու 20 խաղերէ ետք դասաւորման վերջին տեղերը յայտնուած էր: Յունուարի սկիզբը, Երեւանի մէջ՝ «Գորիզոնտ»ի դէմ երկու անընդմէջ յաղթանակ տանելէ ետք հայ մարզուհիները որոշ չափով բարելաւած են իրենց դիրքերը ու բարձրացած՝ 8–րդ տեղը (ընդամէնը՝ 12 ակումբ): Յունուար 11ին, ախոյենութիւնը գլխաւորող Լենինգրադի «Էլեկտրասիլա»ի դէմ եւս տարած յաղթանակէն ետք՝ 91 – 80, «Հատիս»ը ալ աւելի բարելաւած է իր դիրքերը:

ՅՕԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզեան Շրջանի Գայլիկներուն, Թեւիկներուն, Սկաուտներուն եւ Արեւոյշներուն կողմէ:

Կիրակի, Մարտ 4, ժամը 14·30–ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
—— M° INVALIDES ——

Նամակուած նոր յայտագիր·–

- Թատերական ներկայացում հայերէն,
- Հայկական պարեր, երգեր, զաւեշտներ Գայլիկներու կողմէ եւ արտասանութիւններ հայերէն,
- Լուսարձակով ցուցադրութիւն Հայ Արիներու Միութեան գործունէութեան՝ նախորդ եւ ներկայ տարիներու ճէմպորիներուն եւ բանակումներուն մէջ,
- Սկաուտական նուագ:

—ՊԻՒՖԷ– Մուտք՝ 60 Ֆր.–Երախաներուն՝ ձրի:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

75ème Anniversaire de l'Union des Dames Arméniennes de Paris

DEJEUNER - JUBILE

organisé par le Comité de Secours pour les Orphelins
DIMANCHE 11 FEVRIER A 13 HEURES
dans les salons du YAN'S Club
5, ave. Reille, Paris 14e
—— *Participation* 300 *Frs.* ——
Réservation avant le 30 Janvier
au : 47 - 93 - 18 - 38
PLACES LIMITEES

ՁԱՇ

Անկէնի Նարեկ դպրոցին ի նպաստ ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Անկէնի Սալ ատ Ֆէթը (Քալինոյի դիմաց):

Ասոք կ'առնեն վերապատուելի՝ Ռ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ եւ Ժ. ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ
Նուագախումբ՝ Հայբենիք
Պատշաճ յայտագրով, մասնակցութեամբ՝ Էվըլին Ալթունեանի:
Կարելի է արձանագրուիլ հետեւեալ հեռաձայնելով՝
34 – 17 – 29 – 26
48 – 41 – 49 – 37

***

Les événements d'Arménie incitent l'Association Nareg à maintenir sa soirée du 3 février 1990 à la salle des Fêtes d'Enghien.

Cependant le dîner dansant initialement prévu, afin de financer les cours gratuits de son école, sera limité à un dîner avec orchestre et partie artistique. Il y aura également l'intervention de plusieurs orateurs donnant les dernières nouvelles d'Arménie et informant les présents des éventuelles mesures prises dans la communauté.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԻԼ· – Վասպուրականի Ցաղթականի հերոսամարտի 75–րդ տարեդարձին ոգեկատարութիւնը Մարտ 18, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահին մէջ, ճաշով:

Մանրամասնութիւններ յետագային:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները·–

Ի նպաստ Պէլֆոնթէնի նորոգութեան·– Տէր եւ Տիկին Աբրահամեան 7000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հիմինեան 1000, Մի Ոմն՝ 30·000 Ֆր., Հայաստանի ի նպաստ·– Տիկնայք՝ Նալպանդ 500, Ամիրալեան 200, Տրաքսալ 150, Պազտասարեան 2000, Մասէ 200, Օր. Եալնիզեան 1000, Պ.Պ. Պազըրճեան 10·000 Ֆր., Շափուլ 400, Ներսէսեան 500, Տուվըլ 150, Փիժոնէ 100, Քեռասիլեան 1000, Մատիւեան 500, Հիսայեան 1000, Գերան 100, Վանեան 300, Տէվէճեան 1000, Քոքանեան 1000, Ոսկերիչեան 500, Վարդանեան 2000, Եալնիզեան 1000 :

Լիբանանի ի նպաստ՝ Խումբ մը C.D.C.A.ի 1000, Ժանօ լը Հայ ճաշարան (1989 Փետրուար 3–ի լրիւ հասոյթը) 13·400, Պ.Պ. Հիսայեան 1000, Շամլեան 500 Ֆր., Ռումանիոյ ի նպաստ·– Տիկնայք՝ Ամիրալեան 200, Մալֆա 500, Շիրիկեան 500, Մուսայեան 1000 Ֆր., Օր. Մարգիսեան 200, Տէր եւ Տիկին Պիպէրեան 1000, Հրաչեան 300, Մուրատեան 300, Պր. Պազըրճեան 5000 Ֆր.:

LE CALENDRIER DU TEBROTZASSERE

Le calendrier 1990 édité par l'Ecole TEBROTZASSERE est disponible. Que les amis de l'Ecole adressent leurs dons à : Collège TEBROTZASSERE,
1, Bld. du Nord, 93340 LE RAINCY.

Les calendriers leur seront envoyés le plus rapidement possible.

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 31
MERCREDI
31 JANVIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.199 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.199

ՌԻԳԱ

ՀԱՅ - ԱԶԵՐԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Յունուար 31–ին Ռիգայի մէջ, պալթեան ժողովրդական ճակատներու նախաձեռնութեամբ հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ Ազերիներու եւ Հայերու միջեւ: Հոն պիտի ծեծուին Բաքուի մէջ խորհ· միլիտուէթեան եւ չրջանի տասնեակ հազարաւոր զոհերու հարցը եւ ընդհ· ձեւով միայն մարդասիրութեան հետ կապ ունեցող խնդիրներ: Այլ խօսքով պիտի չխօսուի Ղարաբաղի մասին: Երկու պատուիրակութիւններն ալ (Ազրբեջանական ճակատ եւ ՀՀՇ) խոստացած էին Զորեքշաբթի իսկ Ռիգա հասնիլ:

Ինչ կը վերաբերի Կիրակի օրուան եղեռնական միջադէպին Երեւան, միայն Լիպերասիոնն է որ բաւական տեղ կու տայ (երկուշաբթի ալ՝ Ֆրանս – Էնֆօ–ի թղթակիցը անդրադարձաւ, Երեւանէն): Ո· Նեահէլ, հակառակ անոր որ տեղւոյն վերայ է, չի կրնար ճշդրիտ ձեւով նկարագրել անցած – զարճածը: Ինք ալ կ'ըսէ թէ ամէն մէկ կողմ մխսին վրայ կը թողու «առաջին կրակոցի» պատասխանատու դերը: Զինուորական պատրաստութեան Վարժարանն է, որ վերջերս իբրեւ ընդհ· կեդրոնատեղի կը ծառայէ հայ· ազգ·՝ բանակին: Ներսը բազմաթիւ են մարտիկները (աւելի՝ քան դէնք): Մօրուքը կը ծառայէ որպէս «խորհրդանիշ ինքնապաշտպանութեան» համազգեստի փոխարէն: Զէնք վնտռելու եկած էր խորհրդային բանակը, ըստ որուն դրդռութեան զոհ գացած է: ՀԱՖ–ը կը պնդէ որ զինուորները կրակ բացած են առանց ազդարարութեան, մինչ կ'ըսէ Վարդան Վարդանեան, պատասխանատուներէն մէկը, պատրաստ էինք բանակցելու: Էտիկ Մակարեան կուրծքէն զնդակ կերած է, երբ ճերմակ դրօշ պարզած էր: Վարդան Վարդանեան անդամ է «նախախորհրդարանի» եւ կ'ամբաստանէ խորհ· սպայակոյտը, որ «ֆաշիզմ սորված է Աֆղանիստան»: ՀԱՇ–ի կեդրոնն ալ (Բարգէն Ազարքեան) դրդռութեան մասին կը խօսուի, կարմիր բանակը իբրեւ ունք չունի միջամտելու, եթէ ահիպողականութիւն չըլլայ, քաղաքացիները եւ ՔՒ· կ· Պէ–ն պէտք է կարգուկանոնը պահպանեն: Միշտ այն համոզումը կայ, որ նման «դրդռութեանց» բուն նպատակն է պատեռազմական վիճակ հռչակել նաեւ Երեւան: ՀՀՇ–ն գոհ չէ որ ՀԱՖ–ը (Հայ Ազգային Բանակ) միայն անկախապաշտպանութեան ձեռքն ըլլայ, բայց պաշօնապէս ա– նոր կողքին չըլլալու հարց չկայ: «Ժողովուրդին բանակն է, կ'ըսէ Բարգէն Ազարքեան, հոգեր նուաճելու համար չէ կազմուած, այլ՝ Հայերու ինքնապաշտպանութեան»: Հայաստանի Գերագոյն Սորհուրդը, կառավարութիւնն ալ նեղը մնացած է եւ թիրախն եղած է մխիթինկի մը, ուր Լեւոն Տէր–Պետրոսեան հեղնած է, ըսելով թէ «եթէ կառավարութիւնը տեղեակ չէր, ծանր է, ուրեմն անձեռնհաս է: Իսկ եթէ տեղեակ էր, նոյնքան ծանր է, քանի որ մեղսակից կ'ըլլայ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԿԱԹՈՒՂիի եօթը սենեականներէն վեցը գործադուլի չարժումի մը չուրջ համաձայնած են, ինչ որ զգալապէս պիտի խանգարէ արուարձաններու եւ մեծ պիծերու երթեւեկը, Յունուար 31–ին: Շարժումը 36 ժամ պիտի տեւէ, Յունուար 30 ժամը 20–էն Փետ· 1 ժամը 6: Գործադուլին դրդապատճառն է Պեռութիւն – երկաթուղի ծրագրի պայմանագրութեան նոր ուղղութիւնը, որ «տարեկան միջին» 4500 պաշտօնի ջնջում կը նախատեսէ 1990–էն 1994:

ԱԼԻ ՍԱԼԵՀ, չիի ահարեկիչը պէտք է դատուէր 1986–ին Փարիզ գործուած ռմբարկոծներուն համար 9 ընկերներու հետ, բայց դատավարութիւնը առաջին օրն իսկ ընդհատուեցաւ, գլխաւոր յանցապարտին արտայայտած նախատինքներուն եւ սպառնալիքներուն պատճառաւ: Թունուզին կատգած տեւողութիւն մը ունի Արեւմուտքի, քրիստոնեաներուն, Հրեաներուն դէմ: Երբ նախագահը անունը կը հարցնէ, կը պատասխանէ՝ «անունս՝ մահ Արեւմուտքի է»: Եւ ոչ ոքի կը խնայէ՝ Մխիթարեան որ «2 միլիոն Ալժերացի սպանած է, Կորբաչովի եւ իր պերեսթրոյկային, որու վախճանը Ազերիներու իրեն համար պատրաստած պերեզմանատան մէջ է» եւն· եւն·: Իր պաղարիւնը չկորնցնելով հանդերձ, նախագահը կը ստիպուի զինքը դուրս հանել տալ ու մեկնած առեն ալ Սալեհ կը պոռայ՝ «մահմետականնե՛ր, հարուածեցէք հիւլէական կեդրոնները»:

ՄԱԼԻՔ ՈՒՍԵՓԻՆի մահուան պատասխանատու 2 ոստիկաններու պատիժը անբաւարար դանելով, ցոյց մը տեղի ունեցաւ Յունուար 29–ին, ԷՍ – Օ – ԷՍ Ռասիզմի դէմ տարուրութեամբ: Ընկերվարական կուսակցութեան երեսփոխաններ եւ ազգային քարտուղարներ մասնակցեցան ցոյցին, թէեւ կուսակցութեան բանբերը՝ Ժ· Ժ· Քէյրան ճշդեց որ այդ չի նշանակեր «մեկնարանել արդարադատութեան վճիռ մը»: Արդարեւ, պատժական օրինագիրքը պատիժ իսկ կը նախատեսէ երբ «ոեւէ մէկը հրապարակաւ, արարքներով, խօսքով կամ գրաւոր ջանայ վարկաբեկել դատական վճիռ մը···», այլ խօսքով ընդունուած է Ֆրանսայի մէջ, որ չի մեկնաբանուիր «պատուհաս հարց մը», նոյնիսկ եթէ վճիռը արդար չդտնուի: Ցոյցին մասնակցողներուն մէջ էր նոյնիսկ Քլօտ Շէյսոն, արտաքին նախկին նախարարը, որ իր ընդվզումն ալ յայտնեց իր երկրին արդարադատութեան վճիռին դէմ: Հանդարտութեամբ սկսած ցոյցը, զոր Հարլէմ Տէկիլը փորձեց ցրուել առանց խնդիրներ ստեղծելու, խառնակ վախճան մը ունեցած է Փլաս Վանտոմ, արդարութեան Նախարարութեան առջեւ, ուր կարգ մը տարրեր փորձած են միջադէպ ստեղծել, առանց յաջողելու:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԳԱՐԱ, ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ, ՄՈՍԿՈՒԱ ՆԱԵԻ ԱՐՑԱԽ

Շաբաթավերջի Թուրք մամուլը չատ լայն տեղ կուտայ ոչ միայն Ազրբեջանի դէպքերուն, այլեւ անոնց առեղծած հակազդեցութեան, Թուրքիոյ զանազան չրջաններուն մէջ: Բազմաթիւ քաղաքներու մէջ իրենց ազերի եղբայրներուն զօրակցութիւն արտայայտող զանգուածները գոչած են «բանակը դէպի Բաքո՛ւ» եւ այլն: Մինչ այս կարդի ցոյցեր օրէ օր աւելի բազմամարդ կ'ըլլան ու աւելի խանդավառութիւն կ'արտայայտեն, Թուրքիոյ քաղաքական դէմքերն ալ աւելի յաճախակի անդրադարձներ կ'ունենան հարցին մասին: Այսպէս, կը չարունակուին հանրապետութեան նախագահին վերապահութեան ուղղուած քննադատութիւնները ու ազերի ժողովուրդին նեցուկ կանգնելու անհրաժեշտութիւնը չեչտող, արեւմտեան հակաթուրք կեցուածքը պախարակող եղոյթները:

Ուշադրաւ է այս բոլորին մէջ, երկրին Արտաքին Գործոց նախարարին զգուշացնող հետեւեալ արտայայտութիւնը· – «Պէտք է արթուն դանուիլ բոլոր անոնց հանդէպ որոնք պիտի ուզեն չհաղորդակցել Ազրբեջանի դէպքերը»: Դժուար չէ կռահել թէ Իզմիրի մէջ արտասանուած այս խօսքերը կ'ակնարկեն մոլեռանդ, աղմկայնամոլ տարրին, որ առիթ չի փախցներ երկիրը առաջնորդելու դէպի Իրանի կրօնամոլ յեղափոխական դիծը:

***

Թուրքիոյ ցոյցերը ունեցած են այլ հակազդեցութիւն մըն ալ· Խորհրդային Միութեան իշխանութիւնները կովկասի կացութեան մասին դիր մը ըրկած են Անդարա· հոն յատակ կ'երեւի խորհրդային կառավարութեան զգացած զժգոհութիւնը Թուրքիոյ ընթացքէն: Հոն կ'ըսուի մէջ այլոց· – «Ներկայիս, երբ դժուարին կացութեան մը թատերաբեմ է կովկաս, կիրքերը հրահրելու, անցուդարձին մասին ողբերգական մեկնաբանութիւններ կատարելու, եւ նոյնիսկ տուեալ իրավիճակը աւելի եւս բարդացնելու միտող գրգռութիւններու նման կամայ կամ ակամայ ֆայլեր չեն օգներ հարցին լուծում մը գտնելու: Այս պարագան ի զօրու է թէ՛ յայտարարութիւններու, եւ թէ ցուցաբերուած ընթացքներու համար: Այսօր, աւելի քան երբեմ պէտք է զգօն

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԱՌ Ի ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յունուար 30, Երեքշաբթի առտու, «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը հետեւեալ հեռատիպ–նամակը ստացաւ Սփիւռքահայութեան հետ կապի Կոմիտէի նախագահէն: Ինչպէս, հոն կը տեսնուի, հարցը կը վերաբերի, Յունուար 21–ին Ժուռնալ տիւ Տիմանչի մէջ լոյս տեսած յօդուածին (ակնարկած էինք Յունուար 23–ի –Դ· Էջ– եւ 25–ի –Բ· Էջ– մեր թիւերուն մէջ), որու հեղինակը կը խօսէր գէնքերու եւ մարտիկներու մասին, որոնք իբրեւ թէ Պէյրութէն եւ Դամասկոսէն կը ժամանեն Երեւան: Կը խորհինք սակայն որ «հակահայ» միտում մը պէտք չէ տեսնել հոն, այլ պարզապէս *scoop*–ի եւ *sensationnel*–ի տենչը, որ հանապազօրեայ հացն է թղթակիցներուն: Բայց եւ այնպէս խմբագրութեան ուշադրութեան կը յանձնենք:

***

«Ժուռնալ տիւ Տիմանչ» թերթը վերջերս (հաւանաբար Յունուարի 21–23–ին) տպագրել է Անդրկովկասի իր յատուկ թղթակից Քլօտ – Մարի Վատրոյի յօդուածը, որտեղ ստացօղ, մտացածին եւ կեղծ պնդումներ կան մասնաւորապէս այն մասին, թէ իբր թէ Սեպտեմբեր ամսից եւ մանաւանդ վերջին չարաթներին Պէյրութից Երեւան են ժամանում ինքնաթիռներ, որոնք բերում են ծանր հրետանի, ականանետներ, աւտոմաթներ:

Վատրոն պնդում է թէ Հայաստանում գործող աւազակախմբերը գլխաւորում են Պէյրութից եւ Դամասկոսից եկած հայերը, որ, Հայաստանում գինուած խմբերը կազմում են իբր թէ Երեւանի մօտ գտնուղ փախստականների ճամբարներում եւ այլն···

Մենք վճռականօրէն հերքում եւ դատապարտում ենք այդ բարոյազուրկ սադրիչ եւ հակահայկական յօդուածը, որի սուռ նպատակը, ակներեւաբար Սփիւռքահայութեան չուրջը անվստահութեան մթնոլորտ ստեղծելն է եւ առհասարակ Հայութեան անուանարկումը:

Ինդրում եմ, հնարաւոր բոլոր միջոցներով մերկացնել նման պնդումների դիտաւորութիւնը եւ հերքել հակահայկական դրպարտութեան այդ նոր փորձը:

Յարգանքներով՝

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՏԱՐՈՒՆԻ

ԲԺ. ԲԱԲԳԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Յաւով լմացանք, որ Յունուար 26–ին, Պէյրութի մէջ սրտի տագնապի զոհ գացած է բժիշկ Բաբգէն Փափազեան:

Ողբացեալը ծնած էր Պաղտատ 1915–ին եւ նախնական ուսումը կատարելէ ետք, 1937–ին ամբողջացուցած է ուսումը Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարանը, Լեւոն Շանթի եւ Նիկոլ Ազբալեանի օրով: Բժշկական ուսումն ալ կատարած է Պէյրութի Սէն - Ժոզէֆ համալսարանը, միաժամանակ դասաւանդելով Համազգայինի ճեմարանը:

1946–էն 1959 կրկին վերադարձած է Պաղտատ, ուր բժշկութեան կողքին բեղուն գործունէութիւն ունեցած է տեղւոյն ազգային եւ մշակութային կեանքին մէջ: Կանուխէն մտած Հ·Ց·Դ· շարքերը, այդ առընչութեամբ ալ կարեւոր աշխատանք տարած է, խմբագրած նաեւ տեղւոյն կուսակցական չարաթաթերթը՝ Գոյամարտ:

Վերջնապէս Պէյրութ կը հաստատուէր 60ական թուականներուն, ուր եւս ազգային եւ կուսակցական բեղուն գործունէութիւն ունեցած է, պատասխանատու պաշտօններ ալ վարելով: Քանիցս ընտրուած է Հ·Ց·Դ· Գերագոյն Մարմնի անդամ, մասնակցած ընդհ· ժողովներու որպէս պատգամաւոր, փնտռուած բանախօս էր նաեւ ազգային ոճնակատարութեանց: Պէյրութ հրատարակուած չորեքնին, խմբագիրը եղած է նաեւ Հ· Ց· Դ· Բիւրոյի օրգան՝ «Ազդակ (Դրօշակ) չաբաթաթերթ»ի: Կ'աշխատակցէր կուսակցական մամուլին ընդհանրապէս, ոչ միայն ազգային հարցերու վերաբերող յօդուածներով, այլեւ մշակութային, մասնաւոր հետաքրքրութիւն եւ սէր ունենալով թատերական արուեստին նկատմամբ: Այդ ուղղութեամբ կատարած է նաեւ բազմաթիւ թարգմանութիւններ (ի մասնաւորի՝ Փերանտելլօ): Կ'աշխատակցէր նաեւ «Բազին» ամսագրի, զլխաւորարար թատրոնի նուիրուած նիւթերով:

1985–էն ի վեր անօրէն նշանակուած էր Եղիչէ Մանուկեան երկրորդական վարժարանին, նախագահն էր նաեւ Գէորգ Մելիտինեցի գրական Մրցանակի դատակազմին:

Հրատարակած գործերու կարգին յիշենք՝ «Պատմութեան խեղաթիւրումը», «Թատերական արուեստը», «Փերանտելլօ», թարգմանած էր, վերջերս, Վերֆէլի «Մուսա լերան 40 օրերը» (3 հատոր):

Տոքթ· Բարգէն Փափազեան ծանօթ դէմք մըն էր նաեւ Ֆրանսա, ուր քանիցս եղած է, կուսակցական աշխատանքներու բերմամբ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երեքշաբթի, Յունուար 30–ին, Անթիլիասի մայր տաճարը:

ՀԱՅԱԹՓՓՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ ԱՐՑԱԽԻ ՀԻՒՍԻՍԸ

ԽՄԲ. – Քալիֆորնիոյ մեր պաշտօնակից՝ «Ասպարէզ»ի Յունուար 13-ի թիւէն կ'արտատպենք այս տեղեկագրական յօդուածը, պատրաստուած, կը գրէ «Ասպարէզ» հայրենի մտաւորականներու կողմէ, առանց ճշդելու անոնց ինքնութիւնը: Հոն տրուած վերլուծական եւ վիճակագրական տուեալները կը բացայայտեն հայաբնակ գիւղերու ամբողջական պարպումին հետեւանքով, մեր հողային կորուստի տարողութիւնը:

***

Հիւսիսային Արցախ – Հայերի բնօրրան հինաւուրց Հայաստան երկրի մը մասնիկը՝ պատմական Արցախի հիւսիսային մասը հայաբնակ է եղել վաղնջական ժամանակներէն սկսած՝ հազարամեակներ շարունակ:

Դարերի ընթացքում հայ ժողովրդի իրաքանչիւր սերունդ ականատեսն է իր բնօրրանի այս կամ այն հատուածքի հայթափմանը: Պատմութեան էջերում խոկալէս դժուար է գտնել մի 20 – 25 տարի ժամանակահատուած, որում Հայերս մեր բնօրրանի որեւէ մաս կամ անկիւն զիջած չլինենք մեզ չրջապատող ու օրըստօրէ մեր մէջ ուելի ու ուելի մխրճուող ու քիչ – քիչ մեր սրտին մօտեցող այլազգիներին:

Պատմութիւնը ցոյց է տուել, որ իրաքանչիւր ժողովուրդ ուժեղ է իր հողի վրայ, իսկ օտարութեան մէջ որքան էլ մեծաթիւ կամ թէ հարուստ միեւնոյնն է ի վերջոյ դատապարտուած է կորըստեան: Դժուար է պնդել, թէ Հայերս առանց յամառ պայքարի ենք զիջել մեր երկրամասերը, բայց արդիւնքը փաստում է այն, որ թերեւս հարատած հողի տէրը լինելու կենաց մահու կռւում երբեմն չուտ ենք յողնել կամ յուսահատել եւ կամ որ ուելի յաճախ է պատահել եւ որը յատկանշական է Հայի խառնուածքին՝ ելել ենք վառնգաւոր ու յաճախ կորստաբեր առճակատման, յաղթելու կամ նահատակուելու նշանաբանով, ճիշդ չգնահատելով սակայն ուժերի յարաբերակցութիւնը: Եւ պատահական է որ Հայաստան աշխարհը պատուել է նահատակների ուխտավայր դարձած պերեզմաններով: Ի՞նչն է պատճառը, որ մեր ազգային կենսագրութեան մէջ սակաւաթիւ չեն եղել այն իրավիճակները, երբ ժողովուրդը կանգնել է լինել – չլինելու չեմին: Ի՞նչի արդիւնք կամ հետեւանք են Աւարայրներն ու Սարդարապատները: Չէ որ երաշխաւորուած չէ այդպիսի զոյամարտերում միշտ յաղթանակով լինելը: Իսկ եթէ չյաղթի՞...: Ինչո՞ւ մենք չենք հետապնդում փոքր յաղթանակներ չահելու չղթայով մեծ հարցեր լուծելու քաղաքականութիւնը, այլ նախընտրում ենք պայքարի խիստ վտանգաւոր՝ առճակատման ձեւը, որպէս կանոն՝ չյաղթելու դէպքում նահատակուելու նշանաբանով: Լաւ, իսկ ո՞վ է թոյլ տուել նահատակուելու: Աղգն ու երկիրը կենդանութեամբ պիտի պահել եւ ոչ թէ առանց ուխտաւոր մնացած թշնամիներից պրաւուած ու պղծուած նահատակների գերեզմաններով: Չի կարելի հանդիսատ ապրել եւ սթափուել միայն այն ժամանակ, երբ հասել ենք լինել – չլինելու, ի սպառ ջնջուելու օրհասական վիճակին եւ միայն այդ ժամանակ զուրս ելնել՝ ապրելու կամ մեռնելու:

Թէեւ սակաւաթիւ, բայց Հայոց կենսագրութեան մէջ տեղ են գտել նաեւ հակառակ եղելութիւններ: Ցիշենք միայն Հռոմ Լուկուլլոս զօրավարի արշաւանքի պատմութիւնը Հայաստան, որը Տիգրան Մեծ արքայի բանակին ու ոչեւրուած չաղթութիւնից չարունակերով արշաւանքը դէպի Արտաշատ, նրա մատոյցները հասաւ այն վճռակով, որ չհամարձակուեց իսկ կռուել քաղաքի համար: Այո, Լուկուլլոսի բանակը Տիգրանակերտից մինչեւ Արտաշատ չտալով ոչ մի ճակատամարտ՝ հալուել էր: Այդ ամբողջ ճանապարհին նրան առճակատման դուրս չէր եկել հայկական ոչ մի զունդ, բայց ամէն մի դիւերատեղում կամ նեղ ձորերով անցնելիս նրա բանակը անապատելի կորուստներ էր ունենալ: Այդ կորուստներն առանձին – առանձին այնքան էլ մեծ չէին, բայց միասին վերցրած մի ամբողջ բանակի կըրծատեան պատճառ էին դարձել: Ցայտնի է, որ Արտաշատի մատոյցներից Լուկուլլոսը բռնել է եւ դարձի ճամբան, որը վերածուել էր խուճապահար փախուստի, նմանուելով Նափոլէոնի փախուստին՝ Ռուսաստանից: Լուկուլլոսին հետապնդողները դարձեալ կանոնաւոր Հայոց բանակները չէին, այլ այն փոքրիկ ջոկատները, որոնք խուսափելով մեծ ճակատամարտերից կարողանում էին միայն անակնկալ հարուածներով չունչ քաշելու հնարաւորութիւնից զրկել թշնամուն մինչեւ նրա վերջնական վոնտումը Հայաստանից:

Սա զրուագ պատմութիւնից, իսկ մեր օրերում ցաւօք պայքարի այդ ձեւին են ապաւինել ոչ թէ մենք, այլ մեր թշնամիները: Իրրեւ վառ օրինակ բերենք Նախիջեւանի Ինքնավար Հանրապետութիւնում կատարուածը: Ցայտնի է, որ 1920-ական թուականներում նրանում բնակչութեան չուրջ 40 տոկոսը կազմում էին Հայերը: Արհեստականօրէն Ադրբեջանին կցուած եւ նրա հետ սահման չունեցող Նախիջեւանի ԻԽՍՀ-ն չրջապատուած՝ Հայկական ԽՍՀ-ի մի չարք չրջաններով փաստօրէն ծանր կացութեան մէջ էր դանուում: Սակայն Ադրբեջանի ղեկավարները խոյս տալով առճակատումից ու որդեգրելով մանր յաղթանակների դուրմտման քաղաքականութիւնը կազմեցին Նախիջեւանը Հայերից դատարկելու ծրագիրը եւ յաջողութեամբ իրագործեցին այն: Բայց ինչպէ՞ս, մէկ ամո՞ւմ, թէ՞ մէկ տարում կարողացան արտաքսել երկրամասի բնիկներին՝ իրենց պապենական բնակավայրերից: Պարզւում է, որ այդպիսի հրէշաւոր ծրագիրն իրագործել կարճ ժամանակում՝ դա հէնց նշանակում էր գնալ առճակատման եւ յանցագործութիւնը կատարել նկատելի ու աղմկալից եւ այն իրականացուեց մտածուած՝ մի քանի տասնամեակների ընթացքում: Մեզ Հայերիս համար չափազանց խորթ է եւ ոչ հոգեհարազատ այդպիսի գործելակերպը, ծրագիրը՝ որի կատարումը նպատակադրուած կերպով պահանջում էր չուրջ 30 – 40 տարուայ ժամանակամիջոց: Բայց անչուշտ կարեւորն է հասնել չաղթանակի եւ այդ ճանապարհին գործադրելիք միջոցների ընտրութիւնը չէ կարեւորը:

Այսօր Ղարաբաղի հարցն է, նրա՝ Հայաստանի հետ վերամիաւորման խընդրով, Բայց մենք գործում ենք անհամբեր, հապշտապ, չունենք այդ ազնիւ բայց գժուարին նպատակին հասնելու տեւական գործողութիւնների մշակուած ծրագիր: Եւ հատանաբար հէնց դրանից է, որ իրաքանչիւր նոր իրադարձութեան հետ մենք անընդհատ անակնկալի ենք գալիս, անվերջ ենթարկուում տարերային ընդվզումների ու տալիս նորանոր կորուստներ: Ինքը՝ Արցախի հարցն էլ բարձրացուեց տարեբախտաբար եւ միայն հարցը բարձրացնելուց յետոյ էր, որ պիտանականները ու մտաւորականները սկսեցին ուսումնասիրել հարցի լուծման հնարաւոր ճանապարհները: Մի՞թէ կարելի է գործը մըտցընել պատերազմի դաշտ եւ յետոյ միայն ուսումնասիրել տեղանքը: Այդ օրինակ գործելակերպի անհեռատես եղանակով կարելի է եւ ունեցածն էլ կորցընել: Կարծում ենք, որ հիւսիսային Արցախի ներկայիս հայաթափի վիճակը հէնց նչուած գործելակերպի փաստական արդիւնքն է: Այսօր հայաթափ է Արցախի ողջ կէսը՝ հիւսիսային մասը՝ աւելի քան 2000 քմ. մակերեսով՝ 34 մեծ ու փոքր գիւղերով: Փաստօրէն հայաթափ է Հայաստան երկրի՝ Հայի համար ամենապաշտպանուած, ամուր ու յուսալի անկիւններից մէկը, հայաթափ է մինչեւ վերջերս Արցախի հայաբնակ մնացած տարածքի չուրջ 1/3-րդ մասը:

Մենք պահանջում ենք որ Արցախ – Ղարաբաղը վերամիաւորուի Հայաստանին: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Նախիջեւանի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Ջաւախքի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Ղրիմի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Ռոստովի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Կրասնոդարի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Ստաւրոպոլի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Աստրախանի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Վոլգոգրատի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Ռոստովի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Կրասնոդարի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Ստաւրոպոլի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Աստրախանի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան: Ինչո՞ւ չենք պահանջում Վոլգոգրատի միաւորումը: Պատասխանը պարզ է՝ այնտեղ ոչ մի հայ բնակիչ չի մնացել, բոլորն անցել են Հայաստան:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

«L'HUMANITE»

(Յունուար 25)

Մոր հրդեհային Միութեան պաշտօնաթերթը «Իզվեստիա» Յունուար 23-ի թիւին մէջ հրատարակած է յօդուած մը որ կը խօսի Կովկասի անցքերուն վարագոյրին հետեւ մնացած պարագաներուն մասին: Յօդուածագիրը 1988-ին եւս, զարթարեցան ցոյցերէն առաջ զրութիւն մը զրկած է նոյն թերթին. հոն նիւթ զարձուցած է մաֆիային եւ Ղազախստանի քաղաքական որոշ ուժերուն միջեւ կապերը, նչելով նաեւ թէ «Հայաստանի ու Ադրբեջանի մէջ հետանական է կացութեան վատթարացում մը»: Յօդուածը չէ հրատարակուած:

Հեղինակը՝ Շուչեպոտկին կ'ըսէ թէ այսօրուան պատահարները նախատեսելի էին: Կը յիչէ 1988-ին «Պրաւդա»ի եւ «Իզվեստիա»յի կողմէ Հայաստանի Ա. քարտուղար Դեմիրճեանի ուղղուած քննադատութիւնները ու այս վերջինին կըշտամբանքը:

Շուչեպոտկին դիտելու տայ թէ երկու Հանրապետութիւններուն մէջ ալ, անոնք որ իրենց աթոռը կորսնցնելու սպառնալիքին տակ են, կամ կը վախնան որ կը յայտնուին իրենց ապօրինի գործերը, անչուչտ վերակառուցումին դէմ ճակատ պիտի յարդարէին: Անոնք պատրաստ էին յարձակումի անցնելու եւ ազգայնական հարցը չահագործելով զանգուածային ուչադրութիւնը չեղել տնտեսական եւ ընկերային խնդիրներէն: Յօդուածագիրը հարց կուտայ թէ ինչո՞ւ տեղական պատասխանատուները չէին բացայայտեր խնդիրը. չէի՞ն գիտեր թէ ինչ ուժեր պահուըտած են ժողովրդական չարժումներու եւրն որոնք յանկարծ ազգմական միաւորներու վերածուեցան: Այն ուչադրութիւն կը հրաւիրէ այն երեւոյթին որ ձգտուած այդ չրջանին (Կովկասի) մէջ հազիւ որոշ խաղաղութիւն մը տիրէ, կռմերէն մէկը կամ միւսը հրաժարական պիտի տայ:

Ամբողջ այդ դիւերում պահպանուել են հնադոյն ժամանակներից մինչեւ 18-րդ դարի կէսերին վերաբերող հայկական պատմաճարտարապետական յուչարձանները, եկեղեցիները, խաչքարերը, տապանաքարեր (նաեւ արձանագիր) եւայլն: Դրան հակառակ Ադրբեջանից արտագաղթած Հայերը լքել են իրենց հայրենի, հազարամեակների հնութեամբ չափուող ու պատմական հարուստ անցեալ ունեցող իրենց դիւղերը, իրենց բնօրրան երկիրը: Կարծում ենք փոքր չէ տարբերութիւնը ուրիչի եւ քո հողը լքելու միջեւ:

Ինքնահաստատութիւն կը լինի յուսալ, թէ հիւսիսային Արցախը երբեւէ կարող է կրկին Հայերով բնակեցուել: Դա հնարաւոր է նոյնքան՝ որքան Նախիջեւանի կրկին Հայերով բնակեցնելը:

Պէտք է խոստովանել, որ հիւսիսային Արցախի հայթաթափումը հետեւանք էր ներկայ պայքարի յանպատրաստից ծաւալուելուն եւ համոզուած ենք սխալ են նրանք, ովքեր պնդում են, թէ հիւսիսային Արցախը ուրիչ ճանապարհ չունէր եւ որ այն ինչ կատարուեց երկրամասի հայկական դիւղերի հետ՝ իբր նրա բնական վախճանն էր: Հարցի այս առումով չպէտք է մոռանալ, որ արդէն ազգրեջանաբնակ 44 դիւղերի հայթաթափման զըլխաւոր պատճառը զրանց՝ չուրջ երկու – երեք ամիս միաւումնաւոր կերպով արտաքին աչխարհից մեկուսացուած լինելն էր (անջատուած էին հեռախօսներն ու չատ ժամանակ նաեւ ելեկտրականութիւնը); Իր դերը կատարեց նաեւ պաչարուած զըրութեան մէջ պարբերաբար կրկնուող զանազան կարգի ահաբեկումները: Հակառակ Ադրբեջանի կողմից կիրառած նչուած գործողութիւններին՝ Հայաստանի կողմից (թէ՛ կառավարութեան, թէ՛ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի) չձեռնարկուեցին եւ չապահովուեցին կապի պահպանումը գոնէ ամենակարեւոր՝ խոչոր դիւղերի հետ (Ջարդախլու, Բաղադիւղ, Բանանց, Խաչակապ, Ոսկանապատ), որոնց գոյութեամբ պայմանաւորուած էր մնացած բոլոր միջին ու փոքր դիւղերի գոյութեան խնդիրը: Պատահական չէ, որ մեծ դիւղերի արտագաղթից յետոյ չատ արագ կերպով արտագաղթի ճամբան բռնեցին մնացած բոլոր դիւղերի բնակիչները:

Սոյն հաղորդման մէջ մեր գլխաւոր նպատակն է մէկ առ մէկ ընթերցողին ներկայացնել հիւսիսային Արցախի հայթափ դիւղերը, թէ ինչ կացութեան մէջ էին զրանք մինչ արտագաղթը եւ զբանցից իւրաքանչիւրը որքա՞ն բնակչութիւն, զպրոց, աչակերտ ունէր:

Հէնց սկզբից նչենք, որ հայթափ 34 դիւղերի բուն Ադրբեջանի ներկայիս վարչական չրջանների բաժանման բաչխուած են հետեւեալ կերպ՝ Թռուղի՝ 1 դիւղ, Շամխորի չրջանում՝ 15, Դաչկեսանի՝ 10, Խանլարի՝ 4, Կասում – Իսմայիլլիի՝ 3, Միր – Բաչիրի՝ 1, ընդամէնը՝ 34 դիւղ: Հայ բնակչութիւնից ի սպառ զրկուել են նաեւ Ղազախ, Շամխոր, Լենինգենդ, Խանլար քաղաքները եւ Կիրովարադ (Գանձակ) քաղաքը ոչ ամբողջութեամբ (Գանձակից արտագաղթը դեռեւս չարունակուում է):

(Շար. 1)

մը պարագան է· 12 տարեկան է ան ու դպրոցական բազմաթիւ ազերի ընկերներ ունի· բայց անոնք կը սկսին աւելի յաճախ ըսել իրեն· – «դուն մահմետական չես· կորսուէ՛ գնա՛»: Օր մըն ալ մարդիկ կը մնան զսպարան ու հարց կուտան·– «Ո՞ւր են Հայերը»: Նախ ոչ ոք տեղէն կը չարժի, յետոյ աղջնակ մը կ'ելլէ ու զանոնք կը մատնանշէ յանկարծակի: Նոյեմբերէն ի վեր անոնք այլեւս զպրոց չէին երթար:

Ցաջորդական էջերու մէջ կը տրուի խորհրդային իրականութեան ծանօթ մատնադէտ Հէլէն Քառէռ տ'Անքոսի մէկ դրութիւնը որ խորագրուած է· «Ազգութիւնները՝ Կորբաչովի ականատես դաշտը»: Մօտէն եաք Միջին Ասիոյ Հանրապետութիւններուն մասին, Կովկասի մասին կը գրէ·– «Կովկասի մէջ, որ քրիստոնեայ եւ մահմետական աշխարհներու բաժանումի գիծն է, երեք հանրապետութիւններ ազգամիջեան հարցերու թատերեմ են»: Անդրադառնալով Հայաստանի պարագային, Հ· Ք· տ'Անքոս կը գրէ թէ խորհրդային դեկավարութիւնը չի կրնար յարմար լուծում գտնել· երաւունք տալ Ադրբեջաներուն, բոլորովին պիտի խզէ կապերը հայ ժողովուրդին հետ, որ մինչեւ վերջերս ամէնէն ռուսասէրն էր: Հակառակ պարագային ալ Խորհրդային Միութեան մահմետականներու ամբողջութեան զայրոյթը պիտի կեդրոնանայ Կորբաչովի վրայ: Աւելի, նաեւ պիտի նշանակէ քաջալերել ազգրբեջանական ազդանամոլութիւնը որ միշտ ունի մեծ Ադրբեջանի մը երազը:

Գալով Վրաստանի, ուր 5,5 միլիոն բնակչութեան հազիւ չորս միլիոնը Վրացիներէ կը բազկանայ, փոքրամասնութիւնները արդէն խնդիրներ յարուցանած են: Մահմետականները ինքնավարութիւն ու սահմաններու սրբագրութիւն կը պահանջեն ու Վրաստան անշուշտ կը մերժէ: Համատարած դժգոհութիւններու, խռովութիւններու պատկերը հետեւեալ հարցումին կը մղէ յօդուածագիրը· «ուժ գործածելէ ուրիշ ի՞նչ միջոց կայ կարգ ու կանոնը հաստատելու համար Կովկասի մէջ, զոր խորհրդային վարչաձեւը չկրցաւ իսկապէս խորհրդայնականացնել: Սակայն երկար ժամանակով ուժի գործածութիւնը կործանարար է ու կը պատնէշէ դէպի ժողովրդավարութիւն ընթացող բոլոր զարգացումները:

Հ· Քառէռ տ'Անքոս եւս առաջարկ լուծում մը չունի «ազգերու արագօրէն կազմալուծուող ներկայ աշխարհին դիմաց ի՞նչ է կորբաչովի առաջարկածը, հարց կուտայ· դաշնակցութիւն մը, ինչպէս յայտարարեց արդէն Վիլնիւսի մէջ: Սակայն արդեօք յապաղած այդ դաշնակցութիւնը որ պիտի յաջորդէ եօթը տասնամեակի սուտերուն, քաւարար պիտի ըլլա՞յ հաշտութիւն բերելու այդ ժողովուրդներուն որոնք տարիներէ ի վեր կը ջանան վերագտնել իրենց իմքնութիւնը եւ շեշտել իրենց տարբերութիւնները: Այս հարցումին պատասխանէն, զոր պիտի տայ ժամանակը – կարճ ժամանակ մը–, կախում պիտի ունենայ ամբողջ Խորհրդային Միութեան ապագան»:

Թերթին նոյն թիւին մէջ տեղ տրուած է տակաւին համառօտ հարցազրոյցի մը, կատարուած պատմաբան Ֆրանսուա Ֆէյթիօի հետ, որ Աւստրեւհունգարական կայսրութեան քայքայման մասին հատորի մը հեղինակն է: Ան «Պետութիւն – ազգ» հասկացողութիւնը պատասխանատու կը նկատէ ներկայի ազգամիջեան բախումներուն: Հայեւազերի հարցն ալ կը բացատրէ նոյն ըմբռնումով: Ան կ'ըսէ· – «Իւրաքանչիւր հանրապետութիւն ունի փոքրամասնութիւններ ու տարբեր բնակչութիւններով, տարբեր պատկառելիութեամբ հողամասեր: Անոնց ձեւաւորումը բոլորովին հակաժողովրդավար սկզբունքով կատարուած է: Ստալին հողամասերը կտրատած է արուեստական կարգադրութիւններով· միտումնաւոր պատմութիւնը չի բոլշեւիտներ արուեստական միջամտութիւններ»:

«V S D»

(Յունուար 25 / 31)

Շարաթաթերթը պատկերազարդ քանի մը էջերու հետ կը ներկայացնէ Ազնաւուրի հետ տեսակցութիւն մը: Հոն, ծանօթ երգիչը կը խօսի հայ ժողովուրդին անցեալին մասին որ դժբախտութիւններու երկար շարք մըն է: Կը յիշէ 1894–ի եւ 1915–ի ջարդերը որոնց դէմ աշխարհ անտարբեր ու լուռ մնաց: Այսօր ամբողջ աշխարհի մէջ ցրուած ժողովուրդ մըն է Հայը որ հաւաքական յիշողութեամբ կապուած է հայրենիքին ու եկեղեցին կ'ապահովէ միութիւնը: «Ես, երկրիս պատմութիւնը գիրքերէ, իսկ դժբախտութիւնը մօրմէս սորվեցայ, որ թրքահայ մըն էր, կ'ըսէ Ազնաւուր ու կը շարունակէ· իսկ լեզուն սորվեցայ մտիկ ընելով ծնողքս»:

Ազնաւուր կը պատմէ Ստալինի չրջանին ներգաղթողներու վիճակած ճակատագրին, Կորբաչովի պատճառած խանդավառութեան մասին որ յետոյ հետզհետէ յուսախաբութեան վերածուեցաւ քանի որ ան աւելի բարեկամ կը թուէր Ազերիներու:

«Կը վախնամ ապագայէն, կ'ըսէ Ազնաւուր, գիտեմ որ Հայերը պատրաստ են ամէն բանի, ինքնապաշտպանութեան համար: Սփիւռքը կը ջանայ իր ձայնը լսելի դարձնել, սակայն ինչ է թիւը այն Հայերուն որոնք բաւականաչափ հանրածանօթ են: Մարդ մը որ մօտ էր ժողովուրդին եւ պայքարեցաւ անոր համար, վերջերս մեռաւ· Անդրէյ Սախարով կը կոչուէր ան: Հիմա պիտի ջանամ հանդիպում մը ունենալ Կորբաչովի հետ անոր աելի դարձրնելու համար ձայն մը· ատիկա Հայաստանի ձայնն է»:

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ մէջ, Դեկտեմբեր 31, նշուած է Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնը: Թեմի առաջնորդ Զաւէն Արք· Չինչինեանի պատարագած ու քարոզած եկեղեցական արարողութեան աւարտին, Պօղոս Պէյ Եուաֆեան բարեբարիւ զամբարանին առջեւ կատարուած է աղօթք, որմէ եաք Պօղոսեան ազգային վարժարանին աշակերտները երգած են վարժարանին մաղթերգը, որ նուիրուած է բարերարին: Հանդիսութիւնը չարունակուած է Առաջնորդարանին մէջ, արտասանութիւններով ու երգերով, Զաւէն Արք·ի խօսքով:

**

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ Տիգրան Երկաթ Մարչական Միութեան «Տ· Ալեքսանեան» սրահին մէջ, Յունուար 4, դինեաօն մը տեղի ունեցած է հրապարակագիր Երուանդ Ազատեանի «Գրական – գեղարուեստական սեւեռումներ» գրքին լոյս ընծայման առթիւ: Բացման խօսքով հանդէս եկած է առենապետ Պարգեւ Մազլումեան, իսկ օրուան բանախօսը եղած է Յակոբ Համբիկեան: Վերջաւորութեան ելոյթ ունեցած է նաեւ հեղինակը՝ Երուանդ Ազատեան: Երեկոյթը աւարտած է պատուասիրութեամբ:

**

ԳԱՀԻՐԻ «Զայքովսքի» հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 6–ին, տեղի ունեցած է Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան Մէջքաղաքային երիտասարդական վարչութիւնը, հովանաւորութեամբ թեմի առաջնորդ Զաւէն Արք· Չինչինեանի, նախագահութեամբ՝ Հ· Բ· Ը· Միութեան Աղեքսանդրիոյ մասնաժողովի առենապետ՝ Ս· Վարպետեանի: Օրուան բանախօսը եղած է Ամերիկայէն հիւրաբար հոն գտնուող հրապարակագիր՝ Երուանդ Ազատեան: Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած են Հայկ եւ Անահիտ Սարգիսեան՝ դաշնակով եւ սրինդով:

**

ՊՈՒՍՈՑ Ս· Յարութիւն Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած Խաչան հարազատներուն ի յիշատակ պատարագին եաք, Յունուար 14, Խաչան Սանուց Միութեան սրահին մէջ տօնախմբուած է վարժարանին «բաժակի օր»ը: Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի նախագահած հանդիսութիւնը վարած է Ժապլին Էրմէն: Ճաշի սեղաններու շուրջ արտասանութիւններու, ճոխ յայտագրէ մը յետոյ խօսք առած են բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Հուսկ բանքը արտասանած է Շահան Եպիսկոպոս:

ԱԹԼԻՆԻ մէջ Ադրբեջանցիներու հայահալած քաղաքականութեան դէմ բողոքի ցոյց մը տեղի ունեցած է, Յունուար 17–ին, կազմակերպութեամբ Հ· Ց· Դ· Հայ Դատի ու Երիտասարդական Միութեան: Ժամը 10·30–ին նախկին խորհրդարանին առջեւ համախմբուած ցուցարարները ուղղուած են դէպի նոր Խորհրդարան, ուր պատուիրակութիւնը յուշագիր մը յանձնած է:

**

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ երեք կուսակցութիւններու (Օննետ, Բասօք, Ռ·Ա·Ն·) երիտասարդական միութիւնները Հ· Ց· Դ· Երիտասարդական Միութեան հետ, Յունուար 23, միացեալ կոչ մը ըրած են Ադրբեջանցիներուն բռնութեանց դէմ· Այդ կազմակերպութիւնները կը պահանջեն վերջ տալ Հայաստանի ու Արցախի չորչափակման, արդար լուծում գտնել Արցախի հարցին եւայլն:

**

ԱԹԼԻՆԻ մամուլի օտար թղթակիցներու Միութեան սրահին մէջ, Յունուար 24–ին, Հ· Ց· Դ· Յունաստանի Հայ Դատի Յանձնախումբը կազմակերպած է մամուլի ասուլիս մը՝ Հայաստանի, Արցախի, Նախիջեւանի ու Ադրբեջանի մէջ տիրող կացութեան, Բաքուի Ջարդերուն, Սիւնիքի մէջ ձեռք առնուող միջոցներու մասին: Հայ Դատի Յանձնախումբի անունով զեկուցողը՝ Թագուր Յովակիմեան յայտարարած է «Հայրենիքի Օղնութեան Մարմին»ի կազմութեան մասին:

**

ՖԻՔՄԻ «Յակոբեան» վարժարանի սրահը, Յունուար 24–ի երեկոյեան, նորակազմ «Հայրենիքի Օղնութեան Մարմին»ը հրապարակային առաջին ելոյթ մը ունեցած է: Զեկուցողը՝ Միհրան Քիւրտօղլեան մասնաւորապէս ծանրացած է Հայաստանի պաշտպանութեան, նիւթապէս օժանդակելու եւ մարդուժ ուղարկելու անհրաժեշտութեան վրայ:

LIVRES REÇUS

PRIERES
GREGOIRE DE NAREK

Traduit de l'arménien et présenté par VAHE GODEL

ORPHEE, *La Différence*, 1990.

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ասանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆԵԱՐՀԸ

Աղջիկ ու տղայ՝ ուսուցչուհիներու եւ ուսուցիչներու հսկողութեան տակ կ'երթայինք քաղաքը եղերող պարտէզներէն մէկուն մէջ: Հոն կը զանուէինք սառնորակ ջուր եւ հիւթեղ պտուղներ յագեցնելու համար մեր ծարաւն ու անօթութիւնը: Այդ պարտէզները նման զմրուխտակուռ դօտիներու կը շրջանակէին քաղաքը, մանաւանդ հմայք մը տալով անոր:

Չեմ գիտեր թէ այս պտոյտնե՞րն էին որ բարեկամութեան կապեր առեղծեցին ուսուցիչներու եւ ուսուցչուհիներու միջեւ, ամէն պարագայի՝ այս պտոյտները պատճառ եղան որ այս վերջիններս մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնեն իրենց արտաքինին: Շաբաթը հալեցնելէ վերջ, զբօսնելէ տաք վիճակին մէջ, իրենց դէմքին կը փակցնէին ազնուամազերը հանելու համար: Իսկ աչքերուն եւ յօնքերուն ուռուցիկ օրէն կը քսէին ծարսյր եւ դէմքին՝ անդոյր: Մեզի կը փորձէին համոզել՝ թէ յետ մահու ամէն մէկ մահմետական կը նոջմէ պիտի պահանջուի ծարսյրի սպառումի քանակը: Անշուշտ կրօնքը պատրուակ մըն էր ինքզինքին աւելի հմայիչ դարձնելու եւ առինքնելու արուն: Գրբեթէ ամէն գիշեր, ուսուցիչները զազատզող կ'անցնէին աղջկանց կոզմը եւ սիրոյ թեւերուն անձնատուր կը կենային մինչեւ այդուն չառաւտունիլը: Մեր ջուրի պաշարը կը ծառայէր անոնց մարմնական մաքրութեան, գիտակից իրենց մեղքերուն՝ կ'ուզէին ջուրով մաքրագործել սրբապղծուած մարմինները: Ո՞ր մէկ զաղանի խոզովակով անօրէնութեան ականջը հասաւ այս լուրը: Մեծ աղջիկները վկայութեան կանչուեցան, հաստատելու համար իրողութիւնը: Մէճիա էֆէնտին որ ուսուցչուհիներու բարոյականը ամէն բանէ վեր կը դասէր, ապրատիճի վրդոված՝ անմիջապէս ճամբու դրաւ զանոնք, ըսելով թէ դպրոցը հանրատուն չէ:

Ժամանակ մը մնացինք առանց ուսուցչուհիի, ահա օր մըն ալ՝ Նայիլէ անունով միւսականի ուսուցչուհի մը եկաւ դպրոց իր հետ բերելով պիթլիսցի Սաթենիկ անունով երիտասարդ որբեւայրի մը: Տարիներ վերջ, Փարիզի մէջ հանդիպեցայ այդ կնոջ· անշուշտ յիշողութեան ճամբով է որ ճանչցայ զինք: Իմ վրաս մեծ տպաւորութիւն ըրած էր իր հիւսելու եղանակը· մութին մէջ թէ լոյսին՝ ան արագօրէն կը չարժէր ասեղները· կը զարմանայի թէ ինչպէս առանց նայելու կը հիւսէր գունագեղ գուլպաներ ու խրթին բաճկոններ:

Խիստ ու զաժան կին մըն էր ուսուցչուհի Նայիլէն· պզտիկ աղմուկ մը պատճառող կ'ըլլար ծանր պատիժներու, աւելի ճիշդը ծեծերու: Օրհնեալ զաւազանը միշտ ձեռքին մէջ, ամէն օր ծեծի բաժին ունէինք· անմեղն ու յանցաւորը իրեն համար նոյնն էին, խորութիւն դնել չէր գիտեր: Այս ծեծերուն զուգահեռ, դէշ սովորութիւն մըն ալ ունէր, խստաչունչ ձմրան՝ ձեզ կը կեցնէր կարգով բակին մէջ, մեր անունները կարդալու համար: Աւրգե՞ք կը վախնար որ տղայ մը փախած ըլլար որբանոցէն· խելք չէր ըներ որ անդէր որբերը ո՞ւր պիտի երթային: Ժամերով անօթի կը սպասէինք ցուրտին ու բուքին մէջ: Երբ դասարան կ'երթայինք, վայ այն տղուն որ դասերը չէր սերտած, գաւազանի տասնեակ մը հարուածներ կը ստանար իր ափերուն մէջ:

Նայիլէ Հանըմը ուրիշ կերք մը եւս ունէր, նախասիրութիւն մը մասնաւորապէս դուշակութիւններու, ամէն օր որեւէ մէկ ժամուն՝ աղջիկ մը կը կանչէր քովը եւ բթամատի եղունդին վրայ կաթիլ մը մեղան կը դնէր եւ կը հրամայէր որ ուշի – ուշով դիտէ եւ տեսածը նկարագրէ: Օր մըն ալ կարզը լինձի եկաւ, երկար ատեն դլուխս հակած դիտեցի եւ ոչինչ տեսայ, անհատաո տակումին արժանանալով ճամբուեցայ դասարան: Անպատմելի՝ կ'ուզէր որ տեսնէինք ճերմակ փաթթոցով մարդ մը· արդեօք ի՞նչ կապակցութիւն ունէր այդ երեւակայական մէկը իրեն հետ:

Օրէ օր անշնչելի կը դառնար մթնոլորտը, սարսափի ալիքներ անդամ մը եւս եկան մեր մատղաշ սիրտերը հարուածելու: Որո՞ւ պիտի զանգատէինք եւ յայտնէինք մեր ներկայ վիճակը· անշուշտ ոչ ոք ականջ պիտի կախէր ըսուածներուն, սակայն դէպք մը եկաւ մեր օգնութեան: Իրիկուն մը դասերէն վերջ, չեմ գիտեր ի՛նչ պատճառով Նայիլէ Հանըմը հայ աղջիկներէն մէկուն ոչ միայն «կեավուր» ըսելով անարգած էր, այլ այդ նուաստացուցիչ բառին կը միանային դաւազանի ուժգին հարուածներ: Հէք աղջիկը ցաւին սաստկութենէն կը ճչար եւ դուէթ կը հայցէր անողոք դահիճէն: Հայ աշխատող եւ րիտասարդ կիներէն մին վազից անօրէնին լուր տալու եղելութիւնը: Երբ Մէճիա Էֆէնտին տեսաւ աղջկան արիւնլուայ վիճակը, անմիջապէս դուրս դրաւ ուսուցչուհի Նայիլէն: Երեկոն սկսած էր խոնարհ եւ մութը տակաւ կը պարփակէր քաղաքը իր խանձարուրին մէջ, մինչ թեւատարած չղջիկներ՝ որպէս սգակիր կը ճախրէին անվերջ: Նայիլէ Հանըմը պատատղին խղդուկ անօրէնին որ գոնէ այդ գիշեր մնար դպրոցը· բայց Մէճիա Էֆէնտին անդրդուելի մնաց: Այսպէսով աղատեցանք կատաղի միղերայէ մը· թէեւ որբի կեանքիս մէջ, չատ մը միղեռներու հանդիպած եմ, սակայն անոնք կը գոհանային միայն պոռալ – կանչելով:

(Շար· 53)

(Շար. Ա. Էջէն)

ու պաղարիւն ըլլալ: Այսօր զգացական գեղումներէ տարուիլ, կը նշանակէ չմոռածել վաղուան մասին»:

***

Թուրքիոյ Արտաքին Գործոց նախարարութեան կցորդը հանդիպում մը ունեցաւ խորհրդային դեսպան Զերնիչեւի հետ կրկնած է առողջապահական օժանդակութիւն կատարելու Թուրքիոյ փափաքը: Աղբարև, խորհրդային իշխանութիւնները մերժած էին Ադրբեջանի ու Նախիջեւանի դեղի ու բժշկական օժանդակութիւն կատարելու Թուրքիոյ յանկութիւնը:

***

Թուրքիոյ վարչապետ Ե. Աքպուլութ, Սպայակոյտի նախագահ Ն. Թորումթայ եւ Արտաքին Գործոց նախարար Մ. Եըլմազի մասնակցութեամբ ժողով մը կատարուած է Ադրբեջան – Նախիջեւանի վերջին դէպքերուն մասին. ճշդուած են հետեւեալ կէտերը. –

Ա.- Ուշադիր կեցուածք մը պիտի ճըշդուի որպէսզի Ադրբեջանի պատահարնեբուն ներքին հակազդեցութիւնները ապահովութեան ներքին հարց մը չըստեղծեն:

Բ.– Նախիջեւանէն ապաստան գտնելու դիմումներուն ահմանը ամբողջութեամբ պիտի չբացուի, այլ միայն «կեանքի ըսպառնացող լուրջ վտանգ»ներու պարագային:

Գ.– Եթէ կարմիր բանակը միջամտէ ու Նախիջեւան Անգարայէն օժանդակութիւն ուզէ, Թուրքիա պիտի չմիջամտէ:

Դ.– Եթէ Հայաստան Նախիջեւանի վրայ յարձակում գործէ Թուրքիա միեւնոյն վերջին կէտը պիտի գործածէ խօսքի իր իրաւունքը: Սակայն պիտի ապահէ որ խորհրդային ուժերը արդելք հանդիսանան:

***

Յունուար 29, Երկուշաբթի օրուան «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը տեղ տուած է Թուրքիոյ խորհրդային դեսպան Ալեքս Զերնիչեւի հետ կատարուած հարցազրոյցի մը պատասխանելով Ղարաբաղի պատկանելիութեան մասին հարցումի մը, խորհրդային դիւանագէտը կը պատասխանէ. –

«Այս մասին շահադիտական փորձեր կային. սակայն երբեմ չտարակուսեցանիք որ Ղարաբաղ Ադրբեջանի մէկ մասն էր»:

Հ.– Այսինքն, Նախիջեւան եւ Ղարաբաղ միշտ պիտի մնան Ադրբեջանի մասե՞րը: Ասիկա ապահովութի՞ւն մըն է որ կը տրուի խորհրդային իշխանութեան կողմէ:

Պ.– Անկասկած: Սակայն ծայրայեղականներ հակառակը պնդելով կը ջանային շահագործել ստեղծուած կացութիւնը:

Հ. – Կրնա՞ք ընդլայնել այս նիւթը:

Պ.– Ադրբեջան փոքրիկ օրինակ մըն է. մեր մօտ Ռուսիոյ դաշնակցային Հանրապետութեան նման հանրապետութիւններ կան: Եթէ ազգութիւններու սահմանները վերստին գծել փորձենիք, ջանանիք նշդել թէ ով ո՛ւր եւ ե՛րբ կ՛ապրէր, շատ փափուկ մարզի մը ձեռնարկած կ՛ըլլանիք. ատիկա կրնայ պատճառ ըլլալ որ մեր երկրին բոլոր ժողովուրդները բախումներ ունենան իրարու հետ: Այս պատճառով, յստակ որոշում կայացուցինք հանրապետութիւններու սահմանները անփոփոխ պահելու:

Հ.– Որեւէ բացառութիւն չունի՞ այս որոշումը»

Պ.– Միակ պարագայի մը մէջ: Եթէ տնտեսական կամ այլ պատճառներով երկու հանրապետութիւններ համաձայնին ու որոշեն իրենց հասարակաց սահմանները սրբագրել, ատիկա կարելի է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Սրբուհի Մարկոսեանի յիշատակին, Անկէնի Նարեկ պզտոցը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տէր եւ Տիկին Սերժ Պապիկեանէ, Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնքճեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Պօյաճեանէ 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեանէ 200 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Անահիտ Տէլզեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին ի յիշատակ իր ծնողքին՝ Հրանդ եւ Մարթուհիի Տէլզեանի:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ՆԱՀԱՋի փարիզի Ա. Թազէոսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 3, ժամը 16–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

Ձ Ա Շ

Անկէնի Նարեկ զպրոցին ի նպաստ ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Անկէնի Սալ ոէ Ֆէթը (Քազինոյի դիմաց):

Ծօսք կ՛առնեն վերապատուելի՝ Ռ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ եւ Ժ. ԴԱՏԱԼՈՐԵԱՆ

Նուագախումբ՝ Հայրենիք

Պատչամ յայտագրով, մասնակցութեամբ՝ Էվրիկ Ալթունեանի:

Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝

34 - 17 - 29 - 26
48 - 41 - 49 - 37

***

Les événements d'Arménie incitent l'Association Nareg à maintenir sa soirée du 3 février 1990 à la salle des Fêtes d'Enghien.

Cependant le dîner dansant initialement prévu, afin de financer les cours gratuits de son école, sera limité à un dîner avec orchestre et partie artistique. Il y aura également l'intervention de plusieurs orateurs donnant les dernières nouvelles d'Arménie et informant les présents des éventuelles mesures prises dans la communauté.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԵՌՒՆԵԼԻ. – Պր. Հրանդ Գրիգորեան 300 Ֆր.:

***

ՔԱԼԻԻՒՈ. – Պր. Քիթապճեան 200 Ֆր.:

***

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Ս. Աչճեան 200 Ֆր.:

ՅԵՏԱՋԳՈՒԱԾ Է

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլլէօրպանի Արտքս մասնաճիւղին Մանուկներու Օրուան առիթով, (14 – 1 – 1990) կազմակերպած թախտախաղը (Թօմպոլան) յետաձգուած է: Կը կատարուի Մարտ 10, Նովոթէլի սրահներուն մէջ տեղի ունենալիք ճաշ – պարահանդէսին ընթացքին:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՒԱՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն

ԿՈՆԷՍԻ ՄԷՋ

Երբորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ. Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ. Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք. Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հանգիստ ու մաքուր միջավայր:

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99..

J. A. P. E. L.

Présente sous la présidence d'honneur de

GEORGES GARVARENTZ

LE GRAND ORCHESTRE
DE LA
RADIO TELEVISION
D'ARMENIE
(40 MUSICIENS)

Sous la direction de
YERVANT ERZNKIAN

avec
Rouben MADTEVOSSIAN
Flora MARDIROSSIAN
Garo HAIRABEDIAN (violoniste)
et Marten YORGANTZ

le Vendredi 9 Février à 20 h 30
SALLE DE LA MUTUALITE
24, rue Saint Victor - 75005 Paris

Renseignements et réservations :
Tél. : 43. 68. 31. 70

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières

Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Ցաղթականի Հերոսամարտի 75–րդ տարեդարձին յոբնակատարութիւնը Մարտ 18, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահին մէջ, ճաշով:

Մանրամասնութիւններ յետագային:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

75ème Anniversaire de l'Union des Dames Arméniennes de Paris

DEJEUNER - JUBILE

organisé par le Comité de Secours pour les Orphelins
DIMANCHE 11 FEVRIER A 13 HEURES
dans les salons du YAN'S Club
5, ave. Reille, Paris 14e

— *Participation* 300 *Frs.* —

Réservations : Avant le 5 Février
au : 47 - 93 - 18 - 38 PLACES LIMITEES

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris